

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

148170

148170

MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN SİYASAL KİŞİLİĞİ
ve
MİLLET PARTİSİ

Şenol ZÜMRÜT

Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalında Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Öğretim Görevlisi Dr. Nezahat DEMİRHAN

İSTANBUL, 2004

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KISALTMA LİSTESİ.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

FEVZİ PAŞA (ÇAKMAK)'IN CUMHURİYET ÖNCESİ SİYASİ GEÇMİŞİ

II. MİLLİ MÜCADELE YILLARI	6
A. FEVZİ PAŞA'NIN MİLLİ MÜCADELEYE BAKIŞI VE ANKARA'YA GELMESİ.....	6
1. Milli Mücadele'yi Destekleme Kararı ve Nedenleri:	7
2. Ali Fuat Paşa (Cebesoy) ile Buluşması	9
3. Mustafa Kemal Paşa'nın Fevzi Paşa İle İlgili Görüşleri	9
4. Kazım Karabekir Paşa'nın Fevzi Paşa İle İlgili Görüşleri	11
5. Fevzi Paşa'nın Ankara Günleri	12
B. FEVZİ PAŞA'NIN SİYASAL FALİYETLERİ.....	12
1. Gebze Milletvekili Seçilmesi	12
2. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Nutku ve Etkileri	13
3. Kozan Milletvekili Seçilmesi	14
4. Milli Müdafaa Vekili ve İcra Vekilleri Heyeti Başkanı (Başbakan) Olması	15
5. Türkiye Komünist Partisi ve Fevzi Paşa	15
6. Fevzi Paşa'nın Yeniden İcra Vekilleri Heyet Riyaseti'ne (Başbakan) Seçilmesi.....	21
a. İstiklal Mahkemesi Üyesi Şeyh Servet'in Komünizm Propagandası	22
b. Londra Konferansı	22
c. II. İnönü Savaşı	23
7. Askeri Rütbesinin Ferikliğe Yükseltilmesi (2 Nisan 1921)	24
8. 1921 Yılı Bütçe Görüşmeleri ve Fevzi Paşa Hükümeti'nin İstifası	24
9. Fevzi Paşa'nın Üçüncü Kez İcra Vekilleri Heyetini Kurması ve Bazı Siyasal Gelişmeler .	25
a. Yunan Mezalimi Hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Yaptığı Konuşma.....	25
b. Ankara'nın Kayseri'ye Taşınma Önerisi ve İstiklal Mahkemeleri.....	25
c. Yabancı İstihbarat ve Ajan Faaliyetleri	26
d. Başkomutanlık Sorunu	29
e. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Gruplaşmalar	29

II. BÖLÜM

TEK PARTİ DÖNEMİ VE FEVZİ ÇAKMAK

I. FEVZİ PAŞA'NIN SİYASAL YAŞAMINA ARA VERMESİ	31
II. ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ VE CUMHURBAŞKANLIĞI SORUNU	32
III. REFAH GEMİSİ OLAYI VE İSMET İNÖNÜ-FEVZİ ÇAKMAK ANLAŞMAZLIĞI	36
IV. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN YAŞ HADDİNDEN EMEKLİ EDİLMESİ	39

III. BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ DÖNEM VE MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN SİYASETE GİRMESİ

I. TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ YAŞAMA GEÇİŞ.....	44
II. FEVZİ ÇAKMAK'IN SİYASETE TEKRAR GİRME KARARI	45
A. SİYASETE GİRME KARARINA TEPKİLER.....	49
B. İSTANBUL'DAKİ SİYASAL ÇALIŞMALARI.....	52
1. İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nde Verdiği Beyanat.....	52
2. 21 Temmuz 1946 Seçimleri ve İstanbul'dan Bağımsız Milletvekili Seçilmesi	53
C. ANKARA'YA DÖNMESİ VE SİYASAL YAŞAMININ GÜÇLENMESİ	56
1. Fevzi Çakmak'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Adaylığı	56
2. Seçimlerde Yolsuzluk İddiaları ve Tartışmaları Karşısında Fevzi Çakmak'ın Tutumu	58
D. MAREŞAL'İN İSTANBUL'A GELMESİ VE İNSAN HAKLARI CEMİYETİNDE YER ALMASI.....	59
1. İnsan Hakları Cemiyeti'nin Kuruluşu	60
a. Fevzi Çakmak'ın Dernek Başkanı Olması ve Yarattığı Tartışmalar	60
b. İnsan Hakları Cemiyeti'nin Kuruluş İlanı (17 Ekim 1946).....	62
c. Fevzi Çakmak'ın İnsan Hakları Cemiyeti'nden İstifa Etmesi ve Diğer İstifalar.....	66
E. MAREŞAL'İN YURT GEZİLERİ	67
1. İstanbul İlçelerine Gezisi.....	67
a. Beykoz İlçesindeki Gezisi (21 Ekim 1946).....	67
b. Pendik ve Kartal Gezisi (21 Ekim 1946).....	67
c. Mareşal ve Celal Bayar'ın Silivri Gezisi (26 Ekim 1946)	68
2. Mareşal'in İzmir Gezisi (18 Ekim 1946).....	68
F. FEVZİ ÇAKMAK'IN ANKARA'YA DÖNMESİ	70
1. Atatürk'ün Ölümünün Sekizinci Yılı Nedeniyle Verdiği Beyanata	71
2. Demokrat Parti (DP) Ankara İl Teşkilatı ve Delegelerinin Ziyareti	71

3.	Fevzi Çakmak'a Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Yöneltilen Komünistlik Suçlamaları.	71
4.	Demokrat Parti'de Fevzi Çakmak'ın Partinin Başına Getirilmesi Düşüncesi.....	78
5.	Hayrabolu Mahkemesi ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Salih Omurtak'ın Fevzi Çakmak Hakkındaki Yorumu	78
III.	12 TEMMUZ BEYANNAMESİ VE YARATTIĞI SİYASİ ORTAM	79
A.	DEMOKRAT PARTİ'NİN I. KONGRESİ	79
B.	12 TEMMUZ BEYANNAMESİ VE FEVZİ ÇAKMAK'IN TAVRI.....	80
1.	12 Temmuz Beyannamesinin Sonuçları.....	86
2.	Celal Bayar'ın 12 Temmuz Beyannamesini Savunması.....	87
3.	Beyannamenin Yarattığı Ilımlı Siyasal Ortamın Demokrat Parti'ni Parçalaması.....	88
a.	Kenan Öner'in Yeni Parti Kurma Çabaları	92
b.	Demokrat Parti'den İhraçlar ve İstifalar	93
c.	Bağımsız Demokratlar Grubu'nun Kurulması	94

IV. BÖLÜM

MİLLET PARTİSİ VE FEVZİ ÇAKMAK

I.	MİLLET PARTİSİ'NİN OLUŞUM SÜRECİ.....	96
A.	DEMOKRAT PARTİ İLE HASAN SAKA HÜKÜMETİ ARASINDAKİ GERGİNLİK	96
B.	DEMOKRAT PARTİ İLE BAĞIMSIZ DEMOKRATLAR VE DİĞER GRUPLAR ARASINDAKİ SİYASAL GERGİNLİK	96
C.	YENİ BİR PARTİNİN OLUŞMASINDAKİ SON EVRELER	97
1.	Yeni Partiye İlk Tepkiler.....	98
2.	Örgütlenme Çalışmaları ve Mareşal'e Başkanlık Teklifi.....	98
3.	Yeni Parti'ye İsim Arama Çalışmaları.....	101
II.	MİLLET PARTİSİ (20 TEMMUZ 1948).....	102
A.	MİLLET PARTİSİ'NİN KURULUŞU VE FEVZİ ÇAKMAK'IN PARTİ BAŞKANLIĞINA SEÇİLMESİ	103
1.	Millet Partisi'nin Kuruluşunda 12 Temmuz Beyannamesinin Önemi	103
2.	Millet Partisi'nin Kuruluşu ve Kurucuları	104
3.	Millet Partisi'nin Programı	105
B.	MİLLET PARTİSİ'NE GÖRE PARTİ'NİN AMACI.....	106
C.	FEVZİ ÇAKMAK'IN KURULUŞ BEYANNAMESİ.....	106
1.	Beyannameye Gösterilen Tepkiler	109
D.	DEMOKRAT PARTİ, MİLLET PARTİSİ'NE KARŞI.....	111
III.	MİLLET PARTİSİ'NİN ÇALIŞMALARI	113

A. MİLLET PARTİSİ'NİN İKİNCİ TOPLANTISI VE ARA SEÇİMLERE KATILMAMA KARARI.....	113
B. MİLLET PARTİSİ BAŞKANI FEVZİ ÇAKMAK'IN İSTANBUL ZİYARETİ.....	114
IV. MUHALEFETİN İKTİDAR MÜCADELESİ	115
A. DEMOKRAT PARTİ İLE MİLLET PARTİSİ'NİN MÜCADELESİ.....	115
1. Demokrat Parti'nin Çeşme Mitingi (23 Ağustos 1948).....	115
a. Çeşme Mitingine İlk Tepkiler.....	117
b. Adnan Menderes'in Tartışmalara Katılması.....	118
B. MİLLET PARTİSİ'NİN KADIKÖY TOPLANTISI (12 EYLÜL 1948).....	119
C. MİLLET PARTİSİ'NİN UŞAK MİTINGİ (23 EYLÜL 1948).....	119
D. CELAL BAYAR'IN GELİŞMELER KARŞISINDAKİ YORUMU.....	120
E. MİLLET PARTİSİ'NİN EDİRNE MİTINGİ (11 EKİM 1948).....	120
F. CUMHURİYET BAYRAMI KRİZİ.....	121
G. MİLLET PARTİSİ'NİN SİNOP MİTINGİ (5 KASIM 1948).....	121
H. MİLLET PARTİSİ'NİN KASTAMONU MİTINGİ (12 KASIM 1948).....	121
İ. CELAL BAYAR'IN SİLİVRİ VE ÇORLU KONUŞMASI (5 ARALIK 1948).....	122
J. 1948 YILININ KISA BİR DEĞERLENDİRMESİ.....	125
V. 1949 YILI TÜRKİYE'SİNDE SİYASAL ORTAM VE MİLLET PARTİSİ'NİN İKTİDAR MÜCADELESİ	127
A. UŞAK MİTINGİ (12 OCAK 1949).....	127
B. CUMHURİYET HALK PARTİSİ VE MİLLET PARTİSİ.....	129
1. Arapça Ezan Olayı.....	130
2. Şemseddin Günaltay Hükümeti Programının Tartışılması.....	130
3. Bütçe Görüşmeleri.....	131
4. Amerika Birleşik Devletleri Bankalarındaki Kaçak Para Tartışmaları.....	131
C. MİLLET PARTİSİ'NDE ÖNEMLİ BİR KAYIP; KENAN ÖNER'İN VEFATI.....	132
D. GELİR VERGİSİ TARTIŞMALARI.....	133
E. MİLLET PARTİSİ'NİN YURT İÇİ FAALİYETLERİ.....	133
1. Aktaş Ocağı Açılışı (10 Nisan 1949).....	133
2. Kayseri Mitingi ve Bayur'un "Muvazaa Suçlaması" (23 Nisan 1949).....	134
3. Demokrat Parti'de Bayur'a Tepkiler.....	135
4. Gölbaşı Mitingi (8 Mayıs 1949).....	135
5. Aydın Mitingi (30 Mayıs 1949).....	136
F. İNGİLİZ PARLAMENTOSU'NUN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'Nİ DAVETİ.....	136
G. MİLLET PARTİSİ'NİN KAZANDIĞI İLK SEÇİM! (MUHTAR SEÇİMİ).....	137
H. MİLLET PARTİSİ'NDE İSMET İNÖNÜ KARŞITLIĞI.....	137

1. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanlığından İstifasının İstenmesi.....	137
2. Yeni Seçim Kanun Tasarısı ve Millet Partisi'nin Eleştirisi	138
3. Beyoğlu İlçe Merkezinin Açılışında İnönü-Hitler Benzetmesi.....	138
İ. MİLLET PARTİSİ'NİN DİN VE DIŞ POLİTİKA GÖRÜŞÜ	139
1. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Atlantik Paketi (NATO) Tartışmaları ve Millet Partisi'nin Görüşü.....	145
2. Millet Partisinin Yayın Organı "Kudret Gazetesi"nde Dış Politika Yorumları	146
J. MİLLET PARTİSİ VE DEMOKRAT PARTİ GERGİNLİĞİ.....	147
1. Demokrat Parti'nin II. Büyük Kongresi (20 Haziran 1949) ve "Milli Teminat Andı"	147
2. Millet Partisi'nin "Milli Husumet Andı" Yorumu	150
K. MÜSTAKİL DEMOKRATLAR GRUBU İLE ÖZ DEMOKRATLAR PARTİSİ'NİN, MİLLET PARTİSİ İLE BİRLEŞMESİ.....	151
1. Birleşme İle İlgili Fevzi Çakmak'a Çekilen Telgraflar.....	152
L. MİLLET PARTİSİ GENEL KURULUNDA DEĞİŞİKLİK VE YENİDEN YAPILANMA	153
M. MİLLET PARTİSİ'NİN KURULUŞUNUN BİRİNCİ YIL DÖNÜMÜ KONUŞMALARI.	155

V. BÖLÜM

1950 SEÇİMLERİ ÖNCESİ İÇ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER

I. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN SAĞLIĞININ BOZULMASI VE SİYASİ GELİŞMELER	157
A. MAREŞAL'IN AMELİYAT OLMASI	157
B. CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ'NÜN EGE GEZİSİ.....	157
C. MİLLET PARTİSİ'NİN İSMET İNÖNÜ'NÜN SERVETİ İLE İLGİLİ İDDİALARI	158
D. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN SAĞLIK DURUMU	160
E. MİLLET PARTİSİ'NİN ALTI OKLU DEMOKRAT PARTİ İDDİALARI	161
F. MİLLET PARTİSİ'NİN BEYANNAMESİ.....	161
G. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'I CUMHURBAŞKANI İNÖNÜ'NÜN ZİYARETİ.....	162
1. Mareşal Fevzi Çakmak'ın Cumhurbaşkanı İnönü'nün Ziyareti İle İlgili Görüşleri.....	164
H. MİLLET PARTİSİ'NİN DİKİLİTAŞ TOPLANTISI	165
İ. REŞAT AYDINLI KRİZİ	167
J. YENİ SEÇİM YASA TASARISI TARTIŞMALARI.....	167
K. CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ'NÜN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN SEKİZİNCİ DÖNEM AÇILIŞ KONUŞMASI	168
II. İSMET İNÖNÜ VE CELAL BAYAR'A SUİKAST.....	171
A. SUİKAST İHBARI İLE İLGİLİ GELİŞMELER.....	171
1. Reşat Aydın'ın İnkarı	175

2.	Celal Bayar ve Hikmet Bayur'un Tepkisi.....	175
3.	Suikast Olayına Millet Partisinin İstanbul Cephesinin Tepkisi.....	176
4.	Sadık Aldoğan'ın Dokunulmazlığının Kaldırılması Tartışması	179
5.	Son Siyasi Gelişmelerin Mareşal Fevzi Çakmak Üzerindeki Etkileri	179
6.	Mareşal Fevzi Çakmak'ın Telgrafı	180
7.	Reşat Aydın'ın Dokunulmazlığının Kaldırılması	181
8.	Cumhuriyet Halk Partisi'nin Düşüncesi.....	181
9.	Millet Partisi'nin Son Siyasi Gelişmelere Tepkisi	182
10.	Reşat Aydın'ın Tutuklanması	182
B.	MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN HASTANEDEN ÇIKMASI.....	183
C.	DEMOKRAT PARTİ İLE MİLLET PARTİSİ BEYKOZ TEŞKİLATLARININ KAVGASI.....	184
D.	CUMHURBAŞKANI İNÖNÜ'NÜN DİKTATÖRLÜKLE SUÇLANMASI.....	184
III. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE SEÇİM KANUNU TASARISI TARTIŞMALARI VE MİLLET PARTİSİ.....		185
A.	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDEKİ SİYASİ GERGİNLİK.....	188
B.	CUMHURBAŞKANI İNÖNÜ'YE II. ABDÜLHAMİT BENZETMESİ	190
IV. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE 1950 YILI BÜTÇE GÖRÜŞMELERİ VE MİLLET PARTİSİNİN GÖRÜŞÜ.....		190
V. 1950 SEÇİMİNE HAZIRLIKLAR		192
A.	MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN ADAYLIĞI VE MİLLET PARTİSİ KONGRELERİ... 193	
1.	Mareşal Çakmak'ın Millet Partisi'den İstanbul Adayı Olması	193
2.	Millet Partisi'nin İstanbul İl Kongresi (19 Mart 1950)	194
3.	Millet Partisi'nin Polatlı Kongresi (19 Mart 1950).....	196
B.	MİLLET PARTİSİ'NİN İSTANBUL İL İDARE KURULUNUN MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'I ZİYARETİ	196
C.	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE AF KANUNU GÖRÜŞMELERİ	197
D.	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE SADIK ALDOĞAN HAKKINDA TEZKERE VERİLMESİ VE MİLLET PARTİSİ'NİN GÖRÜŞÜ.....	197
1.	Sadık Aldoğan'ın Dokunulmazlığının Kaldırılması	197
2.	Millet Partisinin Sadık Aldoğan Hakkındaki Beyannamesi.....	199
3.	Mareşal Çakmak'ın Sadık Aldoğan Hakkındaki Beyannamesi.....	199
E.	MİLLET PARTİSİ VE CUMHURBAŞKANI İNÖNÜ'NÜN SEÇİM MİTINGLERİ.....	200
1.	Adana Mitingi (2 Nisan 1950)	200
2.	Mersin Mitingi (3 Nisan 1950)	201
3.	Ceyhan Mitingi	203

VI. BÖLÜM

MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN ÖLÜMÜ VE SONRASI GELİŞMELER

I. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN TEŞVİKİYE SAĞLIK EVİNE YATIRILMASI.....	204
A. MAREŞAL'İN MİLLET PARTİSİ ADINA ÇIKARDIĞI 1950 SEÇİM BEYANNAMESİ	204
B. MAREŞAL'İN SAĞLIK DURUMUNUN AĞIRLAŞMASI	205
II. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN ÖLÜMÜ	206
A. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN ÖLÜMÜNE HÜKÜMETİN TAVRI	208
B. HÜKÜMETİN TUTUMUNA GÖSTERİLEN TEPKİLER.....	210
1. Radyo Yayın Krizi	212
2. Protokol Krizi.....	215
C. CENAZE TÖRENİ ÖNCESİNDE YAŞANAN GERGİNLİKLER	216
1. Üniversitelerin Tatil Edilmesi	218
2. Dükkanların Kapatılması	218
D. HİKMET BAYUR'UN DEMECİ	218
E. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN CENAZE TÖRENİ (12 NİSAN 1950)	223
1. Mareşal'in Evinde	223
2. Harbiye Bölgesindeki Olaylar.....	225
3. Taksim Meydanındaki Olaylar.....	226
4. İstiklal Caddesi – Beyazıt Meydanı Arasındaki Cenaze Alayının Seyri.....	226
5. Beyazıt Meydanındaki Olaylar	227
6. Beyazıt Camiindeki Gelişmeler	228
7. Eyüp Mezarlığındaki Gelişmeler	229
F. ÇAKMAK AİLESİNİN ANADOLU AJANSINA TEŞEKKÜRÜ.....	230
G. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN ÖLÜMÜNE YABANCI BASININ İLGİSİ.....	230
H. YURD İÇİNDE YAPILAN TÖRENLER.....	231
İ. MAREŞAL'İN CENAZESİNDE YAŞANAN OLAYLARIN ETKİLERİ	232
1. Cenaze Töreni Sonrası Yaşanan Olaylar.....	232
2. İstanbul Gazetecilerinin Beyannamesi	235
3. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Cumhuriyet Halk Partisinin Mareşal'in Cenazesi ile İlgili Düşünceleri	236
4. Millet Partisi Üzerine Yüklenen Suçlamalar.....	237
5. Mareşal'in Ölümü ve Cenaze Töreni için Amerika ve İngiliz Elçiliklerinin Değerlendirmeleri	240
6. Mareşal Fevzi Çakmak'a Tarikatçılık İddiaları	242

III. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN ÖLÜMÜNÜNDEN SONRAKİ SİYASİ ÇALIŞMALAR.....	245
A. MİLLET PARTİSİ'NDEKİ GELİŞMELER.....	247
1. Fuat Arna'nın Tutuklanması	247
2. Yirmi Camide Mevlüt Söylentisi	249
3. İrtica ve Anarşiye Karşı Milli Cephe	251
B. SEÇİM HAZIRLIKLARI.....	251
1. Partilerin Seçim Gezileri ve Propagandaları	253
2. Millet Partisi'nin Mitingleri	254
a. İstanbul, Taksim Mitingi	254
b. Adapazarı Mitingi.....	255
c. Kastamonu Mitingi	256
C. SADIK ALDOĞAN'A YAPILAN SUÇLAMALAR.....	256
1. Sadık Aldoğan'ın Tutuklanması	256
2. Sadık Aldoğan'ın Serbest Bırakılması	257
D. MİLLET PARTİSİ'NİN ANKARA, CEBESİ MİTINGİ.....	258
E. CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN SEÇİM HAZIRLIKLARI.....	260
F. SADIK ALDOĞAN'IN YENİDEN TUTUKLANMASI	261
G. HİKMET BAYUR'UN RADYO KONUŞMASI.....	262

VII. BÖLÜM

1950 GENEL SEÇİMLERİ

I. 1950 GENEL SEÇİMLERİNİN YAPILMASI	263
II. SEÇİM SONUÇLARI.....	263
A. MİLLET PARTİSİ'NİN SEÇİM SONUÇLARINI DEĞERLENDİRMESİ	266
B. MİLLET PARTİSİ'NİN BEYANNAMESİ.....	267
III. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDEKİ SEÇİMLER VE YENİ HÜKÜMETİN KURULMASI.....	269
A. CUMHURBAŞKANI VE MECLİS BAŞKANLIĞI SEÇİMİ	269
B. DEMOKRAT PARTİ HÜKÜMETİNİN KURULMASI	269
C. YENİ HÜKÜMETE KARŞI MİLLET PARTİSİ'NİN TUTUMU	271
1. Millet Partisi Adına Osman Bölükbaşı'nın Hükümet Programına Eleştirisi	271
2. Millet Partisi'nin Hükümetin Dış Politikasını Eleştirmesi.....	273
3. Ekonomik Görüşleri.....	274
4. Hikmet Bayur'un, Menderes'in Tutumuna Tepkisi	275

D. ARAPÇA EZAN TARTIŞMALARI.....	276
1. Arapça Ezanın Kabulü	278

VIII. BÖLÜM

1950 SEÇİMLERİ SONRASI MİLLET PARTİSİ'NDEKİ GELİŞMELER

I. MİLLET PARTİSİ BİRİNCİ BÜYÜK KONGRESİ (17 HAZİRAN 1950)	280
A. BİRİNCİ GÜN.....	280
B. VASFİ RAŞİT SEVİĞ'İN KONUŞMASI.....	281
C. KONGREDE YAŞANAN ÇELENK KRİZİ	282
D. KONGRENİN İKİNCİ GÜNÜ	284
E. KONGRENİN KAPANIŞI.....	286
F. MİLLET PARTİSİ VE BASIN KRİZİ.....	286
II. ARA SEÇİM HAZIRLIKLARI.....	288
III. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE AF KANUNU GÖRÜŞMELERİ.....	289
IV. MİLLET PARTİSİ'NİN KURULUŞUNUN İKİNCİ YILDÖNÜMÜ	290
V. KORE SAVAŞI.....	291
A. KORE'YE ASKER GÖNDERME KARARI.....	291
1. Dış İşleri Bakanının Mecliste Bilgi Vermesi	291
2. Menderes'in Kore'ye Asker Gönderme Nedenleri	292
B. HÜKÜMETİN KORE'YE ASKER GÖNDERME KARARI ALMASINA MİLLET PARTİSİ'NİN TEPKİSİ	293
VI. MİLLET PARTİSİ'NİN İSTANBUL FATİH TOPLANTISI	296
VII. YEREL SEÇİMLER (BELEDİYE SEÇİMLERİ).....	296
A. NATO İLİŞKİLERİ VE TÜRKİYE.....	299
VIII. HÜKÜMET POLİTİKALARININ ELEŞTİRİLMESİ.....	301
A. HİKMET BAYUR'UN ELEŞTİRİSİ.....	301
B. OSMAN BÖLÜKBAŞI'NIN KORE'YE ASKER GÖNDERME KARARINA KARŞI GENSORU VERMESİ	303
C. 1951 BÜTÇE GÖRÜŞMELERİ.....	306
IX. İKİNCİ MENDERES HÜKÜMETİ'NİN KURULMASI.....	311
X. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN ÖLÜMÜNÜN BİRİNCİ YILDÖNÜMÜ	313
XI. MİLLET PARTİSİ'NİN İSTANBUL İL KONGRESİ.....	314
XII. MİLLET PARTİSİ'NİN İKİNCİ BÜYÜK KONGRESİ (30 MAYIS 1951).....	317
A. MUSTAFA KENTLİ'NİN KONUŞMASI.....	322
B. GENEL BAŞKANLIK SEÇİMİ	323
XIII. 1951 ARA SEÇİMLERİ.....	326

A. NATO'YA KABUL EDİLMEMİZ.....	330
XIV. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE CEZA KANUNU GÖRÜŞMELERİ.....	331
XV. 1952 YILI GELİŞMELERİ.....	332
A. BAZI MİLLETVEKİLLERİNİN MİLLET PARTİSİ'NE GEÇMESİ	333
B. MİLLET PARTİSİ'NİN ÜÇÜNCÜ BÜYÜK KONGRE ÖNCESİ ÇALIŞMALARI.....	334
C. MİLLET PARTİSİ'NİN ÜÇÜNCÜ BÜYÜK KONGRESİ (15 MAYIS 1952)	335
1. Kongrenin İlk Günü	335
2. Hikmet Bayur ile Millet Partisi Arasındaki Görüş Ayrılıkları	336
3. Atatürk'ün Kabrine Çelenk Koyma Krizi ve Hikmet Bayur'un Kongreyi Terk Etmesi....	339
4. Gençlik Örgütlerinin Millet Partisi Kongresinde Yaşananlara Tepkileri.....	341
5. Millet Partisi Genel Başkanlığına Enis Akaygen'in Seçilmesi	342
D. KONGRE'DE YAŞANANLARIN SİYASİ ETKİLERİ	345
1. Hikmet Bayur'un III. Kongreyi Değerlendirmesi	345
2. Millet Partisi Genel Kurul Raporu	347
3. Millet Partisi İçinde Hikmet Bayur'a İlk Tepkiler	348
4. Millet Partisinde Muhafazakarlara Karşı Alınan Önlemler	348

IX. BÖLÜM

MİLLET PARTİSİ'NİN KAPATILMASI

I. MİLLET PARTİSİNİN DÖRDÜNCÜ BÜYÜK KONGRESİ (SONUN BAŞLANGICI).....	350
A. HİKMET BAYUR'UN KONGRE ÖNCESİ AÇIKLAMALARI.....	350
B. MİLLET PARTİSİ'NİN DÖRDÜNCÜ BÜYÜK KONGRESİ	354
1. Kongre Başkanlığı Krizi	355
2. Genel Başkan Seçimi	357
3. Hikmet Bayur'a Cevaplar	359
II. KONGRE SONRASI GELİŞMELER.....	361
A. MİLLET PARTİSİ'NDEN İSTİFALAR.....	361
B. MİLLET PARTİSİ'NİN SON GELİŞMELERLE İLGİLİ BEYANNAMESİ.....	366
III. MİLLET PARTİSİNİN ÇÖKÜNTÜYE BAŞLAMASI.....	368
A. MİLLET PARTİSİ HAKKINDA ADLİ SORUŞTURMA AÇILMASI.....	368
1. Savcılık Soruşturması ve Millet Partisi Hakkındaki İddialar	371
2. Savcılıktaki Rapor ve Raporda Geçen Olaylar	371
B. HİKMET BAYUR'UN İDDİALARI.....	374
C. MİLLET PARTİSİ'NİN SON GELİŞMELERİ DEĞERLENDİRMESİ	376

D. MİLLET PARTİSİNDE ARAMALARIN YAPILMASI.....	379
IV. MİLLET PARTİSİ'NİN GEÇİCİ (İHTİYADİ TEDBİR) OLARAK KAPATILMASI.....	380
A. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE MENDERES VE BÖLÜKBAŞI'NIN TARTIŞMASI.....	380
B. MİLLET PARTİSİ'NİN GEÇİCİ OLARAK KAPATILMASI.....	381
1. Hikmet Bayur'un, Millet Partisinin Kapatılması Hakkındaki Görüşleri.....	381
2. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Millet Partisi Hakkındaki Tartışmalar.....	382
3. Millet Partisinin Kapatılmasına Tepkiler.....	383
4. Cumhuriyet Halk Partisinin, Millet Partisinin Kapatılması Nedeniyle Yayınladığı Tebliğ.....	384
5. Millet Partisinin Kapatılması ile İlgili Adnan Menderes'in Görüşleri.....	385
V. MİLLET PARTİSİNİN KESİN KAPATILMASI İLE İLGİLİ MAHKEMENİN BAŞLAMASI.....	386
A. SAVCININ AÇIKLAMALARI.....	386
B. MAHKEMENİN BAŞLAMASI VE MİLLET PARTİSİ'NİN KAPATILMA KARARI.....	387
SONUÇ.....	390
KAYNAKÇA.....	392
EKLER	
EK-A.....	411
EK-B.....	412
EK-C.....	413
EK-D.....	419
EK-E.....	422
EK-F.....	423
EK-G.....	424
EK-H.....	425
EK-I.....	447
EK-J.....	449
EK-K.....	455
EK-L.....	457
EK-M.....	459
ÖZGEÇMİŞ.....	461

KISALTMA LİSTESİ

İ.T.C.	: İttihat ve Terakki Cemiyeti
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
MP	: Millet Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
a.g.e	: Adı Geçen Eser
y.a.g.e	: Yukarıda Adı Geçen Eser
M.S.B.	: Milli Savunma Bakanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
M.T.T.B.	: Milli Türk Talebe Birliği
NARA	: National Archives of Record Administrafio
PRO	: Public Records Office
A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
S.S.C.B.	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
NATO	: Atlantik Paktı
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi

ÖNSÖZ

Yakın tarihimizin önemli şahsiyetlerinden Mareşal Fevzi Çakmak'ın daha çok askeri kişiliği ile tanındığını, siyasi kişiliği hakkında geniş bir araştırma yapılmadığını gördük. Özellikle, bu araştırmamızda Türkiye'nin çok partili siyasi yaşamı sürecinde yer alan ilk siyasi partilerden biri olan Millet Partisi (MP) ile Mareşal Fevzi Çakmak'ın kaderlerini birleştiren nedenleri ve o günkü siyasi ortamı vermeye çalıştık.

Mareşal Fevzi Çakmak'ın siyasal hayatı, Türk Siyasal hayatının dönüm noktası olan 1946 yılında başlamıştı. Türkiye'nin çok partili yaşamı ile Mareşal'in siyasal yaşamının başlangıcının aynı tarihe denk düşmesi ve yaşanan siyasi olaylar araştırmanın önemini artırmaktadır.

Mareşal'in siyasal hayatı, Tek Parti iktidarına karşı kurulmuş olan DP saflarında başlamış ve dönemin DP'den sonra önemli muhalefet partisi olan Millet Partisi içinde devam etmiş ve son bulmuştur. Bu nedenle MP'nin ve Mareşal Fevzi Çakmak'ın, diğer siyasi kişiler ve partilerle olan ilişkileri ve mücadeleleri hakkında da araştırma yapılmış ve önemli bilgilere ulaşılmıştır.

Ayrıca, MP'sinin kuruluşu ve çalışmaları hakkında elde edilen bilgiler, Türkiye'nin de Çok partili yaşama geçiş sürecinin anlaşılması bakımında çok önemli olmaktadır.

Bu çalışmanın temelini T.B.M.M. Kütüphanesi ve T.B.M.M. Mikrofilm Merkezi oluşturmuştur. Ayrıca, 1944-1954 yılları arasındaki siyasal hayatını aktaran dönemin gazeteleri ve Türkiye'nin siyasi hayatında etkili olduğu görülen önemli kişilerin yayınlanmış anıları ve TBMM'si tutanakları incelenmiştir.

Ayrıca çalışmalarda bana yol gösteren ve büyük bir özen ile çalışmalarımı inceleyen, düzelten ve hiçbir yardımını esirgemeyen tez danışmanın Dr. Nezahat DEMİRHAN'ın bu çalışmadaki yeri inkar edilemez. Bu çalışmamın gerçekleşmesinde önemli bir rolü bulunan tez danışmanıma teşekkürü bir borç bilirim.

Beni araştırmalara sevk eden ve yüreklendiren sevgili eşim Demet Gökharman ZÜMRÜT'e ve kendisine az zaman ayırdığım sevgili kızım Melissa ZÜMRÜT'e ise söyleyecek söz bulamıyorum.

Çalışmada T.B.M.M. Kütüphanesi ve Mikrofilm Merkezi, Atase Arşivi, M.S.B. Arşivi çalışanları, Kudret Gazetesi, Vatan Gazetesi ile tezi yazmamda emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Ankara, 27 Kasım 2003

şenol ZÜMRÜT



ÖZET

Mareşal Fevzi Çakmak'ın çok partili siyasi hayatı 1946 yılında DP listesinde İstanbul'dan bağımsız aday olmasıyla başlar. Uzun yıllar CHP Tek Parti yönetiminde, Genelkurmay Başkanlığı yapan Mareşal CHP'den değil de DP'den siyasete atılmayı tercih etmesinin nedeni olarak kendisini Genelkurmay Başkanlığından emekli edilmesinin tek sorumlusu olarak Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü görmesidir.

İnönü'ye olan kırgınlığı Mareşal'in siyasetini şekillendirmiş ve daha sonra da DP'yi muhalefetle yeterli görmemiş ve daha sert muhalefet yapmak üzere yeni bir oluşum olan Millet Partisi (MP) bünyesinde yer almaktan ilerleyen yaşına rağmen çekinmemiştir.

İlerleyen yaşı ve bozulan sağlığı daha fazla siyaset yapmasına imkan tanımamış ve 10 Nisan 1950 tarihinde vefat etmiştir. Cenaze töreni bir hayli gergin geçmiş ve aşırı kalabalıktan dolayı devlet töreni yerine getirilmemiştir.

Çok Partili siyasi hayatın ikinci önemli bir muhalefet partisi olan MP, CHP ve DP'ye karşı oldukça sert muhalefet yapmış ancak bu muhalefeti 1950 seçimlerinde beklediği çıkışı getirmemiştir. MP, 1950 seçim sonuçları üzerine yeniden yapılanma sürecine girmiş ve önemli kongreler düzenleyerek bir çıkış yolu aramış ancak bu kongreler MP içerisinde muhafazakar-inkılapçı bölünmesine yol açmış ve neticede inkılapçı kanadın partiden ayrılmasına neden olmuştur.

Muhafazakar bir yapıya bürünen MP'nin bu durumu fazla uzun sürmemiş ve 1954 yılında Ankara Sulh Devlet Mahkemesi kararı ile kapatılmış ve siyasi hayatı sona ermiştir.

ABSTRACT

The political life of Marshal Fevzi Çakmak with multi political party had started in 1946 as being the independent candidate in DP list from İstanbul. The reason why Marshal who had been the Head of General Staff under the rule of CHP, single party for years was candidate from DP but not from CHP is that the President of Republic, İsmet İnönü was the solely responsible for that he was retired from the Head of General Staff position.

His offense against İnönü had shaped the Marshal's policy and later, he did not find DP sufficient for the opposition and in order to make stronger opposition, he was not reluctant to take part in Nation Party (Millet Partisi [MP]) which was formed newly, despite of his older age.

His age and healt did not allow him to make policy and he died on 10 April 1953. His funeral ceremony was quite strained and because of the excessive crowd, the state ceremony could not be performed.

MP which was the second important opposition party of the multi political life had made very strong opposition against CHP and DP, but its opposition did not bring its expected enhancement in the 1950 election. Upon the election result of 1950, MP had entered into a restructuring period and tried to find the solution ways as organizing the important congresses, but those congresses had caused the conservationist-revolutionist division within MP and as a result, the revolutionist wing had separated from the party.

This situation had not been beneficial for MP which had formed as nationalist structure for a long time in 1954, it had been closed by the resolution of Ankara State Court of Peace and its political life was ended.

GİRİŞ

Bu araştırmamızda, Osmanlı Devrinin Erkan-ı Harbiye Umum Reisi, Kurtuluş Savaşının da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Erkan-ı Harbiye Umum Reisi, Mustafa Kemal Atatürk'ün en yakın arkadaşlarından birisi olarak, İnkılapların başarılmasında etkin rolü bulunan Mareşal Fevzi Çakmak'ın bu askeri görevlerinin dışında, bir siyasal hayatının olduğunu bütün yönleriyle anlamaya çalıştık. Bunu araştırırken önce Demokrat Parti (DP)'de başlayan sonra Millet Partisi (MP)'sinin Fahri Genel Başkanı olarak 'Türk Siyasal hayatında önemli bir yeri olduğu görölmüştür. Bu tez hazırlanırken, uzun süren yaşamının önemli bir bölümünde askeri görevleri yer alırken, biz siyasal hayatını öne çıkarmaya çalıştık. Çünkü O'nun askeri kimliği ile ilgili pek çok araştırmanın yapıldığını gördük.. Bu yüzden pek araştırılmamış yönü olan siyasal hayatını ele aldık. Ayrıca Türk Siyasal hayatında yer almış pek çok siyasal parti araştırma konusu olmuştu. Fakat MP üzerinde önemli bir araştırma yapılmamıştı. Oysa MP Mareşal Fevzi Çakmak'la özleşmiş bir siyasal parti idi. Bu yüzden Mareşal Fevzi Çakmak'ın siyasal hayatı ile MP'yi birlikte incelemenin doğru olacağını gördük. Bu nedenle yapılan araştırma sonucunda ortaya konan tez, kendi alanında yapılan öncü çalışmalarından birisi olmuştur.

Cumhuriyet Tarihini en uzun Genelkurmay Başkanlığını yapan Fevzi Çakmak askeri yaşamının her kademesinde siyasetten uzak durmuş ve siyasetin Orduya girmesine hiçbir zaman sıcak bakmamış ve elinden geldiğince de engel olmaya çalışmıştır. Hatta Atatürk'ün ölümünden sonra Cumhurbaşkanı olma ihtimali varken, İsmet Paşa'yı destekleyerek siyasete açık olmadığını göstermişti.

Görüldüğu gibi uzun süre siyasetten uzak kalan Mareşal Fevzi Çakmak , nasıl olurda 68 yaşından sonra siyasete atılırdı? bu sorunun cevabını ortaya koymaya çalıştık. Emekli olduktan sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü CHP saflarında siyasete katılmasını teklif etmesine rağmen, Fevzi Paşa İnönü'ye olumlu cevap vermemiş ve siyasete uzak kalmayı tercih etmişti. Ancak 1946 yılında DP kurulunca Celal Bayar'dan gelen teklife hemen cevap vermemiş ama daha sonra İstanbul'dan DP'nin bağımsız milletvekili olmayı kabul etmişti.

Fevzi Paşa yıllarca Cumhuriyet İlke ve İnkılaplarına bağlı kalmış ve bir nevi onun koruyucusu olmuştu. Bu durumda CHP'den siyasete atılması beklenirken CHP ve Tek Parti Sistemine muhalif olan DP'den siyasete atılması beklenen bir durum değildi. Bunun nedeni Genelkurmay Başkanlığından emekli edilmesinin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü sorumlu tutmasıydı.

Fevzi Paşa askeri hayatında “*Kuzu Paşa*” olarak adlandırılmış yani kolay ikna edilen, yönlendirmeye uygun bir kişilik yapısı olduğu iddia edilmiştir. Fakat siyasal hayatında ilerlemiş yaşına rağmen DP içerisindeki Şahinler kanadı içinde yer almıştı. Siyasal mücadelesini MP içerisinde de gerek DP gerekse CHP’ye karşı katı bir muhalefetin temsilcisi olarak devam etmişti.

Siyasal hayata ilk atıldığı günlerde Fevzi Çakmak’ın siyasal kimliği konusunda bir arayış içerisinde ve siyasete yabancı olduğu görülmüştür. Nitekim Komünizme karşı olduğu halde, kısa bir dönem İnsan Hakları Cemiyeti Başkanlığını kabul etmiş olduğundan muhalefet tarafından komünistlikle suçlanmıştı. Daha sonra siyasete ısınan Fevzi Çakmak mücadeleci bir siyaset adamı olmuş ve çizgisini kolay kolay değiştirmemişti.

Türk siyasi tarihine “*12 Temmuz Beyannamesi*” adı ile geçen ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün siyasi gerginliği gidermek için uzlaşmacı bir tavır takınıp, CHP ve DP’ye gerginlikten uzak bir siyaset izlemelerini tavsiye etmesi DP içerisindeki Şahinleri kızdırmıştı. Çünkü DP’li Şahinler, uzlaşmacı muhalefetin DP’ye değil CHP’ye yarar sağlayacağını ileri sürmüşlerdir. Böylece DP içinde oluşmaya başlayan parti içi muhalefet iyice su yüzüne çıkması, ihraçlara ve istifalara yol açmış ve sonunda bu milletvekilleri MP’yi kurmuşlardı. Fevzi Çakmak DP içerisindeki Şahinler grubunda ve daha sonra siyasal hayatına katı muhalefet yapabileceğine inanarak, MP kurucuları içerisinde yer almıştı.

MP hedef olarak CHP’yi ne pahasına olursa olsun iktidardan uzaklaştırmayı amaç edinmiş ve bu siyasetinde CHP ile mücadele ederken Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile de kişisel olarak uğraşmaktan geri kalmamıştı. Özellikle Fevzi Paşa’nın da İnönü ile olan kişisel sorunları bu siyasete temel olmuştu. MP’nin siyasal hedefi yalnız CHP ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü olmamış, “*Muvazaa Partisi*” olarak suçladığı DP’de muhalif oklarının hedefi olmuştu.

MP dönemin ikinci büyük muhalefet partisiydi. Amacı 1950 seçimlerinde iktidar olmaktı. Yaşı bir hayli ilerlemiş olan Mareşal Fevzi Çakmak 10 Nisan 1950’de yakalandığı amansız hastalıktan kurtulamamış ve vefat etmişti. Bu durum MP’yi iktidar mücadelesinde zayıf bıraktı. Dolayısıyla 1950 seçimlerinde hüsrana uğrayan MP ancak bir milletvekili çıkarabilmişti.

1950 seçimleri MP için bir dönüm noktası olmuş ve bir daha kendini toparlayamamıştı. Her ne kadar sık tekrarlanan kongreler, değişen başkanlar beklenen değişimi sağlayamamış ve düşüşü engelleyememişti. Mareşal Fevzi Çakmak’ın ölümünden

sonra bir türlü kendini toparlayamayan MP'de görüş ayrılıkları ortaya çıkmış, giderek Hikmet Bayur'un başını çektiği İnkılapçılar güç kaybetmiş ve bu ortamdan muhafazakarlar güçlenerek çıkmıştı.

Görüldüğü gibi MP'de yeniden yapılanma çabaları olumlu sonuç vermemiş ve MP'de Bayur'un ifadesi ile gericiiler ön plana geçmiş ve partide değişim bu yöne doğru ilerlemişti. Muhafazakarların ağırlığı, inkılapçıların partiden ayrılmasına yol açmış ve parti radikalleşmeye başlamıştı. Nihayet MP 1954 yılında irticai faaliyetlerden dolayı Ankara Sulh Mahkemesi tarafından faaliyetlerine son verilmiş ve partinin böylece siyasal hayatı sona ermişti.

Bu çalışmanın kapsadığı alan, çok partili siyasi hayata geçiş yapan Türkiye'nin nasıl sancılı bir süreçten geçtiği ve partiler arası ilişkilerin nasıl gerginlik içerisinde olduğunu ortaya koymaya açısından önemli bir dönemdir.

Bu tez konusu ile ilgili yapılan tüm araştırmalarda ağırlıklı olarak Meclis Tutanakları ve 1944-1954 tarihleri arasındaki dönemin önemli gazeteleri taranmış olup, bu süreçte rol almış olan Cumhurbaşkanları, Başbakanlar, Bakanlar, Milletvekilleri, bürokrat, asker gazeteci, v.b. şahısların anıları gözden geçirilmiştir. Ayrıca arşiv çalışması da yapılmış, konu ile ilgili kitaplar, dergiler, makaleler taranmış ve yaşayan kişilerle söyleşi yapılmıştır.

Çok partili siyasi hayatımızla ilgili ilk öncü partilerden birisi olarak nitelendirilen Fevzi Çakmak ve MP ile ilgili ortaya çıkan gerçekler Türk Siyasal hayatı ile ilgilenen araştırmacılara yardımcı olacak öncü çalışmalardan birisidir.

I.BÖLÜM

FEVZİ PAŞA (ÇAKMAK)'IN CUMHURİYET ÖNCESİ SİYASİ GEÇMİŞİ

Mustafa Fevzi Çakmak, 12 Ocak 1876¹ tarihinde İstanbul'un Beyoğlu ilçesi, Cihangir Mahallesinde doğmuştur.² Her ne kadar bazı kaynaklarda Anadolu Kavağı'nda doğduğu ve Orduda Kavaklı Fevzi şeklinde anılmasını buna bağlasalar da gerçeği Fevzi Paşa şu şekilde anlatmıştı: *"Ben ikibuçuk yaşındayken meşhur Ali Suavi Vakası oldu. Sonra babam Bahrisiyah yani Karadeniz, topçu alayına Albay katibi olunca Rumeli Kavağına taşındık. Orada kiraladığımız bir evde yaşamaya başladık. Kuleli İdadisinde bana Kavaklı Fevzi denmesinin sebebi buydu. Yoksa ben Rumeli Kavağında değil, Cihangir'de doğdum, ama oradaki şöhretim Kavaklı Fevzi diye kaldı."*³

Babası, Ayvalık'ın Çakmak köyünden olup Limni Adasında yaşayan Çakmakoğlu Hüseyin Derviş Kaptan'ın oğlu Topçu Albayı Ali Sırrı Bey,⁴ Annesi ise aslen Trabzon'lu olup Varna'ya yerleşen ve Ruslar'ın Varna'yı ele geçirmek için başlattıkları savaşta (1828) şehit düşen Ömer Ağa'nın oğlu Bekir Efendinin kızı Hasna Hanımdı.⁵

Fevzi Çakmak, okul hayatına beş yaşında Rumeli Kavağında Safik Hoca'nın mahalle mektebinde başlamış daha sonra Sarıyer Özel Hayriye Mektebinde devam etmişti. İki yıl sonra da Selanik'te Rüştüye Mektebinde bir yıl orta öğrenimden sonra İstanbul'a dönüp Soğuk Çeşme Askeri Rüştüye'ye kayıt olmuştu. Daha sonra Kuleli Askeri Lisesine geçmişti. Lise öğrenimi zamanında dedesi Hacı Bekir'den Arapça ve Farsça dersleri almıştı.⁶

Fevzi Çakmak, 29 Nisan 1893 tarihinde Harp Okuluna girmiş ve 28 Ocak 1896'da⁷ 311.C-7⁸ (1311-C.P.7) sicil numarası ile mezun olmuş ve Harp Akademisine geçmişti. Akademiden 25 Aralık 1898'de Kurmay Yüzbaşı olarak Genel Kurmay Dairesi 4üncü Şubeye tayin olmuştu,⁹ 30 Mart 1899 tarihinde de Atik Ordusu 3üncü Nizamiye'ye¹⁰ (3üncü Ordu

¹ M.S.B. Arşivi, "Nüfus Kayıt Örneği", (EK-A); T.B.M.M. Arşivi, "VIII. Dönem İstanbul Milletvekili M.Fevzi Çakmak'ın Tercüme Hal Örneği", No:293, s.1; Genelkurmay Başkanlığı Atase Başkanlığı, "Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri", 2.B, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, 1998, s.55

² M.S.B. Arşivi, "Nüfus Kayıt Örneği", (EK-A), T.B.M.M. Arşivi, y.a.g.e..

³ Adnan Çakmak "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları" *Hürriyet Gazetesi*, 15 Nisan 1975, Tefrika 6

⁴ Adnan Çakmak y.a.g.e., M.S.B. Arşivi y.a.g.e., T.B.M.M. Arşivi y.a.g.e..

⁵ Adnan Çakmak y.a.g.e., M.S.B. Arşivi y.a.g.e.,

⁶ Süleyman Külçe, *Mareşal Fevzi Çakmak*, Cumhuriyet Matb., 1953, İstanbul, s.9-10

⁷ Genelkurmay Başkanlığı Atase Başkanlığı, a.g.e., s.55

⁸ M.S.B. Arşivi, "Muşir Fevzi Paşa Hazretleri Dosya Tercümesi", (EK-B)

⁹ Genelkurmay Başkanlığı Atase Başkanlığı, a.g.e., s.56, T.B.M.M. Arşivi, y.a.g.e., s.2

¹⁰ M.S.B. Arşivi, "Muşir Fevzi Paşa Hazretleri Dosya Tercümesi", (EK-B)

18inci Tümen Mitroviçe Tümen Kurmay Başkanlığı) görevlendirilmişti.¹¹

Fevzi Çakmak'ın geleceğinin şekillenmesi uzun yıllar görev yaptığı Balkan'larda oluşmuştu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkin olduğu Rumeli'de Fevzi Paşa'da İttihat ve Terakki ile yakın teması girmiş ve ilk siyaset ve particilikten uzak kalma düşüncesi bu yıllarda yaşadığı tecrübelerle oluşmuştu.

I. İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ VE FEVZİ PAŞA

Fevzi Paşa (Çakmak) İttihat ve Terakki Cemiyeti (İ.T.C.) ile ilişkileri Rumeli'nde görevli iken başlamıştı. Fevzi Paşa o zamanlar Kosova vilayeti Mitroviçe kazasında bulunan 18. Nizamiye Fırka'sı kurmaylığına tayin olmuştu (11 Nisan 1899).¹² İttihat ve Terakki Cemiyeti ile temasları olmuş, hatta Mitroviçe Şubesi'nin gizli yönetim kuruluna seçildiği iddia edilmişti.¹³

18. Fırka'nın Kurmay Başkanlığı görevini sürdüren Fevzi Paşa, Avusturya-Sırbistan sınırlarından kolaylıkla geçirdiği ve Abdülhamit'in yasakladığı kitap ve gazeteleri inceleyerek memleketin genel durumu hakkında bilgi sahibi olur ve incelemelerinde, işlerin gittikçe Türkiye'nin aleyhine döndüğünü görür, arkadaşlarını ve hatta Komutanı Şemsi Paşa'yı da (18. Fırka Komutanı) haberdar ederdi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Meşrutiyet için verdiği mücadeleyi bastırmakla görevli Şemsi Paşa, Resneli Niyazi'yi takibe memur edilmiş, Fevzi Paşa'da 18. Fırka Komutanlığını vekaleten devir almıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Firzovik'te toplantı planlanmış Meşrutiyetin ilanını çabuklaştırmaya çalışmıştı. Şemsi Paşa Manastır'da vurulduktan sonra Padişah, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile mücadeleye geçmiş ve 18. Fırka'ya Firzovik toplantısının engellemesi için görev vermişti. Baskı yönetimini benimsemeyen Fevzi Paşa, Komutanı olduğu 18. Fırka'yı toplantıyı dağıtmak için görevlendirmemiş ve kendi bölgesinde olup bitenlere izin vererek İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Meşrutiyeti ilan etmesine dolaylı olarak değeri ölçülemeyecek bir hizmeti olmuştu.¹⁴

Fevzi Paşa Meşrutiyetin ilk günlerinde bilhassa o günlerin heyecanı ile genç subayların taşkın hareketlerini önlemiş ve Padişaha mensup diye yaşlı generallere hakaret etmek, huzur ve disiplini bozmak gibi üzücü olayları önlemeye çok önem vermişti. Bu

¹¹ Genelkurmay Başkanlığı Atase Başkanlığı, a.g.e., s.56

¹² Adnan Çakmak "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları" *Hürriyet Gazetesi*, 12 Nisan 1975, Tefrika 3

¹³ Ayfer Özçelik, "Mareşal Fevzi Paşa," *Milli Kültür*, Nisan 1991, sayı 83, s.50

¹⁴ Süleyman Külçe, *Firzovik Toplantısı Ve Meşrutiyet*, İzmir, 1944, s.70-75

dönemde orduya giren firkacılık (particilik) olayları memleketi karışıklığa sürüklemiştir.¹⁵

Özellikle, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin orduya ve genç subaylara hakim olması Fevzi Paşa'yı endişelendirmişti. Genç subaylar, İttihat ve Terakki Cemiyeti, meşrutiyet ile her şeyin düzeleceğine inanmalarına Fevzi Paşa pek itibar etmemiş ve hayal olarak nitelendirmişti. Bu yüzden askerin politikaya karışmasına gönlü razı olmamış ve bu çekincelerden dolayı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden uzak kalmayı tercih etmişti.¹⁶

Fevzi Paşa ordunun politika yapmasını doğru bulmadığını şu sözlerle açıklamıştı:

“ Ordunun siyasete karışmasını tekrar bir yeniçeri ordusu vücuda getirir ki bu nihayet tarihi misallerle vatanın izmihlahini intaç eder, vaziyet kurtarılınca ordu derakap inzibat altına alınmalı, siyaseti millete bırakmalıdır.”¹⁷

Bundan da anlaşılacağı gibi, Ordunun siyasete bulaşmasının yanlış olduğu düşüncesi ile Fevzi Paşa İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmemiştir.

Bu kesin tavır, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nce hemen karşılık bulmuş ve Enver Paşa'nın isteğiyle yapılan Ordu tasfiyesi ve rütbe indirimi ile Fevzi Paşa'nın rütbesi bir derece indirilmişti. Üstelik başka siyasi bir fikre ve hizibe de katılmamış olduğu halde Cemiyet tarafından iyi gözle bakılmamış ve tehlikeli bulunmuştu.¹⁸

II. MİLLİ MÜCADELE YILLARI

A. FEVZİ PAŞA'NIN MİLLİ MÜCADELEYE BAKIŞI VE ANKARA'YA GELMESİ

Fevzi Paşa, ahlaklı, dürüst, dindar bir Osmanlı paşasıydı. Düşünce olarak muhafazakar, ihtilalci olmayan bir karaktere sahipti. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne uzak kalmış, politik akımlara yanaşmamıştı. Padişah ve Halifeye bağlı bir hal takınmış, Anadolu'daki Milli uyanışa ihtilalci bir gözle bakmış ve ilk başlarda yakın durmamıştı. Her ne kadar Mustafa Kemal' in Anadolu'ya geçmesinde ve Anadolu'ya silah, teçhizat ve subay geçişinde yardımları olsa da Anadolu'daki hareketin İstanbul kontrolünde olması yönünde tavır almıştı. Bu yüzden Ali Rıza Paşa Hükümeti zamanında oluşturulan Nasihat Heyetlerinde görev almış, Padişah Sultan Reşad'ın Başyaveri ve Nazırlarından Hurşit Paşa ile bu heyetle birlikte Anadolu'ya, Sivas' a gitmişti.

¹⁵ Salih Polatkan, *Askeri Ve Siyasi Yönleri İle Marş. Fevzi Paşa*, 1981, Özsöz B.Y. Şti. s.10

¹⁶ Adnan Çakmak "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları", *Hürriyet Gazetesi*, Nisan 1975, Tefrika 3

¹⁷ Külçe, a.g.e.. s.75

¹⁸ Sebahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Kastaş Y., C.I., 8.B, İstanbul, 1987, s.70-71

İstanbul' un işgali , müttefiklerin zalimliklerine, saldırgan tavırlarına, gönülden bağlı olduğu padişahın kayıtsız kalması, padişahın menfaatinden başka bir şey düşünmeme gafletine düşmesi Fevzi Paşa'yı bu ruh aleminden çıkarmış ve Vatana, Millete hizmet imkanının kalmadığını idrak etmiş ve neticede Anadolu mücadelesine katılmak için Mustafa Kemal' in saflarına geçmişti.¹⁹

1. Milli Mücadele'yi Destekleme Kararı ve Nedenleri:

Harbiye Nazırı Fevzi Paşa , İngilizlerin içinde Kuvayı Milliyeci milletvekilleri de olan Meclisi Mebusan'ı basmaları Mersinli Cemal Paşa'yı, Rauf Bey'i, Vasıf Bey'i ve diğerlerini tutuklayıp Malta'ya sürmeleri, İstanbul'u resmen işgal etmeleri üzerine, İstanbul'da yapacak bir şeyi kalmaz.

İngiliz askerlerinin süngüleri ile Harbiye Nazırlığını basmaları, Fevzi Paşa'nın göğsüne süngülerini dayamaları ve Damat Ferit'in İngilizler tarafından tekrar iktidara getirilme durumu belirince İstanbul'da kalmanın bir faydası olmadığını anlar ve biran önce Anadolu'ya geçme hazırlıklarına başlamıştı.

Kaçış Beykoz'dan zor şartlar altında başlamıştı. Zahmetli bir yolculuktan sonra Kuvayı Milliyecilerin hakim olduğu topraklara varıp rahat bir nefes aldıktan sonra Ankara'ya Mustafa Kemal'e telgraf çekerek gelişini bildirmişti.²⁰

Fevzi Paşa'nın gelişini bildirmesi üzerine M. Kemal 20 Nisan 1920 tarihinde Fevzi Paşa'ya gelişlerinden mutluluk duyduğunu belirten şu telgrafi çekmişti.

“Bizi buluşma onuruna, milleti seçkin hizmetlerinize eriştireceğinizden ötürü hepimiz pek mutluyuz. Özellikle saygılarımızı sunarız. Yanınızda bulunan bütün arkadaşlarınızın gözlerinden öperiz. Mümkün olan bir çabuklukla Adapazarı, Geveye üzerinden Ankara'yı şereflendirmenizi bekleriz. Genel durumumuz Tanrıya şükürler olsun iyidir. Anzavur her tarafta mağlup ve perişan edildikten sonra bugün Bandırmaya giren kuvvetlerimizin ateşi altında üç beş kişiyle büyük bir olasılıkla vapura atlayarak kaçmıştır efendim.

*Mustafa Kemal
Anadolu ve Rumeli
M. Hukuk Cemiyeti Temsiliyesi
20 Nisan 1920”²¹*

Sıkıntı içersindeki Fevzi Paşa bu telgrafla moral bulur, kendisine gösterilen ilgiden

¹⁹ Ayrıntılı Bilgi için Bakınız:

(Sebahattin Selek, *M. Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı*, İstanbul, Örgün Yayınları C.1,2.B,1982 s.560-600) (Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C.I.,3.B,TTK.Y.E., Ankara,1995,s.200-201) (Gotthard Jaschke,“Büyük İnkılapçı Ve Diplomat Atatürk”V. Türk Tarih Kongresi, Kongre Tebliğleri, Ankara.(12-17 Nisan 1956).)

²⁰ Adnan Çakmak “Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları” *Hürriyet Gazetesi*, Nisan 1975, Tefrika 11

²¹ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Belge No: 1616, (EK-C)

dolayı Mustafa Kemal'e 20 Nisan 1920'de teşekkür telgrafı çekmişti.

“Yüksek iltifatlarına şükranlarımı sunarım. İstanbul'da yurduma edemediğim hizmeti Anadolu'da yerine getirebilsem benim için en büyük mutluluktur. Yakın zamanda buluşma onuruna erişmiş olacağımı Tanrının lütfundan umarım. Anzavur hakkındaki müjdeli haberlerinize çok sevindim. Fakat hainin ortadan kaldırılması çok gereklidir. Sunacak başka bir şeyim yoktur.”²²

Fevzi Paşa Anadolu'ya doğru hareketi devam eder ve Kuşçalı'ya gelişi hemen Mustafa Kemal'e aşağıdaki telgrafla bildirilir:

***“Ankara'da Heyet-i Temsiliye Adına
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine***

Anadolu'ya hareket buyuran eski Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa Hazretleri bugün saat 17.00'de Kuşçalı'ya varmışlardır. Bu gece burada dinleneceklerdir. Buradan sonra izlenecek doğrultunun bildirilmesine ve o doğrultuda gerekli memurların bulundurulması için gerekenlere emir ve irade buyurulması arz olunur.”²³

Fevzi Paşa bu telgraf yazışmaları yaptıktan sonra Gevye'ye doğru ilerlerken Mustafa Kemal, Fevzi Paşa ve beraberindeki subaylardan Milli Mücadele de nasıl yararlanırım düşüncesini, Kazım Karabekir Paşa'ya aynı gün çektiği şu telgrafla onunda görüşünü sorar:

“Ankara, 20 Nisan 1920

15'nci Kor.K. Kazım Karabekir Paşa Hazretlerine

Eski Harbiye Nazırı Fevzi Paşa davetimiz üzerine maiyetindeki bazı kıymetli subaylarla birlikte kurtulmak için İstanbul'dan çıkmıştır. Ankara'ya ulaşma aracı sağlanmıştır. Kendisinden her yönlü yararlanmak için, T.B.M.M.'nin kararı ile kurulacak Bakanlar Kurulu'nda Milli Savunma Bakanlığı yapması uygundur sanıyorum. Kendisinin her yerden seçilmesi yoluna gidilmiştir. Fevzi Paşa'dan çabukça yararlanmak için özel bir düşünceniz varsa, ivedilikle bildirmenizi rica ederiz. İstanbul'dayken ulusun vekili olarak Harbiye Nazırlığı da yapıyordu. İşgalde yabancıların eli ile Nazırlıktan (Başkanlıktan) uzaklaştırıldıktan sonra ulusuna sığınarak vekilliğini geri almış olacaktır.”²⁴

Heyeti Temsiliye Adına

Mustafa Kemal”

Mustafa Kemal'in telgrafını alan Kazım Karabekir, Mustafa Kemal'in düşüncesine paralel olarak Fevzi Paşa'nın yeni hükümette Milli Savunma Bakanı olmasını ve İsmet Bey'in (İsmet İnönü) de Genelkurmay Başkanlığı'na tayin olmasının büyük isabet olacağını, acele olarak gönderdiği 21 Nisan 1920 tarihli şu telgrafında bildirmiş ve Mustafa Kemal Paşa ile Kazım Karabekir Paşa'nın, Milli Savunma Bakanlığına Fevzi Paşa'nın getirilmesi konusunda aynı fikri paylaştıkları görülmüştü.

²² Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Belge No:1617, (EK-C)

²³ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Belge No:1618, (EK-C)

“Pek Aceledir.

Erzurum

21 Nisan 1920

Fevzi Paşa Hazretlerinin dahi kurtulup vatanımızın merkez-i felahına atılması pek ziyade mucib-i hazz-ı şükran oldu. İşaret edilen hükümette Savunma Bakanlığı yapması güzel bir etki bırakacaktır...İsmet Bey gibi bir zatın işaret edilen Genelkurmay Başkanlığını icra etmesi pek büyük isabet olacaktır...”²⁵

5. Kor. K.

Kazım Karabekir

2. Ali Fuat Paşa (Cebesoy) ile Buluşması

Kazım Karabekir ve Mustafa Kemal, Fevzi Paşa hakkında bu şekilde düşüncelerini birbirlerine aktarırken, Fevzi Paşa Gevye önlerine gelmiş bulunuyordu. Ali Fuat Cebesoy bu bölgenin komutanlığını yürütüyordu. Kolordusunun karargahı Gevye’de konuşlu idi.25/26 Nisan gecesini Fevzi Paşa, Ali Fuat Paşa’nın karargahına gelmişti.

Ali Fuat Paşa’nın yaveri Fevzi Paşa’ın geldiğini kendisine bildirince bir hayli şaşırılmış ve sevinçle Paşa’yı kapıda karşılamış ve Aralarında şu konuşma cereyan etmiştir:

Ali Fuat Cebesoy,

-“Dağdağa kavuşmaz insan insana kavuşur derler.”

Fevzi Paşa,

-“Birbirmize kavuştuk amma,galiba biraz geç oldu.”

Ali Fuat Cebesoy,

-“Ne ziyarı var Paşam tekrar birleştik ya.”²⁶

Şevket Süreyya Aydemir’de bu olayı şu şekilde yorumlamıştı:

“Evet, artık birleşmiştir. Bu, mesut bir olaydır. Ertesi gün bütün memleketin kumandanları bu olayı haber almış ve eski tereddütler ortadan kalkmıştı. İstanbul’un ve ordunun önemli bir asker şahsiyeti, Milli Mücadele safına katılıyordu. Haber memlekette ve halk arasında da geniş yankılar yarattı.”²⁷

3. Mustafa Kemal Paşa’nın Fevzi Paşa İle İlgili Görüşleri

Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa’nın kıymetini bilen birisi olarak, Falih Rıfkı Atay ve Milliyet Başyazarı Siirt Milletvekili Mahmut Soydan’a duyduğu sevinci şu sözlerle

²⁴ Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, İstanbul Merk Yayıncılık, 1998, s.620

²⁵ Karabekir, a.g.e., s.621

²⁶ Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Anıları*, İstanbul, Temel Y., 2000, s.407

²⁷ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, C.II., 17.B., İstanbul, Remzi K.E., 1999, s.237

açıklamıştır:

“İstanbul içinde olumlu çalıştığını bildiğim bir “makam” dan sözetmeliyim; Birçok Mütareke kabinelerinin birinde Harbiye Nezaretine geçen Cevat Paşa, erdemine ve becerisine inandığım Fevzi Paşa'ya (Mareşal Fevzi Paşa) Genelkurmay Başkanlığı'nı önerdi. Fevzi Paşa'yı, ben de eskiden tanırdım. Anafartalar Grubu Komutanlığı'ndan ayrıldığı zaman, yerime onu atamışlardı. Bir tarihte, 2'nci Ordu Komutanlığından, 7'nci Yıldırım Ordusu Komutanlığı'na geçtiğim zaman da benim yerime yine o erdemli arkadaşı geldi. İstifa etmiş olduğum 7'nci Ordu Komutanlığını da, yine kendisine devretmiştim. Fevzi Paşa beni istifa zorunda bırakan nedenlere göğüs germek için sağlığını yitirmiş, yaşamını tehlikeye girdiğini görmüştür. Hatta İstanbul'a gelerek aylarca doktor bakımında kaldı.

Fevzi Paşa Genelkurmay Başkanlığında ne yapabiliirdi?..Eni-sonu bu Ulusun silaha sarılacağından kuşkusu yoktu. Halbuki Mütareke koşullarına göre bütün silahlar ve her yerdeki cephaneye, İtilaf devletlerine teslim olunacaktı. Fevzi Paşa Mütareke koşullarını uygular görünerek, eğer silah ve cephaneler, İtilaf Devletleri tarafından kolaylıkla başka taraflara taşınacak yerlerdeyse, onları, Anadolu'nun içinde kalabilecek gibi yollardan yola çıkararak, “görevini yapıyor” gibi görünmüştür.

Tutalım, Diyarbakır'daki silah ve cephaneye trenle hemen İstanbul'a gelebilirdi. Fevzi Paşa öyle nedenler buldu ki bunlar, kağnılarla Sivas üzerinden Samsun Limanına gelmek zorunlu sayıldı. Şimdiden haber vereyim ki, bütün bu kafileler benim elimde kalmıştır.

Gene, tutalım Kütahya'da pek çok cephaneye vardı. Fevzi Paşa, trenle taşınmaları için, Ankara-Sivas yönünde yola çıkarılmaları buyruğunu verdi. Ne yazık ki bunlar, buyruğun içyüzü anlaşılmadığı için kazaya uğramıştır ve trenle İzmit Körfezine getirilerek denize dökülmüştür.

Çanakkale'deki toplarımızı da işe yaramaz duruma sokulacaktı. Gerek Fevzi Paşa, gerekse onun yerine geçen Cevat Paşa'nın düzenleri ile, bu toplar da gizlice, sonradan bizim işimize yarayabilecek yerlere gönderilmiştir. İstanbul'daki depolarda bulunan silah ve cephaneye, hiç kimse farketmeden, daha sonra istediğimiz yerlere gönderilebilecek düzenlemelere konmuştur.

Cevat Paşa bir gün, Harbiye Nezaretinden çekilmek zorunda kalınca, Fevzi Paşa'ya derki: “Paşam, göreceksiniz ki Harbiye Nazırları sık sık değişecektir. Ama siz yerinizde kalınız ki, başlanılan işleri yürütebilesiniz.” Fevzi Paşa Ankara'ya gelinceye kadar ne acılara dayandığını, süngü korkutmaları altında bile beni aydınlatacak ve uyaracak önlemler almış olduğunu söylemeliyim.”²⁸

Her şeye rağmen T.B.M.M.'de Fevzi Paşa hakkında olumsuz düşünen ve O'na güven duymayan kişiler vardı. Mustafa Kemal Paşa 24 Nisan 1920 günü yapılan Meclis'in gizli oturumunda, bu görüşlere karşı Fevzi Paşa'yı şu sözlerle savunur:

“...Bu kabineden evvel Harbiye Nazırı olan Fevzi Paşa Hazretleri namus, haysiyet ve şerefi itibariyle kendisini yakından tanıyan arkadaşlarımızın taht-ı tasdikında olduğu üzere şüphe ve tereddüt edilmeyecek

²⁸ Falih Rıfki Atay, Mahmut Soydan, (Sad. İsmet Bozdağ), Atatürk'ün Anıları (1917-1919), (Anlatan G.M.K. Atatürk) Ankara, Bilgi Y.E., 1982, s.129-132

evsaf-ı mümeyyizeye maliktir .Bir emrinde:

“İngilizlere hürmet edeceksiniz. İngilizlerin emrini dinleyeceksiniz. Böyle hareket etmediğiniz takdirde mahvolacağız. Bu tarzı hareketi hamiyet-i vataniyenizden rica ederim”.

Ve bazı zayıf muhakemeli insanlar: İhtimalki vaziyet başka türüdür; bu kadar muhterem bir arkadaş böyle desin” (Böyle düşünür)

“Biz, böyle bir teenniye lüzum görmedik ve bunu düşman tarafından not edildiğine hükmettik.

Kaçırıldığı yaveri Salih Bey buraya geldi ve:

-“Aman dedi; Harbiye Nazırı süngü altındadır. Zorla imla ve imza ettiriyorlar. Evamire ehemmiyet vermemesi lüzumunu bildirmek için beni gönderdi.”

Ve bugün o zat-ı şerif tahlis-i griban ediyor. Gevye 'de bulunuyor. Bir saat evvel kendisiyle (görüşüm).”²⁹

26 Nisan 1920 günü Gevye'den Ankara'ya yola çıkmaya hazırlanan Fevzi Paşa, Ali Fuat Cebesoy'a sarılıp veda ederken, Ali Fuat Paşa, ‘‘milletin tecrübeli, bilgili, mazisi şan ve şerefle dolu bir kumandana kavuşmasının ‘‘ sevincini yaşıyordu.³⁰

Fevzi Paşa daha yolda iken Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa ile telgraflaşarak Fevzi Paşa'yı Milli Savunma Bakanlığına düşündüğünü belirtiyordu.³¹

Fevzi Paşa 27 Nisan 1920 günü Ankara'ya vardığında Mustafa Kemal Paşa, bu önemli ve tarihi olayı tüm yurda şu sözlerle bildiriyordu.

*T.B.M.M. Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinden
Mevrut Telgrafname
(Kolordulara)*

“İstanbul'un acıklı durumu karşısında, orada herhangi bir yurt ve ulusa hizmet olasılığının kalmadığını gören Eski Harbiye Nazırı Fevzi Paşa Hazretlerinin ulusun, varlığını kurtarma buyruğundaki savaşımına Anadolu'da katılmak üzere, büyük güçlük ve korkularla kalık değiştirerek İstanbul'dan Ankara'ya esenlikle geldikleri genelgeyle müjdelendir. 27.04.1920”³²

4. Kazım Karabekir Paşa'nın Fevzi Paşa İle İlgili Görüşleri

Fevzi Paşa'nın Ankara'ya gelmesinden Kazım Karabekir Paşa'da çok memnun olmuş, kuvvetli bir arkadaş kazanılmış olduğunu değerlendirmiş ve Fevzi Paşa'yı aşağıdaki telgrafla kutlamıştı:

²⁹ T.B.M.M, Gizli Celse Zabıtları, (24 Nisan 1920), C.I, s.9

³⁰ Cebesoy, a.g.e., s.412.

³¹ AKTY, Atatürk Ar. Mrk. Y, Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, C.IV, TTK. B.E, 1991 (Belge No: 309), s.314

³² ATTB.a.g.e.. s.322, Karabekir, a.g.e.. s. 646, Onar, a.g.e.. s.123 (Telgraf tarihi, Karabekir'in Anılarında 28.4.1920 olarak görülmüştür.)

Ankara 'da Harbiye Nazır-ı Sabıkı Fevzi Paşa Hazretlerine.

İstanbul'un esir ve mülevves olan muhitinden kurtularak Sine-i Millete din ve vatanın selamet ve istihlası uğrındaki mücadeleye iştirak buyurmaları pek büyük bir fahir ve sürürü badi oldu. Arz-ı hürmetle muvaffakiyetinizi Cenabihaktan tazarru eylerim efendim. Erzurum. 29.04.1920³³

*15.Kor.K.
Kazım Karabekir"*

5. Fevzi Paşa'nın Ankara Günleri

Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa'nın İstanbul'dan Ankara'ya doğru yola çıktığını haber aldığı anda, bundan duyduğu sevinci yanındakilere açıkça ifade etmişti. Yunus Nadi'de Fevzi Paşa'nın Ankara'ya gelişini, anılarında önemli bir olay olarak belirtmişti.

Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa'nın nerede bulunduğunu, hangi yollardan geçtiğini öğrenmeye gayret ve özen göstermiş, böylece Fevzi Paşa'nın Ankara'ya geleceği günü önceden hesap etmişti.

27 Nisan 1920 günü Mustafa Kemal Paşa, birçok arkadaşı ile Fevzi Paşa'yı istasyonda tören ve bando ile karşılamaya çıkmışlardı.

27 Nisan 1920 günü öğleden sonra, tren Ankara'ya ulaşmış ve görkemli karşılamadan sonra Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa'yı arabasına alıp, konvoy halinde T.B.M.M.'ne gidilmişti, orada Fevzi Paşa'nın bir konuşma yapması istenmişti.³⁴

Oysa, Ali Fuat Cebesoy anılarında, Fevzi Paşa'nın Ankara'ya gelişini Mustafa Kemal Paşa'nın kendisinden öğrendiğini belirtmişti.³⁵

B. FEVZİ PAŞA'NIN SİYASAL FALİYETLERİ

1. Gebze Milletvekili Seçilmesi

Mecliste konuşma yapabilmesi için Milletvekili olması gerekiyordu. Tabi ki buda düşünülmüş ve Fevzi Paşa daha yolda iken Milletvekili seçilmişti. Gebze Milletvekili seçilmişti, ama Gebze işgal altında olduğundan mazbatasını almamıştı. 27 Nisan 1920 günü

³³ Karabekir, a.g.e.. s.646

³⁴ Yunus Nadi, **Birinci T.B.M.M.** Sel Yayınları, 1955, s.50-55

³⁵ Fevzi Paşa'nın ani gelişi Ali Fuat Paşa'yı heyecanlandırır ve bu durumu, Ankara'ya Mustafa Kemal Paşa'ya telgrafla bildirir ve malum telgraflaşma yapılır. Ali Fuat Paşa'nın anılarında şöyle bir durum ilginizi çekiyor. Fevzi Paşa'nın gelişini Mustafa Kemal Paşa hatıratın gelişiminden Ali Fuat Paşa'dan öğrenmiş olma durumu çıkıyor. Tarih 25/26 Nisan 1920'dir. Ama Askeri Tarih Belgelerinden edindiğimiz bilgilere göre (Belge No: 1616, 1617, 1618) Mustafa Kemal Paşa ve Fevzi Paşa Gevye'de Ali Fuat Paşa ile karşılaşmadan 5 gün önce birbirleriyle haberleşiyorlar. Mustafa Kemal bu durumu hatta Erzurum'da bulunan Kazım Karabekir'ede bildiriyor. Bu durumdan, belgelerin ışığı altında şöyle bir sonuca varmak imkan dahilinde olabilir. Mustafa Kemal ve Fevzi Paşa'nın muhaberesinden Ali Fuat Paşa'nın haberi olmamış olabilir!

Mecliste bu sorun çözülmüştü. Başkanlığını Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı oturumda, Fevzi Paşa'nın nutkun dan sonra Milletvekilliği mazbatasını alabilmesi için, oylama yapılmış oybirliği ile kabul edilmişti.³⁶

2. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Nutku ve Etkileri

Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine kürsüye çıkan Fevzi Paşa;

*"Tabii nutkumda İstanbul'da bulunduğum süre içinde idare ettiğim subay, silah ve cephane kaçakçılığından, Anadolu hesabına yaptığım istihbarat işlerinden bahsedememiştim. Bunları söylediğim anda İngilizlerin gözleri açılacak, İstanbul'dan ayrılırken bu işi emanet ettiğim arkadaşlar son derecede zor durumda kalacaklar, aynı zamanda da Anadolu için hayati önem taşıyan İstanbul yardımı hemen kesilmiş olacaktı."*³⁷

düşüncesini taşıyarak Mecliste nutkunu okumuştur.³⁸

Fevzi Paşa, İngilizlerin İstanbul'u işgal etmeleri ve Şehzadebaşı karakolunu basıp erleri şehit etmelerini anlatmış ve İngiliz süngülerinin Harbiye Nazırı olarak göğsüne dayatılmasının dayanılmaz ızdırabını anlatırken, İngilizlerin yazışmalara baskı yaparak istedikleri emirleri yayınlattıklarını belirtmişti.

Ayrıca, İngilizlerin Kuvayı Milliye oluşumlarını engellemek üzere zorla emirler çıkartmak istediklerini belirtmiş ve İngilizlerin Anadolu halkını birbirine düşürmek istediklerini açıklamıştı.

Fevzi Paşa, nutkunda Anadolu'ya daha önce gelmek istediğini ama İngiliz siyasetini daha iyi anlayabilmek için biraz beklediğini söyleyerek, Milli Mücadeleye geçişinin gecikmesini bu şekilde açıklamıştı.

Fevzi Paşa'nın Ankara'ya gelme zamanı, İstanbul ve Padişah taraftarlarına karşı çok iyi bir pozisyon sağlamıştır. İstanbul'da kalanların baskı altında kaldığını belirten canlı bir kanıt olarak Padişahın etkisini yok etmişti.³⁹

Fevzi Paşa'nın Meclisteki konuşması heyecanla alkışlanmıştır. Bir hayli uyarıcı olmuştur. Fevzi Paşanın sözleri bitince Mustafa Kemal bir teklifte bulunarak bu heyecanlı konuşmanın metninin basılmasını, tüm yurda ve ordulara dağıtılmasını şu telgrafla istemişti:

"20.Kor.K. 'na

Nisanın 27. Salı günü Ankara'ya teşrif buyurarak doğruca T.B.M.M.'ne dahil olan Harbiye Nazırı sabıki Fevzi Paşa Hazretleri uzun bir

³⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 5.İçtima, I.Devre, C.I, 27.4.1920 Salı, s.98

³⁷ Adnan Çakmak "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları" Hürriyet Gazetesi, Nisan 1975, Tefrika 13

³⁸ T.B.M.M., Meclis Zabıtları, 27.4.1920, C.I, s.90-93, (EK-D)

³⁹ Emre Kongar, Atatürk Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından, 5.B., İstanbul, Remzi K.E., 1999, s.264

nutuk (söylev) yapmıştır. Verilen nutkun aslı Meclis tutanaklarında yayımlanacaktır. Özeti aşağıdadır...(Ankara, 29.4.1920)''⁴⁰

*B.M.M'i Kararıyla
Reis Mustafa Kemal*

Mustafa Kemal'in bu telgrafi bütün Anadolu'da propaganda maksatlı kullanılmış ve İstanbul'a karşı bir pozisyon elde edilmişti. Bu telgrafi alan 20.Kor.K. İsmet Bey bunu tüm birliklerine dağıtılmasını sağlamış ve Fevzi Paşa'nın uzun Nutku'nu şu emirle birlikte dağıtmıştı.

"Tamim

27 Nisan 1920'de Ankara'ya teşrif buyuran Harbiye Nazırı Sabıka Hazretleri tarafından T.B.M.M.'de verilen nutkun özeti aşağıdadır...(2 Mayıs 1920)''⁴¹

*20. Kor.K.Vekili
Miralay İsmet''*

3. Kozan Milletvekili Seçilmesi

Fevzi Paşa Ankara'da Mecliste ilk nutkunu vermişti. Fevzi Paşa daha önce milletvekili seçilmişti, ama Kozan Sancağına bağlı Feka Kaza'sı Fevzi Paşa'yı kendilerinin Mecliste temsilcisi olarak görmek istemişler, bu maksatla Meclise telgrafla bu isteklerini arz etmişlerdi. Bunun üzerine 9 Mayıs 1920 tarihinde Mecliste bu konu gündeme gelmişti.

*Ankara'da Heyeti Temsiliye Namına
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine*

Harbiye Nazırı esbaki Kavaklı Fevzi Paşa Hazretlerinin Kozan Sancağına tabi Feka Kazası namına Büyük Millet Meclisi azalığına intihab edilmiş olup mazbatasının posta ile derdesti irsal bulunduğu maruzdur.

*Kilikya Kuvayı Milliye Kumandanı
Kozanoğlu Doğan''⁴²*

Feka Belediye ve Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Cezmi Bey'in göndermiş olduğu mazbata şu şekildeydi:

"Harbiye Nazırı Esbaki: Kavaklı Fevzi Paşa Hazretleri, ahval-i hazıra dolayısıyla Ankara'da teşkil ve in'ikadı (toplanması) mukarrer (kararlaştırılmış) olan Millet Meclisi azalığına kazamızca Harbiye Nazırı esbaki Kavaklı Fevzi Paşa Hazretlerini intihab (seçtiğimizi) ettiğimizi ve muma-ileykün (adı geçenin) intihabı Kazamızca bais'ül fahr (şeref vesilesi) olduğunu mübeyyin mazbatadır.

Feka Belediye Müdafai Hukuk Cemiyeti Reisi Cezmi''⁴³

⁴⁰ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Belge No:368

⁴¹ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Belge No:367 (20. Kor.K. Ali Fuat Cebesoy'dur. Ali Fuat Paşa Eskişehir civarında olduğundan, vekillik eden Yarbay Mahmut Bey'de şehit olduğundan, 20. Kor. geçici olarak Genelkurmay Başkanlığına İsmet Bey (İnönü) vekalet etmekteydi. Mustafa Onar, a.g.e, s.124, dip not:3)

⁴² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (9.5.1920). C.I., s.238

⁴³ Hayrullah Gök, Mareşal Fevzi Paşa 'ın Askeri Ve Siyasi Faaliyetleri, (1876-1950), Ankara, Genelkurmay

17 Mayıs 1920 tarihli Meclis toplantılarında bu konu tekrar görüşülmüştü:

Katip Haydar Bey (Kütahya):

“Harbiye Nazırı sabıka Fevzi Paşa Hazretleri (Feke)’den intihabedildiği için hangisini tercih edeceği müşarünileyhten istifar edilmiş kendileri Feke’yi tercih buyurmuşlardır, binaenleyh, Gebze’ye yeniden intihab (seçilme) icrası için tebligat icra edilecektir.”⁴⁴

Feke Belediye ve Müdafa-i Hukuk Cemiyeti’nin teklifi üzerine, Mecliste yapılan görüşmeler sonucunda Fevzi Paşa, Kozan Milletvekilliğini tercih etmiş ve görevini Kozan Milletvekili olarak sürdürmeye devam etmişti.

4. Milli Müdafa Vekili ve İcra Vekilleri Heyeti Başkanı (Başbakan) Olması

Mayıs 1920 Pazartesi günü Meclis toplanmış ve ilk Bakanlar Kurulu’nu oluşturmak için oylama yapılmıştı. Oylama neticesinde 9 Bakan seçilmişti. Fevzi Paşa 118 oyla Milli Savunma Bakanı ve aynı zamanda Heyeti Vekil Reisliğine, aynı hükümette yer alan İsmet Bey (İnönü)’de Genelkurmay Başkanlığına 129 oyla seçilmişti.⁴⁵

5. Türkiye Komünist Partisi ve Fevzi Paşa

Milli Mücadele’nin en çetin geçtiği bir dönemde, Yunanlıların Batı Anadolu’da ilerlediği bir zamanda Mustafa Kemal bir komünist partisi kurmuştu. Bu karışık zamanda buna niçin ihtiyaç duyulmuştu? Gereği var mı idi? Fevzi Paşa gibi bu olaya çok uzak olan biri ve diğer komutanlar bu partiye niçin üye olmuşlardı. O dönemde Komünizm, Bolşeviklik, Sosyalizm gibi kavramlar doğru olarak algılanabiliyor muydu?

Meclisin ilk yılında Bolşevizm en çok sözü edilen, açıkça propagandası yapılan bir düşünce akımı idi. Türkiye’nin kurtuluşunu Bolşevik ilkeler doğrultusunda oluşturacak, planlar, programlar ve partiler arayan, çaba sarf edenlerin büyük bir kısmını milletvekilleri oluşturuyordu. Değişik düşünceler vardı. Ortak bir düşünce ise Misak-ı Milli sınırları içindeki vatani işgalden kurtarmak ve ulusal bağımsızlığı sağlamaktı. Bunu sağlamanın yolunda, her ne kadar kendi imkanlarımıza dayanmasa da Sovyetlerden yardım almak düşüncesi idi.⁴⁶

Mecliste Bolşevik düşüncesinin tartışılması Kazım Karabekir’in T.B.M.M.’ye yolladığı Rus Milletler Komiserliğinin bildirisini ile başlamıştı. Rus Millet Komiserliğinin Şark Müslümanlarına yaptığı tamim 15.Kor.K.’nı Kazım Karabekir tarafından kısaca şu şekilde idi.

B.E.,1997, s.41

⁴⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, (17.5.1920). C.I., s.323

⁴⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, (3.5.1920). D.I, C.I, s.196-198), Fevzi Paşa’nın T.B.M.M. Azası’nın Tercüme Hal Örneği, s.293

“T.B.M.M. Riyasetine (Başkanlığına)

Rus Millet Komiserliği Sovyetinden ahiren elde edilen tamimdir:

.....Artık Rus İnkılabı kebirinin darbeleri sayesinde dünyanın köle ve esaretin eski binaları yıkılıyor. Hükümetler milletlerin eline geçecektir. Rusya, alinteriyle ve kan pahasına çalışan bütün milletlerin dünyanın esir milletlerine hürriyet kazandırmak için şerefli bir sulh akdedecektir. Rusya bu mukaddes emel peşinde yalnız değildir. Avrupa'nın Cihan Harbi yüzünden bitkin hale gelmiş olan milletlerin elleri bize uzanmıştır.....Bilmelisiniz ki, Rus inkılabı kebirinin Sovyetleri sizin hukukunuzu bütün kuvvetiyle himaye edecektir. Binaenaleyh, inkılaba ve onun selahiyettar Hükümetine yardım ediniz,Şark'ın Müslümanları, Türkler, Araplar, İraniler, Hinduler kendi memleketleri,malları, hayatları taksim ve harabedilmek üzere bulunan kimseler, sukut eden çarlık tarafından tanzimedilen, İstanbul'un cebren işgali muhadesi yırtılmış ve mahvedilmiştir.Rus Cumhuriyeti Sovyetleri, memleketlerinizin cebren işgalini ret ile ilan ederki, İstanbul Müslümanların elinde kalacaktır.Türkiye'nin taksimine ve Türk arazisinin bir Ermenistan teşkiline dair olan muahede yırtılmış ve mahvolmuştur.....Artık susulacak devir geçti.Memleketinizin efendisi kendiniz olunuz.....

15. Kor.K.

Kazım Karabekir”⁴⁷

T.B.M.M.'de 11.05.1920 günü birinci celse, 14. toplantıda, bu telgraf tartışmaya açılmış ve milletvekilleri telgraf konusu üzerine Bolşeviklik, Komünizm üzerine fikirlerini sunmuşlardı.

Hamdullah Suphi Bey (Antalya):

“Bizim için Bolşevik cereyanları karşısında bazı endişe noktaları vardır.....Memleket Bolşevizmi bilmiyor, memleket bolşeviklik hakkında irşad edilmemiştir (uyarma).....Bolşeviklik kuvveti bu topraklara girecek olursa yağmager olmak üzere girecektir, tahrip edecektir, yakacaktır, yıkacaktır, ananatımıza ve makeddesatımıza hürmet etmeyecektir. Bolşeviklik nedir?Öğrenmeliyiz, hakkında hüküm vermeliyiz. Belki böyle değildir. Belki bizim için en hakiki bir yardımcı geliyor .Başkalarını topraklarımızdan kovmak için bize müzahir bir kuvvet geliyor.....Bütün memlekete, Bolşeviklik nedir ve bize ne getiriyor, bunu söylemeye mecburuz.....Bolşevizm İslam memleketlerinde dine karşı tecavüzler olmadı. Müessesatı milliyeyi kökünden kazımadı.....Mademki onlar hududumuza yaklaşıyor ve bizim onu defetmek imkanımızda yoktur.Bu husus o kuvvet, İngilizler Rusya'yı istila ettikleri vakit mükemmel darbelerle topraklarından onları tard etti.....Memleketimizi tenvir (aydınlamak) edelim, gelenden korkmasınlar, ürkmesinler,....., iman ediyorum ki memleketimizdeki müstevli (işgal kuvveti) hain kuvvetleri kovmak için bizim en tabii müzahirimiz (yardımcı) gelen Bolşevik kuvvetleridir.”⁴⁸

Görüldüğü üzere, Hamdullah Suphi Bey (Tanrıöver), halkı Bolşeviklik üzerine, bilgilendirilmesi, aydınlatılması yönünde konuşurken, Bolşevikliğin geldiği yerlerde dine ve

⁴⁶ İhsan Güneş, *Birinci T.B.M.M.'nin Düşünce Yapısı*, (1920-1923), Ankara, T.İş Bankası Y., 1997, s.131

⁴⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, (11.05.1920), C.I, s.256

millete karışmadığını belirtmiş, bu nedenlerden dolayı Emperyalizme ve düşmanlarımıza karşı tek kurtuluş yolunun Bolşevik kuvvetlerinin yardımı ile olabileceğini söylemişti.⁴⁹

Diğer Milletvekillerinden Besim Atalay Bey'in (Kütahya) ise yorumu daha ilginç:

-“..... *Biz Bolşeviklere mümaşat etmekle bilakis şeriata daha fazla yaklaşıyoruz.....*”⁵⁰

Hamdullah Suphi Bey, tekrardan söz alarak fikirlerini daha belirgin ifade eder:

-“..... *Bolşeviklerin önünde bir Müslüman memleketi, bir Türk memleketi vardı. Türk'lerin, Müslümanların kalplerini kırmak, müessesatını ezmek istemedikleri için meclis kendi kararıyla, kendi ihtivariyle onlarla anlaşsın ve bunda küçük bir ziyan yoktur. Önündeki Müslüman milletin hatırını sayan ve ona hürmet eden dini, milli müessesatını tanıyan, onun ziyan vermekten uzak kalmasını arzu eden bu kuvvet şimdi yavaş yavaş bize geliyor..... O halde bütün bu Müslüman memleketlerinin bizim ile beraber halas (kurtuluş) olabilmesi için Kırgızlar'dan, Başkırlar'dan ibaret bu müslüman ve Türk kuvvetleri ile birleşmemizden daha tabii ne olabilir.....*”⁵¹

Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey ise bu işlerin ezbere olmayacağı, Hükümetin Bolşevikler ile temas edip, ayrıntılı bilgi alsın, ondan sonra Bolşevikler ile anlaşıp, ortak hareket edelim demişti.⁵²

Bolu milletvekili Tunalı Hilmi ise Bolşevikliğin taraftarı olduğunu, Bolşevikliğin ise yeni bir şey olmadığını, Eski Yunan hatta Hindistan'dan beri olan bir olgu olduğunu, hatta Bolşevikliğin bayrağının şeriatta olduğunu ifade etmişti.⁵³ Yunus Nadi Bey'de Bolşevikliğin Anadolu hareketına yardımcı kuvvet olduğunu itiraf etmişti.⁵⁴ Maliye Vekili Ferit Bey:

“*Siz Komünist ne demek bilirmisiniz? Komünist demek; bir memleketin bütün mahsulatını; halkın elinden alıp ambarlara toplamak ve ta sonra köylerde....., halkın elinden topladığı o mahsulatı ambarlara koyarak, Aşe'den Fatma'ya varıncaya kadar, bütün köylüye vesika ile vermek demektir.....*”⁵⁵ demişti.

Mustafa Durak Bey (Erzurum Milletvekili) ise Bolşevikliği, dinsizlik, ahlaksızlık, milliyetsizlik, vatansızlık, mülkiyetsizlik ve Yahudi kaynağı olan bir akım olarak nitelendirmişti.⁵⁶

⁴⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.I, s.253

⁴⁹ Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve T.B.M.M. I.Dönem, (1919-1923), C.III, s.18

⁵⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.I, s.258

⁵¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.I, s.259

⁵² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.I, s.260

⁵³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, a.g.e, s.260

⁵⁴ Yunus Nadi, a.g.e. s.10

⁵⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.VII, (13.01.1921), s.276

⁵⁶ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, (11.04.1921), C.II, s.28-29

Basri Bey;

-“..... Eğer Bolşevik olalım demekle derhal Bolşevik olmak kabılse ve bunda memleket namına bir faide hasıl ise olalım. Fakat bu Bolşevik olalım demekle olacak şey değil. Bir kere Bolşevikliğin doğmasını icabeden esbab (nedenler) bilhassa Túrkiye’de mefkuddur (bulunmaz)..... Bolşevikliğin bizim memleketimizde, bizim muhidimizde kabiliyeti tatbikiyeden mahrum bir nazariyeye halindedir.”⁵⁷ diyerek görúşlerini bildirmişti.

Yahya Galip Bey (Kırşehir) ise;

“..... Bolşeviklik takipetmek gayesi milleti, malum olmayan bir yola sevk etmek ve millet ihanet etmek demektir..... Bunlar bizim milletimize mazarattan (zararlar) başka hiçbir menfaat vucuda getirmez. Bu fikrin sahasını tevsiya (genişleme) çalışmak, bizim esasıtımızı rahnedar (zarar uğramak) eder.”⁵⁸

Milletvekillerinin Bolşeviklik konusunda yapmış oldukları konuşmalarda, onların sosyalist düşüncenin dayandığı siyasal, toplumsal, ekonomik ve ideolojik tabanını bilmedikleri, Bolşevizmin Emperyalizme karşı oluşundan yararlanmaya çalıştıkları, bağımsızlığı elde edebilmek için Bolşevizmin benimsenmesini istedikleri görúlmekteydi.⁵⁹ Bilgisiz milletvekilleri, sosyalist oluşumları T.B.M.M.’ye sokmak için Sovyet Elçiliğinden yararlanıyorlardı.

Ülke içinde Bolşevizmin ne olduğunu bilmeyen, fakat bu esasa dayanarak oluşturulacak Bolşevik gücün ancak Anadolu’yu kurtarabileceğine inananla, ülkenin çeşitli yerlerinde örgütler kurmaya çalışmışlardı. Rusya ile iyi ilişkilerden yararlanan bazı kişilerde, Rus Bolşevizmini çeşitli yollardan ülkeye sokmaya yönelmişler ve bu gelişmeler sonucunda Anadolu’da sosyalist bir akım filizlenmeye, güçlenmeye başlamıştı.⁶⁰

T.B.M.M’de gizli olarak yapılan toplantılarda, Bolşevik Rusya ile yapılacak temaslar hakkında görüşmeler yapılırken, Mustafa Kemal söz almış ve :

“Şüphe yokki Bolşeviklik cereyan ve istilas ve muvaffakiyatı (başarıları) cümlece malumdur. Bunun hakkında söz söylemeyeceğim. Fakat yine söylemek isterim ki Bolşevikliği lüzumu kadar ehemniyetle herkes gibi Heyet-i İcraiye (Hükümet) de, bizde mütalaa etmiş ve layık olduğu ehemniyeti vermişizdir.....

Evet demek oluyor ki biz, Bolşevikliğe ve harekatına ve Bolşeviklerden edebileceğimiz istifadeye bigane (ilgisiz) değiliz. Binaenaley, kemal-i emniyet ve itimatla arz ederim ki Bolşeviklerle ittifaq ve itilaf için temin ve teşrik-i harekat (ortak harekat) için maddeten Heyet-i İcraiye esbabına (neden),

⁵⁷ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, (22.01.1921), C.I, s.329

⁵⁸ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, (22.01.1921), C.I, s.337

⁵⁹ Güneş, a.g.e, s.131

⁶⁰ Güneş, a.g.e, s.135

tevessül etmiştir.....

Bunun için iptida (başlangıç)kendi kuvvetimize önem veriyoruz. Fakat kendi kuvvetimize düşmanlarımızın adedinin çokluğu nazar-ı dikkate alarak kuvvet ilave etmek bir farizadır (kaçınılmaz görev). Bu suretle bittabi, şarktan gelmesi muhtemel ve müspet kuvvetler iltifat edeceğiz. Ancak, bu noktada iki ciheti (yön) birbirinden tefrik (ayırma) etmek lazımdır. Biri Bolşevik olmak diğeri Bolşevik Rusya ile ittifak etmek. Biz Heyet-i İcraiye, Bolşevik Rusya ile ittifak etmekten bahsediyoruz. Yoksa Bolşevik olmaktan bahsetmiyoruz. Bolşevik olmak büsbütün başka bir meseledir. Böyle bir mesele ile bizim iştigale ihtiyacımız yoktur. Fakat ittifak meselesi, kemal-i ciddiyet ve ehemniyetle takip edilmektedir ve muvaffak olacağımıza ümidimiz berkemaldir (mükemmel)..... ”⁶¹

diyerek düşmanlar ile mücadele edebilmek, başarılı olabilmek için gerekirse Bolşevikler ile de anlaşma yapılabileceği bunun Bolşevik olmakla ilgisi olmadığını ifade etmekteydi.

Bu zorunlu yakınlaşmayı, Lord Kinross bir Türk atasözü ile “Köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı demeli” diyerek açıklamış, Batının tehdidi altındaki Kemalistlerle Bolşeviklerin tarihin bu dönüm noktasında birbirine yaklaşmak zorunda oldukları belirtilmişti.⁶²

Mustafa Kemal’in Bolşevikler ile diğer düşünceleri;

“.....Bizim için Milletimiz için Bolşevik olalım olmayalım meselesi mevzubahis değildir. İlla Bolşevik olmak için bir mesele yoktur. Yine bu hususta kraldan çok kral taraftarı olanlar da var. Görüyorum ki bazı arkadaşlar illa Bolşevik olalım gibi fikirdedirler. Biz bir milletiz kendimize ait adatımız vardır, prensibimiz vardır ve biz bunların sadığıyız. Biz Bolşeviklerden bahsettiğimiz zaman bir Bolşevik Rusya’sı, Sovyet Cumhuriyeti var ve onların vesaiti var, menabii (kaynak) var ve bizim düşmanımızın düşmanıdır. Biz kendi maksadımızı kurtarmak için bunlarla birleşiriz. Yoksa kendi maksadımızı bırakıp da onlara köle olalım meselesi mevzu bahis değildir.”⁶³

Ruslarla yapılacak anlaşmanın Bolşeviklik olmadığı, Bolşevikliğin kendi kaynakları, kendi kültür ve gelenekleri olduğu, Türk’lerin ise ayrı kültürü, geleneği olduğunu ve bunların takipçisi olduğu belirtilmiş, Ruslar ile anlaşmanın ortak düşmana sahip olmanın gerektirdiği bir zorunluluk olduğunu belirtmişti.

Mustafa Kemal, Komünizmin memleketimize ve milletimize zarar verecek tarzda gelmesine karşı tedbir alınması gerektiğine dikkat çekmekle, Rus Hükümeti ile temaslarımız bulunduğu halde bazı insanların Rus Komünistliğini memlekete sokmak için girişimde

⁶¹ Sadi Borak, Gizli Oturumlardaki Konuşmalar, 3.B, Kaynak Y. İstanbul,1997, s.65-66

⁶² Lord Kinross(Çev:Necdet Sander),Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu,Sander Y,8.B,1981,İstanbul, s.367

⁶³ T.B.M.M. Gizli Zabıt Ceridesi, (3 Temmuz 1920), C.II, s.72

bulunabileceğini belirtmiş⁶⁴ ve Rusya ile olan ilişkileri, tamamen bağımsız iki ülkenin, kendine ait olan amaçlarını koruyarak karşı karşıya gelmesi olarak yorumlamış⁶⁵ ve ilişkinin diğer boyutunu da değerlenmişti:

“Bizim Rusya ile ittifakımız, sırf Emperyalizme karşı müştereken mücadele etmektir. Bu gayenin kendisi ile her vakit beraberiz. Hatta biz kapitalizm mücadelesinde dahi Rus’ların kabul etmiş oldukları prensipleri kabul ve memleketimizde bunların mahalli tatbiki yoktur.....

.....Emperyalizm mücadelesinde herhangi bir memleketle her daim akti itilaf ve ittifak edebiliriz. Fakat Kapitalizmle mücadele etmek hususunda onların amaçlarını kendimize mesleki ittihaz (olmak) edemeyiz.”

diyerek, Rusya ile ilişkilerin, yalnızca Emperyalizme karşı mücadele etmek maksadıyla girişildiğini, ama bu ortak ilişkinin, Rus amaçlarının, sistem ve yöntemlerinin benimsenmesi manasına gelmemesi gerektiğini açıklamıştı.⁶⁶

Bu konuda Fevzi Paşa, Albay Hüsamettin Ertürk’le konuşmalarında, Komünist Partiyi kısaca şöyle özetlemiştir;

Fevzi Paşa :

“- Eğer o zamanlar Enver Paşa Anadolu’ya gelmiş ve T.B.M.M. ’deki taraftarları ile birleşmiş olsaydı, ben bu memleketin bir köşesine çekilerek sonuna kadar onun iktidara gelmemesi için çarpıştırdım.”

Hüsamettin Ertürk:

“- Peki ama Mareşalim, Sovyet Rusya ile anlaşmaya ·lazım varmıydı, bu derece sıkı bir işbirliği tehlikeli değil miydi?” sorusu karşısında, Fevzi Paşa ’nın verdiği cevap, her şeyi tüm açıklığı ile anlatıyordu:

“- Tehlikeli idi, fakat Mustafa Kemal’in hareketi pek mükemmeldi. Zira Ruslar bize yardımı bahane ederek Anadolu’ya Kızılordu’dan bir takım kolordular sokacaklar, müşterek düşmanla dövüşüyoruz bahanesiyle maazallah memleketi işgal ve istila edeceklerdi. Dostça içeri giren bu düşmanı, bağrımızdan çıkarmak belki de mümkün olmayacaktı. Lenin’in itimatına mazhar olan Mustafa Suphi Bey de, Komünist Türkiye ’nin Cumhur Reisi olacaktı. Onun Komünist zabıtlarla Trabzon’a kadar bir heyet halinde geldiğini pek iyi bilirsin. Onlar Ankara’ya gelecek ve Moskova’nın emriyle T.B.M.M. ’yi dağıtarak sözde yeni bir seçimle Komünist’liği bu memlekette devamlı olarak kuracaklardı. Mustafa Kemal Paşa’nın meziyeti, bir işe ne zaman başlayacağını, nasıl yürüteceğini ve ne zaman o işe son vereceğini bilmesindi ki, tayin eylemlerindeki emsalsiz kabiliyeti idi. O bu işte tam zamanında darbeyi indirmişti.”⁶⁷

⁶⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, (3 Ocak 1921), C.VII, s.146-161

⁶⁵ T.B.M.M. Gizli Zabıt Ceridesi, (22.01.1921), C.I, s.333

⁶⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, (03.01.1921), C.VII, s.150

⁶⁷ Hüsamettin Ertürk, 2. Devrin Perde Arkası, İstanbul, Hilmi K.E., 1957, s.532-533

Fevzi Paşa, ayrıca kurtuluş savaşında tuttuğu notlarda Anadolu'daki Komünist faaliyetleri kısaca şu şekilde özetliyordu:

(O tarihte Rusların Anadolu'da Komünist faaliyetleri kontrol edebilmek üzere Mustafa Kemal'de dahil olduğu halde cümlemiz mesela - Fevzi Yoldaş – ismini alarak ve kırmızı tepeli kalpak giyerek bir Komünist Meclisi yapmıştık. Fakat Ruslar (Millet ve Vatan) hissi ile meşbu bizleri hakiki Bolşevik mefkureli saymıyarak, Ethem gibi çapulcuları daha ziyade kendilerine yakın gördüğünden yeni faaliyetlere girmiş ise de Rus Sefiri (Uymal) “olduğu gibi yazıldı” aleyhindeki şikayetler ve bu gibi hareketlere karşı yapılan takibat neticesinde aleni komünist tahrikatına nihayet verilmişti.)⁶⁸

demiş, Rusların Resmi Komünist Partisine pek de inanmadıklarını belirtmiş ve Çerkez Ethem'e daha yakın durduklarını iddia etmişti.

6. Fevzi Paşa'nın Yeniden İcra Vekilleri Heyet Riyaseti'ne (Başbakan) Seçilmesi

Fevzi Paşa İstanbul'dan Ankara'ya 24.04.1920'de gelmiş, 27.04.1920'de Gebze Milletvekilliğine oybirliği ile seçilmişti.⁶⁹Daha sonra Fevzi Paşa Feka ilçesinin arzusu doğrultusunda Kozan milletvekilliğini seçmişti.⁷⁰

Fevzi Paşa Geçici İcra Vekilleri Heyetine seçilir.⁷¹Daha sonra Mecliste Asli İcra Vekilleri Heyetinin (Hükümet) özellikleri hakkında uzun tartışmalar yapılmış⁷² ve kanunlaşma aşamasına gelinmişti. Kanunlaştıktan sonra sıra İcra Vekilleri'nin seçilmesine gelir ve 11 kişilik İcra Vekilleri Heyeti seçilmişti. Bu Heyette Fevzi Paşa 118 oyla Müdafai Milliye Vekaletine⁷³ ve Heyeti Vekilreisliğine seçilmişti.⁷⁴Fevzi Paşa 1924 yılında, Milletvekilliğini bırakarak Ordu'da kalmayı tercih edinceye kadar Meclisin I. Ve II. Dönemlerinde aktif olarak Milletvekilliği ve Başbakanlık görevlerini yerine getirmişti. Bu süre zarfında Fevzi Paşa Meclis kürsüsünde bir hayli zor anlar yaşamış, birçok beyanat vermiş ve bir çok olaya da açıklama getirmişti.

Erzurum Milletvekili Necati Bey bir oturumda savaş nedeni ile iç bölgelere gelen halkın binek ve taşıma hayvanlarına seferberlik nedeni ile el konulmasının sebebini sormuştu. Doğu cephesinde bu tip hayvan ihtiyacı belirince, seferberlikle bu ihtiyacın giderilmesine çalışılmış ama Fevzi Paşa, fakir ve mülteci durumundaki halktan en son alınması yönünde bir

⁶⁸ Hüsnü Himmetoğlu, Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları, İstanbul, Ülkü Matbaası, 1975, s.410

⁶⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.I, (27.04.1920), s.98

⁷⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.I, (09.05.1920), s.238

⁷¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.I, (25.04.1920), s.42

⁷² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.I, (01.05.1920), s.158-172

⁷³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.I, (03.05.1920), s.197

⁷⁴ T.B.M.M. Azasının Tercüme Hal Örneği, s.2

emir vererek, bu durumdaki halkın mağdur olmasını engellemiştir .⁷⁵

1921 yılında Fevzi Paşa tekrardan Başbakanlığa seçilmişti.

“Teşkilatı Esasiye Kanununun maddesi ahkamına tevkifan İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti’ne İttifakı ara ile Müdafai Milliye Vekili Fevzi Paşa Hazretleri’nin intihap edildiğine dair Heyeti Vekillerin 24.01.1921 tarihindeki içtimainde kabul olunan kararname aynen ve rapten takdim kılınmıştır, Efendim.

İcra Vekilleri Reisi ve Müdafai Milliye Vekili Fevzi.”⁷⁶

a. İstiklal Mahkemesi Üyesi Şeyh Servet’in Komünizm Propagandası

Bursa Milletvekili ve İstiklal Mahkemesi Diyarbakır üyesi olan Şeyh Servet’in Komünizm propagandası yaptığına dair bilgiyi, Ahmet Cemil Bey T.B.M.M.’ne telgrafla bildirir, bu konu ile ilgili T.B.M.M.’de yapılan gizli toplantıda Kozan Milletvekili ve Müdafai Milliye (Savunma Bakanı) Vekili Fevzi Paşa, İstiklal Mahkemesinde üye olan birinin bağımsız ve tarafsız olması gerektiğini, bu şekilde eğilimleri olan birinin görevini tam olarak yapamayacağını belirten bir konuşma yapmıştı.⁷⁷ Bilinen o ki Bolşeviklik yurdun içinde bulunduğu buhranlı anda propaganda fırsatını bolca bulabilen bir akımdı. O yüzden bu konu üzerinde çok hassas davranılıyordu.

b. Londra Konferansı

Birinci İnönü Zaferini kazandıktan sonra artık Birinci Dünya Savaşı’nın galipleri, Anadolu’da yaratılan yeni kuvveti kabul etmek zorunda kalmışlardı. Nitekim bundan sonra Türkiye ve Yunanistan’ı Londra’da bir konferansa davet etmişlerdi. Sevre’s Antlaşması’nda yer alan maddelerde ısrar etmeyeceklerini, bunların bazı hükümlerini Türkiye lehine değiştirmeye ve hafifletmeye hazır olduklarını belirtmişlerdi.⁷⁸

İstanbul Hükümeti, Konferansa gidecek heyetin önce İstanbul’a gelmelerini ve uzmanların belgeleriyle katılmalarını istemişti. Bu isteği Fevzi Paşa, Mecliste yaptığı son konuşmada kesinlikle red etmişti:

“Bitabbi biz onu kabul edemezdik. Bir seneden beri döktüğümüz kan sarf ettiğimiz mallar heder olacaktı. Maksadımız İstanbul’da esir vaziyetine düşmüş olan Hükümete tabi olmak değil; o Hükümet ve zihniyeti değiştirerekten hareket etmek ve milletin, hakimiyetinin elinde bulunduğunu ispat etmektir”⁷⁹

⁷⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.II, (24.07.1920), s.348-349

⁷⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.VII, (26.01.1921), s.372-373

⁷⁷ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C.I, (22.01.1921), s.326-327

⁷⁸ Adnan Çakmak “Mareşal Fevzi Çakmak’ın Hatıraları” Hürriyet Gazetesi, 15 Nisan 1975, Tefrika 16

⁷⁹ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C.I, (04.02.1921), s.366

Heyeti Londra'ya Antalya üzerinden göndermeye karar vermişti. Heyet İtalyan gemisiyle önce Roma'ya daha sonrada Londra'ya geçmişti.⁸⁰ Londra Konferansı için seçilen heyetin görevini Fevzi Paşa, bize yapılan haksızlığı ortadan kaldırmak ve hakkımızın meşruluğunu Avrupa'ya anlatmak şeklinde açıklarken, seçilen heyetin isimlerini de vermişti. (Bekir Sami, Yusuf İzzet Paşa, Muhtar Bey, Cami Bey, Nafia Müsteşarı (eski) Muhtar Bey, Muvaffak Bey, Adanalı Niyazi Bey, Duyunu Umumiye Müfettişi Rıza Bey, İzmir Milletvekili Mahmut Esat Bey).⁸¹

Fevzi Paşa, Londra Konferansı için yorumlarına devam ederken, savaşın yalnızca silahla olmayacağını, diplomasinin de olması gerektiğini anımsatıyordu. İyi bir siyaset takip edilmediği takdirde kazanılan başarılarından sonra mağlup duruma düşülebileceğine dikkat çekiyordu. Davet edilen Konferansa katılmamız durumunda, Batının eline birçok kozun geçebileceğini, bu kozları aleyhimize sonuç doğuracak şekilde kullanabileceklerini ve lehimize olan kamuoyunun fikrinin değişebileceğini, katılmamız durumunda ise Avrupa gündeminde bir kamuoyu oluşturarak haklı davamızı anlatma imkanına sahip olacağımızı belirtmişti.⁸²Seçilen heyete, Konferansta savunacakları değerlerin, Misak-ı Milli değerleri olduğunu da özenle anlatmıştı.⁸³

1921 Mart ayı ortalarında beklenen Yunan Taarruzunun Kuzeyden Güneye taarruz hareketına başladığını ve bu hareketin Doğuya doğru ilerlediğini Mecliste Milletvekillerine açıklamıştı.⁸⁴

c. II. İnönü Savaşı

Ne var ki Londra Konferansı'nda beklenen sonuç alınamamıştı. Yunanlılar isteklerinden vazgeçmemişti.⁸⁵ Yunanlıların, Londra Konferansı'nın lehlerine dönünce, bu başarıyı askeri bir zaferle perçinlemek ve Anadolu'yu tamamen işgal edip, Türkiye'yi Sevres'ten daha kötü bir antlaşmaya itmek niyetinde olduklarını ifade eden Fevzi Paşa, Yunanlıların yüzbin kişilik bir orduyla taarruza geçtiklerini Milletvekillerine anlatmıştı. Ama Yunanlılar, Türk Ordusunun muharebeyi İnönü'de kabul ettikleri bölgede tam bir hezimete uğramışlardı. Fevzi Paşa, bu zaferi milletin elbirliği ile kazandığını açıklamadan da edemez.

Fevzi Paşa'nın beyanlarından etkilenen ve coşan Milletvekilleri, Paşa'yı coşku

⁸⁰ Mehmet Gönlübol-Cem Sarar, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, 9.B, Ankara, Siyasal K.E, 1996, s.30
Salahi R.Sonyel, *Türk Dış Politikası ve Kurtuluş Savaşı*, C.II, 2.B, Ankara, TTK Y, 1991, s.117-132

⁸¹ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C.I, s.337

⁸² T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C.I, (05.02.1921), s.395-396

⁸³ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C.I, (12.02.1921), s.418-421

⁸⁴ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C.IX, (24.03.1921), s.229-230

⁸⁵ *Hürriyet Gazetesi*, 15 Nisan 1975, Tefrika 16

içerisinde alkışlarken, Erzurum Milletvekili Celalettin Arif Bey, Fevzi Paşa'ya "Paşa Hazretleri! Sarsılmak bilmeyen imanınız, bu gün Alemi İslâmı kurtaran şu muazzam orduyu teşkil eylemiştir." diyerek duygularını ifade etmişti. Bu coşkulu tebrikleri Fevzi Paşa şu şekilde cevaplamıştı:

*"Efendim, Celalettin Arif Bey biraderimizin söylediklerine bilhassa teşekkür ederim. Bendeniz İstanbul'da Harbiye Nazırı bulunurken memleketi kurtarmak için uğraştım. Fakat İstanbul muhitinde istinad edecek bir nokta yoktu. Bu milletin, bu memleketin, bu Anadolu'nun saf muhitindeki fedakar evlatları tarafından kurtarılacağına kanaat getirdiğimden dolayı buraya geldim. Bugün ne yaptım isem, benim şahsıma ait olamaz. Milletin fedakar, kahraman evlatlarına aittir...."*⁸⁶

Fevzi Paşa, İnönü Zaferi'nin sebebini, milletin tamamen uyanmış olan İstikbal azmi olduğunu, bu azmin tüm Anadolu'yu sardığını ve Meclisin iradesinin de çok etkili olduğunu belirtirken, beş haftada Ankara'ya gireceklerini söyleyen Yunanlıların iki hafta içinde mağlup olmalarını da bu azme ve iradeye bağlamaktaydı.⁸⁷

7. Askeri Rütbesinin Ferikliğe Yükseltilmesi (2 Nisan 1921)

Vatanperver davranışlarından dolayı İstanbul Milletvekili Neşat Bey ve arkadaşları Fevzi Paşa'nın rütbesinin bir derece terfi etmesi için Meclise tasarı sunarlar⁸⁸ ve bir gün sonra kabul edilerek Fevzi Paşa orgeneralliğe yükselir (2 Nisan 1921).⁸⁹ Mareşal'liğe de 31 Ağustos 1922'de, Başkomutan Meydan Muharebesinden sonra Mustafa Kemal'in isteği üzerine terfi etmişti.⁹⁰

8. 1921 Yılı Bütçe Görüşmeleri ve Fevzi Paşa Hükümeti'nin İstifası

1921 yılı Bütçe görüşmelerinde Fevzi Paşa'nın sunduğu Bütçe tasarısı, Maliye Bütçe Encümeni kabul etmez ve yapılan tartışmalar sonucunda Bütçe Encümeni istifa ettiğini bildirmişti.

Bunun üzerine İcra Vekilleri Reisi (Başbakan) Fevzi Paşa, Bütçe görüşmelerinin devam etmesi için eski heyeti göreve davet eder ve davete icab etmezlerse başka bir çare bulunmasını Meclise sunmuştu. Ayrıca yeni heyet seçilinceye kadar geçecek sürenin aleyhimize işleyeceğini de belirterek, eski heyetin istifalarını geri çekmelerini rica etmişti. Tüm bu iyi niyetine karşılık heyet istifasını geri almayınca Başbakan Fevzi Paşa, hükümetin yapacak bir görevi kalmamıştır diyerek Meclisi terk etmiş ve hükümet istifasını sunmuştu.

⁸⁶ T.B.M.M. Zabıt Cerideleri, C.IX, (02.04.1921), s.321-323

⁸⁷ T.B.M.M. Zabıt Cerideleri, C.IX, (13.04.1921), s.474-477

⁸⁸ T.B.M.M. Zabıt Cerideleri, C.IX, (02.04.1921), s.328

⁸⁹ T.B.M.M. Azaları Tercüme Hal Örneği, s.2

⁹⁰ Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, "Fevzi Çakmak'ın Kütnye Defteri Tercümesi"

Mustafa Kemal Paşa, yeni hükümet seçilinceye kadar vekaleten Fevzi Paşa hükümetine yeniden görev vermişti.⁹¹

9. Fevzi Paşa'nın Üçüncü Kez İcra Vekilleri Heyetini Kurması ve Bazı Siyasal Gelişmeler

Hükümet istifa edince, yeni hükümetin seçilebilmesi için Meclis Başkanı olan Mustafa Kemal Paşa, Meclise seçim için tasarı sunar ve sonucunda yapılan seçimlerde; Fevzi Paşa 156 oy alarak yeniden Müdafai Milliye Vekili seçilmişti. Bu seçimde Müdafai Milliye Vekilliğine Refet Bele ve Kazım Karabekir Paşa'da aday gösterilmiş ve seçimde Refet Paşa 3, Kazım Paşa ise 1 oy almıştı.⁹²

a. Yunan Mezalimi Hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Yaptığı Konuşma

Fevzi Paşa Mecliste Milletvekillerine, İnönü Muharebesinde mağlup olan Yunan Birliklerinin, geçmiş hatalarını telafi etmiş olarak Temmuz başlarında taarruza geçtiklerini ve doğruya doğru taarruzlarını geliştirdiklerini ifade etmişti. Ayrıca geçtikleri yerlerde ve gerideki masum, silahsız, çocuk ve kadınları öldürerek muharebede verdikleri zaiyatın ve geçmişin intikamını aldıklarını, bunu da kendilerine alışkanlık edindiklerini bildirmişti.

Fevzi Paşa bu konu ile ilgili olarak 11.7.1921 günü Mecliste şu şekilde konuşmuştu:

*".....Yunan Ordusu her yediği dayağı müteakip meydana harptaki inhizamının acısını; gerideki masum, silahsız, çoluk çocuk ve kadınlardan almayı şiar edinmişti.....cephede, meydana mücahede de ne kadar telefata verirse o miktarda mukabil geride çoluk çocuk öldürmesini kendisine şiar edinmişti....."*⁹³

b. Ankara'nın Kayseri'ye Taşınma Önerisi ve İstiklal Mahkemeleri

Yunan Ordusu Temmuz 1921 başlarında, II. İnönü Muharebesindeki (23 Mart-4 Nisan 1921) mağlubiyetinin acısını çıkarmak, Ankara'yı ele geçirmek ve Sevres Antlaşmasını biran önce uygulamaya başlatmak maksadıyla İngilizlerin desteğini alarak, Yunan 3ncü Kolordusu Bursa-Tavşanlı-Kütahya istikametinden taarruz hareketine başlamışlardı. Bu hareket sonucunda; Afyon 13 Temmuz, Kütahya 17 Temmuzda elden çıkmıştı. Eskişehir'de bu gelişmeler sonucunda boşaltılmıştı. Mustafa Kemal Paşa durumu inceleyerek tarihi bir kararla Ordunun, Sakarya'nın doğusuna çekilmesi emrini vermişti.

Yunan Ordusunun Doğuya doğru ilerlemesi karşısında Fevzi Paşa, Ordunun daha rahat davranabilmesi için hükümetin Başkenti Kayseri'ye taşınması fikrini kabul ettiğini

⁹¹ T.B.M.M. Zabıt Cerideleri, C.X, (16.05.1921), s.301-306

⁹² T.B.M.M. Zabıt Cerideleri, C.X, (19.05.1921), s.318-320

söylemişti.

“..... Şimdi efendim ordunun emniyetle hareketi askeriye icra edebilmesi.....malumu aliniz biz Ankara’da buldukça Ordu daima Ankara’yı nazarı dikkate almak mecburiyetindedir. Ordu Ankara’yı nazarı dikkate aldıkça düşmanda manevrasını ona göre yapacaktır ve bizi daima o noktaya bağlayacaktır. Bunlardan azada(bağımsız) kalan bir ordu şimdi Eskişehir’den daha emin bir vaziyettedir. Çünkü hatlarımız çok. İstersek Kırşehir’e doğru, Kızılıрмаğa, Beypazarı’na doğru cephe yapabiliriz.

Biz burada Ankara’da buldukça Ordu başka bir şey düşünmeyeceği için herhalde merkezi hükümetin tebdili (değişikliği) zaruriyetindeyiz. Bunun için Heyeti Vekile yaptığı müzakeratta (tartışma) Kayseri’yi münasip görmüştür. Kayseri malumu aliniz Anadolu’nun göbeği addolunur. Konya’ya yakındır, Adana’ya yakındır, otomobil yolları üzerindedir. Orada barınacak emakin de vardır. Hükümetin orada tesisini, ordunun hareketini noktai nazarından, daha emin addediyoruz.”

Heyeti Vekile Reisi Fevzi Paşa ayrıca düşmanın ilerlemesini fırsat bilip bazı karıştırıcıların (müfsid), ortaya çıkarak ortamı karıştırabileceklerine dikkat çekmişti. Konya’da Delibaş Mehmet ve arkadaşlarının ortalığı karıştırma ihtimali belirmişti. Bunların normal mahkemede yargılanmalarının caydırıcı olmadığından Fevzi Paşa, o bölgede bir İstiklal Mahkemesinin kurulması gereğini belirterek olası olayların önüne geçilebileceğini söylemişti. Konya’daki tehlikenin İzmit civarında da olacağını, istihbarat bilgilerinden öğrenen Fevzi Paşa, bu bölgede de İstiklal Mahkemesinin kurulmasının uygun davranış olacağını değerlendirmişti.⁹⁴

c. Yabancı İstihbarat ve Ajan Faaliyetleri

Osmanlı toprakları yıllar boyunca yabancı ajanların faaliyet alanı olmuş, savaş yıllarında bu faaliyetlerini artırmışlardı. Yabancı ülkelerin bu ajan faaliyetlerine karşı Türk istihbaratı da çalışmalarını başlatmıştı.

Türk Ordusunun düşman birlikleri hakkında bazı bilgileri nasıl ve hangi metotlarla edinildiğini Fevzi Paşa açıklamıştı:

“Düşman ordusunda, her orduda olduğu gibi adamlarımız vardır. Oralarda bizim memurin haricinde bir memuriyetle bulunuyorlar. Fakat bize hizmet ediyorlar. İngiliz ordusunda, İngiliz karargahında İngilizlere sadık bazı anasır, doğrudan doğruya para ile satın alınmış bazı eşhas (şahıslar), bizim menabii (kaynak) istihbariyemizdendir. Daima bir birini haberdar ederken toplu olarak neticeden bizi haberdar ederler.....”⁹⁵

Görüldüğü üzere karşı tarafın birliklerine sızdırılan ajanlar sayesinde istihbarat

⁹³ T.B.M.M. Zabıt Cerideleri, C.XI, (11.07.1921), s.236-338

⁹⁴ T.B.M.M. Zabıt Cerideleri, C.II, (23.07.1921), s.98-114

⁹⁵ T.B.M.M. Gizli Zabıt Cerideleri, C.II, (12.12.1921), s.454-455

sağlandığı öğrenilmişti. Bazı bilgilerin gizli olarak Fransızlar tarafından verildiğini de böylece öğrenmiş oluyoruz.

Türk tarafının yaptığı faaliyetlere karşı Yunanlılar boş durmuyordu. Yunanlılar daha önce Hıristiyan propagandası yaparken, strateji değiştirip propaganda sahasını Müslüman kesime çevirme eğilimine girmişlerdi. Bu maksatla Çerkez, Kürt gibi kesimlere propaganda yapıp karışıklık çıkartma yollarına giriyorlardı. Bunun için Yunanlılar, esir ettikleri birini serbest bırakıp, ne kadar iyi davrandıklarını, kimin esiri varsa, Yunanlı komutana bildirip serbest kalıyor bilgisini yayıp propaganda yaptırıyorlardı.

Bundan böyle Ordu içinde asker mektuplarının okunmayacağını açıklamış ve böylece herkesin istediği şekilde mektup yazması sağlanmış, fakat mektuplar subaylar tarafından inceleniyor ve istihbari bilgiler elde ediliyordu.

Ayrıca Yunanlılar bazı kadın ve erkek ajanları yurt içine gönderip bir takım istihbarat ve karışıklık yaratma faaliyetleri için çalışmalar yapıyorlardı. Yakalanan bu ajanlardan bazıları İstiklal Mahkemelerinde yargılanıyorlardı. Bazen de Fevzi Paşa bu ajanları faaliyet alanı dışarısında olan Cizre gibi yerlere gönderiyordu.⁹⁶

Ajan faaliyetlerinin İngiliz sistemi olduğunu Fevzi Paşa tekrardan ifade eder ve İngilizlerin 50 kadın ajanı Antalya, Konya, Mersin ve Kilikya'ya sevk ettiklerini söylemişti. Bu faaliyetlerin yeni olmadığını aynı şekilde Filistin Cephesinde de bu tip çalışmalarla Arap'ları da Osmanlı aleyhinde ayaklandırdıklarını belirtmişti. İngilizlerin İstanbul'da saray içerisinde de adamları olduğu belgesinin elinde olduğunu Fevzi Paşa söylemişti.

İngilizlerin Batıdaki (Batı Anadolu) ajanları asılsız haberler yayıp barış olacak diyerek, ahalinin gevşemesini sağladıklarını belirtmişti. Ayrıca Güneyde Fransızlarla antlaşma yapıldığı halde, İngilizlerin oraya girerek bir Ermeni meselesinin ortaya çıktığı anlaşılıyordu. Fransızların arayış bozmaları yanında İngilizler Rusları kışkırtıp Türkiye 'ye şüpheli yaklaşımlarına neden oluyordu. Kısaca Fevzi Paşa, İngilizlerin büyük bir inatla, sabırla yıpratma harbini sürdürdüklerini söylemişti.⁹⁷

Sakarya savaşından sonra İngiliz Basını, Yunanlıların artık inisiyatif kaybettiğini ve Anadolu'dan çekilip barış yapılmasının gerektiğini yazıyordu. Ama İngiliz Dışişleri, bu durumu kabullenmiyordu. Onlara göre Türklerin ordusu güçlü değildi, Yunan ordusunu Anadolu'dan çıkarmaları imkansızdı ve Mustafa Kemal'le görüşmekte İngiliz politikasına

⁹⁶ a.g.e, s.455

uygun değildi. Bu yüzden İngilizlerle bir gerginlik söz konusu idi. İngilizler Misakı Milli'den taviz verilmesini istemişlerdi.

Nitekim 6-13 Ocak 1922'de Cannes'te yapılan konferansa ve Doğu Avrupa'yı şekillendirecek Genova Konferansına Yunanistan çağırıldığı halde T.B.M.M. Hükümeti davet edilmemişti. Anadolu'nun tamamı düşman kuvvetlerinden temizlenmedikçe diplomatik yoldan sorunun çözümlenmesinin mümkün olmadığı görülmüştü.

Dünya karşısında verilecek sınava hazırlanırken, her yönden T.B.M.M. Ordusunun hazır olması gerekiyordu. Bunun için Avrupa Devletlerinin ne düşündüğünün bilinmesi zorunlu idi. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa, T.B.M.M. Dış İşleri Vekili Yusuf Kemal (Tengirşenk) Beyi Avrupa'ya göndermeye karar vermişti. Bu maksatla 7 Şubat 1922'de Yusuf Bey Türk Milletinin davasını Avrupa'ya anlatmak ve Misakı Milli esaslarını savunmak maksadıyla Avrupa'ya yola çıkmış ve önce İstanbul'a gitmişti. Buradaki çalışmalarında, İstanbul Hükümetine Avrupa'daki yapacağı temaslarda, Türkiye'nin tek temsilcinin T.B.M.M. Hükümeti olmasını kabul etmeleri yönünde çağrıda bulunmuştu. Bu çağrı olumlu karşılık bulmuş ama bir de Padişahla görüşmeleri Yusuf Beye tavsiye edilmişti. Yusuf Bey aynı düşünce ile Padişahla görüşmüş fakat bu görüşme olumlu olmamıştı. Padişah Yusuf Beyi tek temsilci olarak görmemiş ve Avrupa'ya Osmanlı Temsilcisi olarak Ahmet İzzet Paşa'yı göndermişti.⁹⁸

Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşek), Avrupa'ya giderken İstanbul'da Padişahla görüşmesi Mecliste bir hayli tartışmaya neden olmuş, Heyeti Vekile Reisi (Başbakan) Fevzi Paşa bu konuya açıklama getirmişti.

"Efendim, Yusuf Kemal Bey'in İstanbul'a uğraması ve İstanbul'da Padişahla görüşmesi Heyeti Aliyenizin malumatı haricinde, Heyeti Vekilenin verdiği karardan dolayı Heyeti Aliyeniz tarafından muaheze olunuyor. Malumu alinizdir ki Yusuf Kemal Bey, Avrupa'ya sırf maksadı millimizi, Misakı Millimizi teşrih ve izaha gitmişti. Bu misakı milli dahilinde İstanbul'da bizim kabul ettiğimiz bir Makamı Hilafet vardır. Oraya uğramadan sıvışıp gitmek doğrudan doğruya bizim kuvvetsizliğimizi cihana ilan etmek demektir. Zaten bu hareketimizle Avrupa'da bizim aleyhimize düşmanlarımızın yapmakta oldukları teşvikatı, propagandaları doğrudan doğruya açarak ispat etmek ve bilhassa İstanbul'daki ahalinin doğrudan doğruya ruhan bizimle olduğunu ispat etmek istiyorduk. Bilhassa İstanbul'a gittik ispat ettik. Sonra efendiler; oradaki heyet bizi ikilik olarak gösteriyordu. Halbuki biz onu kabul etmiyorduk. Yalnız siz bizi tanıyacaksınız; eğer Padişah isterse, ona da gideceğiz bu teklifimizi söyleyeceğiz dedik. Bununla ispat etmek istedik ki biz

⁹⁷ a.g.e, s.456-457

⁹⁸ İhsan Güneş, "Büyük Taarruz ve Sonuçları", X. Milli Egemenlik Sempozyumu, Afyon, 7 Mayıs 1996 T.B.M.M. Y, No:82, s.39-47

Türkiye'nin yegane hükümetiyiz ve İstanbul bizim emrimize tabi olacaktır. Fakat bu vaziyette acaba muvaffakiyet var mı idi, yok mu idi diyerekten düşünmek caiz değildir. Biz doğrudan doğruya hakkımızı dünyaya ispat ettirmek için gidiyoruz. Orada gördüğümüz muamele İstanbul'daki heyetin düşündüğümüz gibi ecnebi bir tazyik altında olduğunu gösterdi. Bundan kuvvetsizliği değil, daha ziyade kuvvet kazandığımızı anladık. Mafatih Heyeti Aliyeniz hakemdir. Vukua gelen muameleyi ariz ve amik tetkik edersiniz. Bu Heyeti Vekilenin yaptığı bir harekettir. Ve şimdi bundan sonra da hüsnü netice hasıl olacağına kaniim."⁹⁹

d. Başkomutanlık Sorunu

Sakarya doğusuna geçirilen ordu sürekli takviye edilerek kuvvetlendirmek ve Yunan taarruzuna kesin darbeyi vurabilmek için esaslı tedbirler alınıyordu. Bu konu ile ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa çok büyük yetkilerle, Meclisin yetkilerini fiilen kullanabilecek şekilde Başkomutan seçilmiştir (5 Ağustos 1921). Mustafa Kemal Paşa verilen yetkiye dayanarak, ordunun teçhizi ve iaşesi için arka arkaya çok önemli emirler veriyordu. Bu emirler kanun kuvvetini haiz bulunuyordu.

Başkomutanlık kanunu birkaç defa uzatılmıştı. Meclisteki birtakım mualifler, bu olaya karşı çıkıp tartışma çıkarmışlardı. Bu kanunun varlığı artık yararlı olmadığı, bu geniş yetkilerin devamının zararlı olduğu yönünde yıpratıcı beyanlarda bulunuyorlardı. Özellikle Kara Vasıf Bey, ordunun hala başarılı olamadığı, bu kanunun zararlı olduğu yönünde konuşma yaparak Mecliste olumsuz bir hava yaratmıştı.¹⁰⁰

Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanlık yetkileri birkaç defa uzatılmıştı. Bu konu üzerine Mecliste tartışmalar olmuş ve Fevzi Paşa Başkomutan Mustafa Kemal için :

"..... Bendeniz bu Başkumandanlığın lüzum ve bekasını müdafaa ettim ve burada neticei arada (oylama) ekseriyet fikrimize iştirak etti.

*..... Başkumandanlığa muvafık bir karar ittihaz etmek lazım gelirken muhalefet ciheti tercih okundu ve yine alınan reylerle efendiler, ekseriyet Başkumandanlık kanununa muvafık olduğu halde bazı arkadaşlarımızın obstriksiyon yapması dolayısıyla kanun teahhür (gecikme) etti. Bu kanunun tehirinin harice, orduya ve dahili memlekete işaası (herkesin dıyması) demek büyük bir sarsıntı teşkil etmek demektir..... Başkumandanlığın lüzumuna kani olan bir adam Başkumandanlığın kalkmasıyla beraber yerinde durmaz idi. Başkumandan çekilir çekilmez bende çekilmek mecburiyetindeyim....."*¹⁰¹

diyerek, görevinden ayrılma derecesinde Mustafa Kemal Paşa'ya destek çıkmıştı.

e. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Gruplaşmalar

T.B.M.M. çalışmalarına başladıktan sonra art arda yeni yasalar çıkarmaya başlamıştı.

⁹⁹ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C.III, (06.03.1922), s.39

¹⁰⁰ Kazım Özalp, Milli Mücadele 1919-1922, 4.B, C.I, TTK.Ankara 1998, s.190-231

Yasalar Meclis gündemine geldikçe Milletvekillerinin birbirlerini tanımaları daha da kolaylaşmıştı.¹⁰²Sivas'ta kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti adaylarından seçilen bu milletvekilleri, Misak-ı Milli sınırları içinde memleketin birliğini ve milletin bağımsızlığını sağlamak ilkesinde birleşerek Meclise geldikleri halde zaman içinde Meclis çalışmalarında aynı birlikteliğin temin edilemediği, en basit işlerin sorun haline getirildiği oyların dağılması ile sonuç almanın güçleştiği gözlenmişti.¹⁰³

Meclisteki bu anlaşmazlıklara hizipleşmelerde katılmıştı. Daha sonra Hakkı Hami Bey, yasa tasarısı sunanların hiç olmazsa bir uyum içerisinde olmalarını ve dağınıklığa neden olunmamasını istemişti. Gruplaşma bu dağınıklığa bir çözüm getirmemiş, hatta hizipleşmeyi daha da arttırmıştı. Grupların bu olumsuz tavrından rahatsız olan milletvekilleri de kendi aralarında toplanıp bir grup kurarak, Meclis çalışmalarını daha düzenli bir hale sokmaya çalışmışlardı.¹⁰⁴

Mustafa Kemal Paşa'nın başını çektiği I. Grup 10 Mayıs 1921'de kurulmuştu.¹⁰⁵ Aslında I. Mecliste kurulan ilk grup değildi, başka gruplarda mevcuttu. Tenasüt Grubu, İstiklal Grubu, Müdafai Hukuk Zümresi, Halk Zümresi, Islahat Grubu. Ama bu gruplar 1921 yılının ilk aylarında faaliyetlerine devam etmiyordu. II. Grup ise I. Grubun dışında kalanların ve başını Erzurum milletvekili C.Arif Bey'in çektiği milletvekilleri, 1922 Temmuzunda muhalefeti oluşturarak kuruldu.¹⁰⁶

Fevzi Paşa bu gruplaşmada tabii ki hiçbir zaman desteğini çekmediği Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğindeki I. Grupta Kozan Milletvekili olarak yerini almıştı.

Grupta yer alan bazı Milletvekilleri ise Ali Fuat Paşa (Anakara), Hamdullah Suphi Bey (Antalya), Dr. Refik (Saydam) Bey (Beyazıt), Tunalı Hilmi Bey (Bolu), İsmet Paşa (Edirne), Kazım Karabekir Paşa (Edirne), Kılıç Ali (G. Antep), Mazhar Müfit (Kansu) (Hakkari), Ali Fethi (Okyar) (İstanbul), Dr.Adnan (Adıvar) (İstanbul), Refet Paşa (İzmir), Yunus Nadi (İzmir), Kazım (Özalp) Paşa (Kayseri), Dr. Tevfik Rüştü (Aras) (Menteşe), Rauf Bey (Orbay) (Sivas). Görüldüğü üzere Milli Mücadelenin önemli şahısları, komutanları, hemen hemen hepsi Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer aldıkları gözlenmektedir.¹⁰⁷

¹⁰¹ T.B.M.M. Gizli Zabıt Cerideleri, (06.05.1922), s.342

¹⁰² Güneş, a.g.e, s.171

¹⁰³ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönemi, (1919-1923)*, C.I, T.B.M.M. Vakıf Y, s.291

¹⁰⁴ Güneş, a.g.e, s.171-172

¹⁰⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, İstanbul, 1952, s.533

¹⁰⁶ Mete Tunçay, *T.C. Tek Parti Yönetiminin Kurulması*, 3.B, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Y, 1999, s.35

¹⁰⁷ Çoker, a.g.e, s.301-304

II. BÖLÜM

TEK PARTİ DÖNEMİ VE FEVZİ ÇAKMAK

I. FEVZİ PAŞA'NIN SİYASAL YAŞAMINA ARA VERMESİ

Fevzi Paşa 8 Temmuz 1922 tarihinde istifa etmiş, İcra Vekilleri Reisliğine Hüseyin Rauf Bey seçilmiş, Fevzi Paşa Genelkurmay Başkanlığına getirilmişti.¹⁰⁸

Ali Fethi Bey'in İcra Vekilleri Heyeti Riyasetine seçilmesi ile de Fevzi Paşa 188 oyla İstanbul Milletvekili olmuş ve Genelkurmay Başkanlığı görevine seçilmişti.¹⁰⁹ 30 Ekimde İsmet Paşa kabinesinde görevini korumuş, 03 Mart 1924'te kabul edilen Erkan-ı Harbiye Umumiye Vekaletinin kaldırılması üzerine Erkan-ı Harbiye Umumiye (Genelkurmay Başkanı) Başkanı sıfatıyla görevini sürdürdü. Birinci Mecliste yüksek rütbeli komutanlardan bazıları Milletvekili seçilmişti. İkinci Mecliste bu oran daha da artmıştı. Hemen hemen tüm Ordu ve Kolordu komutanları Milletvekili seçilmişti. Ali Fuat Paşa ve Kazım Karabekir Paşalar görevlerinin başından ziyade daha çok Mecliste bulunuyorlardı. Bazı muhalif Milletvekilleri bu iki komutan çevresinde toplanıp güç kazanıyorlardı. Mustafa Kemal Paşa, İttihat ve Terakki Cemiyeti tecrübelerinden sonra Ordunun politika ile uğraşmasını benimsemiyordu. Daha önce İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerine anlatamadığı görüşlerini şimdi anlatacak gücü ve imkanı vardı. Mustafa Kemal Paşa, Askerlik ve Milletvekilliğinin beraber yürüyemeyeceğini ve ayrılması gereği yönünde Meclise teklif sunmuş ve kabul edilmişti. Kazım Karabekir, Ali Fuat, Cevat ve Cafer Tayyar Paşalar Milletvekilliğini tercih etmişlerdi.¹¹⁰ Fevzi Paşa ise 30 Ekim 1924'te mevcut asker Milletvekillerinin askeri yada yasama görevlerinden birini tercih etmeleri hakkındaki hükümet kararı üzerine askeri görevini tercih etti ve milletvekilliğinden çekildi.¹¹¹

“T.B.M.M. Riyaseti Celilesine

Hali Sulhun avdet etmesi hesabiyle orduda siyasetle alakadar anasırın tamamen bertaraf edilmesi için İstanbul Mebusluğundan istifa eylediğimi arz ederim.

*31. Teşrinievvel 1340
Erkanı Harbiye Umumiye Reisi
Muşir Fevzi”¹¹²*

¹⁰⁸ Çoker, a.g.e, s.818-825

¹⁰⁹ T.B.M.M. Zabıt Cerideleri, C.II, (14.08.1923), s.62

¹¹⁰ Kazım Özalp-Teoman Özalp, Atatürk'ten Anılar, İş Bankası Y., Ankara, 1992, s.31-32

¹¹¹ Çoker, a.g.e, C.III, s.688

¹¹² T.B.M.M. Zabıt Cerideleri, C.II, (01.10.1924), s.5

II. ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ VE CUMHURBAŞKANLIĞI SORUNU

Mustafa Kemal Atatürk, her dört yılda bir Cumhurbaşkanı seçiliyordu. Bu yüzden Cumhuriyet bir başkanlık sorunu yaşamıyordu ve kimse bu konu ile fazla ilgilenmiyor, hatta hiç konusu bile yapılmıyordu. Atatürk sağ kaldığı müddetçe Cumhuriyetin başında olacağı hiç kuşkusuzdu. Ama bu kuşku gün geldi insanların düşüncelerini kemirmeye başladı. Çünkü Atatürk'ün 1938 yılının sonlarına doğru hastalığı iyice artmaya başlamış ve daha düne kadar konusu bile geçmeyen Cumhurbaşkanlığı adayı sorunu gündemi oldukça meşgul etmeye başlamıştı. Halef kim olacaktı? Atatürk, ölümünden sonra açılacak siyasal program içeren bir vasiyetname bırakmamıştı. Zaten tarih, Atatürk benzeri devlet büyüklerinin bu tür vasiyetlerinden pek söz etmemişti. Atatürk de bu konuyu çözecek bir siyasi vasiyet bırakmamıştı.¹¹³

Yalnız Atatürk'ün genel sekreteri Hasan Rıza Soyak anılarında böyle bir vasiyetin olduğundan söz etmişti. Soyak'a göre Atatürk, halefi olarak Mareşal Fevzi Paşa'yı seçmişti. Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ün vasiyetini yazıp zarfa koyup, çekmeceye yerleştirdikten sonra Devlet Reisliği ile ilgili aralarında şu konuşmanın geçtiğini anlatmıştı:

*"Elbette bunda söz ve intihap (seçme) hakkı, sadece milletin ve onun mümessili olan T.B.M.M. 'nindir; yalnız ben bu meseledeki mütaalamı ifade edeceğim. Evvele akla İsmet Paşa gelir; evet! O memlekette pek büyük hizmetler ifa etmiştir. Fakat nedense umumun sempatisini kazanmadığı görülüyor; bu yüzden durumu pek de cazip olmasa gerek.....Bir de Mareşal Fevzi Paşa var. O, hem memlekete büyük hizmetler etmiş, hem de herkesle iyi geçinmiş, selahiyet sahiplerinin mütaalarına daima kıymet vermiştir; kimse ile münazaa halinde değildir. Bu itibarla bence, Devlet Başkanlığı için en münasip arkadaş odur. Filhakika kendisi ordu işleriyle uğraşmaktan çok hazzeder, belki ordudan ayrılmak istemez.....Ama Cumhurreisliğinde aynı zamanda Başkomutanlık mevkiinde de olacağı için bu meşguliyetine devam imkanı daima mevcut demektir; binaenaleyh, kanuni bir yol bulup kendisi namzet gösterilir ve seçilirse çok iyi olur zannedirim."*¹¹⁴

Şüphesiz bu iddiasının doğruluğunu kontrol etmek imkansızdı. İngiliz diplomatik belgelerinde ve dış basında bu iddiayı ispatlayacak bir belgede bulunamamıştı. Yakın tarih için bir soru işareti olarak kalmıştı.¹¹⁵ Bazı kaynaklarda ise Atatürk bizzat, İnönü'yü Cumhurbaşkanlığına hazırladığına ilişkin iddialar da yer almıştı.¹¹⁶ Atatürk'ün halefi konusu konuşulmaya başlayınca dört devlet adamının adı ortaya çıkmıştı; İsmet İnönü, Mareşal Fevzi Paşa, Fethi Okyar ve Celal Bayar.¹¹⁷

¹¹³ Hüseyin Gerede (Hz: Sami ÖNAL), Hüseyin Gerede'nin Anıları, İstanbul, Literatür Y., 2002, s.294

¹¹⁴ Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, C.2, 1974, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.758

¹¹⁵ Bilal Şimşir, Atatürk'ün Hastalığı, Ankara, TTK.Y, 1988, s.1279

¹¹⁶ Hikmet Özdemir, Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Ordunun Olağan Dışı Rolü, İstanbul, İz Y.,1994, s.108

¹¹⁷ Bilal Şimşir, a.g.e, s.1273

Fevzi Paşa'nın adaylar içinde olması, Ona Cumhurbaşkanlığı için ikinci kez bu fırsatı veriyordu. Birincisi 1930 yılında Arif Oruç'un bir yazısında ortaya sunulmuştu. Bu yazıya göre Atatürk Başvekilliğe, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'da Cumhurbaşkanlığına getirilmesi söz konusu idi.¹¹⁸ Üçüncüsü de ilerideki tarihlerde 1946 yılından sonra bu şans Mareşale sunulacaktı.

İngiliz elçiliği yazışmaları, İngiliz ve Fransız basını incelendiğinde Cumhurbaşkanlığının en büyük adayı hep İsmet Paşa görünüyordu.¹¹⁹

Fevzi Paşa her ne kadar adaylar içerisinde olsa da, Onunda en güçlü adayı İsmet Paşa olduğu şu konuşmasında açıkça anlaşılıyordu.

“Benim düşüncem şu idi: Mustafa Kemal'e bir emri hak vaki olursa uzun yıllar onun silah ve mesai arkadaşı olan İsmet Paşa, onun yerini almalıdır. Zira kendisi siyasi bir şahsiyettir. Devlet adamıdır, ordu kendisini sever, bu meziyetleri bir kimsede toplamak kolay değildir. Celal Bey'de değerli bir iktisad ve siyaset adamıdır. Memleketin elele vererek çalışmağa büyük bir ihtiyacı vardır. İsmet Paşa Reisi Cumhur olmalı, Celal Bey başvekil kalmalı, ben de her zaman olduğu gibi sevdiğim bu şerefli ordunun başında, onun herhangi bir zümrenin veya şahsın vasıtası olmamasına dikkat etmeliyim.....”¹²⁰

Aynı doğrultuda, Fevzi Paşa anılarında bu olayla ilgili görüşlerini şöyle açıklamıştır:

“Mustafa Kemal Paşa'nın yerine Onun geçmesi en doğru olurdu. Milli Mücadele boyunca bizlerle beraber bulunmuş, uzun yıllar başbakanlık yapmış, devlet idaresinde tecrübe sahibi olmuştu. Başlanmış olan işleri rahatça yürütebilirdi. Milletlerarası şöhreti de vardı. Sonra Başbakanlıktan ayrılmış bulunması onu pek çok kimselerin gözünde mazlum mevkiine düşürmüştü ve geniş sempatiler kazanmasına yol açmıştı. Dış işlerinde de tecrübe sahibi idi. Lozan Sulh anlaşmasını o yürütmüştü. Ve nihayet ordudan yetişmiş orduyu bilen bir askerdi.....”¹²¹

görüldüğü gibi Fevzi Paşa, Cumhurbaşkanlığı için en uygun adayın İsmet Paşa olduğunu tüm içtenliği ile açıklamıştı.

İsmet Paşa'nın Cumhurbaşkanı olmasını istemeyenlerde vardı. Atatürk'ün son zamanlarında yanına yaklaştırmak istemeyenler vardı. Atatürk İsmet Paşa'yı İstanbul'a çağırılmış, İsmet Paşa için hatta “çok hastadır, yola çıkamaz” diyerek Atatürk'e yanlış bilgi verilmişti. Atatürk'te bu durumdan kuşkulananmış hatta İsmet Paşa'nın öldüğünden dahi şüphelenmişti. Bu yüzden, dışçisi doktor Sami Günzberg'i gizli olarak Ankara'ya göndermiş

¹¹⁸ Mete Tunçay, T.C. Tek Parti Yönetiminin Kurulması, 3.B, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Y., 1999, s.257

¹¹⁹ Bilal Şimşir, a.g.e, s.1221-1283

¹²⁰ Hüsamettin Ertürk (Yazan: S.Nafiz Tansu), 2. Devrin Perde Arkası, İstanbul, Hilmi K.E., 1957, s.490

¹²¹ Adnan Çakmak “Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları” Hürriyet Gazetesi, 5 Mayıs 1975, Tefrika 26

ve bu konu hakkında bilgi toplamasını istemişti. İsmet Paşa'nın o günlerde öldürüleceğine ilişkin haberler dolaşıyordu.¹²²Bu söylentiler Fevzi Paşa'ya intikal etmiş olacak ki O'da; hemen Ankara Valisi Nevzat Beyi çağırması ve kendisine gizlice şu talimatı vermişti: “-İsmet İnönü'nün hayatıyla yakından alakadar olunuz. Haber aldığıma göre bir takım gizli tertiplerin kurbanı olması ihtimali vardır.....”¹²³

İsmet Paşa karşıtları, Onun cumhurbaşkanı olmasını ve böylece kendilerinden öd alma teşebbüsünde bulunmasını önlemek istiyorlardı. Bunlar Fevzi Paşa'yı kendileri için daha elverişli buluyorlardı. Önlem olarak İsmet İnönü yerine Fevzi Paşa'yı seçmek ve İnönü'yü bir elçiliğe göndererek uzaklaştırma düşünceleri taşıyorlardı. Celal Bayar bu oyunlara engel olmuştu.¹²⁴

Atatürk aslında yıllar önce Fevzi Paşa'yı Cumhurbaşkanlığı konusunda sohbet esnasında çeşitli vesilelerle yoklamış ve fikrini öğrenme yoluna gitmişti. Birgün Fevzi Paşa'ya:

“- Paşam, Cumhuriyeti behemal kuracağız seni bu memleketin ilk Reisi Cumhuriyeti yaptıracağım, ben de Erkanı Harbiye Riyasetini deruhte ederim.”

Bu garip teklif karşısında hiç şaşırılmamıştım. Mustafa Kemal son derece zeki ve karşısındaki insanı her zaman yoklardı, ben de;

“- Benim ağzımı mı arıyorsunuz Paşam, Allah zatı devletlerine uzun ömürler versin, yüksek şahsiyetinize ve işgal edeceğiniz Cumhuriyet makamına her zaman sadakatle bağlı bulunacağım. Cumhuriyet hükümetinin sarsıntısız devamına canı gönülden hizmet etmek başlıca emelimdir. Zatı devletleri hayatta oldukça sadakatimden her zaman emin olabilirsiniz. Bütün temennim, bulunduğum mevkide bu şerefli Türk Ordusunun Erkanı Harbiye Umumiye Reisi olarak ölmektir. Allah bunu benden esirgemesin.....”¹²⁵

cevabını vererek bu konuda bir niyetinin olmadığını açıkça ortaya koymuştu.

Nihayet, Atatürk'ün hastalığı iyice ilerlemiş ve beklenen son gelmiş, Atatürk ölmüştü. Ateşli geçen Cumhurbaşkanlığı konusu için kulis çalışmaları devam ediyordu. Fevzi Paşa'nın adaylar arasında yer almasına rağmen, kanunen aday olması o zaman için imkansızdı. Çünkü Milletvekili değildi. Ama bazı kişiler Fevzi Paşa'yı çeşitli nedenlerden dolayı Cumhurbaşkanı seçmek istiyordu. Ali Sait Paşa bu maksatla temsilci seçilmiş ve Fevzi Paşa'yı ziyaret etmiş ve: “ Gerek Mecliste, gerekse Orduda çoğunluk sizi Cumhurbaşkanı görmek istiyor. Beni de size bunun için gönderdiler.”diyerek Paşa'yı ikna etmeye çalışmış. Fevzi Paşa Paşa'da

¹²² Lord Kinross, a.g.e, s.491

¹²³ Hüsamettin Ertürk, a.g.e, s.491

¹²⁴ Falih Rıfki Atay, Çankaya, İstanbul, Bates Y.E, 1998, s.499

¹²⁵ Adnan Çakmak “Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları” Hürriyet Gazetesi, 5 Mayıs 1975, Tefrika 26

hukuken bunun imkansız olduğunu dile getirince de Ali Sait Paşa: “ *Bu kanunu değiştirmek çok kolaydır. Bir hafta içerisinde bu engel ortadan kalkabilir.....* ” bu fikride benimsemeyen Fevzi Paşa, Ali Sait Paşa’ya adayının İsmet İnönü olduğunu da belirtmişti.¹²⁶

Genelkurmayda, Cumhurbaşkanlığı adayı için bir toplantı yapılmış ve bir karar alınmıştı. Bu karar; “Atatürk ölmüş ama Onun Meclisi vardır, Cumhurbaşkanı seçme yetkisi de Meclise ait bir iştir. Ordu bu seçime uzak kalmalıdır.” şeklinde idi. Başbakan Celal Bayar bu toplantıyı duyar duymaz, Genelkurmay’a koşar ve durumdan haberdar olmak istemişti. Celal Bayar’a bilgiyi Fevzi Paşa Genelkurmay II. Başkanı Asım Gündüz vasıtasıyla bildirmişti. Asım Paşa aldıkları kararı aynen Bayar’a bildirir, Celal Bayar İsmet Paşa lehine bir karar alınmadığını duyunca ferahlar ve Çakmak’a :“.....*Mecliste çoğunluk Mareşal Hazretlerini istiyor. Memlekete hizmetiniz büyüktür. Lütfen Cumhurbaşkanlığı’nı kabul ediniz.....*” teklifi üzerine Mareşal Fevzi Paşa: “*Hayır Celal Beyefendi, ben politikadan uzak ordumla size yardımcı olacağım. Asla bir müdahale veya karışıklığı beklemeyin.....*”¹²⁷ cevabını vererek Cumhurbaşkanlığı’nı istemediğini belirtmişti.

Görüldüğü gibi Ali Sait Paşa’dan sonra Başbakan Celal Bayar’ın da Meclis adına yaptıkları teklifleri Fevzi Paşa kabul etmemiş ve politikadan uzak ordusunun başında kalmayı tercih etmişti.

Celal Bayar Genelkurmay’daki toplantıda ikna olmamış ki seçime bir gün kala Fevzi Paşa’nın Çankaya’daki evini ziyaret etmiş ve Cumhurbaşkanlığı için kimi uygun gördüğünü sormuş ve Paşa’da İsmet İnönü’den başka kimseyi uygun görmediğini belirtmişti.¹²⁸

Genelkurmay’da komutanlar Cumhurbaşkanlığı seçimi için bir toplantı yapmışlar ve durumu değerlendirmişlerdi. Birinci Ordu Komutanı Fahrettin Altay, Cumhurbaşkanı kim olacak diye Asım Gündüz’e sormuş, O da toplantıdaki aldıkları kararı “*Cumhurbaşkanını Meclis seçer*” şeklinde söyleyince, Fahrettin Altay itiraz etmiş ve: “ *Birinci Orduda Kolordu ve tümen Kumandanlarıyla bir toplantı yaptık ve İnönü üzerinde karar vardık,....eğer Mareşal istemiyorsa İnönü Cumhurbaşkanı olmalıdır....Türkiye, başında kuvvetli bir şahsiyete muhtaçtır.....*” diyerek İnönü’yü düşündüklerini belirtmiş ve İnönü lehine destek verdikleri görülmüştü.¹²⁹ Neticede 11 Kasım 1938’de İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçilmişti. Mareşal Fevzi Çakmak, İnönü’nün Cumhurbaşkanlığına seçilmesinde büyük etkisi olduğunu anılarında belirtmişti: “ *Şuna inanıyorum ki o sırada kendisini ben desteklememiş olsaydım*

¹²⁶ Çakmak “Mareşal Fevzi Çakmak’ın Hatıraları” *Hürriyet Gazetesi*, 6 Mayıs 1975, Tefrika 27

¹²⁷ Asım Gündüz (Hz: İhsan İlgar), *Hatıralarım*, İstanbul, Kervan Kitapçılık, 1973, s.217

¹²⁸ Çakmak “Mareşal Fevzi Çakmak’ın Hatıraları” *Hürriyet Gazetesi*, 6 Mayıs 1975, Tefrika 27

İsmet Paşa'nın Cumhurbaşkanı seçilmesine imkan yoktu....." ¹³⁰

Gerçi bu hayli iddialı bir düşünceydi. Görüldüğü üzere İngiliz ve Fransız basınının, Ordunun ve halkın nabzını tutunca İsmet İnönü'nün bir hayli ağırlığı olduğu görülüyordu. Acaba Mareşal Fevzi Paşa Cumhurbaşkanlığını gerçekten mi istemedi? Ya da İsmet İnönü'nün ağırlığı her şeye rağmen ağır basmış ve Mareşali geri çekilmeye mi zorlamıştı? Mareşal'in İnönü karşısında tutunamayacağını anlayarak yapılan teklifi red etmesi mümkün olduğu da yapılan yorumlar arasına katılmıştı.¹³¹

Gerçi bu olayın bir benzeri 1946'dan sonra aynen yaşanacaktı. 10 Kasım 1938'de Cumhurbaşkanlığının en güçlü adayı olan İnönü¹³² daha bir yıl önce, siyasal yaşamın belki de en zor günlerini yaşıyordu. Gelişen olaylar İnönü'yü bu duruma getirmişti.

Bir devrin sona erdiğini anlayan bazı kesimler derhal saf değiştirmiş ve Ankara'da seçim telaşı yaşanırken, bazıları da yeni kurulacak düzende bir yer kapma telaşına düşmüşlerdi. Atatürk'ün hayatında onun bir sözüne, bir iltifatına, bir lütfuna mazhar olabilmek için, bir kere davetine nail olarak sofrasına oturabilmek için günlerce, aylarca Atatürk'ün yardımcılarına yalvaranlar, Atatürk'ün ölümünün yaklaşmasıyla hırs, kin ve garaz hisleriyle yeni iktidarın etrafında çöreklenmek için daha Atatürk ölmeden, hazırlandıkları duyuluyordu. Atatürk öldüğünde intihar eden Salih Bozok yerlerde yatarken saray ani suretle boşalmıştı. Sarayı ne arayan ne soran vardı, herkes yeni Cumhurbaşkanlığı seçimi için Ankara'ya hücum etmişti.¹³³

11 Kasım 1938'de, Atatürk'ün ölümünün ertesi günü T.B.M.M., Atatürk'ün hayat boyunca arkadaşı ve en yakın dava arkadaşı İsmet İnönü'yü oy birliği ile Onun halefi seçmişti.¹³⁴ Hiçbir aday gösterilmemiş ve oylama gizli yapılmıştı.¹³⁵ İnönü, kullanılan 348 oyun 348'ini almıştı.¹³⁶

III. REFAH GEMİSİ OLAYI VE İSMET İNÖNÜ-FEVZİ ÇAKMAK ANLAŞMAZLIĞI

II. Dünya Savaşı süresince Türkiye için en önemli olaylardan birisi de Türk Silahlı Kuvvetlerinin en genç, seçilmiş ve yetenekli personelini taşıyan Refah Gemisi'nin

¹²⁹ Asım Gündüz, a.g.e, s.217-218

¹³⁰ Çakmak "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları" *Hürriyet Gazetesi*, 6 Mayıs 1975, Tefrika 27

¹³¹ Hikmet Özdemir, a.g.e, s.113

¹³² Cemil Koçak, *Türkiye Tarihi*, C.IV, 5.B, 1997, İstanbul, Cem Y.E, s.121

¹³³ Kılıç Ali, *Atatürk'ün Son Günleri*, 1955, Sel Yayınları, İstanbul, s.71-72

¹³⁴ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Çeviri: Metin Kıratlı), 8.B, Ankara, TTK.Y, 2000, s.293

¹³⁵ Metin Heper, *İsmet İnönü*, İstanbul, Tarih Yurt Vakfı Y, 1999, s.17

torpillenerek batırılması olayı idi.¹³⁷ Bu olay Meclis ve kamu oyunda sarsıntılara neden olmuş ayrıca Cumhurbaşkanı İnönü ile Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa arasında da anlaşmazlığa ve gerginliğe neden olmuştu.

II. Dünya Savaşı'nın başlamasından önce Türkiye, İngiltere'ye 4 denizaltı ve 4 muhrip sipariş etmişti. Bu gemilerin alınması ve nezareti için görevlendirilen subaylardan başka, görevli olan subay, astsubay ve erler Mersin'den vapurla İskenderiye'ye oradan da Afrika yolu ile İngiltere'ye gideceklerdi. İskenderiye'ye bu personeli götürecek olan gemi Refah Gemisi idi. 23 Haziran 1941 tarihinde Refah Gemisi ile 19 Deniz Subayı, 63 Deniz Astsubayı, 68 Deniz Eri, İngiltere'ye havacılık tahsiline giden bir Hava Subayı ve 20 Hava Öğrencisi olduğu halde ve gemi mürettebatı 28 kişiyi bulan katile Mersin'den İskenderiye'ye hareket etmişti.¹³⁸

Milli Savunma Bakanı Saffet Arıkan, askeri kafilenin Mısır'a götürülmesi için Ulaştırma Bakanı Cevdet Kerim İncedayı'dan bir gemi kiralamasını istemiş, Ulaştırma Bakanlığı da dikkat çekmeyecek bir gemi olan Refah Gemisi'ni bu göreve uygun görmüştü. Bir yük gemisi olan Refah Gemisi, yolcu gemisi işlevine sahip olmadığından gemide yalnızca mürettebatın kullanabilmesi için iki adet tahlisiye sandalı mevcuttu. Ayrıca gemiye ilave can yeleği ve can simidi konulmadığı gibi başlıca kurtarma araç ve gereci de yoktu.¹³⁹

II. Dünya Savaşı'nda Türkiye tarafsız olduğundan, Refah Gemisi yolculuğuna, bordalarına ve güvertesine Türk sancağı bandajı yapıldığı gibi ayrıca aydınlatılmış bir halde, 23 Haziran 1941 Pazartesi günü 17:30'da Mersin'den başlamıştı. Hareketinden beş saat sonra 22:30 sularında kimliği belirsiz bir denizaltıdan atılan bir torpille batırılmıştı. Batan Gemiden, 4 Deniz Subayı, 1 Hava Subayı, 4 Hava Öğrencisi, 15 Deniz Astsubayı, 5 Deniz Eri ve 3 gemi mürettebatı olmak üzere toplam 32 kişi kurtulmuş, bunun yanında 15 Deniz Subayı, 16 Hava Öğrencisi, 48 Deniz Astsubayı, 63 Deniz Eri ve 25 gemi mürettebatı olmak üzere toplam 167 kişi şehit olmuştu. Bu olay üzerine Mareşal Fevzi Çakmak 29 Haziran 1941 tarihinde bir taziye mesajı yayınlamıştı:

"Memleket müdafaası için kıymetli harp vasıtalarını anavatana getirmek vazifesi alan ve Refah Vapurunda şehit düşen kahraman denizaltıcı ve havacı evlatlarımın manevi huzurunda tazimle eğilir, deniz ve hava

¹³⁶ T.B.M.M. Gizli Zabıt Ceridesi, C.27, (11.11.1938), s.17

¹³⁷ Esat Arslan, "Refah Faciasının 60. Yıl Dönümünde KHO 1941 Mezunu 16 Şehidimiz", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Ekim 2001, Sayı 370, Ankara, s.80-86

¹³⁸ Zekeriya Türkmen, "Türk Basınında Çıkan Haberlere Göre, II. Dünya Savaşı Yıllarında T.C. ni Savaş Ortamına Çekme Gayretleri", *VI. Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, İstanbul, Ekim 1997, s.99-103

¹³⁹ Esat Arslan, *a.g.e.*, s.83

mensuplarına en kalbi taziyelerimi sunarım.”¹⁴⁰

diyerek, şehit olanlara pek üzüldüğünü ve ayrıca savaş zamanı için elzem olan harp silah ve gereçlerinin de alınmamasına endişe ile baktığını ifade etmişti.

Geminin batması üzerine, dost ve müttefik ülkelerle, diğer ülkelerin yorumları hemen görülmeye başlamıştı. İngilizler, Almanlar ve İtalyanları suçlarken, Almanlar da İngilizleri suçlamakta geri kalmamışlardı.¹⁴¹ Olay çeşitli söylencelerle boşlukta kalmıştı.

Geminin torpillenerek batırılması aslında Akdeniz’deki savaş nedeniyle sıradan bir olaydı. Sıradan olmayan ise geminin pek sağlam olamaması ve yeterli sayıda kurtarma aracının olmaması gerçeği idi. Mecliste bir çok ateşli tartışmalar yapılmıştı. Savunma Bakanı Saffet Arıkan, adli soruşturmanın askeri mahkeme tarafından yapıldığını, ölenlere tazminat ödeneceğini belirtmesine rağmen, CHP içindeki tartışmalar neticesinde Savunma Bakanı Saffet Arıkan ve Ulaştırma Bakanı Cevdet Kerim İncedayı 12 Kasım’da istifa etmişlerdi. Yerlerine Manisa Milletvekili emekli Korgeneral Ali Rıza Artunkal ve Samsun Milletvekili emekli Amiral Fahri Engin atanmıştı. Bu atamada asker kökenlilerin olması Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak’ın etkisi olduğu dikkati çekmişti. Çünkü Genelkurmay Başkanı’nın 16 Eylül 1941’de Başbakanlığa gönderdiği yazıda iki bakanında soruşturmaya dahil olmasının gerektiğini bildirmesi üzerine iki bakan iki ay sonra istifa etmişlerdi. Ayrıca iki bakan içinde şiddetli bir serzenişte bulunmuş, aşağıda görüleceği üzere bu olaya çok içten üzülmüş ve içindeki öfkeyi şu sözleriyle yansıtmıştı:

*“Başka ehil adam yokmuş gibi ayyaşlıkları ile şöhret bulmuş, ne yaptığını bilmez kimselere itibar ile mevki ve yetki verdikçe işte böyle olur. Dünyanın silah diye kıvrandığı bir zamanda, pek mükemmel şekilde yapılmış dört denizaltımıza sahip olamayışımız bir yana, her biri başlı başına bir kıymet olan bunca güzide evladımızın boşu boşuna kurban gidişine yanmamak imkanı var mı?”*¹⁴²

Fevzi Paşa’nın bu sözleriyle hükümete açıkça tepki göstermiş olduğu görülmekte, hatta eleştirileri iki bakana ve göreve getirenlere yönlendirirken belki de üstü örtülü olarak İsmet İnönü’ye gönderme yapması da muhtemel olduğu değerlendirilebilir.

Bu istifalarda da yine Mareşal Fevzi Çakmak’ın etkisi olduğu anlaşılmıştı. Çünkü istifalardan kısa bir süre sonra Genelkurmay Hükümetine bir yazı daha yazarak iki bakanın ifade vermesini istemişti. Ayrıca soruşturma sonucundan, Genelkurmay bu iki bakan

¹⁴⁰ Esat Arslan, a.g.e., s.86

¹⁴¹ Zekeriya Türkmen, a.g.e., s.105

¹⁴² Sinan Omur, *Büyük Mareşal Fevzi Çakmak'ın Askeri Dehası, Siyasi Hayatı*, Sinan Matbaası, İstanbul, 1962, s.61-62

hakkında kamu davası açılmasının uygun olduğu yönünde bir yazı daha yazmıştı. Meclisteki çeşitli tartışmalar sonucunda kamu davası 29 Nisan 1943'te açılmış ve uzun zaman sonra 13 Ocak 1944'de sonlanmıştı. Refah olayının üzerine Hükümetin pek isteksizce gitmesi, Mareşal Fevzi Çakmak ile Hükümet arasında bir anlaşmazlık, gerginlik yaratmış; aslında bu gerginlik İsmet İnönü ile Çakmak arasında adı konmamış bir çatışma olarak değerlendirilmişti.¹⁴³

Uzun süren ve kamuoyunu oldukça meşgul eden Refah olayının mahkemesi sonucunda, Ankara Ağır Ceza Mahkemesi karara varmış ve Kafile Komutanı şehit olan Yarbay Zeki Işın ile gemi kaptanı İzzet Dalgakıran gerekli tedbirleri almadıklarından dolayı suçlu bulunmuş, diğerleri ise beraat etmişlerdi.¹⁴⁴

IV. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN YAŞ HADDİNDEN EMEKLİ EDİLMESİ

Mustafa Kemal ordu ile ilgilenen siyasetçiler ve daha önceki ordu-siyaset çıkmazından edindiği tecrübelerden dolayı, Silahlı Kuvvetlerin başına tamamı ile güvenilir bir şahsiyet olan Fevzi Çakmak'ı uygun gördüğü iddia edilmişti.¹⁴⁵ Mustafa Kemal'in orduyu siyasetten mutlak olarak ayrı tutması, Onun hem inancı hem de prensibi idi.¹⁴⁶ Mustafa Kemal'in bu prensibi daha sonra İsmet İnönü'de Cumhurbaşkanlığı zamanında yürütmeye çalışmıştı.

İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçildiğinde, Genelkurmay Başkanı olan Mareşal Fevzi Çakmak'a, Atatürk'ün ölümü nedeniyle göndermiş olduğu taziye telgrafına, Mareşalin İnönü'ye verdiği cevabında, Ordu ile tüm sadakat duygularıyla arkasında olduğunu ifade eden bir telgraf çekmişti.¹⁴⁷ Bu olay Atatürk'ün siyasetten ayrı Ordu prensibinin devam ettiğinin bir göstergesi idi.

Ahmet Barutçu, Mareşal Fevzi Çakmak'ın, 21 yıl 6 ay gibi çok uzun bir süre Genelkurmay Başkanlığı yaptığını ve bu süre içerisinde kendisine has özelliklerini kurum üzerine yansıttığını iddia ederken, hükümet içinde de ayrı bir teşkilat gibi bağımsız davrandığını ve Meclise karşı bir sorumluluk duymadığını da öne sürmüştü.¹⁴⁸ Hilmi Uran'da anılarında Mareşal'in, devlet teşkilatında Milletvekillerinin önünde yer aldığını ve Başbakanıdan sonra geldiğini, makamında ziyaret kabul ettiğini ancak ziyareti iade etmediğini belirtmişti.¹⁴⁹

¹⁴³ Cemil Koçak, *Türkiye 'de Milli Şef Dönemi*, C.2, İletişim Y., İstanbul, 1996, s.126-129

¹⁴⁴ Zekeriya Türkmen, *a.g.e.*, s.107

¹⁴⁵ Falih Rıfık Atay, *Çankaya*, Bateş Y., İstanbul, 1998, s.208

¹⁴⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Remzi K.E., C.II, 7.B., İstanbul, 1999, s.29

¹⁴⁷ *a.g.e.*, s.30

¹⁴⁸ Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Hatıralar*, C.II, 21.yy. Y., Ankara, 2001, s.664

¹⁴⁹ Hilmi Uran, *Hatıralarım*, Ankara, 1959, s.468

Mareşalin bu şekilde davranmasının sebebi, Milli Mücadelenin kahramanlarından biri olması, Atatürk'ün Ona ayrı bir değer vermesi şeklinde yorumlanmıştı. Bu durum ordunun siyasete karışmaması yönünden çok önemli bir hal almıştı. Mareşalin hiçbir siyasi hırsının olmaması, Ordunun da kıymetini artırıyor! Hilmi Uran ayrıca *“Mareşal 1944 yılında 68 yaşına gelmiş, görevinin gerektirdiği hareketi ve bilgiyi gösteremiyor, makamında birkaç kişinin etki ve nüfuzu altında kalıyordu. Bu zaafı bazı yeniliklere de engel oluyor, sanayi tesisleri yukarıda da belirttiğimiz gibi kuşkucu tavırları nedeniyle fazlaca etkileniyordu.”*¹⁵⁰ diyerek Mareşal'in yetersiz kaldığını iddia etmişti.

Feroz Ahmed ise *“Mareşal bu özelliklerinin yanında, sivil otoritenin müdahalesinden hoşlanmamış, özerk bir yapıya sahip olunması gereğine inanmıştı.”*¹⁵¹ Ordunun savunma bütçesi dahil Genelkurmay Karargahında hazırlanıyor ve Milli Savunma Bakanı sadece tali bir oynuyordu.”¹⁵² diyerek Mareşal'in özerk yapısını özetlemişti.

Falih Rıfki Atay, Çankaya adlı eserinde *“Mareşal kişilik olarak, muhafazakar bir yapıya sahipti. Bazı yenilikleri takip etmekte geri kalıyor, bazı konularda aşırı muhafazakarlığı tutuyordu. Güney Bölgesinde yolların yapımından, sanayi tesislerinin konuşlanacağı yerlere değin gereksiz kuşkulara kapılıp karar veriyordu. Mareşalin bu kadar uzun süre görevde kalmasının asıl sebebi ise rejimin buna izin vermesi gösterilir. Bu görev sırasında yeni nesil subayların ilerlemesine de bir şekilde engel oluyor, muhafazakarlığı ordunun modernleşmesine engel oluyordu”*¹⁵³ şeklinde yazmıştı. Samet Ağaoğlu da *“Mareşalin her konuda muhafazakar tutum takınması, orduda prestijinin sarsılmasına ve yeni nesil subayların eleştirilerine hedef olmasına neden oluyordu.”*¹⁵⁴ şeklinde iddiasını öne sürmüştü.

II. Dünya Savaşının sürdüğü zamanlarda Mareşal, Alman taraftarı yaklaşımı içerisinde olduğu öne sürülmüştü.¹⁵⁵ Cemil Koçak'da Fevzi Paşa'nın Genelkurmay Başkanlığı konusunda *“Muhafazakar tutumu nedeni ile Müttefikler ordunun modernleşmemesinde Mareşali sorumlu tutuyor ve Almanlarla iyi ilişkiler kurulmasında Onu suçluyorlardı.”*¹⁵⁶ şeklinde görüşünü özetlemişti.

Almanların savaşta yenilmelerinin bir sonucu olarak, Müttefiklerin de baskısı ile bazı

¹⁵⁰Hilmi Uran , a.g.e, s.468

¹⁵¹ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye 'nin Oluşumu*, (Çev.Yavuz Aldoğdu), Kaynak Y, 2.B, İstanbul, 1999, s.125

¹⁵² Feroz Ahmad, *Demokrasi Süresince Türkiye*, (Çeviri: Ahmet Fethi), Hil Y, 2.B, 1996, s.21

¹⁵³ Falih Rıfki Atay, a.g.e, s.206-208

¹⁵⁴ Samet Ağaoğlu, *Siyasi Günlük*, (Haz. Cemil Koçak), İletişim Y, İstanbul, 1992, s.395

¹⁵⁵ Uğur Mumcu, *40'ların Cadı Kazanı*, 14.B, Tekin Y.E, İstanbul, 1995, s.59; Baskın Oran, *Türk Dış Politikası (1919-1980)*, C.I, 5.B, İletişim Y, İstanbul, 2002, s.396

görevlilerin değiştirilmesi istenmiş¹⁵⁷, bu görevlilere Almancı olarak tanınan Mareşalde eklenmişti.¹⁵⁸

Mareşalin emekliliğe sevk edilmesinin istenmesinde, yukarıdaki olayların oynadığı rollerin yanında, İsmet İnönü'nün Mareşali en büyük rakibi olarak görüp, Onu sahneden indirme yoluna gittiği şeklinde iddia edilmişti.¹⁵⁹ Ayrıca savaş süresince İnönü'nün başarısının arkasında kendisinin de olduğunu ifade eden Mareşal: “*Kazanılmış olan başarıda ikinci bir ortağa tahammülü yoktu.*”¹⁶⁰ diyerek İnönü'nün kendisini gözden çıkardığını düşünmüştü.

Mareşal, ölümüne kadar ordunun başında kalacağını sanıyordu. Ayrıca Onu ordudan uzaklaştırmaya cesaret edecek bir makam da olamayacağı düşünülmüştü. Ancak İnönü bunun tersini ispatlamıştı.¹⁶¹ Çünkü bu eylemin temelinde Silahlı Kuvvetler üzerinde sivil denetim kurma arzusu yatıyordu.¹⁶² Hükümetle Mareşal arasında derin bir uçurum oluşmuş, Atatürk'ün ölümünden sonra Mareşali denetim altına almak bir hayli zor hale gelmişti.¹⁶³

Gelişen tüm bu olaylar sonucunda İsmet İnönü, Genelkurmay II. Başkanı Orgeneral Asım Gündüz'ü Köşke davet etmiş ve “..... sizler çok yoruldunuz. Acaba Mecliste birazda beraber çalışsak nasıl olur?.....”¹⁶⁴ diyerek emeklilik düşüncesinde ciddi olduğunu belirtmişti..

Ayrıca İnönü'nün, Mareşalinde Mecliste çalışmasını arzulaması, Onun da emekli olmasını istemesi anlamına geliyordu. Bu durum zaten varolan Fevzi Çakmak ve İsmet İnönü gerginliği artıracak bir gelişme idi. 12 Ocak 1944'te Mareşal, yaş haddi sebebi ile ordudan emekli edilmişti.¹⁶⁵ Cumhurbaşkanı İnönü, bu durumu Mareşale yazmış olduğu mektupta bildirmişti:

“Mareşal Fevzi Çakmak

Sayın Mareşalim,

Kanunun tayin ettiği yaş haddi sebebiyle muvazaf ordudan teaküt suretiyle bu gün ayrılıyorsunuz. Uzun sürelerden beri en yüksek askeri

¹⁵⁶ Cemil Koçak, *Türkiye 'de Milli Şef Dönemi*, C.II, İletişim Y, İstanbul, 1996, s.238

¹⁵⁷ Cemil Koçak, *a.g.e*, s.238

¹⁵⁸ Baskın Oran, *a.g.e*, s.396

¹⁵⁹ Süleyman Külçe, *Mareşal Fevzi Çakmak*, C.II, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1953, s.66

¹⁶⁰ Adnan Çakmak “Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları” *Hürriyet Gazetesi*, 8 Mayıs 1975, Tefrika 29

¹⁶¹ Edward Weisband, *II. Dünya Savaşında İnönü'nün Dış Politikası*, (Çev. M.Ali Kayabal), Cumhuriyet Y, İstanbul, 2000, s.45

¹⁶² Feroz Ahmad, *Modern Türkiye 'nin Oluşumu*, 2.B, Kaynak Y. İstanbul, 1999, s.125

¹⁶³ Edward Weisband, *a.g.e*, s.45

¹⁶⁴ Asım Gündüz, *Hatıralarım*, (Haz. İhsan Ilgar), Kervan Kitap, İstanbul, 1973, s.222

¹⁶⁵ *Vatan Gazetesi*, 13 Ocak 1944, s.1-5; Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, “Fevzi Çakmak'ın Emeklilik İşlem Dosyası”, (EK-E)

vazifede Devletimize ifa buyurduğunuz değerli hizmetleri şükranla yad etmeyi vazife sayarım. Memleket, engin tecrübelerinizden hazarde ve seferde Devletin askerlik veya diğer hizmetlerinde daima istifade etmek isteyecektir. İleride deruhte buyuracağınız vatan hizmetlerini de şeref ve muvaffakiyetle başaracağınıza eminiz.

Aziz Mareşalim, size sıhhat ve sağlamlık içinde uzun ömürler ve Devletimize yeni büyük hizmetler dilerim.

*Reisicumhur
İSMET İNÖNÜ”¹⁶⁶*

Mareşal yaş haddinden emekli olunca, 13 Haziran 1944'te Milli Şef ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü Çankaya'daki köşkte ziyaret ederek muvazzaf ordudan ayrılması nedeniyle veda ziyaretine gitmişti. Mareşal emekli olunca yerine II. Başkan Orgeneral Kazım Orbay tayin edilmişti.¹⁶⁷

Mareşal, Genelkurmay karargahında son olarak tüm Komutan ve subayları toplayarak tek tek el sıkışıp duygusal bir biçimde veda etmiş ve tüm subaylar Mareşali son kez uğurlamışlardı.¹⁶⁸ Mareşal bu olaydan bir hayli etkilenmişti. Onun gibi diğer komutanlardan da etkilenenler olmuştu, Mareşal emekli edilmeyip Almanların Reich Mareşali gibi Genelkurmayın başında kalmasını isteyenlerde vardı. Hatta Milli Şef Onu kanunen yaş haddinden emekli etmeme gücüne sahip olduğuna inanan Komutanlar da vardı ve İnönü'den Mareşal'i emekli etmesini beklemiyorlardı.¹⁶⁹ Ama İnönü kendince haklı ve diğer nedenlerden dolayı düşüncesinde kararlı idi. Mareşal emekli olunca, basında olumlu, duygusal, onurunu okşayacak şekilde birçok yazı çıkmıştı.

Mareşalin, yaş haddinden emekli olması, Onun ne dimağ ne de fiziki olarak yıpranmadığını, uzun seneler memlekete hizmette bulunabileceğine şüphe olmadığını, örnek bir insan olduğunu, ahlaklı, bilgili, alçak gönüllü olduğu yönünde beyanlara rastlanıyordu.¹⁷⁰ Ayrıca İmparatorluk ve Cumhuriyet tarihinin en ağır imtihanlarını veren bir kuşağın adamı olduğu, Milli Mücadele de unutulmaz hizmetlerinin görüldüğü, Atatürk ve İnönü'nün en yakın arkadaşı olduğu, Ordusunun başında hizmet aşkı ile çalıştığı yönünde şeref dolu övgülere mazhar kalıyordu.¹⁷¹ Ayrıca, Mareşal için Amerikalı ünlü profesör Emil Lengyel:

“Mareşal Fevzi Çakmak ordu Komutanları arasında eşsizdir. O,

¹⁶⁶ *Ulus Gazetesi*, 13 Ocak 1944, s.1-4; Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, “Fevzi Çakmak’ın Emeklilik İşlem Dosyası”, (EK-E)

¹⁶⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Ocak 1944, s.1-3

¹⁶⁸ *Vatan Gazetesi*, 13 Ocak 1944, s.1-4

¹⁶⁹ Asım Gündüz, a.g.e., s.223

¹⁷⁰ Ahmet Emin Yalman, “Mareşal Askerlik Hayatından Ayrılırken”, *Vatan Gazetesi*, 13 Ocak 1944, s.1-3

¹⁷¹ Falih Rifkî Atay, “Mareşal Ayrılırken”, *Ulus Gazetesi*, 13 Ocak 1944, s.1-3

bugünkü bütün ordu kumandanları içinde sayısız cephelerde ve muharebe meydanlarında, en fazla harp tecrübesi görerek yetişmiş ve pişmiş olan serdardır..... Mareşalin Türk Ordusuna modern bir talim ve terbiye verdiği, yalnız kendi memleketinde değil, bütün dünyada taktirle bilinir. Ona çölde verilen lakap “şahin gözlü kahraman” dır. Fakat umumiyetle “Çelik Adam” diye anılır..... Atatürk en mühim iki mevki için seçtiği iki büyük şahsiyetten biri İsmet İnönü diğeri ise Mareşal Fevzi Çakmak'tır.....Büyük Türk İnkılabında Ordunun talim ve terbiyesi Mareşale emanet edildi.....”¹⁷²

diyerek Mareşal hakkındaki düşüncelerini tüm içtenliğiyle açıklamıştı.

¹⁷² Cumhuriyet Gazetesi , 13 Ocak 1944, s.1-5

III. BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ DÖNEM VE MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN SİYASETE GİRMESİ

I. TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ YAŞAMA GEÇİŞ

II. Dünya Harbini demokrasi cephesinin kazanması ile dünyaya hakim duruma geçen demokratik ideolojilere Türkiye'nin kendi rejimini uydurması zorunluluğu doğmuştu. Savaşın sonlarına doğru Türkiye kesin olarak Batı tarafına geçti ve B.M. üye olabilmek için 23 Şubat 1945'te Almanya'ya savaş ilan ederek 24 Şubat 1945'te B.M. Beyannamesini imzaladı. Bazı ekonomik ve siyasi kaygılardan dolayı Türkiye menfaati gereği Batıya yaklaşma ihtiyacı duyuyordu. Ayrıca Almanya ve İtalya'daki tek parti iktidarlarını ortadan kalkması, Türkiye'nin B.M. ye girmesi ve Batı ile ilişkilerin artması Türkiye 'de hüküm süren Tek Parti rejiminin önemini azaltmaya başlamıştı.¹⁷³ Türkiye San Fransisko Antlaşması'na da imza koymuş ve İnsan Hakları Beyannamesi'ni kabul etmiş oluyordu. Bu da tek parti rejiminin sonunu hazırlıyordu. İyice belirginleşen Sovyet tehdidine karşı Türkiye Batının yanında yer almayı tercih etmişti.¹⁷⁴

Bu seçim ve demokrasiye geçiş, doğrudan doğruya Cumhurbaşkanı Milli Şef İnönü'nün tesiri altında CHP Hükümetinin aldığı kararlarla yapıldı.¹⁷⁵ İnönü 1944'lü yıllarda hala mutlak bir kudreti elinde tutuyordu. Onun söyledikleri, Onun tutumu çok partili yol üzerindeki kilometre taşlarını teşkil etmişti. Bunların en önemlilerinden iki tanesi 1 Kasım 1944 nutku ile 1 Kasım 1945 nutku olmuştu. Birincisinden sonra muhalefet teşkilatlanmaya başlamıştır. 1 Kasım 1945'teki ikinci nutkundan sonra ise Demokrat Parti kurulmuştur.¹⁷⁶ Çünkü İnönü bu nutkunda muhalefeti o kadar cesaretlendirmişti ki açıkça bir muhalefet partisinin kurulmasını istemişti.

Bu nutkunda İnönü açıkça "*Bizim tek eksiğimiz Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır..... Fakat memleketin ihtiyaçları sevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işleminin sayesinde, başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır.*"¹⁷⁷ diyordu. Çok partili hayata geçmeye sebep bazı koşullarda bunda etkiliydi. CHP 1945'ler kadar büyük toprak sahiplerinin çıkarlarına ters düşmemişti, Endüstri burjuvazisi ile de aynı politika güdülmüştü. Varlık vergisi uygulaması ticaret burjuvazisine darbe vurmuş, bu kesimin çıkarlarına aykırı bir özellik kazandırmıştı. Savaşın baskıcı

¹⁷³ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Y, İstanbul, 1996, s.125-128

¹⁷⁴ Adnan Çakmak "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları" *Hürriyet Gazetesi*, 8 Mayıs 1975, Tefrika, 29

¹⁷⁵ Kemal Karpat, a.g.e, s.125

¹⁷⁶ Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye*, Milliyet Y, İstanbul, 1970, s.46

¹⁷⁷ İsmet İnönü'nün T.B.M.M.'deki Konuşmaları (1920-1973), C.II, T.B.M.M. Y, Ankara, 1993, s.60

ortamından bunalan endüstri kesimi liberal bir ekonomi ortamı arzulamaktaydı. Daha Sonra 1945 yılında kabul edilen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile CHP, bünyesindeki toprak ağalarının çıkarlarına ters düşmüştü. Bu şekilde endüstri,ticaret ve toprak zenginleri ile ters düşen CHP bu sınıfların muhalefeti ile karşılaşmış ve çok partili rejimin somut ve nesnel koşullarını hazırlamıştı¹⁷⁸ Halk Partisi ve Hükümeti böylece ikinci bir partiye müsaade etme düşünceleri daha da belirginleşti.¹⁷⁹

Gelişen süreç içerisindeki olaylar muhalefet duygusunu da geliştirmiş, muhalif kesimi ümitlendirmişti. 1945 yılında muhalif kanad, hükümete karşı gittikçe büyüyen teşkilatlı bir muhalefet noktasına doğru ilerliyordu. 7 Haziran 1945 günü CHP Meclis grubunda “**dörtlü tahrir**” verilmesiyle muhalefet daha belirgin bir şekil almaya başladı. Bu tahriri verenler eski başbakan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan'dı. Bu tahririn içeriği incelendiğinde demokratik, gelişimci, Atatürk'ün yaptıklarının korunması, gericiliği engelleme yönünde, memleketin politik hayatını kökten değiştirecek düşünceler içeriyordu. CHP kendi düşüncesine paralellik taşıyan bu önergeyi red etmesi adeta kendisiyle çelişiyordu. Bu red'in gerekçesi muhalif kanadın CHP den ayrılarak bir parti kurmaları sürecini hızlandırma etkisi olarak açıklayabiliriz.¹⁸⁰

İşte bu şekilde dörtlü tahriri verenler yeni bir parti kurmaya karar vermişlerdi. Halkta yeni bir partinin kurulması taraftarı idi. Sonunda Demokrat Parti adı altında 7 Ocak 1946'da Ankara'da yeni parti kuruldu. Kurucuları dörtlü tahriri veren Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan idi.¹⁸¹

II. FEVZİ ÇAKMAK'IN SİYASETE TEKRAR GİRME KARARI

Mareşal emekli olduktan sonra hiçbir işle uğraşmamış ve inzivaya çekilmiş, günlerinin büyük bir kısmını okuyarak geçiriyordu.¹⁸²

İnönü'nün emirleri doğrultusunda, Mareşal'in milletvekili olması için bizzat Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun ve parti genel sekreterinin beş defa ricaları olmuş, hatta Meclis Başkanlığına bile düşünülmüştü.¹⁸³

Bu teklifler için Mareşal anılarında şu şekilde yorumda bulunmuştu:

“Şükrü Saraçoğlu bana İsmet Paşa'dan selam getirdiğini söyleyerek

¹⁷⁸ Muzaffer Sencer, *Türkiye 'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, May Y, İstanbul, 1974,s.194-196

¹⁷⁹ *Vatan Gazetesi*, 8 Haziran 1945, s.1-3

¹⁸⁰ Kemal Karpat, *a.g.e*, s.131

¹⁸¹ Mahmut Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, Kaynak Y., İstanbul, Ağustos 1982, s.35-41

¹⁸² Adnan Çakmak “Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları” *Hürriyet Gazetesi*, 9 Mayıs 1975, Tefrika 30

¹⁸³ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, C.II, 7.B, Remzi K.E, İstanbul, 1999, s.449

CHP'ye girmemi istediğini, beni önümüzdeki seçimlerde milletvekilliğine aday göstermek kararında olduğunu söyledi. Bu teklifi elbette kabul edemedim. Bunun başlıca nedenlerinden birincisi; politikaya girmek istemeyişim, ikincisi de bunu kabul etmek demek İsmet Paşa'nın bir lütfunu kabul etmek demektir. Buna ise ihtiyacım yoktu.”¹⁸⁴

diyerek, teklifleri geri çevirdiğini açıklamış, bir defa daha İnönü'ye olan kırınglığını ifade etmiş, İsmet Paşa'nın daha başka kişileri de araya soktuğunu da söylemişti.

Diğer aracı ise Memduh Şevket Esenal'dı. İsmet İnönü'nün ricasıyla Esenal Mareşale giderek milletvekilliği teklifini tekrarlamış, Mareşal'da bu teklife “*Memduh Şevket, ben ittihatçıları sevmem, ama seni severim. Hatırını kırmak istemediğim için söylüyorum ki artık bu konuya son verin. Ben siyasal yaşama girmek istemiyorum. Bırakın, bana ilişmeyin.*”¹⁸⁵ diyerek tekrardan sunulan tekliflere karşı çıkmıştı.

Mareşalin teklifleri geri çevirmesi tek parti zamanında olsa pek önemi olmazdı. Ama o zamanki durum tek parti zamanı değildi, bir muhalefet partisi kurulmuş ve Mareşal gibi eski komutan, kahraman bir şahsiyetin karşı tarafa geçmesi CHP'nin hoşuna gitmeyecekti. İnönü'nün kulağına DP'nin Mareşal'le ilgileniyor söylentileri gelince, tekrardan Saraçoğlu'nu Mareşal'e göndermiş ama yine olumsuz cevap almıştı. Mareşal bu kez de Saraçoğlu'na: “*Ben askerim. Mecliste işe yaramam. Ben memlekete cephede hizmet edebilirim. Meclise girip de Kazım Karabekir'in vaziyetine düşmek istemem.*” diyerek teklifi red etmişti. Saraçoğlu Mareşal'in bu konuda samimi olduğunu, DP ile ilişkisi olmadığı inancını taşımış ve bunu İnönü'ye bu şekilde iletmışti. Aslında Celal Bayar'ın daha DP'nin kuruluş zamanlarından beri Mareşal'le ilgili düşünceleri vardı.¹⁸⁶

CHP'nin tekliflerini sürekli geri çeviren Mareşal'in bir gün evine memurlar gelip, evinin Milli Emlak'a ait olduğunu ve buraya karakol yapılacağını ve evi boşaltması gerektiğini söyleyince bunun İsmet Paşa tarafından yaptırıldığını düşünmüş ve “*İsmet Paşa benim, köşke yakın bir yerde oturmamdan bile rahatsız oluyor, beni ne pahasına olursa olsun yakınından hatta mümkün olursa Ankara'dan uzaklaştırmaya kararlı idi.*”¹⁸⁷ diyerek bunun sorumlusunun İnönü olduğu yönünde kendini inandırmıştı.

1946 seçimleri yaklaştığı, CHP ve DP çekişmesinin yeni yeni filizlenmeye başladığı bir ortamda , Celal Bayar ve Tevfik Rüştü Aras, Mareşalle görüşmek için randevu talep etmişlerdi. Mareşalde bu talebi geri çevirmemiş evinde, Celal Bayar ve Tevfik Rüştü Aras'la

¹⁸⁴ Adnan Çakmak “Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları” *Hürriyet Gazetesi*, 8 Mayıs 1975, Tefrika 29

¹⁸⁵ Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Anılar*, Milliyet Y, İstanbul, 1997, s.282

¹⁸⁶ Metin Toker, *a.g.e*, s.160

¹⁸⁷ Adnan Çakmak “Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları” *Hürriyet Gazetesi*, 8 Mayıs 1975, Tefrika 29

görüştü. Bu görüşmede Celal Bayar niyetini şu konuşma ile açıklamıştı:

“Rahmetli Atatürk'ün memleketimizde garp demokrasilerine uygun bir demokrasi kurmak için ne kadar gayret göstermiş bulunduğunu elbette sizde çok iyi bilirsiniz. Cumhuriyetin hakkıyla yürümesi için Büyük Millet Meclisinde en azından iki partinin yer alması şarttır. Yoksa ne devlet ne de Hükümet hakkıyla murakabe edilemez. Bildiğiniz gibi bizde bu gaye için Demokrat Partiyi kurduk. Halk Partisi bize teşkilatımızı tamamlamak imkanı vermek istemediği için erken seçim kararı almıştır. Bu durum karşısında memleketin bir çok yerlerinde seçimlere bile giremeyeceğiz... Bu yetmiyormuş gibi ortaya birde muvazaa lafı atıldı. Sözde biz bir çeşit danışıklı dövüş yapmak için ortaya çıkmışız. Halk arasında böyle yersiz bir inanç yerleşecek olursa, bu partimiz için de Demokrasimiz için de çok zararlı neticeler verecektir. Halkta uyanan bu yanlış inancı ortadan silecek tek şey sizinde partimize girmeniz, bize rehber ve yardımcı olmanızdır. Sizin karakterinizi bütün memleket biliyor. O zaman herkes orta yerde bir oyun filan olamayacağını anlayacak, partimize inanacaktır. Size bunun için geldik. Herhalde bu lütfu bizden esirgemezsiniz.”¹⁸⁸

Anlaşıldığı gibi DP'liler Mareşal'in kendi Partilerine girmesini istiyorlardı. Son zamanlardaki gelişmeler, İsmet Paşa ve Celal Bayar'ın anlaştığı ve DP'nin muvazaa (anlaşmalı, danışıklı) partisi olduğu yönünde söylentiler çıkıyor, ayrıca CHP, DP'yi gözden düşürmek için Komünist eğilimli olduğu söylentisini yayıyordu. Bu ortamda Mareşal, DP'yi bu suçlamalardan kurtarabileceği düşüncesiyle DP'ye girmesinin doğru olacağını şu sözlerle anlatıyordu: *“İşte ben DP ye girecek olursam, DP bu iki ağır suçlamadan da kurtulmuş olacaktı. Şahsiyetimi ve geçmişimi bütün memleket biliyordu. Benim ne bir muvazaa nede Komünistliğe kaymış bir partiye girmeyeceğimi bütün millet bilirdi.”¹⁸⁹* diyerek demokrasi hayatına katacağı faydayı özetliyordu. Ama yinede politikaya atılmaya niyetli olmadığını Celal Bayar'a iletliyordu. Daha önceki denemelerde muhalefet girişimi hep başarısız olmuş, Terakki Perver Fırkası ve Serbest Fırka çeşitli nedenlerle muhalefet görevini yapamamış ve kapanmışlardı. DP de bundan çekiniyor ve aynı akıbete uğramamak için bir çare arıyorlardı. Bu çare Mareşal Fevzi Çakmak'tı. Eğer Mareşal DP saflarında olursa DP ye oy verecek vatandaşa bir çeşit emniyet kalkanı olacaktı. CHP, DP ye baskı yapmaya kalkarsa karşısında Mareşali bulacaktı. İşte bu amaç ve duyguyla Bayar, Mareşale gitmişti. Daha sonra, gazeteci Cihad Baban, Mareşalden randevu alır ve onunla evinde görüşür ve tekrardan DP den milletvekili olması teklifini iletmişti. Mareşal bu teklif konusunda: *“Ben bir partinin adamı olamam. Bayar'a da bunu söyledim. Bu nedenden dolayı da teklifini maalesef red ettim.”* diyerek teklifi red etmişti. Cihad Baban, partinin adamı olamayacağını ama millet isterse bu isteğe karşı çıkar mısınız diye söyleyince, Mareşal eski bir kahraman olarak: *“Millet ister mi? Milletim istiyorsa vazifeden elbet kaçmam ama millet nasıl ister?”* diyerek kendine görev

¹⁸⁸ Adnan Çakmak “Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları” Hürriyet Gazetesi, 9 Mayıs 1975, Tefrika 30

tevci edilince görevden kaçmaz komutan edasıyla bir tereddütte kalmıştı. Kısa bir tereddütten sonra : *“Millet isterse bir, bağımsız olmak şartıyla iki..... Bu iki şartla milletvekili olmayı kabul ederim.”* ¹⁹⁰ demiş ve bu şartlarda, herhangi bir partinin adamı olmadan ve milletin isteği olursa siyasete girebileceği mesajını vermişti.

Cihad Baban'dan bu bilgiyi alan Celal Bayar, Tevfik Rüştü Aras'la Mareşalden randevu alıp, Onunla görüşmüşler ve ilk teklifte doğrudan DP ye girmesini istemişlerdi ama Mareşal kabul etmemişti. Mareşalin hangi şartlarda siyasete gireceğini öğrenmiş olan Celal Bayar bu sefer ikinci teklifini şu şekilde yapmıştır:

“Sizi anlıyorum Paşam. Onun için de kurmuş olduğumuz partiye katılmanız için ısrar edecek değilim. Karar ve kanaatlerinize saygı duyarım. Şu halde önümüzdeki seçimlerde bağımsız olarak DP listesinden şeref mevkiinde yer alınız. Halk bizim listemizde görececek olursa partimiz hakkında çıkarılan dedikoduların yersizliğini anlar. Siz de bağımsız bir milletvekili olarak Meclise girmiş olursunuz.” ¹⁹¹

Celal Bayar'ın bu teklifini Mareşal, demokrasiye bir faydam olur düşüncesi ile kabul etmişti. Ama siyasete girmekten yinede çekiniyordu. Fakat söz verdiği için geri dönmemişti. Mareşal, DP saflarında bağımsız milletvekili olma kararını kabul edince DP'ye isnat edilen muvazaa ve Komünist söylentiler hemen kesilmişti.

Mareşalin bağımsız aday olabilmesi için İstanbul'da bir çok alanda imza toplanmaya başlanmıştı.¹⁹² Cihad Baban, telefonla İstanbul'u arayarak mümkün olduğu kadar fazla imza toplanmasını ve Mareşal'in birinci şartı olan milletin isteği meselesinin halledilmesini tembih etmişti.¹⁹³

Mareşalin milletvekilliğini kabul etmesi önemli bir olaydı ve bu önemli olayı hemen gazeteler halka duyurmuştu. Bu önemli gelişmeyi DP Başkanı Celal Bayar'a gazeteciler sorarak birinci elden bilgi almak istemişlerdi. Bunun üzerine Celal Bayar şöyle demeyi vermişti:

“Mareşal Fevzi Çakmak, bütün hayatını memleket hizmetine bağlamış mümtaz bir şahsiyettir. Evinde işsiz, güçsüz oturması yazık olur. Yüksek liyakatından geniş tecrübesinden millet menfaati namına faydalanmak lazım gelir. Kendilerinin bağımsız olarak milletvekili seçilmesi için sayın halkımızın aldığı teşebbüsten çok mütehassız olduklarını, millet iradesinin tek tecelligahı olan T.B.M.M. de çalışmaktan asla istinkaf etmeyeceklerini biliyorum. İstanbul'da olduğu gibi Ankara ve İzmir'de de kendilerinin aday gösterilmesi

¹⁸⁹ Adnan Çakmak “Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları” *Hürriyet Gazetesi*, 10 Mayıs 1975, Tefrika 31

¹⁹⁰ Cihad Baban, *Politika Galerisi*, Remzi K.E, İstanbul, 1970,s.100

¹⁹¹ Adnan Çakmak “Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları” *Hürriyet Gazetesi*, 10 Mayıs 1975, Tefrika 31

¹⁹² *Vatan Gazetesi*, 27 Haziran 1946, s1-3

¹⁹³ Cihan Baban, a.g.e, s.101

için cereyanlar vardır. DP bu büyük asker ve Devlet adamını bağımsız aday olarak listesine alacak ve bütün Demokratların kendilerine rey vermelerini sağlayacaktır. Bu konuda sayın Mareşalimle mutakıbiz."¹⁹⁴

Mareşal adaylığı kabul etmesi ve DP Başkanının demeci tüm yurttaki büyük bir yankı uyandırmıştı. İstanbul'da tam bir seferberlik ilan edilmiş gibi vatandaşlar imza toplamaya başlamışlar, imza defteri ünlü Nimet Abla gişesine konmuş ve iki gün içerisinde binden fazla imza toplanmıştı.¹⁹⁵ Ankara'da ise toplanan imza binbeşyüzü bulmuştu. Mareşalin adaylığı için çıkartılan "*hastadır, faal hayata iştirak edemeyecek kadar ağır hastadır*" söylentilerine, bunun uydurmaca olduğu ve bu tip söylentilerin Mareşale saygısızlık olduğunda belirtilmişti.¹⁹⁶

Yaklaşan seçim arifesinde Mareşalin DP den bağımsız aday olması bu partiye değerli bir destek olmuştu. Atatürk'ün en yakın arkadaşı ve İstiklal Harbin'de Genelkurmay Başkanı olan Fevzi Çakmak, Türkiye'nin biricik Mareşali, dindar ve namuslu bir insandı. Genç, ihtiyar, herkes tarafından ve bu arada dinci gruplar arasında da sayılıp, seviliyordu.¹⁹⁷

A. SİYASETE GİRME KARARINA TEPKİLER

Mareşal siyasete girme kararı verince ve Celal Bayar'ın "*Mareşal işsiz güçsüz evinde oturması yazık olur*" diye de beyanatı üzerine Başbakan Şükrü Saraçoğlu bunu kendilerine karşı bir propaganda olarak algılamış ve şöyle demişti:

"Sayın Mareşal emekliye ayrıldıktan sonra muhtelif yerler açıldıkça, kendisini Milletvekilliğine aday göstermek için hiç olmazsa beş defa müracaat ve ricada bulunulmuştur..... Mareşali işsiz güçsüz evinde bırakmak tarizi bana karşı haksızlık olur."

diyerek kendisini savunmuştu. Mareşalin siyasi fikirlerinde tamamen bağımsız olduğunu ve DP ye girme arzusu olduğunu da belirtmişti.¹⁹⁸ Mareşal adaylığı için ise şu beyanatı vermişti:

*"Hiçbir teşvik eseri olmadan milletin bağrından gelen bu tezakürü vazifeye davet telakki ederek bunun karşısında ancak kabul ve icabını düşünebilirim, bunu arzulayan sayın seçmenlere teşekkür borçluyum. Duyduğum memnuniyet ise büyüktür."*¹⁹⁹

diyerek milletin isteğine karşı gelemeyeceğini ve bu istekten duyduğu mutluluğu ifade etmişti. Mareşal çok partili hayat için yorumu ise şu şekildedir:

¹⁹⁴ Nazmi Sevgen, Celal Bayar Diyor ki (1920-1950), İstanbul, 1951, s.114, Cumhuriyet Gazetesi, 27 Haziran 1946,s.1-4; Vatan Gazetesi, 27 Haziran 1946,s.1-4

¹⁹⁵ Vatan Gazetesi, 29 Haziran 1946,s.1-3

¹⁹⁶ Vatan Gazetesi, 29 Haziran 1946,s.1-3

¹⁹⁷ Kemal Karpat, a.g.e, s.141

¹⁹⁸ Vatan Gazetesi, 30 Haziran 1946,s.1-3

¹⁹⁹ Vatan Gazetesi, 30 Haziran 1946,s.1-3

“Dünya dönüyor,terakki ediyor. Bu yürüyüşe uymak mecburiyetindeyiz. Tek partili idarenin her tarafta iyi görülmediği hakikati ile karşı karşıyayız. Türlü tesirler altında demokratik bir idarenin bütün icaplarını yerine getirmek kaçınılmaz bir vazife oldu. DP nin bu vazifeyi takdir ederek her şeye rağmen üzerine olması cidden bir fedakarlık ve vatanperverlik eseridir.”²⁰⁰

diyerek çok partili hayata geçişin bir mecburiyet olduğu ve bu geçişte DP'nin öneminin çok büyük olduğunu belirtmiş ve tek parti iktidarının sona ermesinin DP'nin bir eseri olduğunu eklemiştir.Ayrıca adaylığı için tekrardan:

“Ben millete, kendimi vakfetmişimdir. Dedelerimden biri Varna'da diğeri Navarin'de biri Kırım'da kanını dökerek şehit olmuştur. Ben bu ailenin soyundan geldim. Milletin beni vazifeye çağırdığını görüyorum. Bu daveti memnuniyetle ve şükranla karşılıyorum. Sıhhatteyim ve diriyim, ödevimi son ana kadar yapmak boynumun borcudur.”²⁰¹

diyerek sağlığı kötü diyenlere bir cevap vermiş ve siyasete girmesinin nedenlerini belirtmişti.

Mareşalin engin tecrübeleri, karakteri ve memleket sevgisi halktan büyük takdir toplamış, bu büyüklükteki bir karakterin emekli oldu diye bir köşede kalmasına gönüllerin rıza göstermediği ve Fevzi Çakmak gibi müstesna karakter kıymetlerini temsil eden yüksek şahsiyetlerin bağımsız olarak T.B.M.M. de bulunmaları memleket hesabına mühim bir denge unsuru olacağı basın tarafından değerlendirilmiş ve Mareşal'in siyasete girmesine olumlu destek çıkılmıştı.²⁰² Tabi ki bu şekilde yüceltici tepkilerin yanında, olumsuz değerlendirmelere de rastlanıyordu.

Hilmi Uran, İnönü'nün tekliflerini mütemadiyen geri çeviren Mareşal'in, DP'nin teklifini kabul etmesini İnönü'ye sırf rakip olmak ve Cumhurbaşkanlığına olan özlemi olarak da değerlendirmişti.²⁰³ Mareşal'in seçimi kazandığı takdirde DP'nin Cumhurbaşkanlığı adayı olacağı ve bundan da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün oldukça telaşlandığı iddia edilmişti.²⁰⁴

Mareşalin adaylığı ve siyasete girme kararını belki de en ilginç ve farklı yönleriyle değerlendiren Kazım Karabekir'in yorumu ise şöyle idi:

“Mareşal çok temiz, namuslu, dürüst bir askerdir. O asker doğmuştur, asker olarak ölmelidir. Onu politikaya sürükleyenler affedilmez hata işliyorlar. Çünkü temiz bir maziden gelmekte bulunan Mareşalin bizim karşımızda yıpranma ihtimali vardır. Mustafa Kemal'de,İsmet'te, bende hem asker hem politikacıyız. Hatta bizim politikacılığımız ve siyasi nosyonumuz

²⁰⁰ Vatan Gazetesi, 30 Haziran 1946,s.1-3

²⁰¹ Cumhuriyet Gazetesi, 30 Haziran 1946, s.1-3

²⁰² Ahmet Emin Yalman, “Siyasi Hayatta Seciyenin Rolü”, Vatan Gazetesi, 30 Haziran 1946

²⁰³ Hilmi Uran, a.g.e, s.469; Asım Us, Asım Us'un Hatıra Notları, Vakıf Matb. İstanbul, 1966, s.680

²⁰⁴ O. Cemal Fersoy, Adnan Menderes, 2.B, Hun Y, İstanbul, 1978, s.132

askeri sahadaki bilgilerimize dahi galiptir. Biz politikaya pek küçükken atıldık. Halbuki Mareşal yaşı yetmiş'i geçtikten sonra giriyor. Bundan dolayı kendisine pek büyük hürmet beslediğim Mareşalin politikaya atılmasına şahsen üzülmekteyim."²⁰⁵

Kazım Karabekir'in bu şekilde içten yaptığı beyanının yanında, Mareşal'i DP'ye kazandırmanın başarısını yaşayan Celal Bayar ise: "*Sayın Mareşal büyük bir asker ve devlet adamıdır. Millet çapında her türlü partinin üstünde muhterem bir şahsı milletvekilliğinde görmek bizi memnun edecek, millet mukadderatının iyi ellerde olduğu emniyetini verecektir. Partimiz Mareşali listesinde bağımsız aday olarak görmekten ancak şeref duyacaktır.*"²⁰⁶ diyerek Mareşal'i kazanmanın onurunu yaşıyordu.

Metin Toker ise Mareşal Fevzi Çakmak'ın siyasete atılmasının farklı yorumlarından birini şöyle yapmıştı: "*Mareşal'e DP'den aday olma teklifinin belki de en ilgi çekici nedenlerinden biri de İnönü'yü DP başında görmek arzusunu taşıyıp da, İnönü'yü CHP'den ayırmanın imkansız olduğunu anlayan DP'liler, İnönü'ye denge teşkil edecek olan Mareşale yönelmeleri idi.*"²⁰⁷

Mareşal 14 Temmuz 1946 günü trenle Ankara'dan İstanbul'a hareket etmiş ve Haydarpaşa garında 20.000'den fazla bir kalabalık tarafından karşılanmıştı.²⁰⁸ Ankara'dan ayrılmadan önce garda çok heyecanlı bir uğurlama olmuştu. Büyük kalabalık Mareşale coşku dolu tezahürat yapmış ve bu olaydan heyecanlanan Mareşal, halka hitaben "*Kanımı Türk Milleti için son damlasına kadar akıtacağım*" diyerek coşkulu tezahürata karşılık vermiş, bu karşılıktan etkilenen halk yüksek sesle İstiklal Marşını okumaya başlayınca, Mareşalde marşa iştirak etmiş ve marş bitiminde heyecanlanan halka "*Ey sevgili milletim, kalbim sizinle beraberdir. Hiçbir düşman bu topraklara ayak basamayacaktır*" demiş ve halk Mareşali bu coşkulu ruh halinde İstanbul'a uğurlamıştı. Ankara'dan trenin hareketini öğrenen İzmit halkı da İzmit'te bir karşılama töreni için hazırlamışlardı.²⁰⁹

Mareşali İzmit'te de coşkulu bir kalabalık karşılamıştı. Sabah saat 07:30'da Mareşalin treni görülünce halk coşkun bir tezahüratla Mareşali karşılamıştı. Bu arada bir genç Mareşale çiçek uzatmış ve "*Kalplerimiz seninle beraberdir. Kahrolsun sana hasta diyenler. Sizi ayakta görmekten hepimiz sevinç duyuyoruz. Sen çok yaşa Mareşalimiz*" diyerek Mareşale olan sevgilerini dile getirmişti. Gencin bu konuşmasından etkilenen Mareşal ise "*Görüyorsunuz*

²⁰⁵ Teki Erer, *Türkiye'de Parti Kavgaaları*, 2.B, Tekin Y.E, İstanbul, 1966, s.294

²⁰⁶ Nazmi Sevgen, *Celal Bayar Diyor ki*, İstanbul, 1951, s.116

²⁰⁷ Metin Toker, *a.g.e.*, s.159

²⁰⁸ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Bilgi Y.E, İstanbul, 1976, s.23

²⁰⁹ *Vatan Gazetesi*, 13 Temmuz 1946, s.1-3

sıhhatliyim. Sizin için yaşayacağım.....” diyerek karşılık verince halk galyana gelmişti. Bu arada gazetecilerle ayak üstü konuşmalarında, Türkiye’nin de çok partili hayata geçmek, dünyaya ayak uydurmak zorunda olduğunu söylemiş, demokrasinin yerleşmesi için bunun olması gerektiğini, devlet başkanlığı ile parti başkanlığının ayrılmasının gerekli olduğu, yoksa Cumhurbaşkanı’nın tarafsız kalamayacağını aşikar olduğunu söylemişti. Daha sonra tren İstanbul’a hareket etmiş ve Haydarpaşa’da binlerce seveni tarafından tezahüratlarla karşılanmıştı.²¹⁰ Mareşalin Ankara’dan İstanbul’a ilk gelişinde bilhassa üniversiteler tarafından karşılanış şekli, Halkın duyduğu hoşnutluğun bir göstergesi olmuş ve DP’nin mükemmel bir yatırım yapmış olduğunu da ispatlamıştı.²¹¹

B. İSTANBUL’DAKİ SİYASAL ÇALIŞMALARI

Mareşal İstanbul’a gelince Erenköy’deki evinde ziyaretçileri kabul etmiş, misafirler ile ilgilenmişti. Mareşal doğup büyüdüğü Beykoz’a 15 Temmuz 1946’da Boğaz’dan motorla gitmiş ve binlerce seveni tarafından karşılanmıştı. Ertesi gün evinde gazetecileri kabul etmiş ve soruları cevaplamıştı. Sorular daha çok yaklaşan seçim ile ilgiliydi. Mevcut seçim kanunları ile serbest seçim mümkün mü? şeklindeki soruya Mareşal *“partilerin kanuna dayanmaları şartıyla pekala mümkündür”* şeklinde cevap vermiş, dış politikada halkın menfaatine uygun politikanın ne olduğu sorulduğunda ise Mareşal bu politikanın *“dostluk”* olması gerektiğini vurgulayarak cevaplamıştı. Ayrıca, kanunun sağladığı her çeşit parti kurulmalı mı? Sorusuna ise *“Vatanın yüksek menfaatleri her menfaat fevkinde tutmak şartı ile kanun çerçevesi içinde partilerin kurulmasına taraftarım”* diyerek cevap vermişti.²¹²

Ayrıca Mareşali evinde üniversite gençliğinden bir grup öğrenci ziyaret etmiş, bu öğrencilerden Orhan Cemal Fersoy, Şemsettin Güner, Bahri Çallı, Mareşalle diğer arkadaşları adına görüşme yapmış, bu görüşmeden Mareşal çok duygulanmış ve öğrencilere *“Çocuklarım, istikbal sizindir ve sizin kalplerinizden fıskıracaktır.”* diye hitap ederek memnuniyetini belirtmişti.²¹³

1. İstanbul Gazeteciler Cemiyeti’nde Verdiği Beyanat

Mareşal 18 Temmuz 1946 günü seçimlerin yaklaştığı bir ortamda Gazeteciler Cemiyetini ziyaret etmiş ve günün siyasi konularını gazetecilerle tartışmış ve görüşlerini açıklamıştı.

²¹⁰ Vatan Gazetesi, 14 Temmuz 1946, s.1-3

²¹¹ Metin Toker, a.g.e, s.162

²¹² Cumhuriyet Gazetesi, 15 Temmuz 1946, s.1-3; Vatan Gazetesi, 15 Temmuz 1946, s.1-3

²¹³ Vatan Gazetesi, 15 Temmuz 1946, s.1-3 (Öğrencilerden O.Cemal Fersoy sonra avukat olmuş ve 1978’de Adnan Menderes (Bir Devre Adını Veren Başbakan) kitabını yazmıştır.)

Bu seçim sürecinde, halkın çok duyarlı ve olgun olduğunu gözlemlediğini ve bunda da basının çok etkisi olduğunu ifade etmiş, bu halkın memlekete layık olanı seçebilme yeteneğinin de olduğuna inandığını söylemişti. Bununla birlikte halkın yüzde doksanının DP'yi tuttuğunu da ayrıca belirtmiş, seçim mücadelesi içerisinde partilerin birbirlerine saygılı olması gerektiğini de hatırlatmıştı. Dış politikada Sovyet tehlikesi olduğu hatırlatılınca, Mareşal İstiklal Savaşı yapmış bir milletin, yurdunu başkalarına bağışlayacak bir yapısı olamadığı şeklinde cevap vererek, bu dış tehlikenin büyütülmemesinin doğru olacağını ifade etmişti.²¹⁴

2. 21 Temmuz 1946 Seçimleri ve İstanbul'dan Bağımsız Milletvekili Seçilmesi

CHP'nin 10 Mayıs 1946'daki olağanüstü kongresinde alınan karar gereği 1947'de yapılması gereken genel seçimler 1946'da yapılması kararlaştırılmıştı.²¹⁵ Örgütlenmesini tam olarak yapamamış DP buna şiddetle karşı çıkmıştı. Çünkü DP 16 ilden seçime giremediği gibi, girdiği illerde de tam liste yani her biri milletvekili olabilecek isimler göstererek seçim yarışına katılamıyordu. Partinin bir takım temel taşları vardı ki esas amaç bunları Meclise sokmaktı. Onun için bunlar bir değil, bir çok ilden aynı zamanda aday gösterilmişlerdi.²¹⁶ Buna göre Mareşal Fevzi Çakmak 4 ilde (İstanbul, Ankara, İzmir, Erzurum), Celal Bayar 3 ilde (İstanbul, İzmir, Bursa), Adnan Menderes 3 ilde (Aydın, Kütahya, Manisa), Fuat Köprülü 3 ilde (İstanbul, Ankara, İzmir), Refik Koraltan 3 ilde (İstanbul, İçel, Hatay), Y.Kemal Tengirşenk 3 ilde (İstanbul, Sinop, Kastamonu), Emin Sazak 2 ilde (Ankara, Eskişehir).²¹⁷

Aslında DP erken tarihe alınan seçimleri boykot etmek niyetindeydi ama yapılan toplantı sonrası yinede seçime girme yönünde karar alınmıştı. Çünkü Hükümetin seçimlerde tarafsız kalacağı teminatını vermesi, Mecliste DP'nin temsil edilememe korkusu, partiyi tüm memlekete tanıtmaya imkanının olamaması ve hükümetle aynı şartlar altında temas imkanının kalmaması gibi nedenler, DP'yi seçime girmeye zorlayan etkenlerdi. Çünkü Mecliste temsil edilemeyen partiler halk tarafından unutulmaya meyilli oluyordu.²¹⁸ Bu şartlar altında seçim süreci başlamıştı. Bu süreçte Demokrat Partililer yapılan baskı ve terörden, seçim sandıklarında hile yapılmasından, oy vereceklere baskı yapılması gibi engelleyici faaliyetlerden şikayetçi olmuşlar, seçimlerde DP için olumsuz ortam yaratılıyor diyerek veryansın etmişlerdi.²¹⁹

²¹⁴ Vatan Gazetesi, 19 Temmuz 1946, s.1-3

²¹⁵ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, (Çev: Ahmet Fethi), 2.B, Hil Y, İstanbul, 1996, s.29

²¹⁶ Metin Toker, *a.g.e*, s.170

²¹⁷ Mahmut Goloğlu, *a.g.e*, s.65

²¹⁸ Kemal Karpat, *a.g.e*, s.141

²¹⁹ Süleyman Külçe, *Mareşal Fevzi Çakmak*, C.II, Cumhuriyet Matb., İstanbul, 1953, s.78

Bu bağlamda Hükümetin yapmış olduğu baskı ve zorlamalara karşı Mareşal, Vatan gazetesine şu demeci veriyordu:

“..... Her taraftan yapılan cebir ve tazyikleri haber alıyorum. Fakat bunlar milletin hak yolundaki mücadelesinden vatandaşları ayıramaz. Bu cebir ve tazyikler ne olursa olsun, ne derecede yapılırsa yapılsın, millet bu haklarını er veya geç meşru ve kanuni yollarla almak imkanını bulacaktır. Yeter ki milletin içindeki bu arzu, bu günkü ölçüsüz derecede olsun. Mücadele belki daha çetinleşebilir. Çok daha meşru olmayan yollarla halka tazyikler yapılabilir. Fakat buna cüret edenler bu millete hesap vereceklerdir. Ben bu milletin beraber istiklal mücadelesi yapmış insanım. Milletin varlık ve istiklal azminde engel olanların daima hüsrana uğradıklarını gördüm.”²²⁰

diyerek sert bir demeçle hükümeti eleştirmişti.

Bütün memleket seçim sonuçlarını beklerken, bir çok yerde seçim sandıkları kaçırmış, bir çok yerde de oylar imha edilmiş, uydurma mazbatalar tespit edilmiş ve bunun gibi daha bir çok olaya rastlanılmıştı.²²¹

Seçim sayımları bu havada gerçekleşirken, Kadıköy seçim bölgesindeki oy sandıklarında tutulan zabıtların değiştirildiği yönünde haberler yayılınca, Mareşal bu durumu protesto etmek için İstanbul Seçim Kuruluna bir dilekçe ile başvurmuştu. Bu başvuru şöyle idi.

“İstanbul İli Seçim Kuruluna

Sandık başlarında tutulan tasnif zabıtlarının sonradan asılsız olarak saptırılan zabıtlarla tebdil edileceğini haber almıştım. Şimdi öğrendiğime göre Kadıköy çevresinde tutulan seçim zabıtlarının ilçede tevhidden tasnifi sırasında halkımızın samimi bir itimat ve muhabbet neticesi bana verdiği reylerin Recep Peker'e devredildiği anlaşılmış bulunmaktadır. Millet iradesi ile istihzayı andıran bu muamelenin tevhit edileceği akıbetler hakkında nazarı dikkati celbetmekle beraber hukuki mahiyeti sizce de malum olan kurulların bu gibi hususata teşvik edileceği yerde bunların önlenmesini ve seçimin ismetine dokunulmamasını bir vatandaş ve aday sıfatıyla diler ve neticenin derhal bildirilmesini isterim.

*Mareşal Fevzi Çakmak*²²²

Mareşalin bu protestosu etkili olmuş ve İstanbul Valisi şahsen telefonla Mareşali arayarak “İddialar abartılıdır, kazanacaksınız” diyerek cevap vermişti. Mareşal de “Mesele benim kazanmam değildir. Çünkü ben milletvekili olmak için müracaat etmiş değilim. Vatandaşlarım teveccüh göstererek bu müracaatı yapmışlardır. Ben seçimi masa başında değil, vatandaşlarımın kalplerinde kazanmak isterim” diyerek Vali'nin “kazanacaksınız”

²²⁰ Vatan Gazetesi, 22 Temmuz 1946, s.1-4

²²¹ Tekin Erer, a.g.e, s.312

²²² Vatan Gazetesi, 23 Temmuz 1946, s.1-4

şeklindeki ifadesine tepki göstermiş ve Hükümetin seçimlerdeki baskı ve usulsüzlüklerine karşıda, halkın bu uygulamaları protesto ederek, hakkını kanun yolu ile araması gerektiğini de belirtmiş ve kanunsuz yapılmış seçimlerin, vatandaşın haklarını çiğneyerek kurulacak olan Meclisin, milleti temsil gücünden yoksun bırakacağını da ifade etmişti.²²³

Fırtınalı bir seçim sürecinin sonunda sonuçlar açıklanmış ve toplam 456 milletvekilliğinden 395'ni CHP, 64'ünü DP, bağımsızlar ise 6'sını kazanmıştı.²²⁴ Görüldüğü üzere CHP açık ara önde olması, seçimde yapılan hileleri, mazbata değişikliklerini ve çeşitli baskıların yersiz olduğunu ispatlamıştı. CHP teşkilatı ve idare amirleri, 1946 seçimlerini gereksiz yere kirletmişler ve şaibe altına sokmuşlardı.²²⁵

Seçim sonuçlarına göre Mareşal İstanbul'dan bağımsız milletvekili seçilmiş ve 194.833 oy alarak, Celal Bayar'dan dahi yüksek oy almıştı.(Celal Bayar, 186.345 oy almıştı.)²²⁶ Mareşal diğer seçim bölgelerinden daha fazla oy aldığı halde İstanbullu olduğu için İstanbul milletvekilliğini seçmişti. Tüm çalışmalarına rağmen siyasetten uzak kalamamış Mareşal'i, talih 70 yaşında T.B.M.M. çatısı altına göndermişti.²²⁷

Mareşal İstanbul milletvekili seçilince, "*İstanbul Üniversitesi ve Yüksekokullarının öğrencileri Birliği*" adına öğrenciler kendisini tebrik etmek için ziyaretine gitmişler ve bu ziyaret neticesinde Mareşal öğrencilere, bağımsız hareket eden öğrenci birliğine ihtiyaç olduğunu, öğrencilerin bağımsız düşünceli, ileri görüşlü olmalarının memlekete daha hayırlı olacağı yönünde fikirlerini iletmişti. Öğrenciler ayrılırken Mareşali dinç, sağlam ve hürriyet aşkı ile dolu gördüklerini söylemişlerdi.²²⁸

Mareşal, Ankara'ya geri dönmeden önce halka teşekkür etmek amacı ile Erenköy'deki evinde gazetecileri kabul ederek onlarla görüşmüştü. Bu görüşmede Türkiye'nin tarihinde ilk defa çok partili bir seçime girdiğini ve yeni bir döneme girildiğini söylemiş ve memleketin halledilmesi gereken ana sorunları olduğunu ve bunların da ülkeye tam bir özgürlük ve adaletin yerleşmesiyle çözülebileceğini belirtmişti. Ayrıca "*Halkın sözüne ve reyine hürmet edilmedikçe milli iradenin tecellisine imkan bulunamayacağı daima hatırlanmalıdır. Millet iradesi her şeyin fevkindedir ve her şeyden mukaddestir.*" diyerek bir anlamda halka teşekkür etmiş ve milletin iradesinin üzerinde başka bir şey olamayacağını belirtmişti.²²⁹

²²³ Vatan Gazetesi, 23 Temmuz 1946, s.1-4

²²⁴ Kemal Karpat, a.g.e, s.144

²²⁵ Metin Toker, a.g.e,s.172

²²⁶ Vatan Gazetesi, 24 Temmuz 1946, s.1-4

²²⁷ Adnan Çakmak "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları" Hürriyet Gazetesi, 11 Mayıs 1975, Tefrika 32

²²⁸ Vatan Gazetesi, 26 temmuz 1946, s.1-4

²²⁹ Vatan Gazetesi, 28 Temmuz 1946, s.1-4

C. ANKARA'YA DÖNMESİ VE SİYASAL YAŞAMININ GÜÇLENMESİ

Mareşal Ankara'ya dönmeden önce ziyaretine gelen bir grup öğrenciye şu şekilde seslenmişti: “ *Gençliğin çağırması üzerine çekildiğim inzivadan ayrılarak milletin demokrasi savaşına katıldım. Bu uğurda elimden gelen vazifeyi yapmakta kusur etmeyeceğim ve milletin teveccühüne layık olmaya çalışacağım.*”

Mareşal'i Haydarpaşa garında binlerce seveni karşılamış ve onu uğurlamak üzere heyecanla beklemişlerdi. Mareşal, heyecanlı kalabalık arasından zorla vagonuna doğru ilerlemiş yaşlı, genç herkes elini öpmek için adeta yarışmıştı. Mareşal Haydarpaşa'dan bu sevgi seli içerisinde uğurlanmıştı. Tren Pendik istasyonunda da aynı sevgi seli içerisinde dört-beş bin kişilik bir halk topluluğu tarafından karşılanmış ve aynı coşkulu davranışlardan sonra tren güçlkle hareket edip, gece 23:⁴⁵ sıralarında İzmit'e ulaşmış ve İzmit'te de onbeşbine yakın İzmit'li Mareşali görebilmek için istasyona akın etmişti.²³⁰ İşte bu hava içerisinde Mareşal normal vatandaş olarak geldiği İstanbul'da milletvekili olarak ve gerisinde binlerce sevene sahip olarak tekrardan Ankara'ya doğru hareket edebilmişti.

Mareşal Ankara'da da aynı şekilde coşkulu kalabalık tarafından karşılanmış, onbine yakın seveni garda Mareşali beklemiş ve Mareşal gelince coşkulu karşılama yapılmış gardan Çankaya'daki evine kadar kalabalık bir kabile ile birlikte hareket edilmişti.²³¹

1. Fevzi Çakmak'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Adaylığı

Milletvekili seçimi belli olunca, seçilen milletvekilleri Ağustos 1946 başlarında Ankara'ya doğru yola çıkmışlardı. Ankara'daki çalışmaların özünü, Cumhurbaşkanlığı ve Meclis Başkanlığı adaylarının belirlenmesi sorunu meşgul ediyordu.

3-4 Ağustos 1946 tarihlerinde DP Meclis Gurubunu toplamış, toplantıda gündemin ilk konusu 21 Temmuz seçimlerinde yaşananlar oluştururken, asıl gündem ise yeni meclis dönemindeki Cumhurbaşkanlığı ve Meclis Başkanlığına kimin aday gösterileceği idi.²³² DP grubu dağıldıktan sonra bir tebliğ yayınlanmış ve bu tebliğde “*Memleketi korumayı ve Milli iradenin tam bir şekilde tecellisini temine çalışmayı DP Meclis grubunun, millete karşı borç saydığı*” bildirilmiş ve adaylarını sunmuşlardı. Cumhurbaşkanlığı adayı olarak İstanbul Milletvekili Mareşal Fevzi Çakmak, T.B.M.M. Başkanlığı için ise de Sinop milletvekili eski Dış İşleri Bakanı Yusuf Kemal Tengirşenk'ti.²³³ Aslında Mecliste çoğunluğu bulunan CHP bu seçimde oldukça şanslı idi. DP'nin adaylarının aslında seçilme şansları yok denecek kadar

²³⁰ Vatan Gazetesi, 29 Temmuz 1946, s.1-3

²³¹ Vatan Gazetesi, 30 Temmuz 1946, s.1-3

²³² Vatan Gazetesi, 5 Ağustos 1946, s.1-3

azdı. Demokrat liderler, Demokrat adaylarının seçilme şansının bulunmadığını, bu formalite gösterisinde kendisinin, kurucularının nasıl hiçbir şahsi ihtiras sahipleri olmadıklarının ispatını gözler önüne sermek istemişlerdi.²³⁴ CHP grubu ise aday olarak, Cumhurbaşkanlığı için İsmet İnönü'yü, Meclis Başkanlığı olarak Kazım Karabekir'i aday göstermişti. K.Karabekir'in adaylığı için iyi yorumlar yapılmamış, Demokrat kesim hemen bunu CHP'ni Atatürk'ün partisi olmaktan çıktığı, asıl Atatürkçü partinin DP olduğu yönünde propagandaya başlamışlardı.²³⁵

İddiaya göre Kazım Karabekir Atatürk'e karşı gelmişti. Olumsuz propaganda dan CHP'nin Kemalist kanadından tepki uyanması beklenirken bu olmamıştı. Çünkü Kazım Karabekir'i Meclis Başkanlığına getirmekten amaç, Demokratların Mareşali partilerine almalarına karşı, bir başka askeri şahsiyeti ortaya çıkarmak ve Kazım Karabekir'in DP ye geçmesini önlemektir, çünkü böyle bir geçiş CHP'yi daha da zayıflatabilirdi.²³⁶ Mareşal, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'yü arabasına alarak Meclise gitmiş ve Ulus tarafında aşırı kalabalığın tezahüratları, sevgi gösterileri arasında Meclise güçlükle girebilmişlerdi.²³⁷

Meclis saat 14:00'te en yaşlı üye olan Seyhan milletvekili A.M. Yegane tarafından açılış konuşması ile açılmıştı. Açılış konuşmasında, bu meclisin önceki meclisten farklı olduğunu ve bu farkın, tek dereceli seçimin iki esaslı partiden ve bağımsız milletvekillerinden oluşturduğunu belirtmesi idi. Meclis başkanlığı seçimi için hazırlık yapılmış ve seçim sonucunda CHP İstanbul milletvekili Kazım Karabekir 379 oy alarak Meclis Başkanlığına seçilmişti. DP Sinop Milletvekili Y.Kemal Tengirşenk ise 59 oy almıştı. Daha sonra da Cumhurbaşkanlığı seçimine gidilmiş toplam 451 oy kullanılmış, bu oyların 388'ni alan İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığına seçilmişti. Mareşal oylardan 59'nu, Y.Kemal Tengirşenk ise 2 oy almıştı.²³⁸

Mareşalin Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde 59 oy almasına az bulanlara Mareşal'in verdiği şu cevap çok anlamlıydı; ve politikaya sanıldığı kadar yabancı olmadığını göstermekte idi: *"Bu Mecliste 59 rey benim için çok kıymetli bir yekündür. Eğer reyler sayılmayıp da tartılacak olsaydı, milletin beni nasıl sevdiği apaşık bir şekilde gözükürdü..."* verilen oyların sayısal değil de içerik olarak sayılması, gönüllerin Cumhurbaşkanının kendisi olduğunu söylemişti. Ayrıca kendisinin bağımsız olduğunu ama Mecliste yemin ederken

²³³ Cumhuriyet Gazetesi, 5 Ağustos 1946, s.1-3

²³⁴ Metin Toker, a.g.e, s.186

²³⁵ a.g.e., s.187

²³⁶ Kemal Karpat, a.g.e, s.148

²³⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ağustos 1946, s.1-3

²³⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, C.I, 5 Ağustos 1946, s.3-4

CHP'nin kendisine iyi davranmadığını, DP'nin ise kendisini alkışladıkları, halkın oyları ile seçilmiş bu Milletvekillerinin bu davranışının kendisini çok mutlu ettiğini de belirtmişti. CHP'nin olumsuz tavrı, Mareşal'i kırmış ve bu kırgınlıkla CHP'ye şu şekilde seslenmişti: *"Eğer beni seviyorsanız, memleketin hürriyet ve selamete kavuşmasını istiyorsanız; Halk Partisinden ayrılıңыз, Demokratik Parti'ye geçiniz."*²³⁹

Mareşalin dediği gibi Meclis ve Cumhurbaşkanlığı seçimi esnasında, Karabekir ve İnönü'nün yemin etme sonrası tüm CHP'lilerin alkışlaması, DP'lilerin alkışlamaması, Cumhuriyet Gazetesi, Demokratların bu davranışını şu şekilde yorumlanmıştı: *"Bu Meclis kendi anlayışına göre teşekkür etmiş değildir.Binaenaleyh, onun intihap ettiği Cumhurreisini biz tanımıyoruz."*²⁴⁰

Mareşalin, Cumhurbaşkanlığı seçimi için oyunu kullandıktan sonra Meclisi terk edip evine gitmesi CHP'lilerce hoş karşılanmamış, İnönü Cumhurbaşkanlığı yeminini yaptıktan sonra yapılacak olan tebrik törenine Mareşal'in katılmak istemediği şeklinde anlaşılmıştı. Yine DP'lilerin İnönü'yü alkışlamayarak protesto etmeleri devlet başına karşı saygısızlık göstergesi şeklinde yorumlanmıştı.²⁴¹

2. Seçimlerde Yolsuzluk İddiaları ve Tartışmaları Karşısında Fevzi Çakmak'ın Tutumu

26 Ağustos 1946'da Meclis toplanmış ve seçim gününden beri kamu oyu gündemini meşgul eden seçim sonuçları üzerine tartışmalar başlamıştı. Bu yüzden ortam bir hayli gergin havaya bürünmüştü. Hükümet programından sonra, Milletvekillerinin seçim tutanakları hakkında *"tutanakları inceleme komisyonundan (Kazım Karabekir, Recep Peker,H.Suphi Tanrıöver, C.C. Toydemir, Hüseyin Cahit Yalçın'ın seçim tutanakları hakkında)"* gelen raporların görüşülmesine ve bu vesile ile bir kez daha 46 seçimlerinin tartışılmasına başlanmıştı. Seçim sonuçları için bu konudan muzdarip olan Mareşal konuşmak için söz almış ve meclis kürsüsünden şu şekilde muhalefete seslenmişti:

" Muhterem arkadaşlar, ordudan çekildikten sonra 2,5 yıl evimden ayrılmadığım halde son seçimlerde milletin hakkımda gösterdiği itimat ve sevgiden mülhem olarak bağımsız milletvekilliğini kabul ettim. Maksadım cihandaki demokrasi terakkiyatına uyarak bizde de milli hakimiyetin bihakkin tesisi idi. Milletin bu muhabbetini çekemeyen bazı müstebit artıklarından gördüğüm tezyif, tahkir, hatta tehditlere rağmen milletin hukukunu kanunen müdafaaaya karar verdim.

Seçimler başladı, İstanbul'da evvela müşahitlerim sandık başlarından

²³⁹ Vatan Gazetesi, 7 Ağustos 1946, s.1-3

²⁴⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ağustos 1946, s.1-3

²⁴¹ Asım Us, a.g.e, s.684

kovuldu, bazıları dövüldü. Edilen şikayet üzerine tekrar vazifelerine döndüler. Bazı müşahitler sandıkların kaçırıldığını, birçokları seçim zabıtlarının değiştirildiğini bildirdiler. Bunu resmen protesto ettim.

Seçimden sonra bir hafta İstanbul'da kaldım. İstanbul'dan Bursa, İzmit, Bolu gibi civar vilayetlerden gelenlerle görüştim. Hasıl ettiğim kanaat şudur:

Zor ve hile ile seçimlere fesat karıştırılmıştır. Bunu örtmek için gazeteler susturulmuştur. Ayrıca adaylığımı koymuş olduğum İzmir'den aldığım telgraf, Ankara'dan mutemetlerden gelen haberler de bu kanaatimi kuvvetlendirmiştir. Ankara'ya gelirken gerek yollarda, gerek bu şehirlerde temas ettiğim yüzbine yakın vatanadaş:

Seçimlerde hakkımız çiğnendi, hakkımızı isteriz; feryatları ile şikayette bulundular.

Arkadaşlar, vicdanınıza hitap ediyorum, Meclisin açıldığı gün bu mukaddes kürsüden milletin kayıtsız, şartsız egemenliği üzerine and içmedik mi?

Bu haksızlığın bertaraf edilerek milletin tamamen hakimiyetinin tesisi, cümlemizin bir namus borcu olmuştur. Bu borcun ifası ile adalet bekleyen milletin tatminini Yüksek Heyetinizden rica ediyorum.

Arkadaşlar sözüme son verirken şunu da belirtmek isterim ki, harici bir tehlike karşısında bütün milletimizin tamamen birlik olduğuna asla şüphe edilemez.”²⁴²

Mareşal'in Mecliste ender konuşmalarından birisi de CHP'nin seçimlerdeki tutumunu eleştiren bu konuşmasıydı. Mareşal'in Mecliste genellikle suskun kalması bazı eleştirilere neden olmuş ve “Mareşal Mecliste susuyor” suçlamalarına maruz kalmasına neden olmuştu. Hatta mağdur bir dava ile ortaya atılıp, millete yakında kurtuluş vaadleri vermiş bir vekilin Mecliste mutlaka konuşacak bir fikri, projesi, teklifleri olması lazım geldiği şeklinde yorumlar yapılmıştı. Tek konuşması ise yukarıdaki gibi seçimlerin gayri meşru olduğu yönündeki konuşması idi.²⁴³

D. MAREŞAL'İN İSTANBUL'A GELMESİ VE İNSAN HAKLARI CEMİYETİNDE YER ALMASI

Mareşal 7 Ekim 1946 günü büyük bir seven kitlesi olduğu halde Ankara Garından uğurlanmış, İzmit ve İstanbul'da yoğun sevgi gösterileri ile karşılanmıştı. Haydarpaşa'da karşılayanlar arasında DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner'de yerini almıştı.

Mareşal gazetecilerle uzun süren bir konuşma yapmış ve gazetecilerin bir çok sorusunu cevaplamıştı. Öncelikle Hükümetin hayatı ucuzlatmak için bol miktarda mal temin

²⁴² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, C.I, Dönem 8, 26 Ağustos 1946, s.154-155, Vatan Gazetesi, 27 Ağustos 1946, s.1-3

²⁴³ Hüseyin Cahit Yalçın, Hakikatler Karşısında, C.IV, Ankara, 1947, s.40-41

etmesi ve halka güven vermesi gerektiğini belirtmiş, seçim kanunlarının yetersiz olduğunu ve değiştirilmesi zamanının geldiğini açıkladıktan sonra, Sovyetlerin Boğazlara göz dikmesi üzerine, “Boğazlar kayıtsız, şartsız Türk Milletininindir.” cevabını vermiş ve bir anlamda eski bir komutan olarak bu konudaki hassasiyeti, dirayetini göstermişti.²⁴⁴

1. İnsan Hakları Cemiyeti'nin Kuruluşu

a. Fevzi Çakmak'ın Dernek Başkanı Olması ve Yarattığı Tartışmalar

Türkiye’de aşırı sol akım genellikle hükümetlerin zayıf ve zor dönemlerinde hızlanmıştı. 1946 yılının hükümetleri de gerek Rus isteklerinden doğan dış tehlike, gerek demokrasiye geçiş dönemi olaylarının yarattığı iç kargaşalık yüzünden zor günler geçirmişlerdi. İşte bu durumdan faydalanmak isteyen sol eğilimli kesimde, çalışmalarını hızlandırmıştı. Çünkü ilk iş, kim olursa olsun iktidarı yıpratmak ve yıkmaktı. Bu nedenle sol eğilimli olduğu bilinen, eski Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras aracılığı ile DP kurucularının arasına girmek istediği iddia edilmişti. Solculuğu ile bilinen Zekeriya Sertel ve Cami Başkut, DP'nin ileri gelenleri ile tanışıp, gazeteleri olan Tan Gazetesi için onlardan yazılar isteyip DP'yi kendi ideolojileri için kullanmak istemişlerdi.²⁴⁵

Sol eğilimli bu kesim DP'den ümidini çabuk kesmiş, eylemlerinde olumlu sonuca varamamışlar ve Mareşal'e yönelmişlerdi.²⁴⁶ Çünkü Mareşal'in toplum üzerindeki muazzam etkisinden yararlanmaya karar vermişlerdi. Zekeriya Sertel ve arkadaşları, İnsan Hakları Derneği adında bir dernek kurup başına da Mareşal'i getirmek istemişlerdi. Aslında Ankara'da böyle bir derneği Nihat Erim'de kurmuştu. Çünkü II Dünya Savaşından sonra, Birleşmiş Milletler'den esen insani ve barışçı rüzgarlarla, insan haklarını tespit etmek ve bu hakları canlı hale getirmek için bir çok ülkede faaliyete geçilmişti. Daha önce de Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'de böyle bir dernek kurmuş ve kısa bir süre sonra dernekten ayrılmıştı. Sebebi ise derneğin kuruluşundan itibaren, Zekeriya Sertel ve Cami Başkut gibi aşırı solcuların hemen derneğe sızmış olması ve Komünist propagandaya dernek üzerinden başlamalarıydı. Mareşal'in dernek başkanlığına getirilmesi konusunu ise A. Fuat Başgil şu şekilde yorumlamıştı:

“Solcular bu işi benimle yürütemeyince, anlaşılan onun etrafında, toplanmaya onun ismini sömürmeye karar vermişler, Mareşal'in Halk Partisine karşı duyduğu kırgınlığı bildikleri için kolayca rızasını almışlar ve

²⁴⁴ Başkent Gazetesi, 8-9 Ekim 1946, s1-5

²⁴⁵ Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.130

²⁴⁶ Metin Toker, a.g.e, s.191,(Asım Us anılarında Fevzi Çakmak için “Kuzu Paşa” nitelendirmesini kullanmıştır.Nedeni ise iradesinin zayıf olması ve başkalarının iradesiyle hareket etmeye meyilli bir karaktere sahip olması gösterilmiştir.)

kendisini kendi mücadelelerine, kendilerine kalkan yapmak istemişler. ²⁴⁷

Celal Bayar'ın ve Adnan Menderes'in halkın özlediği özgürlük ve demokrasiyi kuramayacaklarını düşünen Zekeriya Sertel ve Tevfik Rüştü Aras, özgürlük ve demokrasiyi başka yoldan savunacak bir teşkilat kurmak istiyorlardı. İnsan Hakları Derneği'ni (İ.H.D.) kurmak istemelerinin asıl sebebinin bu olduğu görülüyordu. Derneğin başarılı olması için de Genelkurmay Başkanlığından emekli olan Mareşal Fevzi Çakmak'ı da aralarına almak istiyorlardı.²⁴⁸ İşin gerçeği Mareşal, Zekeriya Sertel'in, Ali Fuat Başgil ile önceki dernek kurma faaliyetlerinden haberi olmadığı idi. Gelişmelerden ve Zekeriya Sertel'in amaçlarından habersiz, günlük faaliyetlerini takip ediyordu.

Zekeriya Sertel, Cami Baykut ve Tevfik Rüştü Aras bir gün Mareşal'i ziyaret etmişlerdi. Ziyaretçiler, halkın zulüm ve baskı idaresinden kurtulmak, özgürlük ve mutluluğa kavuşmak istediğini ve bunu da ancak Mareşal'in yapabileceğine inandıklarını, Mareşal'e anlatmışlar, bu tarihi misyonu Mareşal'e hatırlatıp, onun halkın önüne geçip, önderlik etmesinin gerektiğini söylemişlerdi. Bunun üzerine Mareşal *"Ben daha rafa konacak çağa gelmedim. Milletim benden hizmet bekliyor, ben de görevimi yapmalıyım. Yalnız nasıl? Bana bunu söyleyin."*²⁴⁹ demesi üzerine Zekeriya Sertel ve arkadaşları doğru yolda olduklarını düşünüp hemen Mareşal'i etkileme yoluna gitmişler, Mareşal'in çok çabuk etkilenip yönlendirilebileceğini de hesaplayıp, (çünkü daha önce siyasete de böyle sürüklenmişti) hemen şu telkine başlamışlardı: *"Siz bir Komutansınız. Şimdi de bir Komutan gibi davranınız. Yanınıza bir Kurmay Heyeti kurun. Bu heyet memlekette olup bitenlerden size haber versin. Nasıl yürümek gerektiğini gösteren bir program hazırlasın, gidilecek yolu çizsin, siz bu plan çerçevesinde Millete önderlik edin."*²⁵⁰ Bu fikir Mareşal'in hoşuna gitmişti. Mareşal'in bu halinden Zekeriya Sertel'de memnundu ama Mareşal'in etrafını saran eski subaylardan memnun değildi. Çünkü kendisinin Mareşal'i etkilediği gibi çevresini saran subaylarda Mareşal'i etkiliyor ve girişecekleri dernek kurma olayına soğuk bakmasına neden oluyorlardı.

Mareşal'in çevresini saran emekli subaylar için Zekeriya Sertel *"Emekli Subaylar olayların aslını astarını anlayacak çapta adamlar değil, Paşa'yı yanlış yola sürüklüyorlar, Mareşal'i önce bu adamların ellerinden kurtarmak gerek."* diyerek bir an önce Mareşal'i kendi saflarına çekmek istiyor ve asker arkadaşı olan Cami Başkut'u Mareşal'in Kurmay Heyetine sokmaya çalışıyordu.²⁵¹

²⁴⁷ Cihan Baban, a.g.e, s.104

²⁴⁸ Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım (1905-1950)*, Yayıncılık Matb., İstanbul, 1968, s.276

²⁴⁹ Zekeriya Sertel, a.g.e, s.278

²⁵⁰ a.g.e, s.278

²⁵¹ a.g.e, s.279

Mareşal bu ikilem arasında bocalarken, Bandırma'ya yapmış olduğu gezide halkın coşku dolu sevgisini görmüş, kendisine güveni gelmiş ve dönünce Zekeriya Sertel'i telefonla arayarak, azimli ve kararlı bir ifade ile "Arkadaşlar, fikirlerinize ihtiyacım var, sizleri onun için çağırttım"²⁵² der ve Zekeriya Sertel ve arkadaşlarının kurmak istedikleri derneğin canlanması için ilk tohumları böylece atılmıştı. Bandırma gezisinde halkın sevgisi karşısında etkilenmiş olan Mareşal "Şimdi bana söyleyin çocuklar, ben ne yapmalıyım? Halkın bu isteğine nasıl cevap vermeliyim?" demesi üzerine Zekeriya Sertel ve arkadaşları Mareşal'e "Milli Kahraman gibi partilerin ve her türlü siyasi kavgaların üstünde kalmasını ve bu milletin sesini duyuran bir önder gibi davranmasını"²⁵³ telkin ederek, Mareşal'i İnsan Hakları Derneği'nin Başkanı olması için ikna etmişlerdi. Ertesi gün de derneğin tüzüğü hazırlanmış ve Mareşal'e sunmuşlardı.

b. İnsan Hakları Cemiyeti'nin Kuruluş İlanı (17 Ekim 1946)

17 Ekim 1946 tarihinde Mareşal Fevzi Çakmak imzalı bir dilekçe, İstanbul Valiliğine verilmiş ve bu dilekçede:

"Aşağıda isim ve adresleri bildirilen arkadaşlarla birlikte İstanbul'da İNSAN HAKLARI CEMİYETİ adı ile gayri siyasi bir cemiyet kurduğumuzu bildirir ve icabeden kanuni muamelenin yapılmasını dileriz.

Cemiyet'in program ve nizamnamesi mertuben takdim kılınmıştır.

Muvakkat Adres: Karaköy Palas Nu:10-11'dir.

Kurucular: 1. İstanbul Milletvekili Mareşal Fevzi Çakmak, 2. Eski Harbiye Vekili Teyfik Rüştü Aras, 3. Avukat Kenan Öner, 4. Emekli General S.Aldoğan, 5. Eski Sefir Hamdi Arpağ, 6. Eski Dahiliye Vekili Cami Başkut, 7. Eski Maliye Nazırı Raşit Erer, 8. Hasan Rıza Soyak, 9. Gazeteci Sabiha, Zekeriya Sertel, 10. Tüccar Mehmet Özdemir, 11. Emekli Kurmay Albay Salahattin Kip"²⁵⁴ diye yazılmış ve dernek kurulmuştur.

Derneğin Başkanı sıfatı ile Mareşal, İnsan Hakları Derneği'nin kuruluş amacını, programını aşağıdaki şekilde açıklamıştı.

"Cemiyetin gayesi anayasaya mutabık olmayan hareketlerle yakından alakadar olmak, ferdin hak ve hürriyetine vuku bulacak tecavüzleri hukuki manada ele alıp müdafaa etmektir. Bağımsız milletvekili sıfatı ile gayrisiyasi mahiyette insan haklarını müdafaa etmek gayesiyle kurulan bu hayır cemiyeti içinde haksızlığa uğramış vatandaşlarımızın haklarını korumağı kendime vazife sayıyorum. Cemiyet gayri siyasi ve millete hizmet gayesiyle kurulduğuna göre her parti mensubu, muhtelif teşekküller mensubları vatandaşlar Cemiyete girebilirler. Birbirine muhalif parti mensubları dahi olsalar Cemiyetimize aza olarak girecek vatandaşlar insan haklarının müdafaaı için ulvi bir gaye uğrunda birleşebilirler ve bu sayede memleket atisi için hayırlı çalışma

²⁵² a.g.e, s.283

²⁵³ a.g.e, s.283

²⁵⁴ Fethi Tevetoğlu, Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler, Ankara, 1967, s.577

imkanları temin edilmiş olur."²⁵⁵

Mareşal'in yanında kurucu olarak yer alan Kenan Öner'de derneğin kuruluş maksadını şu şekilde açıklamıştır:

*"Böyle bir cemiyetin teşkil edileceğini haber almıştım. Bu işi bir ideal olmak üzere kabul eden bir arkadaşım benim de kendilerile işbirliği yapmamı arzu ve teklif etti. Bana verilen proje müsveddesine göre işin siyasi bir veçhesi yoktur. Sırf kanun yollarile insanlık haklarına vaki olacak tecavüzleri karşılamak ve bu tecavüzlere maruz kalanları gene kanun yollarile müdafaa etmek gibi sırf insani ve hayırlı bir gaye için müşterek enerjilerin istimali maksadile tesis edilmek isteniyordu. İnsan haklarını neler olduğu bilinmedikçe ferdin karşılaştığı hareketleri hukuk bakımından mahiyetini tayin mümkün olamayacağı için demokrasi denen şey de milletin müşterek haklarını arayıp bularak bunların emniyet altında bulundurulmasından ibaret olmasına göre tesis edilen İnsan Hakları Müdafaa Cemiyetini Demokrat Parti için de lüzumlu bir teşekkül olduğuna evveldenberi kani olmuş bulunuyordum. Yeni teşkil edilen cemiyet daha ziyade hukuki bir ihtiyacı mevludu olmasına mukabil Demokrat Partisi ile insan haklarının emniyet altında bulundurulması gibi birbirini tamamlayan varlığa sahip bulunduğunu anladığım için teklif olunan hizmet ve vazifeyi kabul etmemek elimden gelmemiş ve peki demek mecburiyetinde kalmıştım."*²⁵⁶

Dernek ilk toplantısını Avukat Kenan Öner'in bürosunda yapmış ve Mareşal Derneğin Başkanlığına seçilmişti. Başkan olarak Mareşal şu beyanı vermiştir:

"Arkadaşlar, bugün bizleri burada bir araya toplayan saik memleketin ve milletin mukadderatı ile ilgili mühim bir davadır. Bugün, "İnsan Hakları Cemiyeti" adını verdiğimiz teşekkülün temelini attığımız tarihi gündür.

Adına bakarak bu teşekkülü, büyük Fransız İhtilalinden sonra bu ihtilal ile elde edilen insan haklarını korumak için teşekkül etmiş olan Lique des droits de homme cemiyetinin tıpkısı sanmamalıdır. Bu cemiyet onsekizinci asrın demokrasi telakkilerine göre insan hakları müdafaa maksadile teşekkül etmişti. Halbuki biz modern demokrasi telakkilerine ve bugünü ihtiyaçlarından mülhem olarak daha geniş anlayışlı bir teşekkül vucuda getirmiş bulunuyoruz.

İnsan Hakları Cemiyetinin iki gayesi vardır:

Biri, Türkiye Cumhuriyeti anayasasile vatandaşlara temin edilmiş olan hak ve hürriyetlerin meşru sayılan veya sayılmayan yollarla şu veya bu şekilde ihlal edilmesine imkan kalmaması için bu hak ve hürriyetlere hakkiyle riayet edilmesini temine çalışmaktır. Seçimden evvel, seçim esnasında ve seçimden sonra bütün vatandaşlar benden hak ve hürriyetlerinin müdafaaasını istediler ve böylece haklarının korunması işinde fevkalade hassas olduklarını gösterdiler. İşte birinci vazifemiz sayın halkımızın sağ duyusuyla bize gösterdiği bu yolda yürümek, onun hak ve hürriyetlerini müdafaaada aynı derece hassas olmaktır.

İkincisi, Birleşmiş Milletler anayasasına imza koymuş bir millet sıfatile bu vesika ile memlekette tatbikini taahhüt ettiğimiz temel insan hak ve

²⁵⁵ Vatan Gazetesi, 8 Ekim 1946, s1-5

²⁵⁶ Vatan Gazetesi, 18 Ekim 1946, s1-5

hürriyetlerinin teşril, siyasi, iktisadi ve içtimai hayatımızda yer almasını teminine çalışmaktır. Birleşmiş Milletler teşkilatına dahil bütün milletlerce kabul edilmiş olan bu temel insan hak ve hürriyetleri, Ruzveltin dört hürriyeti ismini taşıyan prensiplerde toplanır.

Bu hürriyetlerin birincisi söz hürriyetidir. Söz hürriyeti olmadıkça halk hükümeti olamaz. Söz hürriyeti bütün hürriyetlerin başıdır.

İkincisi, vicdan serbestliğidir. Kimse itikadından ve imanından dolayı muahaze edilemez.

Üçüncüsü, korkudan kurtulma hürriyetidir. Milletlerarası münasebetlerde tecavüz harbi, milli iradelerde gizli polis korkusu kalkmalıdır. Vatandaşlar harp ve gizli polis korkusu içinde yaşamamalıdır.

Dördüncüsü, ihtiyaçtan kurtulma hürriyetidir. Bütün insanların çalışmak, aç kalmamak ve ihtiyaçtan kurtulmak haklarıdır. İhtiyaçtan kurtulmıyanlar hür olamazlar.

Bizim gayemiz bu prensipleri memlekete yaymak, Türk milletinin vicdanında canlandırmak ve hayatımıza ve kanunlarımıza geçirmektir.

Bu gayelere varmak için iki yoldan gideceğiz:

Biri, neşriyat ile, konferanslar ve sair propaganda yollarile bu fikirleri memlekete yaymak.

Diğeri, anayasa ile müemmen olan hak ve hürriyetlere vaki olacak tecavüzlere muttali olur olmaz bu tecavüzü matbuatta neşriyat yapmak suretile milletin önüne sermek, aynı zamanda resmi teşebbüsler ve Büyük Millet Meclisine müracaatlarla bu hareketi önlemeğe çalışmaktır.

İnsan Hakları Cemiyeti siyasi bir teşekkül değildir. Ne seçimlere karışmak, ne de iktidar için mücadeleye girmek niyetindedir. O, sadece milletin vicdanına tercüman olmak, onun hak ve hürriyetlerini müdafil olarak kalmaya çalışmakla iktifa edecektir.

İnsan Hakları Cemiyeti bu prensiplere inanan ve bu uğurda çalışmayı kabul eden kadın erkek, din, dil ve ırk farkı gözetmeksizin bütün vatandaşlara açıktır. Vatandaşların bu cemiyet etrafında toplanmaları bizim kuvvetimizi artıracak, memlekette hak ve hürriyet davasının benimsenmesine ve kuvvetlenmesine ve yayılmasına hizmet edecektir.

Bu güzel teşebbüse yardımlarını esirgememiş olan bütün arkadaşlarıma teşekkür etmek isterim. Hepinize muvaffakiyetler dilerim. Teşebbüsümüzün millet ve memleket için hayırlı neticeler vereceğinden eminim.²⁵⁷

Mareşal demecini verdikten sonra dinleyiciler arasında bulunan bir üniversiteli (Bekir Bark) Mareşal'e hitaben "Solculuğu ile tanınan Zekeriya Sertel ile nasıl işbirliği yaparsın" şeklinde ki sorusu ile Mareşal'in solcularla işbirliği yapmasını hazmedemediklerini belirtmiş daha sonra gelişen olaylar sonucunda üniversite öğrencilerinin Zekeriya Sertel'e olan kızgınlığı onun matbaasını yıkmaya kadar götürmüştü.²⁵⁸ Böylece Mareşal İnsan Hakları

²⁵⁷ Vatan Gazetesi, 19 Ekim 1946, s1-5

²⁵⁸ Ulus Gazetesi, 20 Ekim 1946, s1-4

Derneği'ni kurmuş oluyordu. Bu derneğin kurulması CHP'yi ve DP'yi de kuşkulandırmıştı. Kamuoyu şaşkınlık içerisindeydi. Mareşal'in tanınmış solcularla bir arada bulunmasına akıl erdiremiyorlardı. Gerçi kimse Mareşal'in Komünist olduğunu söylemiyordu ama saf ve yaşlı bir insan olduğu düşünülüyordu. Hatta, ilk toplantıda bir genç *"Paşam sizi Komünistler aldatıyor"* diye uyarılmıştı.²⁵⁹

Mareşal artık yaşlı ve daha duygusal davranan bir kişi idi. Fakat Kenan Öner'in DP il başkanı olarak bu olaya nasıl sürüklenmiş olduğuna inanmak zordu. Bazı çevreler bunun nedeni olarak *"Onun gözünü muhalefet hırsı bürümüş"* diye düşünüyorlardı.²⁶⁰ Kenan Öner'in tavrı DP'nin Genel Merkezini üzmüş ve telaşa itmişti.²⁶¹

DP'de Mareşal'in bu derneği nasıl kurduğunu, bu işe kimseye haber vermeden neden sürüklendiğini öğrenme telaşı başlamıştı. Bayar, Menderes ve Köprülü bu olaydan hiç haberleri olmamalarının şokunu yaşıyorlardı. Bayar, Cihad Baban'ı Mareşal'e gönderip durumu düzeltmesini istemiş ve *"Mareşal'i bu işten caydırabilirsen kendisine de memlekete de büyük hizmet etmiş olursun"* diyerek olayın ciddiyetini belirtmiş oluyordu.²⁶²

DP'nin ileri gelenlerinin yapmış oldukları kısa durum muhakemesinden sonra, durumu düzeltmek için çareler aranmış ve bu şok durumdan kurtulmak için Mareşal'in sevdiği ve onu siyasete sokan adam olan Cihad Baban'ı Mareşal'e göndermeye karar vermişlerdi. Çünkü hem Mareşal hem de İl Başkanı Kenan Öner'in dernek olayına karışması DP'yi sarsabilirdi.

Cihad Baban, Mareşal'den randevu istemiş ve evine gelmişti. İnsan Hakları Derneği ile ilgili geldiğini bilen Mareşal, bu olayın nasıl geliştiğini kendiliğinden anlatmaya başlamıştı:

"Bir dernek kurduk kıyametler koptu. 580 Lira maaş alıyoruz, ben zengin bir adam değilim, emekli maaşımı da buna katarak kimseye muhtaç olmadan yaşamak istiyorum. Fakat bırakmıyorlar ki! Gelen giden yardım, para istiyor,baş edilir gibi değil..... Düşündüm, taşındım, yardım istemek için bana baş vuranları gönderecek bir yer aradım. Bir hayır derneği onların muhtaç olanlarına para versin, yardım etsin, hastalarını hastaneye yatırsın! İşte İnsan Hakları Derneği'ni bu nedenle kurdum."

Mareşal'in bu saf ve içten konuşması Cihad Baban'ı etkilemişti. Mareşal'e derneğin önceki durumu, Ali Fuat Başgil ile ilgili kısmını anlattıktan sonra solcuların aynı oyuna kendisini alet etmek istediklerini, bundan dolayı, Fevzi Çakmak isminin memlekette töhmet

²⁵⁹ Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.104

²⁶⁰ Cihad Baban, a.g.e, s.104

²⁶¹ Metin Toker, a.g.e, s.207

²⁶² Cihad Baban, a.g.e, s.106

altında kalacağını, sevenlerinin kendisinden uzaklaşacağını söyleyerek Mareşal'in bir yerde dikkatini çekmiş oluyordu. Ayrıca, Zekeriya Sertel, Cami Başkut, Tevfik Rüştü Aras ile ilgili konuşmalardan sonra Mareşal'in bu durumdan kurtulabilmesi için Cihad Baban bir teklif bulunmuş ve şu demeci vermesini istemişti: *"Paşam, şartlı bir demeç verin. Eğer bu derneği kuranlar arasında aşırı solcu olmakla bilinen kimseler varsa, ben onlarla işbirliği yapmam!"* Bu teklif üzerine biraz düşünen Mareşal tereddütle hazırlanacak demecin şu şekilde olmasını istemiş: *"Peki, öyleyse sen münasip bir demeç yaz, sakın Komünist deyimini kullanma!.... Bana söylediğin muvafık. Demecin hulasası şu olsun: Eğer bu dernekte aşırı sol eğilimli insanlar varsa, ben onlarla çalışmam."*²⁶³

Cihad Baban daha önceden hazırladığı bu demeci Mareşal'e okumuş ve Mareşal de aynen imzalamıştı. Mareşal ve Cihad Baban'ın konuşmasının ertesinde gazetelerde boy boy *"Mareşal, aşırı solcularla işbirliği edemeyeceğini bildirdi."* şeklinde manşetler çıkmış bununla yetinmeyen Mareşal gazetecileri çağırarak şu demeci vermişti:

"Aşırı solculukla malul kimselerin de kanaatleri bir nevi kızıl faşistliktir. Bence tek şef sistemine dayanan aşırı solculuk da insanlık ve kanun haricidir. Binaenaleyh bu gibilerin aramızda bulunmaması lazımdır.

Ben aşırı solculukla ve alelumum milli fikirlerin dışında kanaat besleyenler ile anlaşmama imkan yoktur. Bu gibilerle de elbet teşriki mesai eylemeye imkan yoktur.

*Cemiyet siyasi maksatlar dışında kurulmuştur. Haksızlığa maruz kalanlara avukat, hastalara doktor bulmak gayemizdir. Siyasi hiçbir mülahaza gütmemişim için buna bir hayır cemiyeti sıfatı ile iltihak ettim. Hayır işine ideoloji davaları karışır, elbette böyle bir cemiyette yerim olmaz, fikren milliyetçi olduğumu tekrar etmeğe lüzum yoktur ve herkes beni bilir ki sol temayüllerin muhalifiyim."*²⁶⁴

c. Fevzi Çakmak'ın İnsan Hakları Cemiyeti'nden İstifa Etmesi ve Diğer İstifalar

Mareşal'in, solculara işbirliği yapmayacağına ilişkin demecinden sonra Kenan Öner bir açıklama yapmış ve *"Cemiyetle bir alakam yok"* diyerek derneğin kurucularından haberi olmadığını, toplantı yeri olarak da bürosunun gösterildiğini ve buna karşı çıkmadığını belirtmiş ve İnsan Hakları Derneği ile ilgisi olmadığını kamuoyuna duyurmuştu. Daha sonra da diğer kuruculardan Hasan Rıza Soyak'ta dernekten istifa ettiğini duyurmuştu.²⁶⁵ Böylelikle İnsan Hakları Derneği daha kuruluşundan iki-üç gün sonra çökmeye başlamış ve büsbütün dağılarak ortadan kalkmaya başlamıştı.

²⁶³ Cihad Baban, a.g.e, s.108-110

²⁶⁴ Tasvir Gazetesi, 20 Ekim 1946, s1-4

Mareşal'in böyle bir manevra yapmasını Zekeriya Sertel daha sonra şu şekilde yorumlayacaktı: *"Bu olaylar, Mareşal'i ürküttü ve yeniden eski subaylarına dönmesine yol açtı. Ondan sonra bir daha bir araya gelemedik. İnsan Hakları Derneği tasarısı da böylece suya düştü."*²⁶⁶

E. MAREŞAL'İN YURT GEZİLERİ

1. İstanbul İlçelerine Gezisi

a. Beykoz İlçesindeki Gezisi (21 Ekim 1946)

Mareşal yanında Cihad Baban olduğu halde halk ile beraber olmak maksadı ile Beykoz çarşısına gitmiş ve vatandaş ile birebir görüşmüş, dertlerini dinlemişti. Çarşıda yine yoğun sevgi gösterileri ile karşılanmış, yoğun tezahürata maruz kalmıştı. Vatandaşla görüşmeleri yoğun geçmişti.²⁶⁷

b. Pendik ve Kartal Gezisi (21 Ekim 1946)

Vatandaş ile görüşmeler daha çok hayat pahalılığı yönünde geliyor, İsmet Paşa'nın tarafsız olmadığı, 1946 seçimlerinin dürüst olmadığı yönünde şekil alıyordu. Daha sonra bir gencin İnsan Hakları Derneği ve Mareşal'in solcularla nasıl beraber oldukları yönünde soru sorması üzerine Mareşal biraz sıkılmış halde

*"Bu herşeyden önce teşekkül halinde bir hayır cemiyetidir. Siyasetle hiçbir ilgisi yoktur. Ben bundan önce de belirtmiştim ki bu şekilde fikirlerin müdafileri ile işbirliği yapmadım ve onlar cemiyetten tasfiye edilecektir."*²⁶⁸

diyerek cevap vermiş ama tatmin olmayan bir genç daha *"Komünistlerle nasıl ilgisi yok? Zekeriya ile siz ne zamandır dostsunuz?"* şeklinde soru sorması üzerine Mareşal sözü Cihad Baban'a bırakmış ve o da bu soruyu şöyle cevaplamıştı:

*"Sayın Mareşal'in bu derneği en iyi niyetler ile kurduğunu, fakat onun iyi niyetlerini kötü niyetlerin sömürdüklerini, sayın Mareşal'in bunu görür görmez, bu dernekle ilişkisini kesmiştir."*²⁶⁹ *Vatandaşlarım şuna emin olabilirler ki, bu memlekette Komünist propagandası bir netice veremez ve Komünizm barınamaz. Tarih boyunca temiz duygularla zaferden zafere koşmuş bu millet hiçbir zaman Komünist olamaz."*²⁷⁰

Vatandaşların alkışları arasında Mareşal, Pendik'ten uğurlanmış ve Kartal'a gelmişti. Kartal'da daha kalabalık bir vatandaş topluluğu Mareşal'e sevgi gösterilerinde bulunmuş ve Mareşal'in morali bir nebze de olsa düzelmişti.

²⁶⁵ Ulus Gazetesi, 21 Ekim 1946, s1-4, s1-5

²⁶⁶ Zekeriya Sertel, a.g.e, s.285

²⁶⁷ Vatan Gazetesi, 22 Ekim 1946, s1-5

²⁶⁸ Vatan Gazetesi, 22 Ekim 1946, s1-5

²⁶⁹ Cihad Baban, a.g.e, s.112

²⁷⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 22 Ekim 1946, s.1-3; Vatan Gazetesi, 22 Ekim 1946, s.1-3

c. Mareşal ve Celal Bayar'ın Silivri Gezisi (26 Ekim 1946)

Mareşal ve Celal Bayar Silivri'ye gittikleri zaman büyük bir karşılama töreni yapılmış, yoğun sevgi gösterilerinde bulunulmuştu. Vatandaş dileklerini sunmuş, daha çok hayat pahalılığından şikayetleri olmuştu.²⁷¹

Mareşal daha önce Cihad Baban'la Silivri'ye gelmiş ve çok büyük ilgi görmüştü. Adeta efsane kahraman, mucize insan gibi davranılmıştı. DP'nin gelişmesinde en büyük etken Mareşal olduğu söylenmişti.²⁷² Mareşal Silivri'li vatandaşlara çektikleri acıların yakında seçtikleri milletvekilleri sayesinde biteceğine, yeni İnkılabı vatandaşların yarattığını ve yaşatacağını söylemişti.²⁷³

2. Mareşal'in İzmir Gezisi (18 Ekim 1946)

İstanbul'daki gezi ve incelemelerini bitiren Mareşal, aday olduğu diğer illerden biri olan İzmir'e gitmeye karar vermişti. Mareşal'in *"Ben her ne kadar İstanbul Milletvekili isem de bana rey vermiş ve itimat göstermiş olan İzmir'li vatandaşlar ile temas ve kendilerinin dertlerini dinlemeği zevkli bir vazife addelerim. Onun için İzmir'e gitmekten memnuniyet duymaktayım."*²⁷⁴ diyerek bir anlamda vefa borcunu ödemek ister gibi konuşmuştu.

Mareşal İzmir'e deniz yolundan "Ege" vapuru ile gitmiş ve İzmir Limanında DP İzmir İl Başkanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ,²⁷⁵ DP Müteşebbis Heyetinden General Rasim Aktuğ²⁷⁶ ve diğer DP üyeleri Mareşal'i karşılamıştı. Coşkulu karşılamadan Mareşal etkilenmiş ve *"Milletvekili seçiminde İzmir'deki seçmenlerin hakkımdaki derin itimad ve iltifatlarına teşekkürle geldim."* demiş ve daha sonra İzmir'e daha önce de gelmek istediğini, gelişinden çok mutlu olduğunu, İzmir'in tatlı olduğu kadar acı günlerini Atatürk'le birlikte İzmir'e girdiklerinde, İzmir'in yanı sıra da gördüklerini ve bu acının yüreğinde derin izler bıraktığını, ayrıca geleceğin parlak olduğu yönünde ayak üstü İzmirli'lere hitaben kısa bir konuşma yapmıştı. Daha sonra oteline gidip dinlenmiş ertesi gün şehir içinde gezintiye çıkmış, vatandaşlarla dertleşmişti. Vatandaşlarla konuşma esnasında Mareşal geliş maksadını şöyle açıklamıştı:

"İzmir seyahatim, yapılan daveti kabul etmem üzerine olmuştur. İzmir'in Milletvekili değilim. Fakat bu onların derdini dinlemem için bir mani teşkil etmez. Seçim kanununun bir vesile ile değişmesi lüzumuna inanmaktayım. İzmir'e gelişimi Cumhuriyet Bayramı arifesine gelişi bir

²⁷¹ Başkent Gazetesi, 26 Ekim 1946, s1-5

²⁷² Cihad Baban, a.g.e, s.113

²⁷³ Başkent Gazetesi, 27 Ekim 1946, s.1-3

²⁷⁴ Başkent Gazetesi, 27 Ekim 1946, s1-5

²⁷⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 1946, s.1-3

²⁷⁶ Vatan Gazetesi, 29 Ekim 1946, s1-5

tesadüf değildir. Bu bilerek böyle olmuştur. Bayramı İzmir'de geçireceğim. Çarşamba ve Perşembe günleri bazı ilçelere gideceğim. Şehrin bazı semtlerinde halk bana bir şey söylemek isterse dinlemeye gideceğim. Dolaştığım yerlerde halkla yaptığım temaslarda herkesin milli hakimiyet esaslarını iyi anladığını ve bunu istediklerini gördüm. Er geç hakiki ve Kamil bir demokrasinin memlekete yerleşeceğine eminim. İnsan Hakları Cemiyeti siyasi değildir. İlmî ve İnsani esaslara, yardımlara dayanır."²⁷⁷

Mareşal bu demecinde demokrasinin er geç yerleşeceğine inandığını, Cumhuriyet Bayramını İzmir'de kutlamak istediğini ve ayrıca canını bir hayli sıkı sıkı İnsan Hakları Derneği'nin siyaset dışı olduğunu açıklamıştı. Mareşal şehir içi gezisinde Tepecik'te halka hitaben konuşmuş ve kısaca, kendisine gösterilen sevginin hürriyet aşkı olduğunu ve aşkın tüm vatani kurtaracağını, bu coşkulu sevgiyi görünce yüreğinin heyecanla dolduğunu söylemişti.²⁷⁸

Mareşal İzmir'in semtlerini dolaşmış, aşırı kalabalık ilerleyişini engellemiş, vatandaşlar Mareşal'in arabasının önünde kurban keserek sevgisini göstermişti. Mareşal heyecan içerisinde vatandaşlara "*Kalblerin böyle vatan selameti için daima titrer bir halde bulunmasını İstikbal namına en büyük teminat*" olduğunu söylemiş ayrıca DP Umurbey Ocağında aynı heyecanla sevenlerine "*sizlerin demokrasi arzunuz ve hürriyet isteğiniz bu vatani mesud edecektir*" demişti. Mareşal gördüğü bu sevgi ve coşkudan çok mutlu olmuş bu gelişmeyi CHP'nin halk desteğini büyük ölçüde kaybettiği şeklinde değerlendirerek bu durumu aşağıdaki şekilde yorumlamıştı: "*Görülen vaziyet şudur: Demek ki Halk Partisi vaziyeti tamamiyle kaybetmiştir. Bunu anladım.*"²⁷⁹ Ona göre artık ilk seçimlerde DP'nin başarılı olması kaçınılmazdı.

Mareşal ertesi gün DP'nin ileri gelenleri ile Bergama'yı ziyaret etmiş, Menemen civarında çok kalabalık bir topluluk Mareşal'e sevgi gösterilerinde bulunmuş, davul zurna ile karşılanmış ve aracını üç yerde durdurup kurban keserek sevgilerini coşkuyla ifade etmişlerdi. Bergama'da ise çok heyecanlı bir karşılama olmuş, yirmibeşbin Bergama'lı Mareşal'i daha şehrin dışında karşılamıştı. Mareşal halka hitaben yaptığı konuşmada dış politikaya değinmiş ve Türk Milletinin kahraman, mert ve iyi vasıfları olan bir millet olduğunu, buna rağmen topraklarımızdan talep edenler olduğunu, bu taleplerin büyük devlet olursak kesileceğini bunun da "*tam demokrasiye geçişle*" gerçekleşeceğini ifade etmişti.²⁸⁰

Mareşal ertesi gün Tire, Bayındır ve Ödemiş ilçelerini de dolaşmıştı. Tire'de aracı

²⁷⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 1946, s.1-4

²⁷⁸ Başkent Gazetesi, 29 Ekim 1946, s.1-3

²⁷⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1946, s.1-3

²⁸⁰ Vatan Gazetesi, 31 Ekim 1946, s.1-3

çamura saplanan Mareşal'i vatandaşlar omuzlarında taşımış ve bu olay karşısında üzülen Mareşal iş başında bulunduğu 25 yıl boyunca buralara yol yaptıramadığının ezikliğini duyduğunu vatandaşlara söylemişti. Ödemiş girişinde ikiyüz atlı zeybeğin, şehrin içerisinde DP binasına kadar da vatandaşlar iki sıralı olarak karşılaması Mareşal'i oldukça etkilemiş ve halka coşkulu bir sesle:

*“Sizler Milli Mücadelede nasıl ilk kurşunu atarak muzaffer oldunuzsa bu gün katıldığınız demokrasi ve hürriyet davasında da muvaffak olacaksınız. Buna kat'i imanım vardır. Ve sizler beni bu defa bir Mareşal olarak değil, bu dava için çarpışan bir er olarak yanınızda bulacaksınız.”*²⁸¹

diye hitap etmiş ve Ödemiş'liler dakikalarca Mareşal'i coşku ile alkışlamışlardı. Mareşal gözü dolmuş bir halde “Ödemiş'e 72 yaşında geldim, 25 yaşında bir delikanlı olarak ayrılıyorum.” diyerek kendisine sevgi gösterilerinde bulunan sevenlerine teşekkür etmiş ve geri dönüş sözü vererek veda etmişti.

Mareşal'i İzmir'den uğurlamak üzere Basmane Garında beşbine yakın seveni gara akın etmişti. Coşkulu kalabalığa Mareşal hitap etmiş ve hayatının en zevkli günlerini İzmir'de yaşadığını, İzmir halkının demokrasi anlayışının çok geliştiğini ve anlayışın millete çok faydası olacağını ifade etmiş ve tren gençlik marşı ile uğurlanmıştı.²⁸²

Mareşal'i aralarında görmek isteyen muhtelif illerin vatandaşları, kendisini davet etmiş, Mareşal'de halkın dertlerini dinlemek amacıyla bir yurt gezisi planlamıştı. Gezisine Kastamonu'dan başlayan Mareşal'in refakatinde emekli general damadı, Şefik Çakmak'ta yer almıştı. Mareşal'in Kastamonu'dan önce geçtiği Çankırı'da önceki ziyaretlerinde yaşanan olaylar yaşanmış ve binlerce seveni Mareşal'i görmek için meydanlarda yer almıştı. Mareşal'i DP İl Başkanı Ahmet Gürün karşılamış ve misafir etmişti.²⁸³ Çankırı'dan sonra Kastamonu'ya varan Mareşal'in konvoyu aynı sevgi seli ile karşılanmıştı.²⁸⁴ Mareşal Kastamonu ve Çankırı gezisini bitirdikten sonra Ankara'ya dönmüş ve gezi incelemelerini gazetecilere bir demeçle sunmuştu. Kastamonu'nun Milli Mücadelede silah ve mühimmat ikmalinde oynadığı rolün ne kadar önemli olduğunu da ayrıca belirtmişti.²⁸⁵

F. FEVZİ ÇAKMAK'IN ANKARA'YA DÖNMESİ

Mareşal 2 Kasım 1946 günü Ankara'ya varmış, yine diğer illerde olduğu gibi sevenleri yine gara akın etmiş ve coşkulu sevinç gösterileri ile karşılanmıştı. Ama karşılamadaki,

²⁸¹ Vatan Gazetesi, 1 Kasım 1946, s.1-5

²⁸² Vatan Gazetesi, 2 Kasım 1946, s1-5

²⁸³ Kuvvet Gazetesi, 9 Temmuz 1947, s1-4

²⁸⁴ Vatan Gazetesi, 9 Temmuz 1947, s1-4

²⁸⁵ Kuvvet Gazetesi, 10 Temmuz 1947; Vatan Gazetesi, 11 Temmuz 1947, s1-4

gençlere polisin yapmış olduğu davranış bir hayli tepki görmüştü. Mareşal'i garda karşılayan gençleri polis durdurmuş, kimlik sorarak emniyete götürmüş ve burada birkaç saat gözetim altında tuttuktan sonra serbest bırakmıştı.²⁸⁶

1. Atatürk'ün Ölümünün Sekizinci Yılı Nedeniyle Verdiği Beyanâtı

Atatürk'ün ölüm yıldönümü münasebetiyle Mareşal bir çok gazetecinin randevu teklifini geri çevirmemiş ve evinde gazetecileri kabul etmişti. Atatürk ile ilk tanışmaları, Atatürk'ün dış politika görüşleri, Atatürk ile Milli Mücadele günleri ile ilgili anılarını anlatmış ve Türk gençliğinin Atatürk'ün Nutku'nu dikkatlice okumasını tavsiye etmişti.²⁸⁷

2. Demokrat Parti (DP) Ankara İl Teşkilatı ve Delegelerinin Ziyareti

Mareşal'in DP nezninde kıymet gördüğünü, DP'nin İl Teşkilat ve Delegelerinin Onu ziyaret etmesi ile görüyoruz. Önce İzmir DP delegeleri Mareşal'i ziyaret etmiş daha sonra bunu Kastamonu, Konya ve Çanakkale delegeleri izlemiş, bu ziyaretler DP Büyük Kongresine rastlaması nedeniyle Mareşal: *"Bu günkü Kongreyi, milletin demokrasi yolunda yaptığı hamlelerin bir zaferi olarak karşılamaktayım. Bu kongreden vatan ve milletimiz için çok hayırlı neticeler bekliyorum. Bilhassa Celal Bayar'ın nutkunu çok ehemmiyetli ve ilerisi için ümitli görüyorum."* diyerek, demokrasi yolunda milletin bir çok aşama gösterdiğini, demokrasinin ülkede tam bir bilinçle yerleştiğini ve her şeyin yoluna gireceğini ifade etmişti.²⁸⁸

3. Fevzi Çakmak'a Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Yöneltilen Komünistlik Suçlamaları

İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer 29 Ocak 1947 günü mecliste Komünist tahriklerden dolayı İstanbul'da Sıkıyönetim Komutanlığınca yapılan soruşturmalar hakkında Giresun Milletvekili Ahmet Ulus'un sözlü soru önergesine karşı uzun bir açıklama yaparak gündemi bir hayli sarımsı.²⁸⁹

Sökmensüer Türkiye'de Komünist faaliyetleri beş safhaya ayırarak 1919'dan 1945 ve sonrasını içerisine alacak bir sunuş yapmış ve ülkedeki Komünist gelişmeleri Mecliste Milletvekillerine anlatmıştı.²⁹⁰

²⁸⁶ Başkent Gazetesi, 3 Kasım 1946

²⁸⁷ Vatan Gazetesi, 11 Kasım 1946; Başkent Gazetesi, 11 Kasım 1946, s.1-3

²⁸⁸ Başkent Gazetesi, 8 Ocak 1947, s1-5

²⁸⁹ Ayın Tarihi, Ocak 1947, s.10

²⁹⁰ Şükrü Sökmensüer'in Konuşmasının tam metni için Bkz. Ayın Tarihi, Ocak 1947, Komünisler Mareşal'i ve D.P.'yi Kötü Maksatlarına Nasıl Alet Etmek İstediler, Ulus Basımevi, Ankara, 1947 (Broşür), "İç İşleri Bakanının İzahatı", Vatan Gazetesi, 30 Ocak 1947, s.1-3

Sökmensüer konuşmasında, Komünist faaliyetlerin bazı dergiler aracılığı ile sürdürüldüğünü iddia etmiş, bu dergilerin Ankara'da çıkan Yurt, Dünya ve Adımlar olduğu İstanbul'da ise Tan Gazetesi olduğunu açıklamıştı. Ayrıca Zekeriya Sertel'in evinde yapılan aramada bulunan mektuplarda Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün solcu olarak bilinen "Görüşler" dergisine makaleler göndermeyi vaad ettiklerinin yazıldığını öğrendiklerini açıklamıştı. Zekeriya Sertel ve Cami Başkut'un Mareşal'e yazmış oldukları başka mektupları da Sökmensüer açıklamıştı. 2 Eylül 1946 tarihli mektupta yazılanlar şöyledir:

" Muhterem Mareşal,

Bugün Cami Beyefendi ile birlikte vaziyeti tetkik ederken vardığımız neticeyi zatı devletlerinize arz etmeyi faydalı bulduk; Mecliste intihap mazbataları hakkında cereyan eden müzakere ve varılan netice bizde şu kanaati kuvvetlendirmiştir ki Halk Partisi şimdiye kadar muhaliflere karşı oynadığı oyunlarda muvaffak olmuş ve nihayet Meclisin, Hükümetin ve Cumhurreisinin meşruiyeti bakımından bir emrivaki vücuda getirmişlerdir. Bu işte bizi en ziyade üzen nokta halk ve Demokrat Partisinin zatı devletlerinin de halk neznindeki büyük teveccüh ve itimadını sarsmak için adeta elbirliğiyle hiçbir gayreti esirgememekte olmalarıdır.

Halbuki halk seçim münasebetiyle bütün tazyiklere rağmen ıstırabını ve iradesini ilk defa olarak ifade etmek fırsatını bulmuş ve intihabatta yapılan suistimallere karşı isyanını da Çankaya eteklerine kadar sirayet eden nümayişlerle ishar etmiştir. Halkın bu umumi tezahür, Meclisin, Hükümetin ve Cumhurreisinin meşrutiyetini tanımamakta olduğunun belîğ ifadesidir. Halkın bu temiz, bu mukaddes heyecanını Demokrat Parti temsil kabiliyetini gösterememiş, Halk Partisinin oyunlarına boyun eğerek millete hıyanet etmiştir. Millet bu heyecanına tercüman olmak hususundaki son ümidini zatı devletlerinize bağlamış bulunmaktadır. Mecliste kalıp mücadeleye millet kürsüsünden devam etmenin de imkanı kalmadığı son celselerdeki tecrübelerle sabit olmuştur kanaatindeyiz. Millet in bu nezih ve mukaddes heyecanını kanalize ederek onun haklarının çiğnenmemesini temin için bizce radikal bir harekete ihtiyaç vardır.

Bu ihtiyaç şu iki noktaya dayanmaktadır:

"I- Halkı ümitsizliğe ve yeise düşürmemek. Türk tarihinde ilk defa görülen bu milli tezahürü akamete uğratmamak lüzumu, halk kendisine düşen milli vazifesini yapmış, iradesini izhar etmiş, sözünü söylemiştir. Şimdi haklarını müdafaa edecek, kendisine yol gösterecek bir lider olarak gözlerini zatı devletlerinize çevirmiş bulunmaktadır. Mecliste kalmak, Meclisin ve Hükümetin meşrutiyetini tanımak demek olacağı için halk yeise düşebilir ve kendi başına davasını halle teşebbüs edebilir. Bu da memlekette anarşiyi doğurabilir.

II- Memleketin bugünkü buhranlı vaziyetinde harici emniyet meselesi ön safta gelen milli bir davadır. Halka dayanmayan, halkın iradesiyle iktidar mevkiine gelerek onun temsil selahiyetini haiz olmıyan gayri meşru bir hükümet ise memleketin harici emniyetini teminine muktedir olamaz. Nitekim Cumhurreisinin yeni seçimi münasebetiyle ecnebi devletlerden hiçbiri, hatta dost tanıdıklarımız dahi, kendisini tebrik etmek tahamülüne riayet etmemişler

ve bu suretle de bu seçimin meşruiyetini tanımadıklarını göstermişlerdir. Böylece bir idarenin Türkiye'nin harici emniyeti bakımından hatta zararlı olduğuna şüphe yoktur.

Binaenaleyh, zati devletlerinin Meclis kürsüsünden kısa, veciz ve fakat kati bir nutukla Meclisin, Hükümetin ve Cumhurreisinin gayri meşru olarak kurulduğunu, böyle bir Mecliste bulunmakla onun mesuliyetlerine iştirak edemeyeceğinizi bildirerek çekilmenizi, gemisi batmak üzere bulunan bir amiral gibi bayrağımızı alarak dışarıda halkla beraber onun hakkını ve davasını müdafaa etmenizi en tabii ve zaruri bir hareket olarak görüyoruz. Bütün milletin böyle bir hareket karşısında arkanızdan geleceğine emin bulunuyoruz.”

Şahsınıza karşı olan sosuz bağdan ve memleketin selamet ve kurtuluş ihtiyacından cesaret alarak vaki olan bu maruzatımızdan dolayı bizi mazur göreceğinizi umarız.”²⁹¹

Sökmensüer konuşmasının sonunda, Mareşal'e gönderilen mektuba değinmiş ve Meclisin gayri meşru olduğunu halka göstermek için DP'nin Meclisi terk etmesini arzuladıklarını ama başaramadıklarını, Mareşal'in kürsüden Meclis, Hükümet ve Cumhurbaşkanı'nın meşru olmadığını söylemesini ve gerekirse meclisten çekilmesini istediklerinin mektuptan öğrendiğini açıklamıştı.

Sökmensüer, DP'nin bu oyunlara düşmediğini belirtirken Mareşal'in bu şekilde davranmadığını ve Komünistlere alet olduğunu söylemişti.

Celal Bayar, “Görüşler” dergisine yazı gönderme olayının, daha DP'nin kurulmadığı zamanlarda geçtiğini, böyle önemsiz bir olayın Meclis kürsüsünde gündeme gelmesinin, kişiler üzerinde şüpheli bir tesir yaratmaktan başka işe yaramayacağını ifade etmişti.²⁹²

Mektup meselesi üzerine Mareşal “..... Cami Başkut'tan gelen mektupta Meclisten çekilmekliğim teklif ediliyordu. Bunu muvafik bulmadım ve Meclisten de çekilmeyeceğimi Tevfik Rüştü Aras'a söyledim. Geçen bu hadiseden sonra dört aydan beri Mecliste bulunduğuma nazaran bu teklifin kabul olunmadığı aşikardır.....” açıklamasını yaparak, onlarla hiçbir ilgisi olmadığı ve tekliflerini dikkate almadığını ifade etmişti. Mektupta adı geçen Tevfik Rüştü Aras ise Komünist olmadığını ve hiçbir Komünist Partisi ile ilgisi olmadığını ifade etmişti.²⁹³ Bir mektubun delil ve manası olmayacağı, herkese her çeşit mektup yazılabileceği ve bundan mektubu alanın suçlu olmayacağı yorumları da hemen yerini almıştı.²⁹⁴

²⁹¹ Şükrü Sökmensüer'in Meclis Konuşmasının Broşürü, s.9-10

²⁹² Celal Bayar Diyor ki, a.g.e, s.149

²⁹³ Kuvvet Gazetesi, 30 Ocak 1947, s.1-3; Vatan Gazetesi, 30 Ocak 1947, s1-5

²⁹⁴ Mümtaz Faik Fenik, “Komünist Tahrirleri”, Vatan Gazetesi, 31 Ocak 1947, s1-4

Mareşal'in, Komünistlikle ilgisi olmadığını açıklayan beyanından sonra İç İşleri Bakanı Şükrü Sökmesüer ise Türkiye'deki Komünistlerin, Mareşal dahil, işçileri ve köylüleri araç olarak kullanarak meşru düzeni yıkmayı amaçladıklarını iddia etti.²⁹⁵

Sökmesüer'in, Mareşal Komünistliğe araç oldu açıklamasına tepki gecikmemiş, Mareşal'i desteklediği bilinen Kuvvet Gazetesinde şu yorum yer almıştı: *"Sökmesüer müsterih olsun! Mareşal'imiz hiçbir fikrin vasıtası olarak kullanılmış değildir. O yalnız Milletindir"*.

Karşı propagandaya geçen DP; CHP'nin DP'nin Komünist olduğu söylentisini yayarak partiyi gözden düşürmek istediği,²⁹⁶ CHP ve Hükümetleri, DP'yi adeta düşman gibi gördükleri, tüm amaçlarının DP'yi yıkmak olduğu da ayrıca belirtilmişti.²⁹⁷

Ayrıca, Mareşal'in memleketin kaderinde söz sahibi olduğu, memleket için hayatını büyük hizmetlere adanmış, vatanseverliğinin şüphe götürmeyeceği ve bu büyük şahsın ancak şerefliendirilmesi gerektiği vurgulanmış ve Komünistlerin, şahsiyetinden faydalanmayı düşünceleri, Mareşal'in kabahati olarak düşünülmemesi gerektiği, İçişleri Bakanının amacının Mareşal'i millet karşısında gözden düşürmek olduğu da ayrıca yorumlanmıştı.²⁹⁸

Mareşal'e mektubu yazan Zekeriya Sertel ise demokratik ülkelerde vatandaşın, dilek ve düşüncelerini kendi milletvekillerine sunmasının bir gelenek olduğunu bunda şaşılacak bir hal olmadığı, dilekleri iletmenin Komünistlik olacaksa, o zaman tüm Ege ve İstanbul'daki Mareşal'e sevgi gösteren insanların da Komünist olarak nitelendirilmesi gerekeceği ve bunun da imkansız bir şey olacağını söyleyerek durumun yanlışlığını vurgulamıştı.²⁹⁹

Celal Bayar ise mektup tartışmasına *"Bir takım serserilerin mektuplarını getirmişler, okuyorlar"* diyerek olayın ciddiyetsizliğini vurgulamıştı.³⁰⁰ Mareşal kendisi hakkındaki suçlamalara, bunun bir CHP iç politika taktiği olduğu, davasının millet davası olduğu, vatandaş haklarına uyulması ve ülkede demokrasinin gelişmesi ve milletçe kalkınma gayretinde olduklarını söyleyerek cevap vermişti.³⁰¹ Ayrıca Mareşal:

"Yurtseverlikleri çeşitli imtihanlardan geçmiş ve hiç kimseden geri kalmamış insanları, vesika denilmeye değeri olmayan kağıtlarla ve indi tefsirlerle hepimizin, hep birlikte iyi görmediğimiz Komünistlerin arasına

²⁹⁵ Vatan Gazetesi, 31 Ocak 1947, s.1-4

²⁹⁶ Hikmet Bayur, "İçişleri Bakanının Söylevi", Kuvvet Gazetesi, 31 Ocak 1947, s.1-3

²⁹⁷ Fuat Köprülü, "Daha Açık Konuşalım", Kuvvet Gazetesi, 31 Ocak 1947, s.1-5

²⁹⁸ Mümtaz Faik Fenik, "Komünist Tahrikleri ve Mareşal'in İsmi", Vatan Gazetesi, 1 Şubat 1947, s.1-3

²⁹⁹ Vatan Gazetesi, 11 Şubat 1947, s.1-3; Son Posta, 11 Şubat 1947, s.1-5

³⁰⁰ Ekrem Uşaklıgil, "Mareşal'e Ne Tapalım Ne de Saldıralım", Son Posta, 11 Şubat 1947, s.1-5

³⁰¹ Kuvvet Gazetesi, 1 Şubat 1947, s.1-3

karıştırmaya çabalamakla milletçe arzularımızın aksine olmak üzere bilmeyerek Komünistlere yardım etmiş olmuyorlar mı?”³⁰²

diyerek ciddiyeti olmayan belgelerle insanları karalamanın ne kadar yanlış olduğunu ve ortamı karıştırarak asıl komünistlere yardımı onların yaptığını belirtmişti.

Mareşal, CHP'nin toplumdaki artan hoşnutsuzluğu ve bunun nedenlerini gidereceklerine, yüreği vatan sevgisi ile dolu devlet adamlarını birbirinden ayırma ve DP üzerine çeşitli iftiralar atmayı, başarısızlığının getirmiş olduğu olumsuz havayı dağıtmak, dikkatleri başka yere çekme işi olduğunu ve bunun CHP iç politika numarası olduğunu iddia etmişti. Ayrıca milletin sağduyusuna güvendiğini ve milletin gerçekleri görerek karar vereceklerinden şüphe duymadığını da eklemişti.

CHP'nin Mareşal'le uğraşmasının temelinde yatan etkenleri incelediğimizde, halkın (Atatürk dışında) Mareşal'e gösterdiği bağlılık ve sevgi hiç kimseye gösterilmemiş olması ve CHP ile işbirliği yapmaması yüzünden Mareşal'i manen yıkmak için uğraşmaları birinci neden olarak görülmüştü. Ayrıca, Sökmensüer'in DP'nin Komünist tahriklere kapılmamasını memnuniyetle karşılamaındaki amaç, Mareşal'e hücum edilirken DP'nin tarafsızlığını sağlamak ve bu sayede yalnız kalan Mareşal ile uğraşmanın daha rahat olacağı, başarı sağlanması sonucunda da tüm dikkatlerin DP'ye çevrileceği ve onu da yıkacağı yorumları yapılmıştı.³⁰³

Bu konu günlerce basında yer alınca Mareşal basına bir demeç vermiş ve konuya açıklık getirmişti. Komünistlik için ise *“Ben Komünistliği bu memlekete muzır telakki edenlerdenim. Onun için Komünistler Ordu ve Donanmaya sokulmak istedikleri zaman şiddetle hareket ettim.”*³⁰⁴ diyerek Ordu'da görevli iken bu konuya hassas olduğunu belirtmişti. Gerçekten de Mareşal Genelkurmay Başkanı olduğu dönemde Komünizmle mücadele kapsamında bu konunun üzerine ciddi olarak düşmüş ve Komünizmin ordu içinde yayılmasını engellemek için iki genelge yayınlamıştı. 10 Haziran 1938 tarih ve 2801 sayılı, diğeri ise 17 Şubat 1939 tarih ve 2396 sayılı genelgede kısaca;

1. “1938 senesi Haziran ayında donanmada gedikli erbaşlardan birkaçı arasında Komünizm cereyanları başladığı, bu fikrin sivillerden geldiği ve işin başında Nazım Hikmet'in bulunduğu ve donanmada er ve erbaşları üstlerine karşı itiyatsızlık ve isyana tahrik için çalıştığı görüldü...”

2. Mahkumlar şunlardır: Nazım Hikmet, Hamdi Alevtaş,....., Kemal Tahir, Kerim Karca,.....

³⁰² Vatan Gazetesi, 1 Şubat 1947, s.1-3

³⁰³ Hikmet Bayur, “Mareşal ve C.H.P.'nin Tabiyesi”, Kuvvet Gazetesi, 2 Şubat 1947, s.1-3

³⁰⁴ Kuvvet Gazetesi, 7 Şubat 1947, s.1-3

3. *Baştan başa mübarek şehidlerimizin temiz kanları ile sulanmış ve ebediyen yaşayacak olan Türk Vatanının felaketine yol açmak ve Türk İstiklalini ortadan kaldırmak, hür olan Türk'ü esir yapmak için çalışan Komünizm ve ona benzer gizli ve kirli cereyanların yurttan tutunabilmesi için tek bir çareleri vardır ki o da orduya el atmak, onu içinden bozmak ve kaleyi içinden feth etmektir.*"³⁰⁵

yazmaktaydı. Görüldüğü üzere Mareşal Komünist akımlara her zaman karşı çıkmıştı.

Mareşal gazetecilere vermiş olduğu demeçte, Komünist faaliyetleri destekleyen eski Milli Eğitim Bakanı olduğu, halende CHP'de bulunan birinin silah alımında usulsüzlük yaptığı ve hesabını dokunulmazlık zırhından dolayı vermemiş olduğunu iddia etmişti³⁰⁶ ve Mareşal'de bir anlamda bu tip suçlamaları yaparak karşı taarruza geçmişti.

Şükrü Sökmensüer'in Mecliste, DP ve Çakmak aleyhinde konuşmasının birkaç amacı olduğunu açıklayan, Celal Bayar bu amaçları şu şekilde açıklamıştı:

"1. DP ve her samimi muhalefet cereyanını Komünist hareketlerle uzaktan ve yakından alakalı ve şaibeli göstermek veya bu zannı yaratmak.

2. DP ile mutabakat halinde gördükleri Mareşal ile Partiyi birbirinden ayırmak ve şimdilik hücumlarını Mareşal'e tevcih ederek kendisini millet gözünden düşürmek

3. Anayasanın ruh ve metnine göre tadilleri istenilen kanunları Komünistlere ve mültecilere karşı elde tutmak zarureti fikrini vermek,

*4. Sıkıyönetimin devamını sağlamak ve siyasi baskı olarak kullanmak"*³⁰⁷

DP liderine göre Mecliste yapılan konuşmanın sebebi yukarıda belirtilen amaçların gerçekleştirilebilmesi içindi.

Mareşal, kendisine yapılan komünistlik yakıştırmalarından ve tehditlerden değil yılmak, mücadele azminin daha da artacağını söylemişti. Bu tip yakıştırmaların yeni olmadığı, rahmetli kızının mezarını ziyaret ettiği zaman bu kez de gerici ve yobaz yakıştırmaları yaptıkları, küçüklerine hitap ederken kullandığı "evlat" kelimesi için de Bektaşî yakıştırmalarının yapıldığı, hürriyet mücadelesi yaptığı zaman da "Komünist" sayıldığını bunların amacının kendisini yıpratmak olduğunu söylemişti.³⁰⁸

Mareşal'in karşı taarruzuna tepki gecikmemiş ve hemen cevap verilmişti. Silah yolsuzluğunda adı geçenlerin Saffet Arıkan ve Nuri Conker olduğu söylenmiş, Nuri

³⁰⁵ Tekin Erer, "Mareşal Çakmak'ın İki Genelgesi", Milli Kültür Dergisi, Kültür Bakanlığı, C.I, Sayı I, Kasım 1976,s.60-63

³⁰⁶ Mümtaz Faik Fenik, "Mareşal'in Cevabı", Vatan Gazetesi, 7 Şubat 1947, s.1-3

³⁰⁷ Celal Bayar Diyor ki, a.g.e, s.152

³⁰⁸ Yeni Sabah Gazetesi, 6 Şubat 1947, s1-4

Conker'in vefat etmesinden dolayı Saffet Arıkan hemen bir demeç vermişti. Saffet Arıkan demecinde; Milli Mücadele yıllarında, Fevzi Paşanın görevlendirmesi ile cephane ve malzeme temin etmek amacıyla Almanya'ya gittiklerini söylemiş ve Almanya'da mutemet Brüh tarafından dolandırıldıklarını, neticesinde Brüh'ü dava ettiklerini ve dolandırılan ücreti geri aldıklarını, Brüh'ü tutuklatıp hapse mahkum ettirdiklerini ifade etmiş, İstanbul Milletvekili Celal Bayar ve Tokat Milletvekili Sabri Toprak'ın Almanya'ya gelip olayı yerinde incelediklerini, hazırladıkları raporu Milli Savunma Bakanına gönderdiklerini, Savunma Bakanlığının da bir rapor hazırlayıp T.B.M.M.'ye sunduklarını ve Meclisin yapmış olduğu araştırmada ise hiçbir sorumluluklarının olmadığına dair karar alındığını belirtmişti. Daha sonra Saffet Arıkan, bu olayın tüm detaylarını ve gelişmeleri bilen Mareşal'in, 22 yıldır bu konuda hiç konuşmayıp da neden şimdi bu olay hakkında ve bu tarzda konuştuğunu belirtmiş ve Mareşal'den bir açıklama beklediğini ifade etmişti.³⁰⁹

Eski Milli Eğitim Bakanı Komünistleri himaye ediyor diyen Mareşal'e cevap, Hasan Ali Yücel'den gelmişti. Yücel, Mareşal'e hitaben Ulus Gazetesinde açık bir mektup yazmış ve:

“1. Beyanatınızda Eski Milli Eğitim Bakanı dediğiniz ben miyim?

2. Desteklenen Komünistler kimlerdir ve nasıl desteklenmişlerdir?

3. Bu hususta hükümeti yazı ile mi ikaz ettiniz? Sözle ise kime, ne zaman ve ne söylediniz?”³¹⁰

diyerek Mareşal'den suçlamaları için bir cevap beklediğini yazmıştı.

Mareşal, H.Ali Yücel'in bu çağrısına uzun süre cevap vermemiş, Mareşal'in yerine DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner *“Evet, O Bakan sizsiniz.”* deyince olayın seyri değişmiş, Çakmak ve Yücel arasındaki gerginlik, Öner-Yücel davası haline gelmiş ve gündemi, kamuoyunu uzun süre bu ikilinin mahkemeleri işgal etmişti.³¹¹

Günlerce gündemi meşgul eden komünistlik mevzuundan dolayı Mareşal'e yeniden dört bir yandan sevgi ve destek mesajları geliyor, son olayların neticesinde Türk Milletinin kalbinde daha da yükseliyordu. *“Mareşal, yeriniz kalbimizdir”* şeklinde tezahüratlarda bulunuyorlardı.³¹² Mareşal'e günlerce destek mesajları gelmesi nedeniyle, halka hitaben bir demeç vermiş ve: *“Bana karşı milletimin layık gördüğü bu muhabbet ve tezahürlerine nasıl mukabelede bulunacağımı bilemiyorum. Onların akliseliminden doğan, vicdanlarının*

³⁰⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 9 Şubat 1947, s.1-3

³¹⁰ Vatan Gazetesi, 9 Şubat 1947, s1-4

³¹¹ Bkz. Kenan Öner, Öner ve Yücel Davası, İstanbul, 1947, Mustafa Çıkar, Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu, İş Bankası Y., 2.B, 1998

³¹² Kuvvet Gazetesi, 10 Şubat 1947, s.1-3

kelimeler halinde inkılap etmiş birer maskesi olan bu alaka; beni gene milletimin emrinde, yılmadan mesut günlere kavuşmak için mücadeleye sevk ediyor."³¹³ diyerek sevenlerine karşı desteklerinden dolayı teşekkür etmiş oluyordu.

4. Demokrat Parti'de Fevzi Çakmak'ın Partinin Başına Getirilmesi Düşüncesi

İzmir DP Haysiyet Divanı üyesi Mustafa Kentli, Yeni Asır Gazetesinde yayınlanan bir makalesinde, Mareşal'in son olayında yalnız bırakılmasının, DP'ye yakışmadığını belirtmiş, eğer Mareşal DP'nin başına geçmek isterse bunun DP için kesin bir zafer olarak kabul edilmesi gerektiğini de eklemiş ama Mareşal'in böyle bir arzusu olmadığını ayrıca belirtmek ihtiyacını da hissetmişti.³¹⁴

Bu demecin içinde yatan amaç, Bayar'ı DP'den uzaklaştırmak olduğu iler sürülmüştü . Bazı kimseler, Bayar'ın 1946 seçimlerinin sonucunu kabul etmesini, İsmet İnönü'yü muhataplığa kabul etmesi gibi nedenler yüzünden Bayar'ı suçlu görüyorlardı. Bu şahin (müfrit) kesim, İnönü'ye olan tavrı ve kolay idare edilebilir diye Mareşal'i ön plana sunup DP'nin başına Mareşal'i uygun görüyorlardı. Ayrıca şu anda Bayar'ın çevresinde bulunamayanlar, Mareşal'in etrafına daha kolay geçebilecekleri iddia edilmişti.³¹⁵

5. Hayrabolu Mahkemesi ve Genelkurmay Başkanı Örgeneral Salih Omurtak'ın Fevzi Çakmak Hakkındaki Yorumu

Tekirdağ'ın, Hayrabolu ilçesinde ilginç bir dava, gündemi günlerce meşgul etmişti. Çünkü davacılar Mareşal, Celal Bayar ve DP, davalı ise Jandarma Yüzbaşı Ali Ertan'dı. Bir yüzbaşı ile Mareşal Fevzi Çakmak'ı ve DP nasıl olurda davalı olurdu? Seçim zamanında Jandarma Yüzbaşı bir gün Mareşal ve Celal Bayar aleyhinde küfürler savurmuş, Demokratların memlekete dörtyüz Rus ajanı soktuklarını söylemiş ve şu şekilde konuşmuştu: *"Bizimkiler devlet kasasından para alıyorlar DP ise Rusların hazinesinden geçiniyor. Mareşal ile Celal Bayar'ı bu gün elime geçirsem ikisini de vururum."*³¹⁶

Bunun üzerine dava açılmış, davayı izlemek üzere çevre ilçelerden vatandaşlar Hayrabolu'ya akın etmiş ve gündemi Parti mücadeleleri yerine Hayrabolu Mahkemesi meşgul etmeye başlamıştı. Dava Haziran'da sonuçlanmış ve Jandarma Yüzbaşı iki ay on gün hapis ve dokuzyüz lira tazminat ödemeye mahkum olmuştu.³¹⁷

³¹³ Kuvvet Gazetesi, 22 Şubat 1947, s1-4

³¹⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Şubat 1947, s.1-3; Son Posta Gazetesi, 11 Şubat 1947, s.1-4

³¹⁵ Metin Toker, a.g.e, s.236

³¹⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 27 Şubat 1947, s.1-3; Vatan Gazetesi, 27 Şubat 1947, s.1-3; Kuvvet Gazetesi, 28 Şubat, s.1-3 1947

³¹⁷ Vatan Gazetesi, 3 Haziran 1947, s.1-3

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Salih Omurtak, Çorlu'ya gelmiş olması münasebetiyle verilen yemekte Mareşal hakkında şu yorumu yapmıştı: “Emekli olduktan sonra kenara çekilmeliydi, böylelerinin sonu ya tımarhane yahut da darağacdır...” Bu konuşma General'e yakıştırılmamış, daha saygılı olması gerektiği hatırlatılmış ve bunları yazan Yeni Sabah gazetesi de Sıkıyönetim tarafından kapatılmıştı.³¹⁸

III. 12 TEMMUZ BEYANNAMESİ VE YARATTIĞI SİYASİ ORTAM

A. DEMOKRAT PARTİ'NİN I. KONGRESİ

7 Ocak 1947 tarihinde Ankara'da DP ilk kurultayını toplamıştı. Kurultayın amacı Partinin geçmişteki faaliyetlerini tartışmak, gelecek için planlar hazırlamak, parti programını inceleyip kabul etmek ve parti organlarına üye seçmektir. Gündemin konuları, hürriyet meselesi, Hükümetin bunu sınırlandırması, köylerin yoksulluğu, okullarda din derslerinin konması, Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi, v.b. gibi sayılabildi. Kurultayda esas konular dışında daha çok hürriyet ve günlük politik konular ilgi çekiyordu. Kurultayın tek kabul ettiği konu “Hürriyet Misakı” idi.³¹⁹ Bu misakın üç temel konusu vardı. Bunlar:

1. Vatandaş hak ve hürriyetlerini halleldar eder mahiyette olan ve Anayasamızın metnine ve ruhuna uymayan kanun hükümlerinin kaldırılması,
2. Vatandaş oyunun emniyet ve masuniyetini sağlamak ve milli hakimiyet prensibini teminat altına almak maksadıyla seçim kanununda değişiklikler yapılması
3. Devlet Başkanlığı ile fiili Parti Başkanlığının bir kişi üzerine birleşmesinin ayrılması,³²⁰

Bu istekleri T.B.M.M. iletmekle görevli Parti Merkezi, bu isteklerin kabul edilmemesi halinde, DP milletvekillerinin Meclisten çekilmeleri için davete yetkili idi. Bu olayı DP, Hükümete siyasi tehdit olarak kullanmayı başarmıştı. Hürriyet Misakı, Millet Meclisini DP'nin yararına tedbirler almak amacı güdüyordu. 1947'deki köy muhtar seçimleri CHP ve DP arasındaki siyasi gerginliği artırmıştı. Recep Peker Hükümeti oldukça baskılı, otoriter bir yol takip etmesi buna nedendi.³²¹

Hükümet dört ilde (İstanbul, Tekirdağ, Balıkesir, Kastamonu) milletvekili ara seçiminin Nisanda yapılacağını ilan etmiş ve DP'nin bu seçime girmesini istiyordu. Recep Peker 1 Nisan 1947'de İzmir'de DP'nin seçimlere girmemesi yanlış olur diyerek adeta DP'yi tehdit etmişti. DP'liler ise Hürriyet Misakı koşullarının yerine getirilmemesi halinde seçime

³¹⁸ Kuvvet Gazetesi, 28 Şubat 1947

³¹⁹ Kemal Karpat, a.g.e, s.156-157

³²⁰ Tarık Zafer Tunaya, Türkiye 'de Siyasi Partiler (1859-1952), İstanbul, 1952, s.650

³²¹ Kemal Karpat, a.g.e, s.158

girmeyeceklerini bildirmesi başta İnönü olmak üzere CHP'yi oldukça kızdırmıştı.³²²

CHP ve DP arasındaki gerginlik oldukça artmıştı. İnönü bu gerginliği gidermek için Haziran 1947'de Celal Bayar, Recep Peker, CHP üyeleri ve Hükümet mensuplarının yer aldığı bir grubu kabul etti, özel görüşmeler yaptı. Bayar, Hükümetin basın üzerine yaptığı baskıdan, sıkıyönetimin kalkması, radyonun tarafsız olması lazım geldiği, seçim emniyeti gibi olaylardan şikayetçi olduğunu söyledi. Peker ise bunlara karşı çıktı.³²³ İnönü'de demokrasinin Türkiye 'ye yerleşmesi için çaba sarf edeceğini vaad etmişti.

B. 12 TEMMUZ BEYANNAMESİ VE FEVZİ ÇAKMAK'IN TAVRI

İnönü 'nün böyle davranması, bunalımı bir nebze olsa azaltmıştı. Zira İnönü, tek çıkar yolu görmüş ve açıkça olmasa bile Peker'i desteklememeye karar vermişti. Peker ise otoriter yönetimin gerekli olduğunu hala savunuyordu. Bayar ise Recep Peker Hükümeti ile demokrasi yapılamayacağını ilan etmiş ve ortalık yine karışmıştı.³²⁴ İnönü, Peker ile tekrardan iki defa Gazi Orman Çiftliğinde görüşmüş ise de Peker'in düşüncelerinde bir değişiklik olmamıştı. İnönü daha sonra Celal Bayar ile hükümetin tavırları ile ilgili görüşmüştü.³²⁵

Cumhurbaşkanı İnönü, uzun resmi bir beyanname yayınladı. Milli Egemenliğe giden yolda ileri bir hamle olarak nitelendirilen bu tebliğ 12 Temmuz Beyannamesi adını almıştı. En önemli unsur, İnönü'nün "*Ben Devlet Reisi olarak, kendimi her iki partiye karşı müsavî derecede vazifeli görürüm.*" diyerek tarafsız olduğunu bildirmesi idi. İnönü'nün karşılıklı şikayetleri dinlediği ve abartılı da olsa bir gerçek payının olduğuna karar vermesi DP'lileri sevindirmişti. Muhalefet Partisinin de İktidar Partisinin sahip olduğu şartlara ulaşması gerektiğini de belirten İnönü, çok partili hayatın normal bir sistemin temellerini koymuştu. Beyannamedeki gelişen olaylar şöyle devam ediyordu:

"12 TEMMUZ BEYANNAMESİ

Hükümet Reisi ve Muhalefet Lideri ile son günlerde memleketin iç durumu üzerindeki konuşmalarımı ve bu hususta kanaatlerimi ve fikirlerimi söylemek zamanı gelmiştir.

7 Haziran tarihinde görüşmek üzere çağırdığım Celal Bayar bana, Demokrat Partinin idare mekanizmasının baskısı altında bulunduğunu beyan ve şikayet etti. Haberdar ettiğim başbakan, aynı mevzuları daha evvel aralarında görüştüklerini hikaye ederek, böyle bir baskının olmadığını, idare mekanizmasının memleketin huzurunu bozacak mahiyette tahrirlere karşı çok güç durumda kaldığını beyan eyledi. Bundan sonra iki tarafı bir arada dinlemek için, 14 Haziran tarihli buluşmayı tanzim ettim. Başbakan ve

³²² Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.163-165

³²³ Kemal Karpat, a.g.e, 163

³²⁴ Cem Eroğul, Demokrat Parti, 3.B, İmge Y.E, İstanbul, 1998, s.58-59

³²⁵ Vatan Gazetesi, 9-11 Temmuz 1947, s.1-3

yardımcısı devlet bakanı ile Demokrat Parti Başkanı hazır bulundular. İki taraf arasında karşılıklı tartışma içinde iki buçuk saat devam eden bir konuşma başladığı noktada bitti. Demokrat Parti Başkanı, partinin baskı altında bulunduğu noktasında ısrar ve ithamları reddetti. Hükümet Reisi, idare mekanizmasının baskı yaptığı iddiasını kabul edemeyeceğini ve şikayet vesikalarını tetkik ve takibe hazır olduğunu tekrar söyledi ve Muhalif Partinin çalışma usullerini düzeltmesi lazım olduğu iddiasında kaldı.

17 Haziran tarihinde Bay Bayar'ı tekrar kabul ettim. Bana, vaziyeti arkadaşları ile görüştüğünü, benim durumuma karşı teşekkürle mütehasşiz olduklarını söyledikten sonra, baskı vardır kanaatinde olduklarını teyid eyledi. Bunun üzerine; iki defa görüştüğüm başbakan, iktidar partisi ile muhalefet partisinin Büyük Meclisteki münasebetleri ve karşılıklı çalışmaları yolunda hayırlı terakkiler olduğunu taktirle söyledikten sonra "Biz de kendimize düşen vazifeleri ifa edeceğiz, size söz veriyorum" dedi ve iki ay sonra Büyük Meclis toplanıncaya kadar partilerin münasebetlerinde itimadı artıran terakkiler olacağına ümidim kuvvetli olduğunu ilave eyledi.

Bu beyanatı Bay Bayar'a 24 Haziran tarihinde naklettim. Bay Bayar, bana, fiili neticeye intizar edilmesi lazım geleceğini bildirdi. Bundan sonraki tartışmalar muhalefet liderlerinin Sivas Nutku'nda ve Hükümet Reisinin 2 Temmuz tarihli beyanatında ve ondan sonraki karşılıklı cevaplarda görülmüştür. Vaziyet hülasa olunursa, iki taraf şikayetlerinde ve savunmalarında ısrar etmiş ve şiddetli tartışmalar esnasında karşılıklı iyi niyetlerin ifadesi olan bazı tatmin edici parçalar hatırlarda kalmıştır. Siyasi havayı yumuşatan bir iyilik olmak üzere dertleri bilenlerin, kendiliklerinden karşı tarafı teskin edici tedbirler alacakları ümidi uyanmıştır. Bunun dışında olarak, durum, Muhalefet Partisi liderinin "fiili bir netice beklemek" şeklinde ifade ettiği hükümde görülür. Yani bir başka türlü söylenirse, vaziyet karşılıklı iddialar bakımından düğüm halini muhafaza etmiştir.

Şimdi ben bu düğümü çözmeye çalışacağım. İki tarafın şikayet ve müdafaalarının delillerini tafsil etmekte fayda görmüyorum. Zaten bunlar umumi efsarca da کافی derecede bilinmektedir. Gördüm ki, taraflardan hangisinin haksız yahut hangisi daha evvel karşısını kırmaya başlamış olduğunu aramakta da fayda yoktur. Ben, idare mekanizmasının baskı yaptığını Hükümet Reisi'nin kabul etmemesini, böyle bir hareketi tasvip etmeyeceğini katıyetle beyan eylesesini, bir teminat ifadesi olarak aldım ve bunu Bay Bayar'a söyledim. Ben, muhalefet liderinin kanun dışı maksatlar ve metotlar isnadını reddetmesini, muhalif parti çalışması için şart olan kanun içinde kalmak esasını göz önünde tutulduğunu ve tutulacağına dair tatmin edici bir teminat olarak kabul ettim ve Başbakana bunu söyledim. Her iki tarafta uzun konuşmalardan çıkardığım bu neticelere inanmak istiyorum ve inanıyorum. Bizi bu inanışa getiren bu günkü durumu, memlekette siyasi partilerin çalışıp gelişebileceğine kati ümit veren en mühim merhale sayıyorum. Şimdiye kadar memlekette geçen iktidar ve muhalefet tecrübelerinin muvaffak olmamasını, bir seneden beri geçirdiğimiz tecrübelere, onların dayanamamış ve bugünkü durumu elde edememiş olmalarından görüyorum. Benim kanaatimce, bir buçuk seneden beri geçirdiğimiz tecrübeler ağır ve bazen ümit kırıcı olmuştur; ama gelecek için her türlü ümitleri haklı çıkaracak bir muvaffakiyet de temin edilmiştir. Bu durumu muhafaza etmek ve onun gelişmesini sağlamak, iktidar ve muhalefet partilerinin vazifeleri olmak lazım gelir. Gelecek için tedbirler, benim kabul ettiğim gibi, şu noktadan hareket etmekle bulunabilir. Benim bu son

dinlediğim karşılıklı şikayetler içinde mübalağa payı ne olursa olsun, hakikat payı da vardır. İhtilalci bir teşekkül değil, bir kanuni siyasi partinin metotları ile çalışan muhalif partinin, iktidar partisi şartları içinde çalışmasını temin etmek lazımdır. Bu zeminde ben, devlet reisi olarak, kendimi her iki partiye karşı müsavi derecede vazifeli görürüm.

İdare mekanizması yani valilerimiz ve maiyetleri; bir seneden beri çok ağır bir tecrübe geçirmişlerdir. Öyle zamanlar oldu ki, memlekette hükümetin mevcut olup olmadığı bile şüphe götürür idi. Fakat, meşru ve kanuni partilere karşı tarafsız eşit muameleye mecburiyeti, siyasi hayat emniyetinin temel şartıdır. Bu arada, siyasi partilere mensup olan veya görünen hususi maksat sahiplerinin şirretliklerini pervasız olarak tesirsiz bırakmak hususunda partilerin dikkat göstermeleri icabeder.

Siyasi partilerin hangisi iş başına gelirse gelsin, onlar, idare mekanizmasında çalışanların haklarına ve itibarlarına karşı adaletli bir zihniyette olacaklarına inandıracaklardır.

Zannediyorum ki hükümet reisi ile muhalefet lideri arasındaki son tartışmada iki tarafı sebat ettikleri noktadan ayırmak gayretine düşmeksizin, her iki tarafın bekledikleri şeyleri söylemiş ve temin etmiş oluyorum.

Vatandaşlarıma, hükümetle ve iktidar partisi ile muhalefet partisi arasında görüşme ve araya girme safhalarını olduğu gibi anlatmış olduğumu ümit ederim. Varmak istediği netice, başlıca iki parti arasında temel şartın, yani emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet, bir bakımdan, memleketin emniyeti manasını da taşıdığı için, benim gözümde çok ehemmiyetlidir. Muhalefet teminat içinde yaşayacak ve iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. İktidar, muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih bulunacaktır. Büyük vatandaş kitlesi ise iktidar bu partinin veya öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığı ile düşünebilecektir. Bu neticeye varmak için karşılaştığım güçlükler, çok zaman, yalnız ruhi mahiyette olan amillerdir. Bu güçlükleri yenmek için, siyasi hayatımızı idare eden, iktidarda ve muhalefetteki liderlerin samimi yardımlarını isterim.

*Bu beyanatımı, neşrinden önce, başbakanla muhalefet lideri görmüşlerdir.*³²⁶

Beyanname olumlu yankılar bulmuştu. İnönü'nün partiler üstü yüksek hakem rolünü benimsemesi ilk olumlu davranış olarak göze batmıştı. CHP içinde Recep Peker'in tuttuğu yolu onaylamayan bir ılımlı görüş mevcuttu. DP'de Peker Hükümeti ile uyum içerisinde çalışamayacağı ortaya çıkmıştı. İnönü ile Peker arasında bir anlaşmazlık çıkmıştı. Fakat, Recep Peker karakteri gereği istifa etme taraftarı değildi. Görevden çekilmesi için Meclisin güvenoyu vermemesi lazımdı.³²⁷ 26 Ağustos'ta CHP, Meclis grubundan güven oyu isteyince 35 kişi aleyhte oy kullanmıştı. Oybirligine alışmış bir partide, bu fire aslında büyük bir güvensizlik ifadesiydi. Peker 4 Eylül'de kabine değişikliği yaptı ve 6 bakanı değiştirdi, güven oyu ise 47 kişi aleyhte oy kullanınca, Peker daha fazla dayanamayacağını anlamış ve

³²⁶ Vatan Gazetesi, 12 Temmuz 1947, s1-4

³²⁷ Vatan Gazetesi, 12 Temmuz 1947, s1-4

İnönü'nün 8 Eylüldeki kabine toplantısındaki “12 Temmuz beyannamesindeki esasların gerçekleştirilmesine elbirliği ile çalışmak hedefimiz olacaktır.” sözleri ile de açıkça tavır görmesi üzerine Peker istifa etmişti.³²⁸

Mareşal, 12 Temmuz Beyannamesi olayları gelişirken İstanbul'da gezilerine devam ediyordu. Kumkapı Nişanca'da DP ocağında sevgi ile karşılanmış ve karşılıklı vatandaşlarla konuşmuştu. Mareşal bu konuşmalarında Hürriyet Misakının uygulanması için çalıştıklarını ifade etmişti. Ayrıca Peker Hükümetinin çekilmesi ya da Meclisin Hükümeti görevden el çektirmesi gerektiğini de belirtmişti.³²⁹

Mareşal'in İstanbul DP ocaklarına ziyaretleri devam ediyordu. 13 Ağustosta DP Kadıköy ocağına gitmiş ve “*Milletle beraber omuz omuzayız, kuvvetimiz hep beraber birlik olmamızdadır.*” demişti. Daha sonra Aksaray DP ocağını ziyaret etmişti. Buradaki beyanlarında Hürriyet Misakının aynen uygulanmasına inancı olduğunu belirtmiş ve 12 Temmuzla ilgili olarak:

“.....Verilen iyi vaatler vardır. Meclis açılınca bunların fiilen yerine getirilip, getirilmediğine bakacağız. Böyle olursa sevineceğiz. Vaatler lafta kalırsa, gayeye doğru olan mücadelemize elbirliğiyle ve daha fazla şevkle ve hararetle devam edeceğiz.”

diyerek verilen sözlerin takipçisi olduğunu belirtmişti.³³⁰ Mareşal daha sonra Üsküdar, Kandilli, Paşabahçe, Beykoz ve Kanlıca'da ziyaretlerine devam etmiş ve konuşmalarında vatandaşlara “.....gayemiz milleti tam hürriyetine kavuşturacaktır” diyerek amacının özgürlük ortamının tam olarak sağlanması şeklinde olduğunu özetlemişti.³³¹

Mareşal 2 Eylül 1947'de Ege gezisine çıkmış, önce Balıkesir'e uğramış, daha önceki gezilerinde olduğu gibi yine halkın coşku dolu sevgi gösterileri ile karşılanmıştı. Mareşal burada da vatandaşın dertlerini dinlemiş, sorunlarına çareler aramıştı. Mareşal'in Balıkesir gezisinde istenmeyen olaylar yaşanmış, gazeteciler; haberlerinin kasıtlı geciktirildiğini, Balıkesir DP Başkanı hakkında tutanaklar tutulduğunu, kalabalık halkın kasten az gösterildiği, çiçek veren bir gencin göz altına alındığını iddia etmişlerdi. Mareşal daha sonra Edremit, Ayvalık, Bergama, ilçelerine uğramış ve her zamanki gibi sevgi gösterilerine maruz kalmıştı.³³²

Mareşal'in Balıkesir gezisi DP içinde de çalkantılara neden olmuş, Kenan Öner ile

³²⁸ Cem Eroğul, a.g.e, s. 61-62

³²⁹ Vatan Gazetesi, 4 Ağustos 1947, s1-4

³³⁰ Vatan Gazetesi, 15 Ağustos 1947, s1-5

³³¹ Vatan Gazetesi, 25 Ağustos 1947, s1-4

³³² Vatan Gazetesi, 4 Eylül 1947, s.1-3

Samet Ağaoğlu arasında gerginlikler ortaya çıkmıştı. Kenan Öner, Samet Ağaoğlu'na Mareşal'in Balıkesir'e geldiği zaman karşılamanın zayıf olması yönünde davranılmasının istendiğinin doğru olup olmadığını mektup yazarak sormuş, Samet Ağaoğlu'da böyle bir şeyin olmadığını belirten bir yazı yazmıştı. Ayrıca, başka bir mektupta Kenan Öner'in, İsmet İnönü'ye fedakarlıkta ve tavizde bulunuyorsunuz suçlamasına karşıda, böyle bir şeyin olmadığını, İnönü'ye taviz verilmediğini Samet Ağaoğlu savunmaktaydı. Mareşal, gazeteci Hikmet Yazıcı'ya, Samet Ağaoğlu'nun Mareşal'i karşılamayın dediği söylemiş ve bunu DP Beykoz İlçe Başkanına haber verdiğini belirtmişti. Görüldüğü üzere DP içinde anlaşılıyor ki Mareşal ile bir soğukluk başlıyor ve bir Mareşal sorunu ortaya çıkıyordu.³³³

Mareşal 8 Eylül günü İzmir'de parlak bir törenle karşılanırken, Ankara'da Cumhurbaşkanı İnönü, DP Bakanı Bayar'la görüşüyordu. Yeni İçişleri Bakanı Munir Hüsrev Göle ise 12 Temmuz esaslarını göz önünde tutan bir çalışma içerisinde olacaklarını açıklıyordu.³³⁴

Recep Peker gelişen olaylar neticesinde istifasını vermek zorunda kalmıştı. Peker'in istifasından duyduğu sevinçle Fuat Köprülü şu demeci vermişti:

“İstifa haberini büyük bir memnunlukla duyduk. Kaç gündür tekrarladığımız gibi Peker kabinesinin iktidarda kaldığı her gün iç buhranı artırmaktan başka bir netice vermezdi. Bir yıllık iç siyasetin tam iflasından sonra bu hakikati nihayet anlayarak istifa etmek suretiyle Peker Kabinesi ilk ve son hizmeti ifa etmiş bulunuyor. Şimdi başlıca temennimiz, yeni kabinenin Peker kabinesinin totaliter siyasetini desteklemek suretiyle demokrasinin inkişaf zaruretiyi idrak etmediğini meydana vurmuş unsurları ihtiva etmemesi noktası üzerinde toplamış bulunuyor.”³³⁵

11 Eylül'de Hasan Saka yeni hükümeti kurmuş, çalışmalarına başlamıştı. Peker'in istifası ile Muhalefet ve bütün demokrasi taraftarları derin bir nefes almıştı. İnönü, Peker'i feda ettikten sonra ılımlı olarak tanınan Nihat Erim'i de yanına alarak doğu illerine doğru bir seyahate çıktı. Kendi talebi üzerine bir DP milletvekili Nuri Özsan da ona refakat ediyordu. Bu yolculuk bir çeşit partinin balayı gezisi olmuştu. İnönü, Erzurum'da DP merkezini ziyaret etmiş ve her tarafta idare amirlerine, partilere eşit davranmalarını istemişti. Karşılıklı iyi niyet gösterileri başlamış, siyasi gerginlikten eser kalmamıştı.³³⁶

Siyasi gerginliğin kalmadığı bir ortamda Mareşal Ege gezisini sürdürüyor, vatandaşlarla görüşmelerini gerçekleştiriyordu. Mareşal, Ege gezisini 15 Eylülde sonlandırmış

³³³ Samet Ağaoğlu, *Siyasi Günlük, D.P. Kuruluşu*, (Haz. Cemil Koçak), İletişim Y., İstanbul, 1992, s.83-85

³³⁴ *Vatan Gazetesi*, 9 Eylül 1947; *Kudret Gazetesi*, 9 Eylül 1947

³³⁵ *Vatan Gazetesi*, 10 Eylül 1947

³³⁶ Cem Eroğul, a.g.e, s.60-62

ve İstanbul'a gelmişti. Hükümet değişikliği ile ilgili olarak: “*Yeni kabine hakkında mütalaa dermeyan edebilmek için onun icraatini görmek lazımdır. Yakında tatbik edilecek kararlarla ancak bir kanaat hasıl olabilir.*” diyerek şimdiden bir şey söylenemeyeceğini gelişmeleri takip etmek gerektiğini söylemişti. Ayrıca Hürriyet Misakında yer alan Devlet Başkanlığı ile Parti Başkanlığının ayrılması konusundaki düşüncesini ise şöyle ifade etmiştir: “*Anayasanın ruhuna göre ayrı olmalıdır. Çünkü devlet başkanı gayri mesuldür. Parti başkanı ise mesuldür. Bu iki mefhum tezat teşkil eder*”³³⁷ diyerek iki makamın mutlaka ayrılması gerektiğini belirtmişti.

Mareşal'in İstanbul gezileri devam etmiş, Kasımpaşa'dan sonra Beşiktaş'a gelmişti. DP Beşiktaş İlçe ocağında vatandaşlarla dertleşirken ilginç bir konu olan kadınların çalışması sorunu gündeme gelince, Mareşal'in muhafazakar kişiliğini yansıtan ilginç saptamaları olmuş, kadınların çalışmalarının doğal olduğunu ve sosyal hayatın bir gereği olduğunu ama kadınlardan okumuş erkeklere yer kalmadığını, kahvehanelerin işsiz erkeklerle dolduğunu, bunun uygun olmadığını, uygulanacaksa da bunun bir oran dahilinde olması gerektiğini belirtmişti. İşyerlerinde kadın sayısının fazla olmasının aile yapısını bozacağı “*ananevi Türk aile kadınına parmakla göstereceğiz. Asil aile hayatımızda kaybolup gidecek*” diyerek sorunun önemini belirtmek istemişti!³³⁸

Mareşal İstanbul'dan Ankara'ya 2 Kasım günü gelmişti. İstanbul'dan ayrılmadan önce Haydarpaşa'da yine aşırı sevgi gösterileri ile uğurlanmış ve Mareşal ayrılırken şu beyanı vermişti: “*Milli iradenin tam olarak tecelli etmesi için seçimlerin mutlaka yenilenmesi lazımdır. Demokratik sistem noksansız tatbik edilip halkın bütün hakları kendisine verilmedikçe bu memlekette hiçbir şey yapılamaz.*”³³⁹

Görüldüğü üzere, Mareşal iktidarın demokratik hakları ihlal ettiğini, verilen vaadlerin hala tutulmadığını ifade etmişti.

İsmet İnönü'nün 12 Temmuz Beyannamesinde vaad ettiklerini uygulamak için pek çaba sarf etmediği, ayrıca herkese eşit davranılmasından bahsetmesi ve bunu halka bir lütuf gibi sunmasının marifet olmadığı, zaten bunun olması gereken ve halkın en doğal hakkı olduğunu vurgulanmıştı.³⁴⁰

DP'den ihraç edilen Mustafa Kentli, Harun İlmen ve Nurettin Savcı İzmir'de yeni bir

³³⁷ Kudret Gazetesi, 16 Eylül 1947, s.1-3

³³⁸ Vatan Gazetesi, 21 Ekim 1947, s.1-3

³³⁹ Kudret Gazetesi, 2 Kasım 1947, s.1-3

³⁴⁰ Hikmet Bayur, “Cumhurbaşkanı'nın Onur Kırıcı Söylevi”, Kudret Gazetesi, 2 Kasım 1947, s1-5

parti kurmak için teşebbüse geçmişler ve Mareşal'e de teklif götürmüşlerdi. Mareşal'in bu teklifi kabul ettiği yönünde konuşmalar yapılınca, konuya açıklık getirmek için Mareşal, şu demeci vermiştir:

*“Herhangi bir partiye girmek için henüz karar almış değilim. Teşekkül ettiğinden bahsedilen partinin mahiyetini ve kimler tarafından ne gibi bir programla teşkil edildiğini tamamiyle öğrendikten sonra bu konuda mütaala beyan edebilirim.”*³⁴¹

Mareşal bu haberin asılsız olduğu yönünde beyan vermiş ama görünen o ki bu durum da kayıtsız değil gibi bir durum takınmıştı. Kurulması düşünülen parti daha sonra kurucuları arasında çıkan fikir anlaşmazlığı üzerine ertelenmişti. M.Ali Aybar devletçi politika güderken, diğerleri tam bir liberal politika gütmek istiyorlardı. Anlaşmazlık konusunu bu politik amaç oluşturuyordu.³⁴²

1. 12 Temmuz Beyannamesinin Sonuçları

12 Temmuz Beyannamesi partiler arası ilişkileri düzelterek siyasi gerginliği azaltmıştı. Demokratlar bundan kazançlar elde ettilerse de bazı zararlara da uğramışlardı. Çünkü en önemli propagandaları olan iktidarın baskısı, artık azalmıştı. Huzur ve hürriyetin gelmesiyle beraber hükümete duyulan hoşnutsuzluk biraz hafiflemişti.³⁴³ Yumuşayan siyasi ortamdan herkes somut bir şeyler bekliyordu. 12 Temmuz Beyannamesinin uygulanması gerektiği, aksi halde bunun bir oyalama taktiği olduğu yönünde yapılan yorumların artacağı düşünülüyordu.³⁴⁴ Gerçek barış ortamının antidemokratik yasaların kalkması ve demokratik yasaların yerini almasıyla sağlanacağı belirtilmiş ve tüm gözler CHP'nin Kurultayına çevrilmişti.³⁴⁵

DP içerisinde 12 Temmuz Beyannamesine karşı olanlar da vardı. Bunlar milletvekilleri Sadık Aldoğan ile Parti Müfettişi Osman Bölükbaşı idi. Bunun üzerine DP hemen bir toplantı planlanmış (Küçük Kongre) ve 22 Temmuz 1947'de Ankara'da toplantı gerçekleştirilmişti. Toplantı sonrası bir bildiri sunulmuş ve anayasanın gelişi güzel değişikliğe uğratılmaması, değişiklik olacaksa bunun seçilecek yeni bir meclis tarafından yapılması fikri benimsenmişti. Ayrıca Peker Hükümetinin eski zihniyetinden ve gidişinden bir şey değiştirmedeği ve bu durumun ülkeye zarar getireceği belirtilmişti. Osman Bölükbaşı 12 Temmuz Beyannamesinin CHP'ye verilmiş bir taviz olduğunu ifade ederken, Küçük Kongre

³⁴¹ Kudret Gazetesi, 19 Kasım 1947, s.1-3

³⁴² Kudret Gazetesi, 19 Kasım 1947, s.1-3

³⁴³ Kemal Karpat, a.g.e, s.168

³⁴⁴ Samet Ağaoğlu, Vatan Gazetesi, 6 Ocak 1948, s1-4

³⁴⁵ Cem Eroğul, a.g.e, s.62

kararlarını da yetersiz bulmuş ve o gün (22 Temmuz 1947) istifa etmişti.³⁴⁶ DP'nin beyanı CHP'ye ağır gelmişti. DP bu bildiriye kendi delegelerini ikna için yapmıştı, sıra CHP'yi ikna etmeye gelmişti.³⁴⁷ Bu yüzden DP'nin ileri gelenlerinden Köprülü, Nihat Erimle görüşmeler yapmış daha sonra Bayar, İnönü'yü ziyaret etmişti. İnönü, bildirinin sert olduğunu söylemesi üzerine Bayar'da bunu parti içindeki şahinleri ikna için yaptığını belirtmişti. Ayrıca İnönü'ye partisi ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermişti. Bu durum İnönü'yü çok mutlu etmişti.³⁴⁸

Bu davranışlar DP içerisinde tepkilere neden oluyordu. O zamana kadar DP'yi kuvvetle desteklemiş bazı kişiler, yavaş yavaş parti aleyhine cephe almaya başlamışlardı. Bunların en önde geleni Kenan Öner olmuştu. Kenan Öner muvazaa (anlaşma) olduğunu iddia etmiş ve DP'yi, Bayar'ı muvazaacılıkla suçlamıştı. Bu suçlamada; İnönü, Bayar'la Mareşal hakkında pazarlık yaptığı ve İnönü'nün, Mareşal'in kendi yerini almasından çekindiği ve Bayar'ın, Mareşal'den vazgeçtiği taktirde ne isterse yapacağı teminatını vermiş, Bayar'ında bunu kabul ederek anlaşığı ileri sürülmüştü.³⁴⁹

2. Celal Bayar'ın 12 Temmuz Beyannamesini Savunması

Gelen tepkiler üzerine DP Başkanı Celal Bayar, Balıkesir Kongresinde yapmış olduğu konuşmasında 12 Temmuz Beyannamesi ile ilgili tartışmalara cevap vermişti. İktidarın kanunları tüm şiddetiyle kendi lehine kullandığını, buna karşı çıkıldığı zamanda çatışma ihtimalinin olacağını ve bu şartlar altında 12 Temmuz Beyannamesinin ilan edilmiş olduğunu belirten Bayar, 12 Temmuz'a karşı çıkanların olduğunu ve buna kıymet vermediğini ifade ederek, amaçlarına ulaşmak için her yolu kullanacaklarını söylemişti. Amaçlarına ulaşmayı çok istediklerini, fakat buna birbirlerini severek, incitmeden ulaşmak arzusunda olduklarını da belirtmişti. Ayrıca:

*"12 Temmuz Beyannamesinde DP'nin bir ihtilal partisi olmadığı, DP'nin kanuni yollarla çalışmış olduğu ve çalışmakta bulunduğu belirtiliyordu. İdare amirlerinin tarafsızlığını mutlak suretle istiyor, bu memlekette siyasi kanaatlerinden ötürü hiçbir vatandaşa dokunulmayacağı ifade ediliyor. Biz böyle bir beyannameyi çıkaranlara arkamızı çeviremezdik. Biz bu hakikatlerin fiiliyatta da tecelli etmesini istiyoruz..... 12 Temmuz Beyannamesine arkamızı çevirmiş olsaydık karşımızdakiler bizi, memleketi ihtilale sürüklemekle itham ederlerdi. Fakat fiiliyata intizar etmek şartıyla 12 Temmuz Beyannamesinin bu memlekete fayda getireceğine inanmakta hiç olmazsa zarar yoktur."*³⁵⁰

diyerek bu beyannameyi niçin kabul ettiklerini ayrıntılı biçimde açıklamıştı. Bayar, 12

³⁴⁶ Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.172-173

³⁴⁷ a.g.e, s.173

³⁴⁸ Metin Toker, a.g.e, s.273

³⁴⁹ Adnan Çakmak "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları" Hürriyet Gazetesi, 11 Mayıs 1975, Tefrika 32

³⁵⁰ Celal Bayar Diyor ki, a.g.e, s.232

Temmuz Beyannamesi ile ilgili Mareşal'le görüşmüş ve O'na fikrini sormuştu. Mareşal'de: *"Bayar bu memlekette kan dökülmek istenilmediğine göre, bundan başka çare yoktur. Görüyoruz ki çok büyük müşkülât altında çalışıyorsunuz. Demokrasiyi yerleştirmek istiyorsunuz. Allah muvaffakiyet versin"*³⁵¹ diyerek Celal Bayar'a destek vermişti.

3. Beyannamenin Yarattığı İlimli Siyasal Ortamın Demokrat Parti'ni Parçalaması

Bazı iddialara göre İnönü, kendisine doğu gezisine eşlik eden DP Muğla Milletvekili Nuri Özsan'a, ilişkilerin iyice yumuşaması için DP'de bazı şahsiyetlerin **atılması** gerektiğini hissettirmişti. Bunların başında Sadık Aldoğan, Kenan Öner, Ahmet Tahtakılıç ve Yusuf Kemal Tengirşenk geldiği iddia edilmişti.³⁵²

12 Temmuz Beyannamesi ile birlikte hükümet baskısının kalkışı, muhalefetin başlıca eleştiri silahlarından birini zorunlu kılmıştı. O da hükümetin gerçek muhalefet partilerini istemediği iddiasıydı. Hükümetin muhalefete son verebileceği korkusu bütün şahsi çatışmaları önlüyor, DP'deki gruplar arasında birliği sağlıyordu. Bu korku kalkar kalmaz o zamana kadar gizli kalmış şahsi çatışmalar su yüzüne çıkmaya başlamıştı. En önemli fikir ayrılığı ise DP'nin ileri gelenlerinden Fuat Köprülü, 12 Temmuz Beyannamesini olumlu karşılarken, şahinler kanadının temsilcisi Hikmet Bayur ise Beyannameyi benimsemiyor, demokratların mücadele ruhunu öldürmek istediğini ileri sürüyordu.³⁵³

Ayrıca DP içerisindeki gizli kalmış çekişmelerin diğer bir sebebi de perde arkasından DP'ye sahip olma arzularıydı. Şahinler grubundan Kenan Öner'in iplerini eski kurt politikacı Yusuf Kemal Tengirşenk'in tuttuğu ve yönlendirdiği iddia edilmişti. Kenan Öner ise bunun farkında değildi. Fuat Köprülü'nün ipleri ise Menderes'in elinde olduğu ileri sürülmüştü.³⁵⁴ Parti içi gerginlik durmadan artıyordu. Kenan Öner- Fuat Köprülü mücadelesi daha da şiddetlenmiş Kenan Öner, Fuat Köprülü'ye ve onu tutan DP kurucularına kızarak İstanbul İl Başkanlığından istifa etmişti.³⁵⁵ Kenan Öner istifasını Noter vasıtasıyla bildirmiş, nedeni olarak da Ankara'ya göndermiş olduğu raporun kabul edilmemesi olarak yorumlanmıştı.³⁵⁶

Kenan Öner'in istifası çeşitli yorumlara meydan vermişti. DP Kongresinden önce böyle bir istifa için ilke davasından çok kişisel bir manevra olduğu yönünde yorumlar yapılırken, Kenan Öner için ortak çalışmayı sevmediği, bağımsız, disiplinden uzak olmayı

³⁵¹Samet Ağaoğlu, a.g.e, s.473

³⁵²Cem Eroğul, a.g.e, s.64

³⁵³Kemal Karpat, a.g.e, s.179

³⁵⁴Samet Ağaoğlu, a.g.e, s.119

³⁵⁵Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.232

³⁵⁶Vatan Gazetesi, 6 Ocak 1948, s.1-3

benimsediği, kişisel hareketlerden hoşlandığı ve bu hareketinin duygusal olduğu yönündeki eleştiriler, Kenan Öner'in içinde bulunduğu DP İstanbul teşkilatından gelmişti.³⁵⁷

Celal Bayar istifa meselesi için İstanbul İl Başkanlığına bir telgraf çekmiş ve “...DP vefakardır, fakat mukadderatını şahıslara bağlamış değildir.....”³⁵⁸ diyerek önemli olanın partinin düşüncesi ve davası olduğu, partinin kişilere umut bağlamadığını belirtmişti.

Öner'in istifasına gösterdiği nedenler, DP liderlerinin halkın isteklerini bir tarafa bırakarak kendi kişisel amaçları uğruna partiye hakim olmaya kalkışmaları, DP içerisindeki bir grubu İnönü aleyhtarı gösterip, İnönü'ye yaranmak için o grubun tasfiyesine gidilmesi, Celal Bayar'ın İktidarla anlaşıp muhalefetin bir muvazaadan ibaret olduğu şeklinde sıralanmıştı.³⁵⁹ Yorumlar devam ediyordu, kimisine göre Fuat Köprülü, oğlu Orhan Köprülü'yü İl İdare heyetine seçtirmek istemesi ve Öner'in buna karşı çıktığı, bu nedenle istifa ettiği ya da istifa silahını kullanarak Celal Bayar'ı uyarmak ve partinin idaresini kendi eline almak, şekline de iddialı yorumlar da vardı.³⁶⁰

Kenan Öner'in İstanbul İl Başkanlığından istifa etmesi olayları yaşanırken, diğer bir yandan da Adnan Menderes ve Refik Koraltan Mersin'e gitmiş ve halka hitaben yapmış oldukları konuşmada 12 Temmuz Beyannamesinin savunmasını yapmıştı. Bu konuşmasında:

“12 Temmuz Beyannamesi memlekette nizam ve kanun fikrinin hakim olacağını ve partilerle eşit şartlar dairesinde çalışmak imkanlarının temin olunacağını ifade eden bir vesika olarak DP'ye yaklaşması manasıdır. Yoksa DP'nin bir uyuşma, millet ve vatandaş haklarının iktidara bahşolunması manasını taşıyan bir vesika değildir. 12 Temmuz Beyannamesinde partilerin eşit haklara sahip olacakları ve demokratik esasların tahakkuk ettirileceği hakkındaki tahahütleri reddederek behemal biz sizinle dögüşeceğiz demek partimiz için haklı olmaktan geri kalmak olurdu. Bizi gevşemekle kabahatlendiren ve hatta bir nevi muvazaa ithamı karşısında bulundurmamak isteyenler her vesile ile sert sözler söylemek ve mutlaka kavga etmek icap eder zihniyetinde olanlar olsa gerektir.”³⁶¹

demiş ve bu beyannamenin ön gördüğü şekilde değil de aksi şekilde davranmanın kargaşaya ve iktidarla devamlı ihtilaf halinde bulunmaya yol açacağını belirtmişti.

Kenan Öner'in İl Başkanlığından istifasının etkileri sürüyordu. Çünkü Öner İstanbul'da etkili bir şahsiyetti. İstanbul milletvekili A.Kemal Silivri'li “Bence Kenan Öner DP'nin üçte biridir. Çünkü DP'den İstanbul'da 18 Milletvekili seçilmiş ve bunların seçilmesine de Öner

³⁵⁷ Vatan Gazetesi, 8 Ocak 1947, s.1-3

³⁵⁸ Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri (1946-1950), (Haz. Özel Şahingiray),Doğuş Ltd. Matbaası, Ankara, 1956, s.179

³⁵⁹ Kemal Karpat, a.g.e, s.183

³⁶⁰ Emrullah Nutku, D.P. Neden Çöktü ve Politikada Yitirdiğim Yıllar, Fakülteler Matb.,İstanbul, 1979, s.77

³⁶¹ Vatan Gazetesi, 10 Ocak 1947, s.1-3

neden oldu” diyerek Öner'in etkinliğini vurgulamıştı. Kongre zamanı Öner taraftarları Onu omuzlarına alıp, kongreye getirip yeniden İl Başkanı seçtirmek yoluna gideceği söyleniyordu.³⁶²

Kenan Öner ve arkadaşlarının amacının, İstanbul İl Kongresinde nüfuzlarını kullanarak, Anadolu'da bazı yerleri de harekete geçirerek olağanüstü bir kongre toplamak, partinin asıl idealist kurucularını bir kenara atmak Kenan Öner ile arkadaşlarını iş başına getirmek, aşırı muhalefet akımını ateşlemek, **Mareşal Fevzi Çakmak** hakkında vatandaşlar arasında mevcut haklı sevgi ve saygısından istifade ederek Onu fahri lider mevkiine çıkartmak olduğu DP'lilere söyleniyordu. Ayrıca perde arkasından Celal Bayar, Fuat Köprülü, Adnan Menderes ve Refik Koraltan'a karşı tertip düzenlenerek görevden el çektirmek ve neticesinde DP'yi sarsmak ve ikiye bölme çalışmalarını amaçladıkları belirtilmişti. Ama bu çabaların başarılı olamayacağı ve Mareşal'in bu şahsi manevralara alet olmayacağına dair yorumlar da vardı.³⁶³

Kenan Öner İl Başkanlığından sonra DP'den de 17 Ocak 1948'de istifa etme yoluna gitmiş ve bu tercihi için ihtiraslarının kurbanı oldu şeklinde tenkitlere uğramıştı.³⁶⁴ DP'yi çeşitli suçlamalarla suçlayan Kenan Öner, partiye yaptığı son hücumları pek hoş karşılanmamış ve dünyanın iki kutba ayrıldığı bir zamanda Öner'in bu davranışıyla Komünizme hizmet ettiği de söylenmişti.³⁶⁵

Artan muvazaa suçlamaları üzerine Celal Bayar çeşitli kongrelerde ve gittiği gezilerde bu konuya değinmiş ve 12 Temmuz Beyannamesi ile ilgili düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır: *“Bu beyanname istikbale ait yapılacak bir işin, vadesinde ödenmesi lazım gelen bir senedinden ibarettir. Biz bunu hat ve hat takip ediyoruz. Ödeme zamanı geldiğinde bunun ödenmesini isteyeceğiz.”*³⁶⁶

Bayar, hükümetin vermiş olduğu sözleri bir senet gibi gördüklerini, bu sözleri adım adım takip ettiklerini ve zamanı geldiğinde de hükümetten bu sözlerin gerçekleştirmelerini isteyeceklerini ifade etmişti.

Bayar'ın bu ilginç senet benzetmesini Burhaniye delegesi M.Emin Yurtlu şu şekilde yorumlamıştı: *“.....Vadesinde ödenmeyen senet protesto edilir. Protesto edilen tüccar iflas etmiş demektir. İflas etmek istemeyen ise borcunu zamanında öder. Genel Başkanımızdan*

³⁶² Emrullah Nutku, a.g.e, s.77

³⁶³ **Vatan Gazetesi**, 12 Ocak 1948, s.1-3

³⁶⁴ **Vatan Gazetesi**, 17 Ocak 1948, s1-4

³⁶⁵ Ahmet Emin Yalman, “Öner'in Tehditleri”, **Vatan Gazetesi**, 19 Ocak 1948, s.1-3

izahat istiyorum, bu alacaklarımızı ne vakit tahsil edeceğiz."³⁶⁷

Bayar, hükümetin kanunları şiddetle uygulamaları karşısında, kendilerinin de aynı şekilde cevap vermelerinin çatışmaya neden olacağını ifade ettikten sonra, yapmış olduğu yurt gezilerinde 12 Temmuz Beyannamesinin fayda ve zararlarını araştırdığını ve 12 Temmuzun DP'ye hizmet ettiğini söylemişti. Ayrıca 12 Temmuz Beyannamesi, DP'yi ihtilalci bir parti olmadığını, vatandaşa düşüncelerinden dolayı dokunulmayacağını vaad ettiğini ve böyle bir gerçeğe karşı çıkmanın yanlış olacağını, karşı çıkılması halinde de memleketi ihtilale sürükleme suçlamasına maruz kalacaklarına da dikkati çekmişti.³⁶⁸

DP'de etkili olaylardan diğeri de milletvekillerinin maaşlarına yapılacak zam konusu idi. Bayar parti disiplini içerisinde buna olumsuz oy verilmesini istemiş ve toplantı sonunda kanun gerçekleştirilirse maaş farklarının partiye hibe edilmesi kararlaştırılmıştı.³⁶⁹ Ama DP Milletvekili A.Kemal Silivri olumlu oy vererek tepkileri üzerine çekmişti. Silivri bu durum için Köprülü'ye danıştığını, onun da *"Biz hem kırmızı oy veririz, hem de paraları çekeriz"* dediğini söylemiş ve ortamı daha da germişti. Parti kararına karşı gelen bazı milletvekilleri de maaş farklarını partiye vermemişlerdi.³⁷⁰ Muğla milletvekili Necati Erdem maaş konusunun tartışmaya konu olmasın diyerek bir önerge vermiş ve Fuat Köprülü bunu oylamaya sokmamıştı ve ilk anlaşmazlık buradan çıkmıştı.³⁷¹

DP Merkez Komitesi, Kemal Zeytinoğlu, Fikri Apaydın, İhsan Şerif Özgen hariç O.Nuri Koni, Ahmet Veziroğlu, Hakkı Gedik, ve Hazım Bozca istifa edince yeniden seçim yapma zorunluluğu doğmuştu. Seçim sonucunda grup başkan vekilliğine Fuat Hulusi Demirelli seçilerek, Fuat Köprülü düşürülmüş oldu. Bunu üzerine Celal Bayar, grup başkanlığından istifa etmiş sonrada Merkez Komitesi seçiminin tüzüğe aykırı olduğunu iddia ederek seçimi kabul etmemişti.

Bu olay Parti Meclis grubuyla genel yönetim arasında huzursuzluk yaratmıştı.³⁷² Seçimler yenilenmiş ama Köprülü bu defa da seçilememişti. Bunun üzerine Bayar, maaş farklarını partiye vermeyenleri basına açıklamış ve kendilerine, arkadaşlarına muhalif olanları küçük düşürme yoluna gitmişti.³⁷³ Farkları iade etmeyen milletvekillerinin yer aldığı listede Sadık Aldoğan, Şahin Laçın, Behçet Gökse, İhsan Karacaoğlu, Ali Rıza Kırsever, Bahattin

³⁶⁶ Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri, a.g.e, s.185

³⁶⁷ Vatan Gazetesi, 23 Ocak 1948, s.1-3

³⁶⁸ Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri, a.g.e, s.190-192. Vatan Gazetesi, 23 Ocak 1948, s.1-3

³⁶⁹ Cem Eroğul, a.g.e, s.65

³⁷⁰ Emrullah Nutku, a.g.e, s.82

³⁷¹ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Şubat 1948, s.1-3

³⁷² Emrullah Nutku, a.g.e, s.86

Öğüten, Mehmet Öktem, Haydar Aslan, Salih İnankor, Osman Nuri Köni, Ahmet Kemal Silivrili, Senihi Yürüten, Fikri Apaydın, Kamil Gündeş, Reşit Turgut, Necati Erdem, Arif Gürsu, Mithat Sakaroğlu, Rahmi Batur vardı.³⁷⁴

a. Kenan Öner'in Yeni Parti Kurma Çabaları

Kenan Öner istifa ederek DP'yi yıkamayınca, yeni bir parti kurma çabalarına girişmişti.³⁷⁵ Kenan Öner Ankara'da bir takım kişilerle temaslarda bulunup yeni bir parti fikrini oluşturmuş ve parti başkanlığına da Mareşal'i düşünmüştü.³⁷⁶ Kenan Öner Ankara'ya gider gitmez Mareşal'i ziyaret ederek yeni bir parti kurmayı, başkanlığına da kendisini düşündüğünü, diğer üyelerinde Hikmet Bayur, O.Nuri Köni, Osman Bölükbaşı ve İzmir'den Mustafa Kentli olduğunu söyleyince Mareşal,biraz yaşlı olduğunu bu teşekküle giremeyeceğini ama destekleyeceğini söylemişti. Öner, Mareşal'in bu fikrini beğenmemiş ve Hikmet Bayur'la görüşmek üzere evine gitmiş, görüşmeden sonra Hikmet Bayur, Atatürk İnkılabını takip eden bir parti olması şartıyla kabul etmiş, Öner'de DP'den gelecek 10 milletvekilinin maaş farklarını ortaya koyarak yeni bir teşkilat kuracaklarını, İstanbul'daki arkadaşlarının da yardım edeceğini söylemiş ama parti programı için Atatürk'ün İnkılabının devamı değil de başka bir programı takip edeceklerini anlatmıştı.

Bu konularda anlaşma sağlanmasından sonra Kenan Öner tekrardan Mareşal'i ziyaret etmiş ve Mareşal'de bu görüşmede onları desteklediğini söylemişti.³⁷⁷ Fuat Köprülü bu gelişmeleri Akşam Gazetesine şöyle açıklamıştı:

“ DP'yi içten ve dıştan yıkmak isteyen bir takım kötü niyetli, kötü ihtiraslı, dar görüşlü insanların ortaya yeniden muvazaa propagandası çıkarmaya çalıştıklarına şahit oluyoruz. DP'yi idare edenlerin, iktidar partisi ile gizlice uyuştuklarına, mücadeleyi gevşettiklerine, hatta bu parti içindeki müfritleri feda ettiklerine dair ortada dolaşan ve bir iki gazete sütununa da aksettirilen tezevir ve iftiralar bunun delilidir. Kendilerine müfrit süsü veren yalancı pehlivanların, DP'yi şahsi ihtiraslarına alet edemedikleri için parçalamaya çalışan adi politika dalaverecilerinin, memleketi kurtarmak için her türlü fedakarlığa razı olacaklarını iddia ettikleri halde mebus tahsisatlarına zammedilen birkaç bin lirayı elden çıkarmak için DP'ye karşı en menfur suikastlara kalkmaktan çekinmeyen komitacı taslaklarının mahiyetleri pek yakında bütün milletin malumu olacaktır..... ”³⁷⁸

Kenan Öner ve arkadaşlarının, DP'yi yıkmak için her türlü yola ve özellikle

³⁷³ Cem Eroğul, a.g.e, s.67

³⁷⁴ Celal Bayar Söylev ve Demeçleri, a.g.e, s.212

³⁷⁵ Emrullah Nutku, a.g.e, s.87

³⁷⁶ Vatan Gazetesi, 10 Şubat 1948, s.1-3

³⁷⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Şubat 1948, s.1-3

³⁷⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Şubat 1948, s.1-3; Mümtaz Faik Fenik, “D.P.'ye Bir Komplo”, Vatan Gazetesi, 10 Şubat 1948, s.1-5

muvazaaya başvuracaklarını ifade eden Köprülü ayrıca bunların oyunlarının yakında milletçe öğrenileceğini de belirtmişti.

Kenan Öner'in amacının şeflik düzenini değil de şefi değiştirmek olduğu, şef adayının da Mareşal olduğu yorumlanmıştı. Kenan Öner'in istediği şekilde parti kurmasında sakınca yoktu ama başkasının partisini yıkararak değil anlayışı hakim sürüyordu.³⁷⁹

Gelişen bu olaylar Mareşal'i de gündeme getirmişti. Mareşal'de Kenan Öner ve arkadaşlarının faaliyetlerine katılıyor görüntüsünde idi. Mareşal'e bu konularla ilgili sorular sorulduğunda ise: *"Bu hususta söyleyecek bir şey yoktur "* diyerek susmayı tercih etmişti.³⁸⁰

Kenan Öner için yapılan yorumlar doğru çıkmıştı. Kenan Öner, Beşiktaş İlçe İdare Kurulu Başkanı Misbah Munip Uras'tan nakit yardımı istemiş ve bu yardımla Kırşehir'de bulunan DP eski müfettişi Osman Bölükbaşı'nın Hatay ve Maraş'a gidip DP'nin muvazaa partisi olduğu yönünde propaganda yapmasını sağlamıştı.³⁸¹ DP'nin kuvvetli olduğu Adana, Maraş gibi bölgelerde Osman Bölükbaşı etkili konuşmalarıyla sarsıntılara neden oluyordu.³⁸²

b. Demokrat Parti'den İhraçlar ve İstifalar

DP geçirdiği sarsıntılardan sonra, Merkez Komitesi beş milletvekilini Haysiyet Divanına vererek, parti içi dayanışmayı zayıflattıkları iddiası ile partiden ihraç etti.³⁸³ Bu ihraç, DP teşkilatlarında şu şekilde duyurulmuştu:

"DP *Ankara 10.3.1948*
Tamim sy:76
Telgraf
Partimizdeki vahdeti bozan milletvekillerinden Sadık Aldoğan, Mithat Sakaroğlu, Necati Erdem, Ahmet Kemal Silivrili'nin Merkez Haysiyet Divanınca esbabı mucizesi bilahare bildirmek üzere partiden çıkarılmalarına tüzüğün 16.maddesi b fıkrasına göre oy birliği ile karar verilmiştir. Saygılar.
Sümer Sok.No:8 *Başkan*
Yenişehir / ANKARA *Celal Bayar*"³⁸⁴

Bu kararın ertesi günü Hazım Bozca yapılan hareketi doğru bulmayarak DP'den istifa etti ve böylece DP'den ayrılan milletvekili 6 ya ulaşmıştı.³⁸⁵ Beş milletvekilinin ihracını benimsemeyen altı milletvekili daha istifa etmiş ve Celal Bayar bunu parti teşkilatına hemen bildirmişti.

"DP

³⁷⁹ Mümtaz Faik Fenik, "D.P.'yi Nasıl Yıkacaklar", *Vatan Gazetesi*, 11 Şubat 1948, s.1-3

³⁸⁰ *Vatan Gazetesi*, 11 Şubat 1948, s.1-3

³⁸¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Şubat 1948, s.1-3

³⁸² Samet Ağaoğlu, a.g.e, s.136

³⁸³ Kemal Karpat, a.g.e, s.183

³⁸⁴ *Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri*, a.g.e, s.524

³⁸⁵ Tekin Erer, *Türkiye 'de Parti Kavgaaları*, 2.B, Çınar Matb., İstanbul, 1966, s.460

76'ya ektir. Haysiyet Divanının Kararlarını öğrenince Emin Sazak, Enis Akaygen, Ahmet Tahtakılıç, Ahmet Oğuz, Y. Kemal Tengirşenk, Hasan Dinçer, Genel Kuruldan istifa etmişlerdir. Yedekler vazifeye çağrılmıştır. Genel Kurul vazife başındadır. Saygılar.

DP Başkanlığı
11-3-1948

Başkan
Celal Bayar³⁸⁶

24 Mart 1948 tarihinde DP Haysiyet Divanı, dayanışmayı, sevgi ve saygıyı ihlal ve tahrip etmek, DP'nin başarısını engellemek nedenlerinden dolayı 6 milletvekili daha ihraç etti. Bunlar; Yusuf Kemal Tengirşenk, Emin Sazak, Ahmet Oğuz, Hasan Dinçer, Enis Akaygen, Ahmet Tahta Kılıç'tı.³⁸⁷ Celal Bayar bu gelişmeleri iki kelime ile özetlemişti: "*Partimiz nizam bozucu hareketleri şimdiden bertaraf etmiştir.*"³⁸⁸

Celal Bayar parti içerisindeki bu kargaşaları, partiyi bir takım tertiplerle ele geçirmek ve bu olmazsa partiden kopartılacak parçalarla yeni bir parti kurmaya çalışma olarak yorumlamış, ama parti içindeki bozguncu hareketleri, parti teşkilatının yüksek anlayışı ve Genel İdare Kurulunun zamanında aldığı tedbirler sayesinde engellediklerini ve partide yaratılmak istenen buhrandan tam bir zaferle çıktıklarını ve eskisinden daha güçlü olduklarını da belirtmişti.³⁸⁹

DP'de bu sarsıntılar yaşanırken, Mareşal'in damadı general Şefik Çakmak'ında bulunduğu ve kurucuları arasında emekli general Emir Erkilet, Emekli general Cafer Tayyar ve doktor Mustafa Kentli'nin de bulunduğu yeni bir parti kurma çabaları gözleniyordu. Ama tüzük ve programı hakkında kesin bilgiler parti kuruluncaya kadar verilmiyordu.³⁹⁰

c. Bağımsız Demokratlar Grubu'nun Kurulması

DP'deki iç sarsıntıları gidermek için partiden 11 milletvekili ihraç edilmişti ama beklenen olmamış, durum sakinleşmemişti. İhraç edilen milletvekillerini savunan 10 milletvekili (Ali Rıza Kırsever (Çanakkale), Asım Gürsu (Muğla), Ahmet Çınar (Burdur), Behçet Gökmen (Çanakkale), Bahattin Öğütmen (Edirne), Fethi Erimçağ (Edirne), Haydar Aslan (İçel), Mehmet Öktem (Edirne), Şahin Laçın (Afyon), Mehmet Aşkor (Afyon) bir beyanname yayınlayarak arkadaşlarının partiden ihraçlarını onaylamamışlar ve bu arkadaşlarını tekrar partiye almak için genel kongreyi beklemeyi ve kongre gününe kadar grup toplantılarına katılmayacaklarını ifade etmişlerdi. Fakat bu beyanname DP liderlerince pek ciddiye alınmamıştı. Ciddiye alınmayan bu milletvekilleri "*Müstakil Demokratlar*"

³⁸⁶ Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri, a.g.e, s.524

³⁸⁷ Vatan Gazetesi, 25 Mart 1948, s.1-3

³⁸⁸ Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri, a.g.e, s.226

³⁸⁹ Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri, a.g.e, s.540

³⁹⁰ Vatan Gazetesi, 9 Nisan 1948, s.1-3

grubunu kurdular ve bir beyanname yayınlayarak “ *gerçek DP'yi biz temsil ediyoruz*” demişlerdi. 7 Mayıs 1948'de bu milletvekillerinin de ihracı kararlaştırıldı. Bu arada Sinop milletvekili Suphi Batur ve Enver Kök, DP'den ayrılmışlardı.³⁹¹ Bağımsız Demokratlar 13 milletvekilinin katılımı ile kurulmuştu. (Ali Çınar, A.Rıza Kırsever, Ahmet Oğuz, Ahmet Tahtakılıç, Behçet Gökçen, Fethi Erimçağ, Hasan Dinçer, Hazım Bozca, Haydar Aslan, Mahmut Asker, Mithat Sakaroğlu, Necati Erdem, Şahin Laçın)³⁹²

Bu gelişmeler DP yanlısı basınında; DP içerisindeki, 12 Temmuz Beyannamesine karşı çıkan ve ihraç edilen milletvekillerini, vatan haini, Damat Ferit'in uşakları gibi sıfatlarla nitelendirilmesi tepki görmüş, ayıplanmıştı.³⁹³

³⁹¹ Tekin Erer, a.g.e, s.460-462, Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.232-233

³⁹² Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.234

³⁹³ Akın Gazetesi, 1 Nisan 1948

IV. BÖLÜM

MİLLET PARTİSİ VE FEVZİ ÇAKMAK

I. MİLLET PARTİSİ'NİN OLUŞUM SÜRECİ

A. DEMOKRAT PARTİ İLE HASAN SAKA HÜKÜMETİ ARASINDAKİ GERGİNLİK

DP yöneticileri, içlerinden kopan muhalefetin haksız olduğunu ispatlamak için iktidara karşı daha sert politikalar izlemek zorunda kalmıştı. Peker Hükümeti çekilmesinden itibaren ortam barış havası içerisinde idi. Muvazaa suçlamalarından kurtulmak ve bu barış ortamının bozulması için DP'liler fırsat arıyorlardı. Celal Bayar sonbaharda ara seçime katılmak için fazla önemli olmayan “*Memurun Muhakematı Kanunu*”nun değiştirilmesini şart koşmuştu.³⁹⁴ Ardından da seçim kanununda da değişiklik yapılmasını istemiş,³⁹⁵ böylece siyasi ortam yeniden gerginleşmiş, DP'nin istediği gergin siyasi ortam yavaş yavaş oluşmuştu.

B. DEMOKRAT PARTİ İLE BAĞIMSIZ DEMOKRATLAR VE DİĞER GRUPLAR ARASINDAKİ SİYASAL GERGİNLİK

Partiden uzaklaştırmaları sert dille eleştirenlerden biri de emekli general Sadık Aldoğan'dı. Partinin ileri gelenlerine “*Nereye gidiyorsunuz diye soranları partiden çıkararak donkişotların hareketini hangi izan sahibi tasvip eder?*” şeklinde soru sorarak, eleştiri dozunu artırmış ve partinin yanlış yolda olduğunu ikaz edenlere haksızlık edilerek partiden uzaklaştırıldıklarını ifade etmişti.³⁹⁶

DP'nin muvazaa partisi olduğu, bu durumu anlayanları partiden uzaklaştırıldığı, DP'nin ileri gelenlerinin İnönü'yü devamlı Cumhurbaşkanı olarak görmek istedikleri ve o teminatı verdikleri iddia edilmiş ve DP bu konularla suçlanmıştı.³⁹⁷

DP'liler artan ekonomik yoksulluktan hükümeti sorumlu tutuyor ve eleştirilerini artırıyor. Celal Bayar bu konuda hükümetin en az üç ay öncesini dahi göremediği yönünde eleştiriyordu.³⁹⁸

Celal Bayar ekonomik politikaları nedeniyle hükümeti eleştirirken Kenan Öner'de

³⁹⁴ Cem Eroğul, a.g.e, s.69

³⁹⁵ Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.237

³⁹⁶ Sadık Aldoğan, “Zıvanadan Çıktılar”, *Akın Gazetesi*, 1 Nisan 1948, s.1-5

³⁹⁷ Hikmet Bayur, “D.P. ve Muvazaa”, *Akın Gazetesi*, 15 Nisan 1948, s.1-5

³⁹⁸ Cem Eroğul, a.g.e, s.69

yaşanan ekonomik zorluklar nedeniyle hem hükümeti eleştiriyor hem de yaşanan kıtlık, buğday stok yetersizliği gibi olayların nedenlerini araştıran belgeleri Celal Bayar'a verildiği halde, Celal Bayar'ın bu belgeleri kullanmayıp hükümeti rahatlattığını iddia ederek Celal Bayar'ı hükümetle birlikte sorumlu tutmuştu.³⁹⁹

C. YENİ BİR PARTİNİN OLUŞMASINDAKİ SON EVRELER

Kenan Öner Ankara'da Bayur ve Mareşal'le çeşitli temaslarda bulunup bir partinin alt yapısı fikrini oluşturmuştu. DP'den dışlananlar da olanca gücü ile DP ve CHP'ye çeşitli vasıtalarla eleştirilerde bulunuyorlardı.

Kenan Öner, Ankara dönüşü beklenen tavrını sergilemiş ve yeni bir parti kuracaklarını kamuoyuna duyurmuştu. Öner İstanbul'da Vatan Gazetesine verdiği demeçte: *“Yeni Parti muayyen şahısların bir eseri addolunmak imkanına malik olsa da hakikatte bunların hiç birisinin kurucu olmayıp, partiyi ancak millete takdim edenlerden başka bir şey olamadığını”* söylemiş ve kuracakları partinin adının aralarında tam bir anlaşmaya varmadıklarını söylese de⁴⁰⁰ partinin adının *“Millet Partisi”* olduğu hemen yayılmıştı.⁴⁰¹

Kenan Öner, parti tüzüğünün daha kesinleşmediğini ama ekonomik görüşlerinin liberal bir yaklaşım içinde olduğu, dış politikada diğer partilerle görüş birliğinde olduklarını, ilk amaçlarının insan hakları olduğunu, hedeflerinin milleti CHP İktidarından kurtarmak ve DP ile tam bir mücadele etmek olduğunu üstüne basarak belirtmişti.⁴⁰²

Kenan Öner ayrıca partilerinde *“Kurucu”* özelliğini taşıyan kimse olmadığı, yalnız milletin kurduğu partiyi millete takdim edenler olduğunu ve partinin milletin partisi olacağını söylemişti.⁴⁰³ Parti kurucuları (takdim edenler) arasında Mareşal Fevzi Çakmak, Hikmet Bayur, Kenan Öner, Osman Nuri Köni, Mustafa Kentli ve Osman Bölükbaşı ilk başlarda yer alıyordu.⁴⁰⁴

Bu takdim edenlere eklenebilecek daha önemli isimlerin olduğunu ancak bunların açıklanmayacağını söyleyen Kenan Öner, bunun sebebi olarak bu kişilere CHP ve DP'den yapılacak olan aşırı manevi baskıyı göstermişti.⁴⁰⁵

³⁹⁹ Kenan Öner, “Et ve Ekmek Meselesi”, Akın Gazetesi, 15 Nisan 1948, s.1-5

⁴⁰⁰ Vatan Gazetesi, 6 Mayıs 1948, s.1-3

⁴⁰¹ Son Telgraf Gazetesi, 6 Mayıs 1948, s.1-4

⁴⁰² Vatan Gazetesi, 6 Mayıs 1948, s.1-3

⁴⁰³ Son Telgraf, 6 Mayıs 1948, s.1-5

⁴⁰⁴ Akın Gazetesi, 13 Mayıs 1948, s.1-4

⁴⁰⁵ Son Telgraf Gazetesi, 6 Mayıs 1948, s.1-5

1. Yeni Partiye İlk Tepkiler

Kenan Öner'in bu açıklamalarına, tepkiler gecikmemiştir. DP'liler, Öner'in DP ile mücadele edeceği beyanına şu şekilde cevap vermişler: *"Bu efendiler zaten bir seneden beri DP'yi içinden yıkmak istiyorlar. Bu kasıtlarını, bu sözlerle yeni öğrenmiş değiliz. Bize atıf ve isnad ettikleri tahakküm, muvazaa hikayeleri hep bu neticeye varmak, DP'yi yıkmak esasına dayanıyordu. Bu günkü sözlerle kendi hareketlerini kendileri tekzip ettiler."*⁴⁰⁶

Yeni kurulan partinin, adının *"Milletin Partisi"* olduğunu söyleyen Kenan Öner'in bu benzetmesi için basının eleştirisi gelmiş ve bütün Türk Milletinin partisi olamayacağı, olsa olsa Türk Milleti camiası içinde kurulan partilerden yalnızca birisi olacağı eleştirisi yapılmıştı.⁴⁰⁷ Yeni partiyi kuranların DP'de müfrit (aşırı) unsurları temsil ettiklerinden dolayı kurdukları partinin de *"Müfrit Muhalefet"* yapmasının beklendiği belirtilmişti. Bunların çoğunluğunun asabi ve küskün müfritler olduğu ve yalnızca müfrit muhalefet zihniyeti ile parti kurulamayacağı ve bu zihniyetin bir fikir özelliği taşımadığı, böylece yeni partinin *"İfrat"*ı suistimal ve istismar edeceği belirtilmiş ve eleştirilmişti.⁴⁰⁸

DP İl Başkanı A. Munip Berkan ise yeni partinin kurulmasına inanmadığına, ama ciddiye de almadığını yine de memlekete hayırlı olmasını dilediğini⁴⁰⁹ belirtmiş olmasına rağmen DP teşkilatı bu gelişmeler doğrultusunda ikaz edilmiş, Ankara parti idarecileri ile görüşmeler yapılmıştı.⁴¹⁰

2. Örgütlenme Çalışmaları ve Mareşal'e Başkanlık Teklifi

Yeni kurulacak olan partide Mareşal'in de yer alması için Kenan Öner çeşitli temaslarda bulunmuş ve Mareşal'in bu oluşuma meyilli olduğu gözlenmişti. Daha önce çeşitli demeçlerinde hiçbir partiye girmeyeceğini, demokrasi uğruna çalışan bütün partilere manen yakın olacağını ifade eden Mareşal'in bu partiye olumlu bakmasının sebebinin bazı çevreler anlayamamıştı.⁴¹¹

Mareşal'i böyle düşünmeye ne itmişti? Mareşal yeni bir maceraya neden atılmıştı? Bu tip soruların cevaplarını alabilmek için Mareşal'in yakın çevresine ve ailesine bakmak gerekiyor.

Cihad Baban'ın anılarında da belirttiği gibi: Mareşal'e karşı DP çevrelerinde gitgide

⁴⁰⁶ Vatan Gazetesi, 6 Mayıs 1948, s.1-3

⁴⁰⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Mayıs 1948, s.1-3

⁴⁰⁸ Son Telgraf Gazetesi, 6 Mayıs 1948, s.1-3; Cumhuriyet Gazetesi, 8 Mayıs 1948, s.1-3

⁴⁰⁹ Son Telgraf Gazetesi, 6 Mayıs 1948, s.1-3

⁴¹⁰ Samet Ağaoğlu, a.g.e, s.178

⁴¹¹ Vatan Gazetesi, 6 Mayıs 1948, s.1-3

belirli bir soğukluk duyuluyor ve Mareşal hakkında çeşitli söylentiler yayılıyordu. Bu durum Mareşal'in eşinin gözünden kaçmamıştı. Fıtnat hanım, Mareşal'in İnönü tarafından emekli edilmesini içine sindirememişti. Şimdi yine bir hayal kırıklığı yaşıyordu. Fıtnat hanımın beklentisi, DP iktidara gelmeli, Mareşal Cumhurbaşkanı olmalı ve İnönü'nün koltuğuna geçmeli idi. Çünkü Mareşal'in ağırlığı sayesinde DP bu durumlara gelmişti, halk Mareşal'e olan sevgisinden dolayı DP'ye dönmüş ama DP gereken değeri Mareşal'e göstermemişti. Eğer Mareşal desteğini ve bağlarını DP'den çekerse ne Celal Bayar ne de Menderes iktidar hayaline ulaşmaları mümkün olmazdı. DP'ye bu cezayı vermek lazımdı çünkü hak etmişti. Fıtnat hanım ve damadı Şefik Çakmak böyle düşünüyordu. DP'nin oyları Mareşal'in arkasında olduğu için Şefik Çakmak, siyasi kariyerde ön saflarda olabilmek ve Mareşal'in rüzgarından faydalanma düşüncesinde idi. İşte bu düşünceleri ile yakın çevresi Mareşal'i etkiliyor ve yönlendiriyordu. Bu düşünce ikilemleri arasında kalan Mareşal, DP'de kalma kalmama, MP'ye geçme geçmeme konusunda kararını vermeye çalışıyordu. Mareşal'i politikaya sokan, İnsan Hakları Derneği sarmalından kurtaran Cihad Baban bu sefer MP olayı için Mareşal'i ziyaret etmiş ve:

“Paşam üzüntünüzü görüyorum, kendinizi yalnız hissediyorsunuz! Duydum ki yeni bir partiye (MP) sizi başkan seçeceklermiş! Benim hatırım varsa bu konuda karar vermeden önce kırka kadar sayınız! Siz aktif politika ile uğraşacak değilsiniz. Sizin bu yaşta tek bir fonksiyonunuz var, Mecliste oturmak ve Millete demokrasi yolunda ümit vererek yaşamak. Kendinizi günlük politika mücadeleleri içinde yıpratacak olursanız bu milletin bel bağladığı ümit çöker. Siz efsane olmaktan çıkarsınız! Eğer 1950 seçimlerinde iktidar DP olacak olursa, sizin devlet başkanı olmanıza ne Bayar ne de Köprülü mani olamazlar....Eğer siz tabii onlarla aranızda cereyan eden soğuk harpten bıkip onlara karşı bayrak çekmezseniz.....”⁴¹²

diyerek Mareşal'i etkilemek ve MP'ye geçmesine bir anlamda engel olmak istemişti. Mareşal'in siyaset sahnesinde yok olmasına, düzeysiz eleştirilere maruz kalmasını arzu etmiyordu. Mareşal, Cihad Baban'ı dinledikten sonra, gayet kararlı bir biçimde şöyle cevap vermişti:

“Ben, doğru bulduğum işi yaparım. Ben Allahıma güvenirim. Eğer doğru bulduğum hareketi yaparken bütün millet karşıma çıkacak olsa, yine de attığım adımdan dönmem...! Allah benimle beraber olur derim.”⁴¹³

Mareşal'in bu şekilde kesin konuşması üzerine Cihad Baban'da

“Paşam, siz MP başkan olacaksınız! Sizin için bu işi yürütmek zor olur. İsminiz bütün yurttaki herkesin ağızda. Silivri'de beraber gördük. Elinizi değdirip tedavi edesiniz diye size hasta çocuk getirdiler. Size mesih muamelesi

⁴¹² Cihad Baban, a.g.e, s.119-121

⁴¹³ y.a.g.e, s.119-121

yapılıyor. Neden zorla göklerden yere inmek istiyorsunuz?”⁴¹⁴

diyerek Mareşal'in milletin gözünde ne kadar kıymetli olduğunu, bir maceraya atılarak bu mevkisini kaybetmemesi gerektiğini ifade etmiş ama Mareşal'den olumlu bir elektrik alamamıştı.

Mareşal bu defa konuşmalardan pek etkilenmemişti. Belki daha önce Kenan Öner'le yaptıkları temaslarda daha ilginç tekliflerle karşılaşmış veya damadı Şefik Çakmak ile eşi Fıtnat hanımın yoğun psikolojik baskısı da etkili olmuş ve Cihad Baban'ın konuşmasından eskisi kadar etkilenmemişti.

Mareşal'in MP'ye geçmesini, Denizli Milletvekili Reşat Aydın'ın, Onunla yapmış olduğu mülakat sonrası şu şekilde yorumlamıştı: birincisi demokratların İnönü'ye temayül etmeleri, ikincisi ise demokratların İnönü ile anlaşıp kendisini artık Cumhurbaşkanı yapmazlar endişesi.⁴¹⁵ Bu iki neden Mareşal'i MP'ye itmiş olabilirdi!

Oysa Mareşal, bu durumu şu şekilde anlatıyordu:

“12 Temmuz Beyannamesi ilan edildikten sonra CHP ve DP arasında bir çeşit bahar havası esmeye başladıktan sonra eskisi kadar yakınlık göstermiyorlardı.... Bir gün kendisine güvendiğim arkadaşım bana şu sözleri söyledi. İsmet Paşa ile Celal Bayar arasında yapılan pazarlıkta sen de pazarlık konusu olmuştur. İsmet Paşa en çok senden, senin Onun yerini almandan korkuyor Celal Bayar'a senden vazgeçtikleri takdirde bir çok isteklerini kabul edeceğini söylemiş. Celal Bayar'da bunu kabul etmiş. Anlaşma bunun üzerine gerçekleşmiş....”⁴¹⁶

Mareşal bu şekilde DP'de kendisine duyulan soğukluğu açıklıyordu. Ayrıca Bayar'ın Cumhurbaşkanı olma hayali için en büyük engelin kendisinin olduğunu düşünüyordu. Çünkü 1946 yılında tüm DP'liler Cumhurbaşkanı seçimi için kendisine oy vermişti. Bu durum Bayar'ı düşündürmüş olabilirdi. Mareşal Cumhurbaşkanı olayını da şu şekilde yorumlamıştı: *“Bayar'ın Cumhurbaşkanlığı için tek engel bendim. Ben Cumhurbaşkanı olacak olursam, Celal Bayar ancak başbakan olabilecekti. Halbuki başbakanlıkta bilhassa Adnan Menderes'in de gözü vardı ve onun başbakan olabilmesi için Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı olması gerekiyordu.”* Mareşal işte bu nedenlerden kendisinin DP'den uzaklaştığını söylemiş ve DP'nin birden bire muhalefetini yumuşatmasının sebebinin bir muvazaa olacağı inancına sürüklenmişti.⁴¹⁷

Mareşal İzmir seyahatinden döndükten sonra halkın kendisine gösterdiği sevgi için

⁴¹⁴ y.a.g.e, s.119-121

⁴¹⁵ Samet Ağaoğlu, a.g.e, s.183

⁴¹⁶ Adnan Çakmak “Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları” Hürriyet Gazetesi, 12 Mayıs 1975, Tefrika 33

⁴¹⁷ Adnan Çakmak “Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları” Hürriyet Gazetesi, 12 Mayıs 1975, Tefrika 33

CHP'lilerin daha çok kızdığını ve tepki gösterdiğini söylemiş, bu sevgi yumağından DP'lilerin de ürktüğünü ve tenkit edildiğini belirtmiş artık Onların arasında istenmediğini öğrendiğini de eklemiştir.⁴¹⁸

Mareşal'in MP'ye destek vermesi, CHP ve DP'yi endişelendirmiş ve Mareşal'in nüfuzunu kırmak için gerek CHP, gerekse DP Mareşal'in önem ve itibarını küçümsemeye kalkmışlardı. DP'liler 1946 'da Mareşal'e gösterdikleri desteğin şimdi tam tersini yapıyorlardı. Kurulan yeni partinin liderleri ve Mareşal, CHP'ye özellikle İnönü'ye aşırı derecede kindardılar, bu yüzden bu partiye DP kadar CHP çevreleri de karşı tavır alıyor ve DP ile CHP yeni partiye karşı bir nevi ittifak haline geliyordu.⁴¹⁹

3. Yeni Parti'ye İsim Arama Çalışmaları

Öncelikle yeni bir partiye olan ihtiyacın tartışılmasına başlanmış ve bu konuda çeşitli tartışmalar yapılmıştı. Yeni bir partinin kurulması için bir çok nedenler gösterilmişti. Öncelikle insan haklarını temel olarak almak, seçimlerde baskı ortamını kaldırmak, Cumhurbaşkanlığı için arka arkaya iki kez seçilmeme kuralını koymak, işçi, köylü ve esnafı refaha kavuşturmak, devletçiliği tedricen kaldırmak, Orduyu modernleştirmek vb. gibi hamleleri gerçekleştirmeye çalışacak olan bir partiye kesinlikle ihtiyaç olduğu ve kurulması gerektiği söyleniyordu. Ayrıca yeni parti kurulmasını gerektirecek bir çok neden olduğu belirtiliyordu. Siyasi başarı için hileye başvurmamak, ihtiras ve hizipten sakınmak, hiçbir şekilde muvazaaya sapmamak, totaliter düşünceye sahip olmamak, iktidara yaranmamak, ve zorda kalınca partiden adam atmak gibi sırf bu davranışlar için dahi yeni partinin mutlaka kurulması gerektiği söylenmiş ve bu parti hem gerekli olduğu kadar siyasal hayatta da çok önemli bir inkılap yapacağı ayrıca belirtiliyordu.⁴²⁰

Kurulacak olan yeni parti faydalı olup olmayacağı tartışılırken, bir diğer tartışma konusu partinin adı idi. Mustafa Kentli parti adının Ankara'daki toplantıda tartışıldığı ve muhtemelen parti programının temellerinden olan hürriyetçilik ve milliyetçilikten esinlenebileceğini belirtmişti. Yapılan tahminlere göre "*Hür Millet Partisi*" ya da "*Milli Hürriyet*" adı verilebileceği düşünülüyordu. Ayrıca Mareşal'in yeni partiye destek verip girmeyeceğini söylemesi bazı insanları düşündürmüştü. İzmir DP Başkanı Refik Şevket İnce'de, Cihad Baban'ın taşıdığı kaygıları taşıyordu. İnce'ye göre Mareşal bağımsız kalacağını söylemiş hiçbir partiye girmeyeceğini beyan etmişti. Ayrıca İnce, Mareşal için rakip

⁴¹⁸ Adnan Çakmak "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları" *Hürriyet Gazetesi*, 13 Mayıs 1975, Tefrika 34

⁴¹⁹ Kemal Karpat, a.g.e, s.185

⁴²⁰ Hikmet Bayur, "Yeni Parti Lüzumlu ve Faydalı mıdır?", *Akın Gazetesi*, 13 Mayıs 1948, s.1-3 (EK-F)

olacağından değil de yükseldiği zirveden düşeceği endişesini taşıdığını da belirtmişti.⁴²¹

Mareşal daha önce hiçbir partiye girmeyeceğim şeklindeki beyanlarından sonra MP'ye girmesinin damadının ısrarı ile olduğu söylenmiş ve bu partiye köylerde “*Mareşal Partisi*” adı ile propaganda yapılarak yeni partinin saygınlığının artırılması düşünülmüştü.⁴²²

II. MİLLET PARTİSİ (20 TEMMUZ 1948)

Uzunca süren tartışmalardan sonra kurulacak yeni parti için isim bulunmuş ve partinin yayın organı Akın Gazetesinde kamu oyuna ilanla duyurulmuştu: “*Sayın Mareşal'inde iştiraki ile pek yakında millete takdim edilecek olan yeni partinin adı MİLLET PARTİSİ'dir.*”⁴²³

Mareşal'in MP'ye geçerek itibarının düşeceği yönünde hala tenkitler yapıyordu. Milletin kalbinde yerleşmiş olan kıymetleri söküp atacak bir kuvvetin olmadığı, ama kendi kendine yapılacak hatalar buna neden verebileceği söylenmişti. Ayrıca Mareşal'in pek az faniye nasip olan bir saygıya eriştiği ve küçük bir zümrenin malı olarak saygınlığına zarar gelebileceği hatırlatılmış, milletin malı olarak kalması gerektiği, kurulacak yeni siyasi tiyatronun kadrosuna girmemesi gerektiği söylenmişti. Bu iradenin milletin arzusu olduğu aksi durumda hüsrana ve rencide olabileceği belirtilmiş ve Mareşal'e şu görev yöneltilmişti: “*Siyasi kontaklardan sakınmak, milletin malı olarak kalmak ve kendisini küçük bir zümreye harcatmamak.*”⁴²⁴

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Mareşal'in saygınlığının korunması için mevcut durumunu bozmaması yani bağımsız kalması MP'ye girmemesi tavsiye edilmiş ayrıca yeni partiye üstü kapalı küçümseme şeklinde saldırıda bulunulduğu görülmüştü. Ayrıca DP ile mücadele için kurulan intikam partisine Mareşal'in girmesi tarihi şöhretini zedeleyeceği de söylenerek, MP'ye girmesinin hoş karşılanmadığı belirtilmişti.⁴²⁵

Mareşal'in MP'ye girerek, yüksek mertebesinden düşeceği eleştirilerine cevap MP'den gecikmemiş, “*Mareşal'in bu ülkede bir itibarı varsa bu güne kadar üstüne aldığı en güç görevleri tam olarak ve dürüstlikle ifa ettiğinden ve kendisine gösterilen güveni hiçbir bakımdan boşa çıkarmamış olmasından*” kaynaklandığını ve dolayısıyla Mareşal'in yeni bir parti kurmakla itibarının azalmayacağı söylenmişti. Bunun yanında DP'ye eleştiriler de eklemişti. DP'nin 12 Temmuz Beyannamesinden önce tuttuğu yolu değiştirmemiş olsaydı,

⁴²¹ Vatan Gazetesi, 8 Mayıs 1948, s.1-3

⁴²² Vatan Gazetesi, 9 Mayıs 1948, s.1-3

⁴²³ Akın Gazetesi, 27 Mayıs 1948, s.1-4 (EK-G)

⁴²⁴ Hasan Akyüz, “Mareşal'e Açık Mektup”, Atom Gazetesi, 28 Mayıs 1948, s.1-5

⁴²⁵ N.Tuğrul Çetiner, “Mareşal'e Açık Mektup”, Atom Gazetesi, 4 Haziran 1948, s.1-5

kuvvetinden ve etkinliğinden hiçbir şey kaybetmeyeceğini ama bu yolu tutmayıp iktidara olan tutumunu yumuşatarak muvazaa yaptıklarını ve DP'nin itibarının azaldığını belirtmişlerdi.⁴²⁶ görüldüğü üzere DP'ye muvazaacılık suçlamaları devam ediyordu.

Sadık Aldoğan, memlekette demokrasinin yerleşmesi için ilk işin şeflik sisteminin kalkması ve diktatörün çekilmesi ile olacağı, bunun gerçekleşmesi için ne CHP'nin ne de DP'nin çaba sarf etmediği bu yüzden ne istediğini bilen, hedefini tayin edebilen bir yeni partiye ihtiyaç olduğu belirtilmişti.⁴²⁷

A. MİLLET PARTİSİ'NİN KURULUŞU VE FEVZİ ÇAKMAK'IN PARTİ BAŞKANLIĞINA SEÇİLMESİ

Mareşal yeni partiye girmeli mi?, girerse itibarı düşer mi?, bağımsız kalarak millete mi ait kalmalı? tartışmaları sürüp giderken MP'nin 6 Temmuz 1948 günü kurulma aşamasının ilk adımı atılmış oldu. Mareşal Fevzi Çakmak, Partinin Fahri Başkanlığına, Hikmet Bayur Genel Başkanlığına, O.Nuri Köni Genel Başkan yardımcılığına, Mustafa Kentli ise sekreterliğe seçilmiş bulunuyorlardı. Parti fiilen kurulmuş olup, hukuken kurulması için Parti Beyannamesinin yetkili makama başvurulması işlemi kalmıştı. Parti Cumhuriyetçi, liberal, milliyetçi esaslara dayanarak bir program yürütmeyi düşünüyordu. Kesin Beyanname Mareşal'in imzasını taşıyacağı bildirilmiş Partinin Muhasipliğine ise Mareşal'in damadı Şefik Çakmak seçilmişti.⁴²⁸ Şefik Çakmak böylece siyasi kariyerini yükseltme fırsatını böylelikle yakalamış oluyordu.

1. Millet Partisi'nin Kuruluşunda 12 Temmuz Beyannamesinin Önemi

MP'nin kurucuları tarafından iddia edilen muvazaanın yani; 12 Temmuz Beyannamesinin yıldönümü gelmişti ve MP'liler bu fırsatı kaçırmayarak muvazaa ile ilgili suçlamaları DP'lilere yöneltilmişlerdi. 12 Temmuz Beyannamesi için CHP milletvekili Şükrü Sökmensüer'in bu beyanname ile memlekette yaratılan boğucu havanın dağıtıldığı, millet safları arasındaki güvensizliği ortadan kaldırdığı ve vatandaşın arzuladığı huzur ve sakinliği bulunduğunu belirtmiş, demokrasinin gelişmesi için gerekli şartların bu beyanname ile sağlandığını belirterek 12 Temmuz Beyannamesinin önemini açıklamıştı. CHP kanadında böyle yorumlanırken, bu beyannameyi muhalefet etmesinin tek yolu olarak gören MP kanadı ise Sökmensüer gibi olumlu yaklaşmıyordu. Memleketin manevi huzurunu bozmakla suçlanan Osman Nuri Köni'ye Sadık Aldoğan'da destek vermiş, hatta daha şiddetli eleştiri

⁴²⁶ Hikmet Bayur, "Manasız Hücumlar", *Vatan Gazetesi*, 27 Mayıs 1948, s.1-3

⁴²⁷ Sadık Aldoğan, *Akın Gazetesi*, 3 Haziran 1948, s.1-5

⁴²⁸ *Kudret Gazetesi*, 6 Temmuz 1948, s.1-4

yapmış ve bu beyannamenin İnönü ile Bayar arasında yapılmış bir gizli anlaşmadan başka bir şey olmadığını ifade etmişti.⁴²⁹ Daha da iddialı konuşarlarda olmuştu. Örneğin; demokrasi tarihine en büyük Antidemokratik olayı olarak 12 Temmuz Beyannamesinin geçeceğini söyleyecek kadar.⁴³⁰

12 Temmuz Beyannamesine küçümseyici bir tavırla yaklaşanlar, CHP'nin halk nezninde değerinin düştüğü bir ortamda DP'nin bu beyanname yardımı ile yeniden CHP'yi canlandırdığı ve manen güçlendirdiğini, ama DP'nin halk arasında değerinin düştüğünü ve bunu iktidarla dostluk kurma pahasına yaptıklarını yani muvazaa ile ne yapılıcaksa onu yaptıklarını belirtiyorlardı.⁴³¹

Millet Partisinin kuruluş tarihi olarak 12 Temmuz düşünülmüş ve olaya ironik yaklaşım gösterilmişti. Muvazaanın doğuş sebebi olarak gösterilen 12 Temmuz Beyannamesinin tarihinde kurulma arzusunun sebebi ise 12 Temmuz Beyannamesi her işin düzeleceğini bildiren ve bunu adeta garanti altına alan bir siyasi belge olduğu, geçen bir yıl içerisinde belgede vaad edilenlerin hiçbiri yerine getirilmemiş olduğundan, bu belge artık önemini yitirmişti. Yeni partinin bu önemsiz belgenin yayınladığı tarihte resmen kurulacak olması, o belge ile garanti edilmiş ama başarılmamış olan işleri Yeni Partinin millete karşı başarmayı garanti edecek olması manasını taşıyordu.⁴³² İşte bu nedenden dolayı MP'nin 12 Temmuzda kurulması arzu edilmişti. Ama gelişen olaylar buna imkan tanımamış ve 12 Temmuzda bu gerçekleşmemişti.

Millet Partisi fiilen kurulmuş, hukuken kurulması için resmi evrakların hazırlanması bekleniyordu. Parti çalışmaları için hararetli bir çalışma gözleniyordu. Partinin Genel Merkez binası için Mareşal Çankaya'daki köşkünü tahsis ederek bir jest yapmıştı. İlk kuruluş yeri olarak Mareşal'in ikametgahının seçilmesinin özel bir anlamı vardı. MP'nin tarihinde önemli bir özellik olarak da tarihe geçiyordu.⁴³³

2. Millet Partisi'nin Kuruluşu ve Kurucuları

Günlerce Türkiye'nin kamuoyunu ve siyasi çevrelerin gündemini meşgul eden MP kuruldu kuruluyor polemikleri sona ermiş ve 19 Temmuz 1948 günü Mareşal'in Ankara valiliğine vermiş olduğu aşağıdaki beyanname ile Millet Partisi kurulmuş oluyordu.

⁴²⁹ Kudret Gazetesi, 12 Temmuz 1948, s.1-4

⁴³⁰ Nurettin Ardiçoğlu, "12 Temmuz ve Manası", Kudret Gazetesi, 12 Temmuz 1948, s.1-3

⁴³¹ Hikmet Bayar, "12 Temmuzun Faydaları", Akın Gazetesi, 8 Temmuz 1948, s.1-5

⁴³² Akın Gazetesi, 8 Temmuz 1948, s.1-5

"Ankara Valiliğine

Aşağıda isim, soyadları, meslek, adres ve imzaları bulunan biz takdim ediciler "Müessesler" (Millet Partisi) adıyla siyasi bir parti kurduk. Müessesler, İstanbul Millet Vekili Mareşal Fevzi Çakmak'ı Partiye fahri Başkan seçmişlerdir.

Partinin program ve tüzüğünden ikişer nusha ilişik olarak sunulmuştur. Muktazi ilmühaberinin verilmesini ve iş bu dilekçe ve ilişkilerinin cemiyetler kanununun 4 üncü maddesi gereğince İçişleri Bakanlığına gönderilmesini saygılarımızla dileriz.

19 Temmuz 1948

16 kuruluşluk pul ve imza

Partinin kanuni merkezi
Yenişehir-Ankara

Kurucular:

1. Mareşal Fevzi Çakmak İstanbul Millet Vekili Çankaya Sokak No.8
2. Enis Akaygen İstanbul Milletvekili Sanatoryum So. No.4 Yakacık
3. Hikmet Bayur Selanik Caddesi No.72 Yenişehir-Ankara
4. Kenan Öner Prof. Avukat Vali konağı Cad. Yüce Ap. No.9
5. Dr. Mustafa Kentli- Atatürk Cad. No.334 İzmir
6. Osman Bölükbaşı Çiftçi- Kuşdili Mah. No.20 Kırşehir
7. Osman Nuri Köni İstanbul Milletvekili Karanfil Sokak No.32 Ankara
8. General Sadık Aldoğan Afyonkarahisar Milletvekili Serçe So. No.26 Yenişehir- Ankara"⁴³⁴

Parti resmen kurulduktan sonra, Parti takdimcileri (sunucuları) Atatürk'ün geçici kabrini ziyaret edip çelenk koymuşlardı.⁴³⁵ Millet Partisinin halkın isteklerinden doğduğunu belirtme gayretiyle kurucular, daha mütevazı olan "takdimciler" sıfatını kullanıyorlardı.⁴³⁶

3. Millet Partisi'nin Programı⁴³⁷

Millet Partisinin programının başlıklarını kısaca özetleyecek olursak, öncelikle MP, Cumhuriyet, Adalet, Liberalizm hükümlerine ve Milliyetçilik esasına bağlılık. Toplum kadar kişisel hakları koruyucu kuralların benimsenmesi, totaliter bir rejimi kabul etmemek, din kuruluşlarına ve geleneklere saygılı olmak, ilk ve orta öğretimde din derslerinin olması, vicdan ve düşünce özgürlüğü, dilediği dilde ve dinde özgür ibadet hakkı, ılımlı liberal ve ekonomik görüşler, Cumhurbaşkanının bir defaya mahsus seçilmesi, Ordunun siyasete bulaşmaması, diğer vergi, adalet hükümet, orman, emeklilik vb. başlıklar altında özetlenmişti.

MP resmen kurulduktan sonra, takdimcilerden Hikmet Bayur, partinin İstanbul ve İzmir'de kuvvetli olduğunu, Ankara'da ise kısa sürede güçleneceği yönünde demeç vermişti.

⁴³³ Kudret Gazetesi, 15 Temmuz 1948, s.1-4

⁴³⁴ Türkiye'de Siyasi Dernekler II, İçişleri Bakanlığı Neşriyatından, s.492

⁴³⁵ Kudret Gazetesi, 21 Temmuz 1948, s.1-3

⁴³⁶ Kemal Karpat, a.g.e, s.185

Aynı gün İzmir MP teşkilatı da kurulmuş, yürütme kurulunda emekli general Rasih Akdoğdu, Dr. Raif Akdeniz, Mustafa Hakkı, Av. Şahap Gürsel, Harun İlmen, Süleyman Külçe ve Refik Özbayraktar yer almıştı. İzmir İl teşkilatının ilk işi MP'nin liderliğini kabul etmesinden dolayı Mareşal'e tebrik telgrafi çekmek olmuştu.⁴³⁸

B. MİLLET PARTİSİ'NE GÖRE PARTİ'NİN AMACI

İlk temel etken muvazaa meselesi idi. MP'yi kuranların DP'den ayrılmalarının ve MP'yi kurma nedenlerini buna bağlıyordu. Muvazaanın delilleri olarak 12 Temmuz Beyannamesi gösteriliyordu.⁴³⁹

Diğer nedenler dört başlık altında toplanıyordu. İlk olarak halkın o günkü iktidardan bıkmış olması, ikincisi; halkın DP muhalefetinden şüphe etmesi ve inanmaması, üçüncüsü; bu karmaşık durumdan istifade etmek isteyenlerin faaliyetlerini engellemek için son olarak da hiçbir hedefi olmayan ve yalnızca iktidarı devirmek için yapılan muhalefetin etkisiz olması, yeni parti için yeterli nedenleri oluşturmuştu. MP'nin yukarıda adı geçen dört oluşumu karşılayabilecek çapta bir teşekkül olduğu söylenmiş ve hiçbir zaman iktidarla muvazaa yapılmayacağı da özenle belirtilmişti.⁴⁴⁰

C. FEVZİ ÇAKMAK'IN KURULUŞ BEYANNAMESİ

Mareşal 22 Temmuz 1948 günü MP'nin kurulması münasebetiyle, millete hitaben bir beyanname sunmuş ve partinin amaçlarını kamuoyuna bildirmişti. Tarihi beyanname şu şekilde idi:

“Sevgili Vatandaşlarım

Cumhuriyet ordusundaki hizmetim esnasında siyasetle meşgul olmamayı esas ittihaz etmiş ve yurdun müdafaasını sağlayan ordumuzu da politikadan uzak bulundurmuştum. Bu suretle muvazaa hizmetimi tamamladıktan sonra yaş haddi ve vaki tebligat üzerine emekliye ayrılmış ve evime çekilmiş idim. Bu arada Halk Partisinin Milletvekilliği için vaki olan tekliflerini de kabul etmemiştim.

1946 senesinde Büyük Millet Meclisinin yeni bir seçime karar vermesi sırasında vatandaşlarımdan binlerce imzalı davet ve teklifler alınca buna icabet etmeyi milli bir vazife saydım. Bu suretle milletin hakkımda göstermekte olduğu itimat ve sevgiden kuvvet aldım ve bağımsız olarak milletvekilliğine adaylığımı koymaya karar verdim.

İkinci dünya harbinin sonlarında bütün dünyada gelişmekte olan demokrasi cereyanlarının yurdumuzu da sardığını görerek teşekkül halini alan

⁴³⁷ Türkiye'de Siyasi Dernekler II, İçişleri Bakanlığı Neşriyatından, s.493-522 (EK-H)

⁴³⁸ Vatan Gazetesi, 20 Temmuz 1948, s.1-3

⁴³⁹ Süleyman Külçe, Mustafa Kentli'nin Yazısı, a.g.e, s.124

⁴⁴⁰ Hikmet Bayur, “Yeni Parti”, Vatan Gazetesi, 21 Temmuz 1948, s.1-3

bu fikir ve cereyanları teşvik etmekte fayda gördüm. Bu nedenledir ki Demokrat Parti liderlerinin rica ve ısrarları üzerine bağımsız olarak bu partinin aday listelerinde yer almağa razı oldum.

21 Temmuz seçimleri hepimizi yakından bildiğimiz şartlar altında yapıldı. Halkımızın gerçek bir olgunlukla, hürriyet ve demokrasi yolunda azimkar bir tavırla hareket etmiş olmasına rağmen seçimlere bir çok yerlerde hile ve fesat karıştırıldı, yolsuzluklar oldu. Bunlar o sıralarda gazetelere verdiğim muhtelif beyanatla belirtmeğe çalıştım. Milletın varlık ve istiklal azmine engel olanların daima hüsrana uğrayacaklarını, halkın hakkını arayacağını ve nihayet bütün engelleri bertaraf edeceğini, memlekette ancak kanunun hakim olduğunu isbat eyleyeceğini söyledim.

Seçim mazbatalarının tedkiki sırasında Büyük Millet Meclisi kürsüsünden yaptığım beyanatta da aynen şunları dedim:

“Zor ve hileyle seçimlere fesat karıştırılmıştır. Bunu örtmek için gazeteler susturulmuştur. Ayrıca adaylığı koymuş olan İzmir’den aldığım telgraf, Ankara’dan mutemetlerden gelen haberler de bu kanaatimi kuvvetlendirmiştir. Ankara’ya gelirken gerek yollarda ve gerek bu şehirlerde temas ettiğim yüz bine yakın vatandaş: “Seçimlerde hakkımız çiğnendi, hakkımızı isteriz” feryatlarıyla şikayette bulundular..

“Bu haksızlığın bertaraf edilerek milletın tamamen hakimiyetinin tesisi cümlemizin bir namus borcu olmuştur..

21 Temmuz seçimlerinden beri geçmiş olan iki yıl içinde gerek İstanbul bölgesinde ve gerek Ege’de ve diğer vilayetlerde yaptığım seyahatlerde daima milletın hak ve hürriyetini elde etmek gayesiyle hareket ettim ve bunun için de onun kanuni yollar ile mücadele etmek azmini belirtmeğe ve yaşatmağa çalıştım. Halka hak ve hürriyetini temin yolunda yaptığım bu telkin ve ifadelerimdeki esası bugün de tamamiyle muhafaza etmekte bulunuyorum. Kanaatimde bu fikir ve kanaate daima sadık kaldım ve bundan asla ayrılmadım.

İki buçuk yıldır hep beraber görmekteyiz ki: Bugünkü gidiş vatanımızı ancak uçurumlara sürüklüyor, millet hakimiyeti laftan ibaret kalıyor, iktidarı elinde tutan küçük bir zümre istediğini yapabiliyor, idareyi her gün biraz daha bozuyor, ötede beride hiçbir hizmet karşılığı olmaksızın sefahati arttıran muazzam servetler teşekkülüne vesile veriliyor, halk her gün daha fakir ve perişan bir duruma giriyor, onun bu fena durumu düzelecek yerde gittikçe daha da ağırlaşıyor, bu hal milletın maneviyat ve ruhiyatı üzerinde yıpratıcı tesirler yapmaktan hali kalmıyor.

İşte bu nedenlerledir ki, milletın kendi işlerini bizzat kendisi görmek ve tanzim etmek hakkını, vatandaşların binbir emek ve zahmetle kazandıklarından faydalanmak ve askeri maişte sahip olmak hakkını halkımızın yüksek ahlaki geleneklerimize uygun bir surette yaşamak hakkını, hulasa olarak bizlerin insanlık haklarımızı müdafaa edecek ciddi, samimi ve ivazsız bir muhalefetin vücuduna ihtiyaç görülüyor.

Öyle bir muhalefet ki, iktidarın tehditlerinden korkmasın, onun her türlü baskısına göğüs germeğe hazır olsun, ondan gelecek oyalayıcı ve suni dostluk nümavişleri karşısında sebatsızlık göstermesin, yumuşayıp mücadelesini gevşetmesin ve yarı yolda bırakmasın.

Ancak son hadiseler dolayısıyla şimdiye kadar bağımsız kalma konusunda ihtiyar ettiğim hareket hattının artık maksadı temin edemediğine ve millete tam ve kamil iyilikler getirebilmek için daha sümüllü bir surette çalışmanın zamanı geldiğine kanaat getirdim bu maksatla milletin hakimiyetini fiilen tesis etmek, millete hak ve hürriyetini temin eylemek, vatanın maddi ve manevi huzuriyle iç ve dış güvenini sağlam temeller üzerine oturtmak, kötülüklerle amansız bir surette mücadele etmek ve bu hedefleri elde edinceye kadar azmimizi hiçbir surette gevşetmemek üzere kendilerine itimat beslediğim bazı arkadaşlarla yakın işbirliği yaparak "Millet Partisi" adıyla bir parti kurduk ve onu millete takdim ediyoruz.

Vatan ve milletimizin ihtiyaç ve isteklerinden ilham alarak ve uzun incelemelerden sonra bir program yaptık. Bu programdaki başlıca hedeflerimiz şunlardır:

Milleti dürüst ve herkese güven verici seçimler sayesinde gerçekten hakim mevkie geçirmek, iktidarı onun efendisi değil, hizmetkârı kılmak, bütün devlet makinesini yalnız halk için işletmek, her hangi bir kimsenin kanunen haiz olmadığı hakları kullanmasına ve mes'ul olmadığı halde mes'uliyetli imiş gibi kararlar alarak bütün işleri bozmasına mani olmak, kötülükleri önliyerek hem hayatı kolaylaştırmak, hem de bir takım ezici vergileri azaltmak imkanını sağlamak, devlet sermayeciliğinin tahribatını durdurmak, hususi teşebbüsü serbest bırakarak vatandaşlara geniş çalışma imkanları vermek, memleketin ihtiyaçlarını esaslı ve ilmi tetkike tabi tutarak ona göre faaliyete geçmek ve en çok ihmal edilen ve milletin en büyük kitlesini teşkil eden köylümüzün ve bütün halkın refahını ilme ve namuslu çalışmalara dayanarak temin etmek, devlet ve hazine menfaatlerini bahane edilerek yapılan haksızlıkları kaldırmak, ahlaki hem hususi hem de siyasi hayatta hakim kılmak, aile müessesesini yükseltmek, halkımızda ve gençliğimizde milli duyguların gelişmesi için azami gayret sarf etmek ve bunu istikbalimizin en esaslı teminatı saymak, çocuklarımızın din bilgileri edinmeleri imkanını geniş bir surette temin etmek.

Muhterem Vatandaşlar,

İşte biz "Millet Partisi" programıyla bu hedeflere varmağa çalışacağız. Eğer programımızı beğeniyorsanız, bizlerin şahsiyetimizi, seciyemizi, medeni cesaretimizi; sebatımızı ve ahlakımızı bu yolda yürümeği sağlayabilecek bir seviyede görüyorsanız, bizimle beraber olun. Bu işleri başarabilmek için bize yardım edin; ta ki, hep beraber kurtuluşa ve yükselişe doğru gidelim.

Bu işte şahsi emel ve gayelere, küçük düşüncelere, kin ve ihtiras gibi sefil duygulara asla yer verilmeyeceğini de belirtmek isteriz.

Programımızı beğenen, bizimle beraber çalışmak isteyen her vatandaşa partimizin sinesi daima açıktır. Onlarla iş birliği yapmağa ve beraber çalışmağa her zaman hazırız.

Biz Hakka ve Millette dayanıyoruz. Milletimizin yüksek azmi ve derin anlayış ve kabiliyeti sayesinde onun şerefli mazisine layık bir ilerleyişe yeniden koyulacağına emin bulunuyoruz. Tuttuğumuz yolda bize emniyet ve cesaret veren başlıca amil budur.

*Muvaffak olmamız için Allahın yardımını diliyoruz.
Ankara, 22 Temmuz 1948*

*Millet Partisi Müessirlerinden
Fahri Başkan
İstanbul Milletvekili
MAREŞAL
Fevzi ÇAKMAK⁴⁴¹*

Mareşal'e göre partinin amaçları şöyle özetlenebilirdi; dürüst seçimlerle iktidarı yeni bir hükümete devretmek, vatandaşı devletin emrine değil, devleti vatandaşın hizmetine koymak, devlet kapitalizmine son vermek, bazı vergileri kaldırmak veya indirmek, hayat seviyesini yükseltmek, aile bağlarını güçlendirip gençlere milli ve dini eğitimle ahlak seviyesini yükseltmek, köylünün ve milletin refahını arttırmak.

1. Beyannameye Gösterilen Tepkiler

Öncelikle partiye yakın çevrelerin olumlu tepkileri gelmiş ve MP kuruluşunun demokrasi tarihinde çok önemli bir olay olduğu ve MP'nin programı ile memlekette hiçbir partiye nasip olmayan “*Büyük ve ahenktar bir siyasi doktrin*” ortaya koyduğu ve MP'nin bir eser çıkardığı belirtilmişti. Ayrıca MP milletin duygu ve düşüncesinin aynası olduğu da ifade edilmişti.⁴⁴² MP kurulunca, muhalefetin başındakilerin demokratik kurallara uymaya mecbur kalacakları ve muvazaa yapamayacakları belirtilmişti.⁴⁴³ DP'de müfettiş iken istifa eden Fuat Arna'da MP'ye geçmişti.⁴⁴⁴

Mareşal'in MP ile ilgili beyannameyi sunduktan sonra olumlu tepkilerin yanında olumsuz tepkiler, eleştirilerde yerini almakta gecikmemişti. Öncelikle parti adının “*Millet*” olması tepkileri çekmişti. Bu adı seçerken bütün milleti temsil etme gibi bir iddiaya kapılmaları tepki çekmiş, tüm milleti temsil etmek için diğer partileri yok edip, tüm milleti tek şahısta sembolleştirmesi uygun görülmemişti. Ayrıca MP'yi kuranların saygın, yaşlı kişilerden oluşmasına rağmen, kişilikleriyle ters orantılı çok konuşan, sert ve ağzına geleni çekinmeden söyleyen kişiler olması eleştiri konusu olmuş, dengesiz konuşmanın politika yapmak olmadığı da hatırlatılmıştı. Yeni partinin hem DP, hem de CHP ile savaşıması, kavgacı olacağı gözüyle bakılmış, aile, din gibi konulara özel bir önem vermesi, aşırı sağ karakteri taşıdığı yönünde eleştirilere hedef olmuştu.⁴⁴⁵

CHP kanadından beyannameye tepki hemen gelmişti. Genel Sekreter Yardımcısı Cevad Dursunoğlu, beyannameyi şu şekilde eleştirmişti: İktidar olarak bir küçük zümre

⁴⁴¹ Kudret Gazetesi, 22 Temmuz 1948, s.1-3

⁴⁴² Kudret Gazetesi, 22 Temmuz 1948, s.1-3

⁴⁴³ Nurettin Ardıçoğlu, “MP Felsefesi”, Kudret Gazetesi, 21 Temmuz 1948, s.1-3

⁴⁴⁴ Kudret Gazetesi, 26 Temmuz 1948, s.1-3

⁴⁴⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 23 Temmuz 1948, s.1-3

olmadıklarını, anayasanın iktidarı bir zümreye değil seçim kazanmış, milli iradeyi temsil eden heyetlere vermiş olduğunu hatırlatmış, beyannamede sözü geçen “İktidarı elinde tutan küçük zümre” benzetmesini eleştirmişti. Ayrıca beyannamede geçen “samimi ve ivazsız muhalefet” tabiri için Dursunoğlu “Eğer bu ivaz kelimesi, epeyi zamandan beri dil pelesengi edilmiş olan mahud muvazaa ise artık bu söz eskimiş olduğu gibi, hiçbir kimsenin aklından böyle bir şey geçmemiştir” diyerek Mareşal’i eleştirmiş ve muvazaa olayının artık can sıkıldığını ifade etmişti.⁴⁴⁶

Mareşal’in konuşmasında “hep beraber kurtuluşa ve yükselişe doğru gidelim” cümlesindeki **kurtuluş** kelimesi CHP çevrelerini oldukça kızdırmış ve şu şekilde karşılık verilmişti. “Bir memleket ancak düşman bir milletin tecavüzü karşısında veya istilası altında bulunursa kurtuluş o zaman bahis konusu olur. Bu cins sözler, vatandaşın huzurunu bozar ve rahatını kaçıtır.” Mareşal’in beyanındaki 12 Temmuz Beyannamesi eleştirisine de CHP’liler “Ne pahasına olursa olsun vatandaşlar arasında daimi bir düşmanlık havası mı esmelidir?” diyerek Mareşal’i eleştirmiş ve 12 Temmuz Beyannamesi ile bir çok hayırlı işin yapıldığını, bir barış ortamı geldiğini de eklemişlerdi.⁴⁴⁷

DP kanadı ise Mareşal’in beyannamesinin büyük bir kısmında kendine yer vermesini eleştirirken, memleket işlerinin düzelmesi için kendisinin politikaya bir fiil karışması ile mümkün olabileceğini ima eden Mareşal’i, savundukları demokrasi kuralları ile ters düşüğünü hatırlatmışlardı. DP muhalefetinin ciddi ve samimi muhalefet yapmamakla hele muvazaa yapmakla suçlamasını pek insafsızca karşılamışlardı.⁴⁴⁸

Mareşal’in beyannamesinin etkileri tartışılırken MP İzmir teşkilatı ayrı bir beyanname yayınlamış, ortamı daha da germişti. Bu beyannamede kısaca MP’nin ilk hedefinin CHP’yi iktidardan uzaklaştırmak olduğu, kesinlikle muvazaa yapmayacakları ve yaşanan üç yıllık demokrasi tecrübesinin iflas ettiği yönünde gergin mesajlar veriyordu.⁴⁴⁹

Mareşal yapılan eleştirilere şu şekilde cevap vermiş ve kendini savunmuştu.

“Bu beyanname ve MP’nin kuruluşu bütün memlekette büyük akisler yarattı. Bize karşı olanlar bize çatmak için bula bula çocuklarımıza din bilgisi vermek yolundaki kararımızı bulmuşlar ve bize çatmaktan geri kalmamışlardı.

Bu masum ve hence lüzumlu nokta hemen yobazlık, irticayı desteklemek şeklinde yorumlandı. Sözde programımıza böyle bir program koymakla Atatürk ilkelerine ve laiklik prensibine aykırı davranmış

⁴⁴⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 23 Temmuz 1948, s.1-3

⁴⁴⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 23 Temmuz 1948, s.1-3

⁴⁴⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 23 Temmuz 1948, s.1-3

⁴⁴⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 23 Temmuz 1948, s.1-3

oluyormuşuz. Bu adamlar laikliğin hala dinsizlik olmadığını bilmiyorlardı. Yahut da bildikleri halde bilmez görünüyorlardı.....dün komünist olmakla suçlanıyordum. Bugün ise tam aksi olarak yobazın biri olduğum ileri sürülüyordu.”⁴⁵⁰

D. DEMOKRAT PARTİ, MİLLET PARTİSİ'NE KARŞI

DP içerisindeki şahinler partiden ayrılmış ve çeşitli temaslardan sonra MP'yi kurmuşlar, bunun üzerine DP kurmayları toplanıp durum muhakemesi ve gelecek için planlar yapmışlardı. Yeni partinin demagoji partisi olduğu, amaçlarının DP'yi parçalamak olduğunu açıklayan bir genelge yayınlayarak parti teşkilatının dikkatini çekmişlerdi. Bu genelgede belirtilenler ise şu şekilde idi:

“Demokratik Parti

Ankara, 26/7/1948

Başkanlığı

Tamim Sayı 103

İl İdare Kurulu Başkanlığı'na

Demokrat Parti içinde itilaf yaratmaya çalışanların hakiki çehresi meydana çıktı: Esas gayelerine eriştiler, partilerini kurdular.

Biz, aramızda yaratılmak istenilen bozguncu havanın ancak bu maksadı istihdaf ettiğini ve Demokrat Parti'yi muhtelif parçalara ayırarak, kolaylıkla yutulabilecek bir lokma haline getirilmek istendiğini daha bidayette görmüş ve müteaddid tamimlerimizle hakikati teşkilatımıza bildirmiştik. Bugün, görüşmelerimizin isabetini hadiseler teyid eylediği için, bu mevzua tekrar avdet etmeyi lüzumsuz addetmekteyiz.

“Millet Partisi”nin çıkardığı beyannameyi arkadaşlarımız herhalde dikkat ve ibretle okumuş olacaktırlar. Bunun ileride uzun tenkid ve tahlilini yapacağımız tabiidir. Şimdilik şu kadarını söylemeliyim ki, bunların meydana çıkış tarzlarını gösteren beyannamelerinin muhtevası, demagojinin, gururun ve hodbinliğin şaheser bir numunesidir. Beyannamede “insanlık haklarını müdafaa edecek ciddi, samimi ve ivazsız bir muhalefetin vücuduna ihtiyaç” olduğu zikredilmekle, Demokrat Parti'nin bu hasletten mahrum olduğuna işaret edilmektedir. Bu zevatın ilk eser olarak İstanbul'da kurdukları malum, İnsan Haklarını Koruma Cemiyeti'nin nasıl idare edildiğini daha doğarken millet nazarında ne suretle iflas ettiğini herkes bilmektedir. Kuruluş tarihinden itibaren Demokrat Parti'nin bu uğurda yani, İnsan Haklarını Koruma, bahsindeki mücadelesindeki ve elde ettiği netice ise meydandadır. “Elde edilen netice” diyoruz çünkü bu gün Demokrat Parti'yi “zaaf” ile “ciddiyetsizlikle” ithama yeltenenler, onun kuruluşundan veya milletvekili seçimlerinin başlanmasından sonra münzevi hayatlarına son verilmişti. Demokrat Parti'nin bin bir müşkülata karşı koyması çarpışması sayesinde tehlikelerin bertaraf olduğunu anlayınca siyasi hayata karışabilmişlerdir ve en garibi de, Demokrat Parti'nin sağladığı emniyet sahnesinde şimdi herbiri birer “tehlikesiz kahraman” rolünü deruhte etmişlerdir. Bundan başka Demokrat Parti'nin manevi şahsiyetine karşı alan bu kahramanlardan çoğunun da, ancak Demokrat Milletvekili seçildikten sonra Partinin münasebetlerinin başladığı ve isimlerinin duyulduğu milletçe bilinen hakikatlerindendir.

⁴⁵⁰ Adnan Çakmak “Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları” Hürriyet Gazetesi, 14 Mayıs 1975, Tefrika 34

Yani Parti'nin beyannamesinde, "ivazsız" kelimesinin "muvazaa" tabiri yerinde kullandığına şüphe yoktur. Millet Partisi'ni kuranlarla aşağıda bahsedeceğimiz Bağımsız Demokratlar, bu mefhumu "muvazaa"ya sıkı sıkıya sarılmışlardır. Bunların bizzat kendilerinin de inanmadıkları bu şeyi icad ederek tekrarlamalarının sebebi vardır. Bilirler ki, millet muvazaadan nefret etmektedir ve muvazaa hattı zatında gayri ahlakidir. Muhitte bu yolda bir akis yaratabildikleri takdirde, Demokrat Parti'yi temelinden sarsmış olacaklar ve bu temel üzerine yerleşeceklerdir. İşte bu nedenle, daha bidayette Demokrat Parti'yi yıkmak için meş'un faaliyetlerine başladıkları zaman, bu mevzuu kasden ele almışlardı. Ve hala bunu iltizami olarak devam etmekte kendileri için fayda mülhaza etmektedirler. Demokrat Parti'nin "tehditlerden korktuğu ve oyalama politikasına kapıldığı" hakkındaki isnadlar ise; "muvazaa" vahimesiyle birleştirilerek, aleyhimize ağır bir durum yaratılmak istenilmesinden ileri gelmektedir. Hakikatte Demokrat Parti, "Hürriyet Misakı"na dahil olan iskan ve polis vazife ve selahiyetleri kanunları'nın tadilinden müsbet netice almış, sıkı yönetimin kaldırılmasını temin etmiş ve bunların meclis müzakereleriyle elde etmiştir. Seçim emniyetini istihsal için girişilmesi zaruri olan mücadelede, partimiz, bazı kimselerin şikayet ve endişesini mucip olacak derecede şiddet göstermiştir. Bununla beraber yapılacak işlerimiz henüz tamamlanmıştır. Fakat mücadele, sırf mücadele zevki için yapılmaz. Ancak maksat ne ise, onu istihsal için yapılır. Demokrat Parti'nin en şiddetli tazyik ve tedhiş önünde yılmadan yaptığı siyasi mübareze, onun nasıl sağlam bir bünyeye ve ruh salabetine malik olduğunun bariz delilidir. Memleket menfaatlerinin icab ettirdiği şekilde hareketten onu alıkoyacak bir kuvvetin mevcudiyetini bilmiyoruz. Biz, kendi yolumuzun pervasız olduğu kadar şuurlu yolcusuyuz.

Haysiyet divanı kararı ile partimizden çıkarılanlarla kendiliklerinden ayrılıp, "Bağımsız Demokratlar" adı altında taazzuv eden gruptaki Milletvekillerimize gelince: Bunlar da evvela Millet Partisi'ni kuranlarla müzakere ve müşaverede bulunmuşlardır. Ve son aldığımız haber doğru ise; vazife taksimi yüzünden aralarında ihtilaf çıktığı için birleşmemişlerdir. Bunlar da Meclis dışında kendi namlarına bir parti kurmayı kararlaştırmışlardır. Devlet teşrifatına resmen dahil olmaları ve resmi tebliğ neşretmeleri ile başlı başına yeni bir hürriyet alan bu grubun ileri gelenlerinin gazetelerde okuduğumuz beyanatı ile de parti kurmak keyfiyeti teeyyüd eylemiştir.

Bu mustakbel partinin müessisi olmaya ve idare heyeti üyeliğine namzet bulunan milletvekilleri, seçim bölgelerinde Demokrat Parti'yi içinden oymaya memur edilmişlerdir. Bunların bazıları, bu maksatla intihap dairelerini gezmiş; bazıları mahallinde bulunmakta; diğer bir kısmı da, yolculuğa hazırlanmaktadır. Bu yolda faaliyete girişilen veya girişilmek istenilen illerde ki idare kurullarımız 21-7-1948 tarihli mektuplarımızla ikaz edilmişlerdir.

Yukarıda söylediklerimizin ilk tezahürünü Afyon'da görmüş oluyoruz. Burada "öz demokratlar" adıyla teşkilat yapılmaya ve partimiz üyelerinin yer yer işgaline çalışılmakta olduğu haber verilmektedir.

Aziz arkadaşlar,

Biz, Demokrat Parti mensupları, daha ilk günden beri toplayıcı bir zihniyetle vazifemizi yapmaya çalıştık. Bize müzahir olan zevata ve bu arada sayın Mareşal'e hürmet etmeyi adeta şiar edindik. Fakat aksi mukabele ile

karşılaştık. Şu halde, bugün için bize düşen vazife, mukaddes gayemizi korumak için müdafaa ve mücadeleye hazır olmaktır.

Biz vazifemizi azimle, ciddiyetle ifada devam edeceğiz. Şimdiye kadar olduğu gibi, gelecekte dahi muvaffakiyetimizden eminiz.

Bu vesileyle bütün arkadaşlarımıza sevgi ve saygılarımızı sunar; iş bu tamimin en son teşkilat kademelerine kadar tebliğini rica ederiz.

*Demokrat Parti Başkanı
Celal Bayar* ⁴⁵¹

III. MİLLET PARTİSİ'NİN ÇALIŞMALARI

A. MİLLET PARTİSİ'NİN İKİNCİ TOPLANTISI VE ARA SEÇİMLERE KATILMAMA KARARI

26 Temmuz 1948'de MP Mareşal başkanlığında ikinci toplantısını yapmış ve Genel Kurul Üyeliklerine Mareşal'in damadı olan Şefik Çakmak ile Fuat Arna seçilmesi kararlaştırılmıştı. Önemli bir karar olan ara seçime katılıp katılmama konusunda ise oy birliği ile katılmama kararı alınmış ve seçimlere girmeme yanlısı olduklarını beyan etmişlerdi.⁴⁵² Seçimlere katılmama konusunda Kenan Öner "MP demokrasi komedisinde rol almak temayülünde olamadığı için bu seçime girmek herhangi bir parti için münakaşaya değer bir mevzu olmamalıdır....Bu günkü şartlar altında seçime iştirak etmek millete ihanettir."⁴⁵³ diyerek seçim hakkındaki düşüncelerini açıklamıştı.

MP'liler, CHP'nin kendileri ile mücadelede yeni teknikler uyguladığını beyan etmişlerdi. Buna göre CHP'nin, Mareşal'i itibardan düşürmek için planlı tertipler düzenleyeceği, DP'yi MP aleyhinde kışkırtarak, zayıflatmayı hedeflediklerini ve CHP ile DP arasında uyum sağlamak olduğu, bağımsız demokratların MP'ye girmesini engellemek, son olarak da MP içerisinde ılımlı-sert ikilemi yaratıp MP'yi zayıflatıp sonunda yıkmak gibi düşünceleri, MP üzerinde uygulanacağını beklendiği belirtilmişti.⁴⁵⁴

Parti Genel Başkanı Hikmet Bayur, seçimlere niçin katılmayacaklarını uzun bir beyanname ile kamuoyuna duyurmuş ve: "Bugünkü şartlar altında yapılacak ara seçime partimizin iştiraki demokrasi dünyası karşısında oynanmak istenen bir oyuna vasıta olmaktan başka bir işe yaramaz. Bu nedenlere binaen MP'nin önümüzdeki ara seçimlerine iştirak etmemesine ve başka seçimlere katılıp katılmamak hususunda zamanın şartlarına göre harekete genel müteşebbis kurulunca ittifakla karar verilmiştir"⁴⁵⁵ diyerek durumu

⁴⁵¹ Samet Ağaoğlu, a.g.e, s.583-585

⁴⁵² Kudret Gazetesi, 27 Temmuz 1948, s.1-4

⁴⁵³ Tasvir Gazetesi, 22 Temmuz 1948, s.1-3; Vatan Gazetesi, 22 Temmuz 1948, s.1-2

⁴⁵⁴ Mustafa Kentli, "C.H.P.'nin Yeni Mücadele Teknikleri", Kudret Gazetesi, 27 Temmuz 1948, s.1-2

⁴⁵⁵ Vatan Gazetesi, 30 Temmuz 1948, s.1-3; Kudret Gazetesi, 30 Temmuz 1948, s.1-3

açıklamıştı. Mevcut seçim kanunlarının değiştirilmemesi halinde seçime girmenin manasız olacağını ifade ederken, yeni seçim kanununa ihtiyaç olduğunu da ifade etmişti.

B. MİLLET PARTİSİ BAŞKANI FEVZİ ÇAKMAK'IN İSTANBUL ZİYARETİ

Mareşal yoğun geçen siyasi hayatında bu seferde İstanbul'a MP Fahri Başkanı olarak gidiyordu. Mareşal'i Ankara'dan Hikmet Bayur ve diğer partililer uğurlamıştı. Mareşal'e MP genel sekreteri Mustafa Kentli refakat edecekti. Mareşal İstanbul'a gitmeden önce Hikmet Bayur ve Mustafa Kentli ile köşkünde temaslarda bulunmuş ve Bağımsız Demokratların MP'ye katılmaları yönünde görüş alışverişi yapmışlardı. Bağımsız Demokratlardan Burdur Milletvekili Ahmet Çınar Mareşal'i ziyaret etmiş ve MP ile ilişkileri gözden geçirmişlerdi. Bağımsız Demokratlardan Ahmet Tahtakılıç'ta uzun süreden beri MP ile birlikte hareket etme isteği gözleniyordu.⁴⁵⁶

Mareşal, MP'nin fahri başkanlığını kabul ettikten sonra inceleme gezileri yapmak üzere İstanbul'a gitmişti (16 Ağustos 1948). Bu gezide, Mareşal beraberinde Enis Akaygen, Mustafa Kentli ve damadı Şefik Çakmak olduğu halde Bostancı'da MP İl Başkanı Kenan Öner, Fuat Arna ve diğer partililer tarafından karşılanmıştı. Mareşal'in ilk demecinde yine MP'lilerin düstur edindikleri muvazaa konusu yer almıştı. Bu konu için Mareşal *"12 Temmuz Beyannamesinin bir tuzaktan başka bir şey olmadığını DP'de anlaşılmış ve şimdi hakiki muhalefet rolüne geçmiştir."*⁴⁵⁷ demiş daha sonra da demecini şu şekilde devam ettirmiştir: *"Evvvelce İstanbul'da yapılan bir toplantıda 12 Temmuz Beyannamesinin bir muvazaa olduğunu söylemişim. Bu intibam değişmemiştir. DP kurucularının bunu kabul etmesi ya saflık veyahut da muvazaadır....."*⁴⁵⁸ Mareşal'in bu demecinden de anlaşılacağı üzere MP tüm planlarını, parti düşünce sisteminin omurgasını *"muvazaa"* üzerine oluşturmuş başkanından en küçük görevlisine kadar savundukları temel bu olmuştu.

Ayrıca Mareşal demecinin devamını seçim kanununa getirmiş, CHP'nin bir daha 21 Temmuz tecrübesini tekrarlamayacağını ve 1950 yılındaki seçimlerin adil ve tarafsız olabilmesi için yeni, güven verici bir seçim kanununun çıkartılması yada koalisyon hükümetinin kurulmasının gerektiğini bildirmiş, halkın siyasi hak ve hürriyet istediğini de ayrıca belirtmişti.⁴⁵⁹

Mareşal demecinde DP'ye muvazaa suçlaması yapmasına DP'den Fuat Köprülü aracılığı ile cevap gelmiş ve DP kurulduğundan beri bu tip suçlamalara maruz kaldığını ve bu

⁴⁵⁶ Vatan Gazetesi, 15 Ağustos 1948, s.1-2; Kudret Gazetesi, 15 Ağustos 1948, s.1-3

⁴⁵⁷ Vatan Gazetesi, 16 Ağustos 1948, s.1-3

⁴⁵⁸ Kudret Gazetesi, 16 Ağustos 1948, s.1-3

suçlamaları kamu oyunun ciddiye almadığını söyleyerek bu tip olayların üzerinde durmaya bile gerek olmadığını söylemişti.⁴⁶⁰

IV. MUHALEFETİN İKTİDAR MÜCADELESİ

A. DEMOKRAT PARTİ İLE MİLLET PARTİSİ'NİN MÜCADELESİ

DP, Millet Partisi kurulduktan sonra bazı önlemler almıştı. Daha önce belirttiğimiz gibi teşkilatlarına Celal Bayar bir genelge göndererek uyarıda bulunmuştu.

DP, teşkilatlarının dağılması ve öteki partilere geçmemesi için sistemli bir şekilde hareket ediyorlardı. Başta liderler olmak üzere hemen hemen bütün DP milletvekilleri yurda dağılıp toplantılar ve mitingler tertip etmek suretiyle hem iktidarı yola getirmeyi hem de parti bünyesini tek parça ve dağılmaz bir halde korumayı hedeflemişlerdi.⁴⁶¹ Bu hedeflerin önemli bir amacı da toplumda karmaşık duygular yaratıp halkı DP etrafında toplayıp birleştirmek ve asıl önemlisi MP'ye olan kaymaları önlemektir.⁴⁶²

1. Demokrat Parti'nin Çeşme Mitingi (23 Ağustos 1948)

Mareşal'in DP aleyhine söylediği sözler, özellikle sürekli muvazaacılıkla suçlanması üzerine, DP kapsamlı bir karşı taarruz yapmıştı.

Celal Bayar Çeşme mitingini yapmadan önce, kamuoyunda bir merak oluşmuş ve neler konuşulacağı hakkında yorumlar, tahminler yapılmıştı. MP aleyhinde bir konuşma yapması bekleniyordu, çünkü MP kurulduğundan beri DP resmi ağızdan MP hakkında bir konuşma yapmamıştı. Ayrıca MP'nin direk olarak DP'yi muvazaacılıkla suçlaması üzerine Bayar'ın kesin olarak bu konuda cevap vermesi beklenmişti. Çünkü Mareşal DP sayesinde siyasete atılmış ama şimdi DP'yi hedef tutan suçlamaları DP'ileri şaşırtmıştı. Ayrıca Mareşal'in ilk başlarda 12 Temmuz Beyannamesini onaylaması ise olaya ayrı bir renk katmıştı.⁴⁶³

İşte bu bekleyiş içerisinde Celal Bayar 23 Ağustos 1948 günü Çeşme Mitinginde Millet Partisine beklenen cevabı şiddetli bir biçimde vermişti. Beklenen olduğu gibi Celal Bayar konuşmasının önemli kısmını muvazaaya ayırmış ve MP'lilerin suçlamalarına cevap vermişti.

Konuşmasına öncelikle, eskiden DP'lilerle birlikte olanların; gerçek yüzlerinin şimdi

⁴⁵⁹ Vatan Gazetesi, 16 Ağustos 1948, s.1-3; Kudret Gazetesi, 16 Ağustos 1948, s.1-3

⁴⁶⁰ Vatan Gazetesi, 17 Ağustos 1948, s.1-3

⁴⁶¹ Tekin Erer, a.g.e, s.473

⁴⁶² Kemal Karpat, a.g.e, s.189

açığa çıktığını ifade ederek başlamış ve DP'lileri kötülemek sureti ile amaçlarını gerçekleştirmek isteyen bu kişilerin, hiç olmazsa partilerini kurduktan sonra daha ciddi ve vakur davranmalarının gerektiğini idrak etmelerini istemiş ve yalan olduğunu bile bile bir sürü iftira atmaktan vazgeçmelerini de ayrıca istemişti. DP'nin şerefi ile oynayacaklarına, kendi partileri ile meşgul olmaları ve DP'ye düşmanca hareketlerle saldırmalarından vazgeçmeleri gerektiğini söylemişti. Bu gibi davranışların sonucunda ise bir işbirliği yapmanın imkanının kalmadığı ifade etmişti.

MP'lilerin kendilerine devamlı suretle muvazaacılıkla suçlamaları, şef düzeninin ve baskı yönetimini yıkacaklarını söylemelerinin manasının, DP'yi muvazaacılık suçlamasının altında ezmek ve MP'nin gerçek muhalefet partisi olduğunu kamuoyuna duyurmak olduğunu söylemiş, ama bu çabaların DP'nin itibarını sarsmayacağını ve CHP karşısında diz çökmüş bir hal almadıklarını ve almayacaklarını belirtmişti. Celal Bayar MP'lilerin yapmış olduğu muhalefet mücadelesini şöyle özetliyordu, DP tarafından zaten çoktan yıpratılmış yıkılmış bir sisteme karşı yapılmış bir muhalefet olduğunu, daha MP'deki kişilerin cisimleri dahi ortada yokken, DP'nin tek parti idaresine ve şeflik sistemine karşı amansız mücadele verdiğini ve MP'nin baskı rejimini yıkacaklarının söylemelerinin ise komik olduğunu ifade ediyordu. Bayar daha sonra konuşmasına, 21 Temmuz seçimlerinin yorumu, yeni seçim kanunları vb. ile devam etmiş asıl önemli konu olan muvazaa konusunu ise sona bırakmıştı. Son bölüm konuşması ile yeni kurulmuş olan MP'ye etkili bir biçimde karşı propagandaya başlamıştı.

Öncelikle DP hükümetle ne şekilde pazarlık yapmış olduğunun açıklanmasını isteyerek, MP'lilerin yaptığı suçlamalara delil istemişti. Sonra da hükümetten aldıkları "ivaz" için, açıkça cevap ve açıklama beklediklerini, eğer açıklayamazlarsa, siyasi ahlaka ve haysiyete uyulmadığını ve bu vasıfları MP'lilere iade edeceklerini ikaz etmiş, ayrıca daha onların ortada görünmedikleri bir zamanda, tek partiye karşı amansız mücadele edip, başarılı olduklarını ve bu özelliklerinden dolayı korkaklık suçlamalarını kabul edemeyeceklerini, bu cesur özelliklerinden ötürü kendilerini emniyet altına almak için kesinlikle muvazaaya yanaşmayacaklarını üzerine basarak söylemişti.

Celal Bayar MP'lilerin bunlara cevap veremeyeceğini, verecekleri cevapların da iftiradan başka bir şey olamayacağını söylerken bu özellikleri ile yani suçlama ve iftira ile yeni kurulmakta olan demokrasiye zarar vereceklerini, demagoji ve iftira temellerine dayalı bir gelenek oluşturacaklarını söyleyerek, bilerek ya da bilmeyerek memleket menfaatlerini olumsuz etkileyeceğini ve muhalefet düşüncesinin itibarının böylece onlar tarafından

⁴⁶³ Mümtaz Faik Fenike, "Çeşme'de Verilen Karar", *Vatan Gazetesi*, 22 Ağustos 1948, s.1-3

düşürüleceğini iddia etmişti. Bu şekilde davranarak hem muhalefeti soysuzlaştırdıklarını hem de özgürlük cephesinde çatlaklar oluşturarak CHP iktidarını daha da sağlamlaştırdıklarını ve iktidarda daha uzun kalmalarını sağladıklarını ifade ederek onları ikaz etmiş ve davaya ihanet ettiklerini ifade etmişti.⁴⁶⁴

Görüldüğü üzere Celal Bayar Çeşme Mitinginde, MP'lilerin tüm suçlamalarına cevap verirken, MP'lilerin muhalefet ruhuna aykırı davrandıklarını, CHP'ye yardımcı olduklarını, yalan ve iftira ile yeni bir siyasi gelenek oluşturduklarını iddia ederek MP'ye karşı taarruza geçmişti.

a. Çeşme Mitingine İlk Tepkiler

DP'nin Çeşme mitinginde Celal Bayar bir sürü olumsuz suçlamaları canlı örnekleri ile cevaplayıp, boşa çıkartması, muvazaa söylentilerinin yalan olduğunu iddia etmesi, memlekette emniyet ortamının yaratılması için önemli bir adım olduğu yorumları yapılmıştı.⁴⁶⁵

Ayrıca Bayar'ın konuşması ile CHP tarafının acaba MP ile DP muhalefette birleşir mi şeklindeki endişeli bekleyişi sona ermiş ve CHP'lileri bir hayli memnun etmişti.⁴⁶⁶

MP'liler ise Çeşme mitinginin DP ile hükümet arasında “muvazaa” ile tertiplendiğini ve yoğun bir propaganda maksatlı yapıldığı belirtilirken, Bayar'ın Çeşme konuşmasının muhalefet cephesini parçalamak bakımından bir dönüm noktası olduğu da ifade edilmişti.⁴⁶⁷

Çeşme mitinginde Celal Bayar'ın muvazaa yoktur demesine bir tepkide Kenan Öner'den gelmişti. Öner, yeni bir seçimin yapılmamasını, CHP'nin yıkılmamasını, İnönü'nün devlet başkanlığında kalmasını kabul eden DP'nin muvazaadan başka ne yaptığını sorar ve DP yalnızca “Dümen Suyuna” giderse yaşayabileceğini yoksa yok olacağını söyleyerek tepkisini bu şekilde sert bir tavırla göstermişti.⁴⁶⁸

Çeşme mitinginin kendisinden çok, iki partililerin birbirilerine vermiş oldukları cevaplar daha çok ilgi çekmişti. İki parti birbirlerine olan eleştiri dozunu gün geçtikçe artırmış ve siyasi tansiyonun derecesi de yukarıya doğru tırmanmıştı.

⁴⁶⁴ Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri, a.g.e, s.289-296, Cumhuriyet Gazetesi, 23 Ağustos 1948, , s.1-3; Vatan Gazetesi, 23 Ağustos 1948, s.1-2

⁴⁶⁵ A.Emin Yalman, “Hassas Pusula”, Vatan Gazetesi , 24 Ağustos 1946, s.1-3

⁴⁶⁶ Vatan Gazetesi, 24 Ağustos 1948, s.1-3

⁴⁶⁷ Mustafa Kentli, “Muvazaa Cephesi Nasıl Kuruldu?”, Kudret Gazetesi, 30 Ağustos 1948, s.1-3

⁴⁶⁸ Kenan Öner, “Kenan Öner Bayar'a Cevap Veriyor”, Vatan Gazetesi, 25 Ağustos 1948, s.1-3

b. Adnan Menderes'in Tartışmalara Katılması

Mareşal İstanbul'daki temaslarını, incelemelerini MP'lilerle beraber yürütüyordu. Mareşal, damadı Şefik Çakmak, Kenan Öner ve Fuat Arna ile birlikte Hasköy'de halka hitaben konuşma yapmışlardı.

Mareşal yaptığı bu konuşmada:

"Üç yıl evvel; hak ve hürriyet mücadelesine bir fert olarak biz de katılmıştık ve yolun doğruluğuna inanmıştık. Fakat sonraları DP kurucularının milleti aldatma yoluna saptıklarını gördük. Bunun için kendimizi bu çeşit muhalefetin saflarından sıyrarak, karşınıza yepyeni bir çehre ile (Millet Partisi) çıktık.

*Gördük ve anladık ki millet bizimle birlikte gelecektir. Bilhassa şuna işaret etmek isterim ki, bu günlerde, bir takım mantıksız sözlerle bize kurucular vaki oluyor. Bunları cevaplandırmak yersizdir. Hakiki cevabı milletin akliseliminden bekliyoruz. Temiz ve lekesiz elemanlara sahibiz. Millet bizimle beraber oldukça, memleketi bu tip kişilerin elinden kurtaracağımıza inancımız var. Allah doğruların yanındadır"*⁴⁶⁹

diyerek, DP'ye çatmış ve doğru yoldan çıktıklarından dolayı DP'den ayrıldıklarını ve millete hizmet için MP'yi kurduklarını söylemiş ve milletin kendileri ile beraber olmaları halinde düze çıkacaklarını iddia etmişti.

Kenan Öner ise DP'nin iki yılda yaptığı kötülüğü, CHP'nin yirmi yılda yapmadığını öne sürmüş, Fuat Arna ise DP'nin muvazaa yaptığını ve DP, programını CHP ile birlikte yaptığını iddia edince, Adnan Menderes'te bu tartışmaya İzmir'den seçim gezisinden katılarak tartışmanın boyutunu değiştirmişti.

Adnan Menderes, DP programını yayınlamadan önce bir tek Halk Partili tarafından bile görülmediğini belirtmiş ve şöyle devam etmişti:

*"Başlarından takkelerini, sırtlarından hırkalarını çıkartıp onların halk arasında bir kahraman edası ile salınabilmelerine imkan veren DP olmuştur. Kendileri uzun zamandan beri tamim ettikleri halde ve bütün tehlikeler ortadan kalkmış bulunmasına rağmen bir üniforma korkuluğu tedarik edemeden parti kurmak dahi ne derecede tereddütten ve ürkeklikler gösterdikleri malumdur. Elbiseler, rütbeler hiçbir zaman cesaretin, hamiyetin, itidal, dirayet ve zekanın şaşmaz ölçüsü olmamıştır. Bunun delili ise, bu yaşta ve kemalde bir zatın çekinmeden daha dün bizim milleti aldattığımızı mübalağasızca söyleyivermiş olmasından anlamak mümkündür. DP rütbe, üniforma ve isim partisi değildir. DP sayısız, adsız kahramanların partisidir. O Türk Milletinin mübarek eliyle kurduğu ilk ve hakiki millet partisi olmuştur ve bu şerefi kendisinden hiçbir kimse ebediyen alamayacaktır."*⁴⁷⁰

⁴⁶⁹ Kudret Gazetesi, 3 Eylül 1948, s.1-3

⁴⁷⁰ Vatan Gazetesi, 5 Eylül 1948, s.1-3

diyerek açıkça Mareşal'i hedef alarak konuşmuş, daha onun DP çatısı altında kahraman gibi dolaştığını belirttiikten sonra MP'nin bir asker, bir kahraman bulamadan partiyi kuramadıklarını, DP'nin bu şekilde kahramanlara ihtiyacı olmadığını, milletin gücü ile kurulup bu şerefi aldığını ileri sürmüştü.

B. MİLLET PARTİSİ'NİN KADIKÖY TOPLANTISI (12 EYLÜL 1948)

Bir hayli sert ve ölçüyü aşan konuşmaların yapıldığı Kadıköy toplantısı, bir hayli ses getirmişti. Mareşal bu toplantıda bir konuşma yapmış ve şunları aktarmıştı:

“.....Artık muvazaanın ipliği pazara çıkmıştır, sıfır olmuştur.

.....Onlar beni Mebus yapmışmış. Ben zannediyorum ki siz beni mebus yaptınız.....Biz kanunların hükümlerini tatbik etmek istiyoruz. Anayasayı tatbik edeceğiz. Bu hailerleri ortadan kaldıracacağız. El ele verdiğimiz zaman bu hilekarlar ortadan kalkacaktır....”⁴⁷¹

Mareşal yine DP'ye yüklenmiş, “hilekarlık” ve “muvazaacılık” suçlamalarını DP'ye yönelmekten kaçınmamıştı. Aslında MP'lilerin, DP'ye yöneltecekleri pek fazla bir söylemleri olmadığı da anlaşılmıştı, bir iki konu dışında DP'nin üzerine gidecek başka bir konu bulamıyorlardı.

Fuat Arna ise konuşmasını DP ile CHP'nin iş birliği yaparak milli iradeyi parçaladıklarını, bu muvazaanın bir ahlaksızlık olduğunu ve DP'deki kıymetli şahsiyetlerin muvazaa yapmadıkları için partiden atıldıklarını iddia ediyordu. Sözü Pertev Demirhan almış ve Mareşal'i, Mareşal olduğu, en kabiliyetli asker olduğu için değil, feragatin, tevazunun, efendiliğin timsali olduğu için sevdiklerini iletirken, “üniforma” meselesi için Adnan Menderes'e göndermeler yapmış oluyordu. Tansiyonu yükselten konuşmaları ise Kenan Öner yapmış bir anlamda ölçüyü kaçırmıştı. DP'den istifasını Celal Bayar yüzünden verdiğini ve “Bayar'ın post elden gidecek” düşüncesi ile kendisine cephe aldığını söylemiş ve DP'nin Bayar ve Köprülü sayesinde değil kendisi gibi cesur insanların sayesinde kurulduğunu ve İnönü'nün “tir tir” korktuğunu ve sonra DP'deki Bayar ve diğerleri ile temasa geçip muvazaa ile korkulan bir parti olmaktan çıktıklarını ilave ettikten sonra Bayar'ın DP'de kukladan ibaret olduğunu söyleyerek konuşmasına devam etmişti.⁴⁷²

C. MİLLET PARTİSİ'NİN UŞAK MİTINGİ (23 EYLÜL 1948)

23 Eylül 1948'de MP, Kadıköy toplantısını aratmayacak şekilde heyecanlı konuşmaları Uşak'ta da sergilemişti. General Sadık Aldoğan pahalılıktan şikayet ederek Savarona yatı için 700.000 lira verilmesinin yanlışlığını! ifade ederken ne demek istediği

⁴⁷¹ Vatan Gazetesi, 13 Eylül 1948, s.1-3

anlaşılammıştı. Yine konuyu muvazaaya getirmiş ve bir hayli gerginliği tırmandıracak şekilde “DP’nin başına kötü bir tesadüf neticesi gelmiş olan CHP talebeleri şu güzelim muhalefeti söndürdüler, soysuzlaştırdılar, mihverinden çıkarıp kepezeye çevirdiler. Politikadan anlamayan bu akılsız adamlar, CHP genel başkanından yüz bulunca gevşeyiverdiler.....” şeklinde konuşma yaparak DP üzerine yüklenmişti. Kenan Öner ise konuşmasında malum olan konu üzerine konuşmuş ve DP’yi kendisinin büyüttüğünü ama dört “türedi” adamın koskoca milleti istismar etmeye kalktığını söylemiş ve konuşmasını sürdürmüştü.⁴⁷³

D. CELAL BAYAR’IN GELİŞMELER KARŞISINDAKİ YORUMU

Celal Bayar, MP’lilerin 12 Temmuz Beyannamesinden sonra DP’nin gevşediği yönündeki eleştirilerine karşı; hiçbir memlekette ne de siyasi partilerde fahri başkanlık diye bir makam olmadığını (fahri başkanlığın değişmez başkanlık olduğunu söyleyip) bir siyasi partinin, bir şahsın şeref ve itibarına sığınmasının o partinin doğuşundaki zafiyeti gösterdiğini belirten⁴⁷⁴ bir cevap vermiş, bu özelliğinden dolayı MP’yi eleştirmiş ve Menderes’in “üniforma” konusundaki konuşmasına da destek vermişti.

E. MİLLET PARTİSİ’NİN EDİRNE MİTINGİ (11 EKİM 1948)

Mareşal yapmış olduğu konuşmada Bayar’ın fahri başkanlık konusundaki eleştirisine cevap vermiş ve

“şahsımı millete kabahatli göstermek isteyen bazı DP mütehakkim zevatına şöyle diyeceğim. Onlar fahri reislik, değişmez başkanlık sisteminin ihyasından başka bir şey değildir diyorlar. Görünüyor ki bu insanlar bizim programımızı ya okumamışlar yahutta milleti işgal için böyle konuşuyorlar. Bizim tüzüğümüze göre Reisicumhurlar ancak bir devre için iktidarda kalabilirler, bu nedenle DP’lilerin derin bir gaflet duygusuna dalmış bulduklarını söyleyebilirim. Onlar milleti bir dürbünün tersiyle seyrediyorlar. Fakat bizleri asla aldatamayacaklardır.

12 Temmuz Beyannamesinin neşrini müteakip vicdanı titreyen namuslu Halk Partili arkadaşlarım bana geldiler ve artık muhalefet kalmadı, muvazaa resmen ilan edildi dediler. Bende bunun üzerine Millet Partisinin teşkilini istedim. Benim tek istediğim şey gözlerimi yumarken milletimin saadetine kavuşmuş görmektir.....”⁴⁷⁵

diyerek Celal Bayar’a cevap verirken DP’nin muvazaa yapması üzerine muhalefet kalmadığı için yeni bir muhalefet partisinin teşkili için kendisinin ilk adımı attığını söylüyordu. Diğer konuşmacılar ise şeflik sisteminin değiştirileceğine, ekonominin düzeltileceğine, kooperatif

⁴⁷² Vatan Gazetesi, 13 Eylül 1948, s.1-5

⁴⁷³ Vatan Gazetesi, 24 Eylül 1948, s.1-4

⁴⁷⁴ Celal Bayar’ın Söylev ve Demeçleri, a.g.e, s.302

⁴⁷⁵ Kudret Gazetesi, 12 Ekim 1948, s.1-4

sistemine geçilerek köylünün refaha kavuşturulacağını söylemişlerdi.⁴⁷⁶

MP'lilerin Edirne dönüşü İstanbul'da bir basın toplantısı yaparak Edirne gezisi hakkında bilgi vermişler ve Mareşal söz alarak, ne pahasına olursa olsun, hesap soracaklarını ve milletin haklarını, millete iade edeceklerini ifade eden bir konuşma yapmıştı.⁴⁷⁷

F. CUMHURİYET BAYRAMI KRİZİ

MP'liler Devlet Başkanı ve Parti Başkanlıklarının aynı kişide toplanmasını protesto etmek için, Cumhuriyet Bayramı kutlamaları münasebetiyle İsmet İnönü'nün bulunduğu törene katılmayıp, Cumhurbaşkanıyı tebrik etmemişlerdi. Bu konu ile ilgili soruları Hikmet Bayur cevaplamış ve:

“Muhalefet partileri mensuplarını; aynı zamanda devletin ve iktidar partisinin başkanı olan bir kimseyi tebrike gitmelerini ve onun etrafında merasime iştirak etmelerini doğru bulmuyoruz.....Ben kendi hesabıma merasime halkın içerisinde iştiraki daha uygun buldum ve öyle yaptım”⁴⁷⁸

diyerek protestonun sebebini açıklamıştı.

G. MİLLET PARTİSİ'NİN SİNOP MİTİNGİ (5 KASIM 1948)

Kasımın ilk haftası MP'li kalabalık bir grup Sinop'u ziyaret etmiş ve ateşli propagandalarına devam etmişlerdi. Mareşal bu gezi programına katılmamış ama bir bildiri hazırlamış ve damadı Şefik Çakmak tarafından Sinop halkına okunmuştu. Bildirisinde diğerlerinden içerik olarak pek fazla farkı olmayan, temel konusu DP'nin yoldan çıktığı ve bu nedenle MP'yi kurduklarını ve doğru yola milletinle birlikte yürüyecekleri ile ilgili mesajlar içeriyordu.

Mustafa Kentli ise çok partili hayata İnönü sayesinde geçilmediğini, zaten gelişen olaylar bu sonucu doğuracağını belirtmiş, muvazaa için illa yazılı belge olmasının gerekmediğini ifade etmiş ve İnönü'nün Cumhurbaşkanlığının yada parti başkanlığından birini seçmesi gerektiğini söylemiş ve konuşmasını devlet kapitalizminin artık sona erdirilmesinin zamanının geldiğini ifade ederek bitirmişti.⁴⁷⁹

H. MİLLET PARTİSİ'NİN KASTAMONU MİTİNGİ (12 KASIM 1948)

Şefik Çakmak bir konuşma yapmış ve temel eksen değişmemiş, konu; muvazaa, DP'nin muhalefeti, 12 Temmuz Beyannamesi ile bırakması neticesinde ciddi muhalefet isteyenlerin Mareşal'in etrafında toplandıkları şeklinde geçmişti.

⁴⁷⁶ Kudret Gazetesi, 12 Ekim 1948, s.1-4

⁴⁷⁷ Kudret Gazetesi, 13 Ekim 1948, s.1-3

⁴⁷⁸ Kudret Gazetesi, 30 Ekim 1948, s.1

Mustafa Kentli ise Türk milletinin din özgürlüğünün, siyasi özgürlükten daha önce hatta medeni ülkelerden de önce gerçekleştirmiş olduğunu ifade etmiş ve MP'nin anlayışında din özgürlüğü de olduğunu açıklamıştı.⁴⁸⁰

I. CELAL BAYAR'IN SİLİVRİ VE ÇORLU KONUŞMASI (5 ARALIK 1948)

MP'nin her konuşmasında muvazaa ile yatıp, muvazaa ile kalkması üzerine Bayar, bu konuya Silivri konuşmasında değinmiş ve

“Artık muvazaa efsanesi üzerinde durmak lazım mıdır?bilmiyorum. Bu niçin efsane haline gelmiş ve getirilmiştir? Bizden ayrılanlar, ayrılmak zorunda kalanlar mazeret olarak bu efsaneye sarılmışlardır. Çünkü kıymet olarak millete arz edecek başka hiçbir metaları, sermayeleri yoktur.....”

diyerek MP politikasının sığılığını ve başka propaganda malzemesinin olmadığını söylemişti. Ayrıca muvazaanın şaibe olduğunu, şaibenin ise korkaklık olduğunu DP'nin geçmiş faaliyetlerinde böyle bir korkaklığa rastlanmadığını göstererek, muvazaacılık yapmayacaklarının nişanesi olarak cesurluklarını göstererek, tüm bu suçlamaları red etmişti. Bayar ayrıca seçim konusu ile ilgili olarak konuşmuş ve seçimde emniyet olması lazım geldiğini, yoksa milli iradenin gerçekleşemeyeceğini bildirmiş ve bu konuya ayrıca dikkat çekmişti.⁴⁸¹

Ayrıca DP'nin ileri gelenlerinden Bayar, Menderes, Koraltan yapmış oldukları toplantıda MP ile ilgili kararlar almışlardı. MP'nin genişleyebileceği, halkın CHP'ce, DP aleyhinde söyleyeceklerine önem vermeyeceğini ama aynı sözleri MP söylerse bunu önemseyebileceklerini, o yüzden DP'nin dikkatli olması gerektiği kararlaştırılmış ayrıca Bayar, Mareşal'in Edirne'deki konuşmaları üzerine MP'ye karşı sertleşmenin yerinde olacağını teklif etmişti.⁴⁸²

DP'liler Mareşal'le karşı sert tavır almaya başlamışlardı. DP'nin genel kurulunda yine MP'ye karşı alınacak ittifak önlemleri konuşulmuş ve konu Mareşal'e gelmişti. Celal Bayar ve Menderes Mareşal ile olan bir anılarını anlatmışlar ve bir hayli dikkat çekmişlerdi. Bu anıya göre Mareşal *“Bırakın beni, Bulgar hududuna gideyim, oradan Ankara'ya yürüyeyim. Bu iş Şarka giderekte yapabilirim”* demiş, ayrıca Ruslar ile ilgili düşüncesi ise *“Ruslar ile iyi geçinmek taraftarıyım. Ne olur? Boğazlarda müşterek müdafaa yaparız”* diyerek açıklamış, bu konuşma orada bulunanları bir hayli şaşırtmıştı. Toplumun şaşkınlığı sürerken Adnan Menderes *“Mareşal'le münasebeti işte bu sözler ile kestik”* diyerek Mareşal ile hali hazırdaki

⁴⁷⁹ Kudret Gazetesi, 5 Kasım 1948, s.1-3

⁴⁸⁰ Kudret Gazetesi, 12 Kasım 1948, s.1-3

⁴⁸¹ Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri, asg.e, s.320-324

⁴⁸² Samet Ağaoğlu, a.g.e, s.226

çekişmenin ve ayrılığın sebebini bir anlamda açıklamış oluyordu. Sözü Menderes'ten Celal Bayar almış, o da Mareşal'lin Milli Mücadeleye zorla katıldığını, Atatürk'ü tutuklatmaya çalıştığını, adama ihtiyaç olduğu için iş verildiğini, Serbest Fırka zamanında bu fırka adına Atatürk'ü tehdit ettiğini, İsmet Paşa Onu uzaklaştırmaya kadar yerinde kaldığını söyleyerek Mareşal hakkında bir çok olumsuz suçlamalarda bulunmuştu.⁴⁸³

Bu konuşmalardan da anlaşılacağı üzere siyasette dünün olmadığı, önemli olanın bu gün olduğu, geçmişin bir kıymeti ve vefa gibi duygulara yer olmadığı anlaşılıyordu. Çünkü Mareşal'in, DP saflarında yer alması için ne gibi çabaların harcandığını Bayar'da Menderes'te çok iyi biliyorlardı. Onu kazanabilmek için, bir çok kişinin aracılık yapmasını Bayar istemiş, hatta birkaç kez Mareşal'i sırf bu konu için kendisi ziyaret etmişti. Menderes'in Mareşal ile ilişkiyi kesmenin sebebi olarak Mareşal'in sırtını Ruslara verip, Ankara'ya yürüme niyeti olduğunu söylemişti. Ama bu anısına ortak olan biri daha vardı, Cihad Baban. Onun anılarını incelediğimiz zaman, olayın pek de Menderes'in dediğigibi olmadığını anlıyoruz.

Cihad Baban, Menderes ile beraber Mareşal'i evinde ziyaret etmiş ve konu CHP ile kavgasına gelince Mareşal bir iç çekerek şu şekilde konuşmuş: *"Artık genç değilim ki! Genç olsaydım doğuya gider sırtımı Kafkasya'ya verir, bir Kolorduya sahip çıkardım. O zaman Ankara'dakilere bir tek emir yeterdi!...."*

Mareşal'in Kafkasya'ya sırt dayarım demesi üzerine Menderes: *"Paşam sırtınızı Kafkasya'ya dayayacaksınız ama, o Kafkasya'da şimdi sizin kızdığınız komünistler var!"* demiş, Mareşal'de bunda çekinecek bir şey olmadığını, zamanında Milli Mücadelede onların yardım ettiklerini söyleyerek cevap vermiş ve ziyaret bu şekilde sona ermişti.⁴⁸⁴

Mareşal'in bu sözü üzerine onunla ilişkiyi kestiğini söyleyen Menderes, o zaman araları güzel iken, bu konuşmayı şu şekilde yorumlamıştı. *".....Adam sırtını Rusya'ya verecek ve İnönü'yü devirecek"* dedikten sonra meşhur gülüşünü yapmış ve *"Aman gözünü seveyim, bu sözü hiçbir yerde boş bulunup söyleme. O hiddetlendi, saflığından ağzından böyle bir laf çıktı. Ne Kafkasya'ya sırtını dayayacağı var, ne de genç olacağı. Bu söz yayılırsa hem Mareşal, hem de bizim için kötü olur"*⁴⁸⁵

Menderes, Mareşal'in bu sözlerini babacan bir adamın saflığı sonucunda ağzından çıktığını düşünerek hoşgörülle yorumlarken, işlerin artık farklı olduğu, Mareşal'in rakip olarak MP'ye geçtikten sonra, aynı konuşmasını farklı yorumluyor ve toplantıdakilere,

⁴⁸³ Samet Ağaoğlu, a.g.e, s.240

⁴⁸⁴ Cihad Baban, a.g.e, s.116

Mareşal'le işte ozaman ilişiği kestik diyecek kadar da geçmişi görmezden geliyor, unutmüş görünüyordu.

Menderes daha sonra, A. Emin Yalman'nın üç parti anlaşıp, memleket sorunlarını çözmeleri fikri için *"Bir kere MP ölmüştür. Onlarla görüşürsek yeniden canlandırmış oluruz. Tabii Hikmet Bayur sizin teklifinizi kabul eder. Partisini canlandırmak için. Mareşal'le de anlaşabileceği noktalar azdır. Böylece ondan kurtulur."* Ayrıca başka bir zamanda *"Yalnız, Millet Partisi ile görüşemeyiz....."* diyerek MP ile kesinlikle beraber olmayacaklarını açıkça beyan etmişti.⁴⁸⁶

Vatan Gazetesinde Hikmet Bayur'la yapılan söyleşide, Bakü Radyosunun yayınlarında MP hakkındaki yorumların şu şekilde olduğu belirtiliyordu:

*"Yeni partinin vaftiz babası ne yapsa nafiledir. O; yeni partiye mürteci bir rol oynamak istiyor. Memlekette, demokrat kuvvetlere karşı savaşta bu partiyi kullanmak isteyen muayyen şahısların ve çevrelerin planlarını açıklamış oluyor. Fakat bu siyaset bezirganları ne yaparlarsa yapsınlar, artık halkı aldatamazlar. Halkın sağ duysu kuvvetlidir, görüşü yerindedir. Her şeyi açıkça biliyor. Halk, Bayar gibi uğursuzun elinden çok felaketler çekmiştir."*⁴⁸⁷

Yazıda yer alan demokrat güçler, Moskova'ya ajanlık edenler ve beşinci kolluk eden bir avuç kötü niyetliler olduğu yorumlanmış ve irticadan kast ettikleri de Türk Milletindeki milli beka azmi olduğu söylenmişti.

Moskova eğilimli yayınlar yalnızca MP'ye değil Demokrat Partiye de suçlamalarda bulunuyorlardı. DP içerisindeki kaynaşmalardan, Bolşevik ajanların da katkısı olduğunu belirten Bayar, en son 30 Mart 1948 tarihinde Bakü Radyosunun yayınına dikkat çekmiş ve bu yayından alıntılar alarak DP teşkilatına bir genelge ile ileterek teşkilatını uyarmak istemişti. Bakü Radyosundan alınan yayında, DP buhran geçiriyor başlıklı bir yazı yazılmış ve başta Bayar olmak üzere diğer tüm idarecilere şiddetli saldırılarda bulunmuştu. Kısa başlıklar halinde sıralayacak olursak:

- "1. Bunlar memleketi demokratik kuvvetlerin birleşmesi hakkında ilerleyici! Partiler tarafından yapılan teklifleri red ettiler,*
- 2. Türk Komünist Partisi aleyhinde daha şiddetli tedbirler alınmasını istediler,*
- 3. Milletle itidali muhafaza etmek suretiyle harekete geçmesini tavsiyede bulundular,*

⁴⁸⁵ a.g.e, s.117

⁴⁸⁶ Samet Ağaoğlu, a.g.e, s.276-277-294

⁴⁸⁷ Ahmet Emin Ağaoğlu, "Bayur'la Dertleşme I", Vatan Gazetesi, 12 Aralık 1948, s.1-2

4. *A.B.D. yardımına taraftar oldular ve Türk-Amerikan işbirliği siyasetini tercih ettiler,*

5. *Kendi Partileri için diktatörce davrandılar,*

6. *Sovyetler Birliği ile onun peyklerine ve Yunan Çetecilerine karşı dostça bir siyaset takip etmediler,*

7. *Türkiye'deki Komünistlere ve Bolşevik taraftarlarına husumet gösterdiler.*"⁴⁸⁸

Görüldüğü üzere Sovyetler Birliği, kendi rejimini ithal edebilmek için çeşitli çabalara girişmiş, bunlardan biri de siyasi partiler aracılığı ile yönetimi kontrol altında tutmaktı. Bunda başarılı olamayınca, bu partileri çeşitli yollarla baskı altında tutmak için yayın yolları ile suçlamalarda bulunmuş ve yıpratma savaşı içerisine girmişti.

J. 1948 YILININ KISA BİR DEĞERLENDİRMESİ

Bu yılın en önemli olayı MP'nin kurulması idi. DP'de baş gösteren huzursuzluklar neticesinde, bazı milletvekilleri partiden ihraç edilmişti. Arkadaşlarının ihracını eleştirip, genel kuruldan istifa eden milletvekillerini de DP Haysiyet Divanında partiden ihraç etmiş ve DP'de bir sarsılma dönemi başlamıştı. Ayrılan bazı milletvekilleri Bağımsız Demokratlar oluşumunu gerçekleştirip gerçek DP'nin kendileri olduğunu iddia ediyorlardı. Ayrılan diğer milletvekilleri ise yeni bir parti oluşturma çabasına girişmişler ve Mareşal'in liderliğinde ikinci büyük muhalefet patisi olan MP'ni kurmuşlardı. DP'den sonra muhalefeti temsil eden ikinci parti MP olmuştu. MP daha çok iktidar ile mücadele edeceğine bünyesinden çıkmış olduğu DP ile mücadeleye başlamıştı. Bir anlamda muhalefet birbirine düşmüştü. MP etkili bir söylev oluşturamıyor, kitleleri peşinden sürükleyecek bir hava yaratamıyorlardı. Tek etkili söylemleri DP'nin CHP ile yaptıklarına inandıkları "*muvaazaa*" olayı idi. Her toplantıda, her demeçte parti ileri gelenleri yalnızca muvaazaa olayını dile getiriyorlardı. Toplumda MP için bir kin, nefret ve öç alma duygularının ağır bastığı bir davranış biçimi algılanıyordu. DP'de direkt olarak MP ile çatışma fikri oluşsa da CHP'nin işine gelmemesi için temkinli davranıyordu. Ama yine de gelişen olaylar, DP ile MP'yi birbirine düşürmüştü bu ortamdan CHP ise tam manasıyla faydalanamıyordu. Çünkü 1946'dan beri CHP bünyesinde bir çözülme oluşmuş, adeta birbirilerine düşmüşlerdi.

⁴⁸⁸ Celal Bayar'ın *Söylev ve Demeçleri*, a.g.e, s.541-542 (6. Maddedeki Yunan Çetecilerine yardım etmeme konusu kısaca şu şekilde açıklanabilir: II. Dünya savaşı sonrası Balkanlar'da, Sovyet ilerlemesi hat safhaya varmış, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan Sovyet etkisi altına girmiş, Yunanistan ise İngiltere nüfuzunda kalmıştı. Ama Yunanistan'da iç savaş çıkmış ve Komünist çeteciler Sovyetlerin desteği ile Merkezi Hükümetle savaşa girişmiş ve Sovyet rejiminin Yunanistan'a yerleşmesi için çaba sarf etmişlerdi. Türkiye işte bu çetecilere uzak durmuş, Yunanistan'a destek çıkmıştı. Çünkü aynı tehlike Türkiye içinde geçerli idi. Daha sonra Yugoslavya'nın Sovyetler ile ters düşmesi üzerine aynı tehlike Yugoslavya içinde gerçekleşmiş ve ileride Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya bir ittifak Antlaşmasına kadar gitmişlerdi.)

Türk siyasi havası bu çelişkiler içerisinde sürerken dış dünyada ise Sovyetlerin yayılmacı politikaları sürmekte ve Balkanlar'a kadar sızıp, kendine yatkın hükümetler kurulmuş ve Sovyet rejiminin istikameti Türkiye ve Yunanistan olmuştu. Soğuk Savaşın tüm hızıyla sürdüğü bir ortamda Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetlerin bu yayılmacı politikasını önlemek için Truman ve Marşal doktrinlerini işleme sokmuş ve bu plana Türkiye'de dahil olmuştu. Türkiye Soğuk Savaşın iki kutuplu dünyasında tam ortada coğrafi olarak yer alırken politika batı daha doğrusu A.B.D. yanlısı bir politikaya yatkınlık gösteriyordu.

Meclis gündemine de Ahmet Tahtakılıç olayı oturmuş, günlerce Meclis bu konuyu tartışmıştı. Aralık ayının sonlarında Mecliste A.B.D.'den gelecek 20 milyon dolarlık kredi anlaşması kabul edilmişti. Ama Bağımsız Demokratlar, DP'nin büyük kongrenin son hazırlıklarını yaparken, DP'li delegeleri etkilemek için CHP ile suni gerginlik yaratıp, kıyasıya çatışıyorlardı. Ahmet Tahtakılıç CHP'lileri oldukça kızdıran konuşmalar yapmıştı.⁴⁸⁹ CHP'li Kurtoğlu ile Tahtakılıç arasındaki şahsi kavgaya daha sonra Diyarbakır Milletvekili Şevket Uluğ karışmış ve Uluğ, Tahtakılıç ve Şahin Laçın arasında yumruk ve tokat kavgası başlamıştı. Tahtakılıç ve arkadaşları bu olayı, DP'nin Büyük Kongre için hazırladığını söylemişti⁴⁹⁰ ama Bağımsız Demokratların tüm bu suni gerginlik çabaları DP Büyük Kongresinde, MP'lilerin beklediği gibi büyük bir etki yapmamış, istenen parçalanma olmamıştı.⁴⁹¹ Tahtakılıç olayını Mareşal şu şekilde yorumlamıştı:

"İlk dayağı yiyen Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç olmuştu. Kendisi yaptığı bir konuşmasından sonra kürsüden inerken üç Halk Partili milletvekilinin saldırısına uğrayarak dövülmüştü.....bu dövülme olayı MP'ye karşı iktidarın güttüğü siyaseti apaçık ortaya koyuyordu."⁴⁹²

Mareşal bu olayla ilgili birde anısını anlatmış ve:

"Buna benzer bir tokat hadisesi 1327'de Meclisi Mebusan'da olmuştu. Arnavutluk Mebusanı olan İsmail Kemal Beye, Serez Mebusu Derviş Bey toplantı esnasında bir tokat atmıştı. Bu koca hadise koca Arnavutluk'un bizden yüz çevirmesi neticesini doğurmuştu. Kırk yıllık tarihimiz iktidarın şiddet göstermesi ile memleketin büyük kayıplara uğramış olduğu misalleri ihtiva etmektedir"⁴⁹³

diyerek iktidarın şiddet uygulamasının önemli kayıplara neden olacağını belirtmiş ve olayı protesto etmişti.

Bazı çevreler olayı, Mareşal herhalde Bağımsız Demokratların güttüğü siyaseti

⁴⁸⁹ Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.243

⁴⁹⁰ Samet Ağaoğlu, a.g.e, s. 289-291

⁴⁹¹ Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.244

⁴⁹² Adnan Çakmak "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları" Hürriyet Gazetesi, 14 Mayıs 1975, Tefrika 35

anlayamamış olacak ki CHP-MP ilişkisi olarak yorumlamıştı. Mareşal'in bu olayı yorumlarken doğru tespit ettiği bir şey vardı ki oda "*İlk dayağı yiyen Tahtakılıç oldu*" demesi idi. Çünkü çok partili devrenin ilk Meclis kavgası bu idi.⁴⁹⁴

Tahtakılıç ve CHP milletvekillerinin kavga etmesi ve Tahtakılıç'ın tokatlanma konusu üzerine MP'nin ileri gelenleri bu olayı protesto etmişti. İktidar cephesi bu olaya az çok seyirci kalsa da basının önem vermesi üzerine, iktidara yakın olan Akşam gazetesi olayı kınamış ve ünlü halkçılardan olan Hüseyin Cahit Yalçın, olayı üzüntü ile karşıladığını beyan etmek zorunda kalmıştı. Kenan Öner de olayı çoğunluk baskısına birde dayak ilave edildiğini belirterek eleştirmişti.

Millet Partisi ise bir bildiri yayınlarak olayı şiddetle protesto etmişti. Beyanın özünü, kürsü özgürlüğünün ihlal edilmesi oluşturuyordu. Olayın milletvekili dokunulmazlığının bir ihlali, hatta zor kullanmanın kanun önüne geçmesi olarak belirtilirken CHP'yi ikaz etmeyi bir vatan vazifesi saymıştı.⁴⁹⁵

V. 1949 YILI TÜRKİYE'SİNDE SİYASAL ORTAM VE MİLLET PARTİSİ'NİN İKTİDAR MÜCADELESİ

1949 yılının ilk gününe Mareşal hasta olarak girmişti. Kamuoyunda son zamanlarda Mareşal'in çok ciddi şekilde hasta olduğu konuşuluyor, kaygı duyuluyordu. Ama öyle yansıtıldığı gibi ciddi bir hastalığı olmadığı anlaşılmış, son Trakya siyasi gezileri esnasında Mareşal zatürreye yakalanmış ama iyi bir tedavi sonrası sağlığına kavuşmuştu. Mareşal'in rahatsızlığından endişe duyan Ankara Hukuk Fakültesi öğrencileri bin imzalı geçmiş olsun telgrafi çekerek Mareşal'e destek olmuşlardı. Bu duygulandıran davranış üzerine Mareşal gençlere şu telgrafi çekerek cevap verme gereği duymuştu.

"Ankara Hukuk Fakültesi Gençlerine

ANKARA

Telgrafınızı aldım, samimi alakanıza çok mütehassis oldum. Sağ olun. İstikbalin kıymetli demokrat gençleriyle iftihar duyar, hayırlı başarılar diler, sevgi ile gözlerinizden öperim.

FEVZİ ÇAKMAK⁴⁹⁶

A. UŞAK MİTINGİ (12 OCAK 1949)

MP Uşak'ta bir miting düzenlemek istemiş fakat Kütahya Valiliği buna izin

⁴⁹³ Süleyman Külçe, a.g.e, s.144-145

⁴⁹⁴ Samet Ağaoğlu, a.g.e, s.289

⁴⁹⁵ Süleyman Külçe, a.g.e, s.144-145

⁴⁹⁶ Kudret Gazetesi, 9. Ocak 1949, s.1-2

vermeyerek bir siyasi gerginliğe neden olmuştu. MP mitingi, Valiliğin vermiş olduğu emre rağmen yapmak istemeleri halinde, Valilik toplantıyı dağıtmak için emir vermiş ve bunu gerçekleştirmek için 32 Jandarma ve 8-10 Polis mevcutlu bir güç oluşturmuştu.⁴⁹⁷ Valiliğin mitingi men etmesine rağmen Hikmet Bayur'un miting yapmakta ısrar etmesine DP'liler şu yorumu yapmışlardı: *"Partilerini kapattırmak.....bu suretle bizi muvazaa partisi diye göstermek, hakiki muhalefet partisini hükümet kapatır demek ve dedirtirmek"*⁴⁹⁸ görüldüğü gibi MP her türlü imkanı değerlendirip, her olumsuzluğu lehine çevirmek için partiyi dahi kapattırmayı göze alıyor ve kamu oyuna gerçek muhalefet biziz mesajı vermek istediği iddia ediliyordu.

MP, Uşak Mitingine katılmaları ve bir güç gösterisi yapmak maksadıyla Bağımsız Demokratlara da çağrı yapmışlardı. Bağımsız Demokratlar, bu tekliften gurur duyduklarını, ama katılamayacaklarını bildirmişlerdi. Bu cevap; aşağıdaki telgrafta şu şekilde verilmişti.

"MP Başkanlığına

UŞAK

Arkadaşımız Ahmet Tahtakılıç'a karşı T.B.M.M. içinde yapılan fiili tecavüzü takbih maksadıyla tertip ettiğiniz toplantıya grubumuza mensup arkadaşları davet etmenizden fevkalade mütehassis olduk.

Tecavüz hadisesi daha ziyade Tahtakılıç'ın şahsında grubumuza matuf olması dolayısıyla toplantıda bulunmamak hususunda ki kararımızın anlayışla karşılanacağına eminiz.

Uşak halkının bu asil heyecanı karşısında en samimi teşekkür ve hürmetlerimizi sunarız.

*Bağımsız Demokratlar Grubu"*⁴⁹⁹

Uşak mitingi Tahtakılıç'a yapılan eylem için düzenlenmek istenmişti. Valinin toplantının yapılmaması için Uşak Kaymakamı'na emir verdiği halde MP'liler Valiye ne pahasına olursa olsun yapacaklarını bildirmeleri üzerine, Vali izin vermek durumunda kalmış, dolayısıyla istenmeyen bir durum çıkması engellenmişti. Mitinge, Mustafa Kentli, Milletvekili Suphi Batur ve Enver Kök katılarak destek vermişlerdi. Mitingin açılışını Uşak MP Başkanı Avukat Ahmet Seyhan bir konuşma yaparak açmış, konuşmasını toplanma ve konuşma özgürlüğü, insan hakları temeli üzerine oturmuş bir özgürlük olmazsa, diğer hak ve özgürlüklerden bahsedilemeyeceğini belirtmiş ve bu hakları kullanmak için izin beklemeyeceklerini bildirerek, (Valiye; bir anlamda da iktidara) tepkisini göstermişti. Konuşmasını daha sonra Mecliste Ahmet Tahtakılıç'a atılan tokada getirip, bu tokadın Tahtakılıç'a değil, Türk Milletine atılmış olduğunu da ekleyerek konuşmasını bitirmişti. Sözü sonra MP Genel Sekreteri Mustafa Kentli almış o da konuşmasına, Meclisteki kaba kuvveti

⁴⁹⁷ Kudret Gazetesi, 11 Ocak 1949, s.1-3

⁴⁹⁸ Samet Ağaoğlu, a.g.e, s.295

protesto etmek için bu mitingin yapıldığını söyleyerek başlamış ve sonra Meclisteki kürsü dokunulmazlığının ihlali olayını şiddetle protesto ettikten sonra muhalefetin Meclis dışında da baskıya uğradığını, DP'nin 12 Temmuz Beyannamesini kabul ederek, bu baskıyı kabul ettiğini belirterek konuşmasına devam etmişti.⁵⁰⁰

B. CUMHURİYET HALK PARTİSİ VE MİLLET PARTİSİ

Parti çalışmalarının çok hızlandığı 1948 yılı sonunda 2. Hasan Saka Hükümeti de hızla yıpranmıştı. Kendi parti grubundan da destek görmüyor, hatta parti ile bağdaşmamakla suçlanıyordu.⁵⁰¹ Politik olarak CHP, Demokrat Partideki bölünmeden ve Millet Partisinin kurulmasından sonra çok başarılı olamasa da ortamdaki faydalanıyordu. CHP'nin sorunları daha çok ekonomikti. İkinci görev alığında Hasan Saka, ekonomik güçlükleri halkın günlük yaşamından uzaklaştıracak çözümler üretememişti.⁵⁰²

Yaşanan ekonomik zorluklar, Hasan Saka Hükümetinin durumunu oldukça zorlaştırıyordu. 12 Temmuz Beyannamesinin ifade ettiği fikirleri gerçekleştirmiş ve parti ilişkilerini daha iyi bir hale getirmiş olan bu hükümet böylece tutmuş olduğu liberal siyasetin de sınırlarına gelmişti. Yıpranan Saka hükümeti 14 Ocak 1949'da istifa edince sürpriz olarak algılanmamıştı.⁵⁰³

Hasan Saka Hükümetinin istifasından sonra CHP çevrelerinde büyük bir siyasi faaliyet başlamıştı. Hükümetin kime sunulacağı hakkında çeşitli tahminler yürütülmüş daha sonra ismi en çok tekrarlanan Şemsettin Günaltay üzerine karar kılınmış ve kendisine hükümeti kurma vazifesi verilmişti. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, gelişen durumlar üzerine muhalefet grupları ile görüşme yapmak istemiş, bu isteğe Millet Partisi katılmamıştı. Bu davete MP niçin katılmak istemediğini şu şekilde açıklamıştı: *"Arkadaşlarla müzakere ettik. Görüşmenin siyasi ve ameli faydası olmayacağı için Cumhurbaşkanı'na rahatsız etmemeğe karar verdik."* İnönü'nün davetine DP ve Bağımsız Demokratlar icap etmemişler ve görüş alış-verişinde bulunmamışlardı. Günaltay gece 22⁰⁰ 'ye doğru hükümetini kurarak Cumhurbaşkanı'na listeyi sunmuştu.⁵⁰⁴

Günaltay'ın Başbakanlığa atanması, CHP'li şahinler için bardağı taşıran son damla olmuştu. Günaltay, İslam sempaticanlığı ile tanınan bir tarih profesörüydü ve şahinler onun

⁴⁹⁹ Kudret Gazetesi, 11 Ocak 1949, s.1-3

⁵⁰⁰ Kudret Gazetesi, 12 Ocak 1949, s.1-3

⁵⁰¹ Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.245

⁵⁰² Feroz Ahmad, a.g.e, s.42

⁵⁰³ Kemal Karpat, a.g.e, s.192

⁵⁰⁴ Kudret Gazetesi, 16 Ocak 1949, s.1-3

Kemalizm'e sırt dönebileceğine inanıyorlardı. Şair Behçet Kemal Çağlar, CHP'den istifa ederek bu durumu protesto etmişti.⁵⁰⁵ Günaltay, politik ve kültürel olaylarda liberal, din konusunda ise anlayışlı ve tartışmaya açık bir görüşe sahip insan olarak tanınmıştı.⁵⁰⁶

Günaltay'ın İslam sempatisini olması, CHP'de aşırı kanadı rahatsız ettiği gibi savunan kesimde vardı. Bu kesim, din eğer uygun kullanılması halinde ahlak ve fazilet sahasında rehberlik edeceğine ve bunun da millet için makbul ve çok faydalı olacağını değerlendirmişti. Allah'ını seven, Allah'tan korkan bir adam faziletli bir adam sayılacağı ve Günaltay'ın laikliğe, ilme, ilerlemeye düşmanlığı olamadığına göre dindarlığı, aksi oluncaya kadar lehinde yararlanması gerektiği ifade edilmişti.⁵⁰⁷

Günaltay liberal düşüncesini icraata geçirmiş, din alanında cesur atılımlar yapmıştı. İlk ilahiyat fakültesinin kuruluşu Günaltay zamanında gerçekleşmiş ve Günaltay bundan övünme payı da çıkartmıştı.⁵⁰⁸

1. Arapça Ezan Olayı

Meclis toplantı halinde iken Tıcani tarikatından olduğu öne sürülen ve adları Muhittin Ertuğrul ve Osman Yas olan iki kişi Arapça ezan okuyarak bir anda gündemi karıştırmıştı. Akli dengeleri yerinde olamadığı öne sürülen bu kişilerin yaptığı eylemin, Mecliste aşırı sağ ve sol akımlar ile ilgili komisyonların toplandığı gün yapılması manidar bulunmuş ve bunu bir protesto olduğu yorumlanmıştı. Daha sonra yapılan araştırma ve sorgulamalardan bu iki kişinin amaçlarının, şeriat düzeninin getirilmesi, ezanların Arapça okunması ve kadınların tesettüre girmesi olduğu anlaşılmıştı. Bu eylemi, seslerini Meclise duyurmak için yaptıklarını da söylemişlerdi.⁵⁰⁹

Muhittin Ertuğrul üç ay hapis cezasına çarptırılmış ama akli dengesi yerinde olamadığına dair raporu olduğu için cezası 40 güne düşürülmüştü.⁵¹⁰

2. Şemseddin Günaltay Hükümeti Programının Tartışılması

Günaltay Hükümeti kurulduktan sonra ortaya bir önceki Saka Hükümetinden pek farklı olmayan bir Bakanlar Kurulu çıkmıştı. 15 Bakandan 11'i Saka Hükümeti ile aynı idi.⁵¹¹ Bayar, Cumhurbaşkanı İnönü ve Başbakan ile görüşmelerde bulunarak durum

⁵⁰⁵ Feroz Ahmad, a.g.e, s.42

⁵⁰⁶ Kemal Karpat, a.g.e, s.192

⁵⁰⁷ Ahmet Emin Yalman, "Son Siyasi Hadiseler", Vatan Gazetesi, 6 Şubat 1949, s.1-3

⁵⁰⁸ Feroz Ahmad, a.g.e, s.93

⁵⁰⁹ Vatan Gazetesi, 5-6 Şubat 1949, s.1-3

⁵¹⁰ Kudret Gazetesi, 17 Şubat 1949, s.1-2

⁵¹¹ Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.246

değerlendirmesi yapmıştı.⁵¹² Bayar daha sonra 14 Şubatta İnönü ile tekrardan görüşmüş ve bilgi alış-verişinde bulunmuştu.⁵¹³

Hükümet programı üzerine ilk konuşmacı MP'li Osman Nuri Köni olmuştu. Köni memleket iyiliğine çalışacağını bildiren hükümetin bu sözlerindeki samimiyetten şüphe ettiğini, bir çok eski Bakanın yeni hükümette de bulunmasının şüphelerini güçlendirdiğini, ayrıca programda bir çok eksikliklerin bulunduğunu ve Anayasaya aykırı kanunların savunulduğunu, din adamlarının siyasete karışmama gibi hükümet adamlarının da din işlerine karışmamalarını ve diyanet işleri ile vakıfların devlet kuruluşları arasında yer almaması gerektiğini anlatmış ve hükümete bu nedenle güvensizlik oyu vereceklerini açıklamıştı. Güven oylamasına 68 milletvekili katılmamış, 42 milletvekili olumsuz, 368 milletvekili olumlu oy kullanarak hükümet güven oyu almıştı.⁵¹⁴

3. Bütçe Görüşmeleri

Bütçe görüşmelerinde MP adına Suphi Batur söz almış ve hükümeti oldukça eleştirmişti. Öncelikle Bütçe için Devletin harcamalarını bir plan dahilinde hesaplanıp sonra gelirlerinin hesaplanması ve gelir-gider dengesine özen gösterilmesini istemiş, aradaki açığın vergi ile kapatılmaması ve verginin suistimal edilmemesini istemişti. Vergi kanununda, mükelleflerin gücü oranında vergi toplanmasının uygun olduğu değerlendirilmiş, hayat standardı düşük olan köylüye yardım yapılmasının bir zorunluluk olduğunu belirtirken, köylüden ucuza alınan ürünü, pahalıya satılarak aracılardan aşırı kar sağladığını ve bunun uygun olmadığı da dile getirmişti.

Aşırı memur yükünün Bütçeyi aşacağı ve bu sorunun çözülmesi gerektiği ve devlet borcunun Bütçeyi çok sarsması nedeni ile iyi bir ekonomik program yürütemeyen hükümetin Bütçe programına güven oyu veremeyeceklerini beyan etmişti.⁵¹⁵

4. Amerika Birleşik Devletleri Bankalarındaki Kaçak Para Tartışmaları

Bütçe görüşmelerinde, MP Milletvekili Reşat Aydın'ın elindeki belgeler ışığında A.B.D.'de, 240 milyon dolar ve 35 milyon dolarlık altın satışı olduğunu ileri sürülmüş ve sözlerine şöyle devam etmişti: "*Mademki A.B.D.'de böyle paramız var, o halde bloke edilip, kullanalım*". Ticaret Bakanı Cemil Barlas kaçak paranın 240 milyon dolar olmadığını, yapılan araştırmada bu paranın 8-10 milyon dolar olduğunu ve maliyece peşine düşüldüğünü,

⁵¹² Vatan Gazetesi, 5 Şubat 1949, s.1-2

⁵¹³ Kudret Gazetesi, 17 Şubat 1949, s.1-3

⁵¹⁴ Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.249

⁵¹⁵ Kudret Gazetesi, 22 Şubat 1949, s.1-3

Amerika'ya müracaat edildiğini söyleyerek bu suçlamaların yanlış olduğunu iddia etmişti. Daha sonra söz alan Başbakan Yardımcısı Nihat Erim, Reşat Aydın'ın sözlerinin yaralar açacak bir hastalık olduğunu ve lekeler sürdüğünü söyleyerek savunmasını şöyle sürdürmüştü:

“Eğer bunlar dürüst insanlar ise biz iktidarı kasedtik, hükümeti kasedtik derlerdi. Böyle demekle tükürdüklerini yalamış oluyolar. Memlekette mevcut rejimi sarsabileceğini uman ve buldukları fırsatı bir şıkar gibi üstüne atılan bu şahsiyetler, arkadaşların izahati ile meclis huzurunda yere serilmiş bulunmaktadırlar. Bu tıynetle olanlar, muhalefeti kendileri gibi anlamayan muhalefete muvazaa isnadında bulunanlar bu yoldan dönmeyeceklerdir.....”

diyerek MP'lileri sert bir biçimde eleştirmiş, daha sonra CHP'den Faik Ahmet Barutçu paralar için A.B.D.'ye müracaat edildiğini, daha olumlu cevap alamadıklarını belirttikten sonra, MP'lilere hitaben *“Eğer bu mevzuda herhangi bir yol biliyorlarsa bize gösterebilirler, dumanlı havayı sevenlere değil, berrak havayı sevenlere yardım etmek lazımdır”* demesi üzerine MP'li Ahmet Oğuz, bu konuyu meclise getirenlere *“Bozguncu”* demeye kimsenin hakkı olmadığını söyleyince, MP'liler olanca gücü ile alkışlayıp Ahmet Oğuz'a destek veriyorlardı. Ortalık oldukça gerginleşmişti. Osman Nuri Köni, Nihat Erim'e çatarak, *“muvazaanın önemli bir muhibbidir, geçmişte özgürlüklere şal örtmüştür”* demek suretiyle ortamı daha da germiş ortalık bir anda kargaşa haline gelmişti.⁵¹⁶

Kaçak para tartışmasına daha sonra Hikmet Bayur'da gazetesinde yazı yazarak katılmış ve kaçak paraların yalnızca A.B.D.'de değil, İsviçre, İngiltere ve Mısır'da da olacağını iddia ettikten sonra, Erim ile Cemil Barlas'ın ikna edici cevaplar veremediği yönünde yazı yazınca, Ticaret Bakanı Cemil Barlas, Bayur'un bu iddialarını ispatlamaya çağırarak, bu şekilde davranmasının Komünizme faydası olacağı ve onların metotlarını kullanmaktan vazgeçmesini istemişti. Barlas'ın beyanına Bayur ise kaçakçıları ortaya çıkarmak hükümetin işidir diyerek cevap vermiş ve hükümetin kaçakçılığı engelleyecek hiçbir çaba göstermediğini belirtmişti.⁵¹⁷

C. MİLLET PARTİSİNDE ÖNEMLİ BİR KAYIP; KENAN ÖNER'İN VEFATI

MP'nin kurucusu ve önemli şahsiyeti Kenan Öner 8 Mart 1948 günü uzun süren rahatsızlığı neticesinde yaşama gözlerini yummuştu.⁵¹⁸ MP'ne Mareşal'i kazandıran Kenan Öner'in vefatına bir hayli üzülen Mareşal, gazetelere verdiği beyanatta üzüntülerini şöyle dile

⁵¹⁶ Vatan Gazetesi, 23 Şubat 1949, s.1-2

⁵¹⁷ Vatan Gazetesi, 25-27 Şubat 1949, s.1-2

getirmişti:

“Rahmetli Kenan Öner’i beraber atıldığımız siyasi mücadele hayatında tanıdım. Tanışmamız kısa bir inhisar etmekle beraber aramızda çok samimi bir dostluk ve mafkure arkadaşlığı teessüs etti. Onun aramızdan ayrılmasından duyduğum acı çok büyüktür. Kenan Öner kahramanca atıldığı hak ve hürriyet mücadelesi yolunda yürümeye devam ederek ancak teselli bulabiliriz. Kendisine Allaktan rahmet ve mağfiret, Partili arkadaşlarımıza, dostlarımıza ve muhterem ailesine başsağlığı dilerim.”⁵¹⁹

Mareşal, kendisini seven ve koruyan dostunu, MP’de ihtiraslı, gözünü budaktan esirgemeyen bir savaşçısını kaybetmenin şokunu ve üzüntüsünü yaşıyordu.

D. GELİR VERGİSİ TARTIŞMALARI

Mecliste gelir vergisi ile ilgili kanun tasarısı görüşülürken, tasarı ile ilgili MP adına Sinop Milletvekili Suphi Batur söz almıştı. Tasarı ile ilgili Batur konuşmasında kısaca; adil ve vatandaşın gücü oranında bir vergi sisteminin olması gerektiğini belirtmişti.⁵²⁰

Mecliste gelir vergisi tasarısı tartışılırken, MP Milletvekili Osman Nuri Köni Osmanlı hanedanlarının mirası ile ilgili bir önerge vermiş ve mirasın nasıl işlem gördüğünü ve akıbetinin ne olduğunun araştırılmasını istemişti.⁵²¹ Fakat bu önerge Mecliste beklenen ilgiyi görmemiş ve Mecliste MP’liler çok zayıf bir hale düşmüşlerdi. Bu önergeden beklenen asıl amaç, İnönü’nün çok fazla mal varlığı olduğu iddia edilmişti. Ama işi yanlış tutarak, başarılı olunmadığı belirtilmişti. Bu işi en çok Mareşal’in tahrik ettiği söylenmişti. Mareşal *“İnönü’nün hırsızlığını meydana çıkaracağım”* dediği belirtiliyordu.⁵²² Hatta Mareşal hastalığının son anlarında Fevzi Boztepe’ye bu konu için *“Asra yaklaşan ömrüm boyunca kumar oynamadım, içmedim ve israf etmedim...Bugün hastane ücretini tedarik etmekte güçlük çekiyorum. Allah versin! İsmet Paşa, akrabaları ve etrafındakiler emlak akar ve nakitleriyle birer milyonerdirler...”* demek suretiyle yaşamının son anlarında dahi bu konuyu unutmadığını ve takipçisi olduğunu belirtmişti.⁵²³

E. MİLLET PARTİSİ’NİN YURT İÇİ FAALİYETLERİ

1. Aktaş Ocağı Açılışı (10 Nisan 1949)

MP yeni ocaklar açılışı faaliyetlerine girişmiş, teşkilatını genişletmeye çalışıyordu. Yeni ocağın açılışında General Sadık Aldoğan ateşli konuşmalar yapmış ve *“DP’nin*

⁵¹⁸ Vatan Gazetesi, 9 Mart 1949, s.1-3

⁵¹⁹ Kudret Gazetesi, 13 Mart 1949, s.1-2

⁵²⁰ Kudret Gazetesi, 5 nisan 1949, s.1-3

⁵²¹ Kudret Gazetesi, 5 Nisan 1949, s.1-3

⁵²² Samet Ağaoğlu, a.g.e, s.321

⁵²³ Fevzi Boztepe, Hür Ufuklara Doğru, 2.B, 1952, İstanbul, s.218

CHP'nin ikinci nüshası” olduğunu iddia ederek muhalefet partisi DP'nin iktidardaki CHP ile aynı olduğunu ima etmiş, konuşmasına DP'nin Milli Şefi değiştirme niyetinin olmadığı, Milli Şef zihniyeti ile mücadele azminde olmadıklarını beyan etmiş ve muvazaa iddiasını yine ısrarla sürdürmüştü. Diğer konuşmacılardan Yılmaz Uras'ta konuşmasına hükümeti eleştirerek başlamış ve üç hastaya bir yatak düştüğü hastanelerin, içler acısı olduğu bir ortamda Cumhurbaşkanına 33 tane! Otomobil alınmasının yanlış olduğunu vurgulamış ve buna son verilmesini isteyen bir konuşma yapmıştı. MP Başkanı Bayur da hayat şartlarının zorlaştığı bir zamanda hükümetin refah içerisinde yaşamasını eleştiren konuşmasında: “*Bize kindar diyorlar. Evet kindarız. Kinimiz milletin içinde bulunduğu feci duruma bigane kalanlara karşıdır*” diyerek sürdürmüş, hükümetin ekonomik politikasını eleştirmişti.⁵²⁴

2. Kayseri Mitingi ve Bayur'un “Muvazaa Suçlaması” (23 Nisan 1949)

Kayseri Mitingine Mareşal rahatsızlığından dolayı katılamamış, sevenleri ile buluşmasını göndermiş olduğu mesajlar ile sağlanmıştı. Mesaj metni öncelikle rahatsızlığından dolayı Kayseri’de bulunamamasının üzüntüsünü duyduğunu belirterek başlamış daha sonra memleketin içinde bulunduğu kötü ortamı anlatmak, ciddi bir muhalefetin olmadığını, DP'nin muvazaa içerisinde muhalefet yaptığını, kendilerinin ise samimi ve ivazsız bir muhalefet güttüklerini iddia ederek devam etmişti. Parti programlarının açık olduğunu, güven veren bir seçim yapılmasını istediklerini, hayatı ucuzlatmayı, devlet kapitalizmini engellemeyi, ahlaki kuralların özel ve siyasi hayata uygulamayı, aile kurumunun yükseltilmesini ve çocuklara din bilgisi edinmeleri imkanını verecek bir sistem hedeflediklerini, bu hedefleri elde etmek için hakka ve millete güvendiklerini belirtmişti. Mücadelelerinin zor olduğunu, hükümetle mücadele ederken birde muhalefet gücünü kaybetmiş olan DP'nin de karşılarında bulunduğunu açıklarken, vatandaşlara hükümeti ve muvazaa yapan DP'yi şikayet etmişti.

Diğer konuşmacılardan Reşat Aydın'ın ise ağır vergilerden ve yurt dışındaki kaçak paralar ile ilgili konuşurken, Sadık Aldoğan gerçek bir siyasi özgürlüğün olmadığını ifade etmişti. Ateşli hatiplerden Osman Bölükbaşı ise din hürriyeti ve laiklikten söz etmişti.⁵²⁵

CHP parti divanı seçim kanununda eski sistemin geçerli olmasını istemesi nedeniyle, MP Başkanı Hikmet Bayur “*İktidar partisi seçim aleyhindeki iddiaları reddetmek isterse baskıcı ve hilecileri cezalandırsın. O bunu katiyen yapamaz. Çünkü gelecek seçimlerde kimsenin şevk ve cesaretinin kırılmasını göze alamaz. Bu yapılmadıkça hiçbir seçim kanunu*

⁵²⁴ Kudret Gazetesi, 11 Nisan 1949, s.1-2

⁵²⁵ Kudret Gazetesi, 24 Nisan 1949, s.1-5

samimi yurttaşlara gerçek bir güven duygusu veremez.” ⁵²⁶ diyerek CHP'nin seçim kanununda, eski sistemde direktmesinin yanlış olduğunu ve böyle yaparsa güvenli bir seçim olmayacağını ileri sürerek hükümeti eleştirmişti. Bayur, iktidarın seçim hilelerinden ve baskılarından bunaldıkları bir ortamda DP'nin hem muhalefet olduğunu iddia etmesini hem de CHP ile dostluk kurmasını halkı aldatmaktan başka bir şey olmadığını belirtmiş, iktidarın, halkın eline geçip artık bir adamın, partinin vesayetinden kurtulması gerektiğini ifade ettikten sonra, bunun ise dürüst, hilesiz ve baskısız bir seçimle gerçekleşeceğine ve *“egemenlik kayıtsız şartsız milletindir”* diyen anayasanın üçüncü maddesindeki hakkı kullanmak istediklerini de belirtmişti.⁵²⁷ MP'nin adi muhalefet yapıp muvazaaya sapmayacağı için DP ve CHP tarafından da boğulmak istendiğini belirten Bayur bu olayları kamu oyuna şikayet etmişti.⁵²⁸

3. Demokrat Parti'de Bayur'a Tepkiler

Bayur'un CHP ve DP'nin, milletin aleyhinde gizli anlaşma yaparak muvazaa yapmasını ve gerçek muhalefetin kendilerinin olduğunu her fırsatta söylemesini *“temcid pilav”* benzetmesi yapılarak eleştirilmişti. Kendilerine abartılı bir biçimde Millet Partisi adını veren ama kendilerinin 'küçük bir zümre oldukları hatırlatılmıştı. MP'nin devamlı aynı şeylerden bahsetmesi milletin huzurunu bozduğu ve MP'nin jurnalcilik yapmasının hiçte hoş olmadığı anımsatılıyordu. Ayrıca Osmanlı Padişahlarının, milletten gasp ettiği iddia edilen malların peşine düşmesine anlam veremediklerini ve nasıl bir Millet Partisi olduklarını merak ettikleri yönünde eleştiriler de yapılıyordu. Kısaca MP'nin bozguncu ve tahrik edici davranışları şiddetle eleştiriliyordu.⁵²⁹

Mareşal'in Kayseri'de okunan mesajında yer alan, *“çocuklara din bilgisi edindirme”* ve DP için *“sözde muhalif”* tabirlerinin kullanılması DP tarafından hayretle karşılanmış ama herhangi bir karışıklık verme gereği duyulmadığı belirtmişti.⁵³⁰

4. Gölbaşı Mitingi (8 Mayıs 1949)

MP teşkilatının genişleme projesinde Gölbaşı Bucağında ve ona bağlı yedi Ocakta daha MP Ocağı açılmıştı. MP ileri gelenleri Bayur, Aldoğan, Reşat Aydın, Fuat Arna ve Osman Bölükbaşı, Gölbaşı'nda gövde gösterisi yapmışlardı. İlk konuşmayı Sadık Aldoğan yapmış ve sözü yine DP'ye getirmişti. DP'nin parti kurulsun diye kurulduğunu ve CHP ile 25 yıldır yol arkadaşlığı yaptığını iddia etmişti. Fuat Arna ise Türk Milletinin büyük

⁵²⁶ Vatan Gazetesi, 17 Nisan 1949, s.1-4

⁵²⁷ Kudret Gazetesi, 24 Nisan 1949, s.1-3

⁵²⁸ Kudret Gazetesi, 28 Nisan 1949, s.1-3

⁵²⁹ Vatan Gazetesi, 24 Nisan 1949, s.1-3

⁵³⁰ Vatan Gazetesi, 25 Nisan 1949, s.1-2

çoğunluğunun köylülerden oluştuğunu ama en büyük çileyi yine bu kesimin çektiğine değinmiş ve köylünün hiçbir zaman hakkını alamadığını belirtmişti. Osman Bölükbaşı ise 12 Temmuz Beyannamesinin bir tahlilini yaparak, Celal Bayar'ın İnönü ile anlaşabilmek için kendi arkadaşlarını sattığını! ve muhalefeti parçalayarak, muhalefeti CHP'ye satmakla suçlamıştı.

Hikmet Bayur, köylüyü ilgilendiren ekonomik söylemlerinden sonra din konusuna değinmiş ve *“devlet din işlerine karışmamalıdır. Din de devlet işlerine karışmamalıdır. Din vicdan hürriyetine dayanır. İnsanlar diledikleri dil ile ibadet edebilmelidirler”* diyerek din hakkındaki liberal görüşlerini dile getirmişti.⁵³¹

5. Aydın Mitingi (30 Mayıs 1949)

Mareşal, Aydın mitingine de katılmamış ve Aydın'lı sevenlerine yine mesajla ulaşmıştı. Mesajında yine bilinen, diğerinden farklı olamayan ifadeler yer almıştı. İnönü'nün hakemliğini kabul etmenin, CHP hakimliğini kabul etmekle aynı şey olduğunu iddia eden Mareşal, hakimliği kabul eden DP'nin gevşediğini ve CHP'nin vesayeti altına girmeyi kabul ettiğini söylerken, milletin işlerinde, hakemin yine millet olması gerektiğine inandığını belirterek milli iradenin tecellisi içinse güvenilir bir seçime ihtiyaç olduğunu ifade etmişti. Yeni seçim kanununa ihtiyaç olduğunu belirttikten sonra vicdan özgürlüğüne değinmiş ve *“İnsan Hakları arasında tanıdığımız ve saydığımız din işlerini devlet işlerinden ayrı tutulmasını istiyoruz. Herkesin vicdan ve itikat hürriyetini dilediği dilde ve dilediği gibi ibadet edebilme hakkını mukaddes sayıyoruz.”* demek suretiyle din hakkındaki görüşünü tekrarlamış oluyordu.⁵³²

F. İNGİLİZ PARLAMENTOSU'NUN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'Nİ DAVETİ

İngiliz Parlamentosu, iyi ilişkiler tesis etmek için T.B.M.M.'den bir heyet davet etmiş ve Meclis Başkanlığı çeşitli partilere bilgi vererek, birer heyet teşkil etmeleri istenmişti. MP Grup Başkanvekili İstanbul Milletvekili Osman Nuri Köni, Meclis Başkanı Şükrü Saraçoğlu'na bu teklifi kabul etmeyeceklerini bildiren bir cevap vermişti. Cevabın özünü demokrasinin ülkede gelişmediği fikri oluşturuyordu. Köni'ye göre İngiltere'de demokrasi her yönüyle gelişmesine rağmen, Türkiye'de demokrasinin henüz ana karnında olduğunu söylemiş, iktidar ile sorunlarının çözülmediği müddetçe, engeller kanunla ortadan kalkmadıkça, siyasi estetik sağlamadıkça MP'nin bu şartlar altında davete katılmayacağını

⁵³¹ Kudret Gazetesi, 9 Mayıs 1949, s.1-2

⁵³² Kudret Gazetesi, 1 Haziran 1949, s.1-2

öne sürmüştü.⁵³³

Millet Partisi bu şekilde bir tepkiyi Cumhuriyet Bayramına katılmamakla da göstermişti. Bu kez de İngiltere'ye yapılacak geziye tepki gösteriyordu. Aslında bu tip fırsatlar ortamı yumuşatmak ve siyasi barışı temin etmek için bulunmaz fırsatlar olarak değerlendirilebilirdi. Bu tip tepkiler amaca hizmet etmiyordu. Cumhuriyet Bayramına katılmamakla ne ispat edileceği anlaşılammıştı. Büyük olasılıkla halkta anlamıyordu.

G. MİLLET PARTİSİ'NİN KAZANDIĞI İLK SEÇİM! (MUHTAR SEÇİMİ)

MP'nin kazandığı ilk seçim olması nedeniyle önemli olan bu olay Aydın'ın Umurlu Bucağına bağlı Musulca köyünde gerçekleşmişti. Muhtar seçimini 97 oyla MP adayı Fuat Demir alırken, CHP 2 oy, DP ise 92 oy almıştı.⁵³⁴

H. MİLLET PARTİSİ'NDE İSMET İNÖNÜ KARŞITLIĞI

1. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanlığından İstifasının İstenmesi

MP'nin olağan siyasi gezilerinden biri olan Yenidoğdu Bucağı MP ocağı açılışında Fuat Arna gündemi sarsan bir teklifte bulunmuştu. Arna konuşmasını şu şekilde sürdürmüştü:

“Bazı çevreler, memleketteki huzursuzluğu Cumhurbaşkanı ile parti başkanlığının bir şahsın uhdesinde toplanmasında görüyor. Biz ise memlekette huzurun teessüsü için esaslı çare olarak İnönü'nün ve partisinin iş başından çekilmesini görüyoruz. İnönü'ye büyük vazife düşmektedir. Derhal T.B.M.M.'ne istifasını bildirmelidir. Bunu böyle yapmadığı takdirde gelecek seçimde onu Türk Milleti iş başından uzaklaştıracaklardır.”⁵³⁵

Hikmet Bayur ise konuşmasını seçimle ilgili mesajlarla donatarak şekillendirmişti. Mustafa Kemal'in, bu milletin tüm dünyada itibarını yükselttiğini şimdi ise bu itibarın düştüğünü, tekrardan eski itibara yükselmek için milletin güvenine mazhar bir hükümetin iş başına geçmesinin gerektiği bunun da dürüst bir seçimle gerçekleşeceğini iddia etmişti.

Ayrıca 19 Mayıs Gençlik Bayramında Kaymakamlıklara gelen genelgelerde kutlama programında yer alan Cumhurbaşkanı için 3 kez “Sağol” denilmesi ibaresine MP liler tepki göstermiş, Cumhurbaşkanı padişahlaştırmaktan başka bir işe yaramayacak bir eylem olarak yorumlanarak, protesto etmişlerdi.⁵³⁶

Millet Partisi anlaşılacağı üzere eleştiri oklarını tamamı ile DP ve İsmet İnönü'ye

⁵³³ Vatan Gazetesi, 30 Nisan 1949, s.1-2

⁵³⁴ Kudret Gazetesi, 14 Mayıs 1949, s.1-4

⁵³⁵ Kudret Gazetesi, 16 Mayıs 1949, s.1-2

⁵³⁶ Kudret Gazetesi, 21 Mayıs 1949, s.1-2

yönelmişti. Millet Partililer, İnönü ile ilgili düşüncelerini açıklayan bir beyanname yayınlarak düşüncelerini kamu oyu ile paylaşmıştı.

Öncelikle İnönü'nün yalnız devletin değil, aynı zamanda mücadele ettikleri CHP'nin de başkanı olduğundan, ne yaparsa yapsın bu iki sıfattan ayrılmayacağına inandıklarını belirtmişler, sonra İnönü'nün anayasaya göre sorumsuz olduğunu, böylece sahip olmadığı yetkileri kullanmaması gerektiği, CHP'nin resmi yayın organında her gün devlet başkanının resmini, beyanlarını yayınlayıp devlet başkanını günlük propagandaya alet edilmemesi gerektiğini açıkladıktan sonra hükümet tarafından çözülecek işler için İnönü'ye başvurulmaması ve bunun anayasayı ihlal olacağını hatırlatılması istenmişti.⁵³⁷

2. Yeni Seçim Kanun Tasarısı ve Millet Partisi'nin Eleştirisi

Başbakanın yeni seçim kanunlarını tasarlamak için muhalefet partilerine düşüncelerini sorması üzerine, MP Meclis Grup Başkan vekili Osman Nuri Köni, böyle kanun yapılabilmesi için öncelikle 1946 seçimleri ve daha sonraki seçimlerde yapılan yolsuzluklar için suçluların cezalandırılması ve gelecek seçimlerde bunun ibret olması için mutlaka böyle bir işlemin yapılmasının zorunluluk olduğunu, aksi halde yeni seçim kanununun hazırlanmasında sorumluluk almayacaklarını ilan etmişti.⁵³⁸

MP'lilerin, İsmet İnönü'ye olan olumsuz davranışları üzerine Hikmet Bayur'un 1941 yılında vermiş olduğu bir konferansta "*Yaşasın Milli Şef*" diyerek, İsmet İnönü'yü övmüş olması, MP karşıtları tarafından MP'lilere hatırlatılınca, MP'liler bu davranışın normal olduğunu, çünkü o zaman devlet işlerinin iyi yönetildiğini ve bu yüzden İnönü'nün takdir edildiğini, ancak devlet işlerinin kötü yönetilmesi halinde de eleştirilerin yapılmasının normal olduğunu ifade etmişlerdi. İşlerin düzeltilmemesi halinde başta İsmet İnönü olmak üzere CHP'nin iş başından çekilmesinin bir vatan borcu olduğunu ileri sürmüşlerdi.⁵³⁹ CHP kanadı, Hikmet Bayur'un DP'deki tüm kindarları MP adı altında toplayarak başına geçmesini muhaliflerin muhalifi bir davranış olarak yorumlamışlar ve Hikmet Bayur'un kronik bir İnönü karşıtı olduğunu, politikasını da sırf bu amaçla güttüğünü ileri sürmüşlerdi.⁵⁴⁰

3. Beyoğlu İlçe Merkezinin Açılışında İnönü-Hitler Benzetmesi

MP'nin Beyoğlu ilçe merkezinin açılışında, partinin ileri gelenleri hazır bulunmuş, bir hayli heyecanlı ve ateşli konuşmalar yapılmıştı. Mareşal, rahatsızlığı sebebiyle toplantıya katılmamış, damadı Şefik Çakmak vatandaşa Mareşal'in selamlarını iletmekle yetinmişti.

⁵³⁷ Vatan Gazetesi, 23 Mayıs 1949, s.1-2

⁵³⁸ Kudret Gazetesi, 22 Mayıs 1949, s.1-3

⁵³⁹ Kudret Gazetesi, 22 Mayıs 1949, s.1-3

⁵⁴⁰ Vatan Gazetesi, 23 Mayıs 1949, s.1-4

Sinop Milletvekili Suphi Batur, DP'nin amacının iktidarı ele geçirmek olduğu, MP'nin amacının ise iktidara Türk Halkının gelmesi olduğunu belirtmiş ve çalışmalarının bu yönde olduğunu belirtmişti. Parti üyesi avukat Ertuğrul Akça ise CHP ile DP arasında bir fark kalmadığını, bir CHP var bir de kuyruğu DP, benzetmesi yaparak DP'nin muvazaa yaptığını iddia etmişti. Fuat Arna ise İnönü'ye yüklenmiş, muhalefeti parçalamakla, dejenere etmekle suçlamış ve bu suçta birinci derecede İnönü'nün rolü olduğunu iddia etmişti. Emekli General Sadık Aldoğan ise İnönü'nün bir diktatör olduğunu ve Cumhurbaşkanlığını bir tesadüf eseri ele geçirdiğini ve “*Almanya’da Hitler, İtalya’da Mussoloni, İspanya’da Franko ne ise Türkiye’de de İnönü*”⁵⁴¹ diyerek İnönü’yü dönemin diktatörlerine benzetecek kadar da ileri gitmişti.

I. MİLLET PARTİSİ’NİN DİN VE DIŞ POLİTİKA GÖRÜŞÜ

Mecliste yaşanan ateşli tartışmalarda (8-10 Haziran 1949) bir anlamda MP'nin din anlayışı da özetleniyordu. Üç gün süren tartışmalarda ilginç konuşmalar cereyan etmiş, ilginç tartışmalar yaşanmıştı. Mecliste yaşanan bu tartışmadan önce MP'nin daha önce dini anlayışı ile ilgili görüşlerine, düşüncelerine bir bakmak gerekiyor.

MP'liler, CHP iktidarını inkılap adı altında ölçüyü kaçırıp, dini müesseseleri alt-üst ettiği, vicdan özgürlüğüne müdahalelerde bulunduğu nedeniyle eleştirmişler ve devletin ölçüyü kaçırıp, dini kuruluşları devlet kontrolüne alıp, birer devlet dairesine çevirip, ibadet ve ayinlerde kıyafetlere karışmasının uygun olmadığını dile getirip CHP'nin din işlerindeki uygulamalarını onaylamamışlardı.⁵⁴²

MP Genel sekreteri Mustafa Kentli ise Uşak Mitinginde MP'nin irticayı körüklediği yönündeki suçlanmaları cevaplayarak din anlayışını şu şekilde açıklamıştı: İrticanın peşinde olmadıklarını, böyle bir düşünceye sahip olmaları halinde bunu açıkça söyleyebileceklerini, laikliğe inandıklarını ve bunu programlarına dahil ettiklerini söyledikten sonra “*Allah*” kelimesini ağıza almanın irtica sayılamayacağını ve Allah'a inanmanın suç olmadığını, bir çok CHP'linin de Allah'a inandığını belirtmiş ancak CHP'nin dinsiz olduğunu iddia etmişti. Dinin kutsal bir bağ olduğunu ve bu bağ sayesinde dünya medeniyetinin ve manevi kıymetlerini yok etmeye çalışanlara karşı birlikte çalışacaklarını, kutsal din bağının milliyetçilik prensibinin ilkel ırkçılık sapmalarına engel olacağını, ayrıca din anlayışının, zenginliğin hırsızlıkla elde edileceği fikrini ve fakirin zengine olan kışkırtıcı bir davranışını engelleyeceğini ve bu tip ekonomik kargaşadan koruduğunu açıklamış, batı demokrasilerinin

⁵⁴¹ *Vatan Gazetesi*, 22 Haziran 1949, s.1-4; *Kudret Gazetesi*, 27 Haziran 1949, s.1-3

⁵⁴² Nurettin Ardıçoğlu, “Din Müesseselerinin İstiklalini Tanımayan Zihniyet”, *Kudret Gazetesi*, 11 Ocak 1949,

oluşumunu sağlayanlarının Allah inancına sahip olduklarını ve hareket kaynaklarının din kanaatlerinden oluştuğunu da iddia etmişti.⁵⁴³

Hikmet Bayur'da Meclis kürsüsünden yapmış olduğu konuşmada özetle; tarikatçılığın kökeninin nedenlerini çekilen ekonomik sıkıntı ve sefaletlere bağlamış, ekonomik sorunların çözülemediği zamanlarda bu tip kaymalara halkın sapacağını, bu sapmaların tarikatçılığa olduğu kadar komünizme de olabileceğine ve ekonomik sorunlara dikkat çekmişti.⁵⁴⁴ Bayur ayrıca MP'nin düşünce olarak hükümetin ezanın hangi dilde okunacağına karışmaması gerektiğine inandığını, gerçekten laik olan devletin, dini cemaatlere karışmamasını, cemaatlerin işlerini kendilerinin yapmasına müsaade etmesi gerektiğini de belirtmiş ve bu anlayışın MP programında yer aldığını da hatırlatmıştı. Din öğretiminin vakıflara bırakılması devletin kontrolcü görevini yürütmesini tavsiye etmiş, hükümetin bu işlerle uğraşmasının sakınca doğuracağını öne sürerken, CHP'nin bu konuda şursuzca davrandığını, dini, lehinde kullandığını da eleştiri konusu yapmıştı.⁵⁴⁵

MP'nin din anlayışını Mareşal'de Kayseri'ye gönderdiği mesajda şu şekilde açıklamıştı. Ahlaki değerleri, özel ve siyasi hayata uygulamayı, aile değerlerini yükseltirken çocuklara din bilgisinin öğretilmesi için imkanlar tanınması gerektiğini belirtmişti.⁵⁴⁶ Mareşal ayrıca başka bir mesajında ise din işlerinin devlet işlerinden ayrılması gerektiğini, herkesin vicdan ve inanç özgürlüğünü dilediği dilde ve dilediği gibi ibadet edebilme hakkının olması gerektiğini ve bu hakkın kutsal olduğunu ifade etmişti.⁵⁴⁷ Partinin din anlayışı, Parti ileri gelenlerinin Meclis kürsüsünden yaptığı konuşmalarda da açıklanmıştı. Bunun yanı sıra laiklik ve din anlayışı parti programında da şu şekilde yer almıştı:

“Madde-12: Parti, din işlerinin devlet işlerinden ayrı tutulmasını kabul eder. Herkesin vicdan ve itikat hürriyetini ve dilediği dilde ve dilediği şekilde ibadet etmek hakkını mukaddes tanır. Parti, Türkiye’de muhtelif din ve mezheplere mensup cemaatların dini maksatla teşkilat vücuda getirmelerini ve dini vakıfların bu teşkilata devredilmesini tasvip ve mutadaa eder.

Bu teşkilat kendi mensuplarının din işlerini tanzim ve idareye selahiyetli olmalıdır.

Parti ilk ve orta tedarisatta din derslerini ilave edilmesini ve üniversitelerde İlahiyat Fakülteleri ihdasını muvafık görür. Fakat din derslerine iştirak, öğrenciler reşit oluncaya kadar, aile reisinin irade ve

s.1-2

⁵⁴³ Kudret Gazetesi, 12 Ocak 1949, s.1-4

⁵⁴⁴ Hikmet Bayur, “Kaynağı Sefalet Olan İki Tehlike”, Kudret Gazetesi, 8 Şubat 1949, s.1-2

⁵⁴⁵ Hikmet Bayur, “Anlayışsızlıklar, Samimiyetsizlikler, Cesaretsizlikler”, Kudret Gazetesi, 17 Şubat 1949, s.1-2

⁵⁴⁶ Vatan Gazetesi, 25 Nisan 1949, s.1-2; Kudret Gazetesi, 24 Nisan 1949, s.1-4

⁵⁴⁷ Kudret Gazetesi, 1 Haziran 1949, s.1-2

*ihtiyarına tabidir.*⁵⁴⁸

Parti programını ve liderlerin düşüncelerini inceledikten sonra Meclisteki laiklik tartışmaları ise şu şekilde gelişmişti:

Osman Nuri Köni, tartışılan tasarı aşırı sağcı ve solcu, aşırı akımları da ilgilendirdiğini, ama tasarının laiklik kavramının sınırlarını aştığını belirttikten sonra laikliği tanımlamış ve laikliğin vicdan özgürlüğü olduğunu, dinsizlik olmadığını, dinsizliğe ve dindara eşit davranılması olduğunu ifade ederken, dini politikaya alet edilmemesini belirtmişti. Bazı aksamalar olsa da laikliğin 25 yıldır Türkiye’de böyle uygulandığını söylemişti. Anayasada, laikliğin yalnızca din konusunda değil, dinsizlik hüsusunda da tarafsız olmasının gerektiğini, bunun da serbest bırakılmasını söylemişti. Ayrıca laikliğin bir inanç özgürlüğü olduğunu, inanlar kadar inanmayanların da özgürlüğünün olması gerektiğini belirtmişti. Müslüman, Hıristiyan, Musevi ve dinsizin vicdanından siyasi rant elde edilmesine karşı olduklarını, bunun suistimal edilmemesi, edilmesi halinde ise devletin karışacağını ve ülke için iyi olmayacağını ifade etmişti. Laikliğin asla dinsizlik olmadığını, bilakis dinlere, inanç özgürlüğüne saygı olduğunu söyledikten sonra dinsizliğin de inanç özgürlüğü olduğunu ve katılmasalar da dinsizlere karışmayacaklarını ve istismar etmeyeceklerini ifade etmişti. Laikliğin, tüm dinlere saygı gösterilmesi olduğunu, hiçbir zorlamaya, baskıya imkan tanımaması olarak tanımlanırken bu düşüncenin 1789’da Fransa’da başladığını eklemişti. Dindarların, yobazı, gerici olacağı kadar, dinsizinde yobazı olacağını ve Fransa’da bu olayların yaşandığını ve baskının halkı, kul gibi köle gibi yaşattığını belirtmişti.⁵⁴⁹

Türkiye’deki laiklik uygulamasının tam olmadığını, çünkü diyanet işlerinin Bütçesinin, diğer işlerin hükümetçe belirlendiğini, din öğretiminin Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlandığını ve bu nedenlerden laikliğin tam uygulanamadığı belirtmişti. Gayri Müslimlerin, Bütçe ve eğitimlerini kendilerince hazırlamasının laikliğe uyduğunu, Müslümanların uygulamasının ise uymadığını ayrıca belirtme ihtiyacı duymuştu.

Hükümetin, ibadet şekline ve dinine de 1941’den sonra karıştığını, bunun anayasaya aykırı olduğunu, diğer cemaatlerin uygulamalarına karışılmadığına da dikkat çektikten sonra hükümetin asayiş ihlali gibi durumlar haricinde karışmaması gerektiğini ifade etmişti. Kanun tasarısı vicdan ve düşünce özgürlüğünü, laikliği ayaklar altına aldığını, anayasayı ihlal ettiğini yeni tasarının dinsizliğe prim verip, İslam’ı rencide ettiğini, dinsizlik propagandasına izin verirken din propagandasına imkan tanımadığını ve bunun laiklik maskesi altında, baskıya yol

⁵⁴⁸ Tarık Zafer Tunaya, a.g.e, s.719

⁵⁴⁹ T.B.M.M. Zabıt Tutanakları, 8. Dönem, s.562-563, 8 Haziran 1949

açtığı ve özgürlüğün olmadığı bir demokrasiye gidildiğini belirtmiş ve sözüne şu şekilde devam etmişti. *“Bu uydurma layiklikten maksat nedir? Bunun hedefi tahakkümü yaşatmaktır, halkı esir olarak, halkı köle olarak yaşatmaktır. Buradaki layikliğin manası tahakkümü yaşatmak demektir. Ben böyle anlıyorum, dinsizlik hedef olarak alınıyor, açık söylüyorum”*⁵⁵⁰ diyerek tüm bu gelişmeleri onaylamadığını beyan etmişti.

Osman Nuri Köni, demokrasi adı altında baskı yaparak, dinsizliği esas alarak, Müslümanlığa zararı olan bir tasarımı onaylamadığını ifade etmiş, başbakan Şemsettin Günaltay'ı da vatanını sevmeyen Damat Ferit Paşaya benzetmiş ve bir hayli tepki çekmişti.⁵⁵¹

MP'nin diğer üyelerinden Hasan Dinçer ise, tasarının amacının komünizmle mücadele için konmuş olan 141 ve 142 nci maddelerindeki cezaları arttırmak olduğunu belirtmiş ve Komünizmle mücadelenin özenle üzerinde durulması gerektiğini belirttikten sonra, mevcut yasanın yeterli olduğuna ama etkin kullanılmadığını ifade etmiş, komünizmle mücadele için onu yaşatan nedenleri ortadan kaldırmadıkça etkin bir mücadele yapılamayacağını da konuşmasına eklemiştir. Konu 163ncü maddeye gelince Dinçer şu şekilde konuşmuştu, müslüman Türk Halkının vicdanını gerçekten yaralayan maddenin 163ncü madde olduğunu iddia etmiş ve 163ncü madde görünüşte laiklik prensibini savunur gözüktüğünü ve sanki laiklik prensibi tehlikeyeymiş gibi bir durum arz ettiğini ama gerçeğin böyle olmadığını, dini taassubun yoğun yaşandığı zamanlarda dahi, tekkelerin kapatıldığı, harf devriminin yapıldığını ve hiçbir tepkinin çıkmadığını ifade etmişti. Düşünülen tasarının vicdan özgürlüğünü yaraladığını ve gerçek din kurallarını, din öğelerini konuşmalarını dahi yasaklayan, korkutan bir tasarı olduğunu ve niye ihtiyaç duyulduğunu anlamadığını beyan etmiş ve dini, komünizm tehlikesi gibi göstermenin yanlış olduğunu ifade etmişti. Değiştirilmek istenen 163ncü maddenin, laikliğin anayasada dahi tam olarak açıklanamadığını ve sınırlarının dahi belli olmadığı bir yasada yapılacak değişikliklerin olumsuz sonuçlar çıkaracağı, bunun içinse bir anayasa komisyonu kurulup orada bu yasanın derinlemesine bir inceleme yapılmasına ihtiyaç olduğunu ifade etmişti.⁵⁵²

Sinan Tekelioğlu ise bu tasarıda komünistlerle müslümanların aynı kefeye konduğunu bunun yanlış olduğunu çünkü komünizmi durdurmanın tek çaresinin din olduğunu belirtmişti. Dinin komünizme tam zıt bir rejim olduğunu belirttikten sonra komünizmde aile hukukunun olmadığı ve çocuk sahibi olmanın, mülkiyet hakkının olmadığı bir rejim olduğunu ve tüm bu hakları dinin bahsettiğini ifade ederek dinin faydalarına dikkat çekmişti! Daha önce

⁵⁵⁰ T.B.M.M. Zabıt Tutanakları, 8. Dönem, s.563-565, 8 Haziran 1949

⁵⁵¹ T.B.M.M. Zabıt Tutanakları, 8. Dönem, s.565, 8 Haziran 1949

⁵⁵² T.B.M.M. Zabıt Tutanakları, 8. Dönem, s.567-570, 8 Haziran 1949

komünistliği belli olmuş olanların öğretmenlik yaptığını, onları bırakıp da memlekete bağlı olanları sağcılıkla suçlamanın memleketi yıkıma götüreceğini ifade etmişti.⁵⁵³

Reşat Aydınli ise 163ncü maddenin çok esnek olduğunu, küçük bir kelimedenden dahi dini siyasete alet edebilecek anlam çıkacağını ve bu yönden anayasa komisyonunda iyice araştırılmasının gerektiğini ifade etmiş, tehlikede olanın laiklik değil vicdan özgürlüğünün olduğunu söylemiş daha sonra komünizmin, cezaları artırmakla değil onu yaratan hayat pahalılığını ve geçim zorluğunu ortadan kaldırmakla önlenebileceğini iddia etmişti.⁵⁵⁴

Feridun Fikri Düşünsel ise tasarının İslam'a karşı bir saldırı içermediğini, inkılabın, laikliğin korunması gerektiğini ve seçimle bir ilgisinin olmadığını söyleyerek hükümeti savunmuştu.

Necati Erdem kanun tasarı maddelerinin çok belirsiz yapıldığını ve uygulamada bir çok hatalara neden vereceğini söyledikten sonra Roma, Cermen Hukukunu uygulamanın uygun ama İslam hukukunu uygulamanın uygun olmadığı buradan da İslam'a bir saldırı olduğunu ileri sürmüştü. İlkokullarda din eğitiminin verilmesi gerektiğini ama bunu programa yazmanın suç olduğunu, bunun da yanlış olduğunu, 163ncü maddenin 141 ve 142nci maddelere taş çıkartacak seviyede olduğunu ve müslümanların komünistlerden daha tehlikeli gözüktüğünü vurgulamıştı.⁵⁵⁵

DP'li Muammer Alakant ise tasarıda komünistlik ile din propagandası yapmanın aynı olduğunu, bu iki unsurun farklı olduğunu söylemişti. Komünizmin millet tanımayan bir düşünce olduğunu, din ise millet için ölmeyi göze alan bir düşünce olduğunu belirtmişti. Komünizmle mücadelede hemfikir olduklarını ama bu arada vicdan, düşünce özgürlüğüne de büyük bir baskının konduğunu da ifade etmişti. Diğer DP'li Hulusi Demirelli ise demokrat bir ülke olduklarını, şiddet ve zor kullanmak için cemiyet kurulamayacağını belirtirken tasarı maddelerinin açık olmadığını beyan etmişti. Osman Nuri Köni tekrardan söz almış ve laikliğin ayaklar altına alındığını, memlekette irtica olmadığını tekrarlamıştı.⁵⁵⁶

Haşım Bozca ise Türkiye'de irticanın olmadığını ama komünizme kayanların olduğunu bunun da hayat pahalılığından olabileceğini, kanunlarla komünizmin engellenemeyeceğini ifade etmişti.

Söz hakkı alan Başbakan Günaltay, irticanın teşvik edilebileceğini, zamanında İstiklal

⁵⁵³ T.B.M.M. Zabıt Tutanakları, 8. Dönem, s.571-572, 8 Haziran 1949

⁵⁵⁴ T.B.M.M. Zabıt Tutanakları, 8. Dönem, s.572-581, 8 Haziran 1949

⁵⁵⁵ T.B.M.M. Zabıt Tutanakları, 8.Dönem, s.580-589, 8 Haziran 1949

Mahkemelerinin olduğu halde irticai olayların yaşandığına dikkat çeken Başbakan, amaçlarının demokrasiyi öldürmek değil yaşatmak olduğunu vurgulamış ve irticayı memlekette yaşatmayacaklarını belirtmişti. İrtica konusunu Celal Bayar ile de konuştuğunu ve Bayar'ın da irticadan şikayetçi olduğunu ifade etmişti. Laikliğin, bu dünya işlerinin T.B.M.M.'ce yapılması manasına geldiğini açıkladıktan sonra, bu işlerin Hicaz çöllerinde yaşamış İmam Maliki'nin binlerce yıl önce ve o zamanın ihtiyaçlarına cevap veren uygulamalara uyamayacaklarını ya da Afrika'da Berberi'ler arasında yaşamış İmam Hambeli'nin esaslarına uyamayacaklarını, memleketin ihtiyaçlarını, memleketin güzide evlatlarının seçildiği T.B.M.M.'de tanzim edeceklerini açıklamıştı. Bu memlekette gerçek müslümanlara, dindarlara kimsenin müdahalede bulunamayacaklarını, dine inandıklarını ve ilkokullarda din derslerini başlatan, imam hatip kurslarını, ilahiyat fakültesini açan hükümetin başı olduğunu da ayrıca ve önemle belirtmişti.⁵⁵⁷

Hasan Dinçer, laikliğin anlamında ortak bir anlayışın olması gerektiğini ve üç partinin programında da ayrı ayrı tanımları olduğuna dikkat çekerek, uygulamada birçok hataya neden olacağını belirtmiş ve gerçek manada dindarları cezalandırabilecek durumlar olacağına dikkat çekmişti. Daha sonra bu uygulama ile ilgili ilginç örnekler vererek uygulamada doğacak aksaklıkları belirtmişti. Sinan Tekelioğlu, tasarının esnek olduğunu, üç kişi bir olup mevlüt okuyamayacağını, camiye gidemeyeceğini belirtmişti.⁵⁵⁸

Mecliste uzun tartışmalar sonunda kabul edilen 141, 142 ve 163üncü maddelerinden sonra Millet Partisine karşı yüklenmeler olmuştu. Mecliste yaptıkları laiklik konuşmalarından bir çok kişi ürkmüştü.

Millet Partisinin tüm bu gelişmelerden duyduğu rahatsızlığı, kamuoyuna sunmuş olduğu beyanname ile gidermeye kalkmış ve bu konularda sanıldığının aksine bir siyaset güttüğünü ispatlamak istemişti.

Sunulan beyannamenin girişinde, CHP ve DP'nin ortaklaşa bir iftira suikastına maruz kaldıkları ve MP'nin mürteci olarak suçlanmasının haksız ve dayanaksız olduğunu, ayrıca Celal Bayar ile Başbakanın gizli görüşmesinde Türk Milletini olmayan bir "İrtica" lekesiyle suçlamış oldukları yer alıyordu.

Sonraki maddelerinde MP'nin komünizmi ekonomik olduğu kadar, coğrafî şartları ile de bir milli tehlike olarak görmüş ve milliyetçilik esasına sunulmuş bir tehlike olduğu yer

⁵⁵⁶Vatan Gazetesi, 9 Haziran 1949, s.1-2

⁵⁵⁷T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 8.Dönem, s.596-690, 9-10 Haziran 1949

almaktaydı. Komünizmin önlenmesi yalnızca cezai yaptırımla engellenemeyeceği bunun yanında sefalet ve yoksulluğu giderecek önlemlerin alınması gerektiği, ayrıca CHP Hükümetinin müslümanların din işlerine karışarak, laikliği ve din ve vicdan hürriyetini kendilerinin çiğnediğini MP'nin laiklik düşüncesini öngörerek, MP'ye yönlendirilen suçlamaların, siyasi maksatla olduğu belirtilmişti. Çıkarılan 163üncü maddenin asıl amacının muhalefeti ezmek olduğu beyan edilirken, diğer bir amacında dini, irticaya maske ederek CHP zümresinin saltanatını korumak olduğu da iddia edilmişti. Ayrıca tasarı görüşmelerinde MP ve Bağımsız Demokratlar kadar Demokrat Partililerinde karşı çıkılmaları üzerine Başbakanın, Celal Bayar ile bu konuları defalarca görüştüm demesi üzerine Celal Bayar'ın kendi milletvekillerine dahi danışmadan Başbakanla görüşüp MP'yi boğmak istediğinin anlaşıldığı ileri sürülmüştü.⁵⁵⁹

1. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Atlantik Pakı (NATO) Tartışmaları ve Millet Partisi'nin Görüşü

Türkiye II. Dünya Savaşı sonrası ve çok partili hayatın başlaması ile Batı yanlısı politikalar izlemiştir. Bunda Sovyetlerin Türkiye üzerine uyguladıkları politikaları sebep olarak sayabiliriz.

Sovyetlerin 7 Ağustos 1946 yılında, Türkiye, ABD ve İngiltere'ye birer nota vererek Boğazlar rejiminde değişiklik istemiş ve Boğazların savunulmasını Türkiye ile birlikte SSCB ortaklaşa sağlamaları yönünde isteklerini⁵⁶⁰ bildirmesi ABD'de endişe ile karşılanmıştı. ABD, Sovyetlere karşı Türkiye ve Yunanistan'a yardım yapmaya karar vermiş ve ABD Kongresince 22 Mayıs 1947 tarihinde onaylanan Truman Doktrini devreye girmiştir.⁵⁶¹ Sovyetlerin Türkiye'ye yerleşerek petrol kaynaklarına yani Ortadoğu'ya geçeceği ve üç kıtanın ticaret yollarının denetimini ele geçireceği ABD tarafından değerlendirilmiş ve Truman Doktrini içerisine Türkiye hemen dahil edilmiştir. Daha sonra uzun vadede Sovyetlerin yayılmasının önü kesilmesi planlanmıştı.⁵⁶²

Savaş sonrası Avrupa ekonomik yönden çökmüş bir halde idi. Avrupa'nın maddi ve manevi yönden güçlendirilmesi gerekiyordu. Avrupa ABD'den de mal alamıyor, bu da ABD ekonomisini olumsuz etkiliyordu. Bu olumsuzluğun ortadan kalkması için Avrupa'nın ekonomik yönden kalkınması gerekiyordu. ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, 5 Haziran 1947'de Avrupa'nın ortak imar planı ile kalkındırılmasını teklif etmiş ve Marshall planının ilk

⁵⁵⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 8.Dönem, s.596-690, 9-10 Haziran 1949

⁵⁵⁹ Kudret Gazetesi, 13 Haziran 1949, s.1-4, (Tam Metin: EK-I)

⁵⁶⁰ Baskın Oran (Editör), Türk Dış Politikası, a.g.e, s.525

⁵⁶¹ Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.205

⁵⁶² Baskın Oran, a.g.e, s.531

işaretlerini vermişti. 12 Temmuz 1947'de Türkiye'nin de katıldığı Paris'teki toplantıda Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı adı altında örgüt kurulmuştu.⁵⁶³

Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak 16 Mart 1949'da T.B.M.M.'de Paris'teki toplantıya katıldığını izlenim ve alınan ekonomik kararları mecliste milletvekillerine anlatmış, daha sonra da bütün dünyayı meşgul eden konuların başında Atlantik Paktı geldiğini belirtmiş, beş Avrupa ülkesine, ABD ve Kanada'nın da katılımıyla bir Atlantik Savunma Sistemi oluşturacaklarını, bu savunma sistemine Atlantik'te kıyısı bulunmayan Türkiye'nin girmesinin düşünülmediği ama barışa hizmet verecek böyle bir oluşumu Türkiye'nin mutlulukla karşılayacağını ifade etmişti. Necmettin Sadak daha sonra dünyanın ikiye ayrılarak, soğuk savaşın devam ettiğini ve Avrupa'nın huzura ne zaman kavuşacağını kimsenin bilmediğini ve bu durumundan da en çok Türkiye'nin zarar gördüğünü söylemiş ve dünyanın bu hale gelmesinde Türkiye'nin hiçbir sorumluluğu olmadığı halde Avrupa'da en ağır savunma yüküne katlanmak zorunda kalan tek milletinde Türk Milleti olduğunu belirtmiş ve Türkiye'nin ne kadar zor durumda kaldığını açıklamıştı.⁵⁶⁴

Millet Partisi temsilcisi Yusuf Kemal Tengirşenk söz alarak Meclis kürüsüsünden, Türkiye'nin coğrafi ve stratejik değerinin Avrupa tarafından çok iyi bilindiğini ve bu iki değer çok iyi kullanılması gerektiğini ve Dışişleri Bakanına bu stratejik konumu çok iyi değerlendirip Avrupa ile iyi pazarlıklar yapılmasının faydalı olacağını tavsiye etmişti. Daha sonra kürsüden milletvekillerine hitaben, Türklerin yalvaracak, sığınacak ve himaye edilecek bir millet olmadığını ifade etmiş ve çıkarlarımız gereği Batı ile ortak hareket etmemiz gerektiğini konuşmasına eklemiştir. Yusuf Kemal Tengirşenk, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın politikalarını desteklediklerini, aynı düşüncede olduklarını ve Bakanın yaptıklarını beğenerek ilerisi için Bakana güvendiklerini belirterek, hükümete dış politika konusunda şu ifadeyle MP'nin desteğini göstermişti: ".....*hepimiz itimad ediyoruz ve ben Hariciye Vekiline diyorum ki, Türk Milleti arkadadır yürü, kuvvetle yürü....*"⁵⁶⁵ Ayrıca hükümetin dış politikasını DP ve Müstakil Demokratlar da desteklemişti.

2. Millet Partisinin Yayın Organı "Kudret Gazetesi"nde Dış Politika Yorumları

Meclisteki tartışmaları yakından takip eden Kudret Gazetesi, üç muhalefet grubunun MP, DP ve Müstakil Demokratların hükümetin dış politika uygulamalarını desteklediklerini ama bazı görüş farklılıklarının olduğunu da belirtmişti. DP'nin hararetle Batı ile işbirliği

⁵⁶³ Baskın Oran, a.g.e, s.539-540

⁵⁶⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XVII, 16 Mart 1949,s.29-31

⁵⁶⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XVII, 16 Mart 1949,s.30-32

taftarı olduklarını ve gerçekçi olmayan bir siyasi edebiyata daldıklarını, dış politika sahasına pek ciddiyle eğilmedikleri duygusunu uyandırdıklarını açıklamıştı. MP'nin ise daha gerçekçi görüşleri olduğunu ve Batı ile işbirliği yapılacaksa çıkarların gözetilmesi gerektiğini söyleyen Yusuf Kemal Tengirşenk'i, gazete överken Müstakil Demokratların da MP 'ye yakın görüşte olduklarını yorumlamıştı.⁵⁶⁶

Dış politika tartışmaları sürerken MP milletvekili General Sadık Aldoğan, hükümetin II. Dünya Savaşına bilindiğinin aksine Cumhurbaşkanı İnönü sayesinde değil, Mareşal'in sayesinde girilmediğini iddia etmiş ve İnönü'nün Mısır'da Çörçil ve Ruzvelt ile görüştüğü zaman savaşa girmeye niyetli olduğunu, İnönü'yü bu fikirden Mareşal Fevzi Çakmak'ın döndürdüğünü ve gerçeğin bu şekilde olduğunu iddia etmişti.⁵⁶⁷

MP, Batı ile işbirliği yaparken Sovyetleri tahrik etmeme politikası gütmeyi amaçlamaktaydı. Atlantik Pakta girilmediği günlerde gelecekteki bir savaşta ise tarafsız bir politika güdülmesi gerektiği de ifade ediliyordu. Ayrıca bu Pakta girmemiz durumunda Sovyetleri bizzat kendimizin tahrik edeceğini MP düşünüyordu.⁵⁶⁸ Çıkacak bir savaşta Türkiye'nin tarafsız kalamayacağı, çünkü Sovyetlerin Boğazlar, Kars ve Ardahan üzerindeki istekleri nedeniyle Sovyetlerle Türkiye arasında adı konmamış bir savaş hali olduğunu⁵⁶⁹ ve Türkiye bu durumdan, geleceğini yine kendi gücü ile kurtulacağı yorumları yapılmıştı. Atlantik Pakta 5 Nisan 1949 tarihinde oniki devlet tarafından imzalanmıştı.⁵⁷⁰

J. MİLLET PARTİSİ VE DEMOKRAT PARTİ GERGİNLİĞİ

1. Demokrat Parti'nin II. Büyük Kongresi (20 Haziran 1949) ve "Milli Teminat Andı"

DP'nin iç kaynaşmaların yaşandığı, 24 Mart 1948 ve 7 Mayıs 1948 tarihlerinde 24 milletvekilinden bir kısmı partiden uzaklaştırılmış bir kısmı da parti içerisinde bağımsız kalmışlardı. Ayrılan milletvekillerinden dokuzu MP'yi kurmuş, diğer ikisi de (A.Kemal Silivri, Emin Sazak) bağımsız kalmış, diğerleri ise onüç milletvekili Müstakil Demokratlar olarak DP içinde ayrı bir muhalefet oluşturmuşlardı.⁵⁷¹ Bu milletvekilleri Mehmet Aşkar, Hazım Bozca, Ahmet Çınar, Hasan Dinçer, Fethi Erimçağ, Behçet Gökçe, Ali Rıza Kırsever, Şahin Laçın, Ahmet Oğuz, Dr. Mithat Sakaroğlu, Ahmet Tahtakılıç, Haydar Seçkin,⁵⁷²

⁵⁶⁶ Nurettin Ardıçoğlu, "Dış Politikamıza Dair", Kudret Gazetesi, 18 Mart 1949, s.1-4

⁵⁶⁷ Kudret Gazetesi, 21 Mart 1949, s.1-2

⁵⁶⁸ Nurettin Ardıçoğlu, "Türkiye Bir Pakta Girmeli mi?", Kudret Gazetesi, 26 Mart 1949, s.1-5

⁵⁶⁹ Vasfi Raşid Seviç, "Atlantik Pakta ve Türkiye", Kudret Gazetesi, 3 Nisan 1949, s.1-2

⁵⁷⁰ Kudret Gazetesi, 6 Nisan 1949, s.1-4

⁵⁷¹ Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.271

⁵⁷² Tarık Zafer Tunaya, a.g.e, s.256

Haydar Aslan idi.⁵⁷³

Müstakil Demokratlar, gerçek Demokrat Partiyi kendilerinin temsil ettiklerini, demokrasinin ve DP'nin düşürüldüğü acıklı hali Büyük Kongrede ortaya koymak istediklerini açıklamışlardı.⁵⁷⁴ Müstakil Demokratların seçilebilen özellikleri kısaca şu şekilde özetleniyordu: DP'nin politikalarını onaylamamışlar ve 12 Temmuz Beyannamesinin ruhunu benimsememişlerdi. Bu politikayı parti ve memleket için tehlikeli ve zararlı olarak görmüşler, CHP ve İnönü ile ilişkinin kesilip, dişe diş, göze göz bir mücadelenin yapılmasını istemişlerdi. Ayrıca DP kurucularının bir baskı idaresi kurduklarını ve bu kurucuların eleştiri haklarını ortadan kaldırdığını iddia ediyorlardı.⁵⁷⁵

İkinci Kongre başlarken Müstakil Demokratlar, partiye dönmek istemişler ve partiye şu isteği sunmuşlardı: "*Kongre kendileri hakkındaki ihraç kararlarını red etsin ve hepsini resmen Kongreye davet etsin.*"⁵⁷⁶ İstekleri gerçekleşmediği takdirde eylemleri ile DP'yi parçalayıp MP'ye götürmeyi düşünmüşlerdi. Bu maksatla Müstakiller "*DP kurucularının bu davanın adamı değildirler*" şeklinde bir bildiri yayınlarak faaliyetlerine başlamışlar, DP ve CHP'nin muvazaa yaptıklarını ve eleştiri yapan gerçek DP'lilerin İnönü'nün hatırı için DP'den uzaklaştırıldığını iddia etmişlerdi.⁵⁷⁷

DP'nin ikinci Kongresi bu hava içerisinde 20 Haziran 1949'da toplanmıştı. Kongrenin amacı; öncelikle partinin geçmiş ve gelecekteki politikasını görüşmek, MP'nin açtığı çatlağı yamamak ve parti içi muhaliflerin DP safları üzerindeki etkilerini gidermek şeklinde sayılabılırdi.⁵⁷⁸ Kongre tartışmalarının eksenini ise birinci Kongrede kabul edilen Hürriyet Misakının hükümet tarafından uygulanmaması oluşturmuştu.⁵⁷⁹

Kongrede, iç muhaliflerin parti içinde hizipler yarattığı iddiası ile ihraçlarının doğru olduğu kararı alınmış, Partide tüzük değişikliği yapılmış ve Yüksek Haysiyet Divanı kurulmuştu. Laikliğin din özgürlüğü olduğu kabul edilmiş ve işçilere siyasi amaç dışında grev hakkı tanıma kararı alınmıştı.⁵⁸⁰

⁵⁷³ Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.234

⁵⁷⁴ Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.234

⁵⁷⁵ Metin Toker, a.g.e, s.333-334

⁵⁷⁶ Metin Toker, a.g.e, s.335

⁵⁷⁷ Bkz: DP Kurucuları Bu Davanın Adamı Değildirler, isimli kitapçık, Hz: Müstakil Demokratlar Grubu, 20 Haziran 1949 (Müstakil Demokratlar, 20 Haziran 1949 günü DP kuruluşu, Hürriyet Misakı, 12 Temmuz Beyannamesi, İnönü'nün parti başkanlığından ayrılması ve DP içindeki görüş ayrılıklarını ayrıntılı bir biçimde anlatan bir broşür hazırlamışlardı.); Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.271

⁵⁷⁸ Kemal Karpat, a.g.e, s.195

⁵⁷⁹ Tarık Zafer Tunaya, a.g.e, s.652

⁵⁸⁰ Kemal Karpat, a.g.e, s.195

Kongrede görüŖülen en önemli mesele, seçim sistemi olmuŖtu. Her Ŗeyden önce dürüst bir seçim yapılması istenmiŖti. Delejelere göre, oy hakkı namustu, seçim suistimali namusa tecavüz gibi görüleceği, bu Ŗekilde oy hakkına tecavüz halinde BM Anayasasının ihtilal hakkını kullanmanın meŖru sayılacağı belirtilmiŖti.⁵⁸¹ Seçime ne kadar önem verdiklerini göstermek için de seçim sandığının namusunu korumak için gerekirse hayatlarını fedaya hazır olduklarını iddia etmiŖlerdi.⁵⁸²

Seçimin özgürce yapılması gerektiği, seçimlere müdahale olduğunda yurttaŖlarında yasal haklarını savunmak durumunda kalacaklarını ama savunmanın yasal yollarla yapılması gerektiği belirtilmiŖ, vatandaŖı bu durumda bırakan yönetiminde milletin husumeti ile karŖılaŖacađı hatırlatılmıŖtı.

Kongre Delejeleri, Kongre Raporunu oy birliği ile onaylamıŖtı. Kongre kararı DP'lilerce "*Milli And*", bazılarınca "*Milli Teminat Andı*", CHP'liler tarafından ise "*Milli Husumet Andı*" diye adlandırılmıŖtı.⁵⁸³

Hükümet, DP Kongre kararlarını tepki ile karŖılamıŖ ve bir resmi bildiri yayınlayarak, raporun kanun ve nizam düşünceŖiyle bađdaŖmayacađını, vatandaŖlara seçimlere müdahale edildiğini sandığı herhangi bir anda hükümete karŖı gelme hakkı tanıdığını belirtmiŖti.⁵⁸⁴ Ayrıca Milli Husumet Andının vatandaŖları korku ve baskı altında tutmak ve memurları ürkütmek amacı güttüğü, bunun hukuk devleti anlayıŖına aykırı olduğu da ileri sürülmüŖtü.⁵⁸⁵

CHP'nin etkili isimlerinden Hilmi Uran ise DP'nin kongresini ve Milli Husumet Andı'nı Ŗu Ŗekilde yorumlamıŖtı: DP Kongreye, MP'nin muvazaa suçlamalarından kurtulmak için parti idarecilerinin parti iliŖkilerini sertleŖtirdiđini ve bu hava ile girdiğini düşünmüŖ ve DP'nin büyük kitleyi kendilerine bağlı olarak ayakta tutabilmek için heyecanlı ve sert kararlara muhtaç olduklarını yorumlamıŖtı. Ama hükümet olarak DP'den bu Ŗekilde Ŗiddet dolu mesajlar beklemediklerini itiraf ediyordu ve iktidar olarak, kongre toplanıp ilk delegeler konuŖtuktan sonra ilk hayal kırıklığını belirmeye baŖladıđını belirten Uran, DP'lilerin sürekli asmaktan, kesmekten ve etrafta düşmanlık havası estirmekten bir hayli kaygı duyduklarını gizlememiŖti. Milli Husumet Andını, genel seçimlerde hile yoluna sapacak, vatandaŖ hakkına tecavüz edecek, seçime fesat karıŖtıracak olanları, DP'nin hemen sandık baŖında linç etme hakkı tanıyan bir kararı olarak yorumlayan Hilmi Uran, geliŖmeleri akla hayale sığmayan bir

⁵⁸¹ Tarık Zafer Tunaya, a.g.e, s.652

⁵⁸² Kemal Karpat, a.g.e, s.195

⁵⁸³ Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.273

⁵⁸⁴ Kemal Karpat, a.g.e, s.196

⁵⁸⁵ Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.274

davranış olarak yorumlamıştı.⁵⁸⁶

Demokratların bu şekilde birden bire ortada önemli sebep yok iken “İhtilalci” yöntemlere başvurmaları herkesi şaşırtmıştı. Cumhurbaşkanı İnönü, İzmir Bölgesinde halka politikada kanundan çıkılmamasını telkin etmiş ve bu yönde konuşmalarını sürdürmüştü. İnönü’nün DP siyasetine azimle karşı koyması, halkın da destek vermesi sonucunda DP taktiklerinde değişiklik yapmak zorunda kalmış ve uzlaşmacı bir politika izlemeye başlamıştı. Celal Bayar, Teminat Andının korkutmak amacı ile değil, olası kanunsuz hareketlere karşı bir ihtar olarak oluştuğunu açıklamak durumunda kalmıştı.⁵⁸⁷

Tüm gelişmelere rağmen, hükümette önemli adımlar atmıştı. Muhalefetin radyodan yararlanmasını ve İstiklal Mahkemelerinin kaldırılmasını kabul etmişti. Muhalefetin düşüncelerini de göz önünde tutarak yeni bir seçim kanunu hazırlığına da başlamıştı.⁵⁸⁸

2. Millet Partisi’nin “Milli Husumet Andı” Yorumu

MP Başkanı Hikmet Bayur, DP’nin Milli Husumet Andı için görüşlerinin şöyle ifade etmişti:

“DP Kongresinin kararını doğru ve yerinde bulmaktayım. Bu partinin en belirli vasfı kitleyi tatmin için Kongrelerinden “Hürriyet Misakı” gibi parlak adlar altında güzel kararlar alması, fakat sonra baştakilerin bunları hiç tatbik etmeyip adeta görmemeleridir.”⁵⁸⁹

Ayrıca, DP’nin toplumu heyecanlandıracak güzel sözlerle bezenmiş kararlar alması ve sonra bunları değil uygulamak, adını dahi unuttuğunu ironik bir biçimde eleştirmişti. CHP Hükümeti daha sonra DP’nin Milli Husumet Andı için bir beyanname yayınlamıştı. MP lideri Hikmet Bayur, bu beyannameyi de yorumlamış ve hükümetin bu beyanname ile bir taşla birkaç kuş vurmak istediğini açıklamıştı. Hükümet, Celal Bayar’ın Başbakanla gizli yaptığı görüşmeleri ve onu halk aleyhine kışkırtmasını unutturmaya çalıştığını, hükümetin gelecek seçimlerde hile yapacakları şimdiden cesaretlendirdiğini ve seçimin 21 Temmuz seçimleri gibi olacağını ayrıca, bu baskı ortamının gerçek ve samimi muhalefeti ezmek ve sindirmek amacıyla kullanacağını ve bu ortamın tek muhalefet partisi olan ve muvazaasız MP’ye zararı olacağını iddia etmişti.⁵⁹⁰

Osman Bölükbaşı’da Hükümetin Beyannamesini MP’nin Mucur Toplantısında yorumlamış ve Hükümete yüklenmişti. Yaklaşan 1950 seçimleri Hükümeti önlem almaya ve

⁵⁸⁶ Hilmi Uran, “Hatıralarım”, a.g.e, s.507-508

⁵⁸⁷ Kemal Karpat, a.g.e, s.197

⁵⁸⁸ Mahmut Goloğlu, a.g.e, s.276

⁵⁸⁹ Hikmet Bayur, “MP Liderinin Görüşü”, Kudret Gazetesi, 29 Haziran 1949, s.1-4

koru yolu ile milleti sindirmeyi hedeflediğini söylemiş ve Mecliste özgürlükleri kısıtlayan kanunların hızla çıktığını belirten Bölükbaşı, Hükümetin oy hırslarını koruyarak millete karşı sorumlu olduğunu ifade etmiş ve artık hükümetin CHP'nin, milletin sevgi ve saygısını kaybettiğini, iktidarını ise korku ile bir zaman daha koruyabileceğini iddia etmişti. Bölükbaşı emniyetli bir seçim kanunu talep etmiş ve “.....bunu temenni etmekten başka bir günahı olmayan hakiki muhaliflere gösterilen mızrak ucu, azimli olarak kanun ve hak yolunda yürüyenlerin dudaklarında ancak acı bir tebessüm yaratacaktır.”⁵⁹¹ diyerek, hiçbir baskının hedeflerinden çeviremeyeceğini söylemiş ve Hükümeti kanunsuzlukları gözetmediği için eleştirmişti.

DP'nin II. Kongresinde, Müstakil Demokratlar beklediği ilgiyi görmemişlerdi. Bunun üzerine Müstakiller, DP'den ayrılmayı kararlaştırmışlardı. Uşak'tan üçyüz imzalı bir mektup Müstakillere gelmiş ve onların yapmış oldukları muhalefet ve mücadeleden dolayı kutlamışlar, seçmenlerine ve Türk Milletine karşı tarihi bir vazife yaptıkları yazılmış, CHP'ye karşı zaman kaybetmeksizin mücadeleye başlamanın, her vatan sever gibi ciddiyetle mücadeleye sarılmalarının acil bir hal aldığı mektupta belirtmişlerdi.

“.....Millet Partisine kalbederek toparlanmayı çabuklaştırmak ve neticesine ulaştırmak üzere grubumuza düşen yeni tarihi vazifeyi yapmanızı, milletin ve onun Millet Partisini, temiz sinesindeki şerefli yerinizi gün kaybetmeden almanızı rica ediyor ve imanla bekliyoruz.”⁵⁹²

denerek bu vazifeye inançlı insanların oluşturduğu ve milletin sevgisine layık olan Millet Partisinde başlamaları tavsiye edilmişti.

Uşak'lılar adına mektubu gönderen Ahmet Bayraktutan'ın Müstakil Demokratları, MP çatısı altında birleştirme çabaları ne kadar etkili olduğu bilinmez ama Müstakil Demokratlar ve Afyon'da kurulmuş olan Öz Demokratlar Partisi birleşip MP çatısı altında birleşme çabaları başlamıştı. Bu çabalar sonucunda Öz Demokratlar Partisi ve Müstakil Demokratlar birleşip MP ile 5 Temmuz 1949 tarihinde birleşme kararı almışlardı.⁵⁹³

K. MÜSTAKİL DEMOKRATLAR GRUBU İLE ÖZ DEMOKRATLAR PARTİSİ'NİN, MİLLET PARTİSİ İLE BİRLEŞMESİ

Birleşme ile faaliyetlerine son veren Müstakil Demokratlar grubu toptan MP Meclis Grubuna katılmış ve geçen Milletvekilleri ile MP, yirmi bir milletvekili ile Mecliste temsil edilmiş olacaktı. MP'ye geçen Milletvekilleri şunlar idi: Şahin Laçın, Mehmet Aşkar, Hasan

⁵⁹⁰ Hikmet Bayur,“ MP Liderinin Görüşü”, Kudret Gazetesi, 29 Haziran 1949, s.1-4

⁵⁹¹ Kudret Gazetesi, 4 Temmuz 1949

⁵⁹² Kudret Gazetesi, 4 Temmuz 1949, s.1-4

Dinçer, Hazım Bozca, Ahmet Çınar, Behçet Gökçe, Ali Rıza Kırsever, Fethi Erimçağ, Ahmet Oğuz, Ahmet Tahtakılıç. Politikadan çekilmek isteyen Dr. Mithat Sakaroğlu bu gruba dahil değildi.⁵⁹⁴

MP ile birleşen Öz Demokrat Partisinin Genel Başkanı Hüseyin Tiryakioğlu ise DP'de çalışma ortamı kalmadığı ve II. Kongrede davalarının görülmesi ve idealleri olan Demokrasinin yerleşmesi ve işlemlerini beklediklerini ama kongrede bu düşüncelerinin gerçekleşmediği, bu hazin manzara karşısında muhalefeti yürütebilmek için Hürriyet ve Demokrasinin bayraktarlığını yapan, Hürriyet cephesinde büyük vatan hizmeti gören Millet Partisi ile kaynaşmaya karar verdiklerini ifade etmişti.⁵⁹⁵

MP Genel Başkanı Hikmet Bayur ise birleşme için yorumlarını şu şekilde yapmıştı: Demokrat Parti'de, baskıya karşı çıkanların ve muvazaadan bir yarar umanlara karşı ayaklanmış olanların önemli bir kısmı ile MP'nin birleştiğini ve yurdu her türlü baskıdan kurtarmak isteyenlerin dayanağı olan MP bu suretle kuvvetlendiğini açıklayan Bayur, DP'de ilk zamanlarda muvazaanın olmadığı ama başındakilerin 12 Temmuz ile davadan döndüklerini, buna karşı çıkanların ise iki yol tuttuğunu, bir kısmının MP'yi kurduğunu, ötekilerin ise acaba DP'yi kurtarabilir miyiz? diye çabalayan Müstakiller ve diğer bağımsızlar olduğunu iddia etmişti. Müstakillerin de birleştiklerini söyleyen Bayur, MP'nin halen Türkiye'nin egemenliğini sağlamaktan ve dünyada layık olduğu yere getirmekten başka bir düşüncesinin de olmadığını söylemişti.⁵⁹⁶

1. Birleşme İle İlgili Fevzi Çakmak'a Çekilen Telgraflar

Müstakil Demokratlar ve Öz Demokrat Partisinin MP ile birleşmesinden dolayı bu üç siyasi teşekkülün Başkanları Hikmet Bayur, Tahtakılıç ve Hüseyin Tiryakioğlu, MP Fahri Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'a ortaklaşa bir telgraf çekmişlerdi.

"Sayın Mareşal Fevzi Çakmak

Erenköy/İstanbul

*Samimi muhalefet yolunda yürüyen Müstakil Demokratlar Grubu ile Afyon Öz Demokrat Partisi vatan hizmetinde tek bir cephe teşkil ederek Millet Partisi bünyesi içinde mücadeleye devam etmek üzere bu parti ile birleşmişlerdir. Bu mühim ve hayırlı hadiseyi arz eder ellerinizden öperiz."*⁵⁹⁷

Müstakil Demokratlar Grubu

Millet Partisi Genel Başkanı

Genel Sekreteri Kütahya Milletvekili

Hikmet Bayur

⁵⁹³ Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1949, s.1-2

⁵⁹⁴ Kudret Gazetesi, 6 Temmuz 1949, s.1-2

⁵⁹⁵ Kudret Gazetesi, 6 Temmuz 1949, s.1-2

⁵⁹⁶ Hikmet Bayur, "Birleşme", Kudret Gazetesi, 6 Temmuz 1949, s.1-2

⁵⁹⁷ Kudret Gazetesi, 6 Temmuz 1949, s.1-2

Ahmet Tahtakılıç

Öz Demokratlar Partisi Genel Başkanı

Hüseyin Tiryakioğlu

Dr. Mustafa Kentli'de muhalefetin birleşmesini Mareşal'e şu telgrafla bildirmişti:

*"Sayın Mareşal
Erenköy/İstanbul
Samimi muhalefetin birleşmesi yolunda sarfettiğiniz müşterek
gayretler muvaffakiyetle sona ermiştir. Bu mesut neticeyi arz eder, ellerinizden
öperim.*

Dr. Mustafa Kentli"⁵⁹⁸

Mareşal Çakmak'ta muhalefetin birleşmesi üzerine Hikmet Bayur'a aşağıdaki telgrafi göndermişti:

"Sayın Hikmet Bayur

Millet Partisi/Ankara

*Samimi muhalefet yolundaki birleşmeye Tanrıdan muvaffak olmasını
diler, sevgi ile hepinizin gözlerinden öperim.*"⁵⁹⁹

Mareşal Fevzi Çakmak"

Mareşal ayrıca, Dr. Mustafa Kentli'ye kendi isteğiyle istifa ederek göstermiş olduğu feragatten dolayı bir takdir telgrafi göndermişti.

L. MİLLET PARTİSİ GENEL KURULUNDA DEĞİŞİKLİK VE YENİDEN YAPILANMA

Birleşme gerçekleşikten sonra parti genel kurulunda değişiklik yapılması gündeme gelmişti. Boş bulunan genel yürütme üyelikleri için seçim yapılmıştı. Dr. Mustafa Kentli, Fuat Arna ve Enver Kök kendi arzularıyla genel kurul üyeliklerinden istifa etmişler ve yerlerine partiye yeni katılan arkadaşlarının girmelerini sağlamışlardı. Gizli yapılan seçimden sonra Mustafa Kentli'den boşalan Parti Genel Sekreterliğine eski Müstakil Demokratlar sekreteri Ahmet Tahtakılıç, kurul üyeliklerine Öz Demokratlar Partisi Genel Başkanı Hüseyin Tiryakioğlu, Ahmet Oğuz, Hasan Dinçer ve Ali Rıza Kırsever ittifakla seçilmişlerdi.⁶⁰⁰

Partinin teşkilatlanması şu şekilde oluşmuştu:

Genel Başkan: Hikmet Bayur, Genel Başkanvekili: Osman Nuri Köni, Genel Sekreter: Ahmet Tahtakılıç.

⁵⁹⁸ Kudret Gazetesi, 7 Temmuz 1949, s.1-2

⁵⁹⁹ Kudret Gazetesi, 8 Temmuz 1949, s.1-2

⁶⁰⁰ Kudret Gazetesi, 6 Temmuz 1949, s.1-2

Üyeler: Yusuf Kemal Tengirşenk, Sadık Aldoğan, Şefik Çakmak, Ahmet Oğuz, Enis Akaygen, Hasan Dinçer, Ali Rıza Kırsever, Osman Bölükbaşı, Hüseyin Tiryakioğlu, Bahattin Öğütmen, Suphi Batur, Mehmet Öktem.⁶⁰¹

MP, birleşmeden sonra yurt gezilerine çıkmış ve ilk olarak Kızılcahamam'da bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda ateşli konuşmalar yapılmış ve dikkati çeken nokta ise konuşmaların ve eleştirilerin genellikle Cumhurbaşkanı İnönü ve CHP hükümeti üzerine yoğunlaşmasıydı.

Kızılcahamam toplantısında ilk konuşmacı olarak Ankara İl Başkanı Reşat Aydın'ın söz almış ve konuşmasına Mareşal'in İlçe Başkanına yolladığı mektubu okumakla başlamıştı. Aydın, amaçlarının Millete dayanan bir Meclis ve Meclise dayanan ve ondan çekinen bir hükümet, yalnız kanuna bağlı bir hukuk devleti kurmak olduğunu açıklamış ve hükümeti 21 Temmuz seçimleri ile özgürlük ortamına şal örtmekle suçlayarak, namuslu seçim ve insan haklarına tam bir suretle saygı istediklerini dile getirmişti. Sefalet ve yoksulluğu önleyemeyen CHP Hükümetinin bir an önce işbaşından çekilmesinin zorunluluk olduğunu da hatırlatan Aydın, özgürlük ve demokrasiyi Türk Milletinden zorla ve hileyle almak isteyenlere ölüm diyecek kadar da sert konuşmuştu.⁶⁰²

MP Genel İdare Kurulu Üyesi Osman Bölükbaşı'da bir konuşma yapmış ve şunları ifade etmişti:

*“Demokrasi her şeyden evvel bir zihniyet meselesidir. İnönü, demokrasinin bu memlekette yerleşmesi davasında samimi ise buna her şeyden evvel tek parti devrinin Başvekili ve milli Şef'i olarak edindiği itiyadın mani olacağını düşünerek çekilmelidirler. Her nizam mümessilleri ile birlikte sahneden çekilebilir.....”*⁶⁰³

Osman Bölükbaşı bu konuşması ile Türkiye'de demokrasinin önünde Cumhurbaşkanı İnönü'nün bir engel olduğunu, İnönü ve yandaşlarının sahneden çekilmesi ile demokrasinin güçleneceğini öne sürmüştü.

MP'de son olarak Yalçın Uran söz almış ve o da parlak dönemlerin Atatürk'ün ölümü ile sona erdiğini ve karanlık günlere sebep olarak da İnönü'nün Cumhurbaşkanı olması ve liyakatsiz hükümetleri iş başına İnönü'nün tayin etmesini göstermiş ve tüm gücü ile İnönü ve CHP'ye yüklenmişti.⁶⁰⁴

⁶⁰¹ Kudret Gazetesi, 6 Temmuz 1949, s.1-2

⁶⁰² Kudret Gazetesi, 18 Temmuz 1949, s.1-2

⁶⁰³ Kudret Gazetesi, 18 Temmuz 1949, s.1-2

⁶⁰⁴ Kudret Gazetesi, 18 Temmuz 1949, s.1-2

M. MİLLET PARTİSİ'NİN KURULUŞUNUN BİRİNCİ YIL DÖNÜMÜ KONUŞMALARI

MP, 20 Temmuz 1948 yılında kurulmuştu. 20 Temmuz 1949 günü saat 21⁰⁰'de MP Genel merkezinde, MP kuruluşunun yıl dönümü nedeniyle toplantılar düzenlenmişti. Toplantıyı Ankara İl Başkanı Denizli Milletvekili Reşat Aydınlı açmış ve saygı duruşundan sonra ilk sözü MP Genel Başkanı Olma sıfatı ile Hikmet Bayur'a vermişti.

Bayur, seçim sistemini ve hükümeti eleştirerek konuşmasına başlamış, Millet egemenliği için ancak namuslu bir seçime ihtiyaç olduğunu ve CHP'nin o güne kadar tek bir namuslu seçim yapmadığına dikkat çekmişti. CHP'nin bunu kısmen kabul ettiğini ve durumu düzeltmek için bir takım seçim kanunları üzerinde çalışmalar yaptığını belirten Bayur, bu çalışmaların bir anlam içermeyeceğini, kanunların mükemmelliği için iyi uygulamalarla sağlanacağı, bunun sağlanması için de şimdiye kadar yapılan seçimlerde baskı yapan idare amirlerinin cezalandırılması ile mümkün olacağını ama CHP bunlara ceza vermek bir yana ödüllendirdiğini ifade etmişti.

Bayur, CHP'nin 12 Temmuz öncesi muhalefetinin coşkunluğuna karşı kendisini DP ile güvenceye aldığını, çünkü 12 Temmuz Beyannamesi ile DP'yi CHP'nin ikinci bir kopyası haline gelmekle suçlarken, DP'nin özgürlük ortamını boğmak için elinden gelen her gayreti gösterdiğini bunun da DP'nin II. Kongresinde ispat ettiğini söylemişti kongrede DP'yi eleştirenleri, sahte Haysiyet Divan Kararları ile uzaklaştırıldığını ve kendilerine Kongrede söz hakkı verilmediğini de belirten Bayur, 12 Temmuz Beyannamesinin şahsi kaygılar nedeni ile yapıldığını, Menderes'in dokunulmazlığının kaldırılmaması karşılığında 12 Temmuz Beyannamesinin kabul edildiğini belirten Bayur konuşmasını MP'ye geçen yeni partilileri takdir ederek bitirmişti.⁶⁰⁵

MP Genel Sekreteri Ahmet Tahtakılıç ise konuşmasında DP'ye yüklenmişti. DP'nin doğuş maksadının Tek Şefe, Tek Partiye karşı muhalefet olduğunu, DP'nin bir doktrin, sınıf ve zümre partisi olarak kurulmadığını, demokratik kuralları yaşama geçirmek amacıyla olduğunu, bu maksatla bütün memleketin DP'ye kucak açtığını ama DP'yi kuranların, yetiştikleri okuldan (CHP) dolayı partide baskı düşüncesi yaratarak, DP'ye misyonunu kaybettirdiğini ve amacından saptırdığını ifade etmişti. DP'nin özgürlüğe karşı çıkarak, Milletin ümidini kırdığını ve hayal kırıklığı yarattığını da sözlerine ekleyen Tahtakılıç, milletin son sözü 1950 seçimlerinde söyleyeceğini eklemişti. Ahmet Tahtakılıç'tan sonra sözü alan Reşat Aydınli ertesi günün 21 Temmuzta rastladığını ve bu tarihin Millet Partisi olarak

“*Milli Yas Günü*” olarak ilan edildiğini, 21 Temmuz Seçimlerinin bir facia olduğunu iddia ederek bu tarihin Türk Demokrasi tarihi için ne kadar acı bir gün olduğunu ifade etmişti.⁶⁰⁶

Ertesi gün, 21 Temmuz seçimlerinin kara bir gün olduğu yönünde heyecanlı konuşmalar yapılmış ve 21 Temmuz seçimlerinde uygulanan baskılar protesto edilmişti. Millet Partili bir konuşmacı DP’yi şu şekilde eleştirmişti:

*“Türk Milleti DP’ye bir meşale verdi; Hürriyet meşalesi. Fakat DP bu meşaleyi yakamadı. Millet Partisi ve onun fahri başkanı Mareşal, ismi ile müsemma Çakmak bu meşaleyi yaktı ve bütün vatani aydınlattı....”*⁶⁰⁷

Konuşmacı bu ifadesinde; demokrasi ateşini Mareşal’in ve MP’nin yaktığını ve bu ışığı vatana bunların yaydığını iddia etmişti.

MP Genel Başkanı Hikmet Bayur, partinin Yenidoğan ilçe ocağının açılışı sebebi ile yapmış olduğu ateşli konuşmada 1950 seçimlerinde yapılacak olan dürüst seçimler ile İsmet İnönü’nün milletvekili dahi seçilemeyeceğini ve İnönü’yü tasviye edeceklerini iddia etmişti.⁶⁰⁸ Bayur sonraki günlerde bu konu ekseninde görüşlerini bildirmiş ve

“Saraçoğullarının, Pekerlerin, Sakaların ve biraz sonra da Günaltayların onu takiben de Erimlerin tasviyesinden ne çıkar? Bütün bunları işbaşına getiren ve oradan uzaklaştıran kimsenin iktidardan tasviyesi gerekir ki yurttan yeni bir ufuk açılsın, bir iyileşme ümidi uyansın”

şeklinde konuşması, asıl davayı bir yana bırakarak Şefi hakem saymanın doğru olmadığı ve değişmesi gerekenin hükümetlerin değil İnönü’nün olduğunu vurgulamıştı. Bayur, 2 Ağustos günü İstanbul’a geldiğinde, gazetecilere verdiği demeçte aynı konuyu işlemiş ve “*Ortada değişmeyen bir Şef, bir de bozuk idare vardır. Müştemil olacak budur*” diyerek düşüncelerini tekrarlamıştı.

Bayur, İnönü ile Celal Bayar’ın İzmir’de parti çalışmaları yapmaları üzerine, DP’nin görünüşte muhalefet yaptığını ve DP Başkanlarının 12 Temmuzdan itibaren İnönü’nün kontrolü altına girdiklerini ve “*Hilmi Uran, İnönü’nün sağ kolu ise Celal Bayar’da sol koludur*” diyerek, DP’nin bir anlamda CHP’den bir farkı kalmadığını belirtmiş ve DP’yi muvazaalıkla suçlamıştı.⁶⁰⁹

⁶⁰⁵ Kudret Gazetesi, 20 Temmuz 1949, s.1-2

⁶⁰⁶ Kudret Gazetesi, 20 Temmuz 1949, s.1-2

⁶⁰⁷ Kudret Gazetesi, 22 Temmuz 1949, s.1-4

⁶⁰⁸ Vatan Gazetesi, 31 Temmuz 1949, s.1-2; Kudret Gazetesi, 30 Temmuz 1949, s.1-2

⁶⁰⁹ Vatan Gazetesi, 2 Ağustos 1949, s.1-2

V. BÖLÜM

1950 SEÇİMLERİ ÖNCESİ İÇ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER

I. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN SAĞLIĞININ BOZULMASI VE SİYASİ GELİŞMELER

A. MAREŞAL'İN AMELİYAT OLMASI

Mareşal ilerleyen yaşına rağmen aktif politikaya atılmış, çeşitli yurt gezilerine katılmıştı. Son zamanlarda sağlığı bozulmuş, yurt gezilerine katılamamakta, sevenleri ile daha ziyade göndermiş olduğu mektup ve mesajlarla buluşuyor, bu şekilde hasret gideriyordu. Yakalandığı zatürre, soğuk algınlığı gibi rahatsızlıklar Mareşali aktif gezilerden alıkoyuyordu. Bilindiği üzere şeker hastası idi ve düzenli rejim yapıyordu. Bunun yanına bir de prostat hastalığı eklenmiş, Mareşal'i bir hayli bitkin hale getirmişti.

Bir süreden beri evinde hasta olarak yatmakta olan Mareşal kendisini kontrol eden doktorların kararı ile ameliyat olmak üzere 3 Ağustos 1949 günü Teşvikiye Şifa Yurduna kaldırılmıştı.

Mareşal, 4 Ağustos günü sabah saat 10⁰⁰'da Ankara'dan gelmiş olan Ürolog Fevzi Taner tarafından ameliyat edilmişti. Dr. Fevzi Taner'i Dr. Osman Üçer ve Dr. Lamia Mumlu asiste etmişti.

Teşvikiye Şifa Yurdu Müdürü Dr. Osman İbrahim ameliyat ile ilgili olarak bilgi vermiş ve Mareşal'in geldiğinde solunum zorluğu çektiğini, ameliyattan önce kalp yetmezliğinin tehlikeli boyutta olduğu, ameliyat sonrası bu tip sorunların kalmadığını, ameliyatın Mareşal'in daha önce geçirdiği zatürre ile ilgisi olmadığı, prostatın idrar yollarını tehdit etmesinden dolayı yapıldığını ve Mareşal'in sağlık durumunun iyi olduğunu bildirmişti.⁶¹⁰

B. CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ'NÜN EGE GEZİSİ

Milli Teminat Andının ortamı gerdiği bir zamanda Cumhurbaşkanı İnönü Ege gezisine çıkmış, Menemen ve Foça'da yaptığı konuşmalarda parti farkı gözetmeksizin vatandaşların birbirlerine düşman olmalarını gerektiği, düşmanlık başladığı yerde ise huzurun kalmayacağını böyle bir ortamda da memleketin sınırlarını koruyacak gücü kalmayacağı yönünde mesajlar vererek, kamuoyunda iyimser bir hava yaratmaya çalışmıştı.⁶¹¹

⁶¹⁰ Vatan Gazetesi, 5 Ağustos 1949, s.1-2

⁶¹¹ Vatan Gazetesi, 5 Ağustos 1949, s.1-2

Cumhurbaşkanı İnönü'nün konuşmalarına MP'den tepki gecikmemiş ve hemen eleştiriler yerini almıştı. MP Eminönü Kazası, Küçükpazar Bucağı açılışında MP ileri gelenleri; Hikmet Bayur, Sadık Aldoğan, Ahmet Tahtakılıç, Enis Akaygen yapmış oldukları konuşmalar ile hükümeti ve DP'yi eleştiri yağmuruna tutmuşlardı. Sadık Aldoğan, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve hükümetin demokrasiden bahsettiklerini ama demokrasi, özgürlük gibi kavramları ne İnönü'nün ne de Günaltay'ın anlamadıklarını ifade ederek eleştirilerini İnönü ve hükümete yöneltmişti.⁶¹²

Hikmet Bayur'da Cumhurbaşkanı İnönü'ye yüklenmiş ve *"İnönü gelişen olaylardan üzgün olsaydı, bu derter kendisini eritir bitirirdi"* şeklindeki yorumu ile İnönü'yü olaylara kayıtsız kalmakla suçlamış ve İnönü'nün içinde demokrasi duygusu olmadığı ve kendi adamları ile memleketi yönetmek istediğini ifade eden Bayur, *"Bu vaziyete bir çare bulamazsak, nasıl Osmanlı Devleti yıkıldı ise bu Devlet'te yıkılır"* diyerek endişelerini dile getirmişti.⁶¹³

Diğer MP'li İzzet Mühürdaroğlu ise DP'ye yüklenerek, DP'nin gerçek bir muhalefet partisi olmadığı ve 25 yıldan beri laiklik maskesi altında milletin dini duygularının ihmal edildiğini belirterek *"Onlardan ellerini milletin vicdanından çekmelerini istiyoruz"* diyerek DP'nin muhalefet partisi olmadığını iddia etmişti.⁶¹⁴

Mühürdaroğlu'nun eleştirileri bir anlamda, basit eleştiriden çıkmış Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkelerinden olan laiklik ilkesini sorgulamış oluyordu. Çünkü 25 yıldan beri laiklik maskesi ile milletin din duyguları ihmal edildiğini söylemek bundan başka bir şey olamazdı. DP'yi eleştirirken laik Cumhuriyet'e de örtülü bir sataşma seziliyordu. MP ileri gelenlerinden Bayur'un dikkatinden kaçmış olacak ki ilerleyen günlerde her hangi bir açıklama yapılmamıştı.

C. MİLLET PARTİSİ'NİN İSMET İNÖNÜ'NÜN SERVETİ İLE İLGİLİ İDDİALARI

Millet Partisi, düşünce olarak DP'yi muvazaacılıkla ve gerçek muhalefet partisi olmamakla suçlarken, Hükümeti ve CHP'yi de demokratik olmamakla suçluyordu ve bunun baş sorumlusu olarak da İnönü'yü gösteriyordu. MP'nin düşünce eksenini bu iki konu üzerine odaklanmıştı. Değişik söylemler üretmiyor bu konular üzerine söylemlerini geliştiriyorlardı.

Bu iddialara karşı Cumhurbaşkanı İnönü'nün Ege gezisinde *"Memleket dışında hiçbir*

⁶¹² Vatan Gazetesi, 7 Ağustos 1949, s.1-2

⁶¹³ Vatan Gazetesi, 7 Ağustos 1949, s.1-4

bankada param, her hangi bir yerde de arsam yoktur”⁶¹⁵ demesi, MP Başkanını tatmin etmemiş olacak ki Hikmet Bayur Kağıthane MP Ocağının açılışında İnönü’ye siyasi hayattan önceki ve sonraki parasını ve malını-mülkünü sorma ihtiyacı duymuştu. Bayur daha sonra İnönü’nün Amerika’daki 154 milyon doları için araştırma yapılmadığını iddia etmişti.⁶¹⁶

Cumhurbaşkanı İnönü hakkında bu tip iddialar yapılırken, kendisi Ege’de gezilerini sürdürüyor ve vatandaşlara huzuru bozacak davranışlara girmemeleri, gerginlik yaratmamaları, düşmanlık duygularına kapılmamaları yönünde nasihatler vermişti. İnönü, kendisi hakkındaki iddialarla ilgili olarak da şunları söylemişti:

*“Görüyorsunuz ki bir çok siyaset adamları benim şahsımı dillerine dolamakla hikmet ve muvaffakiyet aralarken ben onlara muhabbet ve vatandaşlara düşmanlık prensibini kabul etmemelerinden başka bir tavsiyede bulunmuyorum ve bulunmayacağım.”*⁶¹⁷

İnönü, kendisi hakkındaki yapılan iddiaların birer politik oyundan başka bir şey olmadığı ve bu oyunun amacının, İnönü adını kullanarak kendilerine politik başarı ve siyasi rant sağlamak olduğunu ama kendisinin bunları ciddiye almadığını ve tüm bu yapılanlara rağmen onlara sevgi ile yaklaştığını ve vatandaşlara akıllı olmalarını, provokasyonlara gelmemelerini tavsiye ettiğini söylemişti.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün mal varlığı ile ilgili iddialar sonraki aylarda da seçim sürecinde de sürmüştü. Sonunda İnönü, gerekli açıklamayı yapma zorunluluğunu duydu ve bir akşam yemeğinde beraberinde Hilmi Uran, Şükrü Saraçoğlu ve Faik Barutçu olduğu halde bu mal varlığı meselesi hakkında şu açıklamayı yapmıştı:

“-Aldoğan bir konuşmasında benim milyonlarım olduğundan bahsetmiştir. Seçim mücadelesinde bunu dillerine dolmaları ihtimali vardır. Nasıl ki bir zamanlar da Amerika ve İsviçre Bankalarında paralarım olduğundan bahsetmişlerdi. Ege mintikası seyahatinde bunlara cevap vermek halk arasında çok iyi tesir bırakmış ve bu bir propaganda havasını kurmuş idi. Şimdi sizden soracağım husus şudur: Ben servetimin hesabını millete vereceğim, Daire Müdürüne söyledim. Bütün rakamları teferruatına kadar çıkaracak ve ben bunu ilan edeceğim. Bunun ilanı bizim için kuvvet mi olur, yoksa zaaf mı olur! Ben şimdi size servetimin hesabını vereyim: Çocuklarımın her birinin tasarruf hesapları vardır. Üç çocuğumun bu hesapları 50’şer bin liradan 150 bin liradır. Karımın da 60 bin liralık bir tasarruf hesabı vardır. Benimki de 30 bin lira kadardır.

Bundan başka muhtelif banka ve devlet tahvilleri olarak 100 bin liralık bir tahvil vardır. Burada bir evim, İstanbul’da bir evim, karımın babasından kalma bir evi vardır. Taşlıkta bir ev yaptırıyorum. 150 bin lira verdim, daha

⁶¹⁴ Vatan Gazetesi, 7 Ağustos 1949, s.1-4

⁶¹⁵ Vatan Gazetesi, 7 Ağustos 1949, s.1-4

⁶¹⁶ Vatan Gazetesi, 8 Ağustos 1949, s.1-4

⁶¹⁷ Vatan Gazetesi, 8 Mayıs 1949, s.1-2

20 bin lira lazım. Beni çok sıktı. Bunlardan başka 10 parça kadar da muhtelif yerlerde arsalarım vardır. İşte bütün servetim bunlardan ibarettir. 10 seneden beri Reiscumhur maaşı olarak 9500 lira alırım. Bu paradan bütün bu tasarruflarımın durumu budur. Bunu bütün millete beyan ve ifade etmek istiyorum. Bunu çok gören olur mu? Bu bir büyük servet addedilir mi? Bunun seçim zamanının da ifadesi bize kuvvet mi yoksa zaaf mı olur? ”⁶¹⁸

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 1946 öncesi merkezi sistemle devleti yönetip Milli Şef olması, kanunun üstünde yer almasını eleştiren Vatan Gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman, 1946 sonrası Demokrasi hesabına hayırlı roller oynadığı ve davaya hizmetlerde bulunduğu belirtilmiş ve demokrasi gelişiminde azimle ve imanla siper olması, muhalefetin yaşamasına imkan tanıdığı ama bu noktalarda İnönü'nün hayırlı rolünü anlayanların ve hakkını verenlerin çok az olduğu ifade edilmişti.⁶¹⁹

D. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN SAĞLIK DURUMU

Mareşal Teşvikiye Sağlık evinde prostat ameliyatı olmuş ve ameliyattan sonraki günlerde sağlık durumu yeniden bozulmuş, ateşi yükselmişti. Bu durumun düzelmesi için Ankara'dan uçakla getirilen plazma Mareşal'e tatbik edilmiş ve geniş bir uzman kadrosu sonucu merakla beklemişti. Plazma takviyesi olumlu sonuç vermiş Mareşal'in sağlık durumu iyiye doğru seyretmişti. Konsültasyonu geniş bir uzman doktor kadrosu yapmıştı. Bu doktorlar; Ord.Prof.Dr. Tevfik Sağlam, Prof.Dr. Mim Kemal Öke, Prof.Dr. Ekrem Şerif Egeli, Prof.Dr.Muzaffer Esat Güçhan, Dr. Fevzi Taner, Dr. Ali Eşref Gürsel, Dr.Muammer Günver, Dr. Ethem Bassat ve Dr. Behiç Olur.⁶²⁰

Görüldüğü üzere Mareşal'in üzerine adeta titreniyordu. Devlet elinden geleni yapıyor dönemin en iyi uzmanlarını Mareşal'e seferber ediyordu. Hastalığı müddetinde ziyaretçileri eksik olmuyordu. Gerçi bu durumu değişik aksettirenler de olmuyor değildi. Bu konuyu Süleyman Külçe anılarında şu şekilde yansıtmıştı:

“Mareşal'in hastalığı müddetince onun ziyaretine gelenler hemen yok gibi idi; çünkü haftiyelik teşkilatından korkulduğu için dostluklar, minnettarlıklar, bağlılıklar hepsi bir tarafa bırakılmış veya unutulmuştu. Bu aralık kendisini ziyaret eden üniversite talebeleri, gençlik teşekkülleri ve Millet Partisi üyelerinden ve serbest meslek esbabından bazı kimselerdi...”⁶²¹

diyerek Mareşal'i ziyaret edenlerin yok denecek kadar az olduğunu ve bu durumun Mareşal'i üzdüğünü söylemişti. Gerçek hiç de Külçe'nin yansıttığı gibi değildi aslında. Ziyaret edenler arasında İstanbul Valisi Dr. Lütfi Kırdar, CHP İstanbul Müfettişi Dr. Sadi Irmak, Ekrem

⁶¹⁸ Faik Ahmet Barutçu, a.g.e,s.969-970

⁶¹⁹ Ahmet Emin Yalman,“Bir Yolcunun Hikayesi”,Vatan Gazetesi, 8 Mayıs 1949, s.1-3

⁶²⁰ Vatan Gazetesi, 11 Ağustos 1949, s.1-3

⁶²¹ Süleyman Külçe, Mareşal Fevzi Çakmak, Cumhuriyet Matb,İstanbul, 2.Kitap, 1953, s.173

Amaç, Emekli Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Asım Gündüz gibi önemli kişiler Mareşal'i 10 Ağustos 1949 günü Teşvikiye Sağlık Evinde⁶²² ziyaret etmişlerdi. Mareşal ile konuşup acil şifalar dilemişler, Mareşal'de kendilerine ziyaretlerinden dolayı teşekkür etmişti.

Görüldüğü üzere Mareşal bir kenarda unutulmuş değildi, Devletin ve hükümetin etkin kişileri onu unutmamış, ihmal etmemişti. Ayrıca İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencileri de Mareşal'e geçmiş olsun telgrafi yollamıştı. Mareşal milletin gönlünde aldığı yere, layık davranışları görmüştü. İstanbul Valisi Dr. Lütfi Kırdar, Hükümet ve Başbakan adına tekrardan 12 Ağustos günü Mareşal'i yerinde ziyaret etmiş ve Mareşal'in eşi Fitnat Hanım tarafından kabul edilmişti.⁶²³

Mareşal'in sağlık durumu hakkında çeşitli dedikodular yapılmakta idi. Ameliyatın gereksiz olduğu, hijyen şartlarına uyulmadığı gibi çeşitli söylentiler yayılıyordu. Mareşal'in sağlık durumu geçen süre içerisinde iyiye gitmiyordu. Yapılan kontrolde, genel durumunda görülen düşkünlüğün devam ettiği ve iki gün önce başlayan sol akciğer tarafındaki yara temiz olduğu belirtilmişti. Doktorlar, olumsuz eleştirileri yanıtlamış ve hayati tehlike arz eden prostat ameliyatının zorunluluk olduğu ve zamanında yapıldığını, mevcut rahatsızlığının Mareşal'in uzun zamandır çekmekte olduğu hastalıkların devamı olduğu rapor etmişlerdi.⁶²⁴ Konsültasyon yine aynı kalabalık doktor kadrosu iştiraki ile yapılmıştı.

E. MİLLET PARTİSİ'NİN ALTI OKLU DEMOKRAT PARTİ İDDİALARI

MP'nin kuruluş yıldönümü maksadı ile Kadıköy MP Teşkilatı bir bildiriye bulunmuş ve CHP'nin altı oku millete 25 yıldır geri zihniyet ve başarısızlık hediye ettiğini, CHP'nin programını aynen kopya edip ikinci bir altı ok ile ortaya çıkan DP'nin Türk Milletine hüsrandan başka bir şey getirmediğini, kurucularının baskısına boyun eğen ve iktidardan başka bir amacı olamadığını dile getiren MP'liler, CHP'nin sembolü olan altı oku DP'nin benimsediğini ironik bir dille eleştirmişti. MP'nin Fatih toplantısında Mehmet Özsoy adında bir genç söz almış ve ülkede üç cephe olduğunu, ilkinin haydutlar, ikincisinin dalkavuklar ve üçüncüsünün de hak ve hürriyetler cephesi olan MP cephesi olduğunu açıklamış ve bir gün İsmet İnönü'ye boyun eğdireceklerini milleti soyanların sonunun pek iyi olmayacağını söylerken, MP'nin özgürlüklerinin savunucusu olduğunu ve İnönü'den hesap sorulacağını iddia etmişti.⁶²⁵

F. MİLLET PARTİSİ'NİN BEYANNAMESİ

⁶²² Vatan Gazetesi, 11 Ağustos 1949, s.1-3

⁶²³ Vatan Gazetesi, 13 Ağustos 1949, s.1-4

⁶²⁴ Vatan Gazetesi, 14 Ağustos 1949, s.1-4

MP, Genel Kurul üyeleri ile milletvekillerinin ortaklaşa yaptıkları ve üç gün süren toplantı sonucunda kamuoyuna bir beyanname yayınlamışlardı. Beyannamede, ülkenin ekonomik durumunun günden güne kötüye gittiği, buna sebep iktidarın olduğu ve 21 Temmuz 1946 seçimlerinden sonra iktidarın, yani Şef ile Partisinin üç yıldır yalnızca şu iki işle meşgul olduğunu iddia etmişti: Öncelikle 21 Temmuz seçimlerine ait şikayetleri, gerçekleri ve bundan doğan kamuoyuna mal olmuş şüpheleri örtbas etmek ve unutturmak, ikincisinin ise gelecek seçimlerde ne pahasına olursa olsun iktidarı korumak amacıyla olduklarını açıklanmıştı.⁶²⁶

MP Paşabahçe toplantısında yaptıkları konuşmalarda fazla değişik olamayan söylemlerini yinelemişler ve İnönü'ye oldukça yüklenmişlerdi. CHP ve dalkavuk saltanatının 25 yıldır milleti soyduğu, ülkede millet egemenliğinin olmadığı, kanunlara uyulmadığı, Milli Eğitim Bakanının köylere Komünizmi soktuğu şeklinde iddialar yapılmış ve İnönü'yü Cumhurbaşkanı mevkiine getiren Mareşal'in, hasta olduğu ama İnönü'nün ona basit bir vatandaşa yaptığını dahi yapmadığı söylenerek İnönü'yü suçlamışlardı. Sözü Kadıköy İlçe Başkanı almış, sefaletten söz etmiş ve konuşmasını ilginç bir biçimde "*....Eğer sağlam bünye istiyorsak çocuklarımıza benliklerini, imanlarını öğretecek bir maarif kuralım*"⁶²⁷ demiş ve mevcut eğitim sisteminden memnun olmadığını ima etmek istemişti. Mühürdaroğlu'nun 25 yıllık laiklik prensibini eleştirisinden sonra şimdi de değişik eğitim kurumu kuralım teklifinde de anlaşılacağı üzere MP tabanının muhafazakar kesimi yavaş yavaş fikirlerini değişik platformlarda dışarı vurmaya başlamışlardı.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'de bu arada uzun Ege gezisini sonlandırmış ve Ankara'ya dönmek için hazırlıklara başlamıştı.⁶²⁸

G. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'I CUMHURBAŞKANI İNÖNÜ'NÜN ZİYARETİ

Cumhurbaşkanı İnönü, Ege gezisini bitirdikten sonra eski silah arkadaşı, komutanı olan Mareşal'i Teşvikiye Sağlık Evin'de ziyaret etmek isteğini belirtmişti.

Mareşal'in ailesi bu ziyarete izin vermemişti. Çünkü ailesi, Mareşal'in durumunun çok ağır olduğu, bu halde iken karşısında İsmet Paşayı görmesi, üzerinde önceden kestirilemeyecek tepkiler yaratabilir kaygısını taşıyordu.⁶²⁹ Ailesi, zaten doktorlarında,

⁶²⁵ Vatan Gazetesi, 15 Ağustos 1949, s.1-4

⁶²⁶ Vatan Gazetesi, 20 Ağustos 1949, s.1-4

⁶²⁷ Vatan Gazetesi, 22 Ağustos 1949, s.1-4

⁶²⁸ Vatan Gazetesi, 22 Ağustos 1949, s.1-4

⁶²⁹ Adnan Çakmak "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları" Hürriyet Gazetesi, 19 Mayıs 1975, Tefrika.40

ziyaretleri yasakladığı mazeretini de sunmuşlardı.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Mareşal ile görüşemeyince Mareşal adına eşi Fitnat Hanıma afiyet ve acil şifalar temenni ederek ayrılmak durumunda kalmıştı.⁶³⁰

Yapılan yorumlara göre; Mareşal'in, ziyarete gelen İnönü'nün yüzünü görmek istemediğini ve bu yüzden görüşmenin gerçekleşmediğini, ayrıca geçte olsa Cumhurbaşkanı İnönü'nün asker arkadaşını ziyarete gelmesinin takdirle karşılandığı, hatta İnönü'nün Mareşal Çakmak tarafından kabul edilmeyeceğini bilebile Mareşal'i ziyaret etmek istediği öne sürülmüştü.⁶³¹

İnönü'nün, Mareşal tarafından kabul edilmeyişi İnönü'yü fazlası ile üzdüğü Ulus Gazetesindeki yayınlardan anlaşılmıştı.

Cumhurbaşkanı İnönü'nün Mareşal'i ziyaretinin yankıları sürüyordu. Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman ise ziyareti şu şekilde sütununa taşımıştı:

“Devlet Başkanı İnönü, ağır hastalığı sebebiyle eski silah ve çalışma arkadaşı Mareşal Fevzi Çakmak'ı hastanede ziyarete gitmiştir. Ruhları kin ve ihtiras pasıyla örtülü olmayan vatandaşlar; bu hareketteki tevazuu, feragati, ulviyeti beğenecekler ve İnönü'yü takdir edeceklerdir. İsmet İnönü'nün kinci diye eski bir şöhreti vardır. Yıllardır orada hüküm süren şiddetli hislere rağmen böyle bir adım atmasını; nefesine karşı bir galebe ve birikmiş bir çok gurur günahlarının kefareti saymak caizdir.”⁶³²

Ahmet Emin Yalman, İsmet İnönü'nün hareketini takdirle karşılarken ziyaretin gerçekleşmemesinin iki nedene bağlandığı söylentilerini yazıyordu; birincisi, Mareşal'in birkaç gün uykusuz kaldıktan sonra tam o sırada biraz uykuya dalmış bulunması!, ikincisi ise hastanın çevresinde olanların bu buluşmayı sağlık, siyasi ve kişisel bir düşünce ile onay vermemeleri.⁶³³

Gelişen olaylar söylentilerin ikincisinin akla daha yatkın olduğunu göstermekteydi. Ahmet Emin Yalman'a göre İnönü'nün bu hareketi memleketteki siyasi barışı ve kardeşlik duyguları yaratmak amacını gütmekteydi.⁶³⁴

Hükümet taraftarları, İnönü'nün bu hareketini takdirle karşılamış ve *“İnönü'nün ne büyük insani bir vazife yaptığını hatta bu vazifenin kabul olunmayacağını bile bile ifa ettiğini,*

⁶³⁰ Vatan Gazetesi, 8 Eylül 1949, s.1-3

⁶³¹ Tekin Erer, Türkiye 'de Parti Kavgaları, 2.B, Tekin Y, İstanbul, 1966, s.508

⁶³² Ahmet Emin Yalman, “Bu Siyasi Topraklarda Demokrasi Yetişmez”, Vatan Gazetesi, 10 Eylül 1949, s.1-3

⁶³³ Ahmet Emin Yalman, a.g.e, 10 Eylül 1949

⁶³⁴ Ahmet Emin Yalman, a.g.e, 10 Eylül 1949

*bu suretle şuurun hissine hakimiyetini ispat ettiğini*⁶³⁵ söyleyerek Cumhurbaşkanının duyguları ile değil mantığı ile hareket ettiğini belirtmişlerdi.

14 Eylül 1949 tarihli Ulus Gazetesi ise bu durumu şöyle yorumlamıştı: “*İnönü, dini ve Milli ahlakın icabını yaptı. En büyük insani bir vazife olarak Mareşal’i ziyaret etti. Mareşal ise ziyareti kabul etmemek suretiyle hata işledi.*”⁶³⁶ demek sureti ile İnönü’nün insanlık görevini yaptığını, İnönü’yü kabul etmemekle Mareşal’in hata işlediği belirtilmişti. Aynı günkü gazetenin başka bir köşesinde “*...Milli ahlak da dini ahlak da bize şu tavsiyelerde bulunuyor: Hastaları ziyaret ediniz, kimseye kin beslemeyiniz*”⁶³⁷ şeklinde ahlaki ve dini bir açıklama getirerek hastaları ziyaret etmenin ve kabul etmenin ahlaki ve dini bir zorunluluk olduğunu, bu zorunluluğu İnönü’nün yerine getirdiği ama Mareşal’in yerine getirmediği ima edilmek yoluyla bir anlamda Mareşal eleştirilmiş oluyordu.

Laikliğin aşırı savunucusu olduğu iddia edilen Ulus Gazetesinin, ziyaret meselesi ile ilgili sütunlarında dini ve ahlaki konulara yer vermesi Vatan Gazetesi tarafından bir hayli yadırganmıştı.⁶³⁸

Cumhurbaşkanı İnönü’yü destekleyenler kadar, aksi düşüncede olanlar da vardı ve Mareşal’in bu tavrını takdir edenlerde vardı.⁶³⁹

1. Mareşal Fevzi Çakmak’ın Cumhurbaşkanı İnönü’nün Ziyareti İle İlgili Görüşleri

Mareşal’i hastanede ziyaret eden DP Ordu Milletvekili Fevzi Boztepe, Mareşal ile hasta yatağında sohbet etmiş gelişen olayları tartışmış ve konu İnönü’nün ziyaretine gelince, Boztepe Mareşal’e: “*Ne kadar kötü olursa olsun, silah arkadaşınız ve halen Reiscumhurumuz bulunan İsmet İnönü’nün yaptığı ziyaretin kabul etmemenizdeki sebepleri öğrenebilir miyim?*” şeklinde soru sorunca Mareşal’in yüz hatlarının gerildiği, “*İnönü*” lafını duyunca sinirlendiğini gözlemleyen Boztepe, Mareşal’in cevap vermesini beklemiş ve Mareşal cevaben: “*Kabul etmedim, çünkü hasta yatağında beni füc’eten öldürmek niyetiyle gelmişti O!*” diyerek İnönü’nün hasta yatağında ansızın öldürmek niyetiyle geldiğini söylemiş ve konuşmasına şu şekilde devam etmişti:

“Bana bu suali soranlar ve hatta, bu yüzden küsenler çok oldu. Birkaç kere hayatını ve şerefini kurtardığım ve en yüksek mevkilere ulaşması için destek olduğum bu bedbahtı son bir defa daha affedemezdim... Zira

⁶³⁵ Vatan Gazetesi, 14 Eylül 1949, s.1-3

⁶³⁶ Tekin Erer, a.g.e, s.508

⁶³⁷ Tekin Erer, a.g.e, s.509

⁶³⁸ Vatan Gazetesi, 14 Eylül 1949, s.1-3

⁶³⁹ Vatan Gazetesi, 14 Eylül 1949, s.1-3

ziyaretimize gelişleri de samimi değildi. Üstelik beraberinde vaktiyle beni halkın gözünden düşürmek için T.B.M.M. Kürsüsünden Komünistlikle... evet Komünistlikle itham ettirdiği bendelerin Şükrü Sökmensüer'i de getirmek küstahlığında bulunuyor. Zaten bunu duyunca kendilerini kabul etmek şöyle dursun, sesimin çıktığı kadar defolsunlar diye haykırdım.”⁶⁴⁰

demek suretiyle Mareşal, İnönü'yü niçin kabul etmediğini tüm açıklığı ve içtenliği ile açıklamış oluyordu. Mareşal eski hatıraları, yapılanları unutmamış, İnönü'ye olan kırgınlığını hafifletmemiş, yaşamının son anlarında dahi bu duygularının esiri olmuş ve İnönü'nün ziyaretini içine attığı düşünceler, kırgınlıklar ve hayal kırıklıkları nedeniyle kabul etmemişti.

Mareşal, konuştuğu açılmış, içine atmış olduğu kırgınlıkları dışa vurmaya başlamıştı. İsmet İnönü'ye olan kırgınlığı bitmemiş olacak ki Mareşal: *“Bu aile ruhen ve bedenen hastadır. İsmet Paşa sakat doğmuştur, sakat yaşamıştır ve öyle gidecektir! O, kin, garez ve ihtiras deposudur. Hayatım boyunca ona çok hizmetim vardır. Onun işe, bana, tahammül olunmaz, katlanılmaz kötülükleri ve ihanetleri olmuştur... ve devam etmektedir.”⁶⁴¹* demiş ve yapmış olduğu hizmetlerin karşılığını alamamış bir insanın ruh haliyle büyük bir hayal kırıklığı yaşadığını açıklamıştı.

Kısaca Mareşal, İnönü'yü daha emekli edildiği günden beri affetmemiş, ona olan kırgınlığı Mareşal'i politikaya itmiş, gelişen olaylar bir türlü Mareşal'in duygu ve düşüncelerini değiştirmemiş, bu düşünceler Mareşal'i hasta yatağına kadar takip etmişti.

İnönü'nün Mareşal'i ziyareti gazetecileri bir hayli meşgul etmiş Celal Bayar'ın İstanbul'a geldiği gün bu ziyaret hakkında ne düşündüğü sorulmuş ve Bayar bu konu için *“Bunu, beni alakalandıran bir mevzu olarak telakki etmedim”⁶⁴²* diyerek olaya kayıtsız kaldığını söylemişti.

H. MİLLET PARTİSİ'NİN DİKİLİTAŞ TOPLANTISI

İnönü'nün Mareşal'i ziyareti, gündemi meşgul ederken MP İstanbul Dikilitaş'ta bir toplantı düzenlemiş ve heyecanlı konuşmalar yapılmıştı. Konuşmacılardan Avukat Ertuğrul Akça, DP içindeki samimi arkadaşlara bir şey demediklerini muvazaayı yalnızca Celal Bayar ve üç kurucu arkadaşı için iddia ettiklerini, MP'nin onlar tarafından düşman parti diye adlandırıldığını, oysa kendilerinin milletin oyunu çalanların, kanunlar ayaklar altına alanların düşman olduklarını söylemişti. Fuat Arna ise DP kurucularının muvazaa yapabilme seviyesizliğine düştüklerini ve Vatan Gazetesinin MP'ye hücum ettiğini ve kin partisi adını

⁶⁴⁰ Fevzi Boztepe, *Hür Ufuklara Doğru*, 2.B, İstanbul, 1952, s.216

⁶⁴¹ Fevzi Boztepe, a.g.e, s.217

⁶⁴² *Vatan Gazetesi*, 16 Eylül 1949, s.1-2

taktığını belirtmişti. Sadık Aldoğan ise DP'nin başındakilerin dava adamı olmadıklarını, DP'nin kuruluş amacının CHP'yi yaşatmak olduğu ve İnönü'nün isteğiyle kurulduğunu söyleyerek DP'ye oldukça yüklenmişti. Osman Bölükbaşı ise “Cumhuriyete taçsız, tahtsız sultanlar hakimdir” dediği için aforoz edildiğini söylerken, 12 Temmuzun muvazaanın bir delili olduğunu belirtmiş ve Celal Bayar ve İnönü'nün Kemalist olduğunu Bayar'la sahte muhalefet kurdurduklarını, Osman Bölükbaşı ve diğerlerinin CHP'ye kurtuluş fidyesi olarak verildiğini, feda edildiğini söyledikten sonra, Bayar ile İnönü'nün Atatürk'ün başbakanlığını yaptıklarını, ikisinin de aynı kazanda piştiğini belirttikten sonra onların sahte demokrasi ve Çankaya'nın bezirganları olduğunu söyleyerek konuşmasını bitirmişti.⁶⁴³

DP propaganda komitesi başkanı olan Emrullah Nutku Dikilitaş MP toplantısını izlemiş ve şu yorumları yapmıştı:

“Hasan Dinçer ve Ahmet Tahtakılıç, onların bu müfrit zümrenin içerisine katılmalarına acırım. Ötekiler ise uzak görüşlülükten yoksun, hiçbir siyasi tarih dersi almamış, Türkiye’de DP’nin önderliğinde büyük bir halk ayaklanması olduğunu ve bir tek yıl kalmış olan önümüzdeki seçimlerde bu milletin bir büyük inkılap yaratacağını bile göremiyorlar demek ki. Görebilseler, karşılıklarına Celal Bayar’ın şahsında DP’yi almazlardı. Cılız bir kadro ile DP’yi yıkmaya çalışanlar ve partimizi intihal etmiş görenler asıl delalet ve gaflet içindeler. Zaten kendilerine bu davayı kaybettiren de yaptıkları taktik hatasıdır. Eğer onlar sırasını bekleyipte Celal Bayar yerine karşılıklarına öteki aktif iki kurucuyu alsalardı ve mücadeleyi onlara hasretselerdi daha kuvvetli olurlar ve belki de sonuç alabilirdi.”⁶⁴⁴

Dikilitaş'taki MP'nin toplantısına bir karşılık olarak, DP'de aynı yerde birkaç gün sonra toplantı düzenlemişti. DP konuşmacıları, MP'nin bir sinir bunalımı sonucunda kurulduğunu, siyasi kalitesinin düşük, saldırgan bir oluşum olduğunu halka anlatmıştı. Demokrasi mücadelesinin MP gibi kin ve nefret saçarak yapılamayacağını ve sonuç alınamayacağını dinleyicilere anlatmaya çalışmıştı. DP adına konuşma yapan diğer konuşmacı Emrullah Nutku, MP'nin düşmanlık aşılıp muhalefeti parçalamaktan başka bir çaba sarf etmediklerini ve doğrunun milletin hakemliğinde seçimlerde ortaya çıkacağını belirtmişti.⁶⁴⁵

DP, Millet Partisinin saldırılarına, karşı atakla aynı şekilde cevap vermiş ve yaklaşan seçimlere doğru, iki parti arasındaki seçim mücadelesinin tansiyonu bir hayli yükselmiş, siyasi hava gittikçe artan bir biçimde gerginleşmeye başlamıştı.

⁶⁴³ Emrullah Nutku, a.g.e, s.125-126

⁶⁴⁴ Emrullah Nutku, a.g.e, s.128

I. REŞAT AYDINLI KRİZİ

Denizli milletvekili olan Reşat Aydınli, bağımsız olarak Meclise girmiş, ilk iki sene DP'ye geçmek için çeşitli çabalar göstermiş hatta basına DP'ye geçtiği şeklinde bir demeç vermiş, ancak DP bu emrivaki olaya kayıtsız kalmış ve Reşat Aydınli'yı DP bünyesine kabul etmemişti. MP'nin faaliyete geçmesinden sonra MP saflarında çalışmaya başlamış ve müracaatını kabul etmeyen DP'den intikam almak için hiçbir fırsatı kaçırmadığı gözden kaçmaz olmuştu.⁶⁴⁶ Reşat Aydınli için Vatan Gazetesi, bu şekilde bir yorumda bulunmuştu. Bu yorumların gerçek olmadığı yönünde de hiçbir şüphede yok gibi idi.

Reşat Aydınli, MP'ye geçtikten sonra Ankara İl Başkanı olmuştu. İl Başkanı olarak MP'ye gizli bir yazı göndererek, partinin CHP'den ziyade DP'ye taarruzda bulunulmasını istediği iddia edilmişti.⁶⁴⁷ Tüm enerjisini bu yöne yöneltmiş olan Reşat Aydınli böylelikle Vatan Gazetesinin yorumunu haklı çıkarmış oluyordu.

Reşat Aydınli ile MP arasındaki ilk kriz Cumhurbaşkanı İnönü'nün, Mareşal'i hasta ziyareti ile ortaya çıkmıştı. Reşat Aydınli bu ziyaret olayı ile ilgili "*İnönü ve Çakmak bir masaya oturup aralarındaki meseleyi halletmeleri lazım*" şeklinde bir demeç vermiş ve bu demeç üzerine MP genel kurulu Aydınli'nın bu demecini hoş karşılamamış ve bir açıklama beklemişti. Ama Aydınli'dan herhangi bir açıklama gelmeyince genel kurul Reşat Aydınli'nın istifa etmesini istemişti. Ayrıca Reşat Aydınli'nın diğer partililerle iyi geçinemediği, Kırıkkale MP teşkilatını da gücendirdiği şeklinde bilgiler MP Genel Kuruluna bildirilmişti. Genel Kurulun istifa isteğine Reşat Aydınli'dan her hangi tepki gelmeyince, Genel Kurul; Reşat Aydınli eğer istifa etmeyecek olursa partiden ihraç edileceği yönünde karar aldığı bildirilmişti.⁶⁴⁸

J. YENİ SEÇİM YASA TASARISI TARTIŞMALARI

Hükümet, bir komisyon kurarak yaklaşan seçimler için bir seçim kanunu tasarısı hazırlamış ve tasarıyı DP ve MP'nin görüşüne sunmuştu. DP Genel İdare Kurulu bir heyet oluşturmuş ve seçim tasarısını incelemeye almıştı. DP, seçim tasarısı üzerinde hazırlanan esasları, Prof.Dr. Naili Kübalı'nın görüşüne sunmuş ve oradan alınacak görüşü dikkate alacaklarını bildirmişti.⁶⁴⁹

MP, kendilerinden beklenen görüşü, Hikmet Bayur'un demeci ile cevaplamış ve

⁶⁴⁵ Emrullah Nutku, a.g.e, s.128

⁶⁴⁶ Vatan Gazetesi, 3 Ekim 1949, s.1-4

⁶⁴⁷ Vatan Gazetesi, 3 Ekim 1949, s.1-4

⁶⁴⁸ Vatan Gazetesi, 3 Ekim 1949, s.1-4

tasarıyı kabul etmediklerini bildirmişlerdi. Hikmet Bayur, geçen seçimlerin, dürüstçe yapılmadığını, 21 Temmuz 1946 seçimleri ile iktidarda kalmayı sağlamış (Tek Parti, Tek Şef) devrin sorumluları eliyle yapılacak seçimlerin, Milli iradeyi sağlayamayacağını kamuoyu tarafından bilindiği ve endişe duyulduğu, bu endişenin ülkede derin bir siyasi bunalım yarattığını söylemiş ve Milli iradenin egemenliğini sağlayacak ve Tek Şef sistemine son verecek unsurlardan biri olan, seçime hile ve fesadı önleyecek bir seçim kanunu hayata geçirecek olan hükümet, bunu gerçekleştirmek yerine yapılan kanunsuzlukları örtbas etmek, zaman kazanmak ve sonucunda 1950 seçimlerini ne pahasına olursa olsun kazanmak adına yaptığı tertipleri dikkatlice incelemek gerektiğini ifade etmişti. Hükümetin tek parti zihniyeti ile anayasaya aykırı kanunları kaldıracağına, aksine vatandaşlar üzerine baskı oluşturacak yeni kanunlar çıkardığını da belirten Bayur, komisyonca hazırlanan seçim tasarısının hiçbir anlam taşımayacağını sözlerine eklemişti. Bayur oluşturulan komisyonun üyelerine itiraz etmiş ve üyelerin bir kısmının CHP'de aktif rol aldığını ve bu durumun tarafsızlık iddialarını çürütmeye yetecek bir delil olduğunu belirterek heyetin oluşumuna itiraz etmişti. Bayur bu etkenler nedeniyle yeni seçim kanunu hazırlığı sorumluluğuna ortak olamayacağını belirterek seçim kanunu tasarısını red etmişti.⁶⁵⁰

MP, komisyonca hazırlanan seçim tasarısını kabul etmeyince, CHP ile çatışma alanında DP'yi ortada yapayalnız bırakmış oluyordu.⁶⁵¹

K. CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ'NÜN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN SEKİZİNCİ DÖNEM AÇILIŞ KONUŞMASI

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1949 yılında T.B.M.M.'nin Sekizinci Dönem Dördüncü Yasama yılı açılış konuşması sonrası, milletvekillerine, açılış konuşması hakkında söz verilmemesi tartışmalara yol açmıştı. MP Milletvekillerinden Ahmet Tahtakılıç, Ahmet Oğuz ve Hasan Dinçer bu konu ile ilgili Meclise bir soruşturma önergesi sunmuştu. Gerçi Mecliste CHP'lilerin çoğunluk olması bu önergenin kabulüne ihtimal vermemişti.⁶⁵²

Bu önergeye neden olan konuşma, yani İnönü'nün Meclis açılış konuşması kısaca şu şekilde idi:

İnönü konuşmasına öncelikle ekonomiden başlamış, savaş yıllarında yavaşlayan ekonominin, hükümetçe hızlandırıldığını ve 1950 Bütçesinin daha ayrıntılı yapılmasının zorunluluk arz ettiğini, geçen yıllarda Meclisin çıkardığı kanunlarla vergi sisteminin

⁶⁴⁹ Vatan Gazetesi, 9 Ekim 1949, s.1-3

⁶⁵⁰ Vatan Gazetesi, 9 Ekim 1949, s.1-3

⁶⁵¹ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, a.g.e, s.58

geliştirildiğini belirttiikten sonra Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı aracılığı ile Avrupa ülkelerine yapılan para ve teknik yardımının 1949-1950 devresinde Türkiye'ye ayrılan kısmında, üretimi artırma ve kalkınma işlerinde gözle görülür sonuçlar beklendiğini söylemişti. İnönü daha sonra tarım, yol, maden, üretim alanlarında makine ile çalışmalarının süreceğini; sağlık, tarım, eğitim, yol yapımı için ayrılan paralarla illerin kalkınmasının devam ettirileceğini söyledikten sonra ekmek alanında sıkıntı çekilmemesi için hükümetin buğday ithal etmek için her türlü fedakarlığı yaptığını belirtmişti. İnönü, konuşmasına ulaştırma, sağlık ve eğitimde alınan yolları açıklamış; ülkede İller Bankası ile yapılan yatırımları saydıktan sonra dış politikada, gerçekleştirilen başarıları saymıştı. İnönü, çok partili hayata geçişin evrelerini anlattıktan sonra siyasi faaliyetlerin hızını azaltmaması, partiler arası düşmanlıkların oluşmaması için gayret gösterdiklerini ve bu gayretin sonucunda 12 Temmuz Beyannamesinin gerçekleştirildiğini, bu gayretlerin mahsulü olarak da Türk vatandaşlarının düşmanlığı toptan reddederek demokratik hayata, çok partili sisteme yeni bir canlılık vermelerini bir teminat olarak gördüğünü ifade etmişti.

İnönü, 1950 yılında yapılacak seçimler için yeni bir seçim kanununun Meclisin yapması gereken en önemli işlerden biri olduğunu söylerken siyaset hayatının gelişmesini şu etkenlere bağlamıştı:

“Birincisi; demokratik rejim, muhalefet müessesesinin emniyet için çalışmasına bağlıdır. Kanunlar bunu temin ettiği kadar bu mefhumun bir tabii anlayış olarak memlekette yerleşmesi lazımdır. Bu uğurda gayret ve tahammül göstermek daha ziyade iktidara düşer.

İkincisi; siyasi faaliyetler kanun içinde kalacaktır. Kanun dışına çıkma istidatları kanun içine sokulacaktır. Hususiyle türlü şekil ve tevîl altında kanun dışına çıkma teşvikleri ve tertipleri şiddet cereyanları içine kolaylıkla sızar.

Üçüncüsü; vatandaşların birbirinin boğazına sarılmalarına, her halde ve kesin olarak, mani olmalıyız. Usulde ve gayede düşmanlık yolu, içeri ve dışarı siyasetin hiçbir ihtimali ile kıyas edilemeyecek ölçüde milletimizi ve memleketimizi felakete götürür. Kanun muayyedelerinden ve Hükümet vasıtalarından başka olarak, vatandaş bu konuda uyanık tutmak için arasız çalışmak lazımdır.

Dördüncüsü; bir dış tehlike karşısında vatandaş birliğini korumak, vatan müdafasının temel şartıdır. Bunun için memleketin dış politikası üzerinde vatandaş bilgili ve anlayışlı bulundurmak hususi dikkat ister.”⁶⁵³

İnönü, görüldüğü üzere Ege gezisindeki konuşmalarının bir özetini, bu konuşmada yapmış ve halkı seçimlerde istenmeyen olaylara karışmaması için uyardığı konuşmasını Mecliste de yapmıştı.

⁶⁵² Vatan Gazetesi, 6 Kasım 1949, s.1-3

⁶⁵³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XXI, 1 Kasım 1949, s.4-10

MP, İnönü'nün konuşmasına ilk tepkiyi söz hakkı verilmemesine göstermiş ve Anayasanın 36. maddesine göre, milletvekillerinin konuşmalara karşı eleştirilerde ve yorumlarda bulunmasının en açık hakları olduğunu hatırlatmışlar ve Anayasanın 32. maddesine göre Cumhurbaşkanının Meclis tartışmalarına ve görüşmelerine katılmasının, oy kullanmasının imkansız olduğunu ama İnönü'nün Genel Başkanı olduğu CHP hesabına sağda solda yaptığı propagandalara Meclis kürsüsünde de devam ettiği, konuşmasında demokrasi telkinleri ile toplumu kendi düşünce istikametinde sürüklemeye çalıştığı, kendisi gibi düşünmeyenleri itham hatta tehdit ettiği, Meclisi kendi emri altında tutmak isteyerek Anayasaya aykırı davrandığı ve MP olarak İnönü hakkında 1 Kasım 1949 konuşması ile ilgili gensoru açılmasını istemişlerdi.⁶⁵⁴

MP Meclise sunduğu gensoruda beş soru sormuştu. Meclise sorulan sorular aşağıda şu şekilde yer almıştı:

“1-Nutukta yer alan ve 12 Temmuz Beyannamesi diye adlandırılan, günü geçmiş vesika, devlet başkanlığı ve hükümeti ilgilendiren, ilzam eden bir mahiyet taşımakta mıdır? Bu vesikanın bir resmiyeti ve meşruiyeti varsa beyannamede “Hakikat Payı” tabiri ile teyit edilen “Baskı” hareketlerinin mes’uliyetini hükümet deruhte ediyor mu? Ediyorsa, baskı yapanlar hakkında ne gibi kanuni takibat yapılmış ve ne netice alınmıştır? Bu Beyanname netice itibariyle 21 Temmuz 1946 Milletvekilleri seçimleri ile köylerdeki muhtar seçimlerinde cereyan eden yolsuzlukları tesbit etmiyor mu?

2-“Tek Parti ve Tek Şef” zihniyetinin tesirinden kurtulamayan Halk Partisi Genel Başkanı ve kadrosu tarafından muhalefetin haklı ve ciddi tenkidlerinden kurtulmak ve demokrasi mücadelesini tesirsiz kılmak için ortaya bir “Düşmanlık” umacasının çıkarıldığı herkesin bildiği gibi bir hakikat iken nutukta, bazı politikacılarla vatandaşlar arsında düşmanlık tohumları saçmak meylinin arttığından bahsedilmesindeki mana ve maksat nedir?

3-Nutkun bir yerinde “Seçimlerde zor kullanma ihtimalinin belirmesi memleketimiz için bir talihsizlik olmuştur” denmekte ve diğer bir yerinde de “Haksızlığa karşı müdafaa kisvesi altında vatandaşın kendisi hakkı yerine getirmesi memleketin halini ve atisini karanlık ve kanlı ihtimallere götürebileceğine Büyük Meclisin dikkati” çekilmektedir. Tek Parti devrini şeklen sona erdiği ve muhalif partilerin kurulmaya başlandığı günden beri memlekette siyasi hadiselerin cereyan tarzı meydandadır. Muhtelif seçimler yapılmıştır. Muhalefet cephesinde yer almış vatandaş bu seçimlerde yapılan baskı ve yolsuzluklara karşı hiçbir netice vermediğini bildikleri halde kanuni merciler nezinde şikayet hakkını kullanmaktan matbuatta, açık ve kapalı toplantılarda protestolarını bildirmekten başka bir şey yapmadığı halde Cumhurbaşkanının sözü önümüzdeki seçimlere getirerek karanlık ve kanlı ihtimallerden bahsetmeye lüzum görmesinin sebep ve amilleri nelerdir?

4- Nutukla ortaya bir takım prensipler atılmak istenmekte ve bu arada muhalefet müessesesinin emniyet içinde çalışmasından bahsedilmektedir, bu

⁶⁵⁴ Vatan Gazetesi, 6 Kasım 1949, s.1-4

sözler gayri ihtiyari İnönü'nün Ege seyahatleri sırasında kendi partisi adına muhalif partilerden istikbal için teminat istemesini hatırlattıyor.

Kanun nazarında vatandaşlar siyasi hak ve hürriyetler bakımından da müsavi bulunduğu ve binnetice partileri muhalif ve muvafık diye ayrı ayrı ele almağa imkan olmadığına göre bu tarzda bir prensip vazetmek gayretine düşülmesi sebebi nedir?

5-Kanunlar dışına çıkan siyasi faaliyetler olmuş mudur ki nutukta böyle bir mütaarefe prensip diye ifade edilmektedir. Söz siyasi faaliyetlerin kanun içinde kalması konusuna gelince hükümetin, devlet başkanının nutkunu evvelden görüp görmediğini ve gördüyse İnönü'nün Anayasaya muhalif böyle bir nutku söylemesine mani olmak için teşebbüste bulunup bulunmadığını öğrenmekte fayda görmekteyim.

Saygılarımızla

*Eskişehir Milletvekili
Ahmet Oğuz*

*Kütahya Milletvekili
Ahmet Tahtakılıç*

*Afyon Milletvekili
Hasan Dinçer*⁶⁵⁵

MP'nin vermiş olduğu gensoru için CHP'den Nihat Erim, Cumhurbaşkanı İnönü'nün, Mecliste yaptığı konuşmayı savunmuş ve Cumhurbaşkanı'nın konuşma yetkisinin mutlak olduğu ve hükümete sormadan konuşabileceği, ayrıca Hükümet ve Meclis aleyhinde de konuşabileceği ve bu davranışından sorumlu tutulamayacağını bildirdikten sonra MP'nin hukuk prensiplerini bir yana bırakarak, Anayasa hükümlerine manalar verilmek istendiğini belirtmiş ve MP'liler için "bunlar zamanın sarıklı hocaları" diyerek eleştirmişti.⁶⁵⁶

II. İSMET İNÖNÜ VE CELAL BAYAR'A SUİKAST

A. SUİKAST İHBARI İLE İLGİLİ GELİŞMELER

Ülkedeki siyasi hava, yaklaşan seçimlerden dolayı, tüm ilgisi seçime kanalize olmuştu. Partiler birbirlerine, seçim ve seçim kanunları hakkında propagandalarını yapıyorlardı. Bu rutin siyasi havayı birden bire değiştiren olay, İnönü ve Bayar'ın suikaste uğrayacağını bildiren bir ihbardı.

DP'nin etkin isimlerinden Samet Ağaoğlu suikast olayını şöyle değerlendirmişti:

*"D.P.'nin 1946-1950 muhalefet yıllarında tek bir parti yönetiminden çok partili devreye geçiş merhalesinin en önemli olaylarından biri de İnönü ve Bayar'ın öldürüleceği hakkındaki ihbar hikayesidir. Hem de üçüncü partinin, MP'nin tanınmış kimseleri tarafından öldürüleceği ihbarı"*⁶⁵⁷

MP bu olaya, Denizli Milletvekili Reşat Aydın'ın ihbarı gerçekleştirmesi ile karışmıştı.

⁶⁵⁵ Vatan Gazetesi, 6 Kasım 1949, s.1-4

⁶⁵⁶ Faik Ahmet Barutçu, a.g.e, s.923

⁶⁵⁷ Samet Ağaoğlu, a.g.e, s.351

CHP'nin en önemli kişilerinden Faik Ahmet Barutçu olayı Kazım Özalp'ten öğrendiğini, Özalp'in telefon ederek kendileriyle görüşmek üzere köşke çağırdığını, köşkte Hilmi Uran, Fikret Sılay ve Nihat Erim'in de hazır olduğunu söyledikten sonra, Özalp'in bu ihbar bilgisini verdiğini, Özalp'a da Celal Bayar'ın kendisinin geldiğini ve suikast ihbarını İsmet İnönü'ye söylemek şartı ile haberi verdiğini söylemişti. Bayar, Kazım Özalp'a MP'den Sadık Aldoğan, Fuat Arna ve Osman Bölükbaşı'nın İsmet İnönü'ye veya kendisine bir suikast yaparak, duruma hakim olmayı düşündüklerini, sonunda suikast için İsmet İnönü'yü seçtiklerini ve sonra Mareşal'in bir beyannamesi ile memlekete hakim olmayı değerlendirdikleri ihbarını verdiğini söylemişti.⁶⁵⁸

Kazım Özalp'ın anlattıklarını, Celal Bayar DP teşkilatına sunduğu genelge şu şekilde açıklanmıştır:

Bayar öncelikle yaşananların DP'ye çeşitli suçlamalarla hücumların yapıldığını bu hücumların öncelikle iktidar partisinin ve DP'ye ihanetle doğmuş olan MP'nin yaptığını belirttikten sonra suikast ihbarından şöyle söz etmişti:

“8-9 Kasım 1949 tarihinde son Ege seyahatinden Ankara'ya yolculuk yapan Denizli Milletvekili Reşat Aydın'la bana hülaseten Fuat Arna, Osman Bölükbaşı ve General Sadık Aldoğan'ın “Millet Partisi'ni halk tutmadı, ileri götüremedik. Bizim muvaffakiyetimize engel olan iki şahıs vardır. Biri Celal Bayar'dır. Diğeri İnönü'dür. Bunların ortadan kaldırılması gerekir.” şeklinde konuşuklarını takbih eder bir lisanla anlattıktan sonra kendisinin bu hususların Milli Emniyet Müdürü Naci Beye söylediğini, Naci Beyin Başbakanın seyahatten avdetinde bu işle ciddi suretle meşgul olacağı cevabını verdiğini anlattı ve kendi isminin gizli kalmasını arzu ettiğini de ihsas etti.”⁶⁵⁹

Celal Bayar, Reşat Aydın'ın tarafından kendisine suikast haberinin verildiğini söyledikten sonra Bayar bu ihbarı ilgili makamlara söylemediği takdirde, ihbarın birkaç gün sonra ülkede duyulacağı ve susmakla suçlanabileceği ve Milli Teminat Andından dolayı ihtilalci olmak suçlamalarına maruz kalacağını düşündüğünü ve böyle suçlamalara maruz kalmamak için “Demokrat Parti Başkanı olarak, bir vatandaş ve bir insan olarak vicdani vazifemi yaptım ve Reşat Aydın'la dan işittiklerimi Balıkesir Milletvekili Kazım Özalp'a hatırımda kaldığı ve sonradan savcılığa ifade ettiğim gibi aynen anlattım”⁶⁶⁰ diyerek durumu ilgili makamlara ilettiğini açıklamıştı.

Kazım Özalp, Celal Bayar'dan aldığı bilgiyi de yukarıda anlatıldığı gibi CHP kanadını Köşke çağırarak bilgilendirmişti. Kazım Özalp bu ihbarın MP'ye büyük darbe vuracağı,

⁶⁵⁸ Faik Ahmet Barutçu, a.g.e, s.920

⁶⁵⁹ Haz. Nazmi Sevgen, Celal Bayar Diyor ki (1920-1950), İstanbul, 1951, s.393

⁶⁶⁰ Haz. Nazmi Sevgen, Celal Bayar Diyor ki (1920-1950), İstanbul, 1951, s.394

DP'nin de bundan yararlanmak isteyeceği Faik Ahmet Barutçu ve Hilmi Uran ile birlikte Köşkte değerlendirmişti.⁶⁶¹

Bu değerlendirmelere Asım Us'ta katılmış ve “*bu ihbar hadisesi siyasi muhalefet partisi şeklinde toplanan teşekküllerin bünyeleri itibariyle ne kadar şüpheli unsurlarla karışık olduğunu göstermeye kafî gelir*”⁶⁶² diyerek, hem DP'nin hem de MP'nin toplumda şüphe ile karşılaşacağını ve muhalefetin bundan olumsuz etkileneceğini ileri sürmüştü. Basın, suikast haberini bir hayli heyecan içerisinde takip etmişti. Herkesin dehşet ve hayret içinde olduğunu ve kimsenin duyduğuna inanmadığını haber veriyorlardı.

Suikastçılar arasında adı geçen fakat suikastten ve ihbardan haberi olmayan General Sadık Aldoğan olayı duyar duymaz MP Genel Merkezine gelmiş ve Hikmet Bayur ve diğer partililere olayı tüm hiddetiyle anlatmış ve “*bu ne rezalet, Komünist dünyasında bile olmaz!*” diye haykırmış ve olayı protesto etmişti. İhbar olayını Aldoğan'dan öğrenen diğer partililer çok heyecanlanmış ve inanmamıştı. Aldoğan, Reşat Aydın'ın ihbarı üzerine Fuat Arna ve Osman Bölükbaşı'nın tutuklandığını, kendi evinin de arandığını söyledikten sonra, Ankara 3. Sulh Mahkemesinin kararını göstermişti.⁶⁶³ Suikast ihbarını öğrenen Başbakanlık bir tebliği yayınlayarak olayı kamuoyuna açıklamıştı:

“MP mensuplarından Afyonkarahisar Milletvekili Sadık Aldoğan ile Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna'nın Cumhurbaşkanını öldürmeye kararlaştırdıklarını ve kendisine de teklifte bulduklarını Denizli Milletvekili Reşat Aydın'ın Hükümete ihbar etmiştir.

*Hadiseye Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı el koymuştur. Tahkikat devam etmektedir.”*⁶⁶⁴

Savcılık olaya el koymuş ve mahkemedен şu karar çıkmıştı:

“Sulh Ceza Mahkemesinin Kararı

Ankara Cumhuriyet Savcılığının 16.11.1949 gün 949/1107 sayılı yazıları ve buna bağlı kağıtlar okundu ve incelendi:

Olay: Devlet reisi İnönü ve DP Başkanı Celal Bayar'ın imha suretiyle ortadan kaldırılması, Mareşal Çakmak'ın imzası ile neşredilecek beyanname ile yapılacak propaganda neticesinde İcravekilleri Heyetini iskata matup MP üyelerinden Osman Bölükbaşı, Fuat Arna ve General Sadık Aldoğan'ın gizli ittifaklarından ittifak olup Aydın Milletvekili ve Millet Partisi faal üyelerinden Reşat Aydın'ın müsbet ihbarına dayanılmaktadır.

Gereği Düşünüldü: Sanıklara isnat olunan eylem ağır cezalı mevattan olduğu ve suç izlerini ortadan kaldırmak ihtimali göz önünde tutularak sübut

⁶⁶¹ Faik Ahmet Barutçu, a.g.e, s.920

⁶⁶² Asım Us, Asım Us'un Hatıra Notları, Vakıf Matb. İstanbul, 1966, s.759

⁶⁶³ Vatan Gazetesi, 17 Kasım 1949, s.1-3

⁶⁶⁴ Vatan Gazetesi, 17 Kasım 1949, s.1-3

delilleri müvacehesinde:

1-Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna'nın Ceza Mahkemeleri usulü gereğince gıyaben tevkiflerine ve tedbir alınmasına,

2-Diğer suç delillerinin ortadan kaldırılmasına mahal kalmaması için Sadık Aldoğan, Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna ve bu suçla ilgileri bulunduğu şüpheli bulunan ve İstanbul'da bulunan Nuri Leflef ile MP Kadıköy Başkanı İzzet Mühürdaroğlu'nun evlerinde, bürolarında ve üzerlerinde araştırma yapılması ve evrakın Cumhuriyet Savcılığına yollanmasını istem gibi karar verildi
Ankara 3. Sulh Ceza Yargıcı.
Emin Gebizoğlu”⁶⁶⁵

Kararı okuyan partililer hayretler içinde kalmıştı. Çünkü mahkeme kararında konusu geçen suça karşılık gelen ceza idamdı. Milletvekilleri bir de daha çok Anayasanın 17.maddesine rağmen milletvekillerinin evinin nasıl arandığına şaşırılmışlardı. Ayrıca Reşat Aydın'ın son günlerde Mecliste iktidara kur yapan nitelikte konuşması ve ani değişiklik dikkati çeker olmuştu.⁶⁶⁶ Aldoğan olayların gelişimini partililere şu şekilde anlatmıştı:

“Meclise gitmek üzere hazırlanıyordum, saat 14'ü 20 geçe kapı çalındı. Savcı yardımcılardan olduğunu söyleyen Kazım Bey yanında bir polis Şube Müdürü, bir katip ve müteaddit polis olduğu halde içeri girdi. Evimi arayacaklarını, arama yapacaklarını Savcı yardımcısı bana bildirdi ve 3. Sulh Ceza Mahkemesinin bu husustaki kararını tebliğ etti. Bunun üzerine şiddetle itiraz ettim ve dedim ki: -Anayasanın 17. maddesi Milletvekillerinin dokunulmazlığını emreder, bu aramayı yapamazsınız!. Savcı yardımcısı bu sözüme cevaben Anayasada bir milletvekili tevkif edilemez denir, fakat araştırma yapılabilir dedi.....”⁶⁶⁷

Aldoğan bu konuşmalar üzerine, olayın aydınlanması için Savcıya evi araması için izin verdiğini, evinin çevresinin polis kordonu ile çevrildiğini gördüğünü ve aramanın dört saat sürdüğünü, bu aramada özel eşyaların dahil her şeyin en ince ayrıntısına kadar arandığını, bu aramada kılıcını bulduklarını ve ne olduğunu sorduklarında “Ben Paşayım” cevabını verdiğini ama kılıcın suikast aleti diye alıp götürmelerinden de endişe ettiğini ifade etmişti. Aldoğan yapılanlara şu şekilde tepki göstermişti:

“.....Bu hadise Anayasaya aykırıdır. Komünist dünyada ancak böyle bir hadise olabilir. Bilhassa arkadaşlarımla tevkif edilme meselesi de insan hakları ile kabili telif değildir. Bununla MP'nin faal üyelerini akıllarınca korkutmak istiyorlarsa bu çok akılsızca bir harekettir. Akıllarına şaşarım.”⁶⁶⁸

Aynı olaylar Osman Bölükbaşı'nın evinde de yaşanmış ve evde bulunan Fuat Arna ile Bölükbaşı'nı savcılık tutuklamıştı. Evdeki aramalarda Reşat Aydın'ın MP'den ihracı hakkındaki MP Haysiyet Divanına verilecek olan yazı bulununca “Muhbirin iddiasını takviye

⁶⁶⁵ Vatan Gazetesi, 17 Kasım 1949, s.1-3

⁶⁶⁶ Vatan Gazetesi, 17 Kasım 1949, s.1-3

⁶⁶⁷ Vatan Gazetesi, 17 Kasım 1949, s.1-3

⁶⁶⁸ Vatan Gazetesi, 17 Kasım 1949, s.1-3

edecek bir kağıt bulundu” diye görevliler heyecanlanmıştı. Olaylar neticesinde Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna tutuklanmış, Sadık Aldoğan'ın evi aranmıştı.⁶⁶⁹

1. Reşat Aydınli'nin İnkarı

Tutuklanan Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna adliyeye giderken, Reşat Aydınli'da adliyeden çıkıyordu. Reşat Aydınli iki sanıkla karşılaşınca “Ben ihbar etmedim, işte ispat ediyorum” şeklinde bağırmış ama Bölükbaşı ve Arna cevap dahi vermemişlerdi.

Reşat Aydınli bu ihbar meselesi kendisine sorulunca şu şekilde cevap vermişti:

“Asliye Birinci Ceza Yargıçlığına güya benim ihbarım üzerine Sadık Aldoğan'ın evi aranmış, Fuat Arna, Osman Bölükbaşı tevkif edilmiş. Bunlar hakkında da ihbarın güya hem İnönü'ye, hem Celal Bayar'a bu zevat tarafından suikast hazırlandığı mahiyetinde imiş. Ben böyle bir ihbarda katiiyen bulunmadım. Sadık Aldoğan'ın böyle bir iddiası oldu. Bunun üzerine Ankara Savcılığına koştum. Ben ne vakit ihbarda bulundum diye sordum. Savcılıda ifademi almak üzere beni bekliyormuş. Ankara Savcısı benim şahsen bizzat gelerek veya Savcılığa hitaben yazılı bir ihbarda bulunmadığımı teyiden söyledi. Yalnız dedi yüksek bir makama siz söylemişsiniz. Bu ihbarı yapmışsınız. 12.11.1949 günü bir yazı ile Başbakanlıktan Adalet Bakanlığına, Adalet Bakanlığından memuriyetime resmen bir yazı geldi. Bizde hadisenin önemine binaen mahkeme kararı istihsal ettik....”⁶⁷⁰

2. Celal Bayar ve Hikmet Bayur'un Tepkisi

Suikast hedeflerinden biri olan Celal Bayar olayı geniş bir eda ile karşılamış ve “Bende kurşun geçmez muskası vardır, beni kimse öldüremez” diyerek olayı pek ciddiye almadığını göstermişti. MP Genel Başkanı Hikmet Bayur ise Reşat Aydınli'nin telefonla olayı yalanladığını ama Genel Merkeze uğramadığını söylemiş, pek tatmin olmadığı konuşmasından belli olmuştu. MP'liler de Reşat Aydınli'nin son zamanlardaki parti ile olan uyuşmazlığını neden göstererek partiden intikam almak için yapabileceği yönünde görüş birliği oluşmuştu. Siyaset dünyası Reşat Aydınli'nin siyasi karakteri üzerinde konuşmaya başlamıştı.

Aydınli'nin DP'ye girmek için her çareye başvurduğunu, fakat bütün gayretine rağmen partiye alınmadığı, bunun üzerine MP'ye girdiği şimdi MP'yi de gücendirdiği için belki yanında CHP'ye girmek için bu gayreti sarf ettiği düşünceleri konuşulmaktaydı.⁶⁷¹

Aydınli hakkındaki yorumlara Asım Us'da katılmış ve onun hakkında bir hayli ciddi yorumlarda bulunmuştu:

“Reşat Aydınli'nin ahlaki hüviyeti zayıftır. Meclis Milletvekili olarak 1946 senesinde iltihak ettiği zaman Halk Partisine girmek için müracaat

⁶⁶⁹ Vatan Gazetesi, 17 Kasım 1949, s.1-3

⁶⁷⁰ Vatan Gazetesi, 17 Kasım 1949, s.1-3

⁶⁷¹ Vatan Gazetesi, 17 Kasım 1949, s.1-3

etmiş, kabul edilmemiştir. Bundan sonra DP'ye girmek istemiştir. Orada da iyi kabul görmemiştir. MP'ne Müstakil Demokratlar iltihak ettikleri zaman o da bu partiye girmiştir ve Ankara İl Başkanlığına seçilmiştir....”⁶⁷²

Yorumlar dikkatlice incelendiğinde tüm olumsuzlukların Reşat Aydınlı'ya yönelmekte olduğu ve Aydınlı'nın siyasi karnesinin pek de iyi olmadığı ileri sürülmüştü.

MP taraftarları tarafından, hükümetin bu suikast olayını kendi lehine kullanmaktan çekinmediği yorumları yapılmış ve MP'ne maddi, manevi bir işkence ile beraber yaklaşan seçimlerde MP'nin sarsılacağını hükümetçe düşünüldüğü yorumları yapılmıştı.⁶⁷³

İsmet İnönü'nün de suikast olayını DP'ye, Bayar'a ve MP'ye karşı silah olarak kullanmaktan çekinmeyeceği yorumları da yapılmıştı.⁶⁷⁴

Suikast olayı gazeteci Ahmet Emin Yalman'ıda bir hayli endişelendirmişti. Ahmet Emin Yalman Vatan Gazetesindeki bir yazısında “...ihbar doğru olsun olmasın siyasi hayatımız için her halde bir tehlike işaretidir ve milli mukadderatımızı daha iyi bir istikamet vermenin imkanını sertlikle ve küskünlükle değil tam bir siyasi sulhle ve karşılıklı sevgi ve saygıda aramak lazım geleceğine dair bir ikazdır”⁶⁷⁵ demek sureti ile toplumun barışa ve sevgiye ihtiyacı olduğunu ve şiddetten bir şey beklenemeyeceğini ifade ediyordu.

3. Suikast Olayına Millet Partisinin İstanbul Cephesinin Tepkisi

Millet Partisi İstanbul İl İdare Kurulu üyesi Nuri Leflef'in de evi aranmış ve savcılıkta ifadesi alınmıştı. Nuri Leflef olaylara tepkisini şu sözleriyle göstermişti:

“.....doğrudan doğruya uydurma ve mürettep bir hadisedir. Bu partimizi çekemeyenler tarafından uydurulmuş bir şeydir. Suikast, isyan bir memleketi felakete sürükler. Biz bu vatana hizmet etmek istiyoruz. Suikast ile değil bu hadiseyi ya bizi çekemeyenler veyahut da bir Komünist parmağı olarak addederim.”⁶⁷⁶

MP İstanbul İl İdare Heyeti Başkanı Enis Akaygen ise tepkisini şu şekilde dile getirmişti:

“Ortada bir suikast varsa o da doğrudan doğruya MP'ye müteveccih bir suikasttır. Millet Partisi kanuni bir partidir....Parti sinesinde herhangi bir şahsa karşı suikast tertibi ne tevessül edebilecek hatta bunu zihninden geçirecek karakterde bir kimse yoktur ve olamaz.”⁶⁷⁷

diyerek suikast olayına MP'de düşünülmeyecek bir olay olduğunu ve yapılanların MP'yi yıpratmak amacıyla olduğunu ifade etmiş ve Aydınlı'yı son zamanlarındaki parti içindeki

⁶⁷² Asım Us, a.g.e, s.761

⁶⁷³ Süleyman Külçe, a.g.e, s.159

⁶⁷⁴ Samet Ağaoğlu, a.g.e, s.352

⁶⁷⁵ Ahmet Emin Yalman, “Hazin Bir Hadise”, Vatan Gazetesi, 18 Kasım 1949, s.1-3

⁶⁷⁶ Vatan Gazetesi, 18 Kasım 1949, s.1-3

uyumsuzluğu bu olaya itebileceğini düşündüğünü söylemişti.

Ankara Sulh Ceza Mahkemesinin Fuat Arna ile Osman Bölükbaşı'nın tutuklanması hakkındaki kararında suikast başarılı olursa Mareşal'in imzası ile bir beyanname yayınlanacağı yer almıştı. Bilindiği üzere Mareşal aylardan beri Teşvikiye Sağlık Evinde hasta yatmaktaydı. Bununla beraber herkes acaba Mareşal'in bu olay ile uzak veya yakın herhangi bir ilgisi var mı diye düşünmüştü. Vatan Gazetesi muhabiri bu konu ile ilgili Mareşal ile görüşmek üzere Teşvikiye Sağlık Evine gitmiş ama görevliler tarafından Mareşal'in sağlık durumunun heyecan verici haberler ile karşılaşmasına engel olduğu söylenmiş ve kendisine hiçbir şekilde gazete gösterilmediği, suikast meselesinin konuşulmasının kesinlikle tehlike arz edeceği muhabire söylenmişti.

Mareşal'i yalnız eşi, kız kardeşi ve damadı ziyaret etmiş ve kendisine son gelişen olaylar hakkında bilgi verilmemişti.

Mareşal'in, gündemi günlerdir meşgul eden suikast ihbar olayından kesinlikle haberi olmadığı ileri sürülmüştü.⁶⁷⁸

Reşat Aydın'ın suikast haberini inkar etmesinin nedenlerini MP'liler şu şekilde yorumluyordu. MP'de prestiji sarsılan, DP veya CHP'ye yaklaşma ihtiyacı duyan Reşat Aydın, ihbarı yaptığı zaman isminin gizli kalacağını ve MP'lilerin tepkilerine maruz kalmayacağını, el altından yaptığı ihbar ile her iki partide de güven uyandıracığını zannettiği düşünülmüş ama adının afişe olması ile MP grubunca tepkiye uğraması neticesinde her şeyi inkar etmeye başladığı da iddia edilmişti.⁶⁷⁹

Reşat Aydın olayı Emniyet Müdürü Naci Beye bildirmiş O da durumu Başbakan Günaltay'a bildirince, muhbiri dinlemek isteyen Günaltay, Reşat Aydın'ı Başbakanlığa çağırmişti. Odaya ses alma cihazı yerleştirilmiş ve Reşat Aydın'ın konuşmaları kayıt edilmişti. Her şeyi anlatan Aydın, Hükümetin güvenini kazanmanın huzuruyla Başbakanlıktan ayrılmıştı.⁶⁸⁰

Başbakan Günaltay, Reşat Aydın'ı dinlerken gizli tertibatla sesini ses kayıt cihazına aldırması Günaltay'ın prestijini sarsmış ve bir hayli tepki görmesine sebep olmuştu. Faik Ahmet Barutçu, Başbakan Günaltay'ın bu davranışıyla kendisini polis şefi seviyesine düşürdüğü gerekçesiyle eleştirmişti. Nadir Nadi ise bu olayın demokratik ülkede yaşanması halinde

⁶⁷⁷ Vatan Gazetesi, 18 Kasım 1949, s.1-4

⁶⁷⁸ Vatan Gazetesi, 18 Kasım 1949, s.1-4

⁶⁷⁹ Vatan Gazetesi, 18 Kasım 1949, s.1-4

⁶⁸⁰ Vatan Gazetesi, 18 Kasım 1949, s.1-4

hükümetin derhal istifa etmesi gerektiğini belirtmişti.⁶⁸¹

Hükümet olayı bir süre bekletmiş, hemen harekete geçmemiş gelişen olayları takip etmiş, Hükümetin bu şekildeki sakinliği Reşat Aydın'ı paniğe ve sabırsızlığa sevk etmiş ve kısa bir süre sonra aynı ihbarı Celal Bayar'a da yapmıştı. Bayar ise bu ihbarı kanuni makamlara bildirmeyi bir görev edinmiş ve bilindiği üzere durumu Kazım Özalp'a bildirmişti. Özalp'ta yetkili makamlara bilgi vermiş ve gelinen noktaya ulaşılmıştı. Reşat Aydın, olayları inkar etmiş, hatta Başbakanlıkta alınan sesini de inkar etmişti. Aydın, MP'de birinci derecede önemli kişiler varken ikinci derecede önemli, Osman Bölükbaşı, Fuat Arna, Sadık Aldoğan'ı ihbar etmesini, siyaset dünyası, Reşat Aydın'ın MP'ye girmek istediği zaman bu kişilerin itirazı olduğu ve bu nedenle Reşat Aydın bir intikam duygusuyla bu kişileri ihbar ettiği şeklinde yorumlamıştı. Kadıköy MP İlçe Başkanı İzzet Mühürdaroğlu'nu ihbar nedeni olarak da Reşat Aydın'ın "*İnönü, Çakmak, Bayar bir masada otursun anlaşsın.*" şeklindeki demecine İzzet Mühürdaroğlu'nun sert biçimde tepki vermesi gösterilmişti.⁶⁸²

Hikmet Bayur, Reşat Aydın için "*Onun böyle bir ihbarda bulunmuş olmasına inanmak istemiyorum. Şayet ihbar tahakkuk ederse bu insanlık bakımından korkunç bir hadise teşkil eder. O takdirde değil partiler, hiçbir vatandaş böyle bir adamın elini dahi sıkamaz, yüzüne dahi bakmaz.*"⁶⁸³ şeklinde konuşması Reşat Aydın'ın MP içerisindeki düşüşü durumunun ve partililerin onun için ne düşündükleri açısından önemliydi.

Diğer MP'liler suikast ihbarını Reşat Aydın'ın iftirasından başka bir şey olmadığını düşünürken, bazı MP'liler arasında ise bu ihbar olayını iktidar partisince tertiplenip, Reşat Aydın'ın maşa olarak kullanılabileceği şeklinde şüphe duyanlar da vardı.⁶⁸⁴ Bu şüpheyi yalnızca bazı MP'liler taşıyor DP'den Samet Ağaoğlu'na taşıyordu. Samet Ağaoğlu bu konu ile ilgili anılarında şu şekilde not almıştı:

*"Reşat Aydın'ın bu iftirasında İnönü'nün parmağı var mıdır? Yine bu tertipten Bayar, MP'ye karşı faydalanmayı düşünmüş müdür? İtiraf edeyim ki bu soruların cevapları müspet veya menfi kolay kolay verilemiyor."*⁶⁸⁵

Görüldüğü gibi bu ihbar olayı bazı şüpheleri doğurmuş ama kesin kanıt olmayınca, şüpheden öteye gitmemişti. Düşünülenlerin en yüksek ihtimali ise Reşat Aydın'ın MP'deki kaybolan prestiji, intikam duygusu, CHP ve DP'ye yaranma ve bu iki partiden birine geçebilme ihtimali idi.

⁶⁸¹ Faik Ahmet Barutçu, a.g.e, s.929

⁶⁸² Vatan Gazetesi, 18 Kasım 1949, s.1-3

⁶⁸³ Vatan Gazetesi, 18 Kasım 1949, s.1-3

⁶⁸⁴ Vatan Gazetesi, 18 Kasım 1949, s.1-3

⁶⁸⁵ Samet Ağaoğlu, a.g.e, s.352

4. Sadık Aldoğan'ın Dokunulmazlığının Kaldırılması Tartışması

18 Kasım 1949 tarihinde suikast ihbarında adı geçen Afyon milletvekili Sadık Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Meclise bir tezkere gönderilmişti. Meclis Tali Komisyonunda yapılan araştırmada delillerin yeterli olmadığına karar verilmiş ve Sadık Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmamasına karar verilmişti.⁶⁸⁶

Reşat Aydın, son gelişmelerden sonra MP'de kalamayacağını anlayınca 18 Kasım 1949 günü MP'den ayrılmak zorunda kalmıştı.⁶⁸⁷

Tutuklu bulunan Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna'nın avukatları Nurettin Ardıçoğlu ve Nihat Akpınar, Ankara 3. Sulh Ceza Yargıçlığına dilekçe ile müracaat edip sanıkların tahliyesini istemişlerdi. Dilekçede kısaca şu bilgiler yer alıyordu: Tutuklama kararı olarak yalnızca Reşat Aydın'ın ihbarı olduğu ve başka bir delil hatta bir emare dahi bulunmadığı, bu halde tutuklama kararının hukuka uygun olmadığı, ayrıca Reşat Aydın tüm basın ve kamuoyuna ihbarda bulunmadığını ilan ettiğini, ihbarda bulunsa bile bu ihbarın kuvvetli bir emare sayılmayacağı belirtildikten sonra, tutuklama kararının kaldırılması istenmişti.⁶⁸⁸

Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna 21 Kasım 1949'da tutuklu buldukları Ankara Cezaevinden tahliye edilmiş, avukatları ve Yalçın Uraz tarafından karşılanmışlardı. Araba ile Osman Bölükbaşı'nın evine doğru giderken, Sıhhiye'de Celal Bayar'ı görmüşler ve arabadan inen Yalçın Uraz, Celal Bayar'a sözlü saldırıda bulunmuş, ardından Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna'da arabadan inmiş ve onlar da Celal Bayar'a sözlü saldırıda bulunmalarına karşın, Celal Bayar sükunetini bozmamış ve herhangi bir karşılık vermemişti.⁶⁸⁹

5. Son Siyasi Gelişmelerin Mareşal Fevzi Çakmak Üzerindeki Etkileri

Gazeteler, bazı MP'lilerin Mareşal'i ziyaret ettiğini ve suikast haberlerini kendisine bildirdiklerini ve Mareşal'in gelişmeler için "*Heyecanlanmıyorum. Bize iftira edebileceklerine inanır ve ümit ederim.*" dediğini yazmıştı. Bu haber üzerine diğer gazeteciler bu haberin doğruluğunu teyit etmek için MP İstanbul İl Başkanı Enis Akaygen'e başvurmuşlar, o da "*Mareşal suikast ihbarından ilk günden beri haberdardır. Hadiseyi öğrenince hiç heyecanlanmadı ve "siyasi hayatta böyle şeylerin olabileceğini söyledi"* diyerek Mareşal'in her şeyden haberdar olduğunu söylemişti. Vatan Gazetesinde yer alan bir habere göre; tüm bu demeçlerin doğru olmadığını Teşvikiye Sağlık Evi Başhekimi söylemiş

⁶⁸⁶ Vatan Gazetesi, 19 Kasım 1949, s.1-4

⁶⁸⁷ Vatan Gazetesi, 19 Kasım 1949, s.1-4

⁶⁸⁸ Vatan Gazetesi, 20 Kasım 1949, s.1-3

⁶⁸⁹ Vatan Gazetesi, 22 Kasım 1949, s.1-2

ve Mareşal'i MP'den herhangi bir heyetin ziyaret etmediğini ve bunun yalan olduğunu şöyle açıklamıştı:

“İki aydan beri MP'den hiçbir heyet Mareşal'i ziyarete gelmemiştir. Yalnız Enis Akaygen suikast ihbarından bir gün evvel, Mareşal'i ziyaret etmiş ve kendisiyle ancak beş dakika konuşmuştur. Suikast ihbarı gazetelerde çıkınca, Mareşal'den bütün gazeteleri gizledik ve bu güne kadar da kendisine hiçbir gazeteyi göstermedik.

Ayrıca Mareşal'in eşi, kızı ve damadından başka kimse ile teması yoktur. Gazetelerde, suikast haberinin Mareşal'e bildirildiğini okuyunca, eşine bu haberin kendileri tarafından mı bildirildiğini sordum. O da bana “Mareşal'in hadiseden katiyen haberi yoktur” cevabını verdi.

Esasen, Mareşal'in durumu böyle bir haberi kendisine anlatmaya müsait değildir. Çünkü kafasını, böyle bir meselelerle meşgul edecek hali yok. Kendisiyle yapılan bütün konuşmalar geceyi nasıl geçirdiği, bir arzusu olup olmadığı ve buna verdiği kısa cevaplar şeklinde cereyan etmektedir.”⁶⁹⁰

diyerek Mareşal'in değil siyasi yorumlarda bulunduğu, normal konuşmaları dahi zor yaptığını bildirmiş ve Mareşal'in vermiş olduğu siyasi demeçlerin gerçek olmadığı ortaya çıkmıştı. Bazı MP'liler Mareşal'in ağzından demeçler vermek suretiyle MP'nin iftiraya uğradığı ve bu sayede kamuoyunda MP'nin ilgi çekeceği ve mağdur durumuna düşerek sempati toplayacağı düşünülmüş olabilirdi.

6. Mareşal Fevzi Çakmak'ın Telgrafı

Mareşal suikasti biliyordu, bilmiyordu tartışmaları yaşanırken MP merkezinden Mareşal imzalı bir telgraf basına verilmişti.

“Hadise hepimizi üzmüştür. Fakat arkadaşların böyle isnat ve iftiralarından geri olduğuna tamamen inanıyoruz. Dolayısıyla partimize, parti faaliyetlerine zarar vermek isteyen bu hadise daha çok şevk ve gayrete getirecektir. Bu ümidimizin tahakkukunu her zaman beklediğimi arkadaşlarımıza iblağ etmenizi rica ediyorum. Hepinizin sevgi ve saygı ile gözlerinden öperim.

Fevzi Çakmak”⁶⁹¹

Sağlık durumu, suikast haberini kaldıramayacak kadar kritik olduğu belirtilen Mareşal'in bu telgrafı nasıl olup da yazdığı düşünülebilir. Gelişmelerden de anlaşılacağı üzere olaylar MP lehine gelişmiş, suçlanan ve tutuklanan Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna serbest bırakılmış, Sadık Aldoğan'ın dokunulmazlığı kaldırılmamış, olayın bir düzmece olduğu anlaşılacak ve sonunda kamu oyunda MP'nin mağdur olduğu anlayışı yayılmıştı. Böylelikle gelişmeler olumlu olduğu için olayları Mareşal'e aktarmanın bir heyecan yaratmayacağı, aksine moral vereceği düşünülmüş olup, hazırlanmış telgraf metnini Mareşal'e imzalatılmış

⁶⁹⁰ Vatan Gazetesi, 22 Kasım 1949, s.1-2

olması ihtimal dahilinde değerlendirilebilir.

7. Reşat Aydın'ın Dokunulmazlığının Kaldırılması

Reşat Aydın'ın ihbarının düzmece çıkması, sanık diye gösterdiklerinin tahliye olması, Reşat Aydın'ın iftiracı durumuna sokmuştu. Başbakanlık, Reşat Aydın hakkında savcılıkça gereken adli işlemlerin yapılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılması için Meclise tezkere göndermiş ve Meclis kabul etmişti. Mecliste bu durumun bir hayli ateşli tartışmalara neden olmuştu. Bir kısım milletvekili, dokunulmazlığın kaldırılmasını isterken, büyük çoğunluğu yaşananları şeref ve haysiyete sığmadığını düşünüp dokunulmazlığı kaldırılması yönünde fikir yürütüyorlardı. Bu tartışmalar içerisinde Meclis Anayasa ve Adalet Komisyonlarından oluşmuş bir komisyon toplanmış ve gelişmeleri tartışmaya başlamıştı. MP'den Osman Nuri Köni, dokunulmazlığın kaldırılması fikrini benimsediği görülürken DP'den Nuri Özsan, suçun ağır olduğu ama 25 yıllık Meclis geleneğinin bozulmaması için dokunulmazlığın kaldırılmaması gerektiğini düşündüğünü belirtmiş, Ali Rıza Türel ve Kamil Coşkunoglu'da Özsan'ı desteklemişti. Komisyonunda Kamil Boran hariç diğer tüm üyeler kalkmaması yönünde tavır koymuştu. Komisyon kararı ise şu şekilde dikkat çekiciydi:

“Her ne kadar suçun mahiyetine ve önemine göre Reşat Aydın'ın teşrii masuniyetinin kaldırılması icap ederse de kendisine isnat edilen suçlar Anayasanın 12. ve 27. maddeleri hükmüne giren suçlardan bulunmaması ve 25 yıllık Meclis teamülünün bozulmaması yüzünden, masuniyetinin kaldırılmamasına, takdirin umumi heyete bırakılmasına karar verildi”⁶⁹²

Komisyon dokunulmazlığın kaldırılması kararını Meclis Genel Kuruluna bırakmış, sorumluluk almaktan kaçınmıştı.

8. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Düşüncesi

İsmet İnönü, Reşat Aydın'ın dokunulmazlığı ile ilgili Faik Ahmet Barutçu: “...Bir bakıma bu adamın masuniyetini kaldırmamak yerinde olacaktır.....Neticede Reşat Aydın'ın da beraati şüphesizdir...”⁶⁹³ diyerek dokunulmazlığın kaldırılmaması gerektiğini söylemiş ayrıca mahkemeye vermenin gereksiz olduğunu, “Yüzde doksan beraati muhakkak olan bir işten dolayı Reşat Aydın'yı mahkemeye vermekte fayda mülhaza etmiyorum.....Sadık Aldoğan'ın masuniyetini kaldırılması için sebep görülmedi. Şimdi bu işi haber vereni ne diye mahkemeye vereceğiz, o da beraat edecektir.”⁶⁹⁴ diyerek yukarıdaki düşüncesini tekrarlayıp ve sonucu bilinen bir şey için fazla zorlamanın pek mantıklı olmadığını ifade etmişti.

⁶⁹¹ Vatan Gazetesi, 24 Kasım 1949, s.1-2

⁶⁹² Vatan Gazetesi, 27 Kasım 1949, s.1-2

⁶⁹³ Faik Ahmet Barutçu, a.g.e, s.931

⁶⁹⁴ Faik Ahmet Barutçu, a.g.e, s.932

Reşat Aydınli'nın kararı Meclis Genel Kuruluna kaldığı bir zamanda CHP cephesindeki durum ve tartışmalar bu şekilde idi.

9. Millet Partisi'nin Son Siyasi Gelişmelere Tepkisi

MP suikast olayında bir hayli yıpranmıştı. Tutukluluğu sona eren Osman Bölükbaşı, Fuat Arna ve diğer MP'liler Sadık Aldoğan, Enis Akaygen, Ahmet Oğuz'un da hazır bulunduğu kalabalık partililer Tophane MP teşkilatının açılışında hazır bulunmuşlar ve son gelişmeleri hayli heyecanlı konuşmalarla değerlendirip, DP'ye ve CHP'ye tepkilerini göstermişlerdi. Fuat Arna suikast olayında Celal Bayar'ı ve İsmet İnönü'yü suçlamış, Celal Bayar'ı bu hale İnönü'nün düşürdüğünü, muhalefeti dejenere edenin de İnönü olduğunu belirtmişti. Daha sonra sözü Sadık Aldoğan almış, o da İnönü'ye yüklenerek, İnönü'nün Terakki Perver Fırkasının ve Serbest Fırkasının başını yediğini, sıranın MP'ye geldiğini ama bunu başaramayacağını çirkin bir el hareketiyle belirtmişti. Nuri Leflef ise kendilerinin Müslüman olduğunu ve Müslümanların katil olamayacağını söyleyerek konuşmasını bitirmişti.⁶⁹⁵

10. Reşat Aydınli'nın Tutuklanması

Meclis Reşat Aydınli'nın dokunulmazlığının kaldırılması için toplanmış ve oylamadan önce çeşitli konuşmalarla kürsüden durum değerlendirmesi yapıp düşünceler aktarılmıştı. Genel düşünce, yapılanın hoş olmadığı, Meclisin töhmet altında kalamayacağı ve böyle birinin Mecliste bulunmaması yönünde idi.

Ahmet Tahtakılıç, Başbakana yapılan suikast ihbarından sonra bir işlem yapmayıp Denizli'ye fabrika açılışına gitmesini yadırgadığını söylemişti.⁶⁹⁶

Bu olayı yadırgayan yalnızca Tahtakılıç değildi. DP'nin etkin isimlerinden Samet Ağaoğlu'da bu durumu yadırgamış ve *“Reşat Aydınli herhangi biri değil, bir milletvekili idi. Başbakanın vazifesi hemen harekete geçmekti. Böyle yapmıyor. Fabrika açmak için Denizli'ye gidiyor. Milletvekili olarak da Aydınli'da Denizli'de.....”* diyerek olayda şüpheli durumlar olduğunu düşünüyor ve bu tertip için üç ihtimal olduğu, bunlardan birincisi; Aydınli'nın suikastı kendisinin planladığı, ikincisi; CHP yöneticilerinden bir kısmının Aydınli ile işbirliği yapması, üçüncü ihtimal olarak da DP yöneticilerinden bir kısmının Aydınli ile iş birliği yapması olarak düşündüğünü belirtmiş ve bu üç ihtimalden en güçlü olarak da ikinci durumu gerçeğe yakın görmüştü. İnönü için bu suikast olayının kaçırılmaz fırsat olduğu ve haberinin olup olmamasının önemli olmadığı, muhalefeti baskı altına alabilecek önemli bir fırsat olarak

⁶⁹⁵ Vatan Gazetesi, 27 Kasım 1949, s.1-2

⁶⁹⁶ Vatan Gazetesi, 1 Aralık 1949, s.1-4

gördüğünü ve iki muhalif partinin birbirine düşebileceği, arasının açılacağını ve İnönü'nün bu siyasi karışıklıktan karlı çıkacağı değerlendirmesi yapmıştı.⁶⁹⁷

Samet Ağaoğlu böylelikle bu suikast ihbar olayını CHP'nin tertiplemediği bir oyun olduğu düşüncesini taşıdığını belirtmiş oluyordu. Samet Ağaoğlu bu olayı şu şekilde yorumlamıştı:

“Bu suikast ihbarı olayı 1945-1946 (1950) arasında demokrasi mücadelesinin bazen ne kadar ahlaksız, seviyesiz derecelere düştüğünü açıkça göstermektedir. Rakibi en korkunç iftira silahları ile vurmaktan çekinmeyen bir zihniyet, memleketin politik hayatında her devirde, her zaman kendini gösteriyor.”⁶⁹⁸

Meclis Genel Kurulu, Reşat Aydın'ın dokunulmazlığını, iki red oyuna karşılık kabul oyu vererek dokunulmazlığını kaldırılması yönünde karar almıştı.⁶⁹⁹

Meclis Başkanlığı, Genel Kurulun aldığı kararı bekletmeksizin Hükümete yazı ile bildirmiş, Başbakanlıkta durumu Adalet Bakanlığına bildirmiş gerekli işlemler başlatılmıştı. 2 Aralık 1949 günü Reşat Aydın için tutuklama kararı çıkartılmış ve akşam üstü tutuklanmıştı.⁷⁰⁰

Aydın uzun süre I. Asliye Ceza Mahkemesinde yargılanmış, daha sonra Halil Cevheroğlu başkanlığındaki mahkeme heyeti 5677 sayılı af kanununa dayanarak Reşat Aydın'ın davasının düşmesine karar vermişti. Böylelikle siyaset dünyasını uzun süre meşgul eden suikast ihbarı olayı da sona ermişti.⁷⁰¹

B. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN HASTANEDEN ÇIKMASI

Mareşal uzun süren hastane günlerinden sonra 5 Aralık 1949 günü sabah 10⁰⁰'da hastaneden çıkmıştı. Mareşal eşi, kızı ve damadı tarafından Teşvikiye' de kiralanmış bir eve götürülmüştü.

Mareşal, çıkışta kısa bir konuşma yapmıştı:

“Sağlık evinde kaldığım müddetçe gördüğüm şefkatli ve itinalı bakımdan dolayı müessesenin Başhekimi ve sahibi Dr. İbrahim Güçer'e, Dr. Osman Üçer'e ve Dr. Sabahat Özgüner'e teşekkür ve müessesenin umumi sıhhatine karşı bizzat şahit olduğum değerli hizmetini takdir ederim. Müessese mensuplarının ve hemşirelerinin şahsım hakkındaki şefkatli yardımlarını da memnuniyetle kaydedirim.

⁶⁹⁷ Samet Ağaoğlu, a.g.e, s.374

⁶⁹⁸ Samet Ağaoğlu, a.g.e, s.376

⁶⁹⁹ Vatan Gazetesi, 1 Aralık 1949, s.1-4

⁷⁰⁰ Vatan Gazetesi, 3 Aralık 1949, s.1-3

⁷⁰¹ Kudret Gazetesi, 8 Eylül 1950, s.1-2

*Bu münasebetle hastalığım sırasında beni muhtelif vesilelerle arayan ve soran ve ziyaretime gelen zevata ve aziz dostlarıma ve arkadaşlarıma da teşekkürlerimi, sevgi ve hürmetlerimin bildirilmesine delaletlerini bilhassa rica ediyorum.*⁷⁰²

Mareşal Fevzi Çakmak”

C. DEMOKRAT PARTİ İLE MİLLET PARTSİ BEYKOZ TEŞKİLATLARININ KAVGASI

Aralarında sürekli çekişmenin eksik olmadığı Beykoz DP ve MP İlçe Teşkilatları aynı güne toplantı tertiplemişler ve kaçınılmaz olarak ortam elektriklenmişti. Beykoz DP İlçe Teşkilatının tertiplelediği toplantıya DP İstanbul İl İdare Kurulunun tüm üyelerinin katılması ortamı daha da gerginleşmişti.

DP toplantısı bittikten sonra MP toplantısı başlamış ve MP'liler, DP İl Başkanı Esat Çağla'nın Beykoz'da bulunması dolayısıyla, toplantılarına davet etmişler ve Esat Çağla İl İdare Kurulu üyeleri ile daveti kabul edip toplantıyı izlemek üzere toplantı yerine gitmişlerdi. Bir süre sonra ayrılmak üzere harekete geçerken MP'li Nuri Leflef ve Fuat Arna'nın gelmeleri ve Nuri Leflef'in söz alması üzerine, DP'liler gitme kararından vazgeçmişti.

Nuri Leflef konuşmasında; Celal Bayar'ın suikast komplosunda birinci derecede rol aldığını söylemesi üzerine DP'liler bağırarak tepkilerini göstermişler, daha sonra Fuat Arna'nın kürsüye gelmesine iyice sinirlenmişlerdi. Celal Bayar'a Sıhhiye'de yaptıkları sözlü saldırı için Arna'ya sert bir biçimde çıkmışlar ve ortam birden bire gerginleşmiş, tartışmalar, kavgaya dönüşmüş, bu çirkin olaya jandarma ve polis güçleri müdahale etmiş ve olayın büyümesi engellenmişti.⁷⁰³

Bu olayda gösteriyor ki iki muhalefet partisi artık birbirine tahammül edemez hale gelmişti. İktidara karşı birlik oluşturması gereken muhalefet partisi birbirine düşmüş, bu durumdan da en çok CHP karlı çıkmıştı. İki partinin birbirine düşmesine suikast olayının yadırganamaz bir biçimde etkisi olduğu görülüyordu.

D. CUMHURBAŞKANI İNÖNÜ'NÜN DİKTATÖRLÜKLE SUÇLANMASI

İstanbul'da Sadık Aldoğan, “Kenan Öner MP Ocağının” açılışında yapmış olduğu konuşmada, İnsan Hakları Evrensel demecine Türkiye'nin imza koymasına rağmen, demecin ruhuna aykırı davranıldığı ve bazı insanların kanunen daha fazla korunduğunu dile getirmişti. Aldoğan, korunan ve diğer vatandaşlardan daha üstün tutulan kişinin Cumhurbaşkanı İsmet

⁷⁰² Vatan Gazetesi, 6 Aralık 1949, s.1-2

⁷⁰³ Vatan Gazetesi, 19 Aralık 1949, s.1-4

İnönü olduğunu ve İnönü ile hükümeti koruyan kanunların kaldırılması için çaba harcadıklarını, ayrıcalığın kaldırılması için çalıştıklarını ifade etmişti. Aldoğan ülkede siyasi bunalım olduğunu ve bunun tek sorumlusunun İnönü olduğunu belirttikten sonra *“Tarihimizde Milli Şef ünvanını taşımış olan İnönü, bugün en şiddetli Demokrat olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir insan ya demokrat olur ya diktatör. İnönü senelerce Milli Şef ismini taşımakla diktatörlüğünü perçinlemiştir. Onun için müsaade etsinde demokrattığı başkaları temsil etsin! Yeni fikirler yeni insanlar ile temsil edilir. İnönü'nün memlekete yapacağı son vazife ömrünün son günlerini istirahat köşesinde geçirmek olmalıdır”*⁷⁰⁴ diyerek, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü diktatörlükle suçlamış ve bir köşeye çekilerek yeni simalara yer vermesi gerektiğini vurgulamıştı.

Hasan Dinçer ise ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıdan hükümetin sorumlu olduğunu ve ülkenin uçuruma doğru son hızla sürüklendiğini söyledikten sonra Hükümetin, üretimin artırılması, vatandaşların kalkınması için verilen Marshall yardımlarının Bütçeye takviye olarak kullanmasının yanlış olduğunu belirterek konuşmasına son vermişti.⁷⁰⁵

III. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE SEÇİM KANUNU TASARISI TARTIŞMALARI VE MİLLET PARTİSİ

Yaklaşan seçimler öncesi, Mecliste yeni seçim kanunu tasarısı tartışmaları başlamıştı. Hükümet daha önce muhalefet partilerine fikirlerini sormuş, DP olumlu bakarken, MP tasarımı çeşitli nedenler öne sürerek kabul etmemişti.⁷⁰⁶

T.B.M.M. 7 Şubat 1950 günü Feridun Fikri Düşünsel Başkanlığında toplanmış ve milletvekilleri seçimi kanun tasarısını inceleyen geçici Komisyon Başkanı Denizli Milletvekili Dr. Behçet Uz'un, Mecliste bu kanunu öncelikle görüşülmesini isteyen önergesi ile tasarı öncelikle görüşülmeye başlanmıştı.⁷⁰⁷

Görüşme geçici komisyon sözcüsü Sait Azmi Feyzioğlu'nun (Kayseri) tasarımı özetlemesiyle başlamış, sözü sonra muhalefet cephesinden MP adına İstanbul Milletvekili Osman Nuri Köni almıştı.

Osman Nuri Köni Meclis kürsüsünden yapmış olduğu konuşmada; öncelikle Başbakan Şemsettin Günaltay'ın kendilerine sunduğu tasarımı niçin kabul etmediklerini kısaca şöyle açıklamıştı:

⁷⁰⁴ Kudret Gazetesi, 23 Ocak 1950, s.1-4

⁷⁰⁵ Kudret Gazetesi, 23 Ocak 1950, s.1-4

⁷⁰⁶ Bkz. Dipnot: 647-648

⁷⁰⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XXIV, 7 Şubat 1950, s.149

“...MP adına konuştuk. Cevap verdik. Bu programın şimdilik samimiyetine itimadımız yoktur....Seçim suçlularını tecziye edilmediğini ve bunların kollarını sallayarak gezdiğini, takibatın yapılmadığını müşahede ettik. Bu teklifin samimiyetine inanamadık ve cevabı red verdik, teşriki mesai edemeyeceğiz dedik.”⁷⁰⁸

Osman Nuri Köni, hükümetin daha sonra bir heyet kurarak, heyetin fikirlerini aldıklarını ve bu tasarıyı Meclise getirdiğini belirttikten sonra heyetin; Hükümetin belirlediği çerçeveyi aşmadığını, yani hükümetin isteklerini yerine getirdiğini söylemiş ve Meclise sunulan tasarıyı şu dört açıdan eleştirmişti:Tasarı adalet kurallarına, Anayasa hükümlerine, Demokrasiye, İnsan Hakları Beyannamesine tümünden aykırı olması.

Osman Nuri Köni, bu seçim tasarısını Şemsettin Günaltay tasarısı olarak adlandırmış ve tepkisini göstermişti. Seçime girecek olan komutan, memur, hakim vb. gibilerin milletvekilliğine aday olunca, mesleklerinden istifa etmelerini de anayasaya uymamakla eleştirirken, tasarıya göre seçimlerde; 1-Zabıta, amir ve memurların, 2-Subayların, 3-Askeri memurların, 4-Askeri öğrencilerin, 5-Silah altındaki erlerin oy kullanamayacağı ve bunun da anayasaya uymadığını belirtmiş; 1908 yılında subaylara oy hakkı tanınırken 1912 yılında Gazi Ahmet Muhtar Paşa zamanında çıkan bir kanunla askerlerin bu hakkının alındığını, ama o zaman anayasanın olmadığını, 1912 yılındaki kanunun hala geçerli olduğunu ve buna zabıta memurlarının da eklendiğini belirten Köni, seçmen kanununa göre Türk olmanın gerektiğini hatırlattıktan sonra, Türk Ordusunun Türklerden oluştuğunu ve medeni bir ordu olduğuna, itimat edilen, vatani savunan, yurdu kurtaran ordu mensuplarının oy kullanamamasının anayasaya aykırı bulmuş ve : “*Mustafa Kemal’i Mustafa Kemal yapan ordudur, Mareşal Çakmak’ı Mareşal Çakmak yapan ordudur.*” diyerek orduyu övmüştü. Köni, medeni Türk Milletine oy hakkı verilirken, gücünü milletten almış Türk Ordusundan bu hakkın niçin esirgendiğini ve mahrum bırakıldığını Meclise sorarken, her sıkışıldığında ordudan yardım istendiğini de belirtmiş, ancak ordunun siyaset yapmasına taraftar olmadığını, oy kullanmanın bir hak olduğunu, siyasetle uğraşmak olmadığını ifade etmişti. İngiltere de dahi ordunun oy hakkı olduğunu belirten Köni, ordunun milletin bir unsuru, ayrılmaz bir parçası olduğu ve İnsan Hakları Beyannamesine göre ordunun oy kullanmasının doğal hakkı olduğunu da söylemişti.⁷⁰⁹

Osman Nuri Köni, hükümet seçim çalışmalarını Şaban ayına rast getirip, Diyanet İşleri Başkanına dini vaazlarda bulundurmuş, propagandalarda Başbakanın, kutsallıktan ahlaktan ve dinden bahsederek dini duyguların hükümet propagandalarında kullandığını belirtmiş ve

⁷⁰⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XXIV, 7 Şubat 1950, s.151

⁷⁰⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XXIV, 7 Şubat 1950, s.152-156

hükümetin bu seçim tasarısına “Biz bu tasarıya inanmıyoruz. Bu tasarı seçim emniyetini temin edecek kabiliyette, mahiyette değildir....MP bu propagandalar karşısında gülmektedir. Bu kanunu tasarısı karşısında milletle beraber teessüfünü bildirmektedir” diyerek karşı çıkıp onay vermemişti.⁷¹⁰

DP adına Hulusi Demirelli söz almış, seçmen kütüklerinin oluşturulmasında bir takım eksikliklerin olduğunu ve bunun düzeltilmesinin lazım geldiğini, propaganda yapımında bir takım kısıtlamaların olduğunu, propagandalar için konan cezai yaptırımların çok ağır olduğunu, tasarıdaki eksiklikleri dile getirmiş ve tasarımı kısaca şu şekilde özetlemişti:

“.....Hükümetin tasarısı seçim mevzuunda eski mevzuata nispetle ileri bir adım olmakla beraber kamutayca Komisyonun yaptığı gibi daha geriye giderek değil daha ileri görüşle düzeltilmeye ve ikmal edilmeye ihtiyaç göstermektedir...”⁷¹¹

Demirelli'den sonra hükümet adına Nihat Erim söz almış, tasarı için ilim heyetinin niçin oluşturduğunu, hükümetin görüşlerini anlatmıştı. Daha sonra MP adına Ahmet Tahtakılıç söz almış, tek parti, tek şef sisteminin bütün sistemi kaplayan yanlarının kaldırılmasını, yerine anayasa hakimiyetinin, milli irade egemenliğinin oluşturulması için mücadele ettiklerini açıklamış ve uygun bir seçim emniyetinin hala oluşturulmadığını dile getirmiş, tasarıda seçim kütüklerinin oluşturulmasında emniyetli bir sistem oluşturulmadığına da dikkat çekmişti. Ayrıca tasarı çoğunluk sistemini benimsediği ve bu tasarı ile çeşitli düşüncelerin Mecliste temsil edilememe riskinin olacağını, bu yüzden Meclisin nisbi temsil usulünü ya da seçim bölgelerini daraltma yoluna gitmesinin uygun olacağını belirtmişti. Milletvekilleri adaylarının yirmi gün önce ilan edilmesini de pek anlamadığını ve anayasaya aykırı olduğunu söylemiş ve seçim kanunu tasarısının 1950 Bütçe görüşmelerinin arifesinde gündeme gelmesinin bir oldu bittiye getirilmesi olarak yorumlamış ve:

“.....1950 Bütçesinin görüşülmesi arifesinde Hükümet Meclise seçim kanunu getiriyor. Hatta gündemin müzakere edilecek maddelerine tercihen bunun müzakere konusu olması talebi⁷¹² gösteriyor ki seçim kanunu hemen çıkartılacak ve yeni seçimlere gidilecektir. Bu vaziyet, kanunun müzakeresinden tutunuzda ilanından tatbikatına kadar bir kör dövüşü manzarası içinde kalacağımızı gösteriyor. Bunu dikkatle tespit etmeye mecburuz. Memlekette, kanunun vatandaşlar tarafından anlaşılmasına meydan vermeden hatta kanunun yanlış anlaşılan yerlerinin düzeltilmesine imkan verecek bir zaman mesafesi bırakmadan, alelacele seçime girersek, ne

⁷¹⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XXIV, 7 Şubat 1950, s.156

⁷¹¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XXIV, 7 Şubat 1950, s.158-160

⁷¹² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XXIV, 7 Şubat 1950, s.149 (Tasarı Görüşmesi başlamadan önce CHP Denizli Milletvekili Dr. Behçet Uz vermiş olduğu bir önerge ile seçim Kanun Tasarısı için öncelik istemişti.)

yaparsak yapalım, seçim işlemi bir kör dövüşü olmaktan kurtamayız.”⁷¹³

diyerek çekincelerini Meclise sunmuş, Devlet Başkanlığı ile Parti Başkanlığının ayrılmamasını eleştirmiş, birer kültür yuvası olması gereken Halk Evlerinin hükümetin birer siyaset ocağı ve propaganda merkezi olduğunu ve bunun acilen düzeltilmesi gerektiğini belirtmişti. Propaganda için radyoların diğer partilere de eşit yer ayırmasının gerektiğini söyleyen Tahtakılıç aksi durumda ise emniyetli bir seçim kanununun, yazılı evraktan öteye gidemeyeceğini belirtmişti.⁷¹⁴

Öğleden sonraki oturumda sözü hükümet adına Elazığ Milletvekili Fahri Karakaya almış ve Osman Nuri Köni'nin ortaya attığı Ordu'ya oy hakkı olayına açıklık getirmişti. Karakaya, ordunun iktidar emrinde olduğu ve erata oy hakkı verilmesi halinde verilebilecek bir emirle iktidar lehine en az 300.000 oy verilebileceği ve bunun dengeleri bozabileceğini dile getirmiş ve bu teklifi eleştirmişti. Tahtakılıç'ın Devlet Başkanı ile Parti Başkanının ayrılması gerektiği şeklindeki eleştirisine ise şu şekilde cevap vermişti: *“Cumhurbaşkanı, Parti Başkanı olamaz. Cumhurbaşkanı fiilen parti işleri ile meşgul değildir. Ama millet için bir takım tehlikeler olursa, o zaman da ona düşen bir takım yüksek vazifeler vardır...”*⁷¹⁵

A. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDEKİ SİYASİ GERGİNLİK

Fahri Karakaya'dan sonra Emin Sazak, Emin Halim Ergun ve Hulusi Oral söz almışlardı. Nihat Erim konuşmasında, Osman Nuri Köni'nin yapmış olduğu konuşmaya hiçbir şekilde değinmemişti. Yeterlilik önergesi kabul edildikten sonra Osman Nuri Köni söz hakkı istemiş ve kürsüye gelerek: *“Başbakan Yardımcısı (Nihat Erim) sudan bir cevapla benim itirazlarımı, tenkitlerimi cevaplandırdı ve bir nevi istihza (alay etme) yaptı. İstifhamlı (soru) bir ifade ile bana siyaset yapıyorsun demek istedi. Haşa....Ben tenkitlerimi müdellel (delilli) olarak birer birer izah ettim. Hatta hariçte, koridorda bir takım Halk Partili arkadaşlarım geldiler, beni tebrik ettiler.....Benim itirazlarımı, tenkitlerimi küçük görmüştür. Fakat bunu küçük görmekle Milleti ve Türk Ordusunu istihfaf (küçük görme) etmiştir. Evet beni değil, Türk Ordusunu.....”* diyerek, Nihat Erim'in subaylar ve eratin oy kullansın teklifini küçük gördüğünü, dolayısıyla Nihat Erim'in Orduyu küçük gördüğünü söylemesiyle, ortam birden elektriklenmiş ve karşılıklı bağırma ve ağız kavgaları başlamıştı. CHP kanadı, Köni'nin orduyu karıştırmamasını söylerken Köni, uygulamaların anayasaya aykırılık iddiasını tekrarlıyordu. Ağız kavgaları devam ederken Başbakan Yardımcısı Nihat Erim kürsüye gelerek, Osman Nuri Köni'nin Mecliste yaptığı konuşmayı bir tuzak olarak gördüğünü ve Meclisin bu tuzağa düşmeyeceğini belirttikten sonra *“Köni'nin bu kürsüden söylediği sözlere*

⁷¹³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XXIV, 7 Şubat 1950, s.165-171

⁷¹⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XXIV, 7 Şubat 1950, s.165-171

cevap vermedimse; o sözlerde cevaba değer, bir nokta dahi görmediğimdendir....Türk Ordusunun adını, Türk Ordusunun şerefli subaylarını, burada müzakere edilmekte olan seçim kanunu vesilesi ile kendi küçük menfaati için istismara kalkmıştır. Bunun nesine cevap vereceğim. Türk Ordusunun, Türk Subaylarının, Türk Askerinin adını politika mevzularına istismar vesilesi yaptırmayalım ve ne kadar gayret ederse etsin, ne kadar çırpınırsa çırpınsın onun yaptığı tuzağa asla düşmeyeceğiz.”⁷¹⁶ diyerek Köni’yi oldukça sert biçimde eleştirmişti.

Nihat Erim’in bu konuşması üzerine Osman Nuri Köni söz istemiş ama Başkan söz vermek istemeyince, MP’den Şahin Laçın, Suphi Batur aşırı tepki göstererek olayı protesto etmişti.

Köni’nin vermiş olduğu üç önerge, Genel Kurula sunulmuş ve üçü de kabul edilmemişti.⁷¹⁷

Mecliste daha sonra Ordunun oy kullanma olayı tekrardan tartışmaya açılmıştı. Rize Milletvekili Tahsin Bekir Balta, subayların, amirlerin oy kullanabileceği yönünde düşüncesini belirtirken Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen ise Balkan Harbinin ordunun siyasete bulaşması yüzünden kaybedildiğini söyleyerek ordunun oy kullanmasına karşı çıkmıştı. Diyarbakır Milletvekili İhsan Hami Tiğrel de T.Bekir Balta’ya destek çıkmıştı. Tartışmalar sonunda tasarı şu şekilde oylamaya sunulmuş ve kabul edilmişti:

“Madde 9- Aşağıda yazılı seçmenler oy veremezler:

1-Emniyet Müdürü, Emniyet Amirleri, Komiser ve Yardımcıları,

Polisler

2-Subaylar,

3-Askeri memurlar ve Askeri Adli Yargıçlar,

4-Askeri Öğrenciler

5-Silah altında bulunan eratlar”⁷¹⁸

Seçim Kanunu tasarısının ikinci gün tartışmalarında (8 Şubat 1950) MP Milletvekili Hasan Dinçer’in de desteklediği, bir kişinin iki yerden adaylığı tasarısı 58 oya karşı 221 oyla kabul edilmiş ve hükümet kanadından Nihat Erim ve Faik Ahmet Barutçu’dan da destek görmüştü.⁷¹⁹

9 Şubat 1950 günü Meclisteki tartışmalarda MP Afyon Milletvekili Hasan Dinçer, radyodaki propaganda konuşmalarının 5 dakikadan, 15 dakikaya yükseltilmesini teklif etmiş, CHP’den Nihat Erim ise 15 dakikalık konuşmanın ilgi dağıtacağını ve 10 dakikanın uygun bir

⁷¹⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XXIV, 7 Şubat 1950, s.172-175

⁷¹⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XXIV, 7 Şubat 1950, s.175-181

⁷¹⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XXIV, 7 Şubat 1950, s.182

⁷¹⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XXIV, 7 Şubat 1950, s.208

⁷¹⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XXIV, 8 Şubat 1950, s.215-283

zaman olduğunu dile getirmiş, Hasan Dinçer ise iyi niyete teşekkür ederek teklifin 10 dakika ile sınırlandırılmasını teklif etmiş ve genel oylamada Dinçer'in teklifi kabul edilmişti.⁷²⁰

Osman Nuri Köni'nin ordudakilerin de oy kullanması fikri basında da yankı bulmuştu. Orduya siyaset bulaşmasının disiplini bozacağı ve iktidar emrindeki orduya baskı ile oy kullandırma tehlikesinin doğacağı şeklindeki çekinceler nedeni ile CHP bu tasarıyı kabul etmemişti. Kudret Gazetesi baş yazarı Nurettin Ardıçoğlu, CHP'nin bütün memleketin olduğu gibi Ordunun da kendisine kökten karşı olduğunu bildiğini, İnönü'nün arkadaşı olan birkaç eski yüksek rütbeli subay haricinde, diğer tüm genç subayların ve erlerin CHP'ye karşı olduğunu ve bu yüzden Orduyu bu işe karıştırmak istemediğini ve bu gizli düşüncelerini Orduya siyaset girmesin diye bahaneyle ve demokrasi maskesi ile örttüğünü ifade etmişti.⁷²¹

B. CUMHURBAŞKANI İNÖNÜ'YE II. ABDÜLHAMİT BENZETMESİ

MP Kocaeli mitinginde, Afyon Milletvekili General Sadık Aldoğan, halka hitaben bir konuşma yapmış, yine İnönü ve Hükümete yüklenmişti. Aldoğan Hükümetin hakim, milletin mahkum olduğunu, egemenliğin millette değil de bir adamda ve onun etrafına çöreklenmiş bir avuç insanda olduğunu söyledikten sonra, tek adamın sanki Allah tarafından bu işe görevlendirildiği şeklinde eleştirisini yapmıştı. Milli Şef'in kanunların üstüne çıkartılmasıyla, vatandaşların üstünde yer alıp, kralların kralı yapıldığını, Osmanlı zamanında herkes Abdülhamit'ten nasıl korkuyorsa, Cumhurbaşkanı İnönü'den de aynı şekilde korkulduğunu belirtmiş ve yirmi altı senedir hükümetin, milletvekilleri tarafından düşürülemediğini, eğer bir memlekette milletvekilleri hükümeti düşüremezlerse o memlekette diktatörlük olacağını ve demokrasi olmayacağını dile getiren Aldoğan, bu rejimi 1950 seçimlerinde yıkacaklarını iddia etmişti.

Bu mitinge sağlık nedeniyle katılamayan Mareşal bir telgraf göndermişti:

"Aziz Partili Arkadaşlarım,

Partimizin kongresinde bulunamayacağımdan çok müteessirim. Millet Partisinin gayesinin tahakkuku bir gün gerçekleşecektir.

Kongremizde başarılar diler, samimi bağlılığımı bildiririm.

Mareşal Çakmak"⁷²²

IV. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE 1950 YILI BÜTÇE GÖRÜŞMELERİ VE MİLLET PARTİSİNİN GÖRÜŞÜ

⁷²⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XXIV, 9 Şubat 1950, s.287-350

⁷²¹ Nurettin Ardıçoğlu, "Ordu ve Politika", Kudret Gazetesi, 13 Şubat 1950, s.1-4

⁷²² Kudret Gazetesi, 13 Şubat 1950, s.1-3

13 Şubat 1950 tarihinde Mecliste Bütçe görüşmeleri yer almıştı, iktidar ve muhalefet partileri tam kadro ile mecliste yerini almışlardı. Konuşmayı Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal başlatmış ve uzun bir konuşma yapmış, iktidarın yapmış olduğu icraatları itina ile Meclise sunmuştu.

Maliye Bakanından sonra kürsüye MP adına Ahmet Oğuz gelmiş ve Bütçeyi geniş ölçüde eleştirmişti. Ahmet Oğuz; son 15 yılda tarımsal üretimin düştüğünü, yaş meyve üretiminde de düşüşün devam ettiği, orman mevcudunun azaldığını ve bunların maliyetinin milyarları bulduğunu söylemişti. Sanayi gelirlerindeki artışın tatmin edici olmadığı, dış ticaret hacminin 1938 seviyesine erişemediği, memlekette yoksulluğun arttığını dile getirmişti.

Ahmet Oğuz devamla, devletin dış borçlarının arttığını ve Marshall yardımlarının uygun kullanılmadığını, Milli Savunma masraflarında küçümsenmeyecek tasarruflar yapılabileceğini belirttikten sonra tarım işlerine hiç önem verilmediğini de eklemişti. Hükümetin dört yıllık süre içinde memlekette hiçbir yönden kalkınma hamlesine girişmediği ve tüm icraatlarının siyasi manevra olduğunu söylemiş, hayat pahalılığı ile mücadelenin sözde kaldığını, yanlış kararlar yüzünden hayat pahalılığının daha da arttığını söyleyen Oğuz, Hükümetin gecekondulaşma sorununu çözemediğini belirttikten sonra, tüm bu sorunların şahsi idare rejiminden kaynaklandığını belirterek konuşmasını bitirmişti.⁷²³

16 Şubattaki Milli Savunma Bakanlığı Bütçe görüşmelerinde MP'den Sadık Aldoğan söz alarak kürsüye çıkmış bütçe hakkındaki eleştirileri sürdürmüştü. Aldoğan kısaca, ordunun bir teşkilat kanununun olmadığına dikkat çekmiş ve bundan totoliter rejime kendini kaptırmış CHP hükümetlerini sorumlu tutmuştu. Ordunun zamanın ihtiyaçlarına cevap verebilmesi, eğitim ve terbiyesi için teşkilat kanununun olması gerektiğine dikkat çeken Aldoğan, İnönü Hükümetleri dahil bu konuyu ihmal ettiğini ve şimdi konuşulan Milli Savunma Bakanlığı Bütçesinin, Cumhurbaşkanlığı Bütçesi gibi kanunsuz olarak Mecliste görüşüldüğünü belirten Aldoğan, bu düzenin başka ülkelerde yaşanması halinde Hükümetin toptan Yüce Divana gideceğini hatırlatmıştı. Aldoğan, CHP Hükümetlerini yüzünü Milli Şefe, sırtını halka dönmekle suçlayıp, konuşmasına ordudaki generallerin günün şartlarına göre fiziken ve moralmen hazır olup olmadıklarını, sağlık ve bilgi yönünden, yeterli olup olmadıklarını sormuş ve Orgenerallerin 15 yıl görevde kaldıklarını, her türlü soruşturmadan uzak ve sorumsuz kaldıklarını belirtmiş, yaş haddinden emekliliklerine kimin karar vereceğini merak ettiğini, istikrarlı olması gereken Genelkurmay Başkanlığının üç yılda üç kez değiştiğini ve

⁷²³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XXIV, 13 Eylül 1950, s.485-498

bunun bir karara bağılı olması gerektiğini dile getirmişti.⁷²⁴

16 Şubat 1950 günü seçim kanunu tasarısına MP red oyu vermesine rağmen CHP ve DP'lilerin olumlu oy vermesiyle kabul edilmiş oldu. MP'den Hasan Dinçer niçin red oyu verdiğini örnekleriyle kürsüden milletvekillerine nakletmişti. Başbakan Günaltay, kabul edilen kanunun Millet Partililerinde kabul etmelerini gönlünden geçirdiğini ama MP'nin daha bir yıl önceden kendilerine gönderilen tasarıyı dahi kabul etmediklerini şimdiki tasarı içinde düşüncelerinin bir yıl öncesinden belli olduğunu belirtmesi üzerine, söz alan Osman Nuri Köni, 1946 seçiminin suçlularının halen soruşturmaya uğramadığı bir ortamda bu kanunu kabul edemeyeceklerini savunmuştu.⁷²⁵

CHP ve DP'nin ittifakla kabul oyu vermesi MP'liler tarafından şiddetle eleştirilmişti. Ahmet Oğuz, Adnan Menderes'e *"Tek Şefimize sığınmız"* demek suretiyle sözlü saldırıda bulunmuş ve DP ile CHP'nin iş birliği içinde olduğunu ima etmişti. Diğer bir MP'li ise *"Bugün nikah kıyıldı. Taraflar birbirlerine ilanı aşk ettiler....."* şeklinde ironik bir eleştiride bulunmuştu.⁷²⁶

V. 1950 SEÇİMİNE HAZIRLIKLAR

Yaklaşan 1950 seçimleri öncesi partilerde heyecanlı çalışmalar ve çeşitli kongreler düzenlenmeye başlanmıştı. MP'de, Ankara'da bir kongre hazırlığına başlamıştı.

27 Şubat 1950'de Ankara'da, Ankara İl Kongresi düzenlenmişti. Kongreye MP'nin etkin simaları MP Genel Başkanı Hikmet Bayur, Sadık Aldoğan, Ahmet Tahtakılıç ve Ahmet Oğuz katılmış, etkili bir toplantı tertiplenmişti.

Sadık Aldoğan ilk sözü almış ve Cumhuriyetin ilk yıllarında İnkıpların yerleşmesi nedeniyle, milli egemenliğin tam olarak uygulanamadığı ama 1945 yılında San Fransisko'da İnsan Haklarının uygulanacağına dair söz verilmesine rağmen, hala bu sözün yerine getirilmediğini ve hakkını isteyenlere de görülmedik baskılar yapıldığını ifade eden Aldoğan, CHP'nin seçimlerde hangi yüzle vatandaştan oy istediğini de merak ettiğini konuşmasında vurgulamıştı.

Ahmet Tahtakılıç ise mücadelenin özünü, insanlık gururunu arttıracak şekilde bir yaşam hakkı sağlamak olduğunu söyledikten sonra, hükümetin tüm engellemelerine rağmen Milli Egemenliğin mutlaka gerçekleşeceğini ve tüm gayretleri ile buna çalıştıklarını ifade

⁷²⁴ Kudret Gazetesi, 16 Şubat 1950, s.1-3

⁷²⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem, C.XXIV, 16 Şubat 1950, s.667-736

⁷²⁶ Kudret Gazetesi, 17 Şubat 1950, s.1-3

etmiş ve hükümetin dürüst bir seçim yapmak için seçim kanunu yapacaklarını söylemelerine rağmen, çıkardıkları kanunun bunu sağlayamayacağını söyleyen Tahtakılıç'tan sonra sözü Genel Başkan Hikmet Bayur almıştı.

Hikmet Bayur, iktidardakilerin manevi olarak eridiklerini, onların belki bu gün iktidarda olmalarına rağmen, vatandaşın gözünde iktidarı kaybettiklerini ve *“Allah kimseyi milletin gözünden düşürmesin. Biz seçilmekten korkmayız. Milletin gözünden düşmekten korkarız.”* demek suretiyle, milletin güvenini kazanmanın önemine dikkat çekmişti.

Bayur, MP'nin ciddi muhalefet yapmasından dolayı hükümetin baskılarına maruz kaldıklarını ve bundan da gurur duyduklarını belirtmişti. Hala 1946 seçimlerinin acıları altında ezildiklerini, 1950 seçimleri öncesinde olumlu hiçbir ciddi çalışmanın olmadığını, halkın DP'nin ihanetine uğradığını ve 1946 ruhunun, coşkunluğunun bastırıldığını, şayet 1946 ruhunun canlanması halinde CHP iktidarının çökeceğini ve milletin daha fazla acı çekmeye sabrı kalmadığını iddia eden Bayur, CHP'nin yapmış olduğu baskıların nedeni olarak da kendilerine olan güvensizliği göstermiş ve bu durumun MP olarak umut verici bir gelişme olduğunu aktarmıştı.⁷²⁷

Toplantıda ayrıca MP Ankara İl İdare Kurulu seçimleri yapılmış ve seçim sonunda Sadık Aldoğan İl İdare Kurulu Başkanı seçilmiş, Ahmet Tahtakılıç ve Hasan Dinçer'de Haysiyet Kuruluna seçilmişlerdi.⁷²⁸

A. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN ADAYLIĞI VE MİLLET PARTİSİ KONGRELERİ

1. Mareşal Çakmak'ın Millet Partisi'den İstanbul Adayı Olması

1950 seçimlerinde MP, Mareşal'i yeniden İstanbul milletvekili adayı göstereceğini bildirmişti. Seçim kampanyasına Mareşal'in Beyannamesi ve Hikmet Bayur'un İstanbul'da yapacağı bir konuşma ile başlanacağı belirtiliyordu. Ayrıca, seçimler sonrasında CHP-DP arasında bir koalisyon kurulması halinde, MP'ye de Kabinede yer alması teklifi yapılacak olursa red edileceği prensip olarak kabul edilmişti.⁷²⁹

Toplantı yapılırken MP, Fahri Başkanı Mareşal'e sağlık temenni eden bir telgraf çekmişti. Mareşal ise cevaben İl Kongre Başkanı Hasan Dinçer'e aşağıdaki telgrafi çekmişti.

⁷²⁷ Kudret Gazetesi, 27 Şubat 1950, s.1-3

⁷²⁸ Kudret Gazetesi, 27 Şubat 1950, s.1

⁷²⁹ Kudret Gazetesi, 1 Mart 1950, s.1-4

“Hasan Dinçer

Afyon Milletvekili / ANKARA

Partimizin Ankara İl Kongresinin hak ve hürriyet davamız üzerine azimli çalışmalarını bütün kalbimle sizlerle beraber olarak takip ettim. Değerli mefkure arkadaşlarımızın hakkımdaki alaka ve sevgilerine teşekkür eder, hepimize hayırlı muvaffakiyetler temenni ederek gözlerinizden öperim.⁷³⁰

Mareşal Fevzi Çakmak”

Seçim çalışmaları sürerken, MP Ankara Yeni Doğan MP teşkilatı açılışında Hikmet Bayur, Sadık Aldoğan ve diğer partililer söz almış, en ilginç konuşmayı Sadık Aldoğan yapmış ve Eskişehir’de yaşanan sel baskını için, bölgeye trenle giden Cumhurbaşkanı İnönü’nün ziyaretinin politik bir manevra olduğunu iddia etmiş ve *“İnönü koskoca tren ile bu seyahati yapacağı yerde sadece Eskişehir’e kadar giden trenin kömür masrafını yardım diye Eskişehir halkına verseydi birkaç ailenin felaketi hafiflemiş olurdu. Gazetelerde, İnönü’nün şahsi parasıyla yapılmış bir tek yardım haberi okumadık. Milyonlarca serveti olan bizim Cumhurbaşkanından orada gördüğü sefalet levhalarından müteessir olarak ve halka numune olmak üzere büyük bir yardımda bulunması gerekirdi.”*⁷³¹ diyerek, toplum önünde İnönü’yü gözden düşürme çabalarına girişmiş ve daha önceki İnönü karşıtlığını manasız ve komik bir biçimde *“kömür masrafını”* halka dağıtması gerekirdi diyerek, İnönü’yü de zor durumda bırakmak istemişti. Ayrıca İnönü için milyonlarca serveti olduğu halde, yardım yapmamakla suçlayarak, toplum önünde hem zora sokmak hem de İnönü’nün haksız şekilde edinilmiş bir serveti olduğuna kamuoyuna inandırmak istemişti.

Sadık Aldoğan’ın yapmış olduğu konuşmalar sonucunda, milletvekili dokunulmazlığı tehlikeye girmişti. Cumhurbaşkanını ve hükümete sözlü saldırıda bulunduğu iddiasıyla Meclise tezkereler gelmişti. Mecliste Adalet ve Anayasa Komisyonu kurulmuş ve araştırmalara başlamıştı.

2. Millet Partisi’nin İstanbul İl Kongresi (19 Mart 1950)

Partiler seçim çalışmalarına hız vermişler, DP Aydın’da kongre yaparken, MP aynı anda İstanbul’da, Polatlı’da, Kırşehir Kaman’da kongreler tertiplemiş, seçim hazırlıklarına başlamıştı.

İstanbul Kongresi sonucunda İl İdare Kurulu seçilmiş ve Fuat Arna Başkan seçilmişti. Kongrede Ord.Prf.Dr. Vasfi Raşid Seviğ bir hayli iddialı bir konuşma yapmış ve *“Bir memlekette muhalefet partilerinin bulunması o memleketin halkının bir koyun sürüsü*

⁷³⁰ Kudret Gazetesi, 2 Mart 1950, s.1-3

⁷³¹ Kudret Gazetesi, 17 Mart 1950, s.1-4

*olmadığını ifade eder. Muhalefetsiz bir iktidar, şerefsiz bir iktidardır.....muhalefetsiz iktidar diktatörlük demektir. Diktatörlük ise faziletsizliğin ifadesidir”*⁷³² demiş ve Anayasa karşısında herkesin eşit olduğunu, Başbakanla çöpçü arasındaki tek farkın, millete karşı olan sorumlulukları olduğunu ve ikisi arasında şeref ve haysiyet bakımından en küçük bir farkın bulunmadığını da söyledikten sonra DP'nin muhalefeti soysuzlaştırdığını, muhalefet bayrağını düşürüp kirleteceği anda MP'nin doğduğunu ve bu bayrağın tekrardan şerefli mevkiini kazandığını ifade etmişti.⁷³³

Hikmet Bayur ise CHP'nin 1950 seçimlerinde her şeye rağmen iktidarı elde tutmaya çalışacağını ve bunun için her yola başvuracağını ifade etmiş, hatta iktidardan olmamak için III. Dünya Savaşı arifesinde, “*bir iktidar değişikliği istenmiyor*” diye propagandalar yaparak, halkı buna yönlendirmeye çalışmıştı.⁷³⁴

Bayur, MP olarak baskı ve sefaletten kurtulmak için çalıştıklarını, gerektiğinde canlarını dahi vermeye hazır olduklarını söyledikten sonra, DP gibi muvazaaya yanaşmayacaklarını, Millet'in isteklerini yerine getireceklerini belirtmiş ve seçim kütüklerinin acele olarak hazırlandığını, bundan beklenen kasıtında kontrol imkanının azalması olduğunu, seçimlerde hile yapılabileceğini ve seçim kurallarının çoğunlukla CHP'nin eline geçtiğini iddia etmişti.⁷³⁵ Bayur daha sonra Sadık Aldoğan'ın dokunulmazlığına değinmişti.

Hikmet Bayur, MP'nin mücadelelerini engellemek için parti üyelerine baskılar yapıldığını belirtmiş ve bilinen suikast masalından sonra son bir örnek olan Sadık Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılması çalışmalarını CHP tarafından girişilen teşebbüsler olduğunu söylemişti. Sadık Aldoğan politika hayatında hep aynı tarzda konuştuğu ve dokunulmazlığının kaldırılması için Meclise verilen teskerelerin eski tarihli, en az bir yıllık olduğunu söyleyen Bayur, bunun bir siyasi tertip olduğunu, seçim anında Sadık Aldoğan'ın tutuklanarak seçim mücadelesinden uzak tutulmak istendiğini söylemişti.⁷³⁶

Hikmet Bayur'un Meclise gelen tezkerelerin eski tarihli olduğunu söylemesinde gerçekten haklılık payı vardı. 16 Mart 1950 tarihinde Meclise sunulan tezkereler içerisinde Başbakan Günaltay'ın, Sadık Aldoğan'ın Cumhurbaşkanı'na sözlü saldırıda bulunmasından dolayı anayasanın 17. maddesi hükümleri gereği dokunulmazlığının kaldırılmasını istediği

⁷³² Kudret Gazetesi, 20 Mart 1950, s.1-4

⁷³³ Kudret Gazetesi, 20 Mart 1950, s.1-4

⁷³⁴ Kudret Gazetesi, 20 Mart 1950, s.1-4

⁷³⁵ Vatan Gazetesi, 20 Mart 1920, s.1-3

⁷³⁶ Kudret Gazetesi, 20 Mart 1950, s.1-4

tezkere 6/4271 sayılı ve 6 Mart 1949⁷³⁷ ve 15 Eylül 1949 tarihli tezkereleri buna örnek gösterilebilir.⁷³⁸

Hikmet Bayur bu gibi tertiplerden hükümetin şu faydaları sağlayacağını söylemişti: *“Birincisi; çok kuvvetli ve pervasız bir muhalif hatipten kurtulmak, ikincisi; muhalefeti, MP'ni ve ona oy verecek olanları korkutmak, üçüncüsü; (ki en önemlisidir) Sadık Aldoğan, Bay İsmet İnönü'nün adaylığını koyacağı Ankara'da MP Başkanı bulunduğu için onu mevkuf tutarak CHP Genel Başkanının seçilişini kolaylaştırmak.”* Hikmet Bayur, eğer İnönü bu şekilde seçilecekse hiç seçilmemesinin, hatta aday dahi olmamasının daha iyi olacağını düşündüğünü söylemişti.⁷³⁹

3. Millet Partisi'nin Polatlı Kongresi (19 Mart 1950)

MP Polatlı İlçe Merkezi açılışı nedeniyle Polatlı'da geniş katılımlı bir kongre tertiplemiş ve partililer bir hayli heyecanlı konuşmalar yapmıştı.

Yalçın Uraz konuşmasına, hayat pahalılığından başlamış ve sözü 1950 seçimlerine getirmişti. Uraz, şayet iş başındakilerin seçimlerde vatandaşın oylarına müdahale etmesi halinde, İnsan Hakları Evrensel Beyannameğine göre, insanların ihtilal haklarını kullanabileceğini söylemiş ve zulme karşı koymanın meşru bir hak olduğu, vatandaşın oyuna müdahalenin ise en büyük zulüm olduğunu belirtmişti.

Ahmet Tahtakılıç ise MP olarak amaçlarının Anayasaya uygun bir devlet oluşturmak olduğu ve mücadelelerini buna yönelttiklerini belirttikten sonra, CHP'de her türlü işin İsmet İnönü'den geçtiğini, milletvekillerini İnönü'nün seçtiğini ve bu yüzden bütün milletvekillerinin İnönü'den direktif aldığını söyleyen Tahtakılıç, kendi amaçlarının millettten direktif alan milletvekillerinin Mecliste çoğunluğu sağlaması olduğunu belirtmişti.⁷⁴⁰

B. MİLLET PARTİSİ'NİN İSTANBUL İL İDARE KURULUNUN MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'I ZİYARETİ

MP İstanbul İl İdare Kurulu üyeleri, Kudret gazetesi başyazarı Nurettin Ardıçoğlu ile birlikte Mareşal'i evinde ziyaret etmişlerdi. Ardıçoğlu, Mareşal'in sağlık durumunu çok iyi gördüğünü, hastalanmadan önceki haline döndüğünü, iki saate yakın bir süre Mareşal ile sohbet ettiklerini bildirmiş ve Mareşal'in, MP'nin teşkilat içi seçimlerin özgür bir havada yapılmasından duyduğu memnuniyetini aktarmıştı. MP'nin almış olduğu karara göre MP'nin

⁷³⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.D, C.25/2, (16 Mart 1950), S.SAYISI 292-293

⁷³⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.D, C.25/2, (16 Mart 1950), S.SAYISI 294

⁷³⁹ Kudret Gazetesi, 20 Mart 1950, s.1-4

⁷⁴⁰ Kudret Gazetesi, 20 Mart 1950, s.1-4

seçim çalışmaları, Mareşal'in Ankara ve İstanbul radyolarından yapacağı seçim propaganda konuşması ile başlayacaktı. Mareşal İstanbul seçmenlerinin MP'ye oy vereceklerinden oldukça emin görünüyordu.⁷⁴¹

C. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE AF KANUNU GÖRÜŞMELERİ

Partiler seçim telaşına düştüğü bir zamanda, Mecliste Af Kanunu görüşmeleri de başlamıştı. Partilerin temsilcileri af kanunu tasarısı hakkında Mecliste kürsüsünden düşüncelerini aktarmış, MP adına da MP Meclis Grubu Başkanı Osman Nuri Köni söz almıştı. Köni, anayasada bir af kavramının olduğunu bununda şefkat, adalet icabı olarak yer aldığını, ayrıca Cumhurbaşkanı'nın da bir af etme yetkisi olduğunu belirttikten sonra, sunulan tasarıdaki af kavramının yukarıdaki hiçbir sınıfa girmediğini, af kavramına seçimlerde baskı yapan, suç işleyenlerin girdiğini ve bunların af edileceğini yani gerek genel seçimlerde, gerekse yerel seçimlerde suç işlemiş, baskı yapmış kim varsa affedildiğini ve 1950 seçimlerinde bunları tekrar işleyin manasına geldiğini belirten Köni, bunun af kanunu değil suça teşvik kanunu, suçluyu koruma kanunu olduğunu eklemiş ve bu tasarı "*Millete indirilmiş tokattan başka bir şey değildir. Aynı zamanda milleti istihfahtır, tahkirdir....*" diyerek hükümete olan tepkisini, "*hükümete bunu yakıştıramadım. Yazık! Yazık!*" şeklinde göstermişti.⁷⁴² Af kanunu Mecliste 22 Mart 1950'de kabul edilmişti.

D. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE SADIK ALDOĞAN HAKKINDA TEZKERE VERİLMESİ VE MİLLET PARTİSİ'NİN GÖRÜŞÜ

1. Sadık Aldoğan'ın Dokunulmazlığının Kaldırılması

Afyon Milletvekili General Sadık Aldoğan'ın milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında, Başbakan Şemsettin Günaltay Meclis Başkanlığına üç adet tezkere göndermişti. Bunlar; 21 Mart 1950 tarihli, 6/1204 sayılı tezkere,⁷⁴³ 6 Aralık 1949 tarihli 6/4271 sayılı tezkere⁷⁴⁴ diğeri de 15 Eylül 1949 tarihli 6/3394 sayılı tezkere⁷⁴⁵ idi. Her üç tezkere için Adalet Bakanlığı soruşturma yapılabilmesi için Meclis Başkanlığına yazı ile başvurmuş, Meclis Başkanlığı Anayasa ve Adalet Komisyonundan kurulan Karma Komisyona durumu havale etmiş ve Komisyon her üç tezkere için de birer rapor hazırlayarak Genel Kurluda görüşülmek üzere Meclise sunmuştu.⁷⁴⁶ Karma Komisyonu kararına göre Sadık

⁷⁴¹ Kudret Gazetesi, 21 Mart 1950, s.1-4

⁷⁴² Kudret Gazetesi, 21 Mart 1950, s.1-4

⁷⁴³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, D.8, C.XXV/2,S.SAYISI 292

⁷⁴⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, D.8, C.XXV/2,S.SAYISI 293

⁷⁴⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, D.8, C.XXV/2,S.SAYISI 294

⁷⁴⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, D.8, C.XXV/2,S.SAYISI 292-293-294 (Bkz:EK-J)

Aldoğan'nın dokunulmazlığının kaldırılması isteniyordu.

Bu girişim Millet Partisi cephesinde, CHP'nin en çok çekindiği rakibi olan Sadık Aldoğan'ın Meclisin kapatılmasına iki gün kala giderayak dokunulmazlığının kaldırılması olarak yorumlanmış ve görüş birliği oluşmuştu. MP'ye göre, Sadık Aldoğan'a yüklenen suçtan dolayı tutuklanması gerekecek ve seçim mücadelesine girmesi engellenmiş olacaktı. Ayrıca, eski tarihli tezkerelere daha önce işlem yapılmadığı halde, Meclisin kapanmasına iki gün kala işlem yapılması, yalnızca Sadık Aldoğan'ın tutuklanıp, seçimlerden uzak tutulmak anlamına geldiği de MP'lilerce dile getirilmişti. Hasan Dinçer, Osman Nuri Köni ve Ahmet Tahtakılıç bu olayı şiddetle protesto etmişler ve kesin delil olmadan, birkaç polisin tuttuğu tutanakla, bir milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılmasının çok tehlikeli boyutlara ulaşacağını belirterek tepkilerini göstermişlerdi.⁷⁴⁷

24 Mart 1950'de Sadık Aldoğan hakkındaki Karma Komisyonunun sunduğu raporlar incelenip, Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılması görüşülmüş ve uzun tartışmalar yaşanmıştı. MP tarafından, Sadık Aldoğan hakkında görüşülen raporun reddini isteyen bir önerge verilmiş ancak Genel Kurul kabul etmemişti. Aynı şekilde Hasan Dinçer'de Karma Komisyonu raporunu reddini teklif etmiş bunu da Genel Kurul red etmişti. Sadık Aldoğan hakkında görüşülen bu üç komisyonun raporu, Genel Kurulda oylamaya sunulmuş ve kabul edilerek Sadık Aldoğan'ın dokunulmazlığı kaldırılmıştı.⁷⁴⁸

Ahmet Oğuz, Sadık Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılıp, tutuklama imkanı doğunca “*Aldoğan daima memlekette demokrasi olmadığını ancak ve ancak, bugün dahi perde arkasında bir diktatörün bu memleketi idare ettiğini söyledi. Aldoğan bugün mahkemeye gidiyor. Şandır, şereftir o adama, o büyük insana ki, bir diktatörle mücadele ediyor. O diktatörün emri ile onun sevkü idaresiyle bu hürriyet kahramanı, evet, adalete gidiyor. Siz o inkılabı önleyemezsiniz, siz bu memleketi felakete sürüklüyorsunuz. Siz bu memleketi uçuruma sevk ediyorsunuz. Ey Türk Gençliği sıkı dur. İnkılabı yaptığını inkar edenlerin faturasını hiçbir suretle ödemeyeceksin , bütün ümit sendedir. Memlekete sen sahip olacaksın. Başka türlü kurtuluş imkanı göremiyorum.*”⁷⁴⁹ demek suretiyle hükümete, İnönü'ye olan tepkisini çok sert biçimde göstermiş ve kurtuluşun gençlerde olduğunu söylemişti.

Hikmet Bayur, Sadık Aldoğan için alınan karardan sonra, Aldoğan'ı aramış ve “*Tebrik*

⁷⁴⁷ Kudret Gazetesi, 23 Mart 1950, s.1-4

⁷⁴⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, D.8, C.XXV, (24 Mart 1950), s.1015-1037

⁷⁴⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, D.8, C.XXV, (24 Mart 1950), s.1036

ederim Paşam bir fani için erişilmesi çok güç mertebeye ulaştınız. Ölmezler arasına karıştınız."⁷⁵⁰ demiş ve Aldoğan'ı tebrik ederek, haksızlık yapıldığını, oynanan oyunların siyasi olduğunu, siyasi komploya kurban edildiğini ve bu yüzden unutulmayacağını vurgulamak istemişti.

Siyasi gündem, Sadık Aloğan'ın dokunulmazlığı olayı ile meşgul iken Mareşal'in sağlık durumu tekrardan bozulmuş ve doktorlar tarafından yapılan konsültasyonda ikinci bir ameliyatın yapılmasına karar verilerek, Mareşal tekrardan Teşvikiye Sağlık Evine kaldırılmıştı.⁷⁵¹

2. Millet Partisinin Sadık Aldoğan Hakkındaki Beyannamesi

MP ileri gelenleri son gelişmeleri tartışmışlar ve Sadık Aldoğan'ın Milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması nedeniyle bir beyanname yayınlamışlardı. Bu beyanname; Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılması için yapılanların, dünyada sadece komünist ülkelerde yapıldığı, İnsan Hakları Beyannamesine aykırı olduğu ve dokunulmazlığın kaldırılmasındaki asıl amacın Sadık Aldoğan'ın seçimler sırasında tutuklu kalmasını sağlayarak seçimlerden uzaklaştırmak olduğu iddia edilmişti.⁷⁵²

Meclis kapanmış ve Partiler seçim hazırlıklarını daha da hızlandırmışlardı. MP, milletvekili adaylarını illere göre tasnif etmeye başlamıştı. MP İstanbul adayları, Mareşal Çakmak, Hikmet Bayur ve Osman Nuri Köni olarak belirlenmiş, Ahmet Tahtakılıç ile Sadık Aldoğan'ın Afyon'dan ziyade İstanbul'dan ve Ord.Prof.Dr. Vasfi Raşid Seviğ'in üniversiteden ayrıldığı takdirde de İstanbul'dan aday gösterilmesi beklenmekteydi.⁷⁵³

Hikmet Bayur, tüm MP İl Başkanlarını 14 Nisanda Ankara'da toplanmaları için davet etmişti. Siyaset dünyası bu toplantıya ayrı bir önem veriyordu. İstanbul MP İl Başkanı Enis Akaygen, seçimlerin boykot edilmesi için DP'ye teklifte bulunmayı düşünmesi, akıllarda MP boykota mı gidiyor? sorusunu yerleştirmişti. Yapılan yorumlara göre; DP bu teklifi kabul etmediği takdirde MP'de seçimlere katılacağı yönünde idi.⁷⁵⁴

3. Mareşal Çakmak'ın Sadık Aldoğan Hakkındaki Beyannamesi

Sadık Aldoğan'ın dokunulmazlığı Meclis Genel Kurulu tarafından kaldırılması konusunda Mareşal, basına şu beyannameyi sunmuştu:

⁷⁵⁰ Kudret Gazetesi, 25 Mart 1950, s.1-4

⁷⁵¹ Vatan Gazetesi, 24 Mart 1950, s.1-3

⁷⁵² Kudret Gazetesi, 26 Mart 1950, s.1-3

⁷⁵³ Kudret Gazetesi, 29 Mart 1950, s.1-3

⁷⁵⁴ Kudret Gazetesi, 29 Mart 1950, s.1-4

“Aziz Milletime;

Milli hakimiyetin fiilen tecellisi ancak bu hakimiyeti kayıtsız şartsız kullanan milletvekilleri ile olacağı malumdur. Şu halde Afyonkarahisar milletvekili General Sadık Aldoğan'ın, milletin kendisine verdiği vekalet hakkını tam bir hürriyet içinde kullanması yüzünden Halk Partisi milletvekilleri tarafından mahkemeye verilmek üzere teşrii masuniyetinin kaldırılması, Anayasanın 17nci maddesinin birinci fıkrasındaki milletvekilliği sorumsuzluğunu ortadan kaldırmış ve böylece millet hakimiyeti fiilen çiğnenmiş bulunmaktadır.

*Halk Partisi Hükümetinin ve başındakilerin anayasamızı ve İnsan Haklarını çiğneyen bu hareketlerini İnsanlık ve Türk Milleti müvacehesinde takbih ederim.*⁷⁵⁵

MP Fahri Başkanı

İstanbul Milletvekili

Mareşal Fevzi Çakmak”

Görüldüğü gibi Mareşal Sadık Aldoğan'ın haksızlığa uğradığına kesin olarak inanmaktaydı.

E. MİLLET PARTİSİ VE CUMHURBAŞKANI İNÖNÜ'NÜN SEÇİM MİTİNGLERİ

1. Adana Mitingi (2 Nisan 1950)

Seçim çalışmaları amacıyla partiler yurdun çeşitli yerlerine propaganda gezilerine başlamışlar, CHP ve MP rastlantı sonucu 2 Nisan 1950 günü Adana'da programları çakışmıştı.

Cumhurbaşkanı İnönü, Adana'da halkın sevgi gösterileri içinde karşılanmış, sevenleri eşliğinde Halk Evine gelmiş ve buradan halka hitaben konuşmasını yapmıştı. İnönü konuşmasında, muhalefetin şiddet taraftarı olduğunu söylerken, ülkede iki politikanın hüküm sürdüğünü, birincisinin; muhalefetin şiddet politikası, ikincisinin de iktidar (CHP) partisinin uzlaşma politikası olduğunu ifade etmiş ve “*Memlekette siyasi huzuru, partiler arasındaki itimat istikametine doğru tekamül ettirmeliyiz*” diyerek huzur için güven ortamına ihtiyaç olduğunu mitingteki halka iletmişti.⁷⁵⁶

Cumhurbaşkanı İnönü, Adana'daki konuşmasına devam ederken, MP'de miting hazırlıklarını tamamlamıştı. İlk konuşmayı Ahmet Tahtakılıç yapmış; Tek Şeflik sistemine ve İnönü'ye yüklenmişti. Tahtakılıç, İnönü'nün MP şiddet politikası güdüyor şeklindeki konuşmasına cevaben, “*Bu memlekette vatandaş çoğunluğunun dilek ve arzularını açıklamak ve haykırmak, şiddet politikası ise buna ebediyyen devam edeceğiz*” diyerek, hakkını aramanın şiddet olmadığını belirterek İnönü'ye cevap vermiş ve şiddeti MP'lilerin değil, Anayasaya rağmen devletin imkanlarını ele geçirmiş tek parti ve onun Şefi'nin yaptığını

⁷⁵⁵ Kudret Gazetesi, 30 Mart 1950, s.1-4

söylemişti.⁷⁵⁷

Vasfi Raşid Seviğ ise Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılması olayına değinmiş ve özgürce konuşanların hapse atılması ile hapisanelerin dolup taşacağı ve ülkenin hapisane haline geleceğini söylemişti. Sinan Tekelioğlu da MP ve DP'nin ittifak oluşturması halinde ülkenin CHP istilasından kurtulabileceğini söylemiş, sözü daha sonra MP Genel Başkanı Hikmet Bayur almıştı. Bayur, İnönü'nün son dört yıllık sürenin muhasebesinin hesabını vermeden vatandaştan oy istemeye hakkı olmadığını ve Aldoğan'ın dokunulmazlığını kendi seçim bölgesinde şansını arttırmak için kaldırttığını tekrar ifade ederek İnönü'ye yüklenmişti.⁷⁵⁸

MP, İstanbul Taksim'de Sadık Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını bir miting tertipleyerek protesto etmiş ve bu mitingde Fuat Arna, Mareşal Çakmak'ın damadı Şefik Çakmak, Lütfi Bornavalı, İzzet Mühürdaroğlu ve bir çok partili katılmıştı. Sadık Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılması, MP'lilerce Anayasanın 17. maddesine aykırı olduğu değerlendirilmeleri yapılmıştı. Mitinge katılanların sayısı 7-8 bini bulmuş, bir hayli ilgi çekmişti. MP'liler, Anayasanın ayaklar altına alınmasını protesto etmek için temsili olarak *"siyah bayrak"* taşımışlardı. Buna ilaveten partililerin ellerinde taşıdıkları *"17. maddeyi çiğneyen bir iktidar, milletin hakkını hiçe sayar"*, *"Sadık Aldoğan, millet hakimiyetinin ilk kahramanıdır"*, *"milletvekilliği dokunulmazlığı mukaddestir"* yazılı pankartlar hükümeti eleştirmesi açısından bir hayli ilginçti.

Konuşmacılardan İzzet Mühürdaroğlu, Aldoğan'ın haksız yere meclisten atıldığını ve hiçbir memlekette siyasi düşünceleri mahkum eden bir anayasa olmadığını belirttikten sonra, sırayı Fuat Arna almış hükümete ve mahkum eden düşünceye karşı, şiddetli protestolarda bulunmuş ve *"Ne mutlu diktatörlükle mücadele edene.....şunu bunu tevkif etmek, bu memlekette başlayan hürriyet havasını asla durdurmayacaktır. Bu millette binlerce Aldoğan yetişecektir."*⁷⁵⁹

2. Mersin Mitingi (3 Nisan 1950)

Mersin'de, İnönü yapmış olduğu seçim konuşmasında, MP'liler için Milli Bayramlara gelmediklerini ve şiddet taraftarı olduklarını söyleyerek, MP'lileri halka şikayet etmişti.

MP Mersin mitingini, Mersin İl Başkanı Avukat Emin Agah Ünver açmış ve sözü

⁷⁵⁶ Vatan Gazetesi, 3 Nisan 1950, s.1-4

⁷⁵⁷ Vatan Gazetesi, 3 Nisan 1950, s.1-5

⁷⁵⁸ Vatan Gazetesi, 3 Nisan 1950, s.1-5

⁷⁵⁹ Vatan Gazetesi, 3 Nisan 1950, s.1-5

Nurettin Ardıçoğlu'na bırakmıştı. Ardıçoğlu, MP'nin ÷lkede muhalefeti temsil ettiğini, kanuna dayalı bir devlet ve özgürlük rejimi kurmak için mücadele ettiklerini ifade ettikten sonra, ÷lkenin yüzyıldır bu rejime kavuşmak için çabaladığını ve Gülhane (Tanzimat) Fermanı'nda kanunun hakim olacağı, şahsi ve keyfi idarenin kaldırılacağı vaad edildiğini ve Tanzimat Fermanı'ndan bu yana hala bir şeyin değişmediğini, MP'nin de aynı şeyleri istediğini belirtmiş ve yüz yıldır, bir arpa boyu ileri gidilmediğinden yakınmıştı. Ardıçoğlu, ÷lkede bir zümre baskısı olduğunu ve bir avuç zümreye karşı tüm ÷lkenin muhalefetle olduğunu ve mücadelenin milletle, bu zümre arasında gerçekleştiğini, bunun da normal olmadığını iddia eden Ardıçoğlu, MP'nin muhalefet anlayışında İnönü ile mücadele kavramı olduğunu çünkü, CHP denen topacın İnönü çivisi üzerinde döndüğünü ve bu zümre baskısının yıkılması için çivinin sökülüp atılması gerektiğini ifade etmişti. Ayrıca MP'nin kişiler ile uğraşmadığını, tek parti, tek şef sistemine karşı olduklarını ve bu sistemin ise İnönü ile anılmasını hatırlatarak: "*Biz ona hücum etmeyip de kime hücum edeceğiz...*" demek suretiyle kişiler ile değil, İnönü ile uğraştıklarını belirtmişti. Ardıçoğlu, konuşmasında İnönü'nün seçim gezilerini eleştirmeye devam etmiş, İnönü CHP'nin başkanı olarak dolaştığını ama devletin araba ve treni ile gezilere devam ettiğini, harcırah aldığı, devletin teşkilatını ve idare kadrosunu meşgul ettiğini, İnönü eğer seçim propagandası yapıyorsa, "*vatandaş İnönü*" olarak ve eşit şartlar içinde halkın karşısına çıkması gerektiğini söyleyerek konuşmasına son vermişti.⁷⁶⁰

Vasfi Raşid Seviğ, konuşmasına Atatürk'ün Mersin ile ilgili bir olayını anlatarak başlamıştı. Seviğ: "*Mersin bana Atatürk'ün son mücadelesini hatırlattı. Hatay davasını halletmek için hasta hasta buralara gelmiş olduğunu hatırlattı. Mersin'de yemek yerken hastalığının eseri olarak burnundan damlamış olan iki damla kanı hatırlattı. Bu kanı Mersin'e onun vasiyeti olan Anayasa ile beraber hediye edilmiş bir bergüzardır. Muhalefetin en büyük kalesi İçel bu iki damla kanı çiğneyemez ve anayasayı çiğnetemez*" demesiyle, halk heyecana gelmiş ve Atatürk'e hürmeten hemen ayağa kalkmışlardı. Vasfi Raşid Seviğ, konuşmasıyla Anayasa üstünlüğünü savunan MP'ne, Mersin halkından destek istemişti.⁷⁶¹

MP Genel Başkanı Hikmet Bayur; iktidarın, ÷lkedeki soygun, vurgun ve yolsuzlukları takip etmediğini, cezalandırmadığını, ÷lkede bir ahlaki çöküntü yaşandığını, çözümün ise MP'nin güttüğü ahlak politikası olduğunu belirtmiş ve ÷lkedeki mevcut sistemi yasal yollardan giderek yıkacaklarını, MP'nin bu çabasının gerçekleşmemesi halinde, ÷lkede ihtilal olabileceğini Komünist kışkırtması yaşanabileceği hatta askeri ayaklanma dahi yaşanabileceği

⁷⁶⁰ Kudret Gazetesi, 4 Nisan 1950, s.1-2

⁷⁶¹ Kudret Gazetesi, 4 Nisan 1950, s.1-2

tehlikesini hatırlatarak, milletin oyları ile varolan bozuk sistemi yıkacaklarını ve ciddi muhalefeti gerçekten MP'nin temsil ettiğini iddia etmişti.⁷⁶²

Hikmet Bayur; İnönü'nün, MP için resmi bayramlara katılmadığı eleştirisine ise ülkede namuslu seçim yapılmadıkça ve halkın acıları dindirilmedikçe, yüzyüze gelmeyeceklerini belirtmiş, şayet bunların aksinin yapılması durumunda ise İnönü'yü herkesten önce kendilerinin alkışlayacaklarını da belirtmişti.⁷⁶³

3. Ceyhan Mitingi

Ceyhan'da Vasfi Raşid Seviğ, milletin umudu olan muhalefeti, Celal Bayar gibi imansız bir adamın eline teslim edilmesinin en büyük felaket olduğunu ve bunu iktidarın yaptığını söylemiş, ayrıca Celal Bayar'ın suikast olayında, ihbarı savcı ya da Mecliste Başbakan'dan sorması gerektiği halde II. Abdülhamit zamanındaki jurnalciler gibi İnönü'ye bildirdiğini söylemiş, bu tavrından dolayı Bayar'ı ve DP'yi gerçek muhalefet yapmamakla suçlamıştı.⁷⁶⁴

Hikmet Bayur ise DP'nin başlangıçta muhalefet yaptığını, hatta kendisinin dahi yazılarıyla DP'yi desteklediğini ama 12 Temmuz Beyannamesi ile Celal Bayar'ın İnönü'yle gizli görüşmeler yaparak muhalefeti yozlaştırdığını iddia etmişti. Bayur, konuşmasında MP'nin din anlayışını dile getirmiş ve din işlerinin cemaate bırakılmasını, devletin hiçbir şekilde karışmamasını, vakıfların cemaat yönetimlerine terk edilmesini savunmuş ve konuşmasını bu şekilde sona erdirmişti.⁷⁶⁵

⁷⁶² Kudret Gazetesi, 4 Nisan 1950, s.1-2

⁷⁶³ Kudret Gazetesi, 4 Nisan 1950 , s.1-2

⁷⁶⁴ Kudret Gazetesi, 4 Nisan 1950, s.1-2

⁷⁶⁵ Kudret Gazetesi, 4 Nisan 1950, s.1-2

VI. BÖLÜM

MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN ÖLÜMÜ VE SONRASI GELİŞMELER

I. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN TEŞVİKİYE SAĞLIK EVİNE YATIRILMASI

Seçim gezileri tüm heyecanı ile sürerken, Mareşal Çakmak bir süreden beri yattığı Teşvikiye Sağlık Evinde ikinci kez ameliyat olmuştu. İkinci ameliyatta yeni bir narkoz metodu denenmiş, metot Dr. Simon tarafından uygulanmıştı. Mareşal'i ameliyat sonrası damadı Şefik Çakmak, MP İdare Heyeti adına ziyaret etmişti.⁷⁶⁶

A. MAREŞAL'İN MİLLET PARTİSİ ADINA ÇIKARDIĞI 1950 SEÇİM BEYANNAMESİ

Mareşal Çakmak, Fahri Başkanı olduğu MP adına, millete hitaben bir beyanname yayınlayarak MP'nin seçim kampanyasını resmen başlatmıştı.⁷⁶⁷ Mareşal Beyannameyi 2 Nisan 1950 günü hazırlamış, 6 gün sonra gazetelerde görülmüştü.

Mareşal Beyannamede kısaca, 1946 yılından beri iktidarın baskısını arttırdığını, basın ve ceza kanunlarının ağırlaştığını, geçen dört yıl içerisinde özgürlük yerine, baskının geldiğini belirtmiş, ayrıca polis baskısının halkı ezdiğini, devlet kapitalizminin hayatı pahalılaştırdığını belirttikten sonra, gidişin bu şekilde devam etmesi halinde millet ve ülke bakımından yıkıcı olacağını, İnönü'nün ülkenin bu haline, kötü gidişine seyirci kalmakla ve bununla yetinmeyip, anayasada kendi lehine değişiklikler yapmakla suçlayan Mareşal, dürüst seçim olması halinde CHP'nin çoğunluğu kazanamayacağından şüphe duymadığını, ülke kurtuluşunun tek çaresinin, CHP'nin seçimleri kaybetmesi ve tek şeflik keyfiyetinin sona ermesi ile mümkün olacağını belirtmişti.⁷⁶⁸

DP'de Samet Ağaoğlu, beyanname için "*Ölüm döşeginde MP'nin seçim beyannamesini imzalattılar*"⁷⁶⁹ diyerek, Mareşal'in beyannameyi hazırlayamayacak kadar hasta olduğunu ve beyannamenin MP'lilerce hazırlanıp, hasta yatağındaki Mareşal'e imzalatırıldığını iddia etmişti. Mareşal'in damadı Şefik Çakmak, bu konuyla ilgili olarak, öyle sanıldığı gibi Mareşal'in beyannameyi ölüm döşeginde imzalamadığını belirterek şu şekilde açıklık getirmişti: "*Son yayınladığı Beyannameyi Genel Kurul hazırlamış ve kendisine 2 Nisan tarihinde okumuştum. Kendisi bunu dikkatle dinlemiş ve hatta bazı ilavelerde*

⁷⁶⁶ Vatan Gazetesi, 4 Nisan 1950, s.1-4

⁷⁶⁷ Vatan Gazetesi, 9 Nisan 1950, s.1-4

⁷⁶⁸ Bkz: EK-K (Tam Metin, Ayın Tarihi (Nisan 1950), s.60-68); Kudret Gazetesi, 9 Nisan 1950, s.1-3; Vatan Gazetesi, 9 Nisan 1950, s.1-3

⁷⁶⁹ Samet Ağaoğlu, a.g.e, s.395

yaptırmıştı.”⁷⁷⁰

Samet Ağaoğlu, bu iddiasını söylediği zamanlarda, Mareşal’in sağlık durumu yeni bir evreye girmiş ve ağırlaşmaya başlamıştı. Teşvikiye Sağlık Evinde 8 Nisan 1950 günü Mareşal oldukça ağırlaşmış ve durumu normale dönmemişti. Yapılan kontrollerde Mareşal’in zatürre geçirdiği ve alınan önlemler ile ateşinin 38 dereceye düştüğü ama genel durumunun normal hale dönmediği sonucu ortaya çıkmıştı.⁷⁷¹

Teşvikiye Sağlık Evinde bu durum yaşanırken Hikmet Bayur, İnönü’yü, iktidarını ne pahasına olursa olsun kaybetmek istemeyen, kendisine körü körüne bağlanan insanlar edinen ve bu kimselerin aşırı zenginleşmesine göz yuman II. Abdülhamit’e benzetmiş ayrıca İnönü’yü seçilişini hiçbir tehlikeye düşürmeyecek bir yolun bulunması için çalışmakla suçlarken, İnönü’nün kontrolünde olan ve sözünden çıkılmasına imkan tanımayan sistemin kurulacağını da iddia etmişti.⁷⁷²

Hikmet Bayur, İnönü’nün son çalışmalarla fiili diktatörlüğünü, kanuni diktatörlük haline getirmeye çalıştığını iddia etmişti. Yalçın Uraz ise seçimlerde hile yapılması halinde ihtilal haklarını kullanacaklarını belirtmişti.⁷⁷³ MP milletvekilleri adayları tespit edilmiş, Mareşal İstanbul’da birinci sıraya seçilmişti. İstanbul’un diğer adayları ise Sadık Aldoğan, Hikmet Bayur, Fuat Arna, Ahmet Tahtakılıç, Osman Nuri Köni, Vasfi Raşid Seviğ, Ahmet Oğuz, Hasan Dinçer, Osman Bölükbaşı, Mustafa Kentli, Enis Akaygen, Şefik Çakmak, Musevi Cemaatinden; Danyel Bahar, Ermeni Cemaatinden; Armanak Lütufyan, Rum Cemaatinden; Hiristaki Andilidis, v.d.⁷⁷⁴

B. MAREŞAL’İN SAĞLIK DURUMUNUN AĞIRLAŞMASI

Teşvikiye Sağlık Evinde, Mareşal’in sağlık durumu 9 Nisandan itibaren seyrini değiştirmiş ve ateşi 39,5 dereceye, nabzının da 110’a çıktığı bildirilmişti. İlerleyen saatlerde ise durumu daha da ciddileşmiş, nabızı yükselmiş, nefes alması zorlaşmış ve aşırı ateşten dolayı Mareşal kendini kaybetmişti.⁷⁷⁵ Mareşal’in bu durumunu kabullenmek istemeyen MP yanlısı gazeteler ise Mareşal’in durumunun normal olduğunun, ateşinin yükselmesini ameliyatın doğal sonucu olduğunu yaymaya çalışıyorlardı.⁷⁷⁶

⁷⁷⁰ Vatan Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-3

⁷⁷¹ Vatan Gazetesi, 9 Nisan 1950, s.1-2

⁷⁷² Hikmet Bayur, “74 Yıl Sonra”, Kudret Gazetesi, 9 Nisan 1950, s.1-2

⁷⁷³ Kudret Gazetesi, 10 Nisan 1950, s.1-2

⁷⁷⁴ Kudret Gazetesi, 10 Nisan 1950, s.1-2

⁷⁷⁵ Vatan Gazetesi, 10 Nisan 1950, s.1-3

⁷⁷⁶ Kudret Gazetesi, 10 Nisan 1950, s.1-3

Mareşal'in sağlık durumu gittikçe bozulmuştu. Mareşal'in yeğeni Adnan Çakmak, Mareşal'in son zamanlarını şu şekilde açıklamıştı:

*"O dağ gibi adam adeta bir mum gibi eriyip gidiyordu. Bize belli etmemeye çalışmakla beraber büyük bir ıstırap çekmekte olduğu ortada idi.....Zaten az olan uykusu büsbütün yok olmuştu. Hemen hemen hiç uyumuyordu."*⁷⁷⁷

Mareşal'in sağlık durumundaki bozulma, yeni bir ameliyatın yapılmasını zorunlu kılmıştı. Bu ameliyatın öncekinden daha zorlu geçmesi beklenmiş ve yakınları tarafından endişe ile karşılanmıştı. Bu tip ameliyatların İngiltere'de bir defa yapıldığını ve başarılı sonuçlar alındığı hatta Celal Bayar'ında aynı ameliyatı Londra'da olduğu ve sağlıklı bir şekilde yurda döndüğü biliniyordu. Bazı kesimlerce niçin aynı uygulamanın Mareşal için yapılmadığı sorulduğunda, Mareşal'in yakınları bunun cevabını şu şekilde vermişti: *".....Bunun nedeni çok basitti. Mareşal bu ameliyatın bedelini ödeyemeyecek kadar fakirdi. Hiçbir yerde birikmiş parası yoktu...."*⁷⁷⁸

Mareşal'in yeğeni Adnan Çakmak'ın beyanlarından da anlaşıldığı gibi Mareşal'in yurt dışında ameliyat olma imkanı olmadığından, 3 Nisan 1950 günü ikinci kez Teşvikiye Sağlık Evinde ameliyata alınmıştı. İkinci ameliyatta yeni bir narkoz metodu Dr. Simon tarafından uygulanmıştı. Ameliyat sonrası Mareşal'i damadı Şefik Çakmak, MP İdare Heyeti adına ziyaret etmişti.⁷⁷⁹ Mareşal, ameliyat sonrası kendisini daha iyi hissettiğini yeğeni Adnan Çakmak'a bildirmesi yakınlarını bir hayli sevindirmiş, ancak bu iyi hali 48 saatten fazla sürmemiş, ateşi birden yükselmişti.⁷⁸⁰ Mareşal'in vücudu ikinci ameliyattan sonra zayıf düşmüş ve kendisine birkaç defa kan nakledilmişti. Ateşinin 40 dereceye yükselmesi ve komaya girmesi de bundan sonra olmuştu.⁷⁸¹

II. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN ÖLÜMÜ

Mareşal'in durumu, ikinci ameliyatın oluşturduğu dirençsizlik, zatüre ile birleşince daha da kötüleşmişti. Mareşal'in vücudu bu duruma daha fazla dayanamamış, ateşi 39 derece, nabızı 90-100, solunum ise anormal hale gelmiş ve Mareşal 10 Nisan 1950 günü Teşvikiye Sağlık Evinde sabah saat 07³⁰'da hayata gözlerini yummuştu.⁷⁸²

Mareşal'in son zamanlarını, Teşvikiye Sağlık Evi Başhekimi şu şekilde açıklamıştı:

⁷⁷⁷ Adnan Çakmak "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları" *Hürriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 1975, Tefrika 39

⁷⁷⁸ Adnan Çakmak "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları" *Hürriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 1975, Tefrika 39

⁷⁷⁹ *Vatan Gazetesi*, 4 Nisan 1950, s.1-3

⁷⁸⁰ Adnan Çakmak "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları" *Hürriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 1975, Tefrika 39

⁷⁸¹ Adnan Çakmak "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları" *Hürriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 1975, Tefrika 40

⁷⁸² *Aydın Tarihi*, 10 Nisan 1950, s.5; *Vatan Gazetesi*, 11 Nisan 1950, s.1-3; *Kudret Gazetesi*, 11 Nisan 1950, s.1-3; *Ulus Gazetesi*, 11 Nisan 1950, s.1-3

“Mareşal bundan bir hafta evvel ikinci defa buraya yatmıştı. Ameliyattan 48 saat sonra ateşi yükselmeye başladı. Bununla da zatürre kendisini gösterdi. Son anına kadar nabız normaldi. Teneffüs süratlendi ve dakikada 50-51’i buldu. Dün sabahtan itibaren de koma haline girdi. Bir aralık saat 8 ile 10 arasında açıldı. Ancak yanında duran biz doktorlara işaretle ıstırap çektiğini ifade ederek, şu iki kelimeyi telaffuz ettiler: “Ay! Allah”. Bundan sonra derin bir komaya dalarak hayatın dağ dağasını, geçen bir ömrün içine terk ederek gözlerini kapadılar. Koma başlayıncaya kadar haftası eşine ender rastlanan bir kuvvette idi. Maziye en küçük teferruatına kadar her şeyi hatırlıyorlardı. Hastane hatıratını ikmale çalışıyordu. Ameliyata girmeden evvel ve çıktıktan sonra durmadan Kur’an okuyordu. Kendisine fenninin en son tedavi usulleri tatbik edildi ve ilaçları verildi. Dün gece durmadan sabaha kadar 4000 litre Oksijen verildi ve üniversite 3ncü dahiliyeden çadırılı Oksijen verme aleti de getirildi. Onunla Oksijen verildi, fakat kurtarmak mümkün olmadı.”⁷⁸³

Mareşal’in yanından ayrılmayan yeğeni Adnan Çakmak, Mareşal’in son anını şu şekilde anlatmıştı: *“Mareşal Çakmak, 10 Nisan 1950 Pazartesi günü sabahı saat 06³⁰’da uyanmış, fakat yanındakilere konuşacak halde olmadığı için bir şey söylememiş, bu bir saat kadar sürdükten sonra ağzından “Allah, Allah” kelimeleri çıkmış ve başını yanına çevirerek tertemiz ruhunu o büyük varlığa teslim etmişti.”⁷⁸⁴*

Oysa, MP’liler ölüm anı ile ilgili çeşitli söylentiler yayıyorlardı. Mareşal’e yakınlığı ile bilinen Süleyman Külçe, Mareşal’in yanında olmadığı halde, ölüm haline ilahi bir hava vermeye çalışmış, Mareşal’in başını Kible istikametine çevirdiğini ve *“Allah Allah”* kelimelerini zikrettiğini belirtmişti.⁷⁸⁵ Mareşal’in son anında yanında bulunan Adnan Çakmak, anılarında böyle bir ifadeden bahsetmemiş ve son bir saatini yanındakileri dahi tanıyamayacak halde olduğunu ifade etmişti. Bilinci yerinde olmayan, son derece bitkin bir insanın, o halde Kible yönünü bulması imkansız olsa gerek. Bu konunun istismara açık olduğu ve kullanılmak istendiği her yönü ile ortada idi.

Ölüm haberi ilk olarak İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay’a verilmişti. Vali: *“Ölüm haberini ilk defa bana bildirdiler, Hükümet Merkezini haberdar ettim, derhal Hükümet adına taziyelerin bildirilmesine memur edildim, Ordudan da teessürlerini bildirmek üzere Orgeneral Asım Tınaztepe ile birlikte Mareşal’in hayata gözlerini yumduğu Teşvikiye Sağlık Evine gittik ve orada ailenin kendilerine ortaklık duygularımızı taziyelerle birlikte bildirdikten sonra aile resmi cenaze töreninin yapılmasını bizlere bıraktı.”⁷⁸⁶* Daha

⁷⁸³ Kudret Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-2

⁷⁸⁴ Adnan Çakmak “Mareşal Fevzi Çakmak’ın Hatıraları” Hürriyet Gazetesi, 18 Mayıs 1975, Tefrika 40

⁷⁸⁵ Süleyman Külçe, a.g.e., s.172

⁷⁸⁶ Ayın Tarihi, 12 Nisan 1950, s.8

sonra Mareşal'in naaşı 09³⁰, da ailesinin isteği üzerine Nişantaşı'ndaki evine nakledilmişti.⁷⁸⁷

A. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN ÖLÜMÜNE HÜKÜMETİN TAVRI

MP ve Fevzi Çakmak, iktidar partisi olan CHP'ye karşı sert muhalefet yürütmelerine karşın, İsmet İnönü ve CHP, Fevzi Çakmak'ın ölümüne duyarsız kalmadılar ve bir biri ardına taziyelerini bildiren telgraf ve demeçlerde bulunmuşlardı. İlk taziyeği hükümetten aldığı talimatla Teşvikiye Sağlık Evinde, Bayan Çakmak'a, kızına ve damadına, hükümet adına İstanbul Valisi yapmıştı. Mareşal'in naaşı Nişantaşı'ndaki evine nakledildikten sonra, İstanbul'da bulunan Milli Savunma Bakanı Hüsnü Çakır'da Mareşal'in evine gidip Hükümet adına taziyelerini bildirmişti.⁷⁸⁸

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Mareşal'in ölüm haberi üzerine üzüntülerini içeren demecini Anadolu Ajansına şu şekilde vermişti: *"Sayın Mareşal Fevzi Çakmak'ın irtihalinden derin bir surette müteessir olduk. Mareşal ile birlikte çalıştığımız günlerin hatırasını hürmetle yad ediyoruz. Muhterem ailesine ve muhterem milletimize taziyelerimizi sunarız."*⁷⁸⁹ Bu demeç kısa ve resmiyetten uzaklaşmayan bir özellik taşıyordu. Ayrıca CHP adına Genel Sekreter Fikret Sılay, Çakmak ailesine aşağıdaki telgrafi göndermişti:

"Sayın Bayan Fitnat Fevzi Çakmak

Milli Kurtuluş hareketlerine ve Kahraman Türk Ordusu'na yaptığı büyük hizmetlerle tarihimizin mümtaz bir şahsiyeti olan çok sayın Mareşal'in ufulünden doğan derin acılarınıza iştirak eder, taziyelerimizi arzeyler, sabırlar dilerim.

CHP Genel Sekreteri

*Tevfik Fikret Sılay*⁷⁹⁰

CHP Genel Sekreter Yardımcısı Hilmi Uran ise Millet Partisi Genel Başkanı, Hikmet Bayur'a CHP adına şu telgrafi çekmişti:

"Fahri Başkanınız Mareşal Fevzi Çakmak'ın irtihalinden dolayı teessürlerimizi ve taziyelerimizi sunarız.

CHP Genel Sekreter Yardımcısı

*Hilmi Uran*⁷⁹¹

Hilmi Uran'ın da kısa ve resmi olmaktan öteye gitmeyen bu telgrafi Ulus Gazetesinde yayınlamıştı. CHP İstanbul İl İdare Kurulu Başkanlığı, bünyesindeki teşkilatlara bir genelge

⁷⁸⁷ *Ulus Gazetesi*, 11 Nisan 1950, s.1-4

⁷⁸⁸ *Vatan Gazetesi*, 11 Nisan 1950, s.1-3; *Kudret Gazetesi*, 11 Nisan 1950, s.1-3

⁷⁸⁹ *Aydın Tarihi*, 10 Nisan 1950, s.5; *Vatan Gazetesi*, 11 Nisan 1950, s.1-3; *Kudret Gazetesi*, 11 Nisan 1950, s.1-3

⁷⁹⁰ *Ulus Gazetesi*, 11 Nisan 1950, s.1-2

⁷⁹¹ *Ulus Gazetesi*, 11 Nisan 1950, s.1-2

göndermiş ve Mareşal'in cenazesinde hazır bulunmaları istenmişti. Bu Genelge şu şekilde idi:

*"İstiklal savaşımızın mümtaz simalarından büyük asker ve aziz Mareşal Fevzi Çakmak'ın irtihalinden dolayı duyduğumuz teessür derindir. Bu teessüre gönülden iştirak ettiklerini yakından bildiğimiz bütün CHP'li arkadaşları bilhassa ocak, bucak ve ilçe başkanlarının cenaze merasiminde hazır bulunarak son ihtiram vazifelerini ifa etmelerini rica ederiz."*⁷⁹²

CHP Bölge Müfettişi Konya Milletvekili Prof.Dr. Sadi Irmak ise Mareşal'in ölümü üzerine duymuş olduğu üzüntüyü şu şekilde aktarmıştı:

*"Mareşal'in adı Milli Mücadelenin mümtaz simaları arasında tarihi yerini bulmuştur. Türk Milleti kendisine bu çapta hizmet edenleri asla unutmaz. Kurtuluş Savaşında Atatürk ve İnönü ile beraber ön safta vatan hizmetinde bütün varlığını ortaya koyarak ifa ettiği hizmetleri daima şükranla anacağız. Memleket büyük ve yiğit bir asker ve değerli bir evladını kaybetmiştir. Milletimize taziyelerimi sunarım."*⁷⁹³

Sadi Irmak, Mareşal'in büyüklüğüne yakışan saygıya, kaybından duyulan derin üzüntüye uygun bir demeç vermiş, Irmak'a, CHP İstanbul İl Başkanı avukat İlhami Sancar'da katılmış ve Çakmak ailesine şu taziye telgrafını çekmişti:

*"Memleketimizin kahraman evladı Mareşal'imizin kaybından doğan sonsuz teessürlerimize gönülden iştirak eder, bütün arkadaşlarım adına başsağlığı dilerim."*⁷⁹⁴

İlhami Sancar'ın içten üzüntüsünü aynı şekilde MP Başkanlığına da göndermişti.

Ulaştırma Bakanlığı, Ankara'dan İstanbul'a cenaze töreni için gitmek isteyen 1000 kadar öğrenciye %95 indirimli özel bir tren tahsis etmişti.⁷⁹⁵

İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Prof.Dr.Fahrettin Kerim Gökay, Mareşal'in ölümü il ilgili olarak aşağıdaki şu resmi beyanatı vermişti:

"Memleketin en karanlık günlerinde Atatürk ve İnönü ile birlikte tarihimize şeref sayfaları yazdıran İstanbul Milletvekili Mareşal Fevzi Çakmak'ı yarın Milletimizin vefalı omuzları üzerinde ebedi istirahatgahına tevdi edeceğiz. Sayın hemşerilerimizin ve kadir bilir Türk gençliğinin acı haberi işittikleri ilk dakikadan itibaren gösterdikleri içli hassasiyeti şükranla karşılıyorum. Ankara ve İstanbul radyoları bu akşamdan itibaren Mareşal'in hayatı hakkında neşriyat yapacakları gibi toprağa verildiği saatte hürmet vakfedeşi de icra edilecektir."

Yarın merhumun tabutu evinden Beyazıt Camiine kadar eller üzerinde getirilecek ve cenaze namazı kılındıktan sonra oradan başlayacak olan resmi cenaze töreni Saraçhane Başı'na kadar devam edecektir. Törenin muntazam

⁷⁹² Ayın Tarihi, 11 Nisan 1950

⁷⁹³ Ulus Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-2

⁷⁹⁴ Ulus Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-2

⁷⁹⁵ Ulus Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-2

bir şekilde yapılmasını temin için hemşerilerimin sükun ve intizamı muhafaza bakımından kendilerine düşen vazifeyi yapacaklarından eminim."⁷⁹⁶

Vali, Mareşal'in şanına uygun bir cenaze töreninin yapılabilmesi için vatandaşların yardımını isterken, vatandaşı sakin olmaya davet etmiş ve radyoların günün anlamına uygun yayın yapacağını bildirmişti.

Ankara'daki Türkiye Radyo Postaları vermiş olduğu bilgide, Valiyi doğrulamış ve radyoların özel bir program yayınlayacağını, Mareşal hakkında geniş bilgiler içeren yayınların olacağı, Milli Mücadeleye ait Atatürk'ün Söylevinden (Nutuk) parçalar okunacağı ve klasik parçaların çalınacağı bildirilmişti.⁷⁹⁷

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Apdurrahman Nafiz Gürman ise Mareşal'in ölümü üzerine gazetelere şu beyanatı vermişti:

*"Orduya büyük hizmet etmiş olan bir kumandanımızın kaybı bizim için büyük bir acıdır. Bundan duyduğumuz teessür sonsuzdur. Gerek kendim ve gerek ordumuzun adına Türk Milletine taziyelerimi bildiririm."*⁷⁹⁸

B. HÜKÜMETİN TUTUMUNA GÖSTERİLEN TEPKİLER

Türkiye Milli Öğrenci Federasyonu bir tebliğ yayınlamış ve Mareşal'in Milli Mücadeledeki kahramanlıkları anlatmıştı. Tebliğde, onun ne kadar doğru, faziletli, ahlaklı ve örnek bir hayatı olduğu yer almış ve ölümünden vatanın ve milletin ne kadar üzgün olduğu vurgulanmıştı. Ayrıca, "Atatürk'ün yanına gidiyorsun, ruhen "O"nunla kucaklaşırken "O"na deki; yetişmesini istediğin nesil izindedir" sözü ile gençliğin, Atatürk'ün güvenine mazhar olduğu belirtilmişti.⁷⁹⁹ Diğer öğrenci örgütleri de birçok taziyet telgrafı çekmişlerdi.⁸⁰⁰

Mareşal'in ölüm haberinin duyulması üzerine MP Genel İdare Kurulu da hemen bir beyanname hazırlayarak basına sunmuştu:

"MAREŞALİN İRTİHALİ MÜNASEBETİLE

MİLLET PARTİSİ BEYANNAMESİ

Mareşal Çakmak'ın vefatı dolayısı ile Millet Partisi genel müteşebbis kurulu aşağıdaki beyannameyi yayınlamıştır:

Aziz Türk Milletine;

Millet Partisi fahri başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, bu sabah saat 7,30 da İstanbul'da vefat etmiştir. Millet Partisi bu haberi büyük Türk Milletine en

⁷⁹⁶ Aynı Tarihi, 11 Nisan 1950, s.7

⁷⁹⁷ Aynı Tarihi, 11 Nisan 1950, s.7

⁷⁹⁸ Ulus Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-4

⁷⁹⁹ Vatan Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-3

⁸⁰⁰ Vatan Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-3; Ulus Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-3; Kudret Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-3

derin ıstırap içinde bildirirken, onu bir baba gibi seven bütün Türklerin keder ve elemi ni paylaşır.

Her faninin ölümün tadını tatması mukadderdir. Fakat bu mukadder akıbet önünde kendinden sonraki nesiller arasında sevgi ve hürmet dolu hatıralarla yaşamak fanilerin ereceği en büyük mazhariyettir. Mareşal Çakmak bu mazhariyete ermiş bir insandır.

Mareşal Fevzi Çakmak, Türk milletinin son yarım asırlık hayatında üzerine aldığı her vazifeyi kudret ve liyakatla ifa etmiş, Arnavutlukta, Kafkas'ta, Suriye'de çarpışmış, milli mücadelede Atatürk'ün en yakın silah arkadaşı olarak Başvekil, milli müdafaa vekili ve cephede Erkanı harbiyei umumiye reisi vazifesi ile düşmanın Anadolu'nun harimi ismetinde boğulmasında ve Türkiye devletinin temellerinin atılmasında fedakarane mesai ile birinci planda hizmet görmüş mümtaz bir asker ve büyük bir devlet adamı olarak tarihimizde ve gönüllerimizde bir abide halinde yükselmiştir.

Cumhuriyet ordusunu yıllarca idare etmiş ve bu vazifesinden ayrıldıktan sonra da memleketin yeni girdiği hayat merhalesinde kendisini çağıran yeni vazifeye atılmış Milletçe yapılan sefaletten kurtulma ve hürriyete kavuşma mücadelesinde bir medeniyet kumandanı olarak başımızda bulunmuştur. Ve nihayet o, bütün bunların fevkinde temiz bir Müslüman ve kalbi herkesin iyiliğe ve saadete kavuşması için beslediği engin ve şefkatli hislerle dolu yüksek insan hüviyeti ile bir ahlak ve hayır timsali halinde genç, ihtiyar, köylü, şehirli her Türkün gönlünde tahtını kurmuştur.

Mareşal Fevzi Çakmak bu şeref ve şanla hayat ve icraatı ve bir aziz mertebesine layık insanlık vasıfları ile bu günden itibaren tarihe mal olmuş bulunuyor.

Fakat onun fani varlığının emri hakla aramızdan ayrıldığı şu günde manevi varlığı, bu vatan, bu millet için yaptığı hizmetlerin nurlu halesi içinde kalplerimizde edebi olarak yaşayacaktır.

Türk Milleti ve Türk tarihi onu her zaman en aziz evlatları arasında taziz edecek onun samimiyet, memlekete hizmet ve insanlık fikirlerinden mülhem olan yolu Türk milletinin yolu olacaktır.

Tanrı, o büyük ölüye rahmet eylesin ve makamını Cennet kılsın.

Millet Partisi Genel

Müteşebbis kurulu”⁸⁰¹

Ayrıca, MP İstanbul İl Başkanlığı da bir tebliğ yayınlamış, törenin kısaca yapılma şekli, güzergahı anlatılmış ve Mareşal'in vasiyeti üzerine çiçek ve çelenk gönderilmemesi hatırlatılmıştı.⁸⁰²

Bunun yanı sıra DP İstanbul İl Başkanlığı da aşağıdaki tebliği yayınlayarak Mareşal'in ölümünden duyulan üzüntüyü belirtmişlerdi:

“Bütün hayatını Millet önünde hizmet etmekle geçiren, bilhassa İstiklal Savaşında Atatürk'le birlikte büyük kahramanlıklar yaratan, Türk İstiklal ve

⁸⁰¹ Vatan Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-3; Kudret Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-3

⁸⁰² Vatan Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-2

vatanının unutulmaz tarihi simalarından olan Mareşal'in vefatı için İstanbul teşkilatımız büyük askerin ufûlüne içten gelen teessürlerini izhar ederken ailesine ve Türk Milletine başsağlığı diler"⁸⁰³

MP ve DP'nin tebliğlerinde yer alan Milli Mücadele günlerinde Mareşal'in, Atatürk ile olan yakınlığı ve işbirliğinde nedense İnönü'nün adı yer almıyordu. CHP kanadının tebliğlerinde ise Mareşal ile ilgili beyanlarda İnönü, Milli Mücadelenin önemli bir siması olarak vurgulanıyordu. Yaklaşan seçimlerin gerginliği yapılan beyanlarda, önemli bir şahsiyetin ölüm taziye mesajlarında dahi kendini belli ediyor ve üstü örtülü bir savaşın verildiği gözlemleniyordu.

Ahmet Emin Yalman, Mareşal'in ölümünün, ülkenin ilk defa gerçek bir seçim mücadelesine girdiği bir zamana rastladığını, bununda dünyayı ebedi sayıp, parti ve şahsi ihtiraslara kendilerini kaptıranlar için bir ikaz olmasını ve milli hizmete bir davet olarak kabul edilmesini dilemişti. Ayrıca, CHP tarafından Sadık Aldoğan'a birçok haksızlık yapıldığı halde Aldoğan'ın, CHP'li Recep Peker'in cenazesine katıldığı ve cenaze namazını kıldığını, bu örnek davranışının, Mareşal'in cenazesinde de uygulanması gerektiği ve Mareşal'i siyasi hayatı ile değil de memlekete hizmetle geçen uzun askeri hayatı ile uğurlamanın yapılmasını isterken, CHP'ye de bu konuda uyarıda ve davette bulunmuş, herkesi siyasi barışa çağırmıştı.⁸⁰⁴

1. Radyo Yayın Krizi

İstanbul ve Ankara Radyolarının Mareşal'in ölüm haberinin verilmesinin ardından normal yayın akışını sürdürmeleri, toplumda etki yaratmış ve öğrencilerin protestolarına sebep olmuştu.⁸⁰⁵ Özellikle Radyolarda müzik yayınlarının devam etmesi, üniversite gençliğini çileden çıkarmış ve yayının susturulması için radyo evine yapılan başvurular sonuçsuz kalmıştı. Bunun üzerine gençler, gazete matbaalarını dolaşp, şikayetlerde bulunmuşlardı. Gittikçe yükselen tansiyon bir galeyan halini almaya başlamıştı. Gençler radyoyu şiddetle protesto etmişler, bu günü Mareşal için bir "Milli Yas" günü olarak kabul edilmesini istemişlerdi. Ayrıca, Irak ve Suriye radyolarının yas marşları çalarak, acıya ortak oldukları halde Türkiye'de Radyonun bir Milli Kahramanın ölümüne ilgisiz kalmasına aşırı tepki göstermişlerdi.⁸⁰⁶

Öğrenci kuruluşları, bin imza toplayıp dilekçeyi Basın Yayın Genel Müdürü Şükrü

⁸⁰³ Vatan Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-2

⁸⁰⁴ Ahmet Emin Yalman, "Mareşal'in Ölümü", Vatan Gazetesi, 11 nisan 1950, s.1-2

⁸⁰⁵ Vatan Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-2

⁸⁰⁶ Ahmet Emin Yalman, "Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim", C.IV, (1945-1950), İstanbul, 1970, s.209

Esmer'e vermiş ve diğer öğrenci kuruluşları ise Başbakan'a protesto telgrafları çekmişti. Toplanan öğrenciler, İstanbul Radyosuna giderek önünde toplanmışlar, orada bulunan İstanbul Valisi ve Radyo Evi Müdüründen, radyoların yayınlarında değişiklik yapılarak günün anlamına uygun yayın yapılmasını istemişlerdi.⁸⁰⁷

İstanbul Radyo Evinin etrafı Polis ve Jandarma ile emniyet altına alınmıştı. Radyo Evinden çıkan ilgili bir kişi Ankara'ya yayınların değiştirilmesi için dört defa müracaat ettiklerini ama her seferinde olumsuz cevap aldıklarını bildirmesi üzerine öğrenciler bu durumdan oldukça olumsuz etkilenmiş ve protestolarının şiddetini arttırmışlardı.⁸⁰⁸

İstanbul Emniyet Müdürü Cemal Gökten, olaya müdahale etmiş ve Radyo Evinde toplanmış bulunan öğrencileri dağıtmıştı. Cemal Gökten, toplanan öğrencileri dağılmaya davet ettiğini, ama bazı öğrencilerin zorluk çıkardığını, kargaşa çıkarmak istediklerini, bunun üzerine müdahale ettiklerini ve 8 göstericinin yakalanıp adalete teslim edildiğini bildirmiş, ayrıca yapılan araştırmada göstericilerin içinde komünist ve komünistlikten şüpheli olanlara da rastlandığını eklemişti.⁸⁰⁹

Yaşanan bu olayları hükümet taraftarı olan Ulus Gazetesi şu şekilde yorumlamış ve kesin olmamakla birlikte hükümetin görüşünü de yansıtmıştı:

“Bir grup vatandaşın memlekete hizmet etmiş bir kumandanın vefatı üzerine Milli matem tutulmasını istemeleri mümkündür. Fakat buna karar verecek olan, böyle bir arzu ızhâr edenler değil, yetkili makamdır. Bu yetkili makam neresidir ? Bütün milleti mateme sevk etmek için tek yetkili makam Büyük Millet Meclisi olabilirdi. Memleketimizde şimdiye kadar bir defa matem günü ilan edilmiş ve radyo susmuştur. O da Atatürk' in ölümü hadisesi üzerine olmuştur.

Bu memlekette hiçbir vatandaş Atatürk' ün millet kalblerinde haiz olduğu bu imtiyazı elde edemez. Kaldı ki her ne olursa olsun bir grup vatandaşın kendi arzularını nümayişle ve zorla tatbik ettirmeye kalkması medeni bir memlekette hiçbir suretle tecvit edilemez. Bu türlü hareketler memlekete ancak zarar getirir”⁸¹⁰

Görüldüğü gibi Ulus Gazetesi, Mareşal'e gösterişli bir cenaze töreninin yapılmasının ve Milli Yas ilan edilmesinin onun Atatürk'le bir tutma anlamına geleceğini, bunu da hiç kimsenin hak etmediğini bildirmişti.

Radyo yayınlarının değişmemesi, bayrakların yarıya çekilmemesi, üniversite öğrencilerinin ve halkın tepkisini daha da arttırmış ve öğrenciler, 1942 yılında Yunan General

⁸⁰⁷ Vatan Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-2

⁸⁰⁸ Kudret Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-3

⁸⁰⁹ Vatan Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-2; Kudret Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-3

Meteksas öldüğü zaman, bayrakların hemen yarıya çekildiğini hatırlatmışlar ve Mareşal'e haksızlık yapıldığını vurgulamışlardı.⁸¹¹

Çakmak ailesi, cenaze töreninin 12 Nisan 1950 Çarşamba günü yapılmasını arzulamış, Bunun için bir ilan yayınlamışlardı:

"Sayın Mareşal Mustafa Fevzi Çakmak

10 Nisan 1950 Pazartesi günü sabah saat 07³⁵'de Hakkın rahmetine kavuşmuştur. Rahmetlinin cenazesi 12 Nisan 1950 Çarşamba günü saat 10⁰⁰'da Teşvikiye Caddesi 109 Numaralı Subai Apartmanındaki ikametgahından alınarak Beyazıt Camiine nakledilecek ve öğle namazını müteakip Eyüp Sultan'daki Aile kabristanlığına defnolunacaktır.

Rahmetinin vasiyeti sebebiyle çelenk gönderilmemesi rica olunur.

Çakmak Ailesi"⁸¹²

Ayrıca İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay, Çakmak ailesinin isteği doğrultusunda bir genelge yayınlamış ve cenazenin 12 Nisan 1950 günü Beyazıt Caminden törenle Eyüp'teki aile mezarlığına gömüleceğini bildirmiş ve törene katılacakların protokol kuralı gereğince, törende yer alacakları yerde bulunmalarını rica etmişti.⁸¹³

Vali bir demeçle de törenin yapılış şeklini bildirmişti. Törenin I. Ordu Müfettişliği tarafından düzenleneceği, Mareşal'in tabutunu askeri törenle camiden alınarak Eyüp'teki mezarlığa yönleneceği bildirilmiş, Tören Komutanı, 23ncü Tümen Komutanı Tuğgeneral Necati Tancan'ın olacağı, 23ncü Tümen Sancağı ile bir piyade alayı, süvari bölüğü, top arabası, askeri liselerden karma tabur, atlı ve yaya polis müfrezesi, kara ve deniz birlikleri bandolarının, saat 12⁰⁰, de Beyazıt Meydanında hazır olmaları emredilmişti.⁸¹⁴ Vali, protokolü ise şu şekilde bildirilmişti: Mareşalin İstiklal Madalyasını taşıyan bir subay, aile erkanı ve akrabaları, bakanlar, milletvekilleri, vali ve ordu müfettişi, kara, hava ve deniz general, amiral ve subayları, üniversite ve yüksekokullar rektör, dekan ve profesörleri, İstanbul' da bulunan Başbakanlık ve Bakanlıklar müfettiş ve Genel Müdürleri, adliye erkanı, Genel Meclis Üyeleri, Vilayet, Belediye ve resmi daireler temsilcileri, parti erkanları, halkevleri başkanları, gazeteciler cemiyeti ve diğer kurum temsilcileri, özel cemiyet ve teşekküller temsilcileri, halk ve piyade bölüğü şeklinde sıralanmıştı. Askeri törenin Fatih Parkında sona ereceği ve Mareşalin tabutu' nun buradan araçlara nakledilip Eyüp' teki aile

⁸¹⁰ Ulus Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-4

⁸¹¹ Kudret Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-3

⁸¹² Vatan Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-2

⁸¹³ Vatan Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-2

⁸¹⁴ Ayın Tarihi, 10 Nisan 1950

mezarlığına götürüleceği belirtilmişti.⁸¹⁵

2. Protokol Krizi

Valinin bildirmiş olduğu protokol listesinde MP sonlarda yer bulmuştu. Bunun üzerine MP, askeri töreni hazırlayan makama müracaat ederek kendilerinin Mareşal'in manevi ailesi sayılacağını onun için protokolde ailesine ayrılan yerde MP'nde yer almasını istemişlerdi. Fakat olumsuz cevap almaları üzerine, Mareşal'in damadı General Şefik Çakmak, Ordu Müfettişi Orgenerale müracaat etmiş ve MP'nin Mareşal'in manevi ailesi sayılacağını açıklamıştı. Bu açıklama karşısında alınan cevap ise, ailenin yanında 20 MP'liye yer verileceği şeklindeydi. MP bunun üzerine hazırlığa başlamış fakat daha sonra Şefik Çakmak'a buna izin verilmeyeceğini bildirmişti. Bunun üzerine Çakmak Ailesi bunu protesto etmiş ve protokoldeki yerlerini alamayacaklarını, vatandaş saflarında törene katılacaklarını bildirmişlerdi.⁸¹⁶

Vali bu müracaat olayını şu şekilde açıklamıştı:

".....Cenaze töreninin programı aile ile görüşülerek orduca hazırlandı ve tatbikine bir komutan tayin edildi. Cenazenin Beyazıt Meydanına kadar omuzlarda götürülmesini istediler, onu da ailenin ve gençliğin arzusu olarak tasvip ettik.

*Dün bize ve Orgenerale müracaatla, MP kurucularının protokoldeki aile efradının arasında yer almasını istediler. Merasim talimatnamesinin hükümlerine uymak zarureti kendilerine bildirildi."*⁸¹⁷

MP taraftarları bu olayın ilgili makama bir yerden talimat verildiği ve bu yüzden kabul edilmediği, cenazede dahi politika yapıldığı şeklinde yorumlamışlar⁸¹⁸ bu gelişmeler üzerine Çakmak ailesi protokolde yer almayıp halk ile birlikte törene katılmaya karar vermişti. Böylece daha cenaze başlamadan gerginlik artmış, radyo krizine bir de protokol krizi eklenmişti.

Cenaze törenine katılmak üzere MP Ankara Teşkilatından; MP Genel Başkanı Hikmet Bayur, Afyon Milletvekili Hasan Dinçer, İstanbul Milletvekili Osman Nuri Köni, Ankara MP İl İdare Kurulu İkinci Başkanı Avukat Kemal Tamer, İl İdare Heyetinden Naim Çapçı ve Merkez İlçesinden Kamil Tomer, MP Merkez İlçe İkinci Başkanı Server Peker, Ankara Üniversitesinden Ord.Prof.Dr. Vasfi Raşid Seviğ, ayrıca Kudret Gazetesinden Yalçın Uraz, Nafiz Yazman, Cevat Tayman, Ali Rıza Başkan ve Nurettin Ardıçoğlu İstanbul'a hareket etmişlerdi. İzmir'den ise milletvekili Ahmet Tahtakılıç ve Mustafa Kentli başkanlığındaki

⁸¹⁵ Ulus Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-4

⁸¹⁶ Kudret Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-4

⁸¹⁷ Ayın Tarihi, 13 Nisan 1950

heyet İstanbul'a gitmek üzere Adana vapuru ile hareket etmişti.⁸¹⁹

MP İstanbul İl İdare Kurulu bir genelge ile cenaze töreninin programını bildirmişti. Genelgeye göre; cenaze 12 Nisan 1950 Çarşamba günü sabah 09³⁰'da Teşvikiye Caddesindeki evinden alınarak vatandaşların elleri üzerinde Teşvikiye, Harbiye, Taksim, Galatasaray, Tepebaşı, Galata Köprüsü, Eminönü, Ankara Caddesi, Türbe Yolunu izleyerek Beyazıt MP İl Merkezine getirilmesi ve 1 dakikalık saygı duruşundan sonra, Beyazıt Camiine götürülmesi öngörülmüştü. Öğle namazından sonra, Milli Tören ile Fatih Parkına götürüleceği, buradan da vatandaşın elleri üzerinde Edirnekapı-Otağcılar yolu ile Eyüp'teki Gümüşsuyu mezarlığındaki aile mezarlığına gideceği belirtilmişti.⁸²⁰

Mareşal'in ölümü ve yaşanan olaylara denk düşen tarihte Başbakan Şemsettin Günaltay, Kastamonu, Zonguldak ve Karabük'te incelemelerde bulunmak üzere geziye çıkmıştı. Başbakan, Mareşal'in ölümü üzerine programda herhangi bir değişiklik yapma isteği göstermemişti. Zonguldak'ta liman temeli açılışında bulunmuş ve vatandaşa hitaben konuşmalar yapmıştı. Başbakan bu konuşmalarına, Karabük ve yol üzerindeki beldelerde de devam etmiş ve hiçbir suretle Mareşal'in ölümü ile ilgili bir konuya değinmemişti.⁸²¹

C. CENAZE TÖRENİ ÖNCESİNDE YAŞANAN GERGINLİKLER

Mareşal'in cenaze töreninin programı, yapılış şekli ve güzergahı belli olmuştu. Teşvikiye'deki evinden alınacak olan Mareşal'in naaşı Harbiye, Taksim alanı, Beyazıt MP İl Merkezi önlerinde saygı duruşu ve anma programı yapılması da düşünülmüştü.⁸²²

Öğrenciler, radyo yayınlarının değiştirilmemesi, bayrakların yarıya indirilmemesi, okulların resmen tatil edilmemesini protesto için Taksim'de toplanmışlardı. İstanbul Üniversitesi Öğrenci Birliği Başkanı Babür Arun, bütün bu olayları protesto etmek için toplandıklarını bildirmiş, İstanbul üniversite öğrencilerinden temsilciler Mareşal ile ilgili çeşitli konuşmalar yapmıştı.⁸²³

20.000'i bulan topluluk ellerinde pankartlar ile yürüyüşe geçmiş, topluluğun etrafını polis ve jandarma çevirmeye başlamıştı. Pankartlarda bir hayli ilginç sloganlar yer almıştı. Bunlardan bazıları şunlardı: "*Hissiyatına mahkum olanlara acıyoruz*", "*Tarihi hakikatlerde kaprislere yer yoktur*", "*Kork...Kork...Korkmazdan*", "*Utan...Utan...Utanmazdan*", "*Sizi biz*

⁸¹⁸ Kudret Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-4

⁸¹⁹ Kudret Gazetesi, 11-12 Nisan 1950, s.1-3

⁸²⁰ Kudret Gazetesi, 11 Nisan 1950, s.1-3

⁸²¹ Ulus Gazetesi, 10-11 Nisan 1950

⁸²² Ulus Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-3

⁸²³ Ulus Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-4

*affetsek de tarih asla affetmez”, “bayrakları indirmemek, radyoları susturmamak ellerinde, fakat buna karşılık koyacak gençlikte karşılarında”, “Onlar tarihi unuttular, biz unutmadık”, “Devlet millete hürmet etmiyor.”*⁸²⁴ Pankartlardan da anlaşıldığı gibi toplumda hükümete karşı bir hayli tepki oluşmuştu. Görüldüğü gibi milli yas ilan edilmemesi, gençlerin tansiyonu iyice yükselmiş, gençler toplum psikolojisi içerisinde, kitleler halinde hareket etmeye başlamış ve gerginlik gittikçe artmış ve gösteriler başlamıştı.

Bu gösterilerin birinde Mareşal’in, bayrağa sarılı fotoğrafları havaya kaldırılmış şekilde topluluk ilerlerken, Polis duruma müdahale etmiş ve ellerinde joplarla topluluk üzerine yürüyüşe geçmişti. Polisin jopu kullanmasına tepki gösteren ve yirmi bini aşkın topluluk, polise tepki olarak “yuh,yuh” diye bağırmağa başlamıştı. Bunun üzerine askere “süngü tak” emri verilmiş ve topluluk dipçik zoruyla dağıtılmaya başlanmıştı. Bu durumu, haber yapan muhabir Yalçın Uraz durumu şu şekilde değerlendirmişti:

*“Sanki mütareke senelerinde işgal altındaki İstanbul’u yaşıyorduk. Politik ihtirasların bu hazin tecellisi son haddine varmıştı....Orduya Milli Zaferi kazandırmış ve yüksek şahsiyetinde yıllarca Genelkurmay Başkanı olarak, Türk Ordusunu temsil etmiş Sayın Mareşal Çakmak’a gençliğin yaptığı sevgi tezahürüne onun yetiştirdiği ordu mensupları tarafından mani olunmak isteniyordu.”*⁸²⁵

Ortalık iyice gerginleşmiş, öğrenciler atlı polislerle karşı yürüyüşe geçmiş, kordon yarılmış ve topluluk ilerlemeye başlamıştı. İnönü’nün heykelinin yapılması için hazırlanmış kaideye, Mareşal’in resmi asılarak tepkileri bu şekilde göstermeye başlanmıştı. Daha sonra bu heyecanla Radyo Evine doğru yönelmiş olan topluluk, orada da polis ve jandarma kordonu ile karşılaşmıştı. Göstericiler, Radyo evini yayınlarından dolayı protesto etmiş, oradan Mareşal’in evinin bulunduğu Teşvikiye’ye doğru ilerlemiş ve evinin önünde yürüyüş son bulmuştu. Gençler çeşitli konuşmalar yapmışlar ve “İhtirası olsa idi Reiscumhur olurdu” şeklinde sloganlar atmışlardı. Mareşal’in damadı Şefik Çakmak gençlere teşekkür ederek onları sakinleştirmişti. Gençlerden oluşan bir heyet daha sonra Mareşal’in tabutunu öperek saygıda bulunmuştu.⁸²⁶

Teşvikiye’den ayrılırken, topluluk tekrardan Radyo Evinin önüne gelmiş ve radyo yayınları protesto edilmişti. Beyoğlu’nda dolaşanlar ise sinemaları, tiyatroları, barları kapatmışlar, afişleri yırtmışlar ve bayrakları yarıya indirmişlerdi. Güvenlik güçleri olaya müdahale etmek zorunda kalmış, karşılıklı itişmeler yaşanmış ve polis birçok kişiyi gözaltına

⁸²⁴ Kudret Gazetesi, 12 Nisan 1950

⁸²⁵ Yalçın Uraz, “İstanbul Galeyan Halinde”, Kudret Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-2

⁸²⁶ Yalçın Uraz, “İstanbul Galeyan Halinde”, Kudret Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-2

almıştı.⁸²⁷ İyice gerginleşen ortam, gençleri önü alnamaz olaylara sürüklüyordu. Bu durum, ortamı suistimal etmek isteyenlere çok uygun imkan sağlıyordu.

1. Üniversitelerin Tatil Edilmesi

İstanbul Üniversitesi Hukuk, İktisat ve Tıp Fakülteleri Mareşal'in ölümü üzerine, Profesörler ve öğrencilerin duyduğu üzüntü nedeni ile derslere ara vermişler ama diğer fakülteler derslere devam etmişti. Daha sonra Rektörlük şu genelgeyle okulları tatil ettiğini bildirmişti: *"Mareşal Fevzi Çakmak'ın ufulü ve cenaze törenine üniversitelerin iştiraki dolayısıyla 12 Nisan Çarşamba günü Fakültelerde tedrisat yapılmaması Üniversite Yönetim Kurulunca kararlaştırılmıştır."*⁸²⁸

2. Dükkanların Kapatılması

İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, cenaze alayının geçeceği yollar üzerindeki dükkanların valilik kararı ile kapatılması dikkat çekicidir. Vali Gökay, dükkanların kapatılmasını şu şekilde bildirmişti: *".....Cenaze geçerken, dükkanların kapatılmasını emrettim ve diğer matem tezakürlerini hürmetle iştirak ettik. Çünkü Mareşal'i tekmil milletin kıymeti olarak tanıyoruz ve seviyoruz."*⁸²⁹

D. HİKMET BAYUR'UN DEMECİ

MP Genel Başkanı Hikmet Bayur, Mareşal'in cenaze törenine katılmak üzere geldiği İstanbul'da son gelişmeleri şu şekilde değerlendirmişti:

"Bütün Millet gibi ve bütün partililer gibi yakından tanımış bir insan sıfatı ile ben de Mareşal'in ölümünden en derin suretle kederlendim ve bunu memleket için büyük kayıp addederim. Bayrakların yarıya indirilmemesinden ve radyoların müzik yayınına devam etmelerinden dolayı her Türk vatandaşı gibi ben de müteessir oldum. Cenaze merasimi sırasında radyonun beş dakika tatil yapması ve on dakika Mareşal'in hayatından bahsetmesi hükümetin fikrinde hak efsarına uymak arzusunun belirdiğini gösterir. Bu da geç olmakla beraber taktire değer.

*Cenaze merasimi için ne kadar kolaylık gösterilir ve halkın isteklerine uyulursa her bakımdan o kadar iyi olur. Bu kiyaseti iş başındakilerden beklerim"*⁸³⁰

Hikmet Bayur, radyo yayınlarının değişmemesi ve bayrakların yarıya indirilmemesine üzülmediğini ama halkın duyarlılığı ve bu durumlara göstermiş olduğu tepkiyi dikkate alıp radyoda 5 dakikalık ara verilmesini sağlayan hükümetin bu davranışının ise umut verici olduğunu belirtmişti.

⁸²⁷ Ulus Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-2; Kudret Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-3

⁸²⁸ Vatan Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-3

⁸²⁹ Ayın Tarihi, 13 Nisan 1950, s.8; Ulus Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-3

Radyo yayınlarının bu şekilde olmasını gazeteler “*Radyo Nihayet İdrak Etti*” şeklinde haber vermişti.⁸³¹

Mareşal’in cenaze törenine katılmak üzere Pakistan Türkiye Büyük Elçisi Main Beşir Ahmet’te İstanbul’a gelmişti. Büyük Elçi duygularını şu şekilde ifade etmişti: “*Büyük Türk Kahramanı Mareşal’in acı kaybı hepimizi, bütün Pakistan’ı derin bir teessür içinde bırakmıştır. Bütün Pakistan Halkı en küçüğünden en büyüğüne kadar büyük Mareşal’i çok yakından tanımakta ve kazandığı zaferleri çok iyi bilmektedir.*”⁸³²

Ankara’dan gelen öğrenciler adına dernek başkanı Cahit Yılmaz, İstanbul Valisini makamında ziyaret etmiş ve Mareşal’in ölümüne olan üzüntülerini dile getirmiş ayrıca yabancı ülkelerin radyolarında değişiklik yapmasına rağmen, ülke radyosunun yayınlarında değişiklik yapılmaması ve müzik yayını yapılmasından üzüntü duyduklarını ifade etmişti. Kimya Öğrencileri Derneği de bu konuya paralel duygularını ve Mareşal’in ölümünde hükümetin takındığı duyarsız tavrın üzüntü verici olduğunu bildirmişlerdi.⁸³³

Ulus Gazetesinin bu anlamlı günlerde, yayınlarının mateme uygun olmadığı, CHP yayın organına yakışmadığı, lakayit, duyarsız yayın yaptığı bazı gazetecelerce iddia edilmiş ve bu durum şiddetle protesto edilmişti. Ankara’da bar ve eğlence yerlerinin kapatıldığı, lokantalarda müzik yayının yapılmadığı ama bazı yüksek sosyetenin devam ettiği, Ankara Palas Süreyya Pavyonu ve Gar Gazinosunda müzik çalınıp, eğlenceye devam edilmesi yine şiddetle eleştirilmişti..⁸³⁴

Yurdun dört bir yanından, bazı öğrenci derneklerinden, Topçu Subay Okulundan, Gençlik Derneklerinden, MP İl, İlçe, Bucak teşkilatlarından, lise öğrencilerinden,ve normal vatandaşlardan üzüntülerini, acılarını bildiren, radyo yayınlarını eleştiren telgraflar, yazılar gazetelerde yer almaya başlamış ve ülkede bir yas havası oluşmuştu.⁸³⁵

Eleştirilerin artması üzerine İstanbul Radyo Evi Müdürü Hasan Refik Ertuğ, radyo yayınlarında niçin değişiklik yapılmadığını şöyle açıklamıştı:

“Ankara’dan bu sabah geldim. Esasen dün ben Ankara’da iken Basın Yayın Umum Müdürlüğüne, hatta Başbakanlığa bu mevzuda bir çok telgraflar geldiği gibi, İstanbul’dan beni telefonla malumattar ettikleri için umum müdürümüzle temas ettim. Sayın Şükrü Esmer “Programda bir değişiklik

⁸³⁰ Vatan Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-3

⁸³¹ Kudret Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-5

⁸³² Vatan Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-4

⁸³³ Vatan Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-4

⁸³⁴ Kudret Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-5

⁸³⁵ Kudret Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-5

yapılamayacağını” söylediler. Bu vaziyet karşısında bizimde programda herhangi bir değişiklik yapmamıza imkan olmadığını sizde takdir edersiniz. Zira sizde biliyorsunuz ki İstanbul Radyosu, Basın Yayın Umum Müdürlüğüne bağlıydı.”⁸³⁶

Anlaşılan o ki iki gündür toplumun tansiyonunu yükselten, bir çok olayın çıkmasına neden olan radyonun müzik yayını vermesi ve program akışının değiştirilmesinin nedenini Ankara’daki Basın Yayın Genel Müdürlüğünün onay vermemesiydi ve emir kesin verilmişti: “programda bir değişiklik yapılmayacak”. Bu emri veren Genel Müdür Şükrü Esmer, bu emri niçin verdiğini ise şöyle açıklamıştı:

“Bu mesele tamamı ile hükümet işidir. Umum Müdürlüğümüz ancak hükümetin müsaadesi ile radyo programlarında bir değişiklik yapabilir. Hükümet Milli Matem ilan etmedikçe ve bize bu hususta bir direktif vermedikçe programlarımızda hiçbir değişiklik yapamayız. Radyolarımızın yarın öğle yayınlarında haberlerin okunmasını müteakip beş dakika müddetle neşriyatlarını durduracaklar ve müteakiben de 10 dakikalık bir konuşma yapılarak aziz Mareşal’in biyografisi okunacaktır. Programlarımızda yaptığımız bu değişiklik dahi hükümetimizin emri ile alınmıştır.”⁸³⁷

Şükrü Esmer, program akışında değişiklik yapmak için yetkilerinin olmadığını, bu konuda hükümete bağlı olduklarını ve bu yüzden ellerinden gelen hiçbir şey olmadığını belirtmişti. Son yapılan değişikliğin (5 dakikalık ara ve 10 dakikalık Mareşal hakkında bilgi) dahi hükümet emriyle olduğunu dile getirmişti. Bu son değişiklik Hikmet Bayur tarafından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmişti.

İstanbul Radyo Evi Müdürü, sorumluluğu Ankara’daki Genel Müdür Şükrü Esmer’e atmış, o da hükümete ve Başbakan’a atmıştı. Sorumluluk Başbakan’a kalmıştı. Başbakan ise bu önemli iki günlük süreçte Ankara dışında Zonguldak ve Kastamonu gezisinde idi. Başbakan yurt gezisinden, Genel Müdürü arayıp, talimat mı vermişti? Bu sorunun cevabını ise CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran anılarında şu şekilde vermişti:

“....Burada tarihi bir hakikat olarak bilmünasebe belirtmek isterim ki, Mareşal’in ölümü üzerine bazı gençler tarafından radyonun bir iki seans müzik neşriyatı yapmaması hususundaki isteklerine o vakit muvafakat etmeyen ve binnetice İstanbul’da hiç istenmeyen birçok geniş taşkınlıklara meydan veren Nihat Erim olmuştu. Çünkü Başvekil Şemsettin Günaltay o günlerde Ankara’da değildi ve Nihat Erim’de Başvekil yardımcısı olarak Başvekilliğe vekalet ediyordu.

Karşılıklı ısrarın ve inadın sebebine gelince o da gençlerin, Mareşal’i Milli Mücadele hareketimizin esaslı rükünlerinden biri telakki ederek, kendisine Milli bir kahraman muamelesi yapmak istemelerinden, halbuki Hükümet adına Nihat Erim’inde Mareşal’i artık son siyasi durumu ile sadece

⁸³⁶ Vatan Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-4

⁸³⁷ Vatan Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-4

bir muhalefet partisi lideri görerek Devlet Radyosunun bu vesile ile program değiştirmesini lüzumsuz bulmasından ileri geliyordu."⁸³⁸

Hilmi Uran'a göre, tüm bu olayların sorumlusu Nihat Erim idi. Gençlerin Mareşal'i Milli Mücadele kahramanı olarak görmesi ve bu doğrultuda saygı duyulmasını istemeleri üzerine, Nihat Erim olaya çok farklı bakmış ve Mareşal'i eski büyük bir komutan ve kahraman olarak değil de bir muhalefet partisinin lideri olarak görmesi, olayların çıkış noktası olmuş ve istenmeyen olaylar çıkmıştı. Mareşal'in, şanına yakışmayacak olaylar meydana gelmiş ve bu olayların sorumlusu olarak, hükümet ve CHP hiç yoktan yurt çapında antipati toplamış, toplumun öfkesine maruz kalarak prestij kaybetmişti.

Şükrü Esmer'in bildirdiği son değişikliğe göre İstanbul Radyo yayını spikerlerin konuşması ile şu şekilde olmuştu:

*"Sayın Mareşal Fevzi Çakmak'ın ebedi istirahatgahına tevdi münasebetiyle Ankara ve İstanbul radyoları bu akşam (11 Nisan), yarın (12 Nisan) ve öğleyin hususi program tertip etmişlerdir. Bu programda Mareşal'in geniş bir şekilde hayatı anlatılacak, Atatürk'ün nutuklarından parçalar okunacak, Ata'nın ölümü münasebetiyle İsmet İnönü'nün Mareşal'e gönderdiği mesaj okunacak ve klasik parçalar çalınacaktır."*⁸³⁹

Yapılan bu değişiklik ile gerginlik bir ölçüde azalmış, tansiyon düşmüştü. Bu değişiklik Anadolu Ajansından bildirilmişti. Anadolu Ajansının verdiği haber şu şekilde idi: "Yarın ebedi istirahatgahına tevdi edilecek Sayın Mareşal Fevzi Çakmak'ın hatırasını taziz etmek maksadıyla Türkiye Radyo Postaları bu akşam (11 Nisan), yarın sabah ve öğle üzeri hususi bir program tatbik edecektir. Bu programda Mareşal'in hayatı hakkında geniş yayım yapılacak, Milli Mücadeleye ait Atatürk'ün nutkundan parçalar okunacak ve klasik parçalar çalınacak"⁸⁴⁰

İstanbul Radyosu'nun tepkiler sonucunda değişiklikler yaptığı yeni program şu şekilde idi:

"12⁵⁷: Açılış ve Programlar

13⁰⁰: Haberler

13¹⁵: Sayın Mareşal Çakmak'ın naaşlarının toprağa tevdi münasebetiyle ihtiram vazifesi

13²⁰: Sayın Mareşal Fevzi Çakmak'ın hayatı ve ordu hizmetlerine dair konuşma (Ankara Naklen)

13³⁰: Öğle Gazetesi (Sayın Mareşal Fevzi Çakmak'ın elim kaybı dolayısıyla Türk basınından özetler ve akisler)

⁸³⁸ Hilmi Uran, "Hatıralarım", Ankara, 1959, s.469-470

⁸³⁹ Vatan Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-4

⁸⁴⁰ Ayı Tarihi, 11 Nisan 1950, s.6

- 13⁴⁵: Senfonik müzik (Pl)
15⁰⁰: Programlar, kapanış
18²⁰: Dış çürükleri ve florin konuşması: Dr. Feyzullah Doğruen
18⁴⁵: Şuayip Elkutlu'dan babası merhum bestekar Rakım Elkutlu'nun eserleri
21¹⁵: Şarkı ve türküler: Müzeyyen Senar Işıl"⁸⁴¹

Ankara Radyosu ise programda değişiklik yapmamış, müzik çalmaya devam etmişti

- “07³⁰: M.S. ayarı
07³¹: Müzik neşeli parçalar
07⁴⁵: Haberler
08⁰⁰: Müzik: Hafif karma müzik
08²⁵: Günün programı
08³⁰: Müzik: Mozart Miminör piyano konçertosu
09⁰⁰: Kapanış
17⁵⁸: Açılış
18⁰⁰: M.S. Ayarı
18⁰⁰: Müzik: Şarkılar
18³⁰: Konuşma: Çiftçilerle Beraberiz
18⁴⁵: Müzik: Caz Orkestrası (İrving Miller)
19⁰⁰: M.S. Ayarı ve Haberler
19¹⁵: Geçmişte Bugün
19²⁰: Dohnanyi Dominör Serenadı
19⁴⁵: Konuşma: Maliye Bakanlığı Gelir Vergisi
20⁰⁰: Müzik: Halk Türküsü
20¹⁵: Radyo Gazetesi
20³⁰: Serbest saat
20³⁵: Müzik: Türk Müziği
21¹⁵: Konuşma: (Kanun Konuları)
21³⁰: Müzik: Dans Müziği
22⁰⁰: Konuşma (Türk ordusunda müzik, mehterler)
22¹⁵: Müzik: Melodiler
22³⁰: Müzik: Klasik saz eserleri
22⁴⁵: M.S. Ayarı ve Haberler
23⁰⁰: Program ve Kapanış"⁸⁴²

⁸⁴¹ Süleyman Külçe, a.g.e., s.206-207

⁸⁴² Süleyman Külçe, a.g.e., s.206-207

Görüldüğü gibi Ankara Radyosu, müzik yayınlarını kesmemişti, oysa Atina Radyosu Mareşal hakkında yayınlar yapmış ve müzik yayınına bir süre ara vermişti.⁸⁴³

Mareşal'in cenaze töreni 12 Nisan 1950 Çarşamba günü yapılacaktı. Kamu ve sivil toplum kuruluşları cenaze törenine katılmak için oldukça çaba göstermiş ve basın aracılığı ile ilanlar verilmişti. İstanbul Valisi, Genel meclis üyelerine tebligat yapıp, törene katılmalarını istemişti. Onun dışında Türk Ocağı, Basın Teknisyenleri Sendikası, İstanbul Ev ve Mülk Sahipleri Derneği, İstanbul Üniversitesi Öğrenci Birliği, Milli Türk Öğrenci Derneği, İstanbul İşçi Sendikası ve bununlar gibi onlarca dernek ve kuruluşlar törende yer almak için kendi bünyesindekilere çağrıda bulunmuşlardı.⁸⁴⁴

E. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN CENAZE TÖRENİ (12 NİSAN 1950)

1. Mareşal'in Evinde

Mareşal'in naaşı 11 Nisan günü yıkanmış ve hazırlanan tabuta yerleştirilerek Teşvikiye'deki evinin bir odasında üzerine Kabe örtüsü serilerek sevenlerinin ziyaretine hazır hale getirilmişti. Ankara Üniversitesi adına Ord.Prof.Dr. Vasfi Raşid Seviğ, MP adına Hikmet Bayur, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi adına bir heyet, İlahiyat Fakültesi adına bir heyet ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı adına bir Amiral, diğer teşekkül ve parti temsilcileri, Mareşal'in naaşı önünde saygı duruşunda bulunmuşlardı. Subaylar ve üniversite öğrencileri sabaha kadar Mareşal'in naaşı önünde sırayla saygı nöbeti tutmuşlardı.⁸⁴⁵

Devletin göstermemiş olduğu ilgiyi, millet göstermişti. Bu olağan üstü sevgi gösterileri sonucunda toplumda “Devletin göstermediği ilgiyi, milletin gösterdiği” şeklinde bir düşünce birliği oluşturmuştu.⁸⁴⁶

Halk ve öğrenciler sabahın erken saatlerinden itibaren Mareşal'in evinin bulunduğu Teşvikiye Caddesini doldurmuştu. Akın akın gelen topluluk, Mareşal naaşının bulunduğu tabutun çıkmasını beklemeye başlamışlardı. Merhumun akrabaları, yakın dostları ve MP ileri gelenleri tabutun başında beklemişlerdi.⁸⁴⁷

İstanbul Valisi, Şefik Çakmak'ı telefonla aramış ve “Mareşal'in cenazesini evinden siz kaldırtacakmışsınız. Askeri merasim yapılacaktır, onun için gecikmek ihtimali vardır.” diyerek cenazenin vatandaşlar tarafından alınmasının önüne geçilmesini istemiş bunun

⁸⁴³ Vatan Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-4

⁸⁴⁴ Vatan Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-4

⁸⁴⁵ Vatan Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-4; Hürriyet Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-2

⁸⁴⁶ Vatan Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-4; Hürriyet Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-2

⁸⁴⁷ Vatan Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-4; Hürriyet Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-2

üzerine Şefik Çakmak: “Mareşal artık bizim olmaktan çıkmıştır. Kendisini Türk Milletine terk etmiştir. Millet ne isterse o olur. Ben mani olamam” diyerek Valinin isteğini gerçekleştiremeyeceğini bildirmişti.⁸⁴⁸

Mareşal’in tabutu sabah 09⁰⁰’da evden eller üzerinde çıkartılmıştı. Tabutu gören kitleler bir ağızdan “Allah rahmet eylesin” diye bağırmışlardı. Valinin emri ile olsa gerek evin önüne bir cenaze arabası gelmişti. Cenaze arabasını gören öğrenciler ve halk “Bunu icap edenlere kullanırsınız. Mareşal’i Türk gençliği size bırakmaz, bunu yani cenaze arabasını göndermeyi Türk Tarihine karşı bir saygısızlık addederiz”⁸⁴⁹, “Biz cenaze arabası istemiyoruz, biz aziz Mareşal’imizi ellerimizin üzerinde taşıyacağız”⁸⁵⁰ demek suretiyle cenaze arabasını istemediklerini bildirmiş olmasına rağmen, cenaze arabası gitmek istemeyince, vatandaşlar arabayı devirmeye çalışmıştı. Bunun üzerine korkan şoför arabayı olay yerinden süratle kaçırmıştı. Tabut nöbetleşe eller üzerinde ilerlemeye başlamıştı.⁸⁵¹

Cenaze alayı çığ gibi büyüyerek yola çıkmış, Tramvay yolunu takiben Nişantaşı’ndan geçerek Harbiye’ye doğru yol almıştı.⁸⁵²

Cenaze alayının önünde elli kadar hafız yürüyüşe katılarak ilahiler okumuş, binlerce kişi “Allahü Ekber” diyerek tekbir getirmişlerdi. Bu durumu Yalçın Uraz, Büyük Türk ve Müslüman olan Mareşal Çakmak’ın cenazesinin, unutturulmak istenen İslam’ın şahlanışı⁸⁵³ şeklinde yorumlamış ve CHP’nin güttüğü laiklik politikasına olan tepkisini bu şekilde, Mareşal’in cenazesi üzerinden göstermişti. Tekbir sesleri üzerine bir kadın “Mareşal’in ölüsü bile bize büyük hizmet etti. İslamlığımızın gururunu tattırdı” demiş, gençler de “O büyük bir Türk olduğu kadar büyük bir Müslümandı, büyük Müslümana gösterilecek en büyük İslam merasimini yapacağız” şeklinde cevap vermişti.⁸⁵⁴

Yıllardır sürdürülen laiklik politikasına karşı olanlar, rahatsız olanlar ve bu düşüncelerini dışa vuramayanlar için fırsat doğmuştu. Mareşal’in muhafazakar oluşu, dinine olan bağlılığı, bu kesim için kullanılması gereken bir araçtı ve bu imkanı cenaze töreni sağlamıştı. CHP’nin laiklik politikalarından rahatsız olan kesim, bastırılmış duygularını cenazenin ulvi havasından faydalanıp dışa vurmaya başlamıştı.

⁸⁴⁸ Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4; Hürriyet Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-2

⁸⁴⁹ Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4; Hürriyet Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-2

⁸⁵⁰ Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4; Hürriyet Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-2

⁸⁵¹ Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4; Hürriyet Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-2

⁸⁵² Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4; Ulus Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4; Hürriyet Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-2

⁸⁵³ Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4; Hürriyet Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-2

⁸⁵⁴ Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4

2. Harbiye Bölgesindeki Olaylar

Kalabalık cenaze alayı, Nişantaşı'ndan Harbiye'ye geldiği zaman burada durmuştu. Ordu Evi binasının direğine bayrak çekilmediği görülmüş, sayıları on binleri bulan kalabalık, Mareşal'in mezun olduğu eski Harp Okulu binasında bayrağın bulunmamasına şiddetle karşı çıkmış ve zaten her türlü kışkırtmaya hazır olan topluluk hemen protesto gösterilerine başlamıştı.⁸⁵⁵ Etraftaki bütün dükkanlar kapanmış, bayraklar yarıya indirilmiş ve şehre Mareşal'in kaybindan dolayı yas havası çökmüştü.⁸⁵⁶ Üniversiteli bir genç dükkandan sağladığı bayrağı, Harp Okulunun bahçesindeki Atatürk Anıtının yanındaki direğe yarıya kadar çekmişti. Bu arada bir başka öğrenci "*Bayrak*" adlı şiiri okumuş ve kalabalık coşkulu bir havaya girmişti. Topluluğun bu havasını fırsat bilen Kudret Gazetesi Başyazarı Nurettin Ardıçoğlu "*Mareşal'in mezun olduğu Harbiye'de bayrak yarıya indirilmiyor. Bu vaziyet karşısında sizde Mareşal'in askeri cenaze merasiminin yapılmasına fırsat bırakmadan doğrudan doğruya kabristana kadar taşıyın*"⁸⁵⁷ demek suretiyle, topluluğu heyecana sürüklemiş ve toplum psikolojisi içerisindeki yığınlar, Mareşal'e olan sevgilerini gösterecekleri bu törende, sevgi gösterileri amacını aşmış ve Mareşal için orada toplanan on binler, yönlendirilmeye başlanmıştı. Daha sonra Ardıçoğlu, bu sözlerinden dolayı Orduya hakaret ettiği suçlamasıyla savcılığa sevk edilerek ifadesi alınmıştı. Savcının yapmış olduğu araştırmada böyle bir suçun oluşmadığına karar verilmişti.⁸⁵⁸

Ardıçoğlu'nun bu hitabı heyecan içerisinde ve güdülmeye hazır topluluğu birden coşturmuş ve "*Zaten başka bir şey yapmayacağız, Mareşal bizimdir. Son ebedi istirahatgahına kendi ellerimizle terk edeceğiz*"⁸⁵⁹ şeklinde cevap vermişler ve Mareşal'in, şanına yakışacak şekilde askeri tören bu heyecan fırtınası içinde kendiliğinden iptal olmuştu. Topluluk doğru yaptığına inan bir ruh haline bürünmüştü.

Ordu evinde görevli bir albay, Nurettin Ardıçoğlu'nu kolundan çekip tutuklatmıştı. Bu olay üzerine topluluk ordu evine girip Ardıçoğlu'nu kurtarmak istemiş fakat, öğle namazına yetişememe düşüncesi ile yollarına devam etmişlerdi.⁸⁶⁰ Eğer namaza yetişememe kaygısı olmasa idi, kalabalık ordu evine girip istenmeyen olaylara sebebiyet verebilirlerdi.

Cenazenin önünde ve arkasında bulunan hafız ve hocalar yol boyunca tekbir ve ilahiler okumuşlar, kalabalıkta onlara eşlik etmiş ve caddeleri bir uğultu kaplamıştı. Cenaze

⁸⁵⁵ Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4

⁸⁵⁶ Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4; Ulus Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-3

⁸⁵⁷ Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-3

⁸⁵⁸ Ulus Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-3

⁸⁵⁹ Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-2

⁸⁶⁰ Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-2

ilerledikçe kalabalık artmış, yollar insanları almaz hale gelmişti. Cenaze alayı radyo evi önüne ilahi ve tekbir sesleri ile birlikte gelmişti. Radyo evinin çevresi polis ve jandarma tarafından emniyet kuşağına alınmıştı.⁸⁶¹

3. Taksim Meydanındaki Olaylar

Cenaze alayının ilerleyişi yavaş yavaş Taksim meydanına ilerlemiş ve mahşeri bir kalabalık oluşmuştu. Meydana bakan evlerin balkon ve pencereleri baştan aşağı dolmuştu. Mareşal'in naaşının bulunduğu tabut meydana gelmeden önce Ankara Üniversitesi öğrencilerinin hazırlanmış olduğu bir çelenk, Mareşal'in heykelinin bulunduğu Taksim abidesine konmuştu. Taksim meydanında ve civardaki kalabalığın mevcudu yüzbine yaklaşmıştı.⁸⁶²

4. İstiklal Caddesi – Beyazıt Meydanı Arasındaki Cenaze Alayının Seyri

Cenaze alayı Taksim Meydanına ilerleyerek, İstiklal Caddesine yönelmiş ve Galatasaray Lisesini geçmişti. Kalabalık, ilahi ve tekbirlerle Tepebaşı'na doğru ilerlerken, izdihamdan ilerleme neredeyse imkansız hale gelmiş, öğrenciler ilerleyişi sağlamak için polis gibi düzenleme görevi yapmak zorunda kalmışlardı. Tepebaşı'ndaki, İngiliz ve Amerikan devletlerinin Konsolosluk bayraklarının yarıya indirilmiş oldukları gözlenmişti. Mareşal'in tabutu Tepebaşı'ndan Şişhane'ye oradan da Bankalar Caddesine ulaşmıştı. Buradaki yabancı ve Ulusal bankaların bayrakları yarıya çekilmiş bir halde idi. Bu halde Karaköy'e ulaşan cenaze alayının devamı hala Taksim bölgesinde kalmış ve kalabalık yüz bini geçmişti.⁸⁶³ Karaköy Meydanı, Galata Köprüsünün altı ve üstü Mareşal'e son bir kere daha hürmet ve selam görevini yapmak için bekleyen vatandaşlarla dolmuştu.⁸⁶⁴ Mareşal'in tabutu Karaköy Meydanında ilerlerken ilginç bir olay yaşanmıştı. Bir muhallebicinin üst katından 55-60 yaşlarındaki bir adam "*Paşam, Paşam sen öldün. Artık benim yaşamama ne lüzum var*" demiş ve "*Allah, Allah*" diyerek kendini aşağıya atmak istemiş, fakat çevredekiler tarafından engellenmişti. Cenaze alayı köprüden geçerken Yeni Camide bulunan vaizler ilahiler söylemiş ve tekbir getirmişlerdi. Yapılan planlamada cenaze alayının takip edeceği güzergah Sultanahmet yolunu takiben Beyazıt Camii idi. Ezandan önce Beyazıt Camiinde bulunabilmek için güzergah değiştirilmiş ve Ankara Caddesini takiben Beyazıt Camiine gidilmesine karar verilmişti.⁸⁶⁵

⁸⁶¹ Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-2

⁸⁶² Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4

⁸⁶³ Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4

⁸⁶⁴ Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4

⁸⁶⁵ Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-3

5. Beyazıt Meydanındaki Olaylar

Mareşal'in tabutu, Eminönü'nden tramvay yolunu takiben Sirkeci'ye gelmiş, buradan Ankara Caddesini takiben Beyazıt'a ulaşmıştı. Beyazıt'a uzanan caddedeki kalabalığın oluşturduğu izdihamdan dolayı, ilerlemenin imkanı neredeyse kalmamıştı. Mareşal'in tabutu, Beyazıt'ta Marmara sineması yanındaki Fahri Başkanı olduğu Millet Partisi İl İdare Heyeti binasına getirilmişti. MP binasının önünde MP ileri gelenleri ve diğer partililer, partilerinin Fahri Başkanı olan Mareşal'e karşı sevgi ve saygı duygularını ifade etmişlerdi.⁸⁶⁶

Cenaze alayı Beyazıt Meydanındaki MP binasına geldiği zaman, burada bekleyen halk ile birleşmiş ve meydan adım atılamaz hale gelmişti. Sabah saat 06⁰⁰'dan itibaren halk, kadın, erkek, yaşlı, genç demeden akın akın Beyazıt Meydanına gelmeye başlamıştı. Beyazıt meydanı ve çevresini yaklaşık olarak 250-300 bin kişi doldurmuştu. O haldeki bütün bu geniş alan ve caddeler bir insan denizi halini almıştı.⁸⁶⁷

Tören programı gereğince resmi cenaze töreni Beyazıt Meydanında başlayacağından bütün sivil erkan, Generaller, kordiplomatik personeller, Pakistan Büyük Elçisi ve diğer kurum, kuruluş, dernekler ve vatandaşlar Beyazıt Meydanında hazır bulunmuştu. Törende Cumhurbaşkanı İsmet İnönü adına, Başyaveri Yarbay Cevdet Tolgay, T.B.M.M.'yi temsilen Sivas Milletvekili Muttalip Öker, Hükümet adına Milli Savunma Bakanı Hüsnü Çakır yer almışlar, Dış İşleri Bakanı Necmeddin Sadak, Gümrük ve Tekel Bakanı Dr. Fazıl Şerafettin Bürge'de törene katılan diğer hükümet temsilcileri idi.⁸⁶⁸

Törene katılan diğer devlet erkani; İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay, I.Ordu Müfettişi Orgeneral Asım Tınaztepe, Askeri Şura üyesi Orgeneral Kazım Orbay, İstanbul Komutanı Şükrü Kanatlı, Emekli Orgeneral Asım Gündüz, Rauf Orbay ve diğer General, Amiral ve yüksek rütbeli subaylar, Üniversite; Doktor, Dekan ve Profesörleri, DP, CHP mensupları v.d.⁸⁶⁹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, törene katılmamıştı. İnönü'nün cenazeye katılmaması MP taraftarlarınca üzüntü ile karşılanmış ve tepki çekmişti. Bu tepkiyi MP Samanpazarı teşkilatı şu demeç ile dile getirmişti:

⁸⁶⁶ Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4

⁸⁶⁷ Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4

⁸⁶⁸ Ayın Tarihi, 13 Nisan 1950; Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4; Ulus Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-3

“Bay İsmet İnönü’ye

Aziz Milletimizin kahraman evladı Mareşal Fevzi Çakmak’ın irtihali dolayısıyla bu gün İstanbul’da yapılan cenaze merasimine katılmadığınızı öğrendik. Bu münasebetle teessüflerimizi bildiririz.

MP Samanpazarı Ocakları”⁸⁷⁰

6. Beyazıt Camiindeki Gelişmeler

Mareşal’in tabutu, MP’nin Beyazıt’taki binasından ayrılmış ve eller üzerinde taşınarak, Beyazıt Camiinin minarelerinde okunan sela sesleri arasında saat 12⁰⁰’de Camiye getirilmişti. Kalabalık bir cemaatin kıldığı cenaze namazından sonra, Mareşal’in tabutu tekrar eller üzerine alınmış ve Camiden Beyazıt Meydanına çıkarılmıştı.⁸⁷¹

Cenaze namazı kılındıktan sonra tabutu top arabasına koymak isteyen subay, asker ve polisler ile tabutu almak isteyen halk arasında şiddetli mücadeleler yaşanmıştı. Bu mücadele içerisinde bir subay top arabasından düşmüş ve ayağı kırılmıştı.⁸⁷²

Tabutu resmi görevlilere bırakmak istemeyenler *“buraya kadar biz getirdik, buradan ileriye de biz götüreceğiz!”* demek suretiyle Mareşal’in tabutunu vermek istememişlerdi. Mareşal’in tabutu da bu yüzden eller üzerinde taşınmaya devam etmişti. Kalabalık önüne geçilemez bir hale gelmişti. Cenaze alayı düzenini kaybetmiş, halk bandoların cenaze marşı çalmalarını istememiş ve çaldırtmamışlardı. Bu kargaşa ortamında düzenin sağlanmasına imkan kalmadığını gören Vali, Saraçhane’deki Fatih Parkına kadar yapılması planlanan askeri törenin yapılmasının mümkün olmadığına karar vermiş ve askeri töreni iptal etmişti.⁸⁷³

Resmi törenin iptal edilmesi üzerine resmi makamlar ve birtakım Kordiplomatik personel geri dönerek törenden ayrılmış, bazı elçi ve yabancı personel cenaze ile birlikte Eyüp’e kadar refakat etmişlerdi.⁸⁷⁴

Cenaze alayı, Saraçhane başına gelince tabutu tekrardan top arabasına koyma girişimi olmuş ama halk buna da karşı çıkarak eller üzerinde taşımaya devam etmişti. Cenazenin hava kararmadan mezarlığa gitmesi hatırlatıldığında tabutu taşıyanlar Eyüp’e yetiştireceklerini söylemişlerdi. Böylelikle top arabası boş kalmış, yalnızca Mareşal’in madalyalarını taşımakla yetinmişti.⁸⁷⁵ Cenaze alayı mahşeri bir kalabalıkla Eyüp’e doğru yola çıkmış, bu kalabalıkta

⁸⁶⁹ Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4

⁸⁷⁰ Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-3

⁸⁷¹ Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4; Ulus Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-2

⁸⁷² Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4; Ulus Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-2; Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-3

⁸⁷³ Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4; Ulus Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-3

⁸⁷⁴ Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4

⁸⁷⁵ Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-3; Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4

elliden fazla insan fenalık geçirip bayılmış ve çevredeki evlerden yardıma gelenler sayesinde kendilerine gelmişlerdi. (Bu elemli kalabalığı fırsat bilen üç yan kesicide hırsızlık yaparken suçüstü yakalanmış ve Karakola teslim edilmişti.⁸⁷⁶ Bu da olayın başka bir yüzüdür.)

7. Eyüp Mezarlığındaki Gelişmeler

Cenaze alayı Eyüp mezarlığına akşam 16²⁰'de gelmişti.⁸⁷⁷ Eyüp mezarlığı, sokakları, sırtları her taraf binlerce seveni tarafından doldurulmuştu. Mareşal'in mezarına yaklaşmak neredeyse imkansız hale gelmişti. Nihayet merhum Mareşal Çakmak'ın naaşının bulunduğu tabut eller üzerinde getirilerek dualar arasında mezara konmuştu.⁸⁷⁸ Cenaze mezara konulurken hazır bulunan Mareşal'in kızı ise olaydan çok etkilenmiş ve aşırı derecede ağlamıştı.⁸⁷⁹

Mareşal, aile mezarlığında 17 yaşında vefat etmiş kızı Muazzez'in yanına defnedilmişti. Aile mezarlığında Mareşal'in dedesi Hacı Bekir ve dedesinin kız kardeşinin mezarları da vardı.⁸⁸⁰

Mareşal, tekbirler ve dualar arasında toprağa verilmişti. Mareşal'in mezarı başında MP Genel Başkanı Hikmet Bayur, şahsi dostu Rauf Orbay, kızı ve damadı hazır bulunmuştu. Hikmet Bayur, Mareşal'in mezarı başında ilk konuşmayı yapmış ve Türk Milletinin onu hiçbir zaman unutmayacağı ve onun işaret ettiği yoldan yürüyeceklerini ifade etmişti.⁸⁸¹ Hikmet Bayur'dan sonra Fuat Arna sözü almış ve Ordu adına konuşma yapılmasını istemiş, ama orada Orgeneral Kazım Orbay bulunmasına rağmen kimse konuşmak istemeyince, bu durum garip karşılanmış ve orada bulunanlar tarafından "*Bütün bunlardan anlaşıldığı gibi Ordu mensuplarından hiç biri Mareşal'in lehinde konuşmaya cesaret edemiyor, methettikleri halde bir şahsın husumetini kendilerine çekeceklerinden ürküyorlardı*"⁸⁸² şeklinde iddialarda ve yorumlarda bulunmuşlardı. Hatta Ordudan emekli edilecek Generallerin listesinin hazırlandığı zamana rastladığı için konuşmaya cesaret edemedikleri de ileri sürülmüştü.⁸⁸³

Yusuf Kemal Tengirşenk ise Atatürk'ün, Mareşal'e iki kez Cumhurbaşkanı olması için teklifte bulunduğunu ama Mareşal'in "*benim bu memlekette yapacağım hizmet orduyu politikadan uzak tutmaktır*" demek suretiyle kabul etmediğini anlatmıştı. Daha sonra Fuat Arna, Ankara Üniversitesi adına Ord.Prof.Dr. Vasfi Raşid Seviğ, öğrenciler adına Cahit

⁸⁷⁶ Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4

⁸⁷⁷ Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-3

⁸⁷⁸ Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4

⁸⁷⁹ Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-3

⁸⁸⁰ Süleyman Külçe, a.g.e., s.182-183

⁸⁸¹ Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4

⁸⁸² Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-3

Yılmaz, Ertuğrul Akça söz almıştı. Ertuğrul Akça, heyecanlı bir konuşma yapmış ve toplumu bir hayli heyecanlandırmıştı. Akça: *“Atillalar, Fatihler, Yavuzlar ve bütün Dumlupınar Sakarya Şehitleri kalkınız saf saf olunuz. Mareşal Fevzi Çakmak geliyor”* dedikten sonra sözünü Mehmet Akif’in mısralarıyla bitirmişti: *“Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın, Gel seni tarihe gömelim desem sığmazsın.”*⁸⁸⁴

Akşam olmuş, dini merasimin güneş batmadan bitmesi lazım geldiğinden konuşmalara son verilmiş ve son dini görevler yapılarak tören sona erdirilmişti. Sevenleri yavaş yavaş Mareşal’in mezarından ayrılmış ve Mareşal’i ebediyete bırakarak, uzaklaşmışlardı.

F. ÇAKMAK AİLESİNİN ANADOLU AJANSINA TEŞEKKÜRÜ

Mareşal’in cenaze törenine katılanlar için Çakmak ailesi Anadolu Ajansına bir teşekkür mektubu göndermişti:

“Hakkın rahmetine kavuşan aile reisimizin ve sevgili büyüğümüz Fevzi Çakmak’ın ebedi ufulünden duyduğumuz acı çok derindir. Yurdun her tarafından gönderdikleri yazıları ile bizleri taziye ve teselli edenlere ve ziyaretimize gelerek kederlerimizi paylaşanlara ayrı ayrı teşekkür edebilmek imkansızdır.

Rahmetli Mareşal’imizin mübarek naaşı başında sabahlara kadar bekleyen, Ankara ve İstanbul Üniversite ve yüksek tahsil talebesine ve onu bir günlük mesafedeki aile makberine kadar eller üstünde taşıyan takdirkar milletimizin Türk Gençlerine ve memleketimizin her tarafından gelerek bu cemaate katılan sevgili vatandaşlarımıza ve muhterem sefirlere, kordiplomatik mensuplarına sonsuz minnet ve şükranlarımızı arz ederiz.

*Matbuatımızın gösterdiği kadirşinaslığa da ayrıca minnettarız.”*⁸⁸⁵

G. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK’IN ÖLÜMÜNE YABANCI BASININ İLGİSİ

İngiliz gazetelerinin çoğu, yazılarını Kemal Atatürk’ün en yakın mesai arkadaşlarından biri olan Mareşal Fevzi Çakmak’ın ölümüne ayırmışlar ve Mareşal’in özelliklerini ve askeri dehasını öven yazılar yazmışlardı.

Liberal Manchester Guardion gazetesi kısaca şunları yazmıştı:

“Mareşal daima Türkiye ile İngiltere arasında sıkı bir ittifaka taraf olmuşsa da siyaset hayatına atılmaktan çekinmişti. Harp esnasında Mareşal, Churchill ve başkan Roosevelt ile yaptığı görüşmelerde İnönü’ye refakat etmişti.

Son Osmanlı Sultanının hakimiyet devrinde Harbiye Nazırı olan Mareşal; memleketin yegane ümidinin Büyük Kemal Atatürk’te bulunduğunu

⁸⁸³ Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-3

⁸⁸⁴ Kudret Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-3

⁸⁸⁵ Ayın Tarihi, 15 Nisan 1950, s.9

idrak emiş ve hatta söylediğine göre Sultanın silah depolarından Atatürk'e gizlice silah göndermişti. Türk İhtilalinden sonra milli davanın kazanılmasını müteakip hükümet merkezinin İstanbul'dan Ankara'ya nakledilmesi fikrini de bizzat Mareşal ortaya atmıştır."⁸⁸⁶

Hindistan'da yayınlanan Hindistan Times Gazetesi de Mareşal'in ölümü üzerine üzüntü duyduklarını içeren yazılar yazmıştı:

"Mareşal Fevzi Çakmak, Atatürk ve İnönü ile beraber Türkiye Cumhuriyetini kurmuş, modern Türkiye'yi yaratmıştır. Kendisi aynı zamanda Hindistan-Türkiye dostluğuna kuvvetle inananlardandı. Ölümü büyük bir kayıptır."

Bombay'da çıkan "Bombay Cronicle" gazetesi de Fevzi Çakmak'ın çeşitli resimlerini basarak, Mareşal'in ölümünden ne kadar üzüntü duyduklarını yazmıştı.

"National Herald" gazetesi ise, Mareşal'in ölümü ile Türkiye, uzun tarihinin en büyük adamlarından birini kaybetmiştir sözlerine yer verirken, Mareşal'in iyi bir asker olduğu kadar da iyi bir insan olduğu belirtilmiş, Türkiye'nin kurulmasında en kuvvetli yardımlarda bulunduğunu da yazmıştı.⁸⁸⁷

New York (A.S.R.) ajansının 10 Nisan 1950'deki yayın:

*"Türk Orduları eski Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın vefat ettiği haberi burada teessürle karşılanmıştır. Mareşal Çakmak daima hizmet kaygısı içinde yaşamış ve başta Atatürk olmak üzere herkesten saygı görmüştür. Çakmak modern Türk Ordusunun doğuş ve inkişatına hizmetleri dokunan büyük ve şerefli bir askerdir. Amerikanın Sesi Radyosunun Mareşal'in ailesine, Türk Milletine ve bilhassa Türk Ordusuna yürekten başsağlığı diler."*⁸⁸⁸

H. YURD İÇİNDE YAPILAN TÖRENLER

Mareşal'in ölümü nedeniyle yurt içinde birçok yerde, anma törenleri ve dini uygulamalar yapılmıştı.

İzmir'de ayrı ayrı on camide dini tören yapılmış ve hatim indirilmişti. İzmir'de ayrıca İzmir Halk Evinde, İzmir Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulunun tertiplediği bir anma töreni düzenlenmiş ve daha sonra Cumhuriyet Meydanına gidilerek Atatürk Anıtına çelenk

⁸⁸⁶ *Ulus Gazetesi*, 13 Nisan 1950, s.1-2; *Vatan Gazetesi*, 13 Nisan 1950, s.1-4; (Yabancı basın her ne kadar Ankara'nın Başkent oluşunda Mareşal'in etkisi olduğunu söyleseler de gerçek bu değildi. Mustafa Kemal Paşa daha Sivas Kongresi zamanında Ankara'nın stratejik değerinin farkında idi. Sivas sonrası 27 Aralık 1919'da Ankara'ya geldiği zaman Mustafa Kemal, Nutuk'ta da belirttiği gibi Heyeti Temsiliye'nin merkezinin artık Ankara olduğunu belirtmişti. Ayrıca Mazhar Müfit Kansu'da, Mustafa Kemal'in Ankara'yı çok daha önceden daimi merkez olarak seçtiğini ama gizli tuttuğunu belirtmişti.(Ayrıntılı Bilgi için Bkz: Bilal Şimşir,Ankara, Bir Başkent'in Doğuşu, Bilgi Y.E, Ankara, 1988)

⁸⁸⁷ *Kudret Gazetesi*, 15 Nisan 1950, s.1-3; *Vatan Gazetesi*, 13 Nisan 1950, s.1-4

⁸⁸⁸ Süleyman Külçe, a.g.e., s.188

konulmuştu. Ankara’da ise Hacı Bayram Camiinde hatim indirilmiş ve Mareşal’in gıyabında cenaze namazı kılınmıştı. Yurdun değişik yerlerinde Tarsus, Polatlı v.d. yerlerde buna benzer törenler yapılmıştı.⁸⁸⁹

I. MAREŞAL’İN CENAZESİNDE YAŞANAN OLAYLARIN ETKİLERİ

1. Cenaze Töreni Sonrası Yaşanan Olaylar

Mareşal’in ölümü ve sonraki iki gün içerisinde, tören hazırlıkları ve tören esnasında yaşanan öğrenci olayları, gösteriler, Radyo Evi ile Taksim Meydanında gelişen olaylar sırasında durumu protesto eden gençlerden bir kesimi tutuklanmıştı.

A.Emin Yalman, bir yazısında bu olayların yaşanmasına neden olarak, hükümetin ülkedeki milli yas havasına uymaması olarak göstermişti. Ülkedeki milli yasin, milli ruhun parti ayrılıklarının ve şahsi kinlerin çok üzerinde olduğunu, şayet hükümet bu havayı anlamış olsaydı, ortamın sükunetinin bozulmayacağını iddia etmişti. Ayrıca radyo yayınlarının sonradan gelen emirle düzeltilmesinde hükümetin boş yere prestij kaybettiğini ve bayrakların indirilmeme emri vermekle acıklı olaylara sebep verdiği, Mareşal’i 46 yıllık askerlik hayatına hazırlayan Harp Okulunun bayrağının yarıya indirilmeme emri ise yalnızca gençleri değil, bütün vatandaşları üzüntüye sevk ettiğini de ifade etmişti.⁸⁹⁰

Mareşal’in cenazesi, hazırlanan resmi törene göre yapılmasını yüz binleri geçen topluluk engellemiş ve Mareşal’in tabutunu vatandaşlar el üstünde Eyüp’e kadar getirmişti. Bu durum, insanlarda bir takım şüpheli düşüncelere yol açmıştı. A.Emin Yalman bu olay için şöyle bir tespitte bulunmuştu ki tespiti çok önemli ve ciddi sonuçlar doğurabilecek olayları hazırlayabilirdi:

“Şu ya da bu bahane ile sokaklara dökülen insan yığınları İstanbul’da nizamı ve asayişi bir hamlede çiğneyebilir ve bu yığınların arasına nikaplı tahrikçiler karışarak saf insanları meçhul ve karanlık istikametlere sürükleyebilir.”⁸⁹¹

A.Emin Yalman’ın bu tespiti gerçekten önemli idi. Mareşal’in cenazesi Harbiye Ordu Evi önünde iken Harp Okulunda bayrağın çekilmediğini gören Nurettin Ardıçoğlu, gençleri etkileyerek askeri tören yapılmasını engellemişti. Hatta onu kolundan tutan Albay için gençler, neredeyse Orduevine karşı istenmeyen davranışlar yapabilirdi ki gecikme kaygısı bunu engellemişti.

Olaylar esnasında 100’e yakın kişi yakalanmıştı. Bu kişilerden yalnızca 15’i öğrenci,

⁸⁸⁹ Kudret Gazetesi, 13-14 Nisan 1950, s.1-3

⁸⁹⁰ Ahmet Emin Yalman, “Gençlerle Bir Dertleşme”, Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4

diğerleri ise işsiz ve serbest meslek sahibiydiler. Sanıklara yüklenen suçlar ise; 1- Tecemmüat (Toplantı) Kanununa aykırı hareket etmek, 2- Toplantıyı dağıtmak isteyen memurlara karşı gelmek ve görevlerini yapmalarına engel olmaktı. Ayrıca Arapça ezan okuyan ve tekbir getirenler hakkında da soruşturma yapılmakta idi. Radyoevi önünde gösteri yapanlardan 30 kişi ve cenaze töreni esnasında kanuna aykırı, düzeni bozacak şekilde irticai mahiyetteki hareketlerden dolayı birçok kişi de tutuklanmıştı.⁸⁹²

Tutuklananların avukatlığını MP mensuplarından Avukat Ertuğrul Akça, Saadet Kaçer, İsmet Rasim Tümtürk'ün üstleneceği bildirilmişti. Yalçın Uraz, Savcı Hicabi Dinç'ten tutuklananların isimlerini öğrenmek istemesi üzerine Savcının "Hikmet Bayur'a sorun..." demesi üzerine Yalçın Uraz; yaşanan olayların MP'nin bir tertibi olarak görülmek istendiğini söylemişti.⁸⁹³

Hükümet, "Radyo Gazetesi" programı ile bir resmi beyanda bulunarak, yaşanan olayları açıklamak ihtiyacı hissetmişti:

*"Cenaze töreni sırasında Beyazıt Meydanı ile Eyüp arasında bazı tahrikçiler ortalığı karıştırmaya muvaffak olmuşlardır. Bunların elebaşları yakalanmıştır. Aralarında her türlü meslekten kişiler bulunmaktadır. Cenaze merasimine dini irtica şekli vermek isteyenler olmuş, köşe başlarında ve cami minarelerinde Arapça ezanlar okunmuştur. Tahrikçilerin, Ordu mensuplarına karşı hürmetsizce sözler söylemiş ve hareketlerde bulunmuşlardır. Bunlarda yakalanarak Adliyeye verilmiştir."*⁸⁹⁴

Hükümetin Radyo Gazetesi programı ile bu şekilde düşüncelerini belirtmesi üzerine, bu suçlamalara maruz kalan öğrenciler hemen karşılık vermişti ve irticai faaliyetlerle bir ilgilerinin olmadığını bildirmişlerdi:

"Mareşal Fevzi Çakmak'ın ufulü karşısında alakadar makamların gösterdiği alakasızlık ve kayıtsızlığı protesto maksadıyla, birliğimiz tarafından tertip edilen toplantıyı müteakip Nişantaşı'na kadar uzanan kütleden umumi nizamı bozacak harekate tevessül etmeleri dolayısıyla bazı tevkiflerin yapıldığı ve cenaze töreni esnasında Atatürk İnkılabına aykırı olarak tekbirler getirmek, sela vermekte yüksek tahsil gençliğinin, irticanın hortlamasına vesile olduğu şeklindeki tarizkar uslbuyla yayın yapan Radyo Gazetesinin, henüz bilmediğimiz ve bilmek istemediğimiz sebepler tahtında yaptığı bu ithamı şiddetle reddediyor ve aşağıdaki izahı lüzumlu buluyoruz.

1-Cenaze törenine tekaddim eden münferit hadiselerle üniversite talebelerinin alakası olmadığı, resmi makamlar tarafından yapılan tahkikatla tebeyyün etmiştir. Üniversiteli grupların bu müddet içindeki hareketi mezkur alakasızlıktan duyulan teessürle, ikaz mahiyetinde olmuştur.

⁸⁹¹ Ahmet Emin Yalman, "Mareşal Çakmak ve Rejim", Vatan Gazetesi, 14 Nisan 1950, s.1-4

⁸⁹² Vatan Gazetesi, 14 Nisan 1950, s.1-4

⁸⁹³ Yalçın Uraz, "Milli Matemden Çıkan Hadiseler", Kudret Gazetesi, 14 Nisan 1950, s.1-3

⁸⁹⁴ Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-3

2-Cenazenin tahrikçiler tarafından top arabasına koydurulmayıp kaçırıldığı iddiasına gelince; muhtelif resmi makamlar ve şahsiyetlerin de takdir ve tasvip ettikleri gibi bütün tören devamınca, üniversite ve yüksek okullara mensup arkadaşlarımız, intizamı temin için azami gayreti sarf etmişler ve kendilerini vazifeli saymışlardır.

Bununla beraber, 300.000 kişilik üniversite ve halk kitlesinin ruhunda kopan asil tezahür ve cenazenin eller üzerinde taşınması arzusu nasıl olur da tabutun tahrikçileri tarafından kaçırıldığı şeklinde telakki edilir?

Nasıl olur da şu veya bu şekilde telakki edilir.

Kuvvetini; daima hareket ve faaliyetlerinde partiler üstünde bir durum takınmakta bulunan birliğimiz, hiçbir zaman bu yoldan şaşmayacaktır. Açıklanmasında fayda görüyoruz ki teşekkül olarak hiçbir siyasi kanaatimiz yoktur.

İrtica hortlamadı.

Bu büyük ölü için duyulan Milli heyecanın, galeyana gelmiş şeklidir."⁸⁹⁵

Görüldüğü gibi öğrenciler, olayların gelişmesinde hükümetin ilgisiz ve kayıtsız kalmasının neden olduğunu, irticai bir düşüncelerinin olmadığını, siyasetle ilgilenmediklerini, yaşananların Mareşal'e olan sevgi ve saygılarının coşkun bir ifadesi olduğu bildirilmişlerdi.

Aynı protestoyu Tıp Fakültesi öğrencileri de göndermiş, Mareşal'e gerekli saygıyı göstermeyenlere karşı tepki gösterileri yapanları tutuklayanları şiddetle protesto etmişler ve gençlerin tahrik eden değil, tahrik edilen olduğu belirtilmiş ve tutuklananların adet yerini bulsun diye, hiçbir delil olmadan tutuklandıklarını, tutuklanan arkadaşlarının bir an önce serbest bırakılmaları gerektiğini bildirerek olayları protesto etmişlerdi. Ankara öğrenci dernekleri de buna benzer tepkiler göstermişler, hükümetin gerekli ilgiyi esirgediğini, radyolarda gerekli değişikliğin yapılmadığını, eğlence yerlerinin milli yasa ortak olmadığını, bazı yayın organlarının gereken önemi vermediklerini dile getirmişlerdi.⁸⁹⁶

Cenaze töreni esnasında tutuklananların sayısı 76 kişi olmuştu.⁸⁹⁷ Daha sonra Ankara Üniversitesi öğrencileri, tutuklamaları ve üniversitelere yüklenmiş suçlamaları protesto etmek için İstanbul Valisine 304 imzalı şu telgraf göndermişlerdi:

"Sayın Fahrettin Kerim Gökay

İstanbul Valisi

Milli kahramanımız Mareşal Çakmak'ın hakkın rahmetine kavuşması dolayısıyla Türk Genliği Milli Matem ilan etti. Buna müteakip büyük Mareşal'imize karşı vazifemizi yapmak üzere biz Ankara Yüksek Tahsil Gençleri İstanbul'a geldik. Baktık ki Ankara'da olduğu gibi İstanbul'da da

⁸⁹⁵ Vatan Gazetesi, 14 Nisan 1950, s.1-3

⁸⁹⁶ Vatan Gazetesi, 14 Nisan 1950, s.1-3

⁸⁹⁷ Kudret Gazetesi, 16 Nisan 1950, s.1-3

Milli Mateme riayet edilmiyordu. Çünkü bayraklar hala yarıya indirilmemiş ve radyolar susturulmamıştı. Türk Gençliğinin müracaatına karşı bütün vicdanlar sağırlaşıyordu. İşte bu hareketleri protesto etmeye İstanbullu kardeşlerimizle birlikte karar vermiştik. Ancak Türk Gençliğine has ağırbaşlılık ve vakarla Taksimde toplanmaya başladık ve öylece de protestomuzu yaptık.

Fakat bizi İstanbul'da görmekle mütehassis olacağınızı gazetelere söyleyen siz, bizi Taksim'de süngü, dipçik, sopa, tabanca ve bombayla karşıladınız. Bazı arkadaşlarımızın istirahatini de nezarete almakla temin ettiniz. Biz de sizin hareketlerinizden mütehassis olduk.

Sağolsun Türk Gençliği”⁸⁹⁸

Tutuklanan gençlerin davaları iki hafta sürmüş ve 6 Mayıs 1950 günü 72 öğrenciden üçü hariç diğerlerini serbest bırakmıştı. Serbest kalan öğrenciler Mareşal'in mezarı başında sabaha kadar saygı nöbeti tutmuşlardı.⁸⁹⁹

2. İstanbul Gazetecilerinin Beyannamesi

Mareşal'in ölümü nedeniyle İstanbul ve Ankara'da yaşanan olaylar üzerine İstanbul Gazeteleri temsilcileri ortak bir karar almışlar ve şu prensipleri yayınlamışlardı:

“İSTANBUL GAZETECİLER CEMİYETİNİN

YAMAN BEYANNAMESİ

Mareşal Çakmak'ın cenazesinde meydana gelen olaylar karşısında İstanbul gazetelerinden “Akşam, Cumhuriyet, Her Gün, Gece Postası, Milliyet, Son Saat, Son Telgraf, Vatan, Yeni İstanbul, Zaman, temsilcileri 14 Nisan 1950 de Gazeteciler Cemiyetinde bir araya gelerek bir beyanname hazırladılar ve şunları söylediler:

1-Yarım asırlık vazife hayatı içinde bu yurda büyük ve memleketi kendisine minnettar bırakacak derecede hizmetlerde bulunan ve kahramanlıklar gösteren rahmetli Mareşal Fevzi Çakmak şerefli hatırasını andıktan sonra, büyük kayıp önünde, Türk milletinin şuurlu gençliğimizin göstermiş buldukları hassaslığı, milli şereflere karşı duyulması icap eden saygı bakımından takdir ve iftiharla karşıladığımızı belirtiriz.

2-Bu pek yerinde olan hassaslığı derhal sezerek, vatandaşların elemli duygularına uygun surette gerekli hareketleri yapmakta gecikmeleri yüzünden, bir takım karışıklıklara meydan bırakan ilgili makamların bu noktadaki mesuliyetleri işaret etmeği lüzumlu sayıyoruz.

3-Biz aşağıda imzaları bulunan İstanbul gazeteleri, milli matemler karşısında gençliğimizin ve halkımızın gösterdiği hassaslığı ne kadar büyük bir tasviple karşılırsak, yüzbinleri aşan kalabalığın ortasında hadiseleri kendi maksatlarına göre istismar eden ve asil gösterileri kötüye çevirmeğe kalkan bir takım mahiyetleri belirsiz unsurların da hareketlerini o derece şiddetle ayıplarız.

4-Bu prensipleri ortaya atarken, kimden gelirse gelsin anarşiye kaçan

⁸⁹⁸ Kudret Gazetesi, 17 Nisan 1950, s.1-4

⁸⁹⁹ Kudret Gazetesi, 7 Mayıs 1950, s.1-4

hareketleri asla tasvip etmediğimiz gibi, memleketimizde birbuçuk asırlık bir mücadele konusu olan ve başarı merhalesinde Atatürk'ten emanet alınan inkılap prensiplerine, her hal ve şartta bağlı kalacağımıza ve bunlara yöneltilecek kast ve ihanetlere karşı, parti ve zümre farkı gözetmeden şiddetle savaşağımızı tekrar ve kuvvetle teyit ederiz. Bu bakımdan İstanbul gazetecileri, demokratik düzeni korumak yolunda hükümetten gelecek baskıya karşı olduğu kadar, sokaktan gelecek gayrimeşru baskılara da karşı koymağa aynı derecede azmetmiş bulunuyorlar.

*5-Biz demokrasi ve inkılap prensiplerini korumağı bir meslek tesanüdü vazifesi sayıyoruz.*⁹⁰⁰

3. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Cumhuriyet Halk Partisinin Mareşal'in Cenazesi ile İlgili Düşünceleri

Mareşal'in ölümüne üzülmeyen tek kuruluşun CHP olduğu iddia edilmişti. CHP'nin basın organı Ulus Gazetesinin siyah başlıkla haber vermemesini ve radyoların yayınlarını değiştirmemesini, bunun nedeni olarak da olarak CHP görülmüştü.⁹⁰¹

Gerçektende cenaze günü Beyazıt Meydanında, milli yasa uygun davranmadığı iddia ettikleri Ulus Gazetesinin kırmızı başlıkla çıktığını gören öğrenciler, o bölgedeki tüm Ulus Gazetelerini satın alıp yırtmışlardı.⁹⁰²

İstanbul'da olaylar yaşanırken Ankara'da CHP'nin ileri gelenleri Hilmi Uran, Nihat Erim, Fikret Sılay, Şükrü Saraçoğlu, Faik Ahmet Barutçu'nun bulunduğu topluluk köşkte Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile birlikte durum değerlendirmesi yapıyorlardı.

Yapılan değerlendirmede dikkati çeken ilk konu, olayların önlenemez hale gelmesini, hükümetin daha önceden hesaplaması lazım geldiği, ama bunun zamanında yapılamadığı özeleştirisi idi.⁹⁰³

İsmet İnönü, İstanbul ve Ankara'da yaşanan öğrenci olayları için tedirgin olduğunu ve daha önce yaşanan, öğrencilerin rektör odalarını basması, yüzüne tükürmesi, bir öğrencinin hocasını öldürmesi gibi olayların engellenmesi gerektiğini dile getirmişti. Ertesi gün İsmet İnönü, yaşanan olayları yorumlamış ve "*İstanbul'da tam bir irtica tezahüratı*" şeklinde görüş bildirmişti. Daha sonra "*...üzgünüz inkılabı emanet olarak alan üniversite talebesi bilmeyerek irticanın aletidir. Rejimin istikbali bakımından hüznü duymaktayız*" diyerek endişelerini aktarmıştı.⁹⁰⁴

İsmet İnönü'nün gelişen olayları "*Bu bana karşı bir hareket. Tevkif edilen 36 kişi*

⁹⁰⁰ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim*, a.g.e., s.209-210; *Vatan Gazetesi*, 15 Nisan 1950, s.1-4

⁹⁰¹ Tekin Erer, *Türkiye'de Parti Kavgaaları*, Çınar Matbaası, 2.B, 1946,s.516

⁹⁰² *Kudret Gazetesi*, 13 Nisan 1950, s.1-3

⁹⁰³ Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Hatıralar*, C.II, 21.yy. Y., Ankara, 2001, s.977

arasında yalnız 4 talebe var, diğerleri yobazlar. İçlerinde birkaç tane de Ermeni var. Bu irtica nümayişinin İstanbul'da estirdiği tedhiş havası mühimdir” şeklinde değerlendirerek, olayları kendisine ve uygulanan laiklik prensibine karşı bir başkaldırı olduğunu ve bunun önemini vurguladıktan sonra “Ben seçimlerde İstanbul'dan umudumu kestim. İstikbal ne olacak? O hususta ümitlerim zaafa uğradı. Bunlar yeni rejimin hakikatten düşmanıdır ve rejimin inkişafına mani olmak istidadını taşıyan en tehlikeli varlıktır” diyerek yerleştirilmeye çalışan inkılap için irtica kesiminin en büyük tehlike olduğu ve İstanbul'da yaşanan bu irticai eylemin yakındaki genel seçimlerde CHP'yi yıpratmak amacını güttüğünü belirtmişti.⁹⁰⁵

İstanbul'daki olaylardan MP'yi sorumlu tutan Nihat Erim, bir ara MP'nin kapatılmasını teklif etmiş ama İsmet Paşa bunu kabul etmemişti. F.Ahmet Barutçu İstanbul'da yaşanan olaylardan dolayı, hükümetin iki gün için otoritesinin kalmadığını, idarenin ayak takımına geçtiğini ve hükümetin büyük bir zafiyet içerisinde kaldığını açıklamıştı.⁹⁰⁶

İsmet İnönü, yaklaşan seçimlerde bu irticai gelişmeleri konuşmalarında kullanacağını ve bundan yararlanacağını, kamuoyunun tepkisini CHP lehine sonuçlar vereceğini düşünmekteydi.⁹⁰⁷ Bu düşüncenin ne kadar doğru olup olmadığını 1950 seçimleri ortaya çıkaracaktı.

4. Millet Partisi Üzerine Yüklenen Suçlamalar

Son yaşanan olaylar üzerine eleştiri okları MP'ye yöneltilmişti. Ahmet Emin Yalman MP politikasını, Almanya'daki Hitler yönetimine, İngiltere'deki Mosley Partisine, A.B.D.'de mevcut düzene karşı kin bayrağı açan Henry Wallace Partisine benzetmiş ve “MP tıpkı onlar gibi mevcut düzeni gayri meşru buluyor, diğer bütün partilere karşı toptan taarruz açmıştır, milli işbirliği yolunda hiçbir adım atmaya razı olmadığı gibi diğer partiler arasında milli işbirliği imkanlarına karşı da muvazza silahıyla bir mania ateşi devam ettirmekte, böylece dahili sulhun ve nizamın bir düşmanı mevkiinde bulunmaktadır”⁹⁰⁸ demek suretiyle MP'nin devlet düzenine karşı olduğu ve partiler arası uyuma karşı çıktığı ve bunu yapanları da muvazaa suçlaması ile yıpratmaya çalışmakla suçlamıştı.

Ahmet Emin Yalman, MP'nin eğiliminin, dini duyguları istismar ederek bir politik rant aracı olarak kullanmak olduğu, Türk ilerlemesinin bu din politikası ile engellenmek istendiğini belirtmiş ve MP'nin ülkede yapacağı kötülüklerin üç yönde olabileceğini iddia

⁹⁰⁴ Faik Ahmet Barutçu, a.g.e., s.978

⁹⁰⁵ Faik Ahmet Barutçu, a.g.e., s.978

⁹⁰⁶ Faik Ahmet Barutçu, a.g.e., s.979

⁹⁰⁷ Faik Ahmet Barutçu, a.g.e., s.980

⁹⁰⁸ Ahmet Emin Yalman, “MP'nin Millete Borcu”, *Vatan Gazetesi*, 16 Nisan 1950, s.1-3

etmişti. Bu iddialar şöyle idi:

“1-Politikada başı bozukluk ve anarşi istidatları yaratarak vatandaşlar arasındaki nizam ihtiyacını, hürriyet hasretinin üstüne çıkarması, böylece eski iktidarın elinde fevkalade korunma tedbirlerine müracaat için bir mazeret vermesidir. Hatta bazen insana öyle geliyor ki tahrikçi bir lisanla konuşan bazı MP mensupları hiç farkında olmadan, Halk Partisinin eski diktatörce hüviyeti hesabına çalışan kimselerdir”

diyerek, düzenin bozularak baskıcı rejime davetiye çıkarmakla MP'yi suçlamıştı.

“2-Dini siyasete alet etmek suretiyle tutulan yol; artık tarihe karışması lazım gelen taassubun hortlamasına yol açar. Türkiye'nin insanlık ailesindeki yüksek itibarını kırar ve taassubun parçalarından kurtulup terakki edebilmek için Türkiye'yi örnek diye kabul eden Müslüman memleketlerini manevi bir destekten mahrum bırakır

3-Kızıl Moskofluk bizim aramıza kendi simasıyla gelemes. Bunu için taktiği başlıca nikap dini taassuptur. Bir de Bolşevik ajanları Milli hayatımızı kundaklamak için bulanık suya ve kargaşalığa muhtaçtırlar....MP memlekette kurulu nizama düşman bir parti mevkiinde bulunursa, hiç farkında olmadan, her iki mecradan Bolşevikliğin mel'a netini kolaylaştırmış olur.

Ayrıca MP yolunu değiştirmeye karar verdiyse, programını değiştirmeli, milleti aldatmamalıdır.”⁹⁰⁹

Ahmet Emin Yalman bir hayli ciddi iddialarda bulunmuştu. MP'nin güttüğü din politikası ile ilerlemenin engelleneceği ve Türkiye'yi örnek alan Müslüman dünyasının gözünde liderlikten ve manevi destekten yoksun olunacağı, MP'nin yine bu din politikası ile istemeden de olsa komünizme hizmet edileceğini ve komünizmin ülkeye sızmasına uygun ortamı MP'nin sağladığını ileri sürmüştü.

Ahmet Emin Yalman'ın iddialarına MP'den cevap gecikmemiş ve MP adına Nurettin Ardiçoğlu, Kudret Gazetesindeki köşesinde, Ahmet Emin Yalman'ı kaşarlanmış siyaset dalaverecisi olmakla suçlamış ve yazılarında direkt olarak MP'yi hedef aldıklarını belirtmişti. Yazılarında MP'yi irticaya sürüklediği, Mareşal'in cenazesinde irtica gösterisi yapıldığı ve bunu MP'nin tertiplelediği suçlamalarına cevap vermişti.

MP'nin irtica ile ilgisi olmadığı ama Ahmet Emin Yalman'ın işine böyle geldiği ve MP'ye irticacı damgası vurmak istedikleri için böyle yazdıklarını belirtmiş, MP'nin laiklik programının DP ve CHP'ninki gibi dejenere laiklik olmadığı, vicdan özgürlüğüne, devletin dine karışmaması ve dini, cemaatlerin yönetimine bırakılması lazım geldiğini anlatmış ve MP'nin laiklik anlayışını ifade etmişti. MP'nin din alanında reformlar yapacağını ve bunun için de din hayatını baskı altına alan kanunları kaldıracaklarını söyledikten sonra ibadet şekillerine ve din adamlarının kıyafetlerine kadar karışan kanunları, “ezanı kesinlikle Arapça

⁹⁰⁹ Ahmet Emin Yalman, “MP'nin Millete Borcu”, Vatan Gazetesi, 16 Nisan 1950, s.1-3

değil, Türkçe okuyacaksınız” diye baskı yapan kuralların terk edilmesi gerektiğini de belirtmişti.

Ardıçoğlu daha da iddialı olarak Türkiye’de uygulanan din politikasının, laiklik adı altında CHP’nin İslamiyet’e müdahalede bulunduğunu, diğer dinlerce ise hiçbir müdahalede bulunmadığını söyleyerek laiklik anlayışını eleştirmişti. DP ve CHP’yi dini devletleştirmekle suçlayarak bununda özgür rejimlere aykırı olduğu, bu sistemin yalnızca komünist rejimlerde olacağını iddia etmiş ve din anlayışı bu şekilde olan MP’ne mürteci suçlaması yapan Ahmet Emin Yalman’ı gerçeklere gözünü kapatmakla suçlamıştı.

Ardıçoğlu, Mareşal’in cenazesinde irtica gösterileri yapıldı suçlamasının bir kaşık suda fırtına kopartmaya benzetmiş ve törende tekbir getirip, ezan okuyanların suçlu olmadığını, asıl suçlunun tekbir getirmeyi ve ezan okumayı yasaklayanların olduğunu ifade etmişti.⁹¹⁰

Nurettin Ardıçoğlu’nun yazısına destek İslamcılığı ile bilinen “*Sebilürreşat*” dergisinden gelmişti. Sebilürreşat, Vatan Gazetesi, Ulus Gazetesi ve Cumhuriyet Gazetelerinin birlik olup, MP üzerine gitmelerini ve din olayını MP aleyhine istismar ettiklerini, yine bu grubun, Mareşal’in cenazesindeki olayları yönelterek vatandaşlar arasında nifak ve fesat çıkarmak istediklerini ve MP’nin irtica ile hiçbir ilgisi olmadığını bildirmiş ve MP’ye destek çıkmıştı.⁹¹¹

Yine bu dergi, Mareşal’in cenazesinde 25 yıldır söylenemeyen tekbir ve ilahilerin söylenmesiyle, bütün İstanbul halkının coştığı ve bir sel gibi aktığını yazdıktan sonra İstanbul gazetelerinin buna irtica süsü verdiğini belirtmişti. Laikliğe göre isteyen ölüsüne tekbir, isteyenlerin ise müzik çalabileceği, dini törene karışmanın laiklik olmadığını ve gazetelerin laikliği her daim yanlış gösterdiğini iddia etmişti.

Mareşal’e, halkın muhterem bir sevgi gösterisi yapmasının nedenini, CHP ve DP’lilerin anlayamadıklarını ve tüm sıkıntının bu olduğunu iddia eden Sebilürreşat dergisi, bunca kötölemelere karşı, Mareşal’e duyulan sevgiden onların rahatsız olduklarını dile getirmişti. Bu sevgi gösterisinin milli galeyan olduğunu ve buna irtica diye siyasi bir şekil vermenin yanlış olduğunu, bu tip heyecanların milletin manevi ihtiyacı olduğu ve bu heyecanı kaybeden milletin öleceğini iddia eden dergi, milletin yüksek duygularına saygılı olunması

⁹¹⁰ NurettinArdıçoğlu, “Sahte Laikler Bize Mürteci Diyor”, *Kudret Gazetesi*, 17 Nisan 1950, s.1-4

⁹¹¹ Sebilürreşat, “Allahü Ekber”, C.IV, sayı 76, Nisan 1950, s.11-12

gerektiğini de belirtmişti.⁹¹²

5. Mareşal'in Ölümü ve Cenaze Töreni için Amerika ve İngiliz Elçiliklerinin Değerlendirmeleri

Mareşal Fevzi Çakmak gibi Milli Mücadele kahramanı bir şahsın ölümü, İstanbul ve Ankara'da cenaze töreni sırasında yaşanan olaylara, Amerikan ve İngiliz Elçilikleri kayıtsız kalmamış, çeşitli raporlar ve değerlendirmeler yapmışlardı.

ABD Devlet Arşivi'nde "*National Archives of Record Administration*" (NARA), İstanbul Başkonsolosu La Verne Baldwin tarafından gönderilmiş üç ayrı diplomatik rapor bulunmaktadır. İngiliz Devlet Arşivi'nde "*Public Records Office*" (PRO) ise İngiltere Büyükelçisi Sir Noel Charles tarafından hazırlanmış iki adet rapor bulunmaktaydı.⁹¹³

PRO kayıtlarında, Mareşal'in ölümü sonrası İstanbul'da hükümet karşıtı gösteriler için pek çok neden bulunabileceği ama önemli bir gelişmenin "*modası geçmiş dini ve milliyetçi fanatizmin yeniden dirilişi*" olduğu görülmüştü. NARA'ya göre İstanbul'daki tüm bu hazırlıkların Atatürk ve İnönü ile birlikte devrimin Büyük Üçlüsü arasında sayılan Mareşal için "*gayri resmi yas ilanı*" olduğu yorumları yapılmıştı.⁹¹⁴

Amerikan raporlarında, cenazeye yoğun ilgi gösterilmesinin, Mareşal'in toplumda görmüş olduğu yüksek itibara bağlanmış, bu itibar toplum tarafından ona Milli Mücadeledeki başarı, vatan sevgisi ve dindarlığı nedeniyle verilmiş olduğu ve bu itibarın son zamanlardaki siyasi başarısızlıklardan etkilenmediği de belirtilmişti.⁹¹⁵

NARA raporlarında, hükümetin Mareşal'in anısına gereken saygıyı göstermediği ve bunun göstergesi olarak, radyoda müzik yayınına devam edilmesi gösterilmişti. Mareşal'in cenazesinde, halk ve resmi görevliler arasında bir mücadele yaşandığı ve halkın "*tabutu aile mezarlığına kadar omuzlarda taşıma onuru*" için mücadele ettikleri Amerikan Konsolosluğunun raporlarında yer almaktaydı. Hükümetin cenazeye ilgisiz kalmasının nedenini ise Amerikalı Konsolos, Mareşal'e hiçbir şeref bahsetmeyerek onun çabalarını en aza indirme çabası olarak görmüş ve bunun ciddi bir yanlışlık olduğunu vurgulamıştı. Konsolos tüm gelişmelerin ve hükümetin kayıtsız davranmasından İnönü'yü sorumlu görmüş ve İnönü'nün Mareşal'e kin beslediği ve Mareşal'in ölümünün dikkate alınmaması için "*talimat*" verdiğine inandığını belirtmiş ve İnönü'nün kendisine rakip istememekle

⁹¹² Sebilürreşat, "Allahü Ekber ...", C.IV, sayı 76, Nisan 1950, s.13

⁹¹³ Hikmet Özdemir, "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Cenaze Törenindeki Gösteriler Üzerine Amerikan ve İngiliz Yorumları", XIV. Türk Tarih Kongresi, 9-13 Eylül 2002, Ankara, s.3

⁹¹⁴ Hikmet Özdemir, a.g.e., s.7

⁹¹⁵ Hikmet Özdemir, a.g.e., s.24

suçlamıştı.⁹¹⁶

PRO raporlarında yer alan İngiliz Elçisinin saptamaları İnönü-Çakmak çekişmesi şeklindeydi. Elçiye göre İsmet İnönü, Mareşal'in desteği ile Cumhurbaşkanı olduğu halde, 1944 yılında emekliye ayrılmasından sonra Mareşal, İnönü'yü kendisine, şahsi değerleriyle orantılı bir mevkii vermemekle suçlamıştı. Mareşal'in kişisel düşünerek İnönü'ye muhalif olduğu ve hastalık zamanı bu sebepten dolayı İnönü'nün ziyaretini kabul etmediğini belirtmişti. Ayrıca, Mareşal'in tutkulu bir şekilde Müslümanlığı yaşayan, yaşlı devlet büyüklerinden olduğu ve bu yüzden mevcut rejime gerek dini, gerek siyasi, gerekse başka nedenlerden dolayı karşı olanların Mareşal'in yanında yer aldığı ve Mareşal'i kendilerine lider gördüklerini belirtmişti.⁹¹⁷

İngiliz Raporlarında (PRO), cenazedeki gösterilerde, Atatürk'ün devlet yasalarına aykırı olarak cüppelerini ve türbanlarını giyip camilerden çıkan insanlara, Arapça dua ettirip, Allahü Ekber dedirten imamların görüldüğü yer almıştı.⁹¹⁸

NARA kayıtlarında, Ankara'nın yani hükümetin kayıtsız kalması, provokasyonu ateşleyen ilk kıvılcım olduğu belirtilmişti. Hükümet otoritesinin büyük bir zaafa uğradığı ve zaafı en aza inmesi Valinin çabaları engellediği belirtilmişti. Hükümetin bu garip tavrına bir ay sonraki seçimlerin neden olabileceği, yorumlar arasında yer almıştı. İngiliz yorumlarında ise MP'nin Mareşal'in ölümünü istismar edip seçimler için muhalif ve dinci kesimlerin duygularını okşayacak şekilde davranarak, siyasi rant elde etmekle suçlamıştı. Ayrıca ülkede dini güçlerin zayıf olduğu ama gittikçe güçlenebileceği ve bu dini duyguların siyasetçilerin elinde tehlikeli bir silah haline gelebileceği çekinceleri de rapor edilmişti.⁹¹⁹

Amerikan raporlarında da dini gelişmeleri yer almıştı. NARA raporlarında cenaze töreninde rahatsız eden gelişmenin din ağırlıklı gösteriler olması ve daha önceki törenlerde görünmeyen din adamlarının, bu törende omuzlarda taşınması, yüksek sesle Kuran ve ilahilerin sarıklı ve cüppeli kişiler tarafından okunması, dikkati çeken gelişmeler olarak yer almıştı. Amerikan raporları bu gelişmeleri, İngiliz raporlarında olduğu gibi İnönü-Çakmak çekişmesi olarak yorumlamıştı. Mareşal'in 1946 yılından itibaren muhalefet saflarında yer alması, Mareşal'in ölümünde hükümetin kayıtsız kalmasının sebebi olarak ölüm olayını önemsiz gibi göstermek istedikleri şeklinde yorumlanmıştı.⁹²⁰

⁹¹⁶ Hikmet Özdemir, a.g.e., s.25

⁹¹⁷ Hikmet Özdemir, a.g.e., s.25

⁹¹⁸ Hikmet Özdemir, a.g.e., s.26

⁹¹⁹ Hikmet Özdemir, a.g.e., s.26-27

⁹²⁰ Hikmet Özdemir, a.g.e., s.27-29

Cenaze töreninde yaşanan olaylarda partilerin ne gibi sorumlulukları olduğu da raporlarda yer almıştı. İngiliz raporlarında MP için şu yorumlar yapılmıştı: Mareşal'in ölümü MP için bir yıkım olacakken, CHP ve DP için de o derecede rahatlatma nedeni olacağı yorumlanmıştı. Amerikan raporlarında ise MP'nin cenazede önemli rolü olduğu belirtilmiş ve MP'nin olayları istismar ettiği, olayları protesto etmek için elinden gelen çabayı sarf ettiği, otoriteleri küçük düşürmeye ve hükümeti törende devre dışı bırakmaya çalışmakla suçlanmıştı. Törendeki dini gelişmeler, protestolar MP'nin tutucu ve dinci kesimlerden destek görmesine yarayacağı, olaylardan tedirginlik duyanların ise CHP'ye kayabileceği yorumları yapılmıştı. Üniversite öğrencilerinin seçimlerde Mareşal'in yerine eşi Fıtnat Hanımın geçmesi için imza topladığı raporda yer almış ve Konsolosa göre Fıtnat Hanım, hırslı bir insan olduğu ve Mareşal'i siyasi faaliyetlerde etkilediği bilinen bir gerçek olduğu ileri sürülmüştü. NARA değerlendirmesine göre Mareşal'in ölümü, seçimlerde DP lehine bir gelişme olacağı, Mareşal'in kişisel oylarının DP'ye akacağı ve İstanbul'da şansının artacağı öngörülmüştü.⁹²¹

6. Mareşal Fevzi Çakmak'a Tarikatçılık İddiaları

Mareşal'in dindarlığı dışında, aşırı dinci kimliği verme çabaları, cenaze töreni esnasında ve o günün yayınlarında göze çarpan bir gelişme idi. Mareşal'in vasiyeti üzerine Eyüp Mezarlığına gömülmesi ve orada da Nakşibendi Tarikatı Şeyhi, Küçük Hüseyin Efendi'nin mezarının olması Mareşal'in Tarikatçı olduğuna dair iddiaların ortaya atılmasına neden olmuştu.

Mareşal'in ömrü boyunca Asuri Tarikatına bağlı olduğu iddia edilmişti.⁹²² Küçük Hüseyin Efendi, askerlerin ve bürokratların ilgi duyduğu Asuriliği yaygınlaştıran isim olduğu ve Mareşal'in de manen şeyhe bağlı olduğu ileri sürülmüştü. Asuri Tarikatı; okur yazar, sivil bürokrasi ve asker bürokrasisi içerisinde yayıldığı, özellikle de yenilikçi düşüncelere açık asker çevresinde yayıldığı iddia edilmişti.⁹²³

Gazeteci yazar Murat Bardakçı ise Mareşal'in, Şeyh Küçük Hüseyin Efendi'nin müridi olduğunu iddia etmişti. Şeyh Küçük Hüseyin Efendi 14 Mart 1930 yılında öldüğü zaman Nakşibendi Şeyhi Mehmet Nuri Efendi'nin mezarının olduğu Eyüp Mezarlığına gömülmüştü. Mareşal'in de vasiyetinin aynı olduğu, müridi olduğu Şeyh Küçük Hüseyin Efendi'nin yanına gömülmeyi istediğini iddia eden Bardakçı, bu mezarlığın "*Nakşi Tarlası*" olarak bilindiğini de belirtmişti.

⁹²¹ Hikmet Özdemir, a.g.e., s.30-32

⁹²² Hasan Ünder, "*Atatürk İmgesinin Siyasal Yaşamdaki Rolü*", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C.II, "*Kemalizm*", İletişim Y.E, 2001, İstanbul, s.147

⁹²³ Avni Özgürel, "Okuryazarların Şeyhi", *Radikal Gazetesi*, 02 Eylül 2001, s.1-5

Mareşal öldüğü zaman, Şeyh Küçük Hüseyin Efendi'nin yanına defnedildiğini belirten Murat Bardakçı daha sonra 1980 sonrası kurulan Devlet Mezarlığına, Mareşal'in mezarının nakledilmesi için ailesine bir çok defa müracaat edildiği ama bir sonuç alınmadığını yani Çakmak ailesi Mareşal'in kemiklerinin Şeyhinin yanından alınmasına izin vermediğini ileri sürmüştü.⁹²⁴

Mareşal'in Eyüp Mezarlığına gömülmeyi arzu ettiği bilinmekteydi. Bu arzusunun nedeni ise Eyüp'te bir aile mezarlığının olması idi. Bu aile mezarlığında anne tarafından dedesi Tophane Müftüsü Hacı Bekir Efendi, teyzesi Şaver Hanım ve 1939 yılında ölen kızı Ayşe Muazzez'in mezarları vardı.⁹²⁵

Mareşal'in tarikatçı olduğuna dair iddialara torunu A.Fevzi Çakmak karşı çıkmıştı. Mareşal'in çok iyi bir asker olduğu kadar, dini bütün bir Müslüman olduğunu ve ilk din eğitimini eski Tophane Müftüsü olan dedesi Hacı Bekir Efendi'den aldığını açıklamıştı. Mareşal'in Eyüp mezarlığına gömülmek istemesinin sebebi Şeyh Küçük Hüseyin Efendi'nin mezarının olmasından değil, 1939 yılında ölen çok sevdiği kızı Ayşe Muazzez'in ve dedesi Hacı Bekir Efendi'nin mezarlarının olmasından dolayı olduğunu ifade etmişti. Ayrıca Mareşal'in ve Şeyhin mezarlarının yan yana olmadığını da belirtmişti.⁹²⁶

Ankara'daki Devlet mezarlığına nakline izin verilmediğinin doğru olduğu, bunun sebebinin ise Mareşal'in mezarının Şeyhin yanında olmasından değil 40 yıl önce ölmüş bu büyük insanın kemiklerinin naklinin uygun görmediklerinden kaynaklandığını söylemişti.⁹²⁷

Mareşal'in tarikat üyesi olduğu iddialarına karşı, bu konuda araştırmaları olan Dr. Nilüfer Hatemi, Mareşal'in Nakşibendi ve diğer tarikatlar ile bağlantısının hiçbir yerde kayıta rastlanmadığını belirtmişti. Ancak dedesi ve babasının Gayri Müslimleri de kabul eden liberal bir tarikat olan Kadiri Tarikatına üye olduklarının bilindiğini ifade etmişti.⁹²⁸

Şevket Süreyya Aydemir ise Mareşal'in soyadının dahi dini gerekçeler ile aldığını iddia etmişti. Aydemir, Fevzi Paşa'nın soyadını doğum yeri olan Beykoz'daki kimliği belirsiz bir türbe olan "Çakmak Dede" türbesinden aldığını iddia etmişti.⁹²⁹

Şevket Süreyya Aydemir, Mareşal'in doğum yeri olarak Beykoz'u bildiriyor. Resmi kayıtlara (nüfus kayıt örneği; hane no:70, cilt no:7, sayfa no:5) bakıldığında Beykoz değil

⁹²⁴ Murat Bardakçı, "Fevzi Çakmak Nakşibendi miydi?", *Hürriyet Gazetesi*, 26 Ağustos 2001, s.1-3

⁹²⁵ *Hürriyet Gazetesi*, 11 Nisan 1950, s.1-3; Süleyman Külçe, a.g.e., s.183

⁹²⁶ *Hürriyet Gazetesi*, 31 Ağustos 2001, s.1-3

⁹²⁷ *Hürriyet Gazetesi*, 31 Ağustos 2001, s.1-3

⁹²⁸ Nilüfer Hatemi, "Dedesi ve Babası Kadiri Tarikatı Mensubuydu", *Milliyet Gazetesi*, 09 Eylül 2001, s.1-5

Beyoğlu ilçesi Taksim/Cihangir Yokuşu olduğu görülür.⁹³⁰

Mareşal'in soyadı olarak "Çakmak"'ı seçmesi Mareşal'in anılarında şu şekilde yer almıştı:

"Soyadı kanunu çıktığı vakit Atatürk birçok kimselere yeni soyadları vermeye başlamıştı. Bu arada İnönü Savaşlarının şerefini olduğu gibi İsmet Paşa'ya hediye ederek İnönü soyadını kendisine vermişti.

Bana da herhalde Sakarya Savaşının başından sonuna kadar idare etmiş ve bu savaşın planlarının da hazırlamış olduğum için olacak Sakarya soyadını vermek istedi.

Teşekkür ettim. Fakat kabul edemeyeceğimi söyledim. Üç yüz yıldan beri Çakmak oğulları adıyla şöhret kazanmış bulunan bir soyun adını değiştirmek hakkını kendimde göremiyordum.

Bunu söylediğim zaman Mustafa Kemal Paşa bana hak verdi ve sicilime soyadı olarak Sakarya değil Çakmak kelimesi geçmiş oldu"⁹³¹

Mareşal'in soyadı ile ilgili anısına, Falih Rıfkı Atay kitabında şu şekilde yer vermişti:

"Soyadı kanunu üzerine Atatürk'e bir merak geldi. Herkes soyadını ondan almak hevesinde idi.....İsmet Paşa'ya İnönü adını o vermiştir. Fevzi Paşa, aile geleneği olduğu için "Çakmak" isminde ısrar eti. Atatürk hiç hoşlanmadı ama, rahmetliyi kırmadı:

-Tuhaf şey, soyadı üstünde "çakar almaz" gibi alaylar yapılmasından da çekinmiyor. Çakmak....Çakmak....Bir komutan için hiç de hoş değil..."⁹³²

Görüldüğü gibi Mareşal soyadını, dini gerekçelerden dolayı türbelerden değil, çok uzun yıllar boyu anılan aile ismi olan Çakmak Oğullarından almıştı. Bu uğurda Atatürk'ü dahi kırmak zorunda kalmıştı. Gerçi Mareşal anılarında Atatürk'ün kendisine hak verdiğini anlatıyor ama Atatürk vermek istediği Sakarya soyadının haklı gerekçesi olsa da kabul edilmemesine gönül koymuştu.

Mareşal'in cenazesinde dile gelen irticai söylemler, aslında CHP'nin o dönemki laiklik politikalarıyla, Milli Şef İnönü'ye duyulan tepkilerin yansıması olduğu iddia edilmişti. Atatürk ile birlikte simgeleşmiş bir ismi kullanmak suretiyle, yaklaşan seçimleri kazanma gayesinin bir göstergesi olduğu yorumları da yapılmıştı. Ayrıca Mareşal'in tam bir mümin olduğu bilinmekte ancak, bunu taassup ve kökten dincilikle bir ilgisi olmadığı belirtilmişti.⁹³³

Mareşal'e daha saldırgan bir ifade ile Mürteci yakıştırmasına Prof.Dr. İlber Ortaylı şu şekilde cevap vermişti:

⁹²⁹ Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, C.II, Remzi K.E, 7.B, 1999, İstanbul, s.452

⁹³⁰ Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, "Nüfus Kayıt Örneği", (EK-A)

⁹³¹ Adnan Çakmak "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları" Hürriyet Gazetesi, 28 Nisan 1975, Tefrika 19

⁹³² Falih Rıfkı Atay, "Çankaya", Bateş Y.E, İstanbul, 1998, s.567

⁹³³ Orhan Koloğlu, "Atatürk'ün Genelkurmay Başkanı", Popüler Tarih Dergisi, Nisan 2002, Sayı:20, s.45-48

“.....Alakası yok. Çünkü onun döneminde tarikatlarla epey mücadele edildi. Ordudaki terfilerde son derece objektif hareket etti. Diğer bir özelliği ise dindar olarak bilinmesi. Namaz kılan, oruç tutan, Kur'an okuyan bir zat olarak bilinir.”⁹³⁴

Yukarıda ki görüşler değerlendirildiğinde Mareşal'in dindar ama dinci olmadığı ağırlık kazanır. Mareşal'i aşırı dinci görmek isteyenler iki farklı siyasi görüşe sahip oldukları değerlendirilebilir. Birinci gruptakiler; şeriatçılardı. Onlar Mareşal'in askeri ve siyasi gücünden faydalanarak mevcut sistemi yıkmak ve yaklaşan seçimlerde siyasi rant elde etmeyi düşünmüşlerdi. İkinci gruptakiler ise; CHP içerisindeki radikaller olarak değerlendirilebilir. Onların amacı ise muhalefetin gücünü temsil eden Mareşal'i dinci göstererek muhalefetin gücünü zayıflatmak istemeleri idi. Ayrıca cenazedeki yaşanan gerici olaylar bir anlamda İnönü'nün laiklik uygulamalarından rahatsız olanların tepkilerinin dışı vurumuydu.

III. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN ÖLÜMÜNÜNDEN SONRAKİ SİYASİ ÇALIŞMALAR

Mareşal'in seçimlere yakın bir tarihte ölmesi, gündemi bir an için seçim çalışmalarından cenaze hazırlıklarına çevirmişti. Mareşal'in ölümü ve sonrası yaşanan olaylar, seçim çalışmalarının yönünü ve hızını değiştirmemişti. Bir yandan cenaze ile ilgilenen partiler bir yandan da hummalı bir şekilde seçim çalışmalarına devam ediyordu.

CHP, milletvekilleri adaylarını oluşturmak için parti içi yoklamalara başlamış ve %70'ini oluşturmuştu. Buna göre 312 aday belirlenmiş ve bu adaylardan 73 hukukçu, 45 idareci, 35 hekim, 29 maliyeci, 17 eğitimci, 10 ziraat uzmanı, 9 gazeteci, 8 yüksek mühendis, 8 eczacı, 6 general, 5 subay, 3 işçi, 3 din adamı, 3 dış işleri görevlisi, 50 tüccar ve çiftçi olduğu belirtilmişti.⁹³⁵

CHP İstanbul Bölge Müfettişi Sadi Irmak, yaklaşan seçimlerde CHP'nin İstanbul listesinin oldukça güçlü olduğunu, İşçi sendikaları Genel Başkanının, Baro Başkanının, Sanayicilerin Başkanının ve Gazeteciler Cemiyeti Başkanının CHP listesinde yer aldığını, ayrıca kadınlara ve bilim adamlarına da yer verdiklerini belirtmişti. Ayrıca bu listenin diğer partilere göre daha tatminkar olduğunu da iddia etmişti.⁹³⁶

MP İstanbul teşkilatının da milletvekili adayları seçilmişti. Mareşal 78 oy almış ve İstanbul adayı olmuştu. Mareşal'in ölümü üzerine 31 oy almış olan yedek aday Nurettin

⁹³⁴ İlber Ortaylı, “Çakmak Nasıl Biri?”, *Milliyet Gazetesi*, 9 Eylül 2001, s.1-5

⁹³⁵ *Ulus Gazetesi*, 13 Nisan 1950, s.1-3

⁹³⁶ *Vatan Gazetesi*, 12 Nisan 1950, s.1-3

Ardıçoğlu'nun Mareşal'in yerine getirilmesi düşünülmüştü.⁹³⁷ MP'yi destekleyen üniversiteli gençler Mareşal'in eşi Fitnat Hanım'ın, İstanbul ve Ankara'dan aday olması için imza toplamaya başlamışlardı.⁹³⁸

Mareşal'in cenaze merasimine denk gelen bir zamanda, Ankara'da Ticani Tarikatının Lideri olan Kemal Pilavoğlu ve 20 müridi Ankara Üçüncü Asliye Mahkemesinde davalarının görülmesine başlanmış ve Ticani Tarikatının yüzlerce taraftarı adliye binası önünde gösteri yapmışlar ve davanın görülmesini engelleyerek, davanın ileri bir tarihe ertelenmesini sağlamışlardı.⁹³⁹

Seçimlere az bir süre kalmış ve Vatan Gazetesi tarafından düzenlenen, kamu oyunun tercihini önceden anlamak için bir seçim anketi yapılmıştı.⁹⁴⁰ Seçim anketine 5386 kişi katılmıştı. Bunlardan 4904 kişi (%94) seçime katılacağını beyan etmişti. %50,9'a karşılık gelen kesim seçimin dürüstçe yapılacağına inanmadığını belirtmişti. %56,44'ü DP'ye, %11,4'ü CHP'ye, %3,94'ü MP'ye, %23,52 karışık, % 4,11'i bağımsız adaya, %0,54'ü MKP'ye oy vereceğini açıklamıştı. Ankete katılanlar Başbakan olarak kimi görmek istiyorsunuz sorusuna; 1781 kişi Celal Bayar, 545 kişi Menderes, 415 kişi Köprülü, 38 kişi Rauf Orbay, 38 kişi Günaltay, 235 kişi Hikmet Bayur, 139 kişi Adnan Adıvar,... şeklinde görüş bildirmişti. Cumhurbaşkanlığına ise 1438 kişi Celal Bayar'ı, 1291 kişi İsmet İnönü'yü, 849 kişi Rauf Orbay'ı, 235 kişi Hikmet Bayur'u, 213 kişi Fevzi Çakmak'ı (seçim anketi sonucu 31 Martta son bulmuş, tasnifi Mareşal'in ölümü sonrası 13 Nisan'da sonuçlanmıştı.) uygun görmüştü.⁹⁴¹

Vatan Gazetesinin yaptığı bu anket sonuçlarına tepkiler gecikmemişti. CHP adına tepkiyi Ulus Gazetesi Yazarı Peyami Safa'dan gelmişti. Anketi düzenleyenlerin, anketi kendi isteklerine göre sonuçlandırdığını, katılan 5000 kişinin geneli temsil etmeyeceğini ve tüm bu çalışmaların propaganda faaliyeti olduğunu iddia etmişti.⁹⁴²

DP'de seçim hazırlıklarına hız vermiş, illerde milletvekili adaylarını tespit etmekle meşguldü.⁹⁴³

⁹³⁷ Vatan Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-3

⁹³⁸ Kudret Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-4; Ulus Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-4

⁹³⁹ Vatan Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-3; Kudret Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-4; Ulus Gazetesi, 12 Nisan 1950, s.1-4

⁹⁴⁰ Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-3

⁹⁴¹ Ahmet Emin Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim, a.g.e., s.211

⁹⁴² Peyami Safa, "Seçim Anketleri", Ulus Gazetesi, 18 Nisan 1950, s.1-4

⁹⁴³ Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1950, s.1-3

A. MİLLET PARTİSİ'NDEKİ GELİŞMELER

1. Fuat Arna'nın Tutuklanması

14 Mart 1950 tarihli İbret Gazetesinde Fuat Arna imzalı bir yazı yayınlanmış ve ülkenin emniyetini tehlikeye düşürecek, hükümetin manevi şahsiyetine ve Cumhurbaşkanı hakaret edildiği iddiası ile Fuat Arna hakkında soruşturma açılmış ve İstanbul Sulh Ceza Yargıçlığınca tutuklanmasına karar verilmişti.⁹⁴⁴ Aslında Fuat Arna'nın yazısı daha önce "izinsiz muhalefet" dergisinde "kıyamet" adı ile yayınlanmış, daha sonra İbret Gazetesinde alıntı şeklinde yayınlanmıştı. Garip olan savcılığın daha önceki yazıdan dolayı değil de sonraki yazıdan dolayı harekete geçmesi idi. Fuat Arna, MP Genel Kurul toplantısı için Ankara'ya gelmiş ve Turan Lokantasında diğer partililer ile Osman Nuri Köni, Enis Akaygen, Yusuf Kemal Tengirşenk, Dr. Mustafa Kentli ve Nurettin Ardıçoğlu ile birlikte yemek yerken, içeriye giren Ankara İkinci Şube Müdürü Adil Arıca⁹⁴⁵ yemek bitimini beklemiş ve sonra Fuat Arna'yı İstanbul Savcılığının yıldırım telgraf ile verilen tutuklama emri ile tutuklamış ve İstanbul'a sevk edilmek üzere İkinci Şubede nezarete almıştı. Sadık Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasından sonra, Fuat Arna'nın da tutuklanması MP'lilerce sürpriz olarak karşılanmamıştı.⁹⁴⁶

Sadık Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılması, Fuat Arna'nın tutuklanması, Mucur'da konuşma yapan Osman Bölükbaşı'nın savcı tarafından sorguya çekilmesi ve Mareşal'in cenaze törenindeki olayları MP'ye yükleme çalışmaları, MP'liler tarafından eleştirilmiş ve bunun sebebinin yaklaşan seçimlerde CHP'nin MP'den çekinmesi ve karşılarında ciddi muhalefet olmamasını istedikleri, kendilerini ciddi olarak tehdit edecek muhalefeti ortadan kaldırmak istedikleri şeklinde değerlendirilmişti. CHP'nin, karşısında "tatlı su muhalifleri" görmek istediği, MP'lilerce ironik bir şekilde eleştirilmişti.⁹⁴⁷

Tutuklanan ve geceyi gözetim altında geçiren Fuat Arna'yı, İstanbul'a 19²⁰ treni ile mevcutlu olarak götürüleceği bildirilmiş ancak uğurlamada sorun çıkabileceğini düşünen görevliler, Arna'yı 13²⁰ treni ile götürmeye karar vermişlerdi. Durumu öğrenen MP'liler hemen gara gelmişler ve Fuat Arna'yı uğurlamışlardı. Gara gelenler arasında MP Genel Başkanı Hikmet Bayur, Sadık Aldoğan, MP Genel Sekreteri Ahmet Tahtakılıç, MP İstanbul İl Başkanı Enis Akaygen, Mareşal'in damadı Şefik Çakmak, Dr. Mustafa Kentli, Yusuf Kemal Tengirşenk ve Şahin Laçın yer almıştı.⁹⁴⁸

⁹⁴⁴ Kudret Gazetesi, 16 Nisan 1950, s.1-4; Ulus Gazetesi, 16 Nisan 1950, s.1-4

⁹⁴⁵ Kudret Gazetesi, 16 Nisan 1950, s.1-4; Ulus Gazetesi, 16 Nisan 1950, s.1-4

⁹⁴⁶ Kudret Gazetesi, 16 Nisan 1950, s.1-4

⁹⁴⁷ Nurettin Ardıçoğlu, "Bizim Hissemiz Şeref, Onları Nefret", Kudret Gazetesi, 16 Nisan 1950, s.1-4

⁹⁴⁸ Kudret Gazetesi, 17 Nisan 1950, s.1-3

Fuat Arna'nın tutuklanması üzerine ona destek veren Osman Bölükbaşı ise: "...Mücadelede yerin boş kalmayacaktır. Bin tane Fuat Arna vardır..." demiş, daha sonra ise "Bu günlerde bize hücumlar başladı. Çünkü Mareşal'in ölüsü onların dirisini yendi. Büyük sevgi, büyük kini yendi" diyerek, son günlerde yapılan işlemlerin, MP'den çekinen iktidarın seçimler öncesi MP'yi engelleme çabaları olduğunu iddia etmişti.⁹⁴⁹

Trenin hareketinden önce Fuat Arna, garda toplanmış olan MP'lilere ve kendisini uğurlamaya gelmiş öğrencilere ve halka hitaben şu konuşmayı yapmıştı:

*"Yıldırım telgrafı ile tevkifimi emredenler, mahkemenin açık olmasına mani olmasınlar, bakın ne işaatlarda bulunacağım. İnsan hakları beyannamesi ancak adaletin açık bir yargılama neticesinde teessüs edebileceğini amirdir. Buna rağmen Bakanlığın bazı tavırların kanundaki sarahate rağmen gizli yapılmasına dair emri hala yürürlüktedir."*⁹⁵⁰

Fuat Arna, mahkemenin kamu oyuna açık yapılması halinde çok önemli açıklamalarda bulunacağını, ama hükümetin buna engel olmak için mahkemenin gizli yürütüleceği şeklinde iddialarda bulunmuştu.

Fuat Arna'yı götüren tren, gardan uzaklaşmış ve onu uğurlamak için orada toplanmış üniversite öğrencileri, MP Genel Başkanı Hikmet Bayur'un çevresini sarmış ve ondan açıklama beklemişlerdi. Hikmet Bayur bu durum üzerine öğrencilere hitaben: "Burada teessür duyulacak bir şey yoktur. MP memlekette hürriyet mücadelesi yapmaktadır. Hürriyet inkılapçılarını yetiştiren en iyi mektepler hapisanelerdir"⁹⁵¹ demişti. Ord.Prof.Dr. Vasfi Raşid Seviğ, MP'ne katılmış ve bu katılımının nedeni olarak da aşağıdaki açıklamayı yapmıştı:

*"...ben Mareşal'in ölümüne ve cenaze törenin yapılması anına kadar bağımsız idim. Fakat Mareşal'in cenaze törenine bütün parti tasniflerinin suni ve gayri mustakar olduğunu gördüm. Bu memlekette yalnız iki parti vardır: biri Mareşal'in cenazesine, ölümüne ve o büyük adamın temsil ettiği ülkeye yabancı kalmış olanların partisi. Ben bu partiden değilim. Ben bu milletin tarihini yerlere düşürmeyen ve Mareşal'in tabutunu topraklarımızın büyüklüğünün ve faziletinin misali olarak göklere doğru eller üzerinde kaldıran milletin partisindenim. Bu itibarla hiçbir listeye bağımsız olarak girmeyi kabul etmem. Mareşal'in ve tabutunun etrafına toplanmış olanların ülküsünü inkılap ile birleştirmiş olan ve birleştirecek bulunan bir partinin üyesi olarak aday listelerine girebilirim."*⁹⁵²

Bu konuşmasında Seviğ, Mareşal'in cenazesinin ve hatırasının büyüklüğüne yakışır şekilde davranmayan CHP'ye olan kızgınlığı, Mareşal'e sahip çıkan MP'ye girerek göstermişti. Bu kararından dolayı MP taraftarları bir hayli memnun kaldıklarını Vasfi Raşid

⁹⁴⁹ Kudret Gazetesi, 17 Nisan 1950, s.1-3

⁹⁵⁰ Kudret Gazetesi, 17 Nisan 1950, s.1-3

⁹⁵¹ Kudret Gazetesi, 17 Nisan 1950, s.1-3

Seviğ'e bildirmişlerdi.

MP, Fuat Arna'nın tutuklanma şokunu yaşarken, DP ise İstanbul Sirkeci'de bir miting düzenlemiş ve konuşmacılar daha çok CHP'ye yüklenmişlerdi. DP Meclis Grup Başkanı Hulusi Demirelli, iktidar partisinin bunca yıldır millete dertten başka bir şey vermediğini, CHP'nin programsız bir politika güttüğünü ve Milli Şefin istekleri doğrultusunda yürüdüklerini iddia etmişti.⁹⁵³ DP adına konuşan işçi temsilcisi Veysel Güven grev hakkı istediklerinden dolayı komünist suçlamasına maruz kaldıkları, asıl komünistlerin tekstil işçilerini staj için Rusya'ya gönderen CHP'nin olduğunu iddia etmiş, daha sonra farklı konuşmacılar yer almıştı.⁹⁵⁴

MP 18 Nisanda Kırşehir'de bir miting düzenlemiş, bu mitingde Mareşal'in hiçbir ayırım yapmadan Rum, Türk, Ermeni'lere aynı şekilde davrandığını V.Reşit Seviğ anlatmış ve Mareşal'in ne kadar faziletli biri olduğunu ifade etmiş, Nurettin Ardıçoğlu ise MP'nin ahlaki ve dini kuruluşlara karşı bir hürmet beslediğini açıklamıştı.⁹⁵⁵

Sadık Aldoğan'da Ankara İl Yürütme Kurulu Başkanı adıyla MP'nin seçimlere açık bir alınla girdiğini ve amaçlarının insan haklarını hiçe sayan, insan hak ve hürriyetine saygıyı göstereceğine dair söz vermesine rağmen bu sözü tutmayan CHP'nin baskı ve zulüm siyasetine son vermek olduğu ve bunun içinde 1950 seçimlerine girdiklerini beyan etmiş ve "*Aziz yurdumuz fikir ve vicdan hürriyeti olmayan bir zindan olmuştur*" diyerek CHP politikasının sonuçlarının ülkeyi ne hale soktuğunu belirtmişti.⁹⁵⁶

2. Yirmi Camide Mevlüt Söylentisi

Seçim arifesinde siyasal partiler büyük bir yarışa girmişler ve her şeyi siyasi amaçları için kullanmaya başlamışlardı. Bu arada iktidar, muhalefeti din istismarı ile suçlamaya başlamıştı. Özellikle MP'nin seçimlerden üç gün önce aynı anda 20 camide mevlüt okutacağı söylentisinin çıkması bu suçlamaları arttırmıştı.

Seçim mücadelesinde her şeyden istifade edilmek isteniyordu. Bir ara MP'nin seçimden üç gün önce aynı anda yirmi camide mevlüt okutacağı söylentisi çıkmıştı. Bu olaya tepkiler gecikmemiş, MP'nin ve muhafazakarların, Mareşal Çakmak'ın ölümü dolayısıyla milletin duyduğu üzüntüyü, Türk vatandaşlarının temiz dini duygularını ve kendi yıkıcı ihtirasları için bu mevlüt olayını tertipleedikleri iddiası ortaya atılmıştı. Mevlüt olayının

⁹⁵² Kudret Gazetesi, 17 Nisan 1950, s.1-3

⁹⁵³ Vatan Gazetesi, 16 Nisan 1950, s.1-3

⁹⁵⁴ Ulus Gazetesi, 16 Nisan 1950, s.1-4

⁹⁵⁵ Kudret Gazetesi, 19 Nisan 1950, s.1-4

Mareşal'in cenazesinde yarım kalan bulanık havanın tekrarlanacağı ve İstanbul gibi büyük bir şehirde seçimlerin baltalanacağı ve bir dini ayaklanmanın sağlanacağı söylentileri dolaşıyordu. MP'nin, muhaliflerine bu mukaddes olayı seçim politikasına çevirmesi tepkilere neden olmuş ve Mareşal'e karşı bir saygısızlık olarak değerlendirilmişti.⁹⁵⁷

CHP'nin yayın organı Ulus Gazetesinin yazarı Peyami Safa'da mevlüt olayına şiddetli tepki göstermişti. Yazara göre isteyenlerin, değil yirmi camide yirmi bin camide mevlüt okutabileceğini ama seçimden üç gün öncesine rastlamasının düşündürücü olduğunu yazmış; dinen bunun kırk gün sonra olacağı, bunun da 19 Mayıs'a denk geldiğini ama sırf din sömürüsü yapmak için bu kuralın dahi ihmal edilip bir hafta önceye alındığı belirtmişti. Bunun sebebinin de Mareşal'in aziz hatırası ve mevlüdün ilahi manasını istismar edip seçim öncesi bir propaganda aleti olarak kullanmak olduğu belirtilmiş, bu olayın yalnız CHP'ye karşı değil bütün rejime, devrimlere, özgürlüğe ve Atatürk'ün mirası olan modern demokrasiye karşı irticayı hortlatmak olduğunu belirtmişti.⁹⁵⁸

Celal Bayar'da irticayı körükleyenlerle mücadele etmeyi bir vatan borcu olduğunu belirten bir demeç vermiş ve DP'nin, devrimlerin ana prensiplerini ve memleketin bekasını her şeyden üstün tuttuğunu belirtmişti.⁹⁵⁹

MP'nin, irticayı hortlatmak ve Mareşal'in ölümünden siyasi rant elde etmek suçlamalarına, MP Genel Başkan Hikmet Bayur suçlamalara cevap vermekte gecikmemişti. Bayur; cenazedeki olaylarla MP'nin hiçbir ilgisi olmadığını bu durumun MP'nin son zamanlardaki büyük ilerlemesinden endişe duyan CHP ve DP'nin, MP'yi yıpratmak amacıyla ortaklaşa ve planlı bir taarruza geçtiklerini ayrıca seçimlerde yapmayı düşündükleri baskı ve hileleri örtmeye çalıştıklarını, bunu da bir irtica söylentisi ve bu sayede oluşturulacak kargaşa ortamı ile örtmeye çalıştıklarını iddia etmişti. Hikmet Bayur, bazı camilerde mevlüt okutulacağından haberi dahi olmadığını, ancak ölümler için mevlüt okutmanın her Müslümanın hakkı olduğunu ve bunu da irtica saymanın yanlış olacağını ifade etmişti. Ayrıca cenazedeki olayların, Mareşal'e yapılan haksızlıklara karşı bilakis halkın tepki göstermesi olarak yorumlamış, CHP'nin ve DP'nin olayları çarpıtarak, kendi ayıplarını kapatmak için MP'yi suçlu çıkarmak istediklerini belirtmişti.⁹⁶⁰ Hikmet Bayur, okutulan mevlütlerden haberi olmadığını söylemiş ama böyle bir şeyin olmadığını ve söylentilerin yalan olduğunu belirtmemişti.

⁹⁵⁶ Kudret Gazetesi, 19 Nisan 1950, s.1-4

⁹⁵⁷ Vatan Gazetesi, 20 Nisan 1950, s.1-4

⁹⁵⁸ Peyami Safa, "Ne Mevlüdü?", Ulus Gazetesi, 22 Nisan 1950, s.1-4

⁹⁵⁹ Vatan Gazetesi, 21 Nisan 1950, s.1-4

⁹⁶⁰ Kudret Gazetesi, 21 Nisan 1950, s.1-4

Ayrıca, seçim günü MP İstanbul teşkilatının, Mareşal'in mezarını ziyaret edeceğine dair bir söylenti daha çıkmış bu da yalanlanmamıştı.⁹⁶¹

3. İrtica ve Anarşiye Karşı Milli Cephe

Son siyasi olaylar toplumda zaten var olan gerginliği arttırmıştı. Mareşal Çakmak'ın cenazesinde rol oynayan gerici elemanların seçimleri baltalamak için din perdesi adı altında yeni bir kundaklama hareketine girişeceklerine dair haberler karşısında DP lideri Bayar, Başbakan Şemsettin Günaltay'ı ziyaret edip siyasi durum hakkında görüş alış verişinde bulunmuşlardı. Celal Bayar son gelişmeler için *"....DP seçimlerin tam bir huzur ve sükun içinde yürümesini sağlamayı hedef tutuyor. Diğer taraftan memlekette zararlı bir takım maksatları elde etmek için pusuda fırsat bekleyenler vardır. Bunlar seçim devresinden yararlanmak ve huzuru iflas ettirmek için ellerinden geleni yapacaklardır. Son zamanlarda da gelişen olaylar, bu gibilerin memleketimizde güven ve istikrarı bozmak kanun otoritesini yıkmak için ne gibi usullere başvuracaklarını belli etti"* diyerek bir anlamda MP'yi irticacılıkla ve huzuru bozacak davranışlara yönelmekle suçlamıştı.⁹⁶²

Celal Bayar'ın, Şemsettin Günaltay ile görüşmeleri, MP tarafınca DP ve CHP'nin işbirliği içerisinde oldukları yönünde değerlendirilmişti. Mareşal'in cenaze töreninde yaşananların MP'nin gücünü ortaya çıkardığı, DP ve CHP'nin bundan çok çekindikleri, bunun içinde cenazedeki olayları normal bir davranış olarak değil de irticai olaylar olarak görmek istedikleri, MP taraftarlarınca iddia edilmişti.

MP, Celal Bayar'ın Mareşal'in cenazesindeki olayları irtica olarak görme konusunda CHP ile aynı görüşte olduğunu belirterek, CHP ve DP'nin ortak bir milli cephe oluşturmak istediklerini iddia etmişti. Milli cepheyi oluşturmak için Celal Bayar ve Şemsettin Günaltay'ın görüşmesinden önce ilk görüşmeleri DP'den Fuat Köprülü ile CHP'den Emin Erişgil'in yaptığını belirtmişti.⁹⁶³

B. SEÇİM HAZIRLIKLARI

1950 seçimleri milletvekilleri aday listeleri için son tarih yaklaşmış ve 23 Nisan günü partiler aday listelerini Yüksek Seçim Kuruluna vermişlerdi.

CHP İstanbul Bölge Müfettişi Sadi Irmak aday listesini hazırlamış ve amaçlarını vatandaşın menfaatlerini gözeten, vatandaş için çalışmak arzusunda olanların seçildiğini açıklamıştı. Seçimi kazanmak kadar, seçimin dürüst ve emniyetli olmasına önem verdiklerini,

⁹⁶¹ Vatan Gazetesi, 21 Nisan 1950, s.1-4

⁹⁶² Ahmet Emin Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim, a.g.e., s.212

irtica fikirlerine yaşama şansı bırakmayacaklarını, memleketi laiklikte, demokraside ve ekonomik anlayışta ileri götürmek zorunda olduklarını ifade ederken, 14 Mayıs seçimlerinin demokrasi tarihinde çok önemli olacağını vurgulamıştı.⁹⁶⁴

CHP, seçimlere yaklaşırken önemli isimlerini de kaybetmeye başlamıştı. Bu arada, Meclis Başkanı Kazım Karabekir Paşa'nın vefatından sonra, Meclis Başkanlığına seçilmiş Milli Mücadele kahramanlarından General Ali Fuat Cebesoy, CHP'den istifa etmişti.⁹⁶⁵ İstifa sebebini "*Memleketime karşı görevimi daha iyi yapabilmek için bağımsızlığımı elime aldım*"⁹⁶⁶ diyerek açıklamıştı. Daha sonra "*gayelerimiz, düşüncelerimiz bir*" diyerek, DP listesinden bağımsız adaylığı kabul etmişti. CHP'ye yakınlığı ile bilinen Yargıtay Başkanı Halil Özyörük'de, DP'den aday olabilmek için görevinden istifa etmişti. CHP'den ayrılanlara Seyhan Millevekili Sinan Tekelioğlu, İstanbul Milletvekili Refet Bele Paşa'da katılmıştı.⁹⁶⁷ Ayrılan Paşalar kervanına Orgeneral İzzettin Çakırlar'ında katıldığı, hatta MP'ye girdiği iddia edilmiş ama Paşa'nın verdiği şu beyanla haber yalanlanmıştı: "*Ben daima CHP'ye bağlıyım, daima da bağlı kalacağım.*"⁹⁶⁸

Yargıtay Başkanı Halil Özyörük'ün DP'ye geçmesine MP ve CHP hoş karşılamamıştı. Hikmet Bayur, Halil Özyörük'ün "*Adliyede huzursuzluk ve ızdırıp var*" demesini, kendi düşünceleri ile paralellik taşıdığını, Cumhurbaşkanı ve hükümetin yapmış olduğu baskıcı yönetimi ispatlar nitelikte olduğunu ifade etmişti. Halil Özyörük'e destek çıkmış ama bu Özyörük'ün itiraf niteliğindeki beyanlarını görev süresi sona erip emekliye ayrılacağı zamanda değil de daha önce yapması gerektiğini belirtmiş ve bu davranışından dolayı da Halil Özyörük'ü eleştirmişti.⁹⁶⁹ CHP'de, Halil Özyörük'ün adliye eleştiren beyanları için halkın gözünde tarafsızlığını şüpheye düşürdüğü ve kanunları çiğnediğini belirtilmiş ve derhal istifa etmesinin gerektiği istenmişti.⁹⁷⁰

Açıklanan CHP listelerinde dikkati çeken özellik Mecliste bulunan 403 Milletvekilinden, 169'nun yeni listede adının olmayışı idi. Yoklamalarda listeye giremeyeceklerini anlayan bazı milletvekilleri daha önceden partiden istifa etmişti. Bunlardan biri de Şahinler arasında yer alan Besim Atalay idi. Listede yer almayan bir çok isim de

⁹⁶³ Kudret Gazetesi, 21 Nisan 1950, s.1-3

⁹⁶⁴ Ulus Gazetesi, 24 Nisan 1950, s.1-3

⁹⁶⁵ Kudret Gazetesi, 26 Mart 1950, s.1-3

⁹⁶⁶ Mahmut Goloğlu, a.g.e., s.304

⁹⁶⁷ Mahmut Goloğlu, a.g.e., s.304

⁹⁶⁸ Ulus Gazetesi, 18 Nisan 1950, s.1-3

⁹⁶⁹ Kudret Gazetesi, 1 Mayıs 1950, s.1-3

⁹⁷⁰ Ulus Gazetesi, 20 Nisan 1950, s.1-3

Besim Atalay gibi şahinler arasında yer alıyordu.⁹⁷¹ Listede yer alan isimlerin özelliklerine bakıldığında, partinin kan tazelemeye gittiği anlaşılıyordu. Yıllanmış adaylar yerine yeni adaylar seçilmişti.⁹⁷²

DP yurt çapında tüm illeri kapsayacak şekilde listelerini oluşturmuştu. MP ise ancak 22 ilden aday gösterebilmiş, listesini bu şekilde Yüksek Seçim Kuruluna vermişti. Ancak MP'nin bu listesi kamuoyunda pek ilgi görmemişti. Listede tanınmış ve sevilen kişilerin isimleri yer almamış, tanınan kişiler sadece kurucular ve idare heyetlerinde yer alan kişilerdi. MP tüm kuvvetini İstanbul, Kastamonu ve Sinop üzerine yoğunlaştırdığı, kısmen de Kütahya ve İzmir'e önem verdiği anlaşılıyordu. Partinin ileri gelenleri daha çok İstanbul'dan aday gösterilmişti. Buna göre İstanbul adayları: "*Bayan Fitnat Çakmak, Hikmet Bayur, Sadık Aldoğan, Osman Nuri Köni, Enis Akaygen, Ord.Prof.Dr. Vasfi Raşid Seviğ, Nurettin Ardıçoğlu, Ahmet Tahtakılıç, Osman Bölükbaşı, Fuat Arna, Şefik Çakmak, Hasan Dinçer, Ahmet Oğuz, Mustafa Kentli, Lütfi Bornavalı,.....v.d.*" İstanbul listesinden de anlaşılacağı gibi partinin tüm tanınmış simaları hemen hepsi İstanbul'dan aday olmuştu. Ankara, Kastamonu, Sinop gibi illere yine parti ileri gelenleri yerleştirilmişti. Diğer illerde pek tanınmış simalar yer almamıştı.⁹⁷³

1. Partilerin Seçim Gezileri ve Propagandaları

Seçim propaganda çalışmaları için partiler radyodan da faydalanma şansları vardı. Bunun için Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğünde, Genel Müdür Ahmet Şükrü Esmer başkanlığında kura çekimi yapılarak partilere radyoda gün tahsisi yapılmıştı. Yalnızca İstanbul'dan seçime girmeye hazırlanan Milli Kalkınma Partisinin⁹⁷⁴ radyodan istifade edebilmesi için 3 Mayıs'a kadar beş yerden daha aday göstermesi istenmişti.⁹⁷⁵

MP, 14 Mayıs'ta yapılacak seçim için ilk gezisini İzmir ve Kırşehir'de gerçekleştirmişti. İzmir'de ki mitingde milletvekili adayı ve Mareşal'e yakınlığı ile tanınan Süleyman Külçe'de söz almış ve hükümetin gafletlerinden ve Mareşal'in ölümü ile ortaya çıkan olaylardan söz etmişti. Kırşehir'de ise katılım yoğun olmuş, MP'nin ağır topları da bu mitingde yerlerini almıştı. Ord.Prof.Dr. V.Raşid Seviğ, Ahmet Oğuz, Ahmet Tahtakılıç, Nurettin Ardıçoğlu ve Osman Bölükbaşı katılımcılar arasındaydı. Osman Bölükbaşı konuşma yaparken resmi görevlilerin not tuttukları gözden kaçmamıştı. Aynı yerdeki DP mitinginde bu tip çalışmanın olmayışı MP'lilerce, DP ile CHP muvazaa yaptığı ve bunun da bu şekilde

⁹⁷¹ Ahmet Emin Yalman, a.g.e., s.212

⁹⁷² Şevket Süreyya Aydemir, II. Adam, a.g.e., s.486

⁹⁷³ Ulus Gazetesi, 24 Nisan 1950, s.1-4; Vatan Gazetesi, 24 Nisan 1950, s.1-4; (Tam Liste, Bkz.:EK-L)

⁹⁷⁴ Ayrıntılı Bilgi için Bkz: EK-M

⁹⁷⁵ Kudret Gazetesi, 26 Nisan 1950, s.1-4; Ulus Gazetesi, 26 Nisan 1950, s.1-4

ispatlandığı yorumları yapılmıştı.⁹⁷⁶

2. Millet Partisi'nin Mitingleri

a. İstanbul, Taksim Mitingi

Genel seçimlere iki haftadan daha az bir süre kalmış ve partiler son gayretlerini miting meydanlarında göstermişlerdi.

MP, Taksim'de düzenlediği mitingde elli bin kişi olduğu iddia edilmişti. Ord.Prof.Dr. Vasfi Raşid Seviğ, DP ile CHP'nin sözde irticai faaliyetlere karşı MP'ye cephe almasını protesto etmiş ve "*Şemsettin Günaltay'ın bu gün elini öpen Celal Bayar, yarın eteğini de öper*" diyerek, Celal Bayar'ın CHP ile anlaşmalı politika gütmesini ironik bir biçimde eleştirmişti.⁹⁷⁷

Hikmet Bayur ise ülkenin her yönden gerilemeye başladığını, her geçen gün siyasi baskının arttığını ve buna bağlı olarak da her gün siyasi tutuklamaların olduğunu; cezaevlerinin bu tip tutuklamalarla dolmasının bunun işareti olduğunu belirtmişti. Bir zümre lehine yapılan bu baskıların sonucunda, gizli örgütlerin ve yer altı faaliyetlerinin hızlandığını belirten Hikmet Bayur, bu durumu Abdülaziz ve Abdülhamit dönemlerindeki yurt severlerin, ülkedeki baskıdan kurtulmak için yurt dışına çıkmalarına benzetmişti. Hükümeti de, bu nazik duruma kayıtsız kalmasından dolayı suçlamış ve iktidarda bulunan zümrenin yüreğini ve düşüncesini hırs kapladığını ve bu yüzden ülkedeki bu nazik durumu görmez hale geldiğini vurgulamıştı. Hikmet Bayur, konuşmasına Yargıtay Başkanının, adli sistemi eleştirmesi konusuna değinerek devam etmiş ve Yargıtay Başkanı Halil Özyörük'ün, doğruları söylediğini ama biraz geç kaldığını ifade etmişti. Hükümetin seçimlerde oy alamayacağını bildiğinden, hile yoluna gideceğinden kuşkulandığını söyleyen Bayur, hükümetin halkın güveninden yoksun kaldığından baskı ve zorlamalara gittiğini belirtmiş ve İnsan Haklarına aykırı davranışlarda bulunarak insanların sendika kurma girişimlerini engellemeye çalıştığını ve grev haklarını da ihlal ettiğini de eklemişti.

Hikmet Bayur, hükümetin seçim beyannamesinin iç boş vaatlerden başka bir şey olmadığını belirtmiş, İnönü'nün anayasada yapılacak değişiklikler ile diktatörlüğüne devam edeceğine dikkat çekmişti. Anayasa değişikliği için Başbakan "*öyle ümit ediyorum ki rejimi sağlamlaştırmak için anayasanın tadilinde iki büyük parti müştereken yürüyeceklerdir*" diyerek, DP'den açıkça destek istediğini belirtmişti. Bayur, DP'ye yaptırılmak istenen şeyin 12 Temmuz anlaşmasının doğal sonucu olduğunu belirterek, DP'nin muvazaa yaparak sahte

⁹⁷⁶ Kudret Gazetesi, 26 Nisan 1950, s.1-4

⁹⁷⁷ Kudret Gazetesi, 1 Mayıs 1950, s.1-4

muhalefeti temsil ettiğini bir kez daha tekrarlamıştı. İktidar ile sahte muhalefetin birlikte yürüttükleri bu kötü planı engellemenin tek yolunun, seçimlerde DP ve CHP'ye de oy vermemek olduğunu söyleyen Bayur, DP'ye verilecek her oyun İsmet İnönü'ye gideceğini iddia etmişti. Hikmet Bayur, konuşmasını sürdürürken MP'nin görüşlerine de eğinmişti. Öncelikle, yasalar çerçevesinde mücadele ettiklerini belirtmiş ve DP gibi mitinglerde halka karşı iktidarla mücadele görüntüsü verip, sonra hükümetle gizli anlaşmalar yapmadıklarını da eklemişti. Batı ülkelerinde uygulandığı anlamda demokrasi istediklerini, zümre baskısına son vermeye çalıştıklarını ve kendi partilerinde de buna özen gösterdiklerini belirten Bayur, ocak başkanlarının dahi iki kez seçilmelerine imkan vermeyen bir tüzükleri olduğunu belirterek Cumhurbaşkanının iki kez seçilmesine karşı olduklarını açıklamıştı. Ekonomik yönden ise devlet kapitalizmine karşı olduklarını ve daha serbest bir ekonomik programa inandıklarını belirtmiş ve seçim için kuvvetli olduklarını, 22 ilden gireceklerini, büyük ihtimalle de kazanacaklarına inandıklarını ve Mecliste en kuvvetli parti olacaklarını halka açıklamıştı.⁹⁷⁸

Sadık Aldoğan ise 14 Mayıs'ta demokrasi güneşinin doğacağını ve bir hile olmazsa CHP'yi iktidardan uzaklaştıracaklarını iddia etmiş ve "*onlara papuçlarını ters giydireceğiz*" şeklindeki kendine has sözleri ile CHP'ye yüklenmişti.⁹⁷⁹

CHP Adana'da bir miting düzenlemiş ve bu mitingde Ulaştırma Bakanı Kemal Satır yer almış ve "*insafsız bir muhalefetin terbiye hudutlarını aşan iftira ve isnatlarına aynı şekilde cevap vermemeyi bir memleket vazifesi sayıyoruz*" diyerek muhalefete, özellikle MP'ye mitinglerde ve propagandalardaki konuşma usullerine tepki göstermişti.⁹⁸⁰

Celal Bayar'da genel seçimler öncesi, DP ile CHP arasındaki kurulan barışköprülerini Kastamonu'da yaptıkları seçim mitinginde perçinlenmiş ve "*DP; inkılapların korunmasında, laiklikte, dış siyasette hükümetle aynı görüştedir.*" Diyerek CHP ile oluşturulmuş uzlaşma havasını bozmamaya gayret göstermişti.⁹⁸¹

CHP'den ayrılarak bağımsız aday olmaya karar vermiş olan Ali Fuat Cebesoy Paşa; bağımsızlıktan vazgeçerek DP parti kütüğüne kayıt yaptırarak DP'ye geçmişti.⁹⁸²

b. Adapazarı Mitingi

MP Adapazarı mitinginde Vasfi Raşid Seviğ, Nuri Leflef, Şevki Dağdelen, Ertuğrul Akça, Sahir Karamürselli ve MP'nin etkili ismi General Sadık Aldoğan söz almıştı. Diğer

⁹⁷⁸ Kudret Gazetesi, 1 Mayıs 1950, s.1-3

⁹⁷⁹ Vatan Gazetesi, 1 Mayıs 1950, s.1-4

⁹⁸⁰ Ulus Gazetesi, 1 Mayıs 1950, s.1-4

⁹⁸¹ Ulus Gazetesi, 1 Mayıs 1950, s.1-4

konuşmacılar birer birer söz aldıktan sonra, en son sözü Aldoğan almış ve çok sert ifadeler içeren bir konuşma yapmıştı. Aldoğan CHP'den kurtulmak için az bir sürenin kaldığını ve 14 Mayıs tarihinin, vatandaşın antidemokratik yasalar ile elinden alınmış olan özgürlüğüne kavuşacağı gün olarak bakılması gerektiğini söylemiş ve 14 Mayıs seçimleri ile hükümetin güttüğü faşist ruhun bir daha hortlamayacak şekilde siyasi hayatına son verileceğini iddia etmiş ve vatandaşın hükümete bir tek oy dahi vermeyeceği iddiasını sürdürmüştü.⁹⁸³

c. Kastamonu Mitingi

Hikmet Bayur, Kastamonu'da yapmış olduğu konuşmada DP-CHP yakınlaşmasının üzerinde durmuştu. DP'nin program ve davranış açısından CHP'den pek ayrılmadığını belirtmiş, CHP'nin Milli Şefi diktatör yapmak için uğraştığını, DP'nin de buna yardımcı olduğunu söyleyen Bayur, bu gidişe ancak MP'nin dur diyeceğini belirttikten sonra MP'nin egemenliği halka vermek için çalıştığını vurgulamıştı.

Hikmet Bayur, CHP'nin artık ülkeyi yönetemediğini, halkın soyulmasına ve her gün daha yoksullaşmasına karşı duramadığını ve durmak istemediğini dinleyicilere aktararak, CHP ve DP'ye yüklenmişti.⁹⁸⁴

C. SADIK ALDOĞAN'A YAPILAN SUÇLAMALAR

1. Sadık Aldoğan'ın Tutuklanması

Sadık Aldoğan, İstanbul'daki konuşmalarından dolayı, İstanbul Cumhuriyet Savcısının, Ankara Cumhuriyet Savcılığına "*hükümetin manevi şahsiyetini tahkir*" ettiği gerekçesiyle telgrafla tutuklanma yazısını göndermiş ve tutuklanmasını istemişti.⁹⁸⁵ Bunun üzerine Ankara Cumhuriyet Savcılığı, Sadık Aldoğan'ı tutuklayıp İstanbul'a götürmek istemişti. Ankara II.Şube Müdürü Adil Arıca, Aldoğan'ın evine gidip kendisine durumu bildirmişti. Sadık Aldoğan'ın tutuklanmasına MP'liler aşırı derecede tepki göstermişlerdi. Nurettin Arıçoğlu, radyodan yapmış olduğu konuşmada, tutuklama olayına değinerek: "*Aldoğan hakkında bu kadar garip ve yıldırım telgrafla yapılan ihzarın sebebi açık olarak görünüyor ki kendisinin yarın (7.Mayıs.1950) MP'nin Cebeci'de yapacağı mitingde konuşmamasını sağlamaktır. İnönü'nün seçim bölgesi olan Ankara'da onu konuşmaktan istemiyorlar, tahammül edemiyorlar*"⁹⁸⁶ şeklinde olayı yorumlamıştı

MP Genel Başkanı Hikmet Bayur'da Kudret Gazetesinde bir baş makale ile bu olaya

⁹⁸² Ulus Gazetesi, 1 Mayıs 1950, s.1-4

⁹⁸³ Kudret Gazetesi, 3 Mayıs 1950, s.1-3

⁹⁸⁴ Kudret Gazetesi, 5 Mayıs 1950, s.1-3

⁹⁸⁵ Ulus Gazetesi, 6 Mayıs 1950, s.1-4

⁹⁸⁶ Kudret Gazetesi, 6 Mayıs 1950, s.1-3; Vatan Gazetesi, 6 Mayıs 1950, s.1-4

tepki göstermiş ve Nurettin Ardiçoğlu'nun düşüncelerine paralel bir yazı yazılmıştı. Bayur baş makalesinde:

"...nihayet iki gün önce Sadık Aldoğan Ankara'ya Bay İsmet İnönü'nün seçim bölgesine yine geldi ve bugün Cebeci'de konuşacaktı.

*Ne yapıldı, ne edildi, ne gibi emirler verildi ve baskılarda bulunuldu? Henüz bilmiyoruz; ancak işlerin gidiş tarzından her şeyden şüphelenmek hakkımızdır. Esasen bütün halk iktidardan gelen her şeye karşı kuşku içindedir. Dün Sadık Aldoğan, adliye hayatımızda hiç görülmemiş biçimde İstanbul Savcılığının yıldırım telgraftı ile tutuklanmıştır....Sadık Aldoğan ve onun gibi hürriyet uğrunda çalıştıkları için hürriyetlerini kaybedenleri kurtarmak 14 Mayıs'ta oy verecek millete düşer."*⁹⁸⁷

şeklinde yazarak halkı seçimlerde, oy kullanarak bu iktidara karşı tepki koymaya davet etmişti. 1950 seçimleri arifesinde bütün bu siyasi gelişmeler, tutuklamalar ve suçlamalar ülkedeki mevcut siyasi gerginliği hızlandırırken seçimlere halkın ilgisini de arttırmıştı.

2. Sadık Aldoğan'ın Serbest Bırakılması

Sadık Aldoğan İstanbul Adliyesinde, sorgu hakiminin sorularına Anayasanın 17. Maddesi gereği cevap vermişti.⁹⁸⁸ Sorgu Hakimi tutuklanması yönünde karar almış, usulen bu kararın asliye ceza hakimi tarafından onaylanması gerektiğinden, dosya ikinci asliye ceza hakimi Reşit Nomer'e sevk edilmiş ancak hakim bu kararı onaylamayacağını bildirmesi üzerine savcılık acele olarak itirazda bulunmuş ve birinci ağır ceza mahkemesine başvuruda bulunulmuştu, ama birinci ağır ceza hakimi duruşmada olduğundan itiraz değerlendirilememişti. Daha sonra Sadık Aldoğan'ın serbest olduğu kendine bildirilmiş ve Aldoğan serbest bırakılmıştı.⁹⁸⁹

Serbest kalan Sadık Aldoğan, *"Bana ve Partimize karşı yapılan bu hareket demir perde gerisindeki haksızlıklara benzemektedir. Halk Partisi başındakileri millet ve dünya müvacehesinde itham ettiğim için bize bu muameleyi yapıyorlar"* diyerek bu uygulamanın ancak Komünist ülkelerde yaşanabileceğini dile getirmiş ve tüm bunları CHP'yi eleştirdiği için yaşadığını iddia etmişti.⁹⁹⁰

Vatandaşların, Sadık Aldoğan'ı omuzları üzerinde taşımak istemeleri üzerine *"Biz omuzlar üzerinde değil, vatandaşla yan yana yürümek isteriz"* diyerek sevenlerine gösterdikleri yakın ilgiden dolayı teşekkür etmişti.⁹⁹¹

⁹⁸⁷ Hikmet Bayur, "Sadık Aldoğan'nin Tutuklanması", *Kudret Gazetesi*, 6 Mayıs 1950, s.1-3

⁹⁸⁸ *Kudret Gazetesi*, 7 Mayıs 1950, s.1-3

⁹⁸⁹ *Vatan Gazetesi*, 7 Mayıs 1950, s.1-3; *Kudret Gazetesi*, 7 Mayıs 1950, s.1-3

⁹⁹⁰ *Vatan Gazetesi*, 7 Mayıs 1950, s.1-3

⁹⁹¹ *Kudret Gazetesi*, 7 Mayıs 1950, s.1-4

Görüldüğü gibi Sadık Aldoğan'ın serbest kalması, Fuat Arna için tahliye kararına varılması MP'yi rahatlatırken iktidara olan tepkiyi arttırmıştı.⁹⁹²

D. MİLLET PARTİSİ'NİN ANKARA, CEBESİ MİTINGİ

Ankara Cebeci Mitinginde de MP bütün gücüyle her zaman olduğu gibi iktidara yüklenmişti. Sadık Aldoğan adına konuşmayı kızı Gönül Aldoğan yapmış, ülkedeki şeflik düzeninin dünyada bir başka benzeri olmadığına dikkat çekmiş, şef ve taraftarları ülke yönetimine halkı karıştırmayarak, halkı uşak haline çevirdiğini iddia etmişti. Daha sonra konuşmaya Hikmet Bayur devam etmiş ve MP'nin milletin partisi olduğunu, elinde hiçbir imkanın, askeri kuvvetin olmadığını ifade etmiş, 14 Mayıs seçimleri ile ülkedeki baskı rejiminin sona erdirileceğini söyledikten sonra, iki türlü muhalefet olduğunu birinin kendi muhalefetleri, diğerinin de DP'nin samimi olmayan ve Cumhurbaşkanı'na caka yapan muhalefet olduğunu dile getirmişti. Hikmet Bayur daha sonra *"isteriz ki 14 Mayıs'ta iktidar şerefi ile düşmelidir. Bir emekli Cumhurbaşkanı görmekle Cumhuriyetin temelli olduğu anlayacağız. Cumhuriyeti bu günkü haline sokanlar asıl mürteciler onlardır"* demiş ve kendilerini irticacılıkla suçlayanların, gerçekte kendilerinin irticacı olduğunu iddia etmişti.⁹⁹³ Hikmet Bayur, 14 Mayıs'ın bir dönüm noktası olduğuna dikkat çekerek, ülkedeki sona ermeyen baskılar, Aldoğan'lara, Arna'lara ve daha nice özgürlük savaşçısına reva görülen işlemlerin bu dönüm noktasında sona erdirileceğini iddia etmiş ve ülkede yapılabilecek her türlü haksızlığa, MP olarak karşı çıkacaklarını belirtmişti.⁹⁹⁴

Osman Bölükbaşı'da Cebeci'deki mitingde söz almış ve hapse girmeye aday bir vatandaş olarak konuştuğunu belirtmiş ve o günkü şartlar içinde T.B.M.M.'ne girmekle, hapisaneye girmek arasında şeref bakımından bir fark görmediğini söylemişti. Sağlık durumunun iyi olmadığını ama Sadık Aldoğan'ın topal olarak bilinen adaletin yıldırım telgrafı ile tutuklandığını duyması üzerine Cebeci mitingine katılma zorunluluğu hissettiğini belirtmiş ve gizli pazarlıklar neticesinde, Meclisin kapanacağı gün Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırıldığını iddia etmişti.⁹⁹⁵

Osman Bölükbaşı sözü Mareşal'in cenazesine getirmiş ve

"Elli yıllık namuslu bir hizmetten sonra aramızdan ayrılırken arkasında köşaneler (büyük saray), meydanlarda heykeller bırakmayan fakat, faziletin aşkı milletimizin kalbinde kendisi için yükselen şükran ve takdir abideleri bırakan Mareşal Çakmak'ın ölüsü ortada iken kindar zihniyetinin

⁹⁹² Vatan Gazetesi, 7 Mayıs 1950, s.1-3; Kudret Gazetesi, 7 Mayıs 1950, s.1-4

⁹⁹³ Vatan Gazetesi, 7 Mayıs 1950, s.1-3

⁹⁹⁴ Kudret Gazetesi, 7 Mayıs 1950, s.1-4

⁹⁹⁵ Kudret Gazetesi, 8 Mayıs 1950, s.1-3

köçek havaları çaldığına şahit olduk. Kindar zihniyetin bu saygısızlığı karşısında şahlanan milli vicdanın ve asaletin manasını kavrayamayanlar, Mareşal'in cenaze töreninde cereyan eden hadiseleri tahrik ederek memlekette bir korku havası yaratmak ve bu korkuyu şu seçim günlerinde bir kefen gibi milletin üzerine geçirmek istediler.”⁹⁹⁶

demış ve Mareşal'in cenazesinde saygıdan başka bir şey ifade etmeyen sevenlerini irticacı diye nitelendiren hükümetin, bu havayı anlayamadığını ve gerekli saygıyı göstermediğini ve yaşanan sevgi, saygı olaylarını yanlış değerlendirerek bir korku havası yarattıklarını iddia etmişti. Bölükbaşı, Sadık Aldoğan'ın Cebeci mitinginde konuşmasına engel olmak için hükümetçe tutuklandığını ama Aldoğan, Arna ve diğer arkadaşlarının hapse girmesiyle davalarından geri dönmeyeceklerini ifade etmişti. MP'ye mürteci damgası vurmak isteyenlerin olduğunu, ancak asıl mürtecilerin bir avuç insanın saltanatını sürdürmek isteyenlerin olduğunu belirtmişti.⁹⁹⁷

Diğer konuşmacılardan V.Raşid Seviğ'de daha çok CHP ve İnönü'ye yüklenmiş, diğer partililerden Osman Nuri Köni, Şefik Çakmak ve Ali Rıza Kırsever'de Kastamonu'da seçim mitingi düzenlemişler ve çalışmalarını sürdürmüşlerdi.⁹⁹⁸

MP'liler 14 Mayısın dönüm noktası olacağını, demokrasi için önemli bir gün olduğunu iddia ederken, CHP'lilerde 14 Mayısın önemine dikkat çekiyor ve Samsun'da Cevdet Kerim İncedayı'da “Eğer 14 Mayısta iğfale kapılır, gaflete düşersek o akşam dünyayı kaplayan karanlığın, milletin bahtını da karartacağı muhakkaktır”⁹⁹⁹ diyerek CHP'nin kaybetmesi halinde dini taassubun geleceği ve insanlara mutsuzluk getireceğini iddia etmişti.

14 Mayıs tarihi MP ve CHP için farklı anlamlar kazanmıştı. MP'liler 14 Mayısı baskı rejiminden ve tek şef sisteminden kurtuluş için son şans olarak değerlendirirken, CHP'liler karanlık günlerin gelmemesi için son şans olarak değerlendirmişlerdi. Vatandaşların ise bu son şansı nasıl değerlendireceği konusunda zihinleri bir hayli karışmış olmalıydı.

Başbakan Yardımcısı Nihat Erim, CHP olarak 4 yıllık programlarını hazırladıklarını ama diğer partilerin böyle bir çaba içerisinde olmadıklarını belirtmiş ve DP'nin CHP beyannamesini aynen kopya ederek kullandığını iddia etmişti.¹⁰⁰⁰ DP'nin seçim beyannamesi hazırlamamalarını, bir parti programına hala sahip olmadıklarını, İnönü'de Manisa mitinginde esprili bir şekilde değinmişti. İnönü: “Bayar'a bir yerde rastlasam ilk isteyeceğim şey seçim

⁹⁹⁶ Kudret Gazetesi, 8 Mayıs 1950, s.1-3

⁹⁹⁷ Kudret Gazetesi, 8 Mayıs 1950, s.1-3

⁹⁹⁸ Kudret Gazetesi, 8 Mayıs 1950, s.1-3

⁹⁹⁹ Vatan Gazetesi, 7 Mayıs 1950, s.1-4

¹⁰⁰⁰ Vatan Gazetesi, 7 Mayıs 1950, s.1-4

*beyannamesi olacak. Küçük beyler nerede ise beyannameyi seçimlerden sonra ilan edecekler*¹⁰⁰¹ demiş ve DP'yi bu konuda basın yoluyla eleştirmiş, bir anlamda hazırlıksız olduklarını, biraz da alaycı bir biçimde ortaya koymuştu.

Nihat Erim, CHP'nin 25 yıldır görevde olmasının eleştirecek bir yanı olmadığını ve çoğunluk isterse daha uzun yıllar iktidarda kalılabileceğini, A.B.D. Başkanı Truman'ın 20 yıl iş başında kaldığını, Başkan Roosvelt'in üst üste dört defa Cumhurbaşkanı seçildiğini hatırlatan Erim, muhalefetin seçmenlere gerçeği yansıtmadığını, CHP'nin yalnızca halkın güvenini kaybetmesi halinde iktidardan uzaklaşabileceğini ifade etmişti.¹⁰⁰² Nihat Erim, muhalefetin memleketi koyu bir irticanın ortasına atacağını¹⁰⁰³ seçim konuşmalarında dile getirmiş ve 14 Mayıs tarihinin bu yönden çok önemli olduğunu vurgulamıştı.

Ulus Gazetesi, yazarlarından Peyami Safa ise dünyada barışın tehlikeye girdiği ve 3. Dünya savaşının tehlike sinyallerinin geldiği bir ortamda, hiçbir tecrübesi olmayan bir muhalefetin, ülkeyi yönetemeyeceğini ve sadece bu sebepten bile seçimlerde CHP'nin kazanması lazım geldiğine dikkati çeken yazılar yazmıştı.¹⁰⁰⁴

CHP tarafı bir yandan irtica tehlikesinin olduğunu dile getirirken muhtemel bir III.Dünya savaşında tecrübeli, kahramanları olan bir CHP'nin yönetimde kalmasını vatandaşlara hatırlatmış ve propagandasını bu yönde geliştirmeye çalışmıştı.

E. CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN SEÇİM HAZIRLIKLARI

1950 seçimlerine doğru seçimlerin bir değerlendirmesini yapan Ulus Gazetesinden Burhan Belge, muhalefetin CHP'yi dört konuda eleştirdiğini belirtmiş ve bu eleştiriler karşı tahliller yapmıştı. Öncelikle, CHP'nin siyasi özgürlüğe karşı olduğu eleştirilerine cevaben; muhalefet kendi içinde bile eleştiriye, özgürlüğe tahammül edemediklerini, basit çıkarlar için DP'yi ikiye böldüklerini, birbirlerini ihanet ve hainlikle suçladıklarını belirtmişti.

İkinci eleştiri konusu olarak da CHP'nin Şef sistemine sahip çıkması ve demokratik kurallara uymaması eleştirisine karşı; şef sisteminin bir ahlak ve düşünüş biçimi olduğu, DP'nin teşkilata sadık kalmayanları partiden uzaklaştırdığını, MP'nin ise Mareşal'in ölüsünden dahi siyasi rant elde etmeye çalıştığını, ona bir kutsiyet vererek Şeflik sistemine taraftar olduğunu ispat ettiğini belirtmişti.

¹⁰⁰¹ *Vatan Gazetesi*, 6 Mayıs 1950, s.1-4

¹⁰⁰² *Ulus Gazetesi*, 7 Mayıs 1950, s.1-3

¹⁰⁰³ *Ulus Gazetesi*, 8 Mayıs 1950, s.1-3

¹⁰⁰⁴ Peyami Safa, "Niçin mi Halk Partisi", *Ulus Gazetesi*, 8 Mayıs 1950, s.1-3

Üçüncü eleştiri konusu olarak; CHP'nin bozulduğu yönünde idi. Bu konu içinde; muhalefetin beş yıldır demogojiden başka bir şey üretmediğini ve seçim öncesi bir program dahi hazırlayamadıklarını, bozuldu dedikleri CHP'nin ise parti programının hazır olduğunu bildirmişti.

Son olarak da, CHP'nin hizmet edemeyecek hale geldiği eleştirisine ise, muhalefetin seçmenlerine ne yapacaklarına dair bir plan hazırlayamadıklarını, MP'nin İnönü'ye düşman olmak fikrinde sabit kaldığını ve ısrar ettiğini ve başka bir söylemlerinin olmadığını belirtmişti.¹⁰⁰⁵

Görüldüğü gibi CHP, muhalefetin seçimlere hiçbir hazırlık yapmadan, plansız programsız hazırlandığını, bu şartlarda CHP'nin her yönden hazırlandığını, planlarının mevcut olduğu, ülkeyi yönetecek güçte ve azimde olduğunu belirtirken, Peyami Safa'nın dediği gibi her şartta CHP'nin seçilmesi gerektiğini iddia etmişti.

F. SADIK ALDOĞAN'IN YENİDEN TUTUKLANMASI

5 Mayıs'ta tutuklanıp İstanbul'a gönderilip, sonra kefaletle serbest bırakılan Sadık Aldoğan, üç gün sonra tekrardan İstanbul Radyosundan çıkarken tutuklanmıştı.

Sadık Aldoğan, 8 Mayıs 1950 günü İstanbul Radyosunda iktidara ve CHP'ye çok sert ifadeler içeren bir konuşma yapmıştı. Aldoğan radyoda "İstiklal Harbini Nihat Erim mi yaptı? İstiklal Harbi yapılırken o mahallesinde çelik çomak oynuyordu....CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran mı yaptı? O Milli kavga ederken Muğla'da bakkallık yapmakla meşguldü.....Şükrü Saraçoğlu mu yaptı? O da Milli Mücadeleden firar etmekle halas bulmuştur.....Milli Mücadeleyi Türk Kadını, Türk Erkeği, Türk Anası yapmıştır. Milli Mücadelede mermiler ıslanmasın diye kundaktaki çocuğunu mermilerin üzerine örtü yapan o ananın hayalini görüyorum şimdi....CHP Genel Başkanı İnönü Kahire'de Ruzveltle, Çörçil'e harbe gireceğine dair söz vermişti. Ankara'ya dönünce İnönü hemen Mareşal Fevzi Çakmak'a gitti ve Mareşal Türkiye'nin harbe girmesine mani oldu. Bir de CHP ve İnönü Türkiye'yi harbe sokmadığı iddiasında bulunuyorlar"¹⁰⁰⁶ şeklindeki konuşması ile baştan sona CHP ve ileri gelenlerine sözlü saldırılarda bulunmuştu.

Sadık Aldoğan, konuşmasını bitirmesine müteakip radyodan çıkmış, eve giderken görevliler tarafından tutuklanmış ve İstanbul ceza evine gönderilmişti. Ceza evinde Milletvekili Muhittin Baha Pars'a hakaret etmekten dolayı tutuklanmış, gazeteci Mümtaz Faik

¹⁰⁰⁵ Burhan Belge, "1950 Seçimlerinin Tahlili", *Ulus Gazetesi*, 10 Mayıs 1950, s.1-4

¹⁰⁰⁶ *Kudret Gazetesi*, 9 Mayıs 1950, s.1-4

Fenik'in bulunduğu odaya Sadık Aldoğan'da yerleştirilmişti. Sadık Aldoğan'ın tutuklanıp ceza evine yerleştirilmesini kamuoyuna Hikmet Bayur, 8 Mayıs akşamı 19³⁰'da Ankara Radyosundan yapmış olduğu şu konuşma ile bildirmişti: *"Aziz yurttaşlarım, size şerefli bir haber vereceğim. General Sadık Aldoğan bu gün İstanbul'da Radyoevinde konuşmasını müteakip tevkif edilerek ceza evine gönderilmiştir. Yaşasın hürriyet kahramanları"*¹⁰⁰⁷

Sadık Aldoğan'ın tekrardan tutuklanmasına MP'liler tepki göstermiş ve bunun nedeni olarak da o gün İnönü'nün İstanbul'da düzenlenecek olan mitingde konuşma yapacağı ve savcılığın böyle bir günde Aldoğan'ın serbest bulunmasını uygun görmediği şeklinde iddialar ortaya atılmıştı.¹⁰⁰⁸ Sadık Aldoğan'ın kızı Gönül Aldoğan, babasının tutuklanmasına tepki göstererek, Namık Kemal'i Magosa zindanlarına atmakla, Mithat Paşa'yı Taif'te boğdurmakla, Abdülhamit'in tahttan indirilmesi nasıl engellenemediyse, babasının hapse atılmasıyla da CHP'nin iktidarını daha fazla sürdüremeyeceğini iddia etmişti.¹⁰⁰⁹

Sadık Aldoğan, Avukat Nurettin Arıçoğlu, Apdurrahman Şeref Laç ve Orhan Akça'nın mahkemeye itiraz etmeleri üzerine 10.000 lira kefaletle serbest bırakılmıştı. Aldoğan serbest kaldıktan sonra şu konuşmayı yapmıştı. *"Küçük hapis haneden büyük hapis haneye geçiyorum. İçinde yaşayan vatandaşların hür olmadığı bir vatan hapis haneden başka bir şey değildir."*¹⁰¹⁰

G. HİKMET BAYUR'UN RADYO KONUŞMASI

Millet Partisi Genel Başkanı Hikmet Bayur, seçim propaganda faaliyetleri çerçevesinde Ankara Radyosunda bir konuşma yapmıştı. Konuşmasını büyük ölçüde CHP'yi eleştirerek sürdürmüş ve CHP'nin özgürlük isteyenleri, pahalılıktan şikayet edenleri, irtica ve komünist damgası vurarak, toplumu baskı altında tuttuğunu ve kitleleri sindirdiğini, bu politikasını Amerika ve Avrupa'ya komünistlikle mücadelenin çalışması olarak yansıttığını iddia etmiş, San Fransisco Antlaşmasının gereği, Hükümet görünürde söz, yazı ve toplanma özgürlüğü verdiğini ama Şefe ve İktidara yönelik eleştiride bulunanları derhal tutukladıklarını da iddialarına eklemişti. Hikmet Bayur tüm bu çalışmaların komünistlerin işini kolaylaştırdığını belirtmiş ve halktan tüm bu yaşananlardan dolayı mutlu olmaları halinde oylarını CHP'ye vermelerini, mutlu değilse oylarını MP'ye vermelerini istemişti.¹⁰¹¹

¹⁰⁰⁷ Kudret Gazetesi, 9 Mayıs 1950, s.1-4

¹⁰⁰⁸ Kudret Gazetesi, 9 Mayıs 1950, s.1-4

¹⁰⁰⁹ Kudret Gazetesi, 9 Mayıs 1950, s.1-4

¹⁰¹⁰ Kudret Gazetesi, 11 Mayıs 1950, s.1-3

¹⁰¹¹ Kudret Gazetesi, 9 Mayıs 1950, s.1-4

VII. BÖLÜM

1950 GENEL SEÇİMLERİ

I. 1950 GENEL SEÇİMLERİNİN YAPILMASI

MP seçimlere hummalı bir biçimde hazırlanmıştı. Gerçi seçimlere az bir süre kala MP, sevilen şahsiyeti ve fahri başkanı olan Mareşal'i kaybetmişti. Daha önce de parti kurucusu Avukat Kenan Öner'de ölmüştü. MP'nin bu iki önemli şahsiyetin kaybının yanı sıra önemli ve ateşli hatiplerinden Sadık Aldoğan'ın dokunulmazlığı kaldırılmış ve birkaç defa tutuklanıp serbest kalmıştı.

Sadık Aldoğan gibi diğer önemli bir ismi, Fuat Arna'da tutuklanıp serbest kalmıştı. MP, Türk siyasi hayatının dönüm noktası olan 1950 seçimlerine işte bu olumsuz havada girmişti. 1950 seçimleri öncesi bu gelişmeler MP'nin siyasi gücünü azaltmış ve halkında ilgisinin kaybolmasına neden olmuştu.

Seçimler tüm yurttaki sessiz sakin,¹⁰¹² baskısız ve hilesiz¹⁰¹³ bir biçimde yapılmıştı. Seçimlerde bir yıldan fazla mahkumiyet almayan tutuklularda oy kullanmıştı. Gerçi oy hakkı bulunan mahkumlardan istekli olanların sayısı pek fazla değildi. Sandık ceza evine konmadığından oy verecek mahkumlar bir araçla seçim sandıklarına götürülerek oy kullanmaları sağlanmıştı.¹⁰¹⁴

Seçime katılım oranı çok yüksek olmuştu.¹⁰¹⁵ Kullanılan 8.953.055 oyun; 8.051.650'si geçerli, 901.405'i geçersizdi.¹⁰¹⁶ Seçime katılım %89,3 oranında gerçekleşmişti.¹⁰¹⁷

Seçim sandıkları açıldıkça, heyecan daha da artmış, seçim sonuçları açıklanmaya başladıkça sürpriz sonuçlar ortaya çıkmaya başlamıştı. CHP seçimlere kendine güven duyarak girmiş ama sonuçlar bu güveni boşa çıkarmaya başlamıştı. DP ise beklemediği sürpriz oranda lehine sonuçları alması karşısında şaşkınlığını gizleyememişti.

II. SEÇİM SONUÇLARI

CHP'den Sadi Irmak seçimler için "*tam bir sürpriz olmuştur*"¹⁰¹⁸ diyerek şaşkınlığını ortaya koymuş, sonuçlara inanmak istememişti. Kesin olmayan sonuçlara göre, DP açık ara

¹⁰¹² Ulus Gazetesi, 15 Mayıs 1950, s.1-3

¹⁰¹³ Kudret Gazetesi, 15 Mayıs 1950, s.1-3

¹⁰¹⁴ Kudret Gazetesi, 15 Mayıs 1950, s.1-3

¹⁰¹⁵ Ulus Gazetesi, 15 Mayıs 1950, s.1-3

¹⁰¹⁶ www.tbmm.gov.tr/1950seçimleri

¹⁰¹⁷ Türk Parlamento Tarihi(Derleyen:Kazım Öztürk), IX.D, C.I, T.B.M.M. Yay. Ankara, s.89

¹⁰¹⁸ Ulus Gazetesi, 16 Mayıs 1950, s.1-4

önde gidiyordu. DP'nin kazanma ihtimali çok yüksek çıkınca Cumhurbaşkanlığına kimin geçeceği merak konusu olmuştu. İlk izlenimlere göre Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanlığına aday olacağı kesin gözüyle bakılmıştı.¹⁰¹⁹

Seçimlerde, DP; 4.241.393 oy alarak oyların % 52,68'ini, CHP; 3.176.561 oy alarak oyların % 39,45'ini, Bağımsızlar; 383.262 oy alarak oyların % 4,76'sını almışken, seçime büyük umutlarla giren MP ise 250.414 oy alarak oyların % 3,11'ni almıştı.¹⁰²⁰

14 Mayıs 1950 seçimlerinin kesin sonuçları hala bilinmemektedir. Sonuçlar gazetelerin vermiş olduğu bilgiler doğrultusunda değerlendirilmiştir.¹⁰²¹ Vatan Gazetesine göre; DP: 464, CHP:51, MP ise 1 milletvekili¹⁰²² çıkarmış, Ulus Gazetesine göre, DP:419, CHP:67, MP:1 milletvekili,¹⁰²³ Şevket Süreyya Aydemir ise İkinci Adam adlı eserinde, DP: 408, CHP:69, MP:1 milletvekili¹⁰²⁴ çıkardığını belirtirken, Tarık Zafer Tunaya'nın Türkiye'de Siyasi Partiler kitabında, CHP:63, DP:411¹⁰²⁵ milletvekili çıkardığını yazmıştı. Türk Parlamento Tarihini araştıran T.B.M.M. yayınlarında ise; DP: 4.241.393 oyla 408 Milletvekili kazanarak, oyların %53,34'ünü, milletvekillerinin %14,17'sini, CHP: 3.176.650 oyla 69 Milletvekili kazanarak, oyların %39,9unu, milletvekillerinin %83,78'ini, MP: 250.414 oyla 1 Milletvekili kazanarak, oyların %3,5'ini, milletvekillerinin %0,21'ini, Bağımsızlar: 383.282 oyla 9 Milletvekili kazanarak, oyların %4,8'ini, milletvekillerinin %1,85'ini almışlardı.¹⁰²⁶

CHP, oyların % 40'ına yaklaşan bir oranda oy almasına rağmen Mecliste temsil oranı % 14'e karşılık geliyordu. Bu da CHP'nin büyük özenle hazırladığı çoğunluk sistemine dayanan seçim kanununun bir sonucuydu.¹⁰²⁷

DP seçimlerden büyük bir zaferle çıkmıştı. Bu zaferde Mareşal'in ölümünün de etkisi olduğu iddia edilmişti. Mareşal'in torunu Adnan Çakmak, Mareşal'in zamansız ölümü nedeniyle MP'nin çok sarsıldığını, en büyük dayanağını kaybettiğini ve Mareşal'in olmaması nedeniyle tüm muhalefet oylarının DP'ye aktığını ve bu oylar sayesinde iktidara taşındığını iddia etmişti.¹⁰²⁸

¹⁰¹⁹ Kudret Gazetesi, 16 Mayıs 1950, s.1-4, Ulus Gazetesi, 17 Mayıs 1950, s.1-4

¹⁰²⁰ www.Tbmm.gov.tr/seçimler/partiler

¹⁰²¹ Tarık Zafer Tunaya, a.g.e., s.564-659

¹⁰²² Vatan Gazetesi, 17 Mayıs 1950, s.1-4

¹⁰²³ Ulus Gazetesi, 17 Mayıs 1950, s.1-4

¹⁰²⁴ Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., s.491

¹⁰²⁵ Tarık Zafer Tunaya, a.g.e., s.561-660

¹⁰²⁶ Türk Parlamento Tarihi, a.g.e., s.8

¹⁰²⁷ Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., s.492

¹⁰²⁸ Adnan Çakmak "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları" Hürriyet Gazetesi, 19 Mayıs 1975, Tefrika 40

Millet Partisi, 1950 seçimlerinde 1 Milletvekili çıkarmıştı. Yurt genelinde 250.414 oy almıştı. Mareşal'in cenaze törenine en az 400-500 bin kişinin katıldığı düşünülürse İstanbul'daki cenaze törenine katılan sayı ile Millet Partisi'nin yurt genelinde aldığı oy sayısı karşılaştırıldığında süpriz bir sonuç çıkmaktadır. Demek ki Mareşal'in cenazesine katılanların yarısı dahi Millet Partisine oy vermemişti. Mareşal'in ülke çapındaki popülaritesi seçimlere yansımamıştı. Doğal olarak Mareşal'e değer veren, saygı duyan kitleler Mareşal'in Fahri Başkanı olduğu Millet Partisine aynı oranda ilgi duymadığı sonucu ortaya çıkıyordu. Yani kitleler Mareşal'i seviyor ama Millet Partisine oy vermiyordu. Cenaze törenine katılımın bu derecede yoğun olması Millet Partisine duyulan ilgiden kaynaklandığını düşünmek doğru değildi ve yoğunluk yalnızca Mareşal'in şahsına duyulan sevgiden kaynaklandığını düşünmek daha gerçekçi gözüküyordu.

Büyük umutlarla kurulmuş olan Millet Partisi, niçin düşündüğü oyları alamamıştı. Bunun kesin cevapları olmasa da tahmin edilen cevapları şu şekilde sıralayabiliriz:

I-)Öncelikle Millet Partisi İsmet İnönü'yü yıpratmayı, küçük düşürmeyi prensip edinmiş, her türlü söyleminde İnönü'ye saldırmak adeta moda olmuştu. Bu durum, her ne kadar toplum CHP'den ve Tek Parti Sisteminden çok memnun olmasa da İsmet İnönü'nün bir ağırlığı, kahraman olarak bir popülaritesi olduğunu düşünecek olursak, Millet Partisinin bu tavrı toplumda pek taraftar bulamamıştı.

II-)İnönü ve Celal Bayar'a suikast ihbarı idi. Reşat Aydın'ın böyle bir olayı ortaya atması ve sonra bunun bir iftira olduğunun ortaya çıkması ve Reşat Aydın'ın bir Millet Partisi Milletvekili olması toplumun gözünde Millet Partisinin güvenirliliğini yaralamıştı.

III-)Millet Partisi'nin devamlı yinelediği ve yinelemekten usanmadığı DP ve CHP arasındaki 12 Temmuz Beyannamesinden dolayı ortaya çıkan muvazaa (anlaşmalı, danışıklı dövüş politikası) olayı sayılabilir. Muvazaa propagandası Millet Partisi'nin neredeyse birinci derecede önemli bir silahı idi. Ancak bu silahın seçimlerde hiç çalışmadığı görülmüş ve DP ezici çoğunlukla iktidara taşınmıştı.

IV-)Millet Partisi'nin din politikası da yurtda pek taraftar bulmadığı seçimlerde Millet Partisi'nin aldığı oy ile ortaya çıkmıştı.

V-)Millet Partisi'nin bu şekilde az oy almasına bir etmende Mareşal'in ölmesiyle, Mareşal'in sevenlerinin oylarının bir kısmının DP'ye akmasına sebep olmuş olabilirdi. Gerçi bu konu tartışmaya açık bir konudur. Eğer Mareşal ölmemiş olsaydı Millet Partisi'nin alacağı oylarda bir patlama olacağını düşünmek pek akılca olmasa gerek. Oylar artabilir ama bunun

sonucu etkileyeceği düşünmemelidir.

VI-)Son bir etmen olarak da Millet Partisi'nin söylemlerindeki uslub sorunu sayabiliriz. Millet Partisi'nin ileri gelenlerinin konuşmalarında genel politik konuşma uslubları çok farklı bir biçimde, hakaret dolu söylemler olması, toplumda pek itibar görmemiş, birazda tepki çekmiş olabilirdi. Tabi ki bu da insanların Millet Partisi'ne bir ölçüde olsa soğumasına neden olmuş olabilirdi.

CHP'nin seçimi kaybetmesinin nedeni ise; tek parti hükümetine karşı halkın yıllardır duyduğu hoşnutsuzluğu seçimlerde DP'ye yönelerek göstermişti. Ayrıca seçim arifesinde Mareşal'in ölmesi üzerine yaşanan olayların nedeni olarak CHP'nin suçlanmış ve duyulan tepki seçimlere yansımıştı. CHP'nin laiklik politikalarından rahatsız olan tutucu çevrelerde umut olarak DP'ye yönelmiş ve tercihini CHP'den yana kullanmamıştı. Diğer önemli etkenlerde; II. Dünya Savaşı sırasında çekilen ekonomik zorluklar, gayrimüslim vatandaşlara uygulanan "*Varlık Vergisi*" gibi ekonomik yaptırımlardı.

Eski Devlet Bakanlarından Necmettin Cevheri ise 1950 seçimlerini şu şekilde değerlendirmişti: "*Çok Partili hayata geçilmesiyle vatandaş ilk defa kendini ifade etme fırsatı ve devlet işleyişine katılma imkanı bulmuş, adeta bir halk hareketi haline dönüşmüştü. Bu halk hareketi, dünya siyasi tarihine ters bir biçimde sağ yönetimi iş başına getirmişti. Bunu gerçekleştirirken de bir bilinçli davranış göstermemiş, kendini ispat ve hissettirme şeklinde bir davranış göstermişti.*"¹⁰²⁹

A. MİLLET PARTİSİ'NİN SEÇİM SONUÇLARINI DEĞERLENDİRMESİ

Millet Partisi seçime girdiği 22 ilden, 21'nde seçimi kaybetmişti. Yalnızca Osman Bölükbaşı Kırşehirden seçimi kazanıp Millet Partisi'nin tek milletvekili olma başarısını göstermişti. Yani Millet Partisini T.B.M.M.'de yalnızca Osman Bölükbaşı temsil edecekti. Millet Partisinin etkili isimleri Hikmet Bayur, Sadık Aldoğan, Ahmet Tahtakılıç, Hasan Dinçer, Ahmet Oğuz, Vasfi Raşid Seviğ, Osman Nuri Köni, Nurettin Ardıçoğlu, milletvekili seçilmeyip meclise girememişlerdi.

Millet Partisi, seçimin bu şekilde sonuçlanmasına, çeşitli yorumlar yapmışlar ve Millet Partisi için mantıklı gelen yorum ise halkın CHP'yi tasfiye edebilmek için öncelikle CHP'nin seçimi kaybetmesi gerektiği ve bu yüzden oyların parçalanmadan kullanılması ve ilk adım olarak DP'ye toplu oy vererek CHP'yi iktidardan uzaklaştırmak ve ikinci adım olarak da

¹⁰²⁹ "Necmettin Cevheri ile Söyleşi", 8 Ocak 2002, T.B.M.M., Ankara

DP'yi seçimle iktidardan uzaklaştırmak olduğu ileri sürülüyordu.¹⁰³⁰ MP'liler böyle bir savunma mekanizmasını sarılmışlar ve başarısızlığı, CHP'nin iktidardan uzaklaştırmak için oyların DP'ye aktığına inanmışlardı. Hatta bazı Millet Partililerin dahi CHP gitsin diye oylarını DP'ye verdiği iddia edilmişti. MP'nin seçimi kaybetmesinin yorumlarına Nurettin Ardıçoğlu'da baş makale ile katılmış ve onun da düşünceleri diğerinden pek farklı olmamıştı.

Nurettin Ardıçoğlu, MP'nin seçimi kaybetmesinin, halkın ilgi ve sevgi göstermediği için değil, CHP'nin tasfiye edilebilmesi için tüm muhalefet oylarının DP'ye gittiğini iddia etmişti. Ardıçoğlu, MP'nin 22 ilde seçimi kazansa dahi Mecliste CHP'ye karşı azınlıkta kalacağını ve CHP'nin baskıcı rejimini yıkamayacağını ama 63 ilde yarışa giren DP'nin kazanması halinde CHP rejimine son verecek güce erişeceğini ve halkın bunu idrak ederek oylarını MP'yi sevmesine rağmen DP'ye verdiğini iddia etmişti. Ardıçoğlu, CHP'nin yıkılmasında birinci derecede MP'nin rolü olduğunu ama bunun semeresini DP'nin topladığını belirtmişti.¹⁰³¹

Sadık Aldoğan'da DP'nin iktidara gelmesindeki başarıyı, DP'nin başarısından değil, CHP'nin iktidardan ne pahasına olursa olsun uzaklaştırılması düşüncesinden kaynaklandığını ileri sürmüştü.¹⁰³²

Nurettin Ardıçoğlu, seçimlerde MP'nin rolünü şu atasözü ile özetlemişti: "*Davulu MP çaldı, parsayı Celal Bayar topladı*". Yani tüm muhalefet gayretlerini ve çabalarını MP'nin harcadığı ama seçimi DP'nin kazandığını iler sürmüştü.¹⁰³³

B. MİLLET PARTİSİ'NİN BEYANNAMESİ

Hikmet Bayur, seçim sonuçları ile ilgili bir beyanname yayınlamış ve 14 Mayıs seçimlerinde Tek Şeflik sisteminin tasfiye edildiğini, fiili diktatörlüğün sona erdirildiğini ifade etmişti. Bayur'un yayınladığı beyanname şu şekilde idi:

"14 Mayıs seçimleri ile Türkiye'de şeflik idaresi tasfiye edilmiş bulunmaktadır. Böylece tarihimizde, belki de dünya tarihinde, ilk defa olarak fiili bir diktatörlük halkın oy pusulalarıyla sona ermiş bulunuyor ki bu netice Türk Milletinin mukadderatına sahip olmak azmi karşısında her müşkülün yenileceğini göstermek yönünden istikbale ümitle bakmak imkanını vermektedir.

Millet Partisi hürriyet ve milli irade mücadelesinde bu güne kadar üzerine düşen vazifeyi dürüst bir şekilde ve büyük bir cesaretle yapmış olmanın huzuru içindedir. Gerçekten, her zaman ve her yerde şahıs ve

¹⁰³⁰ Kudret Gazetesi, 18 Mayıs 1950, s.1-4

¹⁰³¹ Nurettin Ardıçoğlu, "Yeni Durum Karşısında MP", Kudret Gazetesi, 18 Mayıs 1950, s.1-4

¹⁰³² Sadık Aldoğan, "Oh Ne Güzel Oldu", Kudret Gazetesi, 18 Mayıs 1950, s.1-4

¹⁰³³ Nurettin Ardıçoğlu, "Ölmek Var, Dönmek Yok", Kudret Gazetesi, 19 Mayıs 1950, s.1-3

tahakküm idarelerinin zararları üzerinde ısrarla durmak, milli hakimiyet prensibine ve İnsan Haklarına uymayan hareketler kimden gelirse gelsin onunla doğrudan doğruya cepheden mücadele etmek ve bir çok arkadaşlarımızın muhakeme altına alınmasını ve hapsedilmesini şeref saymak suretiyle Millet Partisi kötü iradeye karşı toptan ve yiğitçe mücadele açmış ve halkın C.H.P. ye karşı olan muhalefetini son haddine getirmiştir. Bu duruşma karşısında iktidar her sahada çekingen olmak mevkiine düşmüş ve milli iradeye karşı gelmek cüretini kaybetmiştir.

Her ne sebeple olursa olsun umumiyetle seçimlerin hilesiz yapılmış olmasını ve beliren milli iradeye saygı gösterilmesini iktidar lehine kaydetmeyi de yerinde bir hareket sayarız.

Bu günkü duruma gelince: Mecliste kaç milletvekili ile temsil edilirse edilsin geçmişi dolayısıyla C.H.P. nin meydana gelebilecek yolsuz ve hatalı hareketlere karşı müessir surette mütedale açması imkansızdır. Bu sebepten 9'uncu Büyük Millet Meclisinde de muhalefet ve murakabe vazifesi tek temsilcisi bulunan Millet Partisine kalıyor demektir. Tek milletvekili olarak kalsa dahi Meclis içindeki murakabe vazifesini elden geldiği kadar yapmağa çalışacak olan Millet Partisi, açılmış olan milli irade devrinin memleket dertlerini kökünden kavrayacak ve kötülöklere imkan bırakmıyacak bir istikamette ilerlemesi ve şahısların üstünde prensiplerin mutlak hakimiyetini teminat altında bulundurmak yolundaki vazifesine Meclis dışında da devam edecektir.

Millet Partisi

Genel Yürütme Kurulu¹⁰³⁴

MP, seçimlerden beklediğinden çok kötü sonuç almış, kendilerine göre özeleştirilerde bulunmuşlardı. Bunu yaparken yine eski huyları olan CHP ve İnönü'ye sözlü saldırılarını da sürdürmüşlerdi.

Nurettin Ardıçoğlu, İnönü'nün muhalefet lideri olarak çalışıp, partiyi faaliyete geçireceğini söylemesine tepki göstermiş ve Hz. İsa'nın ölüyü diriltme mucizesi gösterdiği gibi İnönü'nün de bu role soyunduğunu söylemiş ve CHP'nin artık siyaseten öldüğünü iddia etmiş ve milletin idam kararı ile yaktığı CHP'yi diriltme sevdası ile hala nefes tükettiğini belirtmişti. CHP'nin muhalefet yapamaz bir hale geldiğini, çünkü iktidarı boyunca pek çok kötülöklere imza attığını ve bu yüzden halkın, CHP'den bunların hesabının sorulmasını istediğini belirten Ardıçoğlu, CHP devrinin kapandığını ve hiçbir görevinin kalmadığını, tek görevinin kanun önünde hesap verip, yargılanması gerektiğini iddia etmişti. Ardıçoğlu, CHP'nin yere serildiğini ama tam olarak ölmediğini ve ileride yeniden canlanıp hortlayabileceğini ve o zaman CHP'den korkmak gerektiğini, intikam duyguları içerisinde olacaklarını ileri sürmüş ve CHP'ye ve İnönü'ye acımamak gerektiğini, çünkü İnönü ve CHP halkın duygularını istismar edebileceğini ve İnönü'nün kininin daha da arttığını, İnönü bu gün

¹⁰³⁴ Kudret Gazetesi, 19 Mayıs 1950, s.1-3

eskisinden daha tehlikeli olacağını ileri sürmüş ve bunun için CHP'ye imkan tanınmamasının gerektiğini belirtmişti. Ardıçoğlu daha sonra, "CHP'de, İnönü'de ölmüştü. Şimdi ancak cenazeleri açıktadır. Onları da 1954'de veya daha evvel gömeceğiz! Hesaplarını sorarak gömeceğiz!"¹⁰³⁵ diyerek, yarıştan kopmadıklarını duyurmuştu.

III. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDEKİ SEÇİMLER VE YENİ HÜKÜMETİN KURULMASI

A. CUMHURBAŞKANI VE MECLİS BAŞKANLIĞI SEÇİMİ

Dokuzuncu dönem Meclis açılışı en yaşlı üye olması nedeniyle Hüseyin Cahit Yalçın Başkanlığında yapılmış ve and içme törenine geçilmişti.¹⁰³⁶

Yemin töreni bittikten sonra Meclis Başkanlığı için oylama yapılmış ve 387 Milletvekilinin katılımıyla gerçekleşen oylamada iki oy geçersiz sayılmış ve 385 oyla İçel Milletvekili Refik Koraltan oy birliği ile 9. Dönem Meclis Başkanlığına seçilmişti.¹⁰³⁷ Refik Koraltan alkışlar ile kürsüye gelmiş ve ".....tam bir tarafsızlık içinde ve şüphesiz tüzük hükümleri gereğince vazifemi yapmaya devam edeceğim...." demiş ve kısa konuşmasından sonra alkışlarla yerine geçmişti.¹⁰³⁸

Meclis Başkanlığı seçiminden sonra Cumhurbaşkanlığı seçimine gidilmiş, toplam 453 oy kullanılmış, oyların 387'sini İstanbul Milletvekili Celal Bayar almış, 64'ü İsmet İnönü almış, bir oy da eski Yargıtay Başkanı Halil Özyörük almıştı. Oy çokluğu ile yeni Cumhurbaşkanı Celal Bayar olmuştu.¹⁰³⁹

B. DEMOKRAT PARTİ HÜKÜMETİNİN KURULMASI

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, yeni hükümeti oluşturması için İstanbul Milletvekili Adnan Menderes'i görevli kılmış ve şu tezkereyi Meclise sunmuştu.

"T.B.M.M. Başkanlığına

T.B.M.M. 'nin yeniden seçilmesiyle Şemsettin Günaltay'ın Hükümetinin vazifesi hitam bulduğundan, yeni Bakanlar Kurulunun teşkiline İstanbul Milletvekili Adnan Menderes'in memur edilmiş olduğunu saygılarımla arz ederim

Cumhurbaşkanı.

Celal Bayar"¹⁰⁴⁰

¹⁰³⁵ Nurettin Ardıçoğlu, "İnönü ve CHP için Bu Memlekette Hesap Vermekten Başka İş Kalmamıştır", **Kudret Gazetesi**, 25 Mayıs 1950, s.1-4

¹⁰³⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.Dönem, C.I, (22 Mayıs 1950), s.1

¹⁰³⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.Dönem, C.I, (22 Mayıs 1950), s.5

¹⁰³⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.Dönem, C.I, (22 Mayıs 1950), s.6

¹⁰³⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.Dönem, C.I, (22 Mayıs 1950), s.7

¹⁰⁴⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.Dönem, C.I, (22 Mayıs 1950), 3. Oturum

Adnan Menderes Başbakan olmuş ve hükümeti oluşturma çalışmalarına başlamış, yeni Bakanlar Kurulunu oluşturmuştu. Yeni Bakanlar Kurulu şu şekilde oluşmuştu.

<i>“Adalet Bakanı</i>	<i>Halil Özyörük</i>	<i>İzmir Milletvekili</i>
<i>Milli Savunma Bakanı</i>	<i>Refik Şevket İnce</i>	<i>Manisa Milletvekili</i>
<i>İçişleri Bakanı</i>	<i>Rükneddin Nasukioğlu</i>	<i>Edirne Milletvekili</i>
<i>Dışişleri Bakanı</i>	<i>Prof.Dr. Fuat Köprülü</i>	<i>İstanbul Milletvekili</i>
<i>Maliye Bakanı</i>	<i>Halil Ayan</i>	<i>Bursa Milletvekili</i>
<i>Milli Eğitim Bakanı</i>	<i>Avni Başman</i>	<i>İzmir Milletvekili</i>
<i>Bayındırlık Bakanı</i>	<i>E. Korg. Fahri Belen</i>	<i>Bolu Milletvekili</i>
<i>Ekonomi ve Ticaret Bakanı</i>	<i>Zühtü Velibeşe</i>	<i>İzmir Milletvekili</i>
<i>Sağlık ve Sosyal Yard. Bakanı</i>	<i>Prof.Dr. Nihat R.Belgen</i>	<i>İstanbul Milletvekili</i>
<i>Gümrük ve Tekel Bakanı</i>	<i>Nuri Özsan</i>	<i>Muğla Milletvekili</i>
<i>Tarım Bakanı</i>	<i>Nihat İyriböz</i>	<i>Çanakkale Milletvekili</i>
<i>Ulaştırma Bakanı</i>	<i>Tevfik İleri</i>	<i>Samsun Milletvekili</i>
<i>Çalışma Bakanı</i>	<i>Hasan Polatkan</i>	<i>Eskişehir Milletvekili</i>
<i>İşletmeler Bakanı</i>	<i>Prof.Dr. Muhlis Ete</i>	<i>Ankara Milletvekili”¹⁰⁴¹</i>

Başbakan Adnan Menderes yeni Bakanlar Kurulunu, Cumhurbaşkanına sunmuş ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar Mecliste sunduğu tezkere ile yeni hükümeti onaylamıştı.

“T.B.M.M. Başkanlığına

Anayasanın 44cü maddesi gereğince hazırlanan Bakanlar Kurulu listesinin onanmış ve ilişik olarak sunulmuş olduğunu saygı ile arz ederim.

Cumhurbaşkanı

Celal Bayar”¹⁰⁴²

Seçimler öncesi heyecanlı ve hareketli günler 14 Mayıs genel seçimlerinden sonra hükümetin kurulmasıyla, Cumhurbaşkanının seçilmesiyle durgunlaşmış ve Türkiye 9. Dönemle yeni bir döneme girmiş, yeni bir sayfa açılmıştı. Seçimi kim kazanacak, Cumhurbaşkanı kim olacak, partiler ne yapacak soruları artık sona ermiş ve gözler artık yeni hükümete, Adnan Menderes Hükümetine çevrilmişti.

31 Mayıs 1950 günü yeni Başbakan Adnan Menderes hükümet programını Mecliste

¹⁰⁴¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.Dönem, C.I, (22 Mayıs 1950), 3. Oturum

uzun bir konuşma ile sunmuş ve daha sonra hükümet programı üzerine Mecliste uzun tartışmalar başlamıştı.

C. YENİ HÜKÜMETE KARŞI MİLLET PARTİSİ'NİN TUTUMU

1. Millet Partisi Adına Osman Bölükbaşı'nın Hükümet Programına Eleştirisi

Meclisteki tartışmalara MP adına Osman Bölükbaşı (MP'nin Meclisteki tek temsilcisi) katılmış ve hükümetin programına olan eleştirilerini açıklamıştı.

Osman Bölükbaşı kürsüden söze başlamadan önce sözünün kesilmemesini milletvekillerinden rica etmiş ve bunun için “*Senelerden beri, bu memlekette vatandaş hak ve hürriyetlerini hiçe sayanların sırtını yere getirmeye muvaffak olan bir milletin mümessili olarak burada toplanmış bulunuyoruz.....eski ve yeni iktidara mensup olan arkadaşlarımın sözlerime ne teşvik ne de tenkid sadedinde müdahalede bulunmamalarını rica edeceğim....*”¹⁰⁴³ demiş ve meydanlarda özgürlük isteyen DP'lilerin bu nedenle sözünü kesmemesini ve konuşma özgürlüğünü Meclis kürsüsünde esirgememelerini istemişti.

Bölükbaşı konuşmasına, Türk Milletinin uzun yıllardır süren diktatörlük idaresini yıkmak için beş yıldır mücadele ettiğini ve bunu da 14 Mayıs'ta başardıklarını ifade ederek devam etmiş ve özgürlük mücadelesini kazanan milletvekillerinin tekrardan bir Şeflik sisteminin oluşmasına engel olmaları gerektiğine inandığını da belirtmişti.¹⁰⁴⁴

Hükümet programı hakkında MP'nin görüşünü açıklarken, CHP'liler Bölükbaşı'nı alkışlayıp destek vermişlerdi. Bölükbaşı, programın çala kalem hazırlandığını ve vatandaşa güven verecek bir program olmadığı görüşünü savunmuş ve “*....bu program hastası için kati teşhis koyamamış tedavi usullerini tayin edememiş bir doktorun muvakkat mahiyetteki reçetesine benzemektedir*” diyerek, programın yetersizliğini eleştirmişti. Bölükbaşı, eski yönetimin kontrolsüz ve sorumsuz iktidar yıllarında yapmış olduğu kötülükleri, DP iktidarının açıkça ortaya koyması gerektiğini ama yeni programda bunlara temas edilemediğine şahit olduklarını belirtmiş ve eski yönetimlerin yaptıklarını “*hata, israf ve ifrat*” gibi yumuşak kelimelerle geçiştirmenin hayret ve acıyla karşıladıklarını ve daha etkili bir tepki beklediklerini ileri sürmüştü.¹⁰⁴⁵

Bölükbaşı ayrıca, eski yönetimin suistimallerle elde ettiği gayri meşru servetlerinden,

¹⁰⁴² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.Dönem, C.I, (22 Mayıs 1950), 3.Oturum

¹⁰⁴³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.Dönem, C.I, (31 Mayıs 1950), s.54

¹⁰⁴⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.Dönem, C.I, (31 Mayıs 1950), s.54

¹⁰⁴⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.Dönem, C.I, (31 Mayıs 1950), s.54-55

yeni yönetimin programında yer almadığı ve konusunun dahi olmadığından yakınmış ve bu durumdan hükümet programını özenle geri kalmakla suçlamıştı.

Ayrıca bir kumandanın emriyle 30-35 vatandaşın kurşuna dizildiği, iktidarın bu konuyu kapattığını ve bu olayı MP'nin canlandırdığını ifade etmişti.¹⁰⁴⁶ Bölükbaşı ayrıca, bir Başbakan ve Cumhurbaşkanı, bir yakınının ülkeyi soyduğunu söylemeye kimsenin cesaret edemediğini ama MP'nin buna cesaret ettiğini vurgulamıştı. Ayrıca ülkedeki Memurun Muhakemat Kanununu olduğu müddetçe memurların suç işlemeye devam edeceklerini ve adaletin bu tip insanlarla uğraşmasının mümkün olamayacağını belirtmiş ve iktidardan bu tip engellerin kaldırılmasını teklif etmişti. Engellerin ortadan kaldırılmadıkça tek parti döneminin ağır havasının içinde gayri meşru servet edinenlerden hesap sorulmadıkça, yeni iktidar halktan itibar göremeyeceğini ileri süren Bölükbaşı, geçmişin üzerine sünger çekilmemesi gerektiğini ve böyle bir şeye DP'nin hakkı olmadığını dile getiren Bölükbaşı aksi halde milletin yeni hükümete güveninin kalmayacağını belirtmişti. Bölükbaşı, DP'nin programında eski dönem zihniyeti yaratmayacağız şeklindeki ibaresine değinmiş ve hükümetin programında tek parti dönemindeki yolsuzluklara, kanunsuzluklara dokunan bir çalışma olmadığına dikkat çekmiş ve hükümetin eski dönem üzerine bir sünger çekme düşüncesinde olduğunu ileri sürmüştü. Hükümetin başarısı için kanunsuzlukları engelleyecek düzenlemelerin yapılması, eskisinin hesabının sorulması gerektiğini, aksi halde hükümetin başarısının tehlikeye düşeceğini iddia etmişti. Yolsuzlukları engellemek için Cumhurbaşkanı dahil tüm bakan ve milletvekillerinin, siyaset adamlarının mal beyanında bulunmasını vurgulayan Bölükbaşı, DP'nin programında seçimlerde hile yapanların cezalandırılması gerektiği yönünde bir düzenlemenin yer almadığını da belirtmişti.¹⁰⁴⁷

Bölükbaşı konuşmasına Anayasa ile ilgili konulara değinerek devam etmiş ve Anayasa ile ilgili değişiklik yapılacağını programına alan DP, bu değişikliği hangi yönde yapacağı hakkında açıkça bir bilgiyi hükümetin programında belirtmediğine değinen Bölükbaşı, değişikliğin nasıl yapılacağını merak ettiğini söylemiş ve DP'nin bu konuda belli bir düşüncesinin olmadığını ileri sürmüştü.

¹⁰⁴⁶ Bu olay Mustafa Muğla'lı Paşa'nın görev yaptığı, 3.Ordu Bölgesinde, Van Özalp'te İran'a kaçmaya çalışan eşkıyanın, dur emrine uymamaları neticesinde çıkan çatışmada 33 eşkıyanın vurulduğu iddia edilir. Bu olaydan uzun yıllar sonra konu tekrardan gündeme gelir ve yargılanmalar başlar. Yargılanmalar sonucunda Muğlalı Paşa idam cezasına daha sonrada bu ceza 20 yıl hapis cezasına çevrilir. Askeri Yargıtay'ın kararı bozması üzerine, ikinci mahkeme devri başlamış ama Muğlalı Paşa 11 Aralık 1951'de cezaevinde kahrından öldüğü iddia edilir. (Hürriyet Gazetesi, 19 Mart 2002, s.1-5)

Diğer bir iddia da ise Muğlalı Paşa'nın masum vatandaşları öldürmesi ve bu olay nedeniyle kahrından öldüğü iddia edilir. (Cemal Serik, "Muğla'lı-Menderes Sendromu", Özgür Politika, 10 Mart 2003), Muğla'lı Paşa'nın Edirne Kapı Şehitliğindeki mezarı 1988 yılında Ankara'daki Devlet Mezarlığına nakledilir, Harp Akademilerine de büstü konarak iade-i itibarını kazanmış olur.(Hürriyet Gazetesi, 30 Mayıs 1998, s.1-5)

¹⁰⁴⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.Dönem, C.I, (31 Mayıs 1950), s.55-57

Mecliste çoğunluğu elde eden DP'nin istediği şekilde Anayasa değişikliğine gitmek istemesinin kötü sonuçlar doğuracağını belirten Bölükbaşı, İnönü'nün bile seçimlere denk düşen günlerde Anayasa değişikliği gündeme geldiğinde bunun ancak kurultaydan karar aldıktan sonra yapılacağını ifade etmesini hatırlatmış ve Adnan Menderes'in kurultaydan karar almış bir hükümet programı ve seçim beyannamelerine yer vermedikleri bu konuyu, Mecliste ezici çoğunluğuna güvenip gündeme getirmesine tepki göstermiş ve tek parti döneminin davranışlarına benzetmişti.¹⁰⁴⁸

Bölükbaşı, antidemokratik yasalarla beş yıldır mücadele ettiklerini söyleyen DP'nin, af kanunu yakında Meclise getireceğini ama Matbuat yasası ve Antidemokratik yasaların Meclise getirilmesi ile ilgili bir çalışmanın yapılmadığını, bunun da hükümet programının bir eksikliği olduğunu ve antidemokratik yasalarla mücadele ettiğini iddia eden DP'ye yakışmadığını ileri sürmüştü. Diğer bir eksiklik olarak memurlara imtiyaz tanıdığı için iptal edilmeyen memurun muhakemat yasasını hatırlatan Bölükbaşı, bu yasanın düzeltmeye değil, iptale ihtiyacı olduğunu belirtmişti. Bölükbaşı, aşırı sol ile mücadele edecek bir hükümetin her zaman destekçisi olacağını belirtmiş, sonra da din konusuna geçmişti. Hükümetten irticanın açık tarifinin ne olduğunu ve ne anlaşıldığını sormuş, 3-4 kişinin tekbir getirmesini irtica diye suçlama yapıldığına şahit olduğunu ve böyle uygulamalara karşı olduğunu ileri sürmüştü. Hükümetin din işlerinde ne gibi planları olduğunu, din idaresinin cemaat işi mi, yoksa devlet işi mi olduğu yönünde ne düşündüklerini merak ettiğini ve hükümetin görüş bildirmesini istemişti. Ceza kanunlarında elastiki ve kesin olmayan hükümlerin yer almasına karşı olduklarını açık olmayan, ölçüsü belli olmayan kanunlara MP olarak karşı olduklarını belirtmişti. Devlet Başkanlığı ile Parti Başkanlığının ayrıldığına dair bir uygulama göremediklerini belirtmesi üzerine Menderes, Devlet Başkanlığı ile Parti Başkanlığının ayrıldığını söylemişti.¹⁰⁴⁹

2. Millet Partisi'nin Hükümetin Dış Politikasını Eleştirmesi

Bölükbaşı, MP olarak Batı demokrasileriyle maddi, manevi işbirliği yapmaya hazır olduklarını ve Birleşmiş Milletlerinin üyesi olmaya taraftar olduklarını; İngiliz ve Fransız ittifakına, Amerika dostluğuna tam manasıyla bağlı olduklarını ifade etmişti. Daha sonra da şu konulara dikkat çekmişti:

“1-Dünya güvenini sağlamak için yapılmış olan yeni ittifak ve anlaşmalara biz alınmadık

2-Demokrasi dünyanın bir ön karakolu olduğumuz halde bu durumun

¹⁰⁴⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.Dönem, C.I, (31 Mayıs 1950), s. 57-58

¹⁰⁴⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.Dönem, C.I, (31 Mayıs 1950), s.58-59

bize yüklettiği külfetleri karşılayacak ölçüde yardım görmemekteyiz."¹⁰⁵⁰

Dış politika görüşlerini değerlendirip, ülkeye yapılan ekonomik yardımların, yurdun gelişimine değil de bütçe açıklarını kapatmaya çalışan tek parti yönetimini eleştirdikten sonra, Bölükbaşı ekonomik sorunlara değinmişti.

3. Ekonomik Görüşleri

Tasarruf ve denk bütçe zorunluluğu, Tek Parti yönetimlerinin devamlı olarak ortaya attıklarını ama hiçbir zaman uygulamaya konulmadığını, çünkü CHP'nin kendi rahat ve menfaatini ön planda tutup, halkın sıkıntılarına devamlı suretle kayıtsız kalmasından dolayı, tasarruf ve denk bütçe olayının hiçbir zaman gerçekleşmediğini ileri süren Bölükbaşı, o yüzden yeni yönetimin tasarruf zorunluluğunda samimi radikal kararlar alması gerektiğini ve bu kararları alacak mevkide olduğunu ifade etmişti. Yeni Yönetimin tasarruf konusunda ne planları olduğunu öğrenmek istediğini belirten Bölükbaşı, aksi takdirde tasarruf olayının laftan öteye geçemeyeceğini ileri sürmüştü.

MP'nin ekonomik alanda ılımlı ve liberal bir görüşü olduğunu, özel mülkiyete ve özgürlüğe dayanan ekonomik rejimde, ekonomik alanın asıl olarak kişisel veya şirket teşebbüslerine açık olması gerektiğine inandıklarını belirtmişti. Devlet İktisadi Teşekküllerinin, ekonomik ve işletme denetleme sisteminin yerleşmesi gerektiğine inandıklarını ifade etmişti. Ofislerin verimli ve amacına uygun kullanılması gerektiğini belirtmişti. Ziraat konusunda da binlerce çiftçinin eski teknoloji, karasabanla ziraat yaptığı, bunlar için herhangi bir planlama olmadığına, bu nedenle programın olumlu bir manası olamayacağını ileri sürmüştü. Programda petrol ile ilgili çok önemli eksikliklerin olduğunu belirten Bölükbaşı, hükümetin köylüyü topraklandırma sorununa nasıl bir çözüm bulduğunu ve ne gibi planları olduğunu da sorarak, bu konunun açıklığa kavuşmasını istemişti.¹⁰⁵¹

Bölükbaşı, orman ve orman köylüsünün sorunlarına kalıcı ve akılcı çözümlerin getirilmesi gerektiğini ve önlemlerin alınmasının zorunluluk olduğunu ifade etmişti. Orman sorunu gibi hükümetin sağlık sorunlarına da programda kalıcı bir planlama olmadığına değinen Bölükbaşı, eğitim sorununa da hükümetin programında beylik laftan öteye gidilmediğini belirtmiş ve yeniden yapılanmanın zorunluluk olduğuna inandığını belirtmişti.

Bölükbaşı daha sonra işçi hakları, sendikalaşma konularına değinmiş ve Adalet konusunda, hakim ve savcılarının terfi, atama ve cezalandırma yetkilerini yine kendi

¹⁰⁵⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.Dönem, C.I, (31 Mayıs 1950), s.59

¹⁰⁵¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.Dönem, C.I, (31 Mayıs 1950), s.58-62

teşkilatlarına bırakılması gerektiği ve MP'nin programına aldıklarını ifade etmişti.¹⁰⁵²

Osman Bölükbaşı'nın hükümet programını eleştirmesinden sonra, Başbakan Adnan Menderes eleştirilere cevap vermiş ve MP'nin seçimlerde milletçe tasfiye edildiğini, DP'den kopardıkları 20'ye yakın milletvekilinden bir milletvekiline düştüklerini ve politika konusunda da açık ve net görüşlere sahip olmadıklarını ileri sürerek MP'ne bir hayli yüklenmişti.¹⁰⁵³

Başbakan Menderes'in, MP'nin dış politika görüşü net değil demeci vermesi üzerine, MP'den tepki gecikmemiş ve Nurettin Ardıçoğlu derhal bir cevap vermişti.

Ardıçoğlu'na göre Menderes bu konuşmayı maksatlı yapmış ve MP'yi toplum önünde şüpheli bir hale sokmayı planladığını iddia etmişti. Bu plana göre MP'nin batı demokrasisine değil de Rusya'ya yakın olduğu havası yaratılmasının düşünüldüğünü ileri süren Ardıçoğlu, bu şekilde MP'nin prestijini halk katında ve demokrat dünya katında sarsılacağını ve Menderes'in bunu amaçladığını iddia etmişti.¹⁰⁵⁴

4. Hikmet Bayur'un, Menderes'in Tutumuna Tepkisi

MP Kayabaşı Parti Teşkilatı açılışı için MP'liler hazır bulunmuş, İl Parti Başkanı Avukat Kemal Tamer, DP'yi seçildikleri günden beri desteklediklerini ancak DP'nin durup dururken MP'ye sözlü saldırıda bulduklarını ve bunun bir tahrik olduğunu ifade etmişti. Sözü daha sonra genel başkan Hikmet Bayur almış ve seçimle iş başına gelmiş DP'nin ülke yararına çalışmasını temenni ettiklerini ve namuslu çalışmaları halinde daha da uzun iktidarda kalmalarını arzuladıklarını söylemiş ve DP'ye yapılacak en büyük yardımın onlara karşı yapacakları eleştiriler olduğu ve bunu yapabilecek tek partinin MP olduğunu iddia etmiş, en büyük kötülüğün ise yaptıkları yanlış ve hatalı uygulamalara sessiz kalmanın olduğunu belirtmişti. Ancak DP'nin tutumunun yanlış olduğu ve eleştiriye karşı olacaksa, sonunun kötü olacağını iddia etmişti. Menderes'in tavrını uygun görmeyen Bayur: *"Demek ki Başbakan vazifesini müdrik değildir. Akıl ermiyor. Bu millet Onu sağa veya sola çatmak için o mevkiye getirmedi. Vazifesinin icabını yapması için getirdi"*¹⁰⁵⁵ diyerek Menderes'in hareketlerini onaylamamıştı.

Osman Bölükbaşı'da, hükümetten, eleştirilerine ve sorduğu sorulara cevap alamadığını, karşılığında MP'yi dünyaya ve millete jurnal etkilerini, iktidarın değiştiğini

¹⁰⁵² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.Dönem, C.I, (31 Mayıs 1950), s.62-64

¹⁰⁵³ Kudret Gazetesi, 3 Haziran 1950, s.1-3

¹⁰⁵⁴ Nurettin Ardıçoğlu, "MP'nin Dış Politikası", Kudret Gazetesi, 5 Haziran 1950, s.1-4

¹⁰⁵⁵ Kudret Gazetesi, 5 Haziran 1950, s.1-4

ancak düşüncenin değişmediğini ifade etmiş ve seçimlerin hilesiz yapıldığını çünkü MP'nin iktidara gelemeyeceğini bildiklerini ve bu yüzden herhangi bir hileye başvurmadıklarını iddia etmişti. Eğer, MP'nin iktidara gelme durumu ortaya çıkarsa, CHP'nin ne yapıp edip bunu engelleme yoluna gideceğini çünkü iktidardaki MP tüm sorumluları, suçluları, yolsuzluk yapanları cezalandıracağını ve bunu da bildiklerini ileri sürmüştü. DP'nin geleceği belli olduğundan herhangi bir hileye başvurulmadığını, çünkü DP'nin eski defterleri karıştırmayacağı, CHP için bir tehlike teşkil etmeyeceğinin bilindiği iddia etmişti.¹⁰⁵⁶

D. ARAPÇA EZAN TARTIŞMALARI

Başbakan Adnan Menderes, hükümeti kurduktan bir hafta kadar sonra gazeteci Mümtaz Faik Fenik'e ezanın hangi dille okunacağına dair bir demeç vererek bu konudaki görüşlerini bildirmişti:

“Her taassup cemiyet hayatı için zararlı neticeler doğurur. Cemiyet hayatında esas değişikliklerin yapılabilmesi evvela taassup zihniyetinin yıkılmasına bağlıdır. Bu hakikatin iyice kavranmış olması neticesidir ki, büyük Atatürk bir takım hazırlayıcı ön inkılaplara başlarken taassup zihniyeti ile mücadele etmek lüzumunu hissetmişti. Ezanın Türkçe okunması mecburiyeti de böyle bir zaruretin neticesidir”¹⁰⁵⁷

diyen Menderes, toplumda köklü değişimler yapılabilmesi için bağnaz düşüncenin yıkılması gerektiğini, Atatürk'ün de yapacağı değişimler içinde bağnaz düşünce ile mücadele ettiğini ve Ezanın Türkçe okunmasını bu bağlamda düşündüğünü ifade etmişti.

Menderes, dışarıda Türkçe ezan okunduğunu ama cami içinde Arapça ibadet edildiğini bunun da tezatlık oluşturduğunu açıkladıktan sonra, Türkçe ezanın geçmişte bağnazlıkla mücadelenin bir aracı olduğu ama vaktiyle ihtiyaç duyulan önlemlere artık gerek kalmadığını, ezanın bu şekilde Türkçe okunmasının ve bunda ısrarlı olunmasının bu seferde inanç özgürlüğüne karşı bağnazlık teşkil edeceğini iddia etmişti.¹⁰⁵⁸

Menderes daha sonra konuyu inanç özgürlüğü içerisinde çözmeyi düşündüğünü belirtmiş ve inanç özgürlüğünün, vatandaşın en doğal hakkı olduğu bunun da laikliğin temelini oluşturduğunu, bundan dolayı da ezanın arapça okunma yasağının devamı laiklik prensibini olumsuz etkileyeceğini iddia etmişti. Menderes daha sonra *“Hükümet olarak ezan meselesi hakkında görüşümüz bundan ibarettir”* demiş, ezanın nasıl okunacağına ancak Meclis grubunda alınacak karara göre hareket edeceklerini belirtmişti.¹⁰⁵⁹

¹⁰⁵⁶ Kudret Gazetesi, 5 Haziran 1950, s.1-4

¹⁰⁵⁷ Kudret Gazetesi, 5 Haziran 1950, s.1-4

¹⁰⁵⁸ Kudret Gazetesi, 5 Haziran 1950, s.1-4

¹⁰⁵⁹ Kudret Gazetesi, 5 Haziran 1950, s.1-4

Başbakan Menderes'in Arapça Ezan ile ilgili demecine MP'den de destek gelmişti. Vasfi Raşid Seviğ, Menderes'in milletin oyları ile tasviye ettiği dediği MP'nin, olayların gelişimi ile gücünün ortaya çıktığını, DP'nin kendi programını terk edip MP'nin programına sarıldığını ve MP'nin din ve ekonomik programını taklid etmeye başladığını iddia etmişti. Ezan ile ilgili olarak da şunları yazmıştı:

*".....Din işlerine gelince hiçbir kanunun menetmediği Arapça tekbirin Mareşal'in cenaze olayında birkaç kişi tarafından okunmuş olamsını irtica diye vasıflandırmakta, Halk Partisinin son hükümeti ile birleşmiş olan Demokrat Parti ilk Hükümeti Başbakanın durup dururken Arapça ezan hakkında beyanatlarda bulunmağa mecbur oluşu üzerinde durulacak bir hadisedir. Bu hususta bildiklerimiz ve bilmediklerimiz var. Bildiğimiz, CHP iktidarını yıkabilmek için kendi partilerini bırakıp DP'ye oylarını vermiş MP'li vatandaşlar kendi oylarının da seçilmesinde müessir olması DP'li milletvekillerinden Arapça ezana müsaade edilmesini ısrarla istemişlerdir."*¹⁰⁶⁰

diyerek daha önce Mareşal'in cenazesinde okunan birkaç tekbiri irtica olarak görüp CHP ile ortak görüş bildiren DP'nin ne oldu da birden Arapça ezan konusunda dönüş yaptığını merak ettiğini belirten Seviğ, DP'ye oy vermiş MP vatandaşlarının DP'den ezanın Arapça okunması için çalışma beklediklerini de söylemişti.

V.Raşid Seviğ, Arapça ezanın Atatürk tarafından yasaklanmadığını, Atatürk'ün ölümünden sonra Refik Saydam hükümeti tarafından 1941 tarihinde Ceza Kanununun 4055 sayılı kanun ile yapılan değişiklikle, 526ncı maddeye "Arapça ezan ve kamet okuyanlar" ibaresinin eklenmesiyle yasaklandığını, Hikmet Bayur'un bir yazısından alıntı yaparak okurlarına açıklamıştı.¹⁰⁶¹

V.R.Seviğ, DP'nin bu ani manevrasını, MP'nin hızla gelişmesini engellemek için yaptığını ileri sürmüş ve DP'nin Millet Partisine yaklaşan bir eğilime doğru gitmeye mecbur kaldığını iddia etmişti.¹⁰⁶²

DP'nin, ani bir manevra ile Arapça ezan olayına girmesi çeşitli yorumlara yol açmıştı. Programında bu konuya yer vermeyen, MP'yi bu konularda irticacı diye niteleyen DP'nin iktidara gelir gelmez bu şekilde davranması, DP'nin kendi program ve tüzüğüne ileride de uymayacağı görüşleri oluşmuş ve DP'nin prensipsizliğe doğru sürüklendiği iddiaları ortaya atılmıştı.¹⁰⁶³

¹⁰⁶⁰ Vasfi Raşid Seviğ, "MP'nin Kudreti", *Kudret Gazetesi*, 6 Haziran 1950, s.1-4

¹⁰⁶¹ Vasfi Raşid Seviğ, "MP'nin Kudreti", *Kudret Gazetesi*, 6 Haziran 1950, s.1-4

¹⁰⁶² Vasfi Raşid Seviğ, "MP'nin Kudreti", *Kudret Gazetesi*, 6 Haziran 1950, s.1-4

¹⁰⁶³ *Kudret Gazetesi*, 8 Haziran 1950, s.1-4

1. Arapça Ezanın Kabulü

Seçimlerin yapıldığı tarihten bir ay sonra, 15 Haziran 1950 tarihinde DP Meclis Grubunun aldığı karar, Bakanlar Kurulunca Meclise, ezanın Arapça okunması için kanun tasarısı sunulmuştu.¹⁰⁶⁴

Ezanın Türkçe okunması için 2 Haziran 1941'de 4055 sayılı kanunla Türk Ceza Kanununun 526ncı maddesine ".....Arapça ezan ve kamet okuyanlar, 3 aya kadar hafif hapis cezası veya 10 liradan 200 liraya kadar hafif para cezasıyla cezalandırılır" hükmü eklenmişti.¹⁰⁶⁵

Bu yasa ile ezanın Arapça okunması yasaklanmıştı. DP hükümeti 15 Haziran 1950'de Kayseri Milletvekili İsmail Berkok ve 13 arkadaşının sunmuş olduğu yasa tasarısı, 17 Haziran 1950 günü Mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiş ve 5665 numara ile yasak kaldırılmıştı.¹⁰⁶⁶

Arapça ezan kabul edilince MP'den destek gelmiş, gözler CHP'ye çevrilmişti. CHP adına Cemal Raşid Eyüpoğlu söz almış ve ezanın bir dil ve milli bilinç sorunu olduğunu düşündüklerini, o zamana kadar Türkçe okunmasının benimsendiğini, bununla birlikte Arapça ezan okunmasının ceza konusu olmaktan çıkarılmasına CHP adına karşı olmadıklarını açıklamıştı.¹⁰⁶⁷

DP Ankara Milletvekili Talat Vasfi Öz, Arapça yasağının Atatürk zamanında değil, 1941 yılında konduğunu¹⁰⁶⁸ belirterek, bir anlamda kamu oyuna biz Atatürk'ün koyduklarını kaldırmıyoruz, bu uygulamaya zaten 1941 yılında başlandı diyerek Atatürk'e karşı olmadıklarını ima etmiş oluyordu.

Vasfi Öz'ün bu düşüncesine Hüseyin Cahit Yalçın'dan itiraz gelmişti:

*".....Arapça Ezan Atatürk zamanında değil Refik Saydam'ın başkanlığı zamanında konmuş bir kanun ile menedilmiştir denildi. Bunu söyleyenler neyi ispat etmiş oldular? Arapça ezanı Atatürk tesis etmiş değil midir? Halk Partisinin Refik Saydam hükümeti bir kanun ile bu hareketi takviye etmişse Atatürk İnkılabına sadakat göstermekten ve onu mahfuz tutmak için uyanık bulunduğunu önletmekten başka bir şey yapmamıştır. Hücumun Refik Saydam Kabinesine değil Atatürk İnkılabına tevcih edildiğini anlayacak kadar bu millette idrak ve mantık vardır."*¹⁰⁶⁹

¹⁰⁶⁴ Kudret Gazetesi, 16 Haziran 1950, s.1-3

¹⁰⁶⁵ Türk Parlamento Tarihi, 9.D, C.I, a.g.e., s.354

¹⁰⁶⁶ Türk Parlamento Tarihi, 9.D, C.I, a.g.e., s.371

¹⁰⁶⁷ Kudret Gazetesi, 17 Haziran 1950, s.1-3

¹⁰⁶⁸ Kudret Gazetesi, 17 Haziran 1950, s.1-3

¹⁰⁶⁹ Hüseyin Cahit Yalçın, "Millele Malolmamış İnkılaplar", Ulus Gazetesi, 1 Temmuz 1950, s.1-3

Hüseyin Cahit Yalçın bu sözleri ile direk olarak bu yasayı çıkaranların Atatürk'e ve devrimlerine karşı olduklarına inandığını belirtmişti.

Ezanın Arapça okunmasına eleştiriler sürerken Antakya'da kurbanlar kesilmiş, hükümete teşekkür telgrafları çekilmişti. Doğuda ise ezanın Arapça okunacağı süratle yayılmış ve sevinç gösterilerine neden olmuştu.¹⁰⁷⁰

¹⁰⁷⁰ Vatan Gazetesi, 18 Haziran 1950, s.1-3

VIII. BÖLÜM

1950 SEÇİMLERİ SONRASI MİLLET PARTİSİ'NDEKİ GELİŞMELER

I. MİLLET PARTİSİ BİRİNCİ BÜYÜK KONGRESİ (17 HAZİRAN 1950)

A. BİRİNCİ GÜN

MP'nin I. Büyük Kongresi 17 Haziran 1950 tarihinde Ankara Bomanti Salonunda yapılması kararlaştırılmıştı. Kongre başlayacağı tarihte Nurettin Ardıçoğlu, kongre öncesi Ankara'ya gelen delegelere seslenen bir makale yazmış ve kısaca MP'nin o güne kadar ki gelişmesini ve özelliklerini anlatmıştı.

Öncelikle, MP'nin ülkedeki yaşanan demokrasi krizinden doğduğunu, DP'nin muvazaa oyunları içinde çıkmaza girdiği bir anda, davayı yeniden dürüst yola sokmak ve milletin umudunu kurtarmak maksadıyla partinin temellerinin atıldığını belirtmişti. MP'ye çeşitli hücumlar yapıldığını ama bunlardan yılmadıklarını, demokrasi devrimini yozlaştırmaktan kurtardıklarını ve tek parti zümre baskısını yıprattıklarını ve bu çabalarıyla 14 Mayıs ihtilalinin gerçekleşmesinde baş rolü oynayarak CHP'nin yıkılmasında en etkili görevi üstlendiklerini iddia etmişti. Ardıçoğlu, MP'nin insan hak ve özgürlüklerine saygılı, ekonomide liberalizmi benimsemiş, muhafazakar ve milliyetçi bir anlayışta olduğunu tekrarlamış ve devrimler yerine sosyal evrimi benimsediklerini, hakiki laikliği temsil ettiklerini iddia etmişti.¹⁰⁷¹

Ardıçoğlu'nun, MP'nin herkesin bildiği özelliklerini sayarken devrimler yerine sosyal evrimden bahsetmesi dikkat çekici bir noktadır. Bahsedilen Atatürk İnkılaplarıdır. Ülkeyi bir an önce uygarlığa, aydınlığa çıkartacak devrimlere inanmadığı, tepeden inme gelen uygulamalar yerine, tabandan evrimle yani; tabanın yıllar içersinde yavaş yavaş, zamana yayarak sosyal bir değişim ile amaçlanan yere gidilmesini benimsediği anlaşılıyor. Ancak, ülkenin bu kadar zaman kaybetmeye tahammülü olmadığını idrak edememiş ki devrimleri bu şekilde sosyal evrim adı altında eleştirmişti.

DP'nin başarısında MP'nin inkar edilemez bir katkısı olduğunu iddia etmiş olan Ardıçoğlu, MP'ye duyulan tüm sempatiye rağmen, halkın muhalefet oylarının bölünmemesi için DP'ye oy verdiğini söylemişti. DP'nin ezici çoğunlukla iktidara gelmesinin insanlarda bir çekingenlik yarattığını, gerçek bir muhalefet partisine ihtiyaç duyduğunu ve bu yüzden insanların MP'ye yöneldiğini ileri sürmüştü. Ardıçoğlu, 14 Mayıs'tan önce özgürlük mücadelesi verildiğini, 14 Mayıs'tan sonra ise normal parti mücadelesinin yaşanacağını

belirterek, önemli olanın parti programları ve parti düşünceleri olduğunu vurgulamış ve artık program ve düşüncelerinin mücadele edeceğini ifade ettikten sonra CHP ve DP'nin, düşünce sisteminin MP önünde ezildiğini ve DP'nin MP programını kopya ettiğini, din ve ekonomi konusunda MP'nin düşüncelerine döndüklerini, Arapça ezan konusunda da bunu ispatladıklarını iddia etmişti.¹⁰⁷²

Ankara Bomanti Salonunda kongre çalışmaları başlamış, başkanlık kürsüsünün bulunduğu sahnede MP ileri gelenleri yerlerini almışlardı. İlk göze çarpanlar Hikmet Bayur, Hasan Dinçer, Vasfi Raşid Seviğ, Osman Nuri Köni, Ahmet Tahtakılıç, Sadık Aldoğan, Suphi Batur, Enis Akaygen, Ahmet Oğuz, Mustafa Kentli'ydi. Görüldüğü gibi MP'nin tüm önemli şahsiyetleri Kongreye katılmışlardı. Ahmet Tahtakılıç yoklama almış, 244 delegeden 194'ünün geldiği ve çoğunluğun sağlandığını açıklayarak I.Millet Partisi Kongresini açmıştı. Kongre başkanlığına Vasfi Raşid Seviğ, II. Başkanlığa da Fuat Arna ve Mehmet Atalay seçilmişti.¹⁰⁷³

B. VASFİ RAŞİT SEViĞ'İN KONUŞMASI

Kongre başkanlığına seçilen Seviğ, partilileri Atatürk, Mareşal Fevzi Çakmak¹⁰⁷⁴ ve Kenan Öner¹⁰⁷⁵ için bir dakikalık saygı duruşuna çağırması, daha sonra bir konuşma yapmıştı:

"Türk Milletinin tesellisi ve ümidi olan bir partinin ilk kongresinde başkan seçilmiş olmaktan dolayı duyduğum iftiharın şükranını ifade edebilmekten acizim. Atatürk için yaptığımız sukut saygısı MP'nin Atatürk İnkılaplarına cephe almış bir parti olmadığını aleme ispat edecektir. Bu memleketin en büyük felaketi her hareketin mazi ile bir intika halinde tecelli etmiş olmasındandır. MP Atatürk'ten ayrılmış değildir, onun faaliyeti bilakis Atatürk İnkılabına bir kazançtır. Yani Atatürk İnkılabının bir tekamülüdür. Bütün dünyanın hürmet etmiş olduğu Atatürk'e hiçbir Türk hürmetsizlik gösteremez. MP içinde Atatürk'e saygı ve sevgi göstermeyecek hiçbir fert yoktur.¹⁰⁷⁶ Bu parti Atatürk'ün muhalifi değildir. Atatürk'ün yaptıklarına yenilikler ilave eden bir partidir. Biz maziden ayrılmıyoruz. Bu memleketi bu mes'ut hale getiren adam halkın minnetini kazanmıştır. Almanya'da bulunduğum zaman bize düşman olanlar Atatürk Çankaya'da Rum kızları ve Ermeni dilberleriyle eğleniyor diyorlardı. Frankfurt Zeytung keşke Almanya'da da bütün Alman kızlarıyla eğlenecek bir adam çıksada Versay muahedesini parçalasa diyordu.¹⁰⁷⁷ MP'ye mürteci bir parti olduğu iftirası yapılmaktadır. MP softalar partisi değil laikler partisidir. MP Cumhuriyet kanunlarının mutlak egemenliğini kabul etmiş bir partidir. MP devleti; hiçbir din ve hiçbir mezhebin vesayeti ve ne de himayesi altına koyar. Bütün dinleri

¹⁰⁷¹ Nurettin Ardiçoğlu, "Büyük Kongre Delegelerine Açık Mektup", Kudret Gazetesi, 17 Haziran 1950, s.1-4

¹⁰⁷² Nurettin Ardiçoğlu, "Büyük Kongre Delegelerine Açık Mektup", Kudret Gazetesi, 17 Haziran 1950, s.1-4

¹⁰⁷³ Vatan Gazetesi, 18 Haziran 1950, s.1-3

¹⁰⁷⁴ Vatan Gazetesi, 18 Haziran 1950, s.1-3

¹⁰⁷⁵ Kudret Gazetesi, 18 Haziran 1950, s.1-3

¹⁰⁷⁶ Kudret Gazetesi, 18 Haziran 1950, s.1-3

¹⁰⁷⁷ Vatan Gazetesi, 18 Haziran 1950, s.1-3

ve mezhepleri devletin himayesi altında bulundurur. Taassubu devlete hakim kılmayı kabul etmediği gibi devletinde herhangi bir dine karşı taassupla hareket etmesini kabul edemez. MP ne ilmi ve ne de hürriyeti hiçbir dinin vesayeti altına koyamaz. Laiklikte bundan ibarettir.

MP gerçi muhaliftir; fakat asla körü körüne muhalefet yapan bir parti değildir. Hatta milletin hür iradesi ile iktidara gelmiş hükümetin muvaffakiyetini MP kadar candan isteyen bir parti yoktur. Milletin şerefi bizi bu temenniye sevketmektedir. MP bu asıl hisleri onu diğer partilerden üstün kılmaktadır.¹⁰⁷⁸

diyerek konuşmasını bitirmiş ve kongreyi açarak başkanlık divanı üyeleri seçimine gidilmiştir.

C. KONGREDE YAŞANAN ÇELENK KRİZİ

Birinci Kongre, Fevzi Çakmak'ın ölümünden sonra MP'nin değiştiğini ve İnkılap karşıtlarının güçlendiğini gözler önüne sermişti. Bunu ortaya koyan bir gelişmede çelenk krizi idi.

Divan seçimi yapıldıktan sonra MP Trabzon Kongresinde yapılan bazı yolsuzlukları incelemek için bir komisyon kurulmasına karar verilmiş ve avukatlardan oluşan 5 kişilik bir komisyon seçilmişti.¹⁰⁷⁹

Kongre Başkanı Seviğ, kurul adına hazırlanan iki çelengin Atatürk'ün geçici kabrine konması için delegeler arasından bir heyet seçilmesini oya koymuş¹⁰⁸⁰ ve Kudret Gazetesine göre alkışlarla kabul edildiği bildirilen teklif aslında gazetelerin dediği gibi alkışlarla kabul edilmemiş bir çok tartışmaya neden olmuştu.

Başkanın çelenk koyma teklifi üzerine Ertuğrul Akça adlı İstanbul delegesi **“Kime sordunuzda çelenk hazırladınız”¹⁰⁸¹** demesi üzerine ortam birden uğultu içerisinde kalmış, ortam karışmış ve gürültüden hiçbir şey anlaşılabilir olmamıştı. Kongre Başkanı Seviğ bu durumdan etkilenmiş ve kürsüden inerek salon içerisinde dolaşmaya başlamış ve onun boşalttığı yere Fuat Arna geçmiş ve durumu idare etmeye çalışmıştı.¹⁰⁸² Kargaşa devam ederken İzzet Mühürdaroğlu söz almış ve **“Bizim çelenk hadisesinde ileri sürmek istediğimiz yepyeni bir zihniyetin ifadesidir. Biz çelengi bu memleket için kanlarını dökmüş şüheda için gönderiyoruz. Çelenkler ancak meçhul asker anıtlarına gider. Halk Partisinin, Demokrat Partisinin usulünü terk edelim. Çelenkleri Ulus Meydanındaki Meçhul Asker anıtına**

¹⁰⁷⁸ Kudret Gazetesi, 18 Haziran 1950, s.1-3

¹⁰⁷⁹ Ulus Gazetesi, 18 Haziran 1950, s.1-4

¹⁰⁸⁰ Kudret Gazetesi, 18 Haziran 1950, s.1-3

¹⁰⁸¹ Vatan Gazetesi, 18 Haziran 1950, s.1-4

¹⁰⁸² Ulus Gazetesi, 18 Haziran 1950, s.1-4

gönderelim."¹⁰⁸³ Diyerek çelengin Atatürk'ün geçici mezarına konmamasının değişik bir yolunu teklif etmişti.

İzzet Mühürdaroğlu'nun kendince parlak ve zekice sunduğu teklife, başka bir delege: *"Atatürk bu memlekette bütün orduyu ve Meçhul Askeri temsil eder. Ona göndermek kafidir."*¹⁰⁸⁴ diyerek onurlu bir çıkış yapmış, diğerleri ile aynı düşüncede başka bir delege de *"Türk Milletini hiç kimse temsil edemez"*¹⁰⁸⁵ şeklinde karşılık vermiş ve kargaşa daha da artmış, salon gürültüden geçilmez olmuştu.

Karışıklığın önlenemediği, sakinliğe geçildiği bir anda Fuat Arna, çelengin gönderilmesini tekrardan teklif etmiş, bir delegenin *"çelenkler gitti bile"* demesi üzerine çelenk krizi sona ermişti.¹⁰⁸⁶

Kongre açış konuşmasında Vasfi Raşid Seviğ, *"MP içinde Atatürk'e saygı ve sevgi göstermeyecek hiçbir fert yoktur"*¹⁰⁸⁷ şeklinde çok iddialı konuşsa da çelenk krizinde yaşanan olaylar Seviğ'i pek haklı çıkarmamıştı.

Hikmet Bayur, parti raporlarını okumuş, parti kuruluş nedenlerini, partililere açılan davaları, baskıları, hapse atmaları anlatmış ama tüm bunların MP'yi genişlettiğini ve geliştirdiğini ve bunun için CHP'ye teşekkür edilmesi gerektiğini ifade etmişti. Seçimlerde CHP'nin kaybetmesinde, MP'nin büyük payı olduğu belirtilmiş ve mali raporların okunmasına geçilmişti. Mali raporlar okunmuş ve çeşitli tartışmalar yaşanmıştı. Bunlar yaşanırken basınla ilgili bir rapor okunmuştu. Bu raporda MP'nin basınla iyi geçinmediği için zararı milletin çektiği, bu yüzden basınla daha anlayış içerisinde temaslarda bulunulmasına özen gösterilmesi gerektiği belirtilmişti.¹⁰⁸⁸

Kongrede 1950 seçimleri ve MP'nin kan kaybının nedenleri üzerinde durulmuş ve söz alan delegeler halkın CHP'yi yıkmak istediğini, MP'nin de daha emekleyen bir çocuğa benzediğini bilen halkın, DP'ye oy vererek CHP'yi yıktığını belirtmiş, daha sonra MP içerisinde bir takım aksaklıkların olduğu, Ankara Seçim listesindeki bazı adayların isminin değiştirildiği, yerlerine etkili kişilerin konduğunu ve bu yüzden Ankara'da seçimi kaybettiklerini iddia etmişti. MP'nin seçimlerde olumlu sonuç alamamasını bazı delegeler ise seçim çalışmalarının yalnızca Afyon, Sinop ve Kastamonu'da yoğunlaşmasından

¹⁰⁸³ Vatan Gazetesi, 18 Haziran 1950, s.1-4

¹⁰⁸⁴ Vatan Gazetesi, 18 Haziran 1950, s.1-4

¹⁰⁸⁵ Vatan Gazetesi, 18 Haziran 1950, s.1-4

¹⁰⁸⁶ Ulus Gazetesi, 18 Haziran 1950, s.1-3

¹⁰⁸⁷ Kudret Gazetesi, 18 Haziran 1950, s.1-3

¹⁰⁸⁸ Vatan Gazetesi, 18 Haziran 1950, s.1-4

kaybettiklerini ileri sürmüştü.¹⁰⁸⁹

Kongrenin ilk günü çelenk olayı hariç normal geçmiş, konuşmacıların klasik MP üslubun da konuşmamış olması, kongreyi takip eden basın için umut verici bir gelişme olarak değerlendirilmişti.

Kongreyi takip eden gazeteci Ahmet Emin Yalman'da gelişmelerden umutlanan gazetecilerden biriydi. A. Emin Yalman, kongredeki konuşmaların MP mitinglerindeki gibi olmaması, düşünen, hak arayan, çalışkan gençlerin bulunmasını, MP adına sevindirici bir gelişme olarak algılamıştı. Bir delegenin basın hakkındaki olumlu raporu okuması, kongrede gazetecilere kibar, misafirperver davranılmasının göze çarpan olumlu davranışlar olarak görülmüştü. Bu gelişmeler üzerine Yalman, *".....MP'nin kongresinin ilk perdesi bu suretle kapanınca, ben çok ferahlık duydum. MP'nin bir nizam ve milli işbirliği partisi haline geldiğini, yıkıcı amillerin artık bu partide bir siyasi destek bulamayacaklarını düşünerek trene atladım ve İstanbul'a geldim. Yolda kimi görmüşsem, milletin seçim şeklindeki şok tedavisinin MP'yi bile şifaya kavuşturduğunu müjdeledim"*¹⁰⁹⁰ diyerek MP'deki olumlu gelişmelerden duyduğu sevinci belirtmişti.

D. KONGRENİN İKİNCİ GÜNÜ

Olumlu bir havada geçmiş kongrenin birinci gününden sonra, ikinci gün çalışmaları başlamış ve konuşmacılar söz almaya başlamıştı. İlk konuşmacı Aydın delegesi Cemil Işılak olmuş ve biraz öz eleştiri kokan bir konuşma yapmıştı. Işılak, seçimlerde tüm yurt çapında teşkilatlanmayı yapamamaları sonucunda vatandaşın tercihi olamadıklarını, Genel Kurulun bu konuda ihmali olduğunu dile getirdikten sonra, basınla iyi ilişkiler içerisinde olamadıklarını, bazı İstanbul'lu partililerin basına karşı hiçte hoş olmayan davranışlar sergilediklerini *"basını dize getireceğiz"* gibi sözlerle basını MP aleyhine çevirdiklerini ve basını tahrik ettiklerini, bu davranışın hatalı olduğu ve basını küçük görmek manası taşıdığını dile getirmişti.¹⁰⁹¹

MP İstanbul delegesi avukat Şeref Gözübüyük, etkili eleştirilerde bulunmuş ve MP'de diğer partilere göre sınırsız söz özgürlüğüne sahip olduğu ve bunun yanlış kullanıldığını iddia etmiş ve partide, disiplinsizlik, gereğinden fazla sert konuşmak, DP ile çok meşgul olmak gibi olumsuzlukların olduğu ve parti programını gerektiği önemle tanıtılamaması gibi etmenlerin MP'yi başarısızlığa götürdüğünü belirtmişti. Buna benzer eleştirileri Osman Akça adlı delegede dile getirmiş ve teşkilatlanamama ve basınla kötü ilişkilerin MP'yi bu hale

¹⁰⁸⁹ Vatan Gazetesi, 18 Haziran 1950, s.1-4

¹⁰⁹⁰ Ahmet Emin Yalman, "Tesirsiz Kalan Şok Tedavisi", Vatan Gazetesi, 19 Haziran 1950, s.1-4

¹⁰⁹¹ Kudret Gazetesi, 19 Haziran 1950, s.1-3

getirdiğini iddia etmişti.¹⁰⁹²

Kongrenin havası, konuşmacıların temkinli, yapıcı, uzlaşıcı bir davranış göstermesi ile gayet olumlu geçmişti. Daha sonra konuşmacı olarak söz alan Bolu delegesi Dr. Haydar Seçkin tüm olumlu havayı dağıtacak bir konuşma yapmıştı. Haydar Seçkin: “*Basın, MP’ye karşı en büyük suçludur. Bizi mağlup eden DP ve CHP değildir. Millet in imajını sarsan şu basın (kongreyi izlemeye gelmiş gazetecileri elle göstermiş) yanlış yoldadır, arkadaşlar! “Sert konuşulmuş” diyorlar, basın gücendirilmiş, vay benim vay! Celal Bayar’ın bir köye gittiğini yazıyorlar, İnönü’yü adım adım takip ediyorlar. MP’nin teşkilat kurduğu yerleri bile bildirmiyorlar. Kahrolsun basın*”¹⁰⁹³ diyerek tüm başarısızlıkların sebebinin basın olduğunu dile getirmiş, tüm bu tahrik edici konuşmalarını soğukkanlılıkla dinleyen gazeteciler, Haydar Seçkin’in konuşmasını, dinleyicilerin büyük çoğunluğu coşku ile alkışlamaya başlayınca, salonu terk etme ihtiyacı duymuşlardı. Gazeteciler acele ile dışarı çıkarken, Haydar Seçkin konuşmasına devam etmiş ve “*Böyle matbuata yuha olsun! Yuha! Size yuh çekmeye devam ediyorum*” demiş ve delegeler de alkışlarla destek vermeye devam etmiş ve gazetecilerin çoğu salonu terk etmişti.¹⁰⁹⁴

Dr. Haydar Seçkin’in bu şekildeki tacizkar konuşması bazı MP’lileri bir hayli üzmüştü. Kongre başkanlığına verilen önergelerle Haydar Seçkin’in konuşmalarının MP’yi bağlamayacağı bildirilmişti. İstanbul delegesi avukat Ertuğrul Akça “*Dr. Haydar’ın gazetelerimize yaptığı hücumu tasvip etmiş değilim, bilakis takbih ediyorum. Bu arkadaşımıza en güzel cevabı büyük kongrenin kahir ekseriyeti protestoları ile vermiş bulunmaktadır*”¹⁰⁹⁵ şeklinde konuşma yaparak basına karşı konuşan Haydar Seçkin’in sözlerinin kendisini bağlayacağını ve bu konuşmasının MP’ce onaylanamayacağını söylemişti.

Ahmet Emin Yalman, basına saldırı olayı için MP’deki olumlu gelişmeleri ani bir baskınla engelleme, partinin gelişmesini baltalama eylemi olarak yorumlamış, ancak çoğunluğun Haydar Seçkin’i alkışlaması Yalman’ı, partide hala psikopatlık krizinin hakim olduğu yönünde yorum yapmasına neden olmuştu.¹⁰⁹⁶

Ahmet Emin Yalman’ın, bu gelişmeleri anlattığı kitabında (Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, 1945-1970), salondan kaçışı “*....pencerelerden dışarı fırladık,*

¹⁰⁹² Kudret Gazetesi, 19 Haziran 1950, s.1-3

¹⁰⁹³ Ahmet Emin Yalman, Yakın Tarihte Yaşadıklarım, a.g.e., s.223; Vatan Gazetesi, 19 Haziran 1950, s.1-4; Ulus Gazetesi, 19 Haziran 1950, s.1-3

¹⁰⁹⁴ Vatan Gazetesi, 19 Haziran 1950, s.1-4; Ulus Gazetesi, 19 Haziran 1950, s.1-4

¹⁰⁹⁵ Kudret Gazetesi, 19 Haziran 1950, s.1-3

¹⁰⁹⁶ Ahmet Emin Yalman, “Tesirsiz Kalan Şok Tedavisi”, Vatan Gazetesi, 19 Haziran 1950, s.1-3

*canımızı kurtardık. Arkamızdan hala kohrolsun sesleri üst perdede yükseliyordu*¹⁰⁹⁷ şeklinde anlatıyordu.

Ahmet Emin Yalman, pencereden atlayarak kaçtığı anlatıyordu. Ancak Ahmet Emin Yalman, kendi başından geçmiş gibi anlattığı olayda olmasına imkan yoktu. Çünkü olayın yaşandığı tarihte kendisi İstanbul'da idi. Bunu da kendi makalesinden anlıyoruz. 19 Haziran 1950 tarihli Vatan gazetesinde yayınladığı *“Tesirsiz Kalan Şok Tedavisi”* adlı makalede Yalman: *“.....Millet Partisinin kongresinin birinci perdesi bu suretle kapanınca ben çok ferahlık duydum. MP'nin bir nizam ve milli işbirliği partisi haline geleceğini, yıkıcı amillerin artık bu partide bir siyasi destek bulamayacaklarını düşünerek ve sevinerek trene atladım ve İstanbul'a geldim. Yolda kimi görmüşsem, milletin seçim şeklindeki şok tedavisinin MP'yi bile şifaya kavuşturduğunu müjdeledim. Bir de dün sabah bir delege tarafından basının tahkir edildiğini, onun daveti üzerine ekserisinin basına yuh diye bağırdığını, gazetecilerinde kongreyi bırakıp ayrıldıklarını duymayalım mı?”*¹⁰⁹⁸

Makaleden de anlaşıldığı gibi Yalman, olayı duymuştu, yaşamamıştı...!

E. KONGRENİN KAPANIŞI

Kongrenin son günü genel kurul üyeleri seçilmişti. Genel Başkan Hikmet Bayur, Osman Nuri Köni Genel Başkan Yardımcısı, Ahmet Tahtakılıç Genel Sekreter, Ali Rıza Başkan ise Muhasip seçilmişlerdi. Daha sonra Genel Haysiyet Divanına üyeleri seçilmişti.¹⁰⁹⁹

Sadık Aldoğan bir konuşma yapmış ve CHP'yi yıllarca ayakta tutan antidemokratik yasaların 4 yıl içerisinde değil, 1 hafta içerisinde değiştirilip, yırtılıp atılması lazım geldiği, aksi halde MP'nin sert konuşmalara devam edeceğini iddia etmişti.¹¹⁰⁰

Mustafa Kentli ise konuşmasına öncelikle dini konulara ayırmış, Müslümanlığın Cumhuriyet rejimini tavsiye ettiğini ve başkanlığın irsiyeti ile yani akrabalık bağı ile geçmesini red ettiğini belirttikten sonra, İsmet İnönü'nün dar anlamda klasik bir diktatör olmadığı, yeni seçim kanunu ve ilk uygulaması ile ispat olunduğunu açıklamıştı.

Kongre çeşitli konuşmalar ve temenniler ile 19 Haziran 1950'de kapanmıştı.

F. MİLLET PARTİSİ VE BASIN KRİZİ

Basınına karşı, Bolu delegesi Haydar Seçkin'nin konuşmasına MP'liler tepki

¹⁰⁹⁷ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Yaşadıklarım*, a.g.e., s.223

¹⁰⁹⁸ Ahmet Emin Yalman, *“Tesirsiz Kalan Şok Tedavisi”*, *Kudret Gazetesi*, 19 Haziran 1950, s.1-3

¹⁰⁹⁹ *Kudret Gazetesi*, 20 Haziran 1950, s.1-3

göstermiş ve MP'yi bağlamayacağını bildirmişlerdi. Kongre esnasında bu konuşmadan sonra ilk tepkiler Divan Başkanlığına sunulan öneriler olmuş ve 4 Muhalif oya karşı,185 oyla gazetecilerden özür dilenmesine karar verilmiş¹¹⁰¹ olması çoğunluğun bu olayı onaylamadığını göstermişti.

MP Genel İdare Kurulu basın ile ilgili son gelişmeler için bir tebliğ yayınlamış ve MP olarak kongre gazetecilerine yapılanları onaylamadıklarını ilan etmişlerdi:

“Millet Partisi Genel Başkanlığından tebliğ edilmiştir.

17.6.1950 Cumartesi günü başlayan ve 19.6.1950 tarihinde kapanan Genel Kongremizde, bir delegenin söz hürriyetinden istifade ederek şahsına ait fikirleri kongrece basına müteveccih bir hareket telakki edilerek yapılmakta olan neşriyatın ve hadisenin iç yüzü aşağıda bildirilir.

1-18.6.1950 günü kongrede söz alan Bolu delegelerinden birinin Vatan gazetesi ve başyazarı hakkında tarizkar konuşmalarından müteessir olan basın mensupları neticeye intizar etmeden kongreyi terk etmişlerdir.

2-Bu yolda konuşan delege kongre başkanlığının ve delegelerinin ihtarı ile susturulmuştur.

3-Bu durum karşısında teessür duyan kongre delegeleri tarafından verilen altı takbih takriri 4 muhalife karşı ittifaka yakın bir ekseriyetle kabul edilerek basından özür dilenmesi karar altına alınmıştır.

4-Yüzlerce vatandaşın önünde cereyan eden ve kongre mensupları tarafından büyük bir teessürle karşılanan bu hadisede kongrece basına yapılmış bir hareket asla mevzu bahis değildir.”¹¹⁰²

Hikmet Bayur ayrıca Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman'a olaydan duyduğu üzüntüyü anlatan bir mektup yazmıştı. Gazetecileri taciz olayından sonra gazeteciler kongre ve MP ile ilgili hiçbir haber yapmamaya ve yayınlamamaya karar vermişler, MP'yi boykot etmişlerdi. Bu boykot yüzünden Hikmet Bayur'un mektubu da yer almamıştı. Bir ay kadar süren boykottan sonra, Kore savaşı ile ilgili olarak milli birliğe ihtiyaç duyulduğu gerekçesi ile boykot kalkmış ve Bayur'un mektubu 28 Temmuz 1950 günü yayınlanmıştı.¹¹⁰³

Hikmet Bayur mektubunda kısaca, Bolu delegesinin konuşmasını denildiği gibi çoğunluğun katılmadığı ve konuşmanın hemen susturulduğunu belirtmiş, ayrıca kongrece basına karşı bir tavır alınmadığını, MP'lilerce kongrenin ilk günü basına övgü dolu sözler söylendiğini ve büyük çoğunlukla kabul edilen önerge ile gazetecilerden özür dilenmesine karar verildiğini yazdıktan sonra, 14 Mayıs seçimlerinde seçim heyecanı ile istenmeden de olsa basınla bazı olayların yaşandığını ama artık basınla daha iyi ilişkiler içerisinde olmak

¹¹⁰⁰ Kudret Gazetesi, 20 Haziran 1950, s.1-3

¹¹⁰¹ Kudret Gazetesi, 20 Haziran 1950, s.1-3

¹¹⁰² Kudret Gazetesi, 21 Haziran 1950, s.1-4; Vatan Gazetesi, 28 Temmuz 1950, s.1-4

¹¹⁰³ Vatan Gazetesi, 28 Temmuz 1950, s.1-4

istediklerini belirtmiş ve kongreye sunulan özür dileme ile ilgili önermeleri eklemiştir.¹¹⁰⁴

II. ARA SEÇİM HAZIRLIKLARI

14 Mayıs seçimleri sonuçlandıktan sonra 14 milletvekilliği açık kalmış ve Milletvekilleri Seçim Yasası 6. madde gereği Eylül ayında ara seçim yapılması gerekiyordu.¹¹⁰⁵

İstanbul DP milletvekili Hüsni Yaman, Sivas Milletvekili Rıfat Öçtem, Konya Milletvekili Ziya Barlas ara seçimlerin (Eylül 1950)'de yapılmaması için Meclise bir önerge vermişlerdi. Önergede gerekçe olarak da genel milletvekilleri sayısında bir etki yapmayacağı ve bir milyonluk bir ek bir masraf çıkacağı gösterilmiş ve bu nedenlerden dolayı da ara seçimlerin o yıl yapılmamasını istemişlerdi.¹¹⁰⁶

Verilen önerge tartışmaya açılmış, ilk sözü CHP'den Zihni Betil almış milleti, Mecliste temsilcisz bırakmanın uygun olmayacağını, gerekçe olarak sunulan masraf konusu içinde, her seçimin masrafı olduğunu, eğer masraftan kaçınmak isteniyorsa seçimlerin 4 yılda değil de 8-12 yılda yapılmasının nasıl mantıklı olamayacaksa, ara seçiminde masraf nedeniyle yapılmaması o derecede mantıksız olduğunu belirtmiş ve önergeye red oyu verilmesi teklif edilmiştir.¹¹⁰⁷

MP'den Osman Bölükbaşı söz almış, sırf masraf nedeninden dolayı seçimin yapılmamasını uygun görmediğini söyleyerek konuşmasına başlamış, muhalefet saflarına katılacak 14 milletvekilinin Meclis kimliği üzerinde etki yapmayacağını doğal olmakla beraber, kıymetin sayılar ile de olamayacağını ileri sürmüştü. Ancak 14 milletvekilinin DP saflarında yer alarak Meclis kararlarında DP hükümeti lehine karar alarak hükümetin başarısında önemli roller oynayabileceğini de vurgulamıştı. Bu nedenle hükümete sağlayacağı faydanın, bahsi geçen para ile ölçülemeyeceğini belirtmiş ve dinleyicilerden birinin kimin kazanacağını belli olmadığı ve bu yorumun boş olduğunu iddia etmesi üzerine Bölükbaşı, kimin kazanacağı mademki belli değil, o zaman çoğunluk bu kazanma ihtimalini engellememeli diyerek cevap vermişti. Mecliste muhalefetin zayıf olduğunu ve muhalefetin güçlenme ihtimalini bu önerge ile Yüksek Meclisin engellememesi gerektiğini vurgulamıştı.¹¹⁰⁸

¹¹⁰⁴ Vatan Gazetesi, 28 Temmuz 1950, s.1-4

¹¹⁰⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.I, (12.7.1950), s.538

¹¹⁰⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.I, (12.7.1950), s.538

¹¹⁰⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.I, (12.7.1950), s.539

¹¹⁰⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.I, (12.7.1950), s.539-540

Bölükbaşı 14 Mayıs seçimlerinin nasıl geliştiğini DP'lilerin unutmamasını ve halkın seçimlerde parti programı tercih etmediğini, tek tercihlerinin CHP'yi iktidardan uzaklaştırmak olduğu ve bu yüzden istedikleri Meclisin oluşmamasının sebebinin bu olduğu ve oluşan bu Meclisin durumunu engellemek için ara seçimlerin yapılmasının zorunluluk arz ettiğini söyleyerek, önerge teklifine red oyu vereceğini belirtmişti.¹¹⁰⁹

DP'den Ağrı milletvekili Celal Yardımcı'da milletvekili seçim kanununa göre "*Meclis aksini karar vermedikçe*" ara seçimin yapılacağını, kesin yapılacak diye bir şeyin söz konusu olmadığını, Meclisin ara seçimleri erteleyebileceğini ve bu yetkiyi kısıtlayan bir durumun olmadığından, ara seçimlerin ertelenmesi ile ilgili önergenin yerinde olduğunu iddia etmişti. CHP'den Avni Doğan ise yapılacak masrafın, kazanılacak haktan daha önemli olamayacağı ve önergenin red edilmesini teklif etmişti. DP'den Emrullah Nutku'da yakında muhtar, belediye, Meclis genel üyelikleri gibi bir çok seçim varken, vatandaşı bir de ara seçimler ile meşgul edilmemesini belirtirken, tasarruf gerekçeleri ile de ara seçimlerin yapılmamasını teklif etmişti. DP'li Sinan Tekelioğlu ise muhalefeti küçümser bir eda ile "*birakın 14 milletvekili daha getirsinler de biraz daha güçlensinler, galiplerin daima mağluplara iltifat etmesi gerekir*" diyerek seçimin yapılması yönünde görüş bildirmişti. Mecliste yapılan oylama ile seçimlerin ertelenmesi yönünde çoğunluk, ara seçimlerin yapılmaması yönünde karar verilmişti.¹¹¹⁰

III. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE AF KANUNU GÖRÜŞMELERİ

Mecliste ertesi günü af kanunu görüşmeleri yapılmıştı. Adalet Bakanı Halil Özyörük, af kapsamına; adam öldürme, ırza geçme, kız ve kadın kaçırma, fuhuşa teşvik, yol kesme, yağma, zimmet ve ihtilas, irtikap ve rüşvet, casusluk, komünizm propagandasının girmeyeceğini açıklamış, hapisanelerde 20.000 kişinin bulunduğunu, yeni af tasarısı ile ceza evlerinin yarı yarıya boşaltılacağını belirtmişti. Özyörük , af kapsamına siyasi suçluların da alınmasını ayrıca eklemişti.¹¹¹¹

Osman Bölükbaşı, oyları çalanların, değiştirenlerin affedildiğini ancak evlenmek için kız kaçıranların affedilmediğini, ırza tecavüz edenlerin affedilmezken, milletin ırzına tecavüz edenlerin affedileceğini belirtmiş ve buna karşı çıkmıştı. Yeni devir demek, yeni düşünce sisteminin gelmesi demek olduğunu belirten Bölükbaşı, Türk Milletinin efendi değiştirmek için değil, efendi olmak için seçim yaptığını ve milletin hak ve özgürlüklerini, oylarını çalanları bu Meclisin affetmeye hakkı olmadığını da vurgulamıştı.

¹¹⁰⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.I, (12.7.1950), s.540

¹¹¹⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.I, (12.7.1950), s.540-544

Bölükbaşı, af kanununun kabul edilmemesi gerektiği, çünkü yeni iktidarın, eski iktidarın yolundan gidebileceğine dikkati çekmiş ve beş yıldan beri vatandaşın siyasi haklarına tecavüz edenlerin affedilmemesini teklif etmişti.¹¹¹² Osman Bölükbaşı, af kanunu tasarısı için tasarının Adalet Komisyonuna gönderilmesi için önerge vererek talep etmiş, ancak yapılan Meclis oylamasında kabul edilmemişti.¹¹¹³

“14 Temmuz 1950 tarihindeki Meclis görüşmeleri sonucunda 15 Mayıs 1950’den önceki tarihlerde işlenen suçlar hakkında işlem yapılamaz ve hükmedilmiş cezalar infaz olunamaz” şeklindeki madde kabul edilmişti.¹¹¹⁴

Mecliste af kanunu görüşmeleri bittikten iki gün sonra Samsun’da MP binasına kimliği belirsiz şahıslarca saldırıda bulunulmuş, binaya ait malzemeler kırılırken, bazı ufak malzeme, para ve rozetlerde çalınmıştı.¹¹¹⁵ Af kanunundan sonra serbest kalanların bir kısmı hemen suç işleyerek tekrardan yakalanmış ve ceza evine geri gönderilmişti.¹¹¹⁶

IV. MİLLET PARTİSİ’NİN KURULUŞUNUN İKİNCİ YILDÖNÜMÜ

MP kuruluş yıldönümü olan 19 Temmuzda partinin idari kuruluş yılı, yapılan toplantılarla kutlanmış, geceye Hikmet Bayur, Sadık Aldoğan, Ahmet Tahtakılıç, Şahin Laçın, Ali Rıza Başkan ve diğer partililer katılmıştı.

Hikmet Bayur, MP’nin diktatörlük rejiminin yıkılmasında gösterdiği şerefli mücadelesine şimdi muhalefet partisi olarak devam edeceklerini belirtmiş ve iktidara karşı daima yapıcı bir muhalefet yapacaklarını, başarısızlıklardan siyasi rant elde etmek gibi niyetleri olmadığını belirtmişti. DP’nin milleti refaha götürmesini temenni ettiklerini ancak ilk uygulamaların bunun aksini ispat ettiğini ileri sürmüştü. DP’yi, seçimlerde kendilerine yardım eden şirketleri zengin etmek için özel kararname çıkartmakla suçlamıştı. DP ile her zaman görüşmeye hazır olduklarını, çünkü DP’nin meşru bir iktidar olduğu, CHP ile bundan, geçmişte sakındıklarını çünkü gayri meşru bir düzenin temsilcisi ile görüşmenin, halkı rencide edeceğini iddia etmişti.¹¹¹⁷

Bayur’un konuşmasından sonra, MP Genel Sekreteri Ahmet Tahtakılıç görüşlerini bildirmişti. Tahtakılıç, milli irade ile iş başına gelenlerin, onları getirenlere yakışan bir icraatta

¹¹¹¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.I, (23.7.1950), s.615-618

¹¹¹² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.I, (23.7.1950), s.612-615

¹¹¹³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.I, (23.7.1950), s.618

¹¹¹⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.I, (23.7.1950), s.616

¹¹¹⁵ Kudret Gazetesi, 17 Temmuz 1950, s.1-4

¹¹¹⁶ Kudret Gazetesi, 22 Temmuz 1950, s.1-4

¹¹¹⁷ Kudret Gazetesi, 20 Temmuz 1950, s.1-4

bulunmadıklarını, milletin DP'ye büyük ümitler bağladığı, DP'nin bu ümitleri gerçekleştirmesi gerekirken, her şey düzelmiş gibi Meclisi tatile çıkarmalarını eleştirmişti. Diğer bir partili ise CHP'ye dokunacak şekilde "*Onlarda Anadolu'nun ihtiyaçlarını tetkik etmek için CHP gibi Yalova kaplıcalarına tetkik seyahatine gidiyorlar*" demiş ve hem CHP hem de DP'yi eleştirmişti. Tahtakılıç, DP'nin Cumhurbaşkanı'nın hükümet işlerine karışmasına karşı olduğunu ve bu fikri seçimlerde savunduklarını, ancak iktidara gelince bunu unuttuklarını ve Cumhurbaşkanı'nın, Başbakan gibi davrandığını ve hükümetin de onun emirleri ile hareket ettiğini ileri sürmüş ve bu durumdan dolayı DP'yi eleştirmişti.¹¹¹⁸

Sadık Aldoğan ise DP'nin bankerler ile işbirliği yapmakla suçlamış ve "*Onlar banka partisi, MP ise milletin partisidir*" diyerek görüşlerini bildirmişti.¹¹¹⁹ MP'nin ikinci yıl dönümü kutlama faaliyetleri gecenin ilerleyen saatlerine kadar sürmüş ve sona ermişti.

V. KORE SAVAŞI

A. KORE'YE ASKER GÖNDERME KARARI

1. Dış İşleri Bakanının Mecliste Bilgi Vermesi

Dış İşleri Bakanı Fuat Köprülü, Kore Savaşı ile ilgili olarak 30.6.1950'de Mecliste bir açıklama yapmıştı. Kuzey Kore'nin, Güney Kore'ye saldırması üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin toplandığını ve dünya barışının korunması için Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Trygve Lie'nin Birleşmiş Milletlere üye ülkelere telgraf gönderdiğini açıklamış ve Türkiye'ye gelen telgrafta kısaca:

"...B.M. her türlü yardımda bulunulmasını ve Şimali Kore makamlarına ise yardımda bulunmaktan kaçınmalarını bütün aza devletlerinden talep eder

Trygve Lie

*Katibi Umumi*¹¹²⁰

yazdığını belirtmiş ve Birleşmiş Milletlerin dünya barışı için üye ülkelerin kendilerine düşenleri yapması ve Kuzey Kore'ye yardım edilmemesinin istendiğini açıklamıştı.

Fuat Köprülü, A.B.D.'nin Güney Kore'ye asker göndermesinden ve dünya barışını korumasından dolayı memnun olmak demokrat ülkelerin vazifesi olduğunu söylemiş ve hükümet olarak Birleşmiş Milletlere cevaben gönderdikleri telgrafi okumuştur. Telgrafta kısaca:

¹¹¹⁸ Kudret Gazetesi, 20 Temmuz 1950, s.1-3

¹¹¹⁹ Kudret Gazetesi, 20 Temmuz 1950, s.1-3

¹¹²⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.I, (30.6.1950), s.310-311

“.....Türkiye Cumhuriyetinin B.M. Kurulunda bir üye olmak sıfatıyla deruhte eylemiş bulunduğu tahahütleri şart hükümleri dahilinde ve azami samimiyetle yerine getirmeye amade olduğunu bildirmeye musaraat ederve bu vesile ile derin saygılarımı sunarım.¹¹²¹ denilmekteydi.

Fuat Köprülü Meclise Kore Savaşı ile ilgili gelişmeleri sunmuş ve B.M.’nin talebine karşı her türlü yardımı yapmaya hazır olduklarını Meclise bildirmişti.

2. Menderes’in Kore’ye Asker Gönderme Nedenleri

Dış İşleri Bakanı Köprülü, 30 Haziranda Mecliste Kore ile ilgili bilgiler vermiş, daha sonra Meclis tatile girmişti. Hükümet Kore’ye asker göndermeye Meclis kapalı olduğu zamanda ve Meclis kararı olmadan karar vermiş, bu da tepkilere neden olmuştu.

Ahmet Emin Yalman anılarında, Başbakan Menderes’in Kore’ye asker göndermesini nedenleri ile birlikte kendisine anlattığını belirtmiş ve Menderes ona hitaben:

“Memleket hesabına çok mühim bir karar vermek durumundayız. Bunu önceden bilmeni ve beklenen hücumlara karşı bizi anlayışla desteklemeni istiyoruz. Birleşmiş Milletler adına Kore’de kızıl kuvvetlere karşı ortak bir cephe kurmak üzere Amerika’nın hür milletlere bir çağrısı var. Ortak güvenlik ruhunu yürütmek ve itibarımızı yükseltmek bakımından bu, bizim hesabımıza yaman bir fırsattır. NATO’ya kabul edilmemize de köprü olabilir. İngiltere ve diğer milletler bunu baştan savma karşılarlar ve suya düşürürlerse, fırsat bizim için de, hür dünya için de elden gider. İşte bu sebeple herkesten evvel çağrıya olumlu bir cevap vermek ve diğer milletleri olmuş, bitmiş bir durum karşısında bırakmak istiyoruz. O zaman İngiltere ve diğer devletler bize uymaktan kaçınmazlar, biz oraya bir Türk birliği gönderince, onlar da Kore savaşına canla başla katılmak zorunda kalırlar. Fakat işin içinde yurt dışına Türk askeri göndermek davası olması dolayısıyla Meclis kararı almağa kalkışırsak, iş uzar, dedikoduların sonu gelmez. Bir saat bile kaybetmeden, sorumluluğu üzerimize alarak, karar vermek, kararı Birleşmiş Milletlere ve Amerika’ya bildirmek zorundayız. Böylece hareket ettiğimiz takdirdeyse, her taraftan yanlıs hükümlere varılacağı, yaygara kopacağı muhakkaktır. Bunlara karşı basında anlayışla cephe kurulmasına ihtiyaç vardır.”¹¹²²

diyerek, NATO’ya girebilmek için biran önce bu fırsatı değerlendirmek gerektiğini, Meclise karar için sunulduğunda zaman kaybı olacağı ve fırsatın kaçabileceği endişesi duyduğunu, Meclise sormadan karar vereceği anda ise Mecliste, muhalefette yaygara kopartılacağını ve bu nedenle de kendisinden (Vatan Gazetesinden), karşı düşünceye bir cephe oluşturmasını rica ettiğini iddia etmişti.

¹¹²¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.I, (30.6.1950), s.312

¹¹²² Ahmet Emin Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim, a.g.e., s.227

B. HÜKÜMETİN KORE'YE ASKER GÖNDERME KARARI ALMASINA MİLLET PARTİSİ'NİN TEPKİSİ

Hikmet Bayur, Kore'ye asker gönderme kararını gazetelerden öğrendiğini belirterek, konudan haberi olmadığını ileri sürmüştü ve Cumhuriyet Döneminde, Türk Askeri ilk defa fiilen savaşa gönderildiği ve hükümetin bu nazik durumu Meclisi toplayarak, bilgi vermek gereğini duymadığını belirterek bu tutumundan dolayı hükümeti eleştirmiş, hükümetin muhalefete bir görüş sormadığını ve kamuoyunu bu olaya hazırlamadığını ifade etmişti. Asker gönderme kararının Meclis ile işbirliği içerisinde alınmasının zorunlu olduğunu da belirtmişti.¹¹²³

Bayur ayrıca, Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi Haziran ayında işgal ettiğini ve o zaman Meclisin açık olduğunu, hükümetin bu durumu Meclise getirmediğini, Meclis kapandıktan 10 gün sonra ise bu kararı alabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmayıp Meclisi toplu tutamadığı için hükümeti sorumsuzlukla suçlamış ve hükümetin derhal Meclisi toplayıp, Meclisten karar çıkarmasının zorunlu olduğunu ileri sürmüştü.¹¹²⁴

Hikmet Bayur, A.B.D.'nin derhal Kore'ye asker göndermesini değerlendirirken, A.B.D. için Pasifik bölgesinin çok önemli olduğu ve bölgedeki çıkarlarının azımsanmayacak kadar çok olduğunu belirtmiş ve A.B.D.'nin oraya kendi çıkarları için mi yoksa dünya barışı için mi gittiğinin öğrenilmesinin gerektiğine dikkat çekmişti.¹¹²⁵

Hükümetin bu kararına muhalefet partisi CHP'de tepki göstermiş ve İnönü başkanlığında toplanan İdare Kurulu toplantı yapmış ve Genel Sekreter Kasım Gülek gazetecilere bir açıklama yapmıştı.

Açıklamada, Birleşmiş Milletlere karşı olan sorumluluklarının bilincinde olduklarını, barışın korunması için saldırıya uğrayan devlete yardım edilmesi gerektiği, her ülkenin imkanları oranında yardım yapması gerektiği belirtilmiş ve konuyu hükümete getirerek :

".....Bugünkü durumda B.M. karşı olan vecibelerin nasıl yerine getirileceğini hükümet; Mecliste müzakere edilmeden ve partimizle istişare etmeden yalnız başına takdir etmiştir. Parti Genel Başkanı İnönü veya yetki sahibi her hangi bir CHP şahsiyetinin bu karar hakkında hiçbir suretle fikir ve mütalaası alınmamıştır.

¹¹²³ Kudret Gazetesi, 27 Temmuz 1950, s.1-3

¹¹²⁴ Kudret Gazetesi, 27 Temmuz 1950, s.1-3

¹¹²⁵ Hikmet Bayur, "Kore'ye Türk Askerinin Gönderilmesi", Kudret Gazetesi, 27 Temmuz 1950, s.1-3

Halbuki büyük memleket meselelerinde hususiyle memleket müdafaası ve harp ihtimallerinin de hükümetin muhalefet partisi ile fikir mutabakatı temini tecrübe etmesi büyük mücadelelerde memleket birliğini sağlamak için esas tedbirdir.....”¹¹²⁶

diyerek, hükümetin bu nazik konuda CHP’ye danışmadığını, düşüncesini sormadığını, aslında bu tip ciddi konularda hükümetin, muhalefetle hem fikir olması gerektiğini belirtmiş ve hükümeti bu nedenden dolayı eleştirmişti.

Menderes’in, Ahmet Emin Yalman’la konuşması hedefine varmış olacak ki, Yalman 28 Temmuz 1950 tarihli Vatan Gazetesindeki köşesinde hükümeti destekleyen, cesur bir karar olarak gören düşüncesini yazarken muhalefetin yapmış olduğu eleştirileri de haksız bulmuştu.¹¹²⁷

Hikmet Bayur, Kore hakkındaki düşüncelerini açıklamaya devam etmiş ve hiçbir ülke Kore için askeri birlik göndermemişken, Türkiye’nin kuvvet göndermesi tehlikeyi ülke üzerine çekebileceğini belirtmiş ve Birleşmiş Milletlerin henüz güven kazandıracak bir hale gelmediğini ve Kore’ye A.B.D. hariç, Kuzey Kore saldırı başlattıktan bir ay sonra Türkiye’nin asker göndermesi bunu ispatladığını ifade etmiş, Amerika’nın yardımda bulunmasının nedeninin ise Kore’nin A.B.D. işgal bölgesi olmasından kaynaklandığını, başka bir yere bu şekilde tepki göstermeyeceğini iddia etmiş ve dünyada Menderes’in dediği gibi bir “kader birliğinin” tesis edilmediğine dikkat çekmişti. Belirsiz bir dünyada Türkiye’nin Atlantik Paktına hala alınmamasının ise kaygı verici bir gelişme olduğunu hatırlatan Bayur, Türkiye’nin Kore’ye askeri birlik göndererek kendini gereksiz tehlikeye attığını ileri sürmüştü. Bayur, Türkiye bu şartlar altında savaşa girmişse Atlantik Paktına alınması gerektiğini vurgulamıştı. Hükümetin, muhalefete danışmamasını bir kez daha eleştirmiş ve diğer devletlerin yaptığı gibi para, hastane, malzeme gibi sınırlı bir yardımda da bulunabileceğini belirtmişti.¹¹²⁸

Bayur’un duyduğu endişe, Türkiye’nin bir güvenlik şemsiyesi altına girmeden ve hiçbir ülkenin askeri birlik göndermeden Türkiye’nin birlik göndermesi ve ileride Türkiye’ye yapılacak bir harekatta yalnız kalacağı korkusuydu.

Bu arada Kore’ye gidecek birlik hazırlanmaya başlanmış, gitme planları yapılmış, önce Amerika’dan gelecek uçakla Filipinlere gideceği orada kısa bir eğitimden sonra Kore’ye

¹¹²⁶ Kudret Gazetesi, 27 Temmuz 1950, s.1-3

¹¹²⁷ Ahmet Emin Yalman, “Milli Cepheyi Koruma Mesuliyeti”, Vatan Gazetesi, 28 Temmuz 1950, s.1-4

¹¹²⁸ Hikmet Bayur, “Kore Meselesi ve Başbakan’ın Sözleri”, Vatan Gazetesi, 30 Temmuz 1950, s.1-4

intikal edeceği bildirilmişti.¹¹²⁹

Hükümet Kore'ye asker gönderme kararı aldığı zaman Atlantik Paktına Türkiye'nin alınmasının A.B.D.'den teminat alıp almadığı MP tarafında merak uyandırmış, şayet bu teminatın alınmaması halinde, dünya barışını savunmaya giden askerlerin, ne yazık ki bir saldırı halinde kendi ülkelerinin hür dünyanın güvencesi altında bulunmadığını bilmeleri gerekeceğini belirtilmişti.¹¹³⁰

Hikmet Bayur, B.M. teminatının yeterli olmadığını Kore'nin saldırıya uğradıktan bir ay sonra (ancak A.B.D.'nin çıkarları olduğu için) yardım edebildiğini ve Güney Kore'nin %90'nın işgali bu yetersizliği ispatladığını ve bu yüzden B.M. Anayasasının devletlerin güvenini sağlayamadığı, Atlantik Paktının ise bu nedenden dolayı kurulduğunu ifade etmiş, B.M. kararı için Sovyetler Birliğinin veto hakkını kullanmaması gerektiği ama Atlantik Paktında böyle bir şartın olmadığı, üye devlete yapılan saldırı anında, diğer üyeler derhal saldıran ülke ile savaşmayı kabul ettiğini ve kararı Sovyetler Birliğinin vetosunun da engelleyemeyeceğini belirterek Atlantik Paktının (NATO) önemini vurgulamıştı.

Bayur, bu çekincelerden dolayı B.M.'nin teminatının yetersiz olduğu ve ülkenin güvenliği için NATO'ya kabul edilmemizin şart olduğunu vurgulamış ve "*Şayet Kore'ye asker sevkinin neticesi bu olabilecekse yapılan fedakarlık yerindedir*" diyerek Kore'ye asker gönderilmesine NATO'ya girilmesi halinde olumlu bakmıştı.¹¹³¹

Bayur başka bir konuşmasında tekrar bu konuya değinmiş, Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere sadece yardım sözü verdiğini bu söz içerisinde asker sevki diye bir kaydın olmadığını, yapılan yardımın ülkenin gücü dışında olduğunu belirtmiş, hükümetin "*biz bu işi pazarlıksız yaptık*" demesine ise Bayur tepki göstermiş, A.B.D.'nin göndereceği malzeme ve traktör sayısının önemli olamayacağı, tek bir vatan evladının kanının bile 10 traktör etmeyeceğini belirtmiş ve pazarlık olayına bu şekilde tepki göstermişti. Hükümetin, meclise getirmeden karar almasını ise hatayı katmerlediğini belirtmiş, ancak Bayur NATO için Amerika'nın kesin teminatı olması halinde, alay değil tümen bile gönderilmesinin yerinde olacağını, aksi durumda ise bu girişimin şef zihniyeti ile bir grubun baskı politikasının bir yansıması olacağını iddia etmişti.¹¹³²

¹¹²⁹ Kudret Gazetesi, 31 Temmuz 1950, s.1-3

¹¹³⁰ Kudret Gazetesi, 5 Ağustos 1950, s.1-3

¹¹³¹ Vatan Gazetesi, 10 Ağustos 1950, s.1-4

¹¹³² Vatan Gazetesi, 21 Ağustos 1950, s.1-4

VI. MİLLET PARTİSİ'NİN İSTANBUL FATİH TOPLANTISI

Genel Başkan Hikmet Bayur Fatih toplantısında iktidarın faaliyetlerinin bir bilançosunu çıkartmıştı. Hükümeti eleştirmek için geçen sürenin çok kısa olduğunu ancak tuttukları yol ve çalışmaları eleştiri yapmak için yeterli doneler verdiğini söyleyerek konuşmasına başlamıştı. Hükümeti eleştireceklerini çünkü başarı için buna ihtiyaçları olduğunu belirttikten sonra CHP zamanında da pahalılık olduğunu, DP'nin bunu değiştiremediğini, seçim öncesi bir sürü vaatler verdiklerini ancak yerine getiremediklerini, ancak milletinde yerine getirilmeyen vaatlerin hesabını seçimde soracağını hatırlatarak DP'nin dikkatini çekmişti. DP'nin muhtarlık, belediye ve il meclisi seçimlerinde baskı yaparak mevkilerini elde tutmaya çalışacaklarını ancak bu metodun CHP'ye yaramadığı gibi DP'ye de yaramayacağını, iktidarda da kalmanın tek yolunun halka hizmet olduğunu belirten Bayur, DP'nin iş başına gelir gelmez partizan bir tavır içerisinde, bürokratları ve valileri değiştirdiğini bunun da hoş karşılanmadığını ileri sürmüştü.

Yeni seçilen Meclisin iki ay sonra tatil edilmesi ve Kore Savaşının çıkmasından sonra dahi Meclisin toplantıya çağırılmaması, DP'nin yanlışlıkları olarak görülmüş, Kore'ye asker gönderme kararını Meclise danışmadan verilmesini ise tek şefin yerine kurucuların geçmesi olarak değerlendirilmişti.

Bu değerlendirmelerden sonra halkın seçimlerde, bu gelişmeleri tartmaları ve ona göre oy vermeleri gerektiğini ileri süren Bayur, halkın eski iktidarlara değil de pervasızca muhalefet yapan MP'yi tutması gerektiğini ifade etmişti. Şayet DP, muhtarlık, belediye, ve il meclisi seçimlerini kazanması halinde şımaracaklarını ve hizmet etmeyeceklerini de halka hatırlatarak, seçimlerde takınacakları tavır hakkında yön göstermişti.¹¹³³

VII. YEREL SEÇİMLER (BELEDİYE SEÇİMLERİ)

Seçim propagandası için 3 Eylül 1950'de Ali Rıza Başkan MP adına, Ankara Radyosundan bir konuşma yapmış ve bir evde baba ile şehirde Belediye Başkanını rolünün aynı olduğunu ve Belediye Başkanının bir baba feragati ile çalışması gerektiğini vurgulamış ve MP, adaylarını seçerken bu kriterlere göre aday belirlediğini belirtmişti. CHP ve DP'nin nasıl çalıştıklarını, hemen Meclisi tatil ettiklerini, MP seçimleri kazanırsa nasıl çalışılacağını ve gerçek demokrasinin ne olduğunu göstereceklerini iddia etmiş ve halktan bunları gözetip MP'ye oy vermeye davet etmişti.¹¹³⁴

¹¹³³ Vatan Gazetesi, 21 Ağustos 1950, s.1-4; Kudret Gazetesi, 21 Ağustos 1950, s.1-4

¹¹³⁴ Kudret Gazetesi, 25 Ağustos 1950, s.1-3

Hikmet Bayur'da Belediye seçimleri için çalışmalarına hız vermiş ve yayınladığı bildirilerle seçmenlerine ulaşmayı hedeflemişti. Bildiride; öncelikle kişisel özellikleri uygun olan adayların seçilmesi gerektiği, bu özelliklerinde dürüstlük, sözüne güvenirlilik, şehir ve kamu hizmetlerinde tecrübe ve çalışkanlık olduğunu belirtmiş, bu gibi özellikleri taşımayanların seçilmemesi gerektiğini belirtmişti. Kişisel özellikleri yanında partilerinden dolayı ekonomik görüşlerinin de önemli olduğunu belirtmiş, MP olarak ölçülü liberal görüşe sahip olduklarını ve özel teşebbüse önem verdiklerini dile getirmiş, özel sektöre önem vermelerinin nedeni olarak da hizmeti ve malı daha uygun şartlarda alınabildiği ve özel sektörün denetlenmeye daha uygun olmasını göstermişti.

Bayur, bazı belediyelerin para sıkıntısı çektiği zaman, çeşitli nedenlerle para cezası uygulama yollarına gittiklerini, MP'nin ise bu tip yollara başvurmayacağını iddia etmişti.

Bayur'un diğer görüşü ise hazine arazilerine gecekondulu yapanlara dokunulmamasını, ağır şartlar altında halkın barınma hakkının üstün tutulması gerektiğini söylemişti.¹¹³⁵ Bayur o zaman da işin kolayına kaçmış ve hazine arazilerine gecekondulu yapanlara oy uğruna göz yummuş ve büyük kentlerin gecekondulaşması ile elden çıkmasına engel olacak bir irade göstermemiş, günümüz siyasetçilerine de iyi örnek olacak davranış özellikleri göstermemişti.

Belediye seçimleri için CHP'nin zaten denenmiş olduğuna, DP'nin ise ciddi bir programı olmadığını, DP'nin başındakilerin vaatlerini tutmadıklarını ve bu yüzden DP'nin adaylarına oy vermenin yersiz olacağını ileri sürmüş ve DP'nin başbakanın daha önce, muhalefette iken "*iktidarı bize altı ay kiralayın bakın neler yaparız*" dediğini hatırlatmış ve iktidarı ele geçireli 4 ay olduğunu ama hiç bir şey yapmadıklarını ve yapmayacaklarını belirtmiş ve DP'nin sözlerini tutmayan adaylarına oy verilmemesini ifade etmişti.¹¹³⁶

Menderes'in iddialı sözü "*iktidarı 6 ay verin*" neler yapacağını iddiası gelecek nesildeki siyasetçilere de yol göstermiş olacak ki "*500 günde ülkeyi düzliğe çıkaracağız*" gibi benzeri iddiaları günümüz politikacıları da kullanma ihtiyacı duymuştu.

Hikmet Bayur, DP'de dörtlü diktatörlük idaresi olduğunu ve partide cesaret gösterip, muhalif olan milletvekilleri komünistlikle suçlump, susturulduğı ve 14 Mayıs'ta bu gibilere inanıp oy verildiğini belirtip belediye seçimlerinde DP ve CHP'ye oy verilmemesini istemişti.¹¹³⁷

¹¹³⁵ Hikmet Bayur, "Belediye Seçimleri Dolayısıyla", *Kudret Gazetesi*, 27 Ağustos 1950, s.1-3

¹¹³⁶ Hikmet Bayur, "Belediye Seçimleri Dolayısıyla", *Kudret Gazetesi*, 27 Ağustos 1950, s.1-3

¹¹³⁷ Hikmet Bayur, "Belediye Seçimleri Dolayısıyla", *Kudret Gazetesi*, 27 Ağustos 1950, s.1-3

İstanbul, Beyoğlu MP teşkilatı belediye seçimleri nedeniyle İstanbul'da bir miting düzenlemiş ve Genel Başkan Hikmet Bayur, Sadık Aldoğan ve diğer partililer heyecanlı konuşmalar yapmıştı. Bayur yine hükümetin Meclise ve muhalefete görüş bildirmeden kendi kararıyla Kore'ye asker gönderme kararını eleştirmiş ve DP'nin muhalefette iken karşı çıktığı uygulamalara, iktidara geçince kendilerinin de uygulamadığını ileri sürmüştü ve bu davranışı doğru bulmadığını ifade etmişti.¹¹³⁸

Ankara Radyosundan MP adına seçim konuşması yapan MP Ankara İl Başkanı Kemal Tamer, seçimlerde hangi parti kazanırsa kazansın, önemli olan namuslu ve Türklüğe yakışır biçimde hizmet etmesi gerektiğini vurgulamış ve MP olarak hedeflerinin belediye hizmetlerinde kendisini vatandaşa değil, vatandaşı kendisine efendi yapmak olduğunu ifade etmişti.¹¹³⁹

Ahmet Tahtakılıç'ta seçim kampanyasına Kayseri'de devam etmiş ve DP'nin vaatlerini tutmadığını, muhalefeti susturmak için çeşitli yollara başvurduğunu ve uygulamaları ile CHP'yi aratmadığını, hükümetin hayat pahalılığını engelleyemediğini, alınan kararların günü kurtarmak şeklinde olduğunu belirterek, hükümeti uyguladığı politikalardan dolayı eleştirmişti. Tahtakılıç, Yozgat'ta da buna benzer konuşmalar yaparak hükümete olan eleştirilerine devam etmişti.¹¹⁴⁰

3 Eylülde Belediye seçimleri yapılmış ama katılım pek fazla olmamıştı. MP'nin ağır topları ile propaganda faaliyetlerine katılmış ama seçim sonucunda, bu seçimlerin genel siyasi bakış açısından değil, mahalli bir faaliyet açısından saydığını ve mahalli teşkilatların seçime girip girmemede serbest bıraktıklarını belirten bir açıklama yapılmıştı.¹¹⁴¹

Ahmet Tahtakılıç'ta buna benzer bir demeç vermiş ve mahalli teşkilatların kararları ile sınırlı yerlerde girdikleri seçimde olumlu sonuçlar aldıklarını ifade etmişti. MP girdiği seçimde, Afyon, Kırşehir, Bingöl illerinde ve Çankırı'nın Şabanözü ilçesinde seçimi kazanmıştı. Ankara'da ise DP:15.081, CHP: 7.718, MP ise 2.967 oy almıştı.¹¹⁴²

Hikmet Bayur, belediye ve yerel seçimler için şu demeci vermişti:

"MP, Muhtar, Belediye ve Genel Meclis seçimlerini bir umumi siyaset meselesinden çok mahalli faaliyet mahiyetinde saymış ve teşkilatı bu seçimlere girip girmemekte tamamiyle muhtar bırakmıştı.

¹¹³⁸ Kudret Gazetesi, 28 Ağustos 1950, s.1-3

¹¹³⁹ Kudret Gazetesi, 28 Ağustos 1950, s.1-3

¹¹⁴⁰ Kudret Gazetesi, 29 Ağustos 1950, s.1-4

¹¹⁴¹ Kudret Gazetesi, 4-8 Eylül 1950, s.1-4

¹¹⁴² Kudret Gazetesi, 4 Eylül 1950, s.1-4

Buna göre parti teşkilatı 28 ilin, 80 kadar yerinde belediye seçimlerine girmiş ve 4 ilin merkezinde bütün üyelikler elde edilmiş, 6 ilçe merkezinde ikisi tamamen kazanılmış olmak üzere netice alınmış ve bir bucak merkezinde büyük çoğunluk sağlanmıştır.

Tafsilat aşağıdadır:

Adan İlinde ; Karahisarlı ilçesinde üye adedinin yarısı, Saimbeyli'de üç üyelik alınmıştı,

Afyon İlinde ; Merkezde bütün üyelikler kazanılmıştı,

Erzurum İlinde ; Tekman İlçesinde çoğunluk kazanılmış, Hınıs'ta 6 üyelik alınmıştı,

Çankırı İlinde ; Merkezde ve Şabanözü ilçesinde bütün üyelikler kazanılmıştı,

Bingöl İlinde ; İl merkezinde bütün üyelikler kazanılmıştı,

Kayseri İlinde ; Bünyan ilçesinde bütün üyelikler kazanılmıştı,

Kırşehir İlinde ; Merkezde bütün üyelikler kazanılmıştı,

Burdur İlinde, Karamanlı bucağında 16 üyelikten 14'ü kazanılmıştı.

Bu neticeler 14 Mayıs'tan sonra tamamiyle tasfiye edildiği Başbakanca Mecliste ifade edilmiş olan MP'nin canlılığını gösterir. Bu vesile ile bu nutuktan bu yana teşkilatımızın %30 nispetinde gelişmiş ve yeniden on ilde kurulmuş olduğumuzu söylemek isterim."¹¹⁴³

A. NATO İLİŞKİLERİ VE TÜRKİYE

14 Eylül 1950'de New York'ta, A.B.D., İngiltere, ve Fransa dış işleri bakanları düzeyinde toplantı yapmışlar ve Türkiye'nin NATO'ya alınması ile ilgili olumlu bir karar almamışlardı. Yalnızca özel askeri anlaşmalar yapılabileceği bildirilmişti.¹¹⁴⁴ Gerçi Amerikalı Senatör Mr. Cain, Kore Savaşı ve doğabilecek 3. Dünya savaşı için Türkiye'ye muhtaç olduklarını, Türk Milletinin Kore'ye asker gönderme de ne kadar istekli olduğunu belirterek, Türkiye'nin mutlaka NATO'ya alınması gerektiğini ileri sürmüştü.¹¹⁴⁵

Günümüz şartlarından pek farklı olmayan o zaman ki şartlar gösteriyor ki Türkiye her daim bir ikilem içerisinde. Bir tarafta girilmesi hedeflenen bir kuruluş (o zaman için NATO, günümüz de ise A.B., v.s.), karşılığında ise bedeli ağır olan bir savaş. (o zaman için Kore, günümüzde ise Irak,v.s.) Türkiye ise o zamanın şartları içerisinde, iki kutuplu dünyada kendisini güvence altına alabilecek bir NATO şemsiyesine ihtiyaç duyarken, günümüzde ise ekonomik ve sosyal nedenler ile AB şemsiyesine ihtiyaç duyulduğundan, zaman zaman Avrupa, zaman zaman A.B.D. ile o tip ilişkiler içerisinde ikilemler yaşamaktadır.

¹¹⁴³ Kudret Gazetesi, 8 Eylül 1950, s.1-4

¹¹⁴⁴ Hikmet Bayur, "Atlantik Misakına Alınmayışımız", Kudret Gazetesi, 17 Eylül 1950, s.1-4

¹¹⁴⁵ Kudret Gazetesi, 14 Eylül 1950, s.1-4

23 Temmuz 2003 tarihinde Amerikalı General Abizaid, Irak'taki hareketlerinin çıkmaza girmesinden sonra bir açıklama yapmıştı: *“Irak'ta fena sıkıştık, bazı hatalarda yaptık Irak'ta. Türkiye bu bölgenin asli unsuru. Hem yüzyıllarca o toprakları sorunsuzca yönettiniz hem de bölgeyi ve insanını çok iyi tanıyoruz. Irak'ta başarılı olmak için Türkiye'ye Türk askerine ihtiyacımız var. Ayrıca Kore'de olduğu gibi yine Türk ve Amerikan askeri omuz omuza olabilmeli. Türk askerini mutlaka yanımızda görmek istiyoruz. Irak'ı Türkiye'siz götürmeyiz.”*¹¹⁴⁶

Aradan 53 yıl geçse dahi Türkiye'nin şartları değişmemiş, 53 yıl önce Amerikalı Senatör Mr. Carin'in talebi ile 53 yıl sonraki Amerikalı General Abizaid'in talepleri arasında yalnızca zaman açısından fark olduğu, içerik olarak biri *“Türkiye'ye muhtacı”,* diğeri ise *“Türk askerine ihtiyacımız var”* diyerek fark olmadığı anlaşılmaktadır.

New York'ta ki toplantıda Türkiye'nin NATO'ya alınmaması için gerekli nedenler şu şekilde sıralanmıştı: Öncelikle Türkiye, Atlantik bölgesinde değildir ve Atlantik üyeleri tahahütlerini genişletmek yönünde istekli görülmemiştir. Hikmet Bayur bu nedenleri değerlendirirken, İtalya'nın bir Akdeniz ülkesi olması yönüyle sunulan gerekçeleri tutarsız ve yersiz olduğunu belirtmiş, ikinci gerekçeyi de NATO'ya üye ülkelerin Türkiye için bir askeri yardım yapmak istemedikleri şeklinde değerlendirilmiştir. Yani Bayur bunu kısaca şu şekilde açıklamıştı: NATO ülkeleri Türkiye için savaşmak istemiyor. Yapılması gündemde olan özel anlaşmalar içinde, baştan savmanın kibar bir yolu olduğu yönünde değerlendirmeleri olmuştu. Kore'de yaşananlar Birleşmiş Milletler teşkilatının üyelerini korumaktan aciz olduğunu ispatladığını, NATO'ya alınmadan Kore'ye asker gönderen Türkiye'nin hiçbir güvencesi olmadığı ve Kominform üyesi devletlerini kızdırdığını, bu dış politika yüzünden hükümetin başarısız olduğunu belirten Hikmet Bayur, Rusya'ya karşı güvenliğimizin yalnızca NATO çatısı altında sağlanabileceğini belirtmiş ve bu gerçekleşecekse Kore'ye kararlaştırıldan çok daha fazla kuvvet göndermenin yerinde olacağını yeniden tekrarlamıştı.¹¹⁴⁷

Hikmet Bayur yaşanan gelişmeleri, beş maddelik bir değerlendirme ile özetlemiş ve öncelikle Kore'ye asker göndermekle Sovyetler Birliği'nin daha çok kızdırıldığını, halkın gerçekleşmeyecek ümitlerle hayal kırıklığına sürüklenmesi, devletin diplomatik yenilgiye uğraması, ülkeyi yönetenlerin anlayışsızlığının hafifliğinin ortaya çıkması ve son olarak da Batı ile aramızın açılmasının, yapılanların ülkeye beklenen faydadan daha çok zarar

¹¹⁴⁶ İsmet Berkan, “Türk Askerlerine İhtiyacımız Var”, *Radikal Gazetesi*, 23 Tem. 2003, s.1-5

¹¹⁴⁷ Hikmet Bayur, “Atlantik Misakına Alınmayışımız”, *Kudret Gazetesi*, 17 Eylül 1950, s.1-4

getirdiğini iddia etmişti.¹¹⁴⁸

Hikmet Bayur Kore ile ilgili görüşleri nedeniyle Ceza Kanununun 161inci maddesi gereğince ("*Milli menfaatlere zarar verecek faaliyet*") hakkında soruşturma açılmış, Hikmet Bayur gibi Nurettin Ardıçoğlu'na da aynı maddeden, hakkında soruşturma açılması istenmişti. 161inci maddeden soruşturma açılanlara CHP'den Kasım Gülek ve Yeni Sabah gazetesinden Ankara Muhabiri Bilal Akba'da katılmıştı.¹¹⁴⁹ Bayur ve Ardıçoğlu'nun yargılanması için Askeri Ceza Kanununa göre Milli Savunma Bakanlığından izin alınması gerekiyordu. Gerekli izin alındıktan sonra yargılanmaya başlanacağı belirtilmişti.

VIII. HÜKÜMET POLİTİKALARININ ELEŞTİRİLMESİ

A. HİKMET BAYUR'UN ELEŞTİRİSİ

3 Eylül 1950 tarihinde MP İstanbul teşkilatı bir toplantı düzenlemiş ve bu toplantıda Hikmet Bayur, iktidarı şiddetle eleştirmişti. Hikmet Bayur, 14 Mayıs seçimlerine 22 ilde katıldıklarını, aradan geçen 4,5 aylık süre içerisinde, Başbakan Menderes'in MP'nin tasfiye edildiğini söylemesine rağmen, 42 ilde teşkilatlanmalarını bitirdiklerini ve bunu 49 ile çıkaracaklarını ileri sürmüştü. MP'nin DP kadar çabuk gelişme gösteremediğini, çünkü DP'nin ilk kurulan muhalefet partisi olduğunu ve bu yüzden halkın, sırf bu özelliğinden dolayı DP'ye akın ettiğini, DP'nin herkese tutamayacağı sözler verdiğini, CHP'ye karşı muhalefeti hakkıyla yapmadığı (muavazaa) ve bu yüzden çabuk geliştiğini iddia etmişti.¹¹⁵⁰

MP olarak, DP'de olduğu gibi CHP'ye yanaşmak suretiyle, halkın duygularını uyuşturmaya çalışmadıklarını belirtmiş, Demokrat Parti'nin, MP'nin gerektiği gibi muhalefet yapması sayesinde iktidara gelebildiklerini ileri süren Bayur, DP'nin seçimler öncesinde vaat ettiklerini, iktidara geldikten sonra yerine getirememenin cezasını çektiğini, MP'nin ise dürüstlüğü sayesinde milletin her geçen gün takdirini topladığını, DP'nin ise milletin gözünden düştüğünü iddia etmişti.

Hikmet Bayur, DP'nin ekonomik alanda olduğu gibi anayasal ve demokratik alanda da verdikleri sözleri yerine getiremediklerini, hatta Meclisi bile tatil ederek bu eksikliklerin yerine getirilmesi için çalışmadıklarını ileri sürmüştü. DP'nin siyasi irticayı güttüğünü, halkı mutlu edemeyen iktidarların yerini korumasının tek yolunun antidemokratik yaslarla varlıklarını korumak olduğunu iddia eden Bayur, eskiden iktidarını bırakmak istemeyen bir

¹¹⁴⁸ Hikmet Bayur, "Atlantik Misakına Alınmayışımız", *Kudret Gazetesi*, 22 Eylül 1950, s.1-4

¹¹⁴⁹ *Kudret Gazetesi*, 14,24 Eylül 1950, s.1-4

¹¹⁵⁰ *Kudret Gazetesi*, 4 Ekim 1950, s.1-4

kişi olduğunu, tek kişinin yerini ise hali hazırda dört kişinin aldığını belirtmiş¹¹⁵¹ ve DP kurucularının tek şefin yerini aldığını ileri sürmüştü.

Bayur, MP'lilere konuşma ve propagandalarında dikkat etmeleri gereken ve özenle üzerine düşecekleri konuları hatırlatmış ve öncelikle MP programının ülke şart ve ihtiyaçlarından doğduğunu ve ülkenin ihtiyaçlarına cevap veren bir program olduğuna konuşmalarında değinmelerini istemiş, MP'nin gerçek ve samimi muhalefet partisi olduğu ve MP'den başka bir partinin muhalefet yapamayacağını, konuşmalarında özenle üzerinde durmaları gerektiğini belirtmiş ve tutamayacakları, yerine getiremeyecekleri sözleri vermemelerine dikkat etmelerini istemişti. Son olarak da DP'nin çeşitli baskı ve yöntemlerle muhalefeti bastırmaya çalıştıklarını ve bu özelliğin DP'ye, CHP'den miras kaldığını ileri sürmüştü.¹¹⁵²

Fuat Arna, Bayur'dan sonra söz almış ve DP'nin MP'ye karşı olan baskılara son vermediği takdirde, CHP'ye yapmış olduklarından çok daha şiddetlisini onlara yapacaklarını, millete hizmet için kurulmuş bir partinin temsilcisi olarak yemin ettiğini belirtmişti. Hükümetin, muhalefeti susturmak için yeni basın kanunu çıkaracağını iddia etmiş, gerçek demokrasi için bağımsız bir basına ihtiyaç olduğuna da dikkat çekmişti.¹¹⁵³

Hikmet Bayur'un, İstanbul'dan hükümeti eleştiren konuşmalarına, Ankara'da da devam etmiş ve İl Genel Meclisi seçimleri için Ankara Radyosunda yapmış olduğu seçim konuşmasında hükümet ve Cumhurbaşkanı eleştirmişti. Öncelikle tarafsız olması gereken ve partiler üstü tavır takınması beklenen Celal Bayar'ı, DP'nin propagandasını yapmakla suçlamış ve zamanında devlet imkanları ile CHP'nin propagandasını yapmakla suçladıkları İnönü gibi Bayar'ında aynı şeyleri yaptığını ileri sürmüş ve bu durumu şiddetle eleştirmişti. Bayur ayrıca, hükümetin Kore olayını bahane ederek, muhalefeti 161inci maddeyi ileri sürerek askeri mahkemelere sevk ettiğini ve siyasi davalarda askerleri kullanarak, onları partiler arası mücadelelere karıştırmakla suçlamıştı.¹¹⁵⁴ Nurettin Ardıçoğlu'da radyo konuşmaları ile hükümeti eleştirmeye devam etmiş ve CHP'den kurtulmak için DP'yi iş başına getirdikleri ve eskisinden daha kötüsü olamaz dediklerini ancak yanıldıklarını itiraf ederek, eski iktidarın muhaliflerini savcılarla süründürdüğünü, yeni iktidarın da onlara taş çıkarttığını, hükümeti eleştirenleri askeri mahkemelere sevk ettirdiğini belirtmişti.¹¹⁵⁵

¹¹⁵¹ Kudret Gazetesi, 4 Ekim 1950, s.1-4

¹¹⁵² Kudret Gazetesi, 4 Ekim 1950, s.1-4

¹¹⁵³ Kudret Gazetesi, 4 Ekim 1950, s.1-4

¹¹⁵⁴ Kudret Gazetesi, 4 Ekim 1950, s.1-4

¹¹⁵⁵ Kudret Gazetesi, 7 Ekim 1950, s.1-5

Bu arada il genel meclisi seçimleri arifesinde bir ay önce yapılmış olan belediye seçimlerinin kesin sonuçlarının hala açıklanmamasının bir çok polemige sebep olmuş ve il genel meclisi seçimlerinde de aynı sonuca uğrayabileceği endişesi oluşmuştu.¹¹⁵⁶

Hikmet Bayur, 7 Ekim 1950 günü Kore Savaşı hakkında verdiği demeçlerden dolayı Ankara Askeri Mahkemesinde ifade vermek üzere Merkez Komutanlığına gönderilmiş ve ifadesi alınmıştı.¹¹⁵⁷ Hikmet Bayur mahkeme ile ilgili olarak ülkede söz söyleme özgürlüğü olmadığını çünkü yemekli toplantıda yapmış olduğu konuşmadan dolayı ifadesi alındığını, yemekte konuşulanları hükümete ileten birilerinin olduğunu; hükümetin hafiyelik sistemini çalıştırdığını ileri sürmüştü.¹¹⁵⁸

B. OSMAN BÖLÜKBAŞI'NIN KORE'YE ASKER GÖNDERME KARARINA KARŞI GENSORU VERMESİ

4500 kişilik silahlı askeri birliğin Kore'de hizmet etmek için BM emrine verilmesi hakkındaki, hükümet kararını, Anayasa ve diğer mevzuata aykırı bulan Millet Partisi milletvekili Osman Bölükbaşı ile bağımsız Mardin milletvekili Kemal Türkoğlu Meclise meselenin etraflı bir şekilde görüşülmesi ve bir karara bağlanmasını temin etmek için hükümete bir gensoru açmaya karar vermişler ve önergeyi hazırlamaya başlamışlardı.

Bölükbaşı ve Türkoğlu hazırladıkları gensoru ile ilgili önergeyi 1 Aralık 1950 günü meclise sunmuşlardı:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına 4500 kişilik silahlı bir savaş birliğinin Kore’de hizmet etmek üzere Birleşmiş Milletler emrine verilmesi hakkındaki Hükümet kararı, alındığı tarihten beri umumi efkarı ve matbuatı işgal etmiş ve muhalefetle iktidar arasında bir takım sert tartışmalara sebebiyet vermiştir.

Bütün bu tartışmalara rağmen Hükümet kararının meşru olmadığı hakkındaki kanaat bugüne kadar kuvvetinden birşey kaybetmemiştir.

Böyle hayati bir mevzuda umumi efkarın aydınlatılmaması, halkın devamlı olarak itimatına dayanması gereken Hükümeti zayıfa düşürmekte ve bir hukuk Devleti kurulduğu yolundaki iddiayı mesnetsiz bırakmaktadır.

Tarihi boyunca taahhütlerine tam bir sadakati kendisi için bir şeref vecibesi bilen milletimizin, ikinci Dünya harbinin ortaya koyduğu hakikatler muvaiehesinde, Birleşmiş Milletler idealine ve andlaşmasına bağlılığı varlığı için bir zaruret telakki ettiği hakikatı ne kadar aşikar ise, geçirdiği çetin mücadelelerin bir sonucu olan bu yeni devrede, geçmişteki keyfi kararlar yüzünden çektiği çilelerden mülhem olarak Hükümetin ve Büyük Millet Meclisi

¹¹⁵⁶ Kudret Gazetesi, 7 Ekim 1950, s.1-5

¹¹⁵⁷ Kudret Gazetesi, 8 Ekim 1950, s.1-4

¹¹⁵⁸ Hikmet Bayur, “1950 Modelli Demokrasi, Hafiyelik, Dalkavukluk, Baskıcılık”, Kudret Gazetesi, 8 Ekim 1950, s.1-4

kanun ve prensipler dışına çıkmamasını istikbalin teminatı mahiyetinde gördüğü de inkar olunmaz bir hakikattir. Aynı duygularla meşbu olan bizler de bu Milli görüşe tercüman olarak, Milli hakimiyetin tecelligahı olan Büyük Millet Meclisinde yapılacak müzakerelerle ortadan kaldırılmasını zaruri bulmaktayız.

Meclis açıldığı günden beri Hükümetin Mecliste bu konu üzerinde her hangi bir açıklamada bulunmaması hissettiğimiz zarureti bir kat daha artırmış ve bizi Kore'deki Şanlı Birliğimizin tarihimize yeni destanlar katmakta olduğu bu günlerde bir gensoru açılması teklifinde bulunmağa sevkeylemiştir.

Birleşmiş Milletler Andlaşmasınının 43 ncü maddesinin; Milletlerarası barış ve güvenliğin korunması için Güvenlik Meclisi ile Devletler arasında mahsus andlaşmaların yapılmasını, verilecek yardım kuvvetlerinin miktar ve mahiyetinin bu anlaşmalarda tasrih edilmesini ve nihayet yapılan anlaşmaların her devletin kendi Anayasasına göre tatbik olunmasını amir bulunan hükümleri muktezalarından hiçbirisi yerine getirilmemiş bulunduğundan Hükümetimizin kararı Anayasamıza ve Hükümetçe, bahsettiği taahhütlere mesnet olarak gösterilen Birleşmiş Milletler Andlaşmasına muhalif bulunduğu gibi kendi emniyetimiz sağlanmadan verilmiştir.

Şurasını açıkça ifade edelim ki, bir emrivaki ile tatbik halinde bulunan kararın geri alınmasını asla düşünmüyoruz. Ancak Anayasaya aykırı bir kararla icraya girişmiş olan bugünkü hükümetin iş başında kalamıyacağı da tabiidir.

Beş yıldan beri Anayasanın tam tatbiki için mücadele edilen bu memlekette milletin gerçek mümessilleri Milli hakimiyet haklarını çiğnetmek gibi ağır ve tarihi bir mesuliyeti omuzlarına alamaz. Bu kanaatle Hükümetin salahiyetsiz olarak Kore'ye silahlı bir savaş birliği göndermesi mevzuu üzerinde Başbakanı bir gensoru açılmasını arz ve teklif ederiz.

Kırşehir Milletvekili

Osman Bölükbaşı

Mardin Milletvekili

Kemal Türkoğlu¹¹⁵⁹

Önergede, hükümet kararının meşru olmadığı ve halkın aydınlatılmamasından dolayı hükümetin zaafa düştüğü ve hukuk devletinin kurulamadığı iddiaları yer aldığı belirtilmiş, hükümet kararının yarattığı kavgaları mecliste görüşmeler yaparak ortadan kaldırılması gerektiği vurgulanmış ve hükümetin bu konu ile ilgili herhangi bir açıklama yapmaması, bu gensorunun verilmesine sebep olduğu belirtilmiş. Hükümetin bir emrivaki ile almış olduğu kararı geri aldirmek gibi bir düşünceleri olmadığını da belirten Bölükbaşı ve Türkoğlu ancak Anayasaya aykırı davranan hükümetinde iş başında kalamayacağını da iddia etmişti. Hükümetin yetkisiz olarak asker göndermesi üzerine de Başbakan hakkında gensoru açılmasını istediklerini belirtmişlerdi.

Mecliste oya sunulan önerge yalnızca Halide Edip Adivar karşı oy kullanmış çoğunluğun olumlu oy vermesi ile kabul edilmişti. Hükümet adına Samet Ağaoğlu, kanunun

¹¹⁵⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.III, (1.12.1950), s.5-6

11.12.1950 günde görüşülmesini istemiş ve kabul olunmuştu.¹¹⁶⁰

Bölükbaşı ve Türkoğlunun önerge tartışmaları 11.12.1950 günü başlamış, Başbakan Menderes, hükümet olarak Kore'ye asker gönderme kararı aldıkları zaman, diğer ülkelerin (A.B.D) zaten bölgeye çoktan askeri birlik gönderdiklerini, bu kararlarının anayasaya aykırı olmadığını, çünkü B.M. teşkilatına girmekle kurallar gereği bazı hükümlerlik haklarından vazgeçmeleri gerekeceğini ve bu kararın B.M.'den geldiğini, ayrıca Kore'de bir savaş durumunun değil savunma durumunun olduğunu ve bu şartlar altında kararlarının anayasaya aykırı olamayacağını belirtmişti.¹¹⁶¹

Osman Bölükbaşı söz alarak görüşlerini bildirmiş ve B.M. anlaşmasına göre askeri yardımda bulunulmasına dair bir sorumluluk olmadığını ve asker gönderme zorunluluğumuzun olmadığını B.M. anlaşmasının 39,40,41,42 ve 43üncü maddelerini açıklayarak ifade etmiş ve bu maddeler ışığı altında asker gönderme zorunluluğu olmadığı ve hükümetin asker göndermede yetkisiz olduğunu, bu yetkinin Meclise ait olduğu belirtmiş ve Meclisin karar vermesi halinde 50-100 bin askerin gönderilebileceğini ifade etmişti. Başbakanın Kore'de savaş durumu olmadığını iddia etmesi üzerine Bölükbaşı, askerlerin Kore'de silahlı çatışma halinde olduğunu ve bunu savaş hali olduğunun ispatı olarak görülmesinin gerektiğini belirtmiş ve askerin silahlı çatışmaya girmesi ancak Meclisin yetkisi dahilinde olduğunu açıklamıştı. Bir kişinin idam kararını dahi Meclisin onaylaması gerektiğini belirten Bölükbaşı, bir kişinin hayatı üzerine hassas olan Meclis, 4500 kişinin hayatı üzerine karar verme hakkına sahip olacağını da belirtmişti. Bölükbaşı, Kore'ye asker gönderen ülkelerin NATO'ya dahil ülkeler olduğunu, ancak Türkiye'nin hala NATO'ya alınmadığına dikkati çeken Bölükbaşı, şayet NATO'ya Türkiye'nin alınması halinde beş bin değil, elli bin kişi göndermeye razı olacaklarını ileri sürmüştü, Türkiye'nin emniyetinin sağlanmadığı müddetçe, asker göndermeye prensip olarak karşı olduklarını belirtmişti.¹¹⁶²

Mecliste tartışmalar bu şekilde yön almıştı. DP Afyon milletvekili Ali İhsan Sabis, Meclis Başkanlığına bir önerge vererek, gensoru hakkındaki tartışmaların yeterli olduğu ve hükümetin kararının doğru olduğunun onaylanmasını istemiş ve oylama sonucunda ezici çoğunlukla kabul edilmişti.¹¹⁶³ Osman Bölükbaşı ve Kemal Türkoğlu bir önerge daha vermişti:

¹¹⁶⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.III, (1.12.1950), s.6

¹¹⁶¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.III, (1.12.1950), s.150-160

¹¹⁶² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.III, (1.12.1950), s.160-198

“ Yüksek Başkanlığa

Hükümetin verdiği izahatın kafi görülmediğinden Hükümet Kore'ye birlik göndermesinin Anayasaya aykırı bulunduğunun ve Hükümet ademi itimat işinin açık olarak oya konulmasını arz ve teklif ederiz.

Mardin Milletvekili

Kemal Türkoğlu

Kırşehir Milletvekili

Osman Bölükbaşı”¹¹⁶⁴

Meclis derhal bu önergeyi red etmişti. İstanbul milletvekili Mükerrerem Sarol ve yedi arkadaşı Hükümetin Kore'ye asker göndermesi ile ilgili açıklamasının yeterli olduğunu onaylaması ile ilgili bir önerge vermişler ve Meclis oylamasında 351 oydan, 311 kabul, 39 red, 1 tane de çekimser oy verilmiş ve önerge 311 oyla kabul edilmiş ve hükümetin açıklaması yeterli görülmüştü.¹¹⁶⁵

Başbakan Menderes, Hükümet kararının onaylanması üzerine bir konuşma yapmış ve şu açıklamaları yapmıştı. “.....Hükümetin almış olduğu kararın gayri meşru olmadığını en salahiyyetli makam olarak tespit olmuş bulunuyorsunuz. Gönül ister ki bundan sonra da, bu kararınızı belirtmiş olduktan sonra artık memleket zararına olan bu çeşit zehirli propagandalar olduğu yerde dursun. Durmadığı taktirde bunu yaymakta devam edenlerin iyi niyetinden bihakkın şüphe etmek icap eden,Hükümetiniz hiçbir zaman ne Anayasa ne de mevcut Kanunlar dışında hareket etmeyi aklından geçirmemiştir.....”¹¹⁶⁶

Başbakan Meclise teşekkür konuşması yapmış ve kararlarının doğru ve anayasaya uygun olduğunu iddia etmiş ve bunun da meclisin onayladığını ilave etmişti.

Meclisin hükümet kararlarını onaylamasına, Sadık Aldoğan tepki göstermiş ve Meclis denetlemesinin çoğunluk partisinin insafına kaldığını, bu durumun çoğunluk partisi baskısı olarak yorumuş ve şahıs baskısının yerini seçilmiş zümrenin baskısı aldığı şeklinde bir değerlendirme yapmış ve meclisin bu durumunu protesto etmişti.¹¹⁶⁷

Gerçektende DP, hükümetin aleyhine bir durum olduğu zaman red etmiş, lehine bir durum olduğu zaman da oy çokluğu ile kabul etmiş, muhalefete yaşam şansı vermemişti.

C. 1951 BÜTÇE GÖRÜŞMELERİ

1951 Bütçe Kanunu tasarısı görüşmeleri 19 Şubat 1951'de Mecliste başlamış ve

¹¹⁶³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.III, (1.12.1950), s.196-197

¹¹⁶⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.III, (1.12.1950), s.198

¹¹⁶⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.III, (1.12.1950), s.199

¹¹⁶⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.III, (1.12.1950), s.199

¹¹⁶⁷ Sadık Aldoğan, “Yazıklar Olsun”, Kudret Gazetesi, 14 Aralık, s.1-4

hükümet adına Maliye Bakanı Hasan Polatkan görüşlerini Meclise sunmuştu.¹¹⁶⁸

MP adına Osman Bölükbaşı söz almış ve konuşmasına başladıktan sonra, Millet'in 14 Mayıs'tan beri iç ve dış politikalara ait olayların etkisi ile perişan hale geldiğini ve bunların millet'in tüm umudunu bu görüşmelere bağladığını belirtmişti.¹¹⁶⁹ Bölükbaşı, bu tasarinin sunulmasının Anayasanın 95. maddesine aykırı olduğunu, Bütçe görüşmelerinin Mecliste tam anlaşılması için Meclise bütçe yılının başlamasından en az üç ay önce sunulması gerektiğini, hükümetin bu eksikliğini maskeleyerek için Meclise başka bir tezkereyi sunduğunu ve Anayasanın 103. maddesi çerçevesinde Anayasanın hiçbir maddesinin saksaklanamayacağı için Meclis'in, hükümetin bu hareketini mazur görmemesi gerektiğini hatırlatmıştı.¹¹⁷⁰ Osman Bölükbaşı bütçe tasarısının Meclise gerekçesiz olarak sevk edildiğini bunun da iç tüzüğün 65. maddesine aykırı bir durum olduğunu dile getirmiş ve bu yüzden bütçe görüşmelerinin çok kısa bir süreye sıkıştırılarak gereken denetleme ve tartışmaların yapılamayacağını iddia etmişti. Bölükbaşı, 1948 yılı bütçesinin denetlenmemesinin Menderes'in tepkisine neden olduğunu, Menderes'in beş yıl boyunca milli denetlemenin öncülüğüne soyunduğunu hatırlatmış, ancak Menderes'in iş başına geçmesi ile tam tersi bir tavır takınarak, 1951 bütçesinin denetlenmesini engelleme yoluna başvurmasını eleştirmişti.¹¹⁷¹

Osman Bölükbaşı, hükümetin Kore Savaşı'nı bir mazeret olarak sunmasını eleştirmiş ve hükümetin III.Dünya Savaşının başlayabileceği tehlikesini savunmasına karşın savunma bütçesinin yetersiz olduğu bir önceki bütçe gibi aynı şekilde kabul etmesini tezatlık olduğunu belirtmişti. Bölükbaşı madem ki bir savaş tehlikesi var niçin yetersiz bir savunma bütçesi hazırladınız demeye getirmişti.¹¹⁷²

Bölükbaşı, vatandaşın rahat bir nefes alabilmesi için İşlem Vergisi, Yol Vergisi, Hayvan Vergisi gibi bir takım vergileri yeniden gözden geçirilmesine inandıklarını belirtmiş ve MP programında bu konuların ve vergi adaletini sağlayacak uygulamaların yer aldığını da eklemiştir. Hükümet programında belirtilen bütçe açığının belirtildiği gibi 232 milyon olamayacağını, yaklaşık olarak 600-650 milyon arasında olduğunu iddia etmiş ve millet'in bu hükümete nasıl güven duyabileceğini merak ettiğini belirtmiştir. Ayrıca Celal Bayar'ın 24 Mayıs 1949 tarihli konuşmasında dönemin hükümetinin üç ay ilerisini göremediği için CHP hükümetinin, hükümet olamayacağını ve memleketin onların eline bırakılmamasını söylediğini hatırlatmış, fakat bu gün DP'nin de aynı duruma düştüğünü ve halkın güvenini

¹¹⁶⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.V, (19.02.1951), s.219-222

¹¹⁶⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.V, (19.02.1951), s.222-224; Kudret Gazetesi, 20 Şubat 1951, s.1-4

¹¹⁷⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.V, (19.02.1951), s.222-224; Kudret Gazetesi, 20 Şubat 1951, s.1-4

¹¹⁷¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.V, (19.02.1951), s.224-327

¹¹⁷² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.V, (19.02.1951), s.227-231

kaybettiğini iddia etmişti. Bölükbaşı, DP'nin tarım ile ilgili programının, uygulamaları ile uyuşmadığını belirtmiş ve bütçenin % 3'ne karşılık gelen tarım bütçesinin hiçbir zaman yeterli olmayacağını belirterek DP'nin tarım ile ilgili uygulamalarını eleştirmişti. Ayrıca 1951 bütçesinde yatırım adı altında bir çok inşaat, yapım, onarım ve borç ödemeleri gösterilmiş ve 100-120 milyon gibi toplam masraf tutan bu giderlerin yatırım alanları dışında kullanıldığını ileri sürerek bu uygulamaları da eleştirmişti. 1950-1951 yıllarında ülkeye göçmen olarak 200-250 bin göçmenin gelmesinin beklendiği ama herhangi bir bütçenin ayrılmadığını bu sorunun yardımlarla karşılamanın mümkün olamayacağını iddia etmişti. Bölükbaşı geçen bütçede oluşan 80 milyonluk açık için hükümetin Emekli Sandığına el attığını, bu seneki açık için Menderes'in daha önce eleştirdiği Emekli Sandığına el atma olayını düşündüğünü ileri sürerek, Menderes'i bu tutarsız tavrı için eleştirmişti. Bütçe açığını kapatmak için Marshal yardımından umut beklemenin yanlış olduğunu ve önceki hükümeti bu konuda eleştirdiğini ama şimdi aynı uygulamayı kendisinin yaptığını ileri sürerek Menderes'e tekrar eleştiri oklarını yöneltmişti.¹¹⁷³

Bölükbaşı, PTT, Denizyolları ve Demiryollarının 118 milyonluk bir açığı olduğunu ve hükümetin bunu kapatmak için de çeşitli yollara başvuracağı ve bu uygulamaların enflasyonu artıracığını iddia etmişti. Ayrıca Marshal yardımları ile bütçe açığının kapatılamaması halinde ise hükümetin yeni vergiler koyma yoluna gideceğini ve bu uygulamanın da DP'nin vermiş olduğu sözlere aykırı olacağını ve halkın güvenini sarsacağını iddia etmişti. Hükümetin tasarruf yoluna gitmediğini, daha önce eleştirdikleri uygulamaları şimdi kendilerinin uyguladığını belirtmişti.¹¹⁷⁴

Osman Bölükbaşı, Kore Savaşı nedeniyle diğer ülkelerin ekonomik tedbirler aldığını, iç ve dış ticaretlerini kontrol altına aldıklarını, hatta ekonomik yönden Türkiye'den daha ileri olan ülkelerin dahi ekonomik tedbirler ve ihracatlarını kayıt altına aldıklarını belirttikten sonra Türkiye'nin bu tip önlemler almadığını öne sürerek, hükümeti bu davranışlarından ötürü eleştirmişti. Dönemin stratejik ürünü olan pamuk için, Hindistan, Pakistan, Meksika ve Mısır gibi ülkelerin pamuk ihracatına vergi koyduklarını ancak hükümetin bu konuda da bir tedbir almadığını ve pamuğun fiyatının her geçen gün arttığını belirtmiş ve hükümete pamuk ihracatının niçin vergiye tabi olmadığını sormuş ve bir pamuk üreticisi olan Başbakan Menderes'ten bunun nedenini sormuştu.¹¹⁷⁵

Pamuk fiyatlarındaki değişmeden dolayı ülkedeki dokuma tesisleri zarara uğramış ve

¹¹⁷³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.V, (19.02.1951), s.231-233

¹¹⁷⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.V, (19.02.1951), s.234

¹¹⁷⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.V, (19.02.1951), s.234

dokuma sanayi ile ilgili Tarsus ve civarındaki bir takım işletmeler üretimlerini durdurarak işçi çıkartmak zorunda kalmışlardı.¹¹⁷⁶

Bu durumu Hikmet Bayur bir yazı ile değerlendirmiş ve “*ham madde malzemelerini dışarı satan, onu işleyen fabrikaların kapanmasına ve işçilerin işsiz kalmasına meydan veren, ondan sonra mamul maddeyi eskisinden çok geniş ölçüde dışarıdan getirmeye koyulan bir ülke sömürgeleşmeye doğru gidiyordur....*” demiş ve hükümetin bu politikasını çok ağır bir biçimde eleştirmişti.¹¹⁷⁷

Bütçe görüşmeleri heyecanlı ve ilginç konuşmalara sahne oluyordu. DP'den Emrullah Nutku'da bu görüşmelerde söz almış ve Kore'ye asker gönderen hükümeti desteklemiş ve “*İnönü'nün Türkiye'yi harbe sokmaması meziyet olarak sunuluyor. Halbuki onun mahzurları ortadadır. Lüzum oldukça harbi kabul etmek mecburiyetindeyiz. Biz, ikinci cihan harbine sokmayan ve mütereddit idarenin yüzünden kırılan şerefimizi Türk Milletinin büyük bir medeni cesaretle Kore'ye asker göndermemiz tarihi varlığımızı ihya etmiştir. Kore Kahramanlıkları yaratılmışsa bu kahramanlıkların bir parçası da Kore'ye asker gönderme kararı alan DP hükümetinindir*”¹¹⁷⁸ diyerek ikinci dünya savaşında İnönü'yü tereddütlü bir idare yapmakla suçlamış ve o savaşa girmeyerek Türkiye'nin şerefinin, onurunun kırıldığını, kırılan onurun Kore Savaşı ile onarıldığını ve bu gururun da DP'ye ait olduğunu ileri sürmüştü.

Bölükbaşı dış politika görüşlerini açıklarken, MP olarak iktidar ile aynı görüşü paylaştıklarını ifade etmiş, Birleşmiş Milletler idealine, Amerika dostluğuna ve İngiliz, Fransız ittifakına candan bağlı olduklarını, bu ittifakın sözde kalmamasını, resmi bir anlaşma ile bağlanmasını bununda NATO ile sağlanabileceğini belirtmişti. Devletin güvenliğinin yalnızca Birleşmiş Milletler ile sağlanamayacağını, mutlaka NATO'ya üye olunmasının zorunluluğunu dile getirmişti. Kore'de gösterilen başarılarından dolayı Marshal yardımlarından önemli bir yardım alınması gerektiğini ancak bu yardımın Kore'de akıtılan kanların karşılığı sayılmasını düşünmediklerini de hatırlatmıştı.¹¹⁷⁹

Osman Bölükbaşı, Milli Savunmaya ayrılan bütçenin yetersiz olduğunu dile getirmiş ve “*Milli müdafaa unsurlarının birbirlerine nispeti günün şartlarına tam olarak uygun değildir*” diyerek, milli savunma bütçesinin artırılması gerektiğini belirtmişti. Bu bağlamda yapılacak yardımlarla birlikte, Piyade Tümenlerinin modernleşmesi, hava savunmasının yeni uçaklarla donatılması ve Ordunun ikmal ve bakım imkanlarının artırılması gerektiğini, aksi

¹¹⁷⁶ Kudret Gazetesi, 17 Şubat 1951, s.1-3

¹¹⁷⁷ Hikmet Bayur, “Bütçe Tartışmaları”, Kudret Gazetesi, 21 Şubat 1951, s.1-3

¹¹⁷⁸ Kudret Gazetesi, 21 Şubat 1951, s.1-3

takdirde yurt emniyetinin tehlikeye düşebileceğine dikkat çekmişti.¹¹⁸⁰

Bölükbaşı, hükümeti antidemokratik yasaları değiştirmemekle suçlamış ve daha önce antidemokratik yasaların değiştirilmemesi halinde sine-i millete dönecekleri tehditleri savuran DP'nin iktidara geldikleri günden beri millete verdikleri sözleri tutmadıklarını ve bu yasaları hala savunduklarını ileri sürmüştü. DP'nin, özgürlüğü engelleyen yasaları kaldırmadıkları gibi esnek kararlar içeren yeni baskı yasaları çıkardıklarını ileri sürmüştü ve hükümetin diktatörlük etmek isteyenlere hizmet etmek gibi davranışa düştüklerini belirtmiş ve *"diktatörlüğün temeli olan kanunlar ayakta dururken hükümetin böyle bir iddia ile karşımıza gelmesi, onun için affedilir bir hareket değildir"* diyerek hükümetin baskı yaratacak kanunlar çıkardığını öne sürmüştü. Ayrıca iktidara geldiklerinden beri bu konuda olumlu bir davranış yapmadıklarını şu şekilde eleştirmişti: *".....beş sene muhalefette hürriyet hürriyet diye bağırın 9 aylık iktidarın, bu müddet zarfında rejimin siyasi karakterlerini alakadar eden ehemmiyetli kanunları değiştirmek imkanına sahip olmadıklarını da kimse iddia edemez."*¹¹⁸¹ Bölükbaşı, hükümetin dokuz aydır antidemokratik yasaları değiştirmemesini, Celal Bayar'ın muhalefette iken söylediği sözlerle eleştirme yoluna gitmiş ve Bayar'ın, CHP'nin dört yılda değiştiremediğini kendilerinin bir ayda tasfiye edeceklerini söylediğini hatırlatmış ve bir ayda düzeltmeye söz verdikleri halde geçen dokuz aylık sürede niçin bir düzeltme çabası içerisine girmediklerinin hesabını sormuştu.¹¹⁸²

Bölükbaşı, hükümetin antidemokratik yasaları değiştirmeye yanaşmamasını *"....Tanzimattan beri hürriyet peşinde koşmuş olan bir millet sadece topuz vuranların el değiştirmiş olmasına şahit olacaktır...."*¹¹⁸³ diyerek yeni hükümetinde, eski yöntem ve baskı rejimi devam ettireceğini iddia etmişti.

Hikmet Bayur'da adalet sistemini eleştiren Osman Bölükbaşı'na destek çıkmış ve İktidar Partisinin muhalefette iken antidemokratik yasalardan yakınıp durduğunu, Celal Bayar'ın dahi muhalefette iken, iktidara geldiklerinde antidemokratik yasaları bir ay içerisinde kaldıracıklarını millete vaad ettiklerini, ancak iktidara geldikleri on ay boyunca, herhangi bir düzenlemeye girmediklerini hatırlatmış, Adalet Bakanı Halil Özyörük'ün de olumlu bir çalışması olmadığını ileri sürmüştü.¹¹⁸⁴

¹¹⁷⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.V, (21.02.1951), s.354; Kudret Gazetesi, 20 Şubat 1951, s.1-3

¹¹⁸⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.V, (21.02.1951), s.354

¹¹⁸¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.V, (21.02.1951), s.354-355

¹¹⁸² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.V, (22.02.1951), s.461

¹¹⁸³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.V, (22.02.1951), s.461-462

1951 yılı Bütçesi uzun tartışmalardan sonra 357 kabul, 58 red oyu ile kabul edilmişti.¹¹⁸⁵

IX. İKİNCİ MENDERES HÜKÜMETİ'NİN KURULMASI

1951 yılı Bütçesi kabul edildikten sonra Başbakan Menderes istifasını Cumhurbaşkanına sunmuş ve hükümeti yıpranmaktan korumak istemişti. Bütçe görüşmelerinde Tarım, Ekonomi ve Ticaret Bakanlıkları şiddetli eleştirilere maruz kalmış ve hükümet oldukça yıpranmıştı. Celal Bayar tarafından tekrar, Adnan Menderes İkinci hükümeti kurmakla görevlendirilmiş ve 9 Mart 1951'de ikinci Menderes Hükümeti kurulmuştu. Menderes, yeni hükümeti kurmuş ve Bakanlar Kurulunu Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a sunmuştu. Yeni kurulan Hükümet üyeleri ise şu şekilde idi:

<i>Başbakan</i>	<i>İstanbul Milletvekili</i>	<i>Adnan Menderes</i>
<i>D. Bakanı ve Başbakan Yard.</i>	<i>Manisa Milletvekili</i>	<i>Samet Ağaoğlu</i>
<i>Devlet Bakanı</i>	<i>Manisa Milletvekili</i>	<i>Refik Şevket İnce</i>
<i>Adalet Bakanı</i>	<i>Edirne Milletvekili</i>	<i>Rüknettin Nasuhioğlu</i>
<i>Milli Savunma Bakanı</i>	<i>Bursa Milletvekili</i>	<i>Hulusi Köymen</i>
<i>İç İşleri Bakanı</i>	<i>İzmir Milletvekili</i>	<i>Halil Özyörük</i>
<i>Dış İşleri Bakanı</i>	<i>İstanbul Milletvekili</i>	<i>Fuat Köprülü</i>
<i>Maliye Bakanı</i>	<i>Eskişehir Milletvekili</i>	<i>Hasan Polatkan</i>
<i>Milli Eğitim Bakanı</i>	<i>Samsun Milletvekili</i>	<i>Tevfik İleri</i>
<i>Bayındırlık Bakanı</i>	<i>Eskişehir Milletvekili</i>	<i>Kemal Zeytinoğlu</i>
<i>Ekonomi ve Ticaret Bakanı</i>	<i>Ankara Milletvekili</i>	<i>Muhlis Ete</i>
<i>Sağlık ve Sosyal Yard.Bakanı</i>	<i>İzmir Milletvekili</i>	<i>Dr. E. Hayri Üstündağ</i>
<i>Gümrük ve Tekel Bakanı</i>	<i>Erzurum Milletvekili</i>	<i>Rıfka Selim Burçak</i>
<i>Tarım Bakanı</i>	<i>Maraş Milletvekili</i>	<i>Nedim Ökmen</i>
<i>Ulaştırma Bakanı</i>	<i>Ankara Milletvekili</i>	<i>Seyfi Kurtbek</i>
<i>Çalışma Bakanı</i>	<i>Muğla Milletvekili</i>	<i>Nuri Özsan</i>
<i>İşletmeler Bakanı</i>	<i>Kütahya Milletvekili</i>	<i>Hakkı Gedik</i> ¹¹⁸⁶

Oluşturulan yeni Bakanlar Kurulu listesinde dikkati çeken değişiklikler, Adalet Bakanı Halil Özyörük İç İşleri Bakanlığına, İç İşleri Bakanı Rüknettin Nasuhioğlu Adalet Bakanlığına, Çalışma Bakanı Hulusi Köymen Milli Savunma Bakanlığına, İşletmeler Bakanı olan Muhlis Ete Ekonomi Bakanlığına, Milli Savunma Bakanı Refik İnce de Devlet

¹¹⁸⁴ Hikmet Bayur, "Adalet ve Savunma Bütçeleri", *Kudret Gazetesi*, 25 Şubat 1951, s.1-3

¹¹⁸⁵ *Kudret Gazetesi*, 1 Mart 1951, s.1-3

¹¹⁸⁶ *Kudret Gazetesi*, 10 Mart 1951, s.1-3

Bakanlığına kaydırılmasıydı. Rıfki Salim Burçak, Nedim Öktem ve Hakkı Gedik ise hükümete yeni giren yüzler olarak dikkati çekmişti.¹¹⁸⁷

İkinci Menderes Hükümeti kurulunca, MP adına Hikmet Bayur “*Yeni kabine ciddiyetten mahrum bir kabinedir. Değişiklik yapılacak olduktan sonra daha esaslı ve uzun sürebilecek değişiklikler yapmalı idiler*” diyerek yapılan değişikliklerin anlamsız ve ciddiyetten uzak bir gayret olduğunu ileri sürmüştü. Osman Bölükbaşı ise at yarışlarına çağrıldıklarını ancak ciddi bir durum olan hükümet değişikliği ile ilgili konudan haberdar edilmemelerinin anlaşılmadığını belirttikten sonra “*....yeni hükümetin hüviyeti yoktur. Bu hale göre neyin değiştiğini sormak tabiidir*”¹¹⁸⁸ diyerek yeni hükümet hakkındaki görüşlerini belirtmişti.

CHP yönünde ise, yeni hükümetin öncekinden farklı olmadığı, hatta birinci hükümetten daha az ümit verici gördükleri yönünde görüşler olmuştu.¹¹⁸⁹

Menderes, Meclis tatilde iken istifa ettiğinden, güven oyu alması için Meclisin toplanması gerektiği yönünde tartışmalar yaşanmış ve Meclisin açılacağı 26 Mart’a kadar 16 gün devletin programsız idare edileceği ileri sürülmüştü. Tartışmalar sonunda İkinci Menderes Hükümeti 29 Mart 1951 günü 247 kabul, 61 red ve 6 çekimser oy ile güven oyu almıştı.¹¹⁹⁰

Meclisteki güven oyu ile ilgili tartışmalarda MP adına Bölükbaşı’nın demeçleri şu şekilde idi:

Bölükbaşı, güven oyu ile ilgili tartışmalarda Meclisteki konuşmasında din ve inanç sorununa değinmiş ve “*.... Türkiye’de din hürriyetinin bütün icaplarıyla edilmekte olduğunu kimse iddia edemez. Bu memlekette din hürriyeti yalnız ezanın Arapça okutulması ile temin edilmiş olamaz...*”¹¹⁹¹ diyerek hükümetin din özgürlüğü alanındaki uygulamaların eksik olduğunu ve ezanın Arapça’ya döndürülmesinin yeterli olmayacağını iddia etmişti.

Bölükbaşı din özgürlüğünün yalnızca inanç özgürlüğü ile sınırlı kalmayacağını buna ibadet, telkin, öğretim özgürlüğünün de dahil edilmesi gerektiğini öne sürmüştü ve uzun yıllar Müslümanların kendi çocuklarına bir teşkilata bağlı olarak dini terbiye veremediklerini ifade etmişti. Hükümetin bu işlerden elini çekmesi ve uzak kalması gerektiğini, tüm dini ihtiyaçlar

¹¹⁸⁷ Kudret Gazetesi, 10 Mart 1951, s.1-4

¹¹⁸⁸ Kudret Gazetesi, 10 Mart 1951, s.1-4

¹¹⁸⁹ Kudret Gazetesi, 10 Mart 1951, s.1-4

¹¹⁹⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.VI, s.123

¹¹⁹¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.VI, (2 Nisan 1951), s.104-107

için bir cemaat teşkilatının kurulmasına izin verip, din işlerinin bu cemaat tarafından idare edilmesi gerektiğini savunmuştu. Bölükbaşı, MP olarak dini inançların, geleneklerinin ve ahlakın önemine inandıklarını ve devletin bu önemli konulardan uzak durmasını, din eğitimi ve reformuna karışmamasının gerektirdiğine inandıklarını ifade etmişti. Ayrıca din cemaatlerinin, kendi din işlerini düzenleme ve idareye yetkili kılınmalarını ileri sürmüştü. Üniversitelerde İlahiyat fakültelerinin kurulmasına onay verdiklerini, ilk ve orta öğretimde din derslerinin eklenmesini istediklerini ifade etmişti. Diyanet İşleri Başkanlığının hükümetin elinde olduğunu ve hükümetin dine baskı yapabilmesinin mümkün olduğu ve bu yüzden dinin olduğu kadar, devletin de dine karışmamasına inandıklarını belirtmişti.¹¹⁹²

Osman Bölükbaşı, Mareşal'in cenazesinde birkaç tekbir getirme olayını CHP ve DP'nin irtica hortluyor diye suçlamalarından sonra, DP'nin bütçe görüşmelerinde inanç özgürlüğünden bahsetmesinin anlamsızlığını vurgulamış, Menderes ise Mareşal'in cenazesinden yararlandınız diye cevap vermesi üzerine Bölükbaşı, MP olarak Mareşal'in cenazesinden hiçbir şekilde yaralanma yoluna gitmediklerini, beşyüz bin İstanbul'lu sokağa dökecek güce sahip olmadıklarını ileri sürmüş, tüm yapılanların Mareşal'e saygıdan dolayı olduğunu ve diğer suçlamaların iftiradan başka bir şey olamayacağını dile getirmişti.¹¹⁹³

Bölükbaşı, hükümet içinde hala Diyanet İşleri Başkanlığının bulunmasına anlam veremediğini, bunun hükümetin din işlerinde baskı yapmasından başka bir işe yaramayacağını iddia ettikten sonra, din esaslı cemiyetlerin kurulması ve din işlerinin bu cemiyetler tarafından idare edilmesi laik devlet anlayışına göre olması gerektiğini dile getirmişti. Bölükbaşı, hakimlerin ve savcılarının tayinlerinde Adalet Bakanının yetkili olduğu, Valilerin de bu görevlerdeki kişiler üzerinde bir takım söz sahibi olmalarının olumsuz tarafları olabileceği, bunun da önlenmesi için İtalyan ve Fransız Anayasasında yer almış Yüksek Yargıç Meclisi gibi bir heyetin oluşması gerektiği ve demokrasi için hakim teminatının mutlaka oluşması gerektiğini iddia etmişti.¹¹⁹⁴

X. MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN ÖLÜMÜNÜN BİRİNCİ YILDÖNÜMÜ

Mareşal'in birinci ölüm yıldönümü anma etkinlikleri nedeniyle MP Genel Başkanı Hikmet Bayur ve Genel İdare Kurul üyesi Ali Rıza Başkan İstanbul'a hareket etmişti. Daha önceki gün de S. Aldoğan ve Ş. Çakmak'ta anma törenine katılmak için hareket etmişlerdi. Öncelikle Eminönü Halk Evinde bir tören planlanmış ve Mareşal'in eski silah arkadaşları,

¹¹⁹² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.VI, (2 Nisan 1951), s.107-109

¹¹⁹³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.VI, (2 Nisan 1951), s.109-115

¹¹⁹⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.VI, (22 Şubat 1951), s.115-123; Kudret Gazetesi,23 Şubat 1951,s.1-4

anılarını anlatmışlar ve daha sonra da Mareşal'in mezarında bir tören tertiplenmişti.¹¹⁹⁵

Halkevindeki törene Pakistan Basın Ateşesi Dadoşi'de hazır bulunmuş, törende Mareşal'in eşi Fıtnat Çakmak ve kız kardeşi de yerini almıştı. Törende bir konuşma yapan Öğrenci Derneği Başkanı Suphi Baykan, Mareşal'in gerçek bir din adamı olduğu ve "*Mareşal sağ olsaydı bu gün din simsarlarına karşı mücadele edecekti.....*"¹¹⁹⁶ diyerek görüşlerini bildirmişti. Daha sonra General Pertev Demirhan söz almış ve Sakarya Savaşının Mareşal'in azimli imanı sayesinde kazanıldığını ileri sürmüştü. Şefik Çakmak ve Selçuk Aybar da Mareşal ile ilgili anılarını anlattıktan sonra sözü Hikmet Bayur almış, uzun ve heyecanlı bir konuşma yapmıştı. Hikmet Bayur: "*Mareşal Çakmak, din gibi kutsal ve manevi sahada bir güneş gibi parıldamaktadır. Onun yetiştirdiği ordu, Kore'de ilk imtihanını vermiştir..... Mareşal'in yetiştirdiği bu birlik üstün bir B.M. ordusunun felakatine mani olmuştur.....*"¹¹⁹⁷ Bayur, daha sonra II. Dünya Savaşında Mareşal'in, Trakya'daki Çakmak hattı ve Sapanca hattına yığınak yaptırmasıyla Alman'ların Türkiye'ye taarruz etmekten vazgeçtiklerini ve bundan da Mareşal'in dehasının öne çıktığını belirtmişti. Eminönü'ndeki Halkevi ve daha sonra Marmara Lokali'nde ve MP Eyüp binasında benzer etkinliklerden sonra, Mareşal'in mezarına gidilmişti.¹¹⁹⁸

Mareşal'in mezarı başındaki anma törene CHP'den İlhami Sancar'ın başkanlığında bir heyet katılarak çelenk koymuştu.¹¹⁹⁹ Ancak DP'lilerin ve Cumhurbaşkanı Bayar'ın anma törenlerine katılmadıkları gözlenmişti.¹²⁰⁰

Mareşal'in anma törenleri Ankara'da da yapılmış ve Dil,Tarih ve Coğrafya Fakültesinde bir anma töreni tertiplenmişti. Törende MP Genel Sekreteri Ahmet Tahtakılıç, Osman Nuri Köni, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, eski bakanlardan Cemil Sait Barlas, Prf.Dr. Remzi Oğuz Arık, Ord. Prf. Dr. Vasfi Raşid Seviğ'de hazır bulunmuştu.Osman Nuri Köni, Prf. Dr. Remzi Oğuz, ve öğrenci liderleri birer konuşma yapmış ve Mareşal'in ne kadar kahraman olduğunu, orduya asla siyaset sokmadığından bahsederek konuşmasını bitirmişti.¹²⁰¹

XI. MİLLET PARTİSİ'NİN İSTANBUL İL KONGRESİ

14 Nisan 1951'de MP İstanbul İl Kongresi Beyoğlu "*Maulin Rouje*" salonunda

¹¹⁹⁵ Kudret Gazetesi, 10 Nisan 1951, s.1-3

¹¹⁹⁶ Kudret Gazetesi, 11 Nisan 1951, s.1-5

¹¹⁹⁷ Kudret Gazetesi, 11 Nisan 1951, s.1-5

¹¹⁹⁸ Kudret Gazetesi, 11 Nisan 1951, s.1-5

¹¹⁹⁹ Kudret Gazetesi, 11 Nisan 1951, s.1-5

¹²⁰⁰ Kudret Gazetesi, 11 Nisan 1951, s.1-5

¹²⁰¹ Kudret Gazetesi, 11 Nisan 1951, s.1-5

başlanmış ve Kongre Başkanlığına Yusuf Kemal Tengirşenk, Başkan vekilliğine de Suphi Batur seçilmişti.¹²⁰²

Başkanlık Divanının oluşturulmasından sonra, Partinin Kurucularından Mareşal Fevzi Çakmak, Kenan Öner ve Kore Şehitleri için iki dakikalık saygı duruşu teklif edilmiş, bu teklif üzerine Yusuf Kemal Tengirşenk'te saygı duruşundan sonra isteyenlerin Fatiha suresini okumasını teklif etmiş ve teklif kabul edilerek saygı duruşundan sonra Fatiha suresi okunmuştu.¹²⁰³ Ancak Fatiha suresi okunduktan sonra delegelerden Orhan Kaftancı yapılan bu hareketin partinin laiklik prensibi ile uyuşmadığını belirterek itiraz etmiş fakat bu itiraza diğer partililer aşırı tepki göstererek karşı çıkmıştı.¹²⁰⁴

Orhan Kaftancı'nın göstermiş olduğu bu tepkiye, diğer bir MP'li delege, Orhan Kaftancı'nın delegelik hakkının iptalini teklif etmiş daha sonra da tehdit içeren sözler sarf etmişti. Fatiha okumayı teklif eden Yusuf Kemal Tengirşenk, tartışmaları engellemek için kürsüye çıkarak, Fatiha okumanın kötü bir şey olmadığını savunan bir konuşma yaparak gerginleşen ortamı sakinleştirmeye çalışmıştı.¹²⁰⁵

MP İstanbul İl Yürütme Kurulu Başkanı Lütfi Bornavalı açılış konuşmasını yapmış ve MP'nin ilk zamanlarda bir tahmin hatasına düştüklerini itiraf etmiş ve kısaca: *"Böyle bir tahmin bizi sert ve iftiratlı bir mücadeleye sevketti. Memlekette her şeyden evvel, bir iktidar değişikliğini temin gayesini, bir hedef takibile harekete geçtik, muayyen bir fikir ve prensiplerden evvel, zümrecilerin zihniyeti ile mücadele mecburiyetinde kaldık. Bu sebeple kendimizi şahsiyatla uğraşmaktan kurtaramadık, hadiseleri bizim gibi görmeyenleri itham ettik. Bu düşünce tesiri ile demokrasinin birinci şartı olan müsamahayı, heyecanlarımıza feda ettik"*¹²⁰⁶ diyerek siyasi olgunluk içeren bir mesaj veren Bornovalı, 14 Mayıs'taki başarısızlığın bir öz eleştirisini yapmış ve sırf iktidarı değiştirebilmek isteği ile heyecanlarına yenilip, kişilerle uğraştıklarını ve kendileri ile farklı görüşte olanlara hoş görü ile bakmayıp, suçladıklarını itiraf etmişti.

Lütfi Bornavalı, başarısızlıklarının nedenlerini açıklarken yaptığı öz eleştiride Basına karşı yapılan haksızlıklara değinerek devam etmiş ve *"Bu arada en büyük haksızlık kıymeti Türk matbuatına ve onun mümessillerine karşı işlenmiştir. Hiç şüphe yoktur ki 14 Mayıs 1950 tarihine kadar parti mücadelesi bir program mücadelesinden ziyade bir milli irade davası*

¹²⁰² Kudret Gazetesi, 15 Nisan 1951, s.1-4

¹²⁰³ Kudret Gazetesi, 15 Nisan 1951, s.1-4

¹²⁰⁴ Vatan Gazetesi, 15 Nisan 1951, s.1-4

¹²⁰⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 15 Nisan 1951, s.1-3

¹²⁰⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 15 Nisan 1951, s.1-3; Vatan Gazetesi, 15 Nisan 1951, s.1-3; Kudret Gazetesi, 15

halinde kendisini göstermiştir. Temeli 1919 senesi Temmuz ayında Erzurum Kongresinde atılan ve Kongre mukadderatı arasında en mühimlerinden biri olan “Milli iradeyi hakim kılmak meselesi” bir parti davası olmaktan ziyade milli dava idi. Bu davada parti olarak, müessese olarak, şahıs olarak, bütün Türk milletinin hissesi vardır. Bu şeref münhasıran bir partiye ait değildir. Bu davada bilhassa matbuatın payı her türlü tahminin üstündedir”¹²⁰⁷ diyerek ulusal egemenliğin yerleşmesinde basının çok önemli bir payı olduğunu ileri süren Bornovalı, bu şekilde basın ile iyi ilişkiler içerisinde olmaya gayret göstermişti.

Lütfi Bornovalı konuşmasına partinin din ve milliyetçilik yönünü de açıklayarak devam etmiş, MP'nin aşırı sağcı Nazi milliyetçilik esaslarına ve aşırı dinci bir görünüme sahip olduğu şeklinde, kasten gösterilmeye çalışıldığını ancak MP'nin temel taşının hürriyet olduğu ve dini duygulara saygılı olduğunu belirterek yapılan kasıtlı yıpratmalara şu şekilde cevap vermişti: “.....partimiz fark gözetmeksizin bütün dinlere hürmetkardır. Dini, dar manasında anlamamakta, mutlak bir vicdan serbestisi tanımaktadır. Milliyet meselesinde de dar bir taassup içinde değildir. Ben Türk'üm diyen, Türk olmaktan mütevellit, şeref ve ıstırafları paylaşan, vatan ve milletimizin istikbali hakkında, müşterek ve mukaddes ideallere sahip olan her vatandaşı Türk Milliyet perveri olarak bağrımıza basıyoruz.”¹²⁰⁸

Lütfi Bornovalı'nın Kongre raporunu okumasından sonra Fuat Arna söz almış ve Kongre raporu hakkındaki görüşlerini bildirmişti. Öncelikle İl İdare Kurulunun bu şekilde bir rapor hazırlama yetkisinin olamayacağını, bu yetkiye MP Genel Kurulunun sahip olduğunu belirtmiş¹²⁰⁹ ve MP'nin sertlik yapmadığını ileri sürmüştü. Daha sonra MP'nin basına karşı tavırlarının olumsuz olduğu yönündeki iddialara karşıda, basın ile partinin arasının bozulmasında sadece MP'nin hatasının olmadığını iddia etmişti.¹²¹⁰

Fuat Arna, daha sonra Vatan başyazarı Ahmet Emin Yalman ile ilgili konuşmuş ve önceleri Ahmet Emin Yalman'ın kendilerini kindar, küfürbaz olarak göstermeye çalıştığını, ancak, artık Ahmet Emin Yalman'ın da Menderes hakkında yanıldığını itiraf ettiğini belirtmişti. Daha sonra Mümtaz Faik Fenik ile milletvekili olmayacaklarını kararlaştırdıklarını, ancak Mümtaz Faik Fenik bu söze sadık kalmadığını ve milletvekili olduğunu belirtmiş ve gazeteci Mümtaz Faik Fenik ve Cihat Baban'ın ne maksatla hareket ettiklerini milletin anlayacağını ileri sürmüştü.¹²¹¹ Fuat Arna her ne kadar Mümtaz Faik Ferik

Nisan 1951, s.1-4

¹²⁰⁷ Kudret Gazetesi, 15 Nisan 1951, s.1-4

¹²⁰⁸ Kudret Gazetesi, 15 Nisan 1951, s.1-4; Cumhuriyet Gazetesi, 15 Nisan 1951, s.1-3

¹²⁰⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 15 Nisan 1951, s.1-3

¹²¹⁰ Kudret Gazetesi, 15 Nisan 1951, s.1-4

¹²¹¹ Kudret Gazetesi, 15 Nisan 1951, s.1-3

ile milletvekili olmayacakları yönünde karar aldık dese de Fuat Arna 14 Mayıs 1950 senelerinde MP adayı olmuş ancak kazanamamıştı.¹²¹²

Kongrede ikinci gün tartışmalarında daha çok din konusu gündemi meşgul etmişti Kadıköy delegesi Avukat Orhan Ergüder, din tartışmalarının MP'yi yıprattığını ve partiyi sevmeyenlerin din konuları ile sabote ettiklerini ileri sürmüştü ve dinin siyasete alet edilmemesi gerektiğini belirtmişti.¹²¹³ Orhan Ergüder'den sonra sözü Hikmet Haznedaroğlu almış, O da din konularının partiye zarar getirdiğini belirterek, *"Biz bu kürsüyü Cami hutbesine çevirirsek elbette yobaz kokarız , mütemadiyen din konferansları veren , din kisvesine bürünen öyle kimseler görülüyor ki, bunlar evlerinde Amerikan barı bulunduruyor."*¹²¹⁴ Gene bazı kimseler biliyorum ki yazıhanelerinde birer süs gibi kadın daktilo kullanıyorlar."¹²¹⁵ diyerek din istismarı yapanların samimiyetsizliklerini vurgulamıştı.

MP Fatih delegesi avukat Yusuf Türer'de kumarhane işletenlerin gazetelerinde yazı yazarların olduğunu, para karşılığı, dini dergi olan Büyük Doğu'da Raif Ogan'ın da yazı yazdığını ileri sürmüştü, Hüseyin Orkun adlı delege de MP'yi batırmak isteyenlerin dini siyasete alet eden gazetelere yazı göndererek partide hiziplerin yaşanmasına sebep olduklarını; İzzet Mühürdaroğlu ve Raif Ogan'ın Büyük Doğu Dergisinde yazı yazarak yaşananlara sebep olmakla suçlamıştı Hüseyin Orkun Atatürk ile ilgili düşüncesini ise *"Atatürk meselesi parti içinde bir ukte halindedir. Atatürk her Türk için bir semboldür."*¹²¹⁶ diyerek açıklamıştı.

Kongre 15 Nisan günü İstanbul İl Yürütme kurulu seçimiyle sona ermişti.

XII. MİLLET PARTİSİ'NİN İKİNCİ BÜYÜK KONGESİ (30 MAYIS 1951)

MP'nin İstanbul İl Kongresinden itibaren, Konya (20 Nisan 1951), Balıkesir (4 Mayıs 1951), Kayseri (9 Mayıs 1951), Muğla (9 Mayıs 1951), Kayseri (10 Mayıs 1951), Kırşehir (14 Mayıs 1951), Yozgat (16 Mayıs 1951), Ankara (20 Mayıs 1951), Adana (27 Mayıs 1951) Kongreleri düzenlenmiş ve bir anlamda 30 Mayıs 1951 tarihinde Ankara'daki İkinci Büyük Kongre hazırlıkları yapılmıştı.

MP'nin 2nci Büyük Kongresi (30 Mayıs 1951) Ankara Yeni Sinema Salonunda başlamıştı. Öncelikle kongre başkanlığı seçimi yapılmış ve oylama sonucunda 195 oyla Rıfat

¹²¹² Cumhuriyet Gazetesi, 15 Nisan 1951, s.1-3

¹²¹³ Kudret Gazetesi, 16 Nisan 1951, s.1-5

¹²¹⁴ Kudret Gazetesi, 16 Nisan 1951, s.1-5

¹²¹⁵ Vatan Gazetesi, 16 Nisan 1951, s.1-4

¹²¹⁶ Kudret Gazetesi, 16 Nisan 1951, s.1-3

Gözübüyük başkanlığa seçilmişti.¹²¹⁷ Kongreye 524 delegeden 420 si katılmıştı.¹²¹⁸ Başkan vekilliğine ise Ertuğrul Akça ve Selahattin Pehlivanoglu seçilmişti.¹²¹⁹

Kongrede ilk dikkati çeken nokta, kürsüye gelen konuşmacıların söze başlarken basına karşı saygılı ve övgü dolu cümleler kullanmaları olmuştu.¹²²⁰ Sahnenin önünde basına karşı geniş bir yer ayrılmış, Birinci Büyük Kongrede basına karşı yapılan kötü davranışlardan dolayı, MP ile Basın ilişkileri gerginleşmiş hatta Vatan Gazetesi uzun bir süre MP ile ilgili haberleri yayınlamayıp MP'yi boykot etmişti. O yüzden, İkinci Kongrede basına ayrı bir önem ve özen gösterilmişti.¹²²¹ Ayrıca Ankara delegesi Raşid Giray'ın kongreye karşı yakın ilgiden dolayı, Türk Basınına teşekkür edilmesine dair bir teklif okunması, şiddetli alkışlarla destek bulmuştu.¹²²² Bunun yanı sıra İstanbul, Eskişehir ve Ankara basınına karşı teşekkür ve iltifat içeren telgraflar çekilmesine dair önerge sunmuşlar ve alkışlarla kabul edilmişti.¹²²³

Kongre Başkanlık Divanı oluşturulduktan sonra MP Genel Başkanı konuşma yapmak üzere kürsüye gelmiş ve parti faaliyet raporunu okumuştur.

Hikmet Bayur, İktidardakilerin geniş halk kitlelerinde hayal kırıklığı yaratacak şekilde prensip ve ciddiyetten uzak olduklarını, kavrayışsız ve beceriksiz olduklarını ileri sürmüş ve DP'nin vaad ettiği yeni bir devir açmak sözünü unuttuğunu iddia etmişti. Bayur DP'nin köy muhtarlığından devlet başkanlığına kadar kadrolaşarak, bunun halkın isteği şeklinde göstermeye çalışmakla suçlamıştı. DP içerisindeki bir takım kişilerin, DP muhalefette iken çeşitli yolları deneyerek parti içinde özgürlük kahramanı ünvanları ile baskı ve nüfuzlarını artırdıklarını, aynı kişilerin iktidara geldikleri zaman ise devletin imkanlarını da kullanarak, aynı şekilde şimdide tüm memleketin hayatı ve geleceği üzerine baskı kurduklarını ileri sürmüştü.¹²²⁴

Halkın geçim sıkıntısı üzerinde ciddi olarak duramadıklarını ve buna çare bulamadıklarını, hatta geçim sıkıntısının nedenleri olarak, dünyadaki yaşanan olayları gösterdiklerini dile getiren Bayur, kamu hizmetlerini düzenleyip, vergilerde reform ve dengeli bütçe gibi konularda olumlu hiç bir çabaları olmadığını, yalnızca eski iktidarı kötümekle zaman geçirdiklerini ve halkı avuttuklarını iddia etmiş¹²²⁵ ve sosyal yaşantıyı ilgilendiren

¹²¹⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-3

¹²¹⁸ Vatan Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-4

¹²¹⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-3

¹²²⁰ Ulus Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-4

¹²²¹ Vatan Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-3

¹²²² Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-5

¹²²³ Kudret Gazetesi, 1 Haziran 1951, s.1-4

¹²²⁴ Ulus Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-5

¹²²⁵ Ulus Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-5

konularla ilgilenilmediğini ve bu yüzden yüzyıllık gelişmenin sonucu olan bazı işletmelerin, din ve devlet işlerinin ayrılması konusunda dinin kutsallığını rencide edecek suretle siyasete alet edildiğini ileri sürmüştü. Dış politikada Meclise ve Kamuoyuna bilgi verilmeden kararlar alındığı ve anayasanın hiçe sayıldığını belirtmiş; mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlerin teminatının sözde kaldığı, anti demokratik yasaların hâlâ kaldırılmadığını ve gittikçe daha da artan şiddetle bu tip yasaların hayata geçirildiğini dile getirmişti.¹²²⁶

Bayur, hükümetin ekonomik uygulamalarını da eleştirmiş, hür dünyada ve komünist dünyasında ekonomik gelişmeler gözlemlenirken, ülkede herhangi bir gelişmenin, kendi imkanları ile bir hizmetin yapılamadığını ileri sürmüş, hükümetin pamuk politikası yüzünden bir çok işletmenin kapandığını, kapanmayanların ise çalışma kapasitelerini yarıya düşürdüğünü, hükümetin gereken önlemlerin almaması yüzünden işsizliğin gün geçtikçe arttığını, ekonomik alandaki bu gerilemenin, ülke bağımsızlığını tehlikeye düşürebileceğini hatırlatarak konuşmasını sürdürmüştü.¹²²⁷

Hikmet Bayur, iktidarın laiklik ile tezada düştükleri halde kendi parti programında yer alan inanç ve düşünce özgürlüklerini kutsal sayan maddesi, MP'yi dini siyasete alet etmek hatasına düşürmediğini, MP'nin din işlerini, devlet işlerinden ayrı tutulmasına aşırı özen gösterdiğini, hukukta dini esasların öne geçmesine karşı olduklarını ve siyasi toplantılarda dini tören görünümüne yer verilmesini uygun görmediklerini, kadın haklarına ve harf devrimine aşırı derecede önem verdiklerini ve bu konuları koruyan ve savunan bir tavır içerisinde olduklarını ifade eden bir konuşma yaparak partisinin laiklik anlayışını bir kez daha tekrarlamıştı.¹²²⁸

Hikmet Bayur, raporunu okuduktan sonra, kongreye ara verilmiş ve toplantı öğleden sonraya bırakılmıştı. Öğleden sonraki faaliyette, Yalçın Uraz söz almış ve Genel Kurulun iyi çalışmadığı, üyelerin ve Hikmet Bayur'un kongrelere katılmadığını, geçen devrede bazı MP milletvekillerinin parti merkezine uğramadıklarını dile getirmiş ve bir hayli gergin tartışmalara neden olmuştu.¹²²⁹

Yalçın Uraz'dan sonra kürsüye birinci kongrede gergin olaylar çıkmasına sebep olan ve basına karşı provakatif davranışlarda bulunup, basına karşı istenmeyen olayların çıkmasına neden olan Bolu delegesi Dr. Haydar Seçkin gelince, salonda belirgin bir memnuniyetsizlik

¹²²⁶ Vatan Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-4; Ulus Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-5

¹²²⁷ Ulus Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-5

¹²²⁸ Vatan Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-4

¹²²⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-3; Ulus Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-5

ve tedirginlik baş gösterdiği gözlemlenmişti.¹²³⁰

Haydar Seçkin, MP kongrelerinde şehitler için Fatiha okumanın Genel Kurul tarafından siyasi ve dini tören sayılıp sayılmadığını sormuş,¹²³¹ Ahmet Tahtakılıç, bu sorunun cevabını daha sonra İdare Kurulunun vereceğini söyledikten sonra,¹²³² Haydar Seçkin, Türk büyüklerinin ruhları için okunan Fatiha'nın dini ve siyasi bir özellik taşımayacağını bunu Genel Kurulunda açık olarak belirtmesi gerektiğini ileri sürmüştü,¹²³³ ayrıca Farmason Cemiyeti ve bu Cemiyetin çalışmalarını MP'nin onaylayıp, onaylamadığını da sormuş ve MP'nin bu Cemiyeti lanetlendirmesi gerektiğini belirtmiş ve ortamı bir hayli germiştir.¹²³⁴ Yanında getirdiği sarılı bir paketi açmış ve paketten Atatürk'ün Birinci Meclis açılışındaki¹²³⁵ dua okurken çekilmiş bir fotoğrafı çıkmıştı. Haydar Seçkin bu fotoğrafı delegelere göstererek bunun Formasonlara güzel bir cevap olacağı yönünde konuştuktan sonra, sözü Adnan Menderes'e getirmek istediğini açıklayınca, delegeler itiraz etmiş ve Seçkin'in konuşmasını engellemek istemişlerdi. Seçkin'in partiye büyük zarar verdiği, basını gücendirdiği için kürsüden hemen inmesi gerektiği yolunda tepkiler ile karşılaşmıştı.¹²³⁶

Haydar Seçkin, gelen tepkilere aldırmadan konuşmasını sürdürmüştü, iktidara, CHP'ye yüklenmekten geri kalmamıştı. Delegelerin itirazına aldırış etmeden konuşmaya devam edince, Kongre Başkanı oturumu tatil etmiş ancak, Haydar Seçkin konuşmasına devam ettiği görülünce bir takım delegeler Seçkin'i kürsüden zorla sırtlayıp götürmek zorunda kalmışlardı.¹²³⁷

Haydar Seçkin'in kürsüden zorla uzaklaştırılmasından sonra, İzzet Mühürdaroğlu söz almış ve DP'nin din derslerinde aldığı önlemleri öven bir konuşma yapması üzerine "*Adnan Menderes gibi konuşuyor*" şeklinde gürültülü tepkiler gelince, konuşmasını kesmek zorunda kalmıştı.¹²³⁸

Kongrenin ikinci günü sabah 09⁰⁰ yine aynı sinema salonunda başkan vekili Ertuğrul Akça'nın konuşması ile açılmış ve devam etmişti. Oturum açılınca sözü Diyarbakır delegesi Avukat Hilmi Gündoğan almış ve önceki gün yapılan konuşmalardan her nedense Millet

¹²³⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-3; Vatan Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-3

¹²³¹ Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-3; Vatan Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-4; Ulus Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-5

¹²³² Ulus Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-5

¹²³³ Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-3; Vatan Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-4

¹²³⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-3

¹²³⁵ Ulus Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-5

¹²³⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-3

¹²³⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-3; Ulus Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-5; Vatan Gazetesi, 31 Mayıs 1951

¹²³⁸ Ulus Gazetesi, 31 Mayıs 1951, s.1-5

Partisi programının 12 maddesi üzerinde din konularında yoğunlaştığını, programın 12nci maddesi dahil 136 maddeden oluştuğuna dikkat çekmiş ve 12nci madde üzerinde yoğunlaşılmasından dolayı, Anayasa, Adalet, İç İşleri, Eğitim, Kültür, Sağlık ve Ekonomi gibi hayati değerler taşıyan konuların atlanıldığını ve hiçte olumlu olmadığını ileri sürmüş ve bu konulara da partinin önem vermesi gerektiğini hatırlatmıştı.¹²³⁹

Manisa delegeleri tarafından verilen bir takrir ile seçilecek 15 kişilik bir heyetin Atatürk'ün geçici kabrinin ziyaret edilmesi sunulmuş ve alkışlar ile kabul edilerek, heyet ziyarete gitmek üzere kongreden ayrılmıştı.¹²⁴⁰ Başka bir teklifte Ulus'taki Meçhul Asker Anıtını ziyaret edip saygı duruşunda bulunulması idi.¹²⁴¹ Teklif 54 karşı oya 65 oyla kabul edilmiş ve kongre 25 dakika tatil edilerek Ulus Meydanındaki Anıtta saygı duruşunda bulunulmuştu.

Kongreye tekrar başlanıldığında, Dr. Haydar Seçkin oturduğu yerden *"Başkanlık makamı Atatürk'ün Anıtını bize meçhul asker anıtı diye yutturdu"*¹²⁴² şeklinde konuşması üzerine ortam tekrardan gerginleşmiş ve görüşmeler bir süre aksamıştı.

Genel Başkan Hikmet Bayur, yapılan bu eleştirilere cevap vermek üzere kürsüye gelerek bir konuşma yapmıştı. Bayur, eleştirilerin yol göstermesi açısından olumlu rol oynadığını belirtmiş ve MP'nin kongrelerinin baskısız, tepeden inme tertip ile yapılmadığını belirtmiş ve bundan gurur duyduğunu ifade etmişti. MP'nin kuruluşunda bir çok zorlukla karşılaştığını, imkansızlıklar içerisinde çalıştığını, ellerinden geleni yaptıklarını ve tümüyle samimiyet ve iyi niyetle çalıştıklarını ve memlekette bir çığır açtıklarını iddia etmişti. Bayur, esas olanın vatan olduğunu ve partinin milleti yükseltmek için bir araç olduğunu ifade etmiş ve vatan için çalıştıklarını, bu yüzden hem fikir olmaları gerektiği, aksi halde DP'ye benzeyeceklerini, DP'yi yıkanın da bu ayrılıklar ve ihtiraslar olduğuna dikkat çekmiş ve MP'de bir iç bozukluğa neden olunmamasını istemişti.¹²⁴³

Hikmet Bayur, konuşmasını basına değinerek şöyle sürdürmüştü ve *"Bizce basın milli vazife gören bir heyettir. Ona içimizden gelen saygıyı göstermek esastır. Yalnız basından istediğimiz tek şey, hadiseleri doğru aksettirsin, sonra isterse tenkitlerini yapsın"*¹²⁴⁴ demişti. Böylece diğer delegeler gibi Bayur'da basına karşı yapıcı, övücü demeçler vermiş ve basınla ilişkilerini olumlu tutma yoluna gitmişti.

¹²³⁹ Kudret Gazetesi, 1 Haziran 1951, s.1-4

¹²⁴⁰ Kudret Gazetesi, 1 Haziran 1951, s.1-4

¹²⁴¹ Kudret Gazetesi, 1 Haziran 1951, s.1-4

¹²⁴² Ulus Gazetesi, 1 Haziran 1951, s.1-5

¹²⁴³ Kudret Gazetesi, 1 Haziran 1951, s.1-4

Bayur, antidemokratik yasalara da değinmiş ve Celal Bayar'ın bu yasaları değiştireceğini vaad ettiğini hatırlatmış ve iktidara geleli bir yıl olduğu halde hala bunların değiştirilmesine yönelik bir çalışma olmadığına dikkat çekmişti. Bayur, hükümetin dış politikada eleştirmeye gelemediğini, eleştiri yapanları sivil yada askeri mahkemelere sevk ettiğini belirtmiş ve *"hükümet, bu gidişle hiçbir başarı elde edemez! Bundan eminiz"*¹²⁴⁵ demişti.

A. MUSTAFA KENTLİ'NİN KONUŞMASI

MP Genel Yürütme Kurulu üyesi Dr. Mustafa Kentli konuşma yapmak üzere kürsüye gelmiş ve konuşmasında yoğunlukla din konusunu işlemişti. Kentli'nin din konusunda yoğunlaşması Ulus Gazetesi tarafından *"Kentli bir dini vaaz verdi"*¹²⁴⁶ şeklinde yorumuna neden olmuştu. Kentli Kur'an'dan ayetler okuyup, tercümelerde bulunmuş¹²⁴⁷ bunu da delegelere hoş görünmek maksadıyla yaptığı ileri sürülmüştü.¹²⁴⁸

Dr. Mustafa Kentli konuşmasında MP'nin din konularına, programlarında 12nci madde ve diğer maddeler ile ilgilendiğini belirtmiş ve bu iki maddenin din sorununu çözecek esaslı maddeleri olduğunu ileri sürmüştü. Din sorununun, yalnızca bu yüzyılın ve Türk Devletinin değil, tüm yüzyılların ve devletlerin çözmesi gereken ve buna mecbur oldukları ana sorunlardan biri olduğu, ancak dinin politikaya alet edilmemesi gerektiğini de vurgulamıştı. Dr. Kentli, parti programından inanç özgürlüğü ve devletin din işlerinden ayrılmasını prensip olarak kabul ettiklerini belirtmiş, DP'nin inanç özgürlüğü konusunda CHP'den farklı davranmadığını, hükümetin inançlara karışmadığını, ancak dinin uygulamalarına karıştığını iddia etmişti. MP olarak isteyenini istediği dilde ibadet etmesini savunduklarını, sırf bunu istemelerinden dolayı inkılaplara karşı oldukları şeklinde suçlamalara maruz kaldıklarını ileri süren Dr. Kentli, kendilerini bu konuda suçlayan CHP'lilerinde Arapça ezana evet oyu verdiklerini de vurgulamış ve CHP'nin inanç özgürlüğünü yeni yeni anladığını ileri sürmüştü.

Dr. Kentli, her din cemaatinin kendi örgütünü serbestçe kurması gerektiğine inandıklarını belirtmiş ve mevcut durumdan bu hakka sahip olmadıklarını dile getirmişti. İnanç özgürlüğünden en fazla Müslüman cemaatinin mahrum kaldığını iddia eden Dr. Kentli, azınlık dinlerin haklarına dahi sahip olamadıklarını belirtmişti. Din eğitiminde bir takım yanlışlıkların olduğu ve din eğitiminin Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olmasını

¹²⁴⁴ Kudret Gazetesi, 1 Haziran 1951, s.1-4

¹²⁴⁵ Kudret Gazetesi, 1 Haziran 1951, s.1-4

¹²⁴⁶ Ulus Gazetesi, 1 Haziran 1951, s.1-5

¹²⁴⁷ Vatan Gazetesi, 1 Haziran 1951, s.1-3

anlayamadığını dile getiren Dr. Kentli, din eğitimi veren okulların Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olması gerektiğini ileri sürmüştü. Dr. Kentli konuşmasında birkaç ayeti Arapça okumuş, sonra Türkçe açıklamasını yaparak delegelerden bayağı alkış almış ve memlekete dini inanç özgürlüğünü tüm uygulamalarıyla getireceklerini iddia etmişti.¹²⁴⁹

Dr. Mustafa Kentli konuşmasını Mason Dernekleri ve çalışma şekillerine değinerek sürdürmüştü ve Mason Derneklerinin gizli çalıştığını, bundan da şüphe duyduklarını, MP ileri gelenlerin bazılarının Mason olduğu yönündeki suçlamaların da yersiz olduğunu, Hikmet Bayur'un kesinlikle Mason olmadığını ve Bayur'un Mason Derneklerinin kapatılmasını isteyen iyi bir Müslüman olduğunu ileri sürmüştü.¹²⁵⁰

Dr. Mustafa Kentli'den sonra sözü Osman Bölükbaşı almış ve DP'nin, CHP'nin yöntemlerini kullandığını, daha önce şikayet ettikleri antidemokratik yasaları kaldırmadıklarını, devlet radyosunu halkı kandırmak için kullandıklarını ve CHP'nin kötü bir devamı olduğunu iddia etmiş, DP ile mücadele edeceklerini ifade ettikten sonra, Osman Nuri Köni ve Sadık Aldoğan birer konuşma yapmıştı. Aldoğan Anayasa Mahkemesinin kurulması gerektiğini savunmuş ve ilk günkü kongre çalışmaları sona ermişti.¹²⁵¹

MP'nin ilk günkü çalışmalarını yerinde izleyen Vatan Gazetesi baş yazarı Ahmet Emin Yalman, MP'nin siyasi olgunluğa eriştiğini ileri sürmüş ve memnuniyetle ileri sürmüştü:

*"MP umumi kongresi Ankara'da devam ediyor. Bu sabahki celseyi başından sonuna kadar dinledim. Orada MP'nin bir yıldan beri esaslı bir olgunluk geçirdiğini, çok ümit verici istidatlar peyda ettiğini belirtileriyle karşılaştım. Öyle umuyorum ki MP'nin genel programını bir tarafta unutan, bütün faaliyetlerini her şeyi kötüleme ve küfretmek üzerine teksif eden, taassup dinin istismarını bir başarı vasıtası sanan devri sona ermiştir. Müspet, itidalli, geniş fikirli bir çalışma tarzını isteyenlerin tesir ve nüfuzu ağır basmağa başlamıştır. MP bu istikametle inkişaf ederse, politika hayatı için tamamiyle yeni bir kısım genç ve münevver unsurlarıyla, muhalefet cephesinde faydalı bir rol oynamaya başlayarak ciddi bir muhalefet amili olabilecektir."*¹²⁵²

B. GENEL BAŞKANLIK SEÇİMİ

MP'nin İkinci Büyük Kongresinin üçüncü günü genel başkanlık seçimi için çalışmalar başlamıştı. Adayların belirlenmesi sonucunda ilk önce ondört aday başvuru yapmışsa da

¹²⁴⁸ Ulus Gazetesi, 1 Haziran 1951, s.1-5

¹²⁴⁹ Kudret Gazetesi, 1 Haziran 1951, s.1-4

¹²⁵⁰ Kudret Gazetesi, 1 Haziran 1951, s.1-4

¹²⁵¹ Vatan Gazetesi, 1 Haziran 1951, s.1-3

¹²⁵² Ahmet Emin Yalman, "Muvazeneye Doğru.... MP Kongresinden İntibalar", Vatan Gazetesi, 1 Haziran

sonradan aday sayısı dörde düşmüştü. Başkanlık için Dr. Mustafa Kentli, Ahmet Tahtakılıç, Sadık Aldoğan ve Osman Nuri Köni adaylığını koymuştu.¹²⁵³

MP tüzüğü gereğince, bir kişinin iki seneden fazla genel başkanlık yapamayacağından dolayı Hikmet Bayur adaylığını koymamıştı.¹²⁵⁴ Günümüzde dahi uygulanmaya cesaret edilmeyen bu kuralın, tek adama, güçlü liderlere alışık geleneksel sistemde MP'nin bu uygulaması ilgi çekiciydi.

Yapılan seçimlerde 355¹²⁵⁵ kişi oy kullanmış, Ahmet Tahtakılıç; 103, Sadık Aldoğan; 59,¹²⁵⁶ Osman Nuri Köni; 4¹²⁵⁷ oy almış, Dr. Mustafa Kentli ise 188 oyla Genel Başkanlığa seçilmişti.¹²⁵⁸

Dr. Mustafa Kentli'nin¹²⁵⁹ Genel Başkanlığa seçilmesini, Eski Genel Başkan Hikmet Bayur; *"Siyasi tarihimizde ilk defa, serbest seçimle bir parti başkanının kongre kararı ile değiştirmek şerefli Millet Partisininindir"*¹²⁶⁰ diyerek demokrasiye örnek olacak davranış içerisinde olduklarını belirtmişti.

Yeni Genel Başkan Dr. Mustafa Kentli kongredeki delegelere hitaben bir konuşma yaparak teşekkürlerini sunmuş ve Bayur'a şu şekilde teşekkür etmişti:

"Büyük devlet adamı ve büyük vatanperver Mareşal Çakmak'ın ölümünden sonra partimizin tabii lideri olan sayın Hikmet Bayur, tüzüğümüzün bir icabı olarak başkanlıktan ayrılmış bulunuyor. Faziletli, vefakar ve kahraman Bayur'un yerini doldurmak güçtür. Eğer reylerinize hürmetim olmasaydı ve eğer partimizin bir geleneğini teşkil eden bir prensip kararımız bulunmasaydı, omuzlarımızın takatini aşan bu şerefli yükü yüklenmekten imtina ederdim. Rahmetli Mareşal'in sağlığında verilen karar şudur: "MP'liler vazife taksiminde rey pusulalarının verdiği neticeyi kabul edeceklerdir...." Basit gibi görünen fakat genç demokrasimizin gelişmesi bakımından dahi önem taşıyan bu inanç bizi feragat ve fedakarlığa götürmekte, bazen iktihamı müşkil görünen maniaları yenmek için iradelerimizin terbiyesine yaramaktadır. Onun için bana gösterdiğiniz

1951, s.1-3

¹²⁵³ Kudret Gazetesi, 2 Haziran 1951, s.1-4

¹²⁵⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 2 Haziran 1951, s.1-3

¹²⁵⁵ Kudret Gazetesi, 2 Haziran 1951, s.1-4

¹²⁵⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 2 Haziran 1951, s.1-3

¹²⁵⁷ Vatan Gazetesi, 2 Haziran 1951, s.1-3

¹²⁵⁸ Ulus Gazetesi, 2 Haziran 1951, s.1-5; Cumhuriyet Gazetesi, 2 Haziran 1951, s.1-3; Vatan Gazetesi, 2 Haziran 1951, s.1-4; Kudret Gazetesi, 2 Haziran 1951, s.1-3

¹²⁵⁹ Mustafa Kentli:1986 yılında Beyrut'ta doğmuş, ilk, orta ve Tıp eğitiminin yarısını Beyrut'ta tamamlamış, 1918 yılında ise İstanbul'a ailece yerleşmişti. 1921 yılında İstanbul Tıp Fakültesini bitirmiş ve Milli Mücadele safalarında yer almıştı. Daha sonra İzmir'e yerleşip doktorluk görevine devam etmiş olan Dr. Kentli, 1930 yılına kadar Türk Ocağında yer almış, daha sonra Serbest Fırka'ya katılmıştı. Serbest Fırka'nın kapatılmasından sonra 1933 yılından sonra Orta Asya'ya seyahate gidip, 1935 yılında yeniden yurda dönmüş ve 1946 yılında da DP'ye girmişti. DP'nin Haysiyet Divanı kararı ile çıkartıldıktan sonra Mareşal'in etrafında MP'de görev almıştı.

Kudret Gazetesi, 2 Haziran 1951, s.1-4

¹²⁶⁰ Kudret Gazetesi, 2 Haziran 1951, s.1-4

*itimattan dolayı duyduğum minnettarlığı arz ederek, bu günden itibaren vazifeme başlıyorum.....*¹²⁶¹

Kentli konuşmasında, CHP liderleri ile arasında maziye mal olmuş hiçbir kötü olayın bulunmadığını, iktidar partisi mensuplarının ise eski dostları olduğuna inandığını ve kendilerinden memleket için hayırlı sonuçlar ümit ettiğini, iyi niyetle ve doğru yolda yapılacak her hareketi MP'nin destekleyeceğini belirterek DP ve CHP'ye barış mesajları iletmış, bir anlamda zeytin dalı uzatmıştı.¹²⁶² Dr. Mustafa Kentli, partiler arası ilişkilerin düzeltilmesini, vatandaşlar arasında gerçek barış ve kardeşlik duygularının oluşmasını istediklerini belirtmiş ve Türk Milletinin bu duyguları yaşamaya layık olduğunu, çünkü Türk Milletinin göz yaşları içerisinde 14 Mayıs gibi bir zafer kazandığını ifade etmişti.¹²⁶³

Dr. Mustafa Kentli, İsmet İnönü için onun bir diktatör olmadığını ifade etmiş ve *"...Şimdi daha iyi anlıyorum ki, Halk Partisinin lideri Sayın İsmet İnönü benim seçimden daha önce zannettiğim gibi klasik bir diktatör değilmiş. O hayatının bir kısmında diktatörlük yapmıştır. Fakat öyle zannediyorum ki bunu kendisi de beğenmemiştir. Şimdi muhalif bir partinin liderliğini yapmak için büyük bir ruhi ceht ve gayret sarf ediyorsa, daha evvel Şef olarak dolaştığı köylerde şimdi muhalefet vazifesi yapmak için dolaşırken ruhunda huzur ve sükun duruyorsa bu hadise bizi sadece bahtiyar etmelidir."*¹²⁶⁴ Bu görüşler MP'nin, CHP'ye karşı olan geleneksel sertlik politikasını değiştirdiğini iktidara karşı, bir bakıma birlik çağrısı şeklinde yorumlanabilir.

Yeni Başkan sözlerini, Antidemokratik yasaların değiştirilmesi için partilerin işbirliği yapmasından memnuniyet duyduklarını ifade etmesiyle konuşmasını sona erdirmişti.¹²⁶⁵

Kongrede daha sonra Genel İdare Kurulunu oluşturmak için seçime gidilmiş ve seçim sonucunda Hikmet Bayur, Osman Nuri Köni, Sadık Aldoğan, Osman Bölükbaşı, Ahmet Tahtakılıç, Ahmet Oğuz, Hasan Dinçer, Ertuğrul Akça, Şefik Çakmak, Fuat Arna, Enis Akaygen, Ali Rıza Başkan, Yusuf Kemal Tengirşenk ve Nurettin Ardıçoğlu MP'nin Genel Kuruluna seçilmişti.¹²⁶⁶

MP'nin yeni Genel Başkanı seçildikten bir gün sonra, MP Genel İdare Heyeti seçimi yapılmış ve Parti Genel Sekreterliğine Şefik Çakmak, Genel Başkan Vekilliğine Osman Nuri

¹²⁶¹ Kudret Gazetesi, 2 Haziran 1951, s.1-4

¹²⁶² Cumhuriyet Gazetesi, 2 Haziran 1951, s.1-4

¹²⁶³ Cumhuriyet Gazetesi, 2 Haziran 1951, s.1-4

¹²⁶⁴ Kudret Gazetesi, 2 Haziran 1951, s.1-4

¹²⁶⁵ Ulus Gazetesi, 2 Haziran 1951, s.1-3

¹²⁶⁶ Kudret Gazetesi,2 Haziran1951, s.1-4;Cumhuriyet Gazetesi,2 Haziran1951, s.1-3;Ulus Gazetesi,2 Haziran1951,s.1-4

Köni seçilmiş ve MP'nin yöneticileri tamamen değişikliğe uğramıştı.¹²⁶⁷

XIII. 1951 ARA SEÇİMLERİ

14 Mayıs 1950 seçimleri sonrası eksik milletvekilliği için ara seçimler uzun tartışmalar neticesinde ertelenmişti. Yaklaşan ara seçimler için MP bir basın toplantısı yapmış ve Genel Başkan Dr. Mustafa Kentli bir açıklama yapmıştı. Basın toplantısında, Osman Nuri Köni, Şefik Çakmak ve Ahmet Tahtakılıç'ta hazır bulunmuştu.

Dr. Mustafa Kentli, ara seçim kararını Genel Kurula bıraktıklarını ve yapılan toplantılarda ara seçimlere girme kararı alındığını açıklamıştı. Kentli, aslında iktidarı protesto etmek için ara seçimleri boykot edebileceklerini ve birçok haklı nedenlere sahip olduklarını, ancak demokrasinin gelişebilmesi için MP olarak ara seçimleri boykot etmeyeceklerini ilan etmişti. Dr. Kentli, mahalli örgütün seçtiği adaylar hakkında Genel Kurul olarak herhangi bir yorum yapmayacaklarını ve mahalli örgütlerin seçimlerine saygılı olacaklarını belirtmiş, ayrıca genel merkezin adayları hakkında da mahalli örgütlerin düşüncelerini alacaklarını belirtmişti.¹²⁶⁸

MP oldukça demokratik yöntemleri benimsemiş ve merkez baskısını, ortadan kaldırmış ve atama ile değil seçimle aday belirlemeyi ilke edinmiş oldukları gözlenmişti. Ara seçim çalışmaları başladığı sıralarda DP, CHP'nin mallarını almak için bir takım çalışmalar içerisine girmişti. Hikmet Bayur, bu eylemi uygun görmemiş, uygun bir yol izlenmesini tavsiye etmiş ve Tek Parti zamanında doğal olarak tüm malların CHP elinde topladığını, ancak bu durumun değiştiğini, yani tek parti yönteminin ortadan kalktığını ve durumun düzeltilmesi gerektiğini ileri sürmüştü ve bir çözüm yolu önermişti. Buna göre öncelikle CHP ile bir anlaşma yapılması gerektiği, anlaşma sağlanamazsa hibelerin geri alınması, sonrada CHP'nin kendi parasıyla almış olduğu mallara el konulmamasını teklif etmişti. Bayur, DP'nin bu tutumu ile hiçbir muhalefet partisinin kendisini güvende hissedemeyeceğini de ileri sürmüştü. Yapılan işlerin intikam ve hınç alma, çetinleşen muhalefeti cezalandırmaktan başka bir şey olmadığını da sözlerine ekleyen Bayur bu davranışı ile CHP'ye destek olduğu görülmüştü.¹²⁶⁹

Öteden beri, DP Atatürk'ün vasiyetini hazırladığı zaman bilincinin yerinde olmadığını ileri sürmüştü ve DP Edirne Milletvekili Süreyya Endik'in verdiği önerge ile Atatürk'ün vasiyetinin tekrardan ele alınmasını istemişti. Süreyya Endik, İnönü'nün çocuklarına bırakılan

¹²⁶⁷ **Vatan Gazetesi**, 4 Haziran 1951, s.1-4

¹²⁶⁸ **Kudret Gazetesi**, 14 Temmuz 1951, s.1-3

¹²⁶⁹ Hikmet Bayur,"CHP Malları", **Kudret Gazetesi**, 29 Temmuz 1951, s.1-3

payın yeniden gözden geçirilmesini istemişti.¹²⁷⁰ Seyhan milletvekili Sinan Tekelioğlu'da Atatürk'ün İnönü'nün çocuklarına mirası, İnönü'nün öldüğüne inandırıldığı için bıraktığını iddia etmiş, ayrıca İnönü'nün İzmir suikasti olayını tertiplelediği ve rakiplerini Atatürk suikastçısı suçlamasıyla astırdığını iddia etmişti. Tekelioğlu ile DP Tokat milletvekili Ahmet Gürkan'ın ortaklaşa hazırladıkları önerge ile de Milli Mücadelede Hindistan'dan gelen paraların Atatürk'ün şahsına gelmediği ve bu paralarla yapılan yatırımların Atatürk'ün vasiyeti ile hukuki değer taşımayacağı, vasiyetin bozularak hazineye devredilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdi.¹²⁷¹

DP, iktidara geldikten sonra artan bir oranda CHP'ye karşı tavır almış ve özellikle İnönü aleyhindeki çalışmaları göze çarpmıştı. DP iktidarına karşı ise MP, CHP'ye yaklaşma zorunda kaldığını hissetmişti.

Dr. Mustafa Kentli, Bursa'da bir konuşma yaparak seçim kampanyasını açmıştı. Dr. Kentli ara seçim kampanyasına girdiklerini ve siyasi programlarının, siyasi rakipleri olan devletçi partilerden ayrı olduğunu ifade etmiş, yapamayacakları şeyleri vaad etmeyeceklerini, sosyalizm metotlarını benimsemediklerini ve *"Türkiye'de 25 seneden beri Türkiye halkının devletçilik adı altında, içine düştüğü hülya meşhur sosyalist hülyadır....."* diyerek Türkiye'de devletçilik ilkesinin bir sosyalizm metodu olduğunu ileri sürmüştü.¹²⁷²

Sosyalizm hülyasının Rusya'yı esirler ve köleler ülkesi haline getirdiğini ve İngiltere'yi de iflasa sürüklediğini iddia eden Kentli, ülkede de adı konmamış devlet sosyalizminin hüküm sürdüğünü iddia etmişti. Ülkenin yer altı ve yer üstü zenginliklerinin özel girişim beklediğini, ancak sosyalist hülyaya kapılmış yöneticilerin hala her şeyi devletin yapabileceğine inandıklarını ve halkı da inandırmaya çalıştıklarını, çünkü devlet eliyle kurulacak işletmelerden rant elde ettiklerini, ayrıca halka iş sağlama propagandası ile de oy kazanacaklarını iddia eden Kentli, artık Türkiye'de eş dost saltanatına son vermenin ve fakir ülke olmaktan kurtulmanın zamanının geldiğini belirtmişti.¹²⁷³

Dr. Mustafa Kentli, sosyalizmin kısa bir yorumunu yaptıktan sonra, tüm dünyanın artık sosyalizmden kurtulmaya çalıştığını, İngiltere'de İşçi Partisinin suçlandığını, Fransa, İtalya ve Almanya'nın da sol rüyadan uyandığını ve serbest politikalara doğru kaymalar olduğunu ileri sürmüş, dünyada bu tip gelişmeler yaşanırken Türkiye'de CHP ve DP'nin

¹²⁷⁰ Yalçın Uraz, "İktidar, Atatürk'ün Vasiyetnamesinin İptalini İstiyor", Kudret Gazetesi, 31 Temmuz 1951, s.1-3

¹²⁷¹ Yalçın Uraz, "İsmet İnönü Ağır Bir İtham Altında", Kudret Gazetesi, 8 Ağustos 1951, s.1-3

¹²⁷² Kudret Gazetesi, 4 Ağustos 1951, s.1-4

¹²⁷³ Kudret Gazetesi, 4 Ağustos 1951, s.1-4

sosyalist bir görüşe sahip olduklarını, çünkü programlarının aynı olduğu ve ikisinin de ekonomide, siyasette ve ahlakta devletçi politikalar takip ettiklerini ileri sürmüştü. Türkiye’de hala bir hukuk düzeninin oluşmadığını ve iktidarın CHP ve DP arasında gidip gelmesiyle de hukuk devletinin kurulamayacağını iddia etmişti.¹²⁷⁴

Dr. Mustafa Kentli, Bursa’da yapmış olduğu bir konuşma ile seçim kampanyasına bir hayli iddialı girmiş ve rakipleri olan partilerin politikalarının devletçi, sosyalist bir görüşü olduğu ve sosyalizmin dünyada hiçbir devlete yaramadığını ve insanları refaha kavuşturmadığını ileri sürmüş, MP olarak katılımcı, özel girişime destek veren liberal görüşe sahip olduklarını ve hukuk devletinin esas almasını amaçladıklarını ifade etmiş ve MP’nin düşüncelerinin ne olduğunu belirtmişti.

Dr. Kentli, seçim gezilerine Eskişehir ve Kırşehir’de devam etmiş, Eskişehir’de seçim sisteminin nisbi temsil veya küçük seçim bölgesi metodu olması gerektiğine inandıklarını, çoğunluk sistemini benimseyen CHP’nin 14 Mayıs’ta hüsrana uğradıklarını belirtmiş, Kırşehir’de ise konuşmasını dini örneklerle süslemiş ve ara seçimlerde oy isteyerek öncelikle MP’yi muhalefette denemelerini istemiş ve MP’ye verilecek oylar ile iktidarda bir değişiklik olmayacağını ancak iktidarın yanlışlıklarını denetleyecek bir muhalif olacağını ileri sürmüştü.¹²⁷⁵

Ara seçimler açık bulunan 19 İilde yapılacaktı. MP ara seçimlere 11 İilde, 14 adayla girmeyi kararlaştırmıştı. Bilecik, Bitlis ve Sivas’ta parti örgütlenmesi olmadığından, Gümüşhane, Çanakkale ve Muğla’da MP Genel Kurul kararınca seçime girilmemesi uygun görülmüştü.¹²⁷⁶

MP, adaylarını basın toplantısı ile açıklamış ve listeyi şu şekilde oluşturmuştu:

<i>Aydın</i>	<i>Dr. Mustafa Kentli (MP Genel Başkanı)</i>
<i>Aydın</i>	<i>Av. Ertuğrul Akça (MP Genel Yürütme Kurulu Üyesi)</i>
<i>Aydın</i>	<i>Dr. Cemal Işlak (MP Aydın İl Yürütme Kurulu Üyesi)</i>
<i>Balıkesir</i>	<i>Av. Nihat Akpınar</i>
<i>Bursa</i>	<i>Ord. Prf. Dr. Vasfi Raşid Seviğ</i>
<i>Denizli</i>	<i>Dr. Raif Yesari Bilgisev</i>
<i>Eskişehir</i>	<i>Av. Nurettin Ardiçoğlu (MP Genel Yürütme Kurulu Üyesi)</i>
<i>İstanbul</i>	<i>General Sadık Aldoğan (MP Genel Yürütme Kurulu Üyesi)</i>

¹²⁷⁴ Kudret Gazetesi, 4 Ağustos 1951, s.1-3

¹²⁷⁵ Kudret Gazetesi, 12-14 Ağustos 1951, s.1-4

¹²⁷⁶ Kudret Gazetesi, 15-16 Ağustos 1951, s.1-4

<i>İstanbul</i>	<i>Ekonomi Dr. Ahmet Oğuz (MP Genel Yürütme Kurulu Üyesi)</i>
<i>İzmir</i>	<i>General Rasim Aktoğu (MP İzmir İl Yürütme Kurulu Başkanı)</i>
<i>Kastamonu</i>	<i>General Şefik Çakmak (MP Genel Sekreteri)</i>
<i>Kırşehir</i>	<i>Av. Ahmet Tahtakılıç (MP Genel Yürütme Kurulu Üyesi)</i>
<i>Sinop</i>	<i>Suphi Batur (MP İstanbul İl Yürütme Kurulu Üyesi)</i>
<i>Zonguldak</i>	<i>Prf. Dr. Sadrettin Tosbi¹²⁷⁷</i>

Dr. Mustafa Kentli, Kastamonu'da seçim faaliyetlerini sürdürmüş ve orada bir konuşma yapmış, halktan MP'ye oy istemişti. Seçimde halkın oy sandıklarına gitmelerini, aksi takdirde ulusal egemenlik hakkını kullanmayarak, işlerin gecikmesine neden olabileceklerini belirttikten sonra, MP'ye destek istemiş ve MP olarak iş başına geldikleri zaman öncelikle adalete ve ahlaka dayanan bir hukuk devleti düzeni kuracaklarını ileri sürmüş, Türkiye'nin dünyanın hür, en mutlu ve en zengin ülkesinden biri olacağını iddia etmişti.¹²⁷⁸

16 Eylül 1951 günü ara seçimler sakin bir şekilde yapılmıştı. Seçim sonuçlarına göre 20 milletvekilliğinden 18ini DP, 2sini ise CHP almıştı.¹²⁷⁹ MP, % 8,00'lük oy oranı ile milletvekili çıkaramamıştı. Seçime katılma oranı % 54,14'tü. Seçmen sayısı 3.168.423 iken katılan seçmen 1.778.857 idi. DP, oyların % 52,69'nu, CHP ise % 38,65'ni almıştı. Seçimlere katılım, 1950 seçimlerine nazaran az olmuştu. 1950 seçimlerinde % 86,52'lik katılım olmuş, 2.717.822 kişi oy kullanırken, 1951 ara seçimlerinde 1.778.857 kişi oy kullanmış ve iki seçim arasında bir milyona yakın fark ortaya çıkmıştı. MP'nin iki seçim arasında % 2,76'luk bir artış olduğu gözlenmişti. DP'de % 0,60'luk bir azalma görülürken, CHP'de ise % 0,27'lik bir artış olmuştu.¹²⁸⁰

Ara seçim sonuçları için Nurettin Ardıçoğlu, halkın seçimlere ilgi göstermediğini, yalnızca parti mensuplarının katıldığı bir seçim olduğunu ileri sürmüş ve köylünün ekonomik gerekçelerle DP'ye oy verdiklerini, köylünün hükümetten tohum parası, kredi, araç gereç, çeşme, yol yapımı gibi gerekçeleri düşündüğünü ve DP propagandacılarının bu gibi şeyleri istismar edip halkı tehdit edercesine; eğer oy vermezlerse bunlara sahip olamayacaklarını dediklerini iddia etmişti ve sonuç olarak köylünün DP'ye oy verdiğini iddia etmişti. Ardıçoğlu köylünün iktidar ile kötü olmamayı ve nimetlerinden yoksun kalmamayı tercih

¹²⁷⁷ Kudret Gazetesi, 16 Ağustos 1951, s.1-3

¹²⁷⁸ Kudret Gazetesi, 2 Eylül 1951, s.1-3

¹²⁷⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, D.IX, C.X, (01 Kasım 1951), s.18-19

ettiğini belirttikten sonra DP'nin bu nedenlerle köylerde kazandığını ileri sürmüştü.¹²⁸¹

Genel Başkan Dr. Mustafa Kentli ise seçim sonuçlarını yorumlamış ve 1950 seçimlerine göre Aydın'da üç misli oy aldıklarını, İstanbul'da oylarının arttığını Kırşehir, Sinop, Kastamonu'da ağır bastıklarını ileri sürmüştü. Ayrıca iki muhalefet partisinin seçimlerde olası bir işbirliği halinde, iktidarı yıkabilecek seviyeye geldiklerini ve bunun Tek Parti baskıcılığını engelleyebilecek sevindirici bir gelişme olduğunu açıklamıştı.¹²⁸² Ara seçimde CHP % 38,65, MP % 8,00 oy almış ve toplamı % 46,65'e karşılık gelmesine karşın, DP %52,69 oranında oy almıştı. Bu tabloda Mecliste çoğunluk baskısını ortadan kaldırmaya yeterli bir sayı çıkartıyordu.

Dr. Mustafa Kentli, gelecekte umutlu olduğu mesajlarını vermiş ve "*Umumi seçimlere daha hazırlıklı olarak gireceğiz. İstikbal bizimdir*" demişti.¹²⁸³ Seçim sonuçlarını Vatan Gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman'da değerlendirmiş ve MP'nin genel seçimlerde kullandığı irtica ve küfür silahını bıraktığını, kendine çeki düzen verdiğini ve bu suretle de binlerce vatandaşın güvenini kazanarak ödül ve teşvik gördüğünü, siyasi bir geleceği olduğunu ara seçimlerde ispat ettiğini belirtmişti.¹²⁸⁴

Gerçekten de MP oylarını arttırmıştı. DP'nin iktidarda olma avantajını iyi kullanıp, elindeki imkanları siyasi bir silah olarak kullanabileceği kuşkusu, geleceğini kredilere ve alacağı tohuma, araç gerece bağlamış köylüyü DP'ye yöneltmiş ve tercihini bu kuşku ve kaygılardan dolayı DP'den yana kullanmıştı.

A. NATO'YA KABUL EDİLMEMİZ

Ara seçim heyecanı yaşanırken, Ottawa'da NATO üyesi ülkelerin katıldığı toplantılar yapıyordu. Amerika, Fransa ve İngiltere'nin de dahil olduğu 12 ülke Türkiye'nin alınması yönünde tavır almıştı. 19 Eylül 1951 günkü toplantıda Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya alınması kabul edilmişti.¹²⁸⁵

Hikmet Bayur, NATO'ya Türkiye'nin girişinden sevinç duyarken, anlaşmanın 6 ncı maddesinde Asya'dan daha doğrusu Anadolu'dan bahsedilmediğini ve Türkiye'nin yalnızca Trakya bölgesi ile NATO'ya girdiği¹²⁸⁶ eleştirisine Başbakan Adnan Menderes, NATO'nun 6

¹²⁸⁰ Türk Parlamento Tarihi (1950-1954), (Derleyen: Kazım Öztürk), C.V, s.5513

¹²⁸¹ Kudret Gazetesi, 19 Eylül 1951, s.1-3

¹²⁸² Kudret Gazetesi, 23 Eylül 1951, s.1-3

¹²⁸³ Kudret Gazetesi, 23 Eylül 1951, s.1-3

¹²⁸⁴ Ahmet Emin Yalman, "Alınacak Dersler", Vatan Gazetesi, 19 Eylül 1951, s.1-4

¹²⁸⁵ Kudret Gazetesi, 20 Eylül 1951, s.1-3

¹²⁸⁶ Hikmet Bayur, "Türkiye NATO'ya Yarım Üye Olarak Girmiştir", Kudret Gazetesi, 23 Eylül 1951, s.1-3

ncı maddesinin Atlantik Konseyince değiştirileceği kararı alındığını söyleyerek, Bayur'un söylediği gibi bir durumun olmadığını ifade etmişti.¹²⁸⁷

Dr. Mustafa Kentli'de NATO'ya kabul edilişimizden oldukça mutlu olmuş ve "*Şimali Atlantik Konseyinin verdiği karardan duyduğum sevinç büyüktür. Bu kararın bizim içinde milli bir zafer teşkil ettiği kadar, yeni iktidar içinde büyük bir muvaffakiyet olduğu meydandadır.....*"¹²⁸⁸ şeklinde düşüncelerini açıklarken, NATO'ya Türkiye'nin alınmasında DP'ye de pay çıkartmayı ihmal etmemişti. Kentli, NATO'ya dahil olunmasıyla Türkiye'nin artık yalnızlıktan kurtulduğunu ve batı demokrasi ailesine kesin olarak katıldığını belirtmişti.¹²⁸⁹

XIV. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE CEZA KANUNU GÖRÜŞMELERİ

Mecliste Türk Ceza Kanununun Komünizmle ilgili maddeleri hakkında değişiklik için yapılan görüşmelerde, MP adına Osman Bölükbaşı söz almış ve görüşlerini sunmuştu.¹²⁹⁰

Bölükbaşı, konuşmasına komünizm ile ilgili bilgiler vererek başlamış ve komünizmin siyasi ve ekonomik bir görüş olmaktan çıkıp, Rusya'nın istila amaçlarına uygun bir araç olduğunu belirtmiş ve Türkiye'de bu araca taraftar olanlara hoş görü gösterilmesine kesinlikle karşı olduklarını ve iktidar ile bu konuda tam bir uyum içerisinde olduklarını açıklamıştı. Bölükbaşı, komünizm ile ilgili mücadelenin yalnız yasalarla yapılamayacağını, komünizm ile mücadele etmek için üç temel noktayı hedef almanın gerektiğini bunlarında sefaletle, adaletsizlikle ve sosyal sınıflar arasındaki dengesizlikler ile mücadele etmek olduğunu ileri sürmüş ve II.Dünya Savaşında Avrupa'yı etkisine alan komünizmden kurtulmak için Amerika'nın milyonlarca dolar para akıttığını belirtmişti. Eğer bu işler yasalarla olsaydı, Amerika bu kadar masraf yapmazdı diyen Bölükbaşı, komünizm ile mücadele etmek isteyen hükümetin öncelikle hayat pahalılığı ve sefaleti ortadan kaldırmasını tavsiye etmişti. Ayrıca komünizmle mücadele için komünizmin Moskova'nın aleti olduğunu halka anlatılması gerektiğine inandığını belirtmişti.¹²⁹¹

Bölükbaşı, konuşmasını yargılama usullerine getirmiş ve barış zamanında dahi politikacıların hiçbir güvencesi olmadığını, askeri hakimlerin huzuruna çıkartıldıkları, bunun da uygun olmadığını dile getirmiş ve bu uygulamanın muhalefetin başında Demokles kılıcı gibi sallandığını ileri sürmüştü. Ayrıca böyle uygulamaların Batı ülkelerine karşı kötü propaganda

¹²⁸⁷ Kudret Gazetesi, 24 Eylül 1951, s.1-4

¹²⁸⁸ Kudret Gazetesi, 3 Ekim 1951, s.1-3

¹²⁸⁹ Kudret Gazetesi, 3 Ekim 1951, s.1-3

¹²⁹⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.X, (1-30 Kasım 1951), s.131

¹²⁹¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.X, (1-30 Kasım 1951), s.131

malzemesi sayılabileceğini iddia etmişti.¹²⁹²

Osman Bölükbaşı, mahkemelerin açık yargılama yapmasını, İnsan Hakları Beyannamesinin bir şartı olduğunu, bu yüzden mahkemelerin beyannamenin ilgili şartına uyulmasını temenni ettiklerini belirtmiş ve bir ülkenin düşüncesini, özgürlük ve demokrasi ile ilgisini anlamak için uzun uğraşlara gerek olmadığını, o ülkenin ceza kanunlarına bakmanın yeterli olacağını ileri sürmüştü. DP'nin tek partinin baskıcı dönemini eleştirdiğini ancak o dönemin yasalarını değiştirmedeğini iddia etmişti.¹²⁹³

Bölükbaşı esnek olan yasaların bir takım olumsuz sonuçlar doğurabileceğini belirtmiş ve esnek özellikler içeren, sınırları belli olmayan, istenen yere çekilebilen yasaların gelmesini isteyen hükümeti bu konuda eleştirmişti. Ayrıca komünizm ile dini fikirleri yaymayı aynı kefeye konmasını anlamadığını belirten Bölükbaşı bu konuda şunları söylemişti: *“Dini fikirleri yaymak ve komünizm. Her ikisi de aynı seviyede, aynı mahiyette telakki edilmiştir. Tamamen vatan ve millet sevgilerini baltalayan komünistlikle, din fikirlerini yayma suçunun aynı mahiyette aynı seviyede tutulduğunu teessürle ifade etmek isteriz.”*¹²⁹⁴

Osman Bölükbaşı, MP'nin Neo-liberal bir sistemi kabul ettiğini, sosyalizmi açıkça red ettiklerini ancak düşünce olarak sosyalizmi yasak etmek gibi niyetleri olmadığını da eklemiştir.¹²⁹⁵

Meclisteki bu görüşmeleri Hikmet Bayur yorumlarken, iktidarın muhalefeti komünistlikle suçlamak için, belirsiz, esnek bir yasa hazırlamakla suçlamış ve DP'nin eskiden amaçlarının iktidarı ele geçirmek olduğu, bu gün ise iktidarı elden kaçırmamak düşüncesinde olduğunu iddia etmişti.¹²⁹⁶

XV. 1952 YILI GELİŞMELERİ

Dr. Kentli siyasi gezilerine 1952 yılında da devam etmiş ve Haymana'daki bir konuşmasında 1950 Genel Seçimlerine değinmiş ve MP'nin teşkilatını tamamlayamadığından dolayı ancak 22 ilde seçime girebildiklerini ve 22 ilin hepsinde kazansalar dahi iktidara gelemeyeceklerini bilen halkın, bu durumu değerlendirdiğini ve oylarını DP'ye verdiğini ileri sürmüştü.¹²⁹⁷

¹²⁹² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.X, (1-30 Kasım 1951), s.131-134

¹²⁹³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.X, (1-30 Kasım 1951), s.134-135

¹²⁹⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.X, (1-30 Kasım 1951), s.136-137

¹²⁹⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.X, (1-30 Kasım 1951), s.202

¹²⁹⁶ Hikmet Bayur, "Ceza Kanunununun Ağırlaştırılması", Kudret Gazetesi, 23 Kasım 1951, s.1-4

¹²⁹⁷ Kudret Gazetesi, 8 Ocak 1952, s.1-3

Dr. Kentli Kızılcahamam'da da iktidarı ve CHP'yi hedef alan konuşmalar yapmış, MP'nin ulusal egemenliği Türkiye'de yerleştirmeye azimli olduğunu ve özgürlüğe inanmış bir kuşağı temsil ettiğini ve bu özellikleriyle de diğer iki partiden ayrıldığını iddia etmişti. Program ve kişiler bakımından aynı siyasi düşüncelerin ürünü olan ve ikiye bölünmüş bir parti olarak DP ve CHP'nin gerçek bir demokrasi kurmalarının beklenemeyeceğini ileri süren Kentli, MP'nin bu iki partiyi zorladığını ve MP'nin gelişip ülke kaderine yön vermeye başladığında CHP ve DP'nin MP'ye karşı birleşeceklerini düşündüğünü belirtmişti. Kentli baskıcı bir rejimden, özgürlükçü rejime lafla geçmenin mümkün olmadığını, bunun ancak yasalarla gerçekleşebileceğini ve bu durumu ne CHP, ne de DP'nin anlayamadığını, DP'nin kaderinin de CHP'ye benzeyeceğini ve iktidardan düşeceğini ileri sürmüştü.¹²⁹⁸

A. BAZI MİLLETVEKİLLERİNİN MİLLET PARTİSİ'NE GEÇMESİ

DP Zonguldak milletvekili Apdurrahman Boyacıgiller, DP Haysiyet Divanı kararı ile ihraç edilmiş, daha sonra Boyacıgiller MP'ye geçmeyi düşünmüş ve 13 Şubat 1952'de Kenan Öner Ocağına kaydını yaptırarak MP üyesi olmuştu. Boyacıgiller MP'ye üye olma sebebi için, MP'nin programını beğendiğini, MP'nin DP'ye karşı gerçek muhalefet yaptığını belirtmiş daha sonra da şu açıklamayı yapmıştı: *".....Millet Meclisinde kanunlara itaat edeceğimize yemin ettik. Hiçbir zaman DP başındakilere itaat ve hürmet edeceğimize yemin etmedik. Onlar benden, bizden kendilerine itimat etmemizi isteyince itiraz ettik ve isyan ettik. Biz millete antidemokratik kanunları değiştirmeyi, iktisadi, adli reform getirmeyi vaad etmiştik. Fakat iktidara gelince hepsini unutarak zevk ve sefaya daldık..... CHP'nin arasında büyüyüp yetişen bu insanlar, eski iktidarın şef emirlerine itaat ede ede itaat beklemektedirler. İşte benim mücadelemi bu yüzden çok gördüler ve aralarından beni koğdular. Ben bu koğuluştan gurur duyuyorum....."*¹²⁹⁹ diyerek DP'den ayrılış ve kopuş nedenlerini açıklamıştı. Daha sonra DP'nin israfa kaçtığını ve bunun da millet bütçesini kemirdiğini ileri sürerek, DP'nin hiçbir zaman dava adamı olmadıklarını, DP ile mücadele eden MP'yi bu yüzden benimsediğini ifade etmişti.¹³⁰⁰

Ahmet Boyacıgiller'in MP'ye girmesinden sonra, DP Giresun Milletvekili Hukuk Doçenti Arif Hikmet Pamukoğlu'da DP'den istifa ederek MP'ye katılmıştı. Böylelikle MP Mecliste 3 milletvekili ile temsil edilmeye başlamıştı. Pamukoğlu DP'den ayrılış nedeni olarak 14 Mayıs'ta memleketi idare edenlerin değiştiği, fakat eski iktidardan farklı bir şey yapılmadığını ve iktidara karşı samimi ve ciddi bir muhalefet yapan MP'ye girmeyi doğru

¹²⁹⁸ Kudret Gazetesi, 10 Ocak 1952, s.1-4

¹²⁹⁹ Kudret Gazetesi, 17 Şubat 1952, s.1-4

¹³⁰⁰ Kudret Gazetesi, 17 Şubat 1952, s.1-4

bulduğunu belirtmiş ve “Dün CHP’ye karşı hangi sebeplerle mücadele edildi ise bu günde aynı sebeplerle DP’ye hakim olanların zihniyetine karşı mücadele etmek zaruret olmuştur” demiş ve DP’ye mücadele bayrağı açmıştı.¹³⁰¹

Boyacıgiller ve Pamukoğlu, MP’nin Fatih Kongresine katılmak için İstanbul’a gitmiş ve Haydarpaşa’da sevinç gösterileri içerisinde karşılanmışlardı. Boyacıgiller MP ilçe merkezinde, hürriyet mücadelesine, idealistlerin partisi olan MP’de devam edeceğini söylemiş ve DP’nin davaya ihanet ettiğini, kendisinin de aldandığını, 1951 ara seçimlerinde DP’nin seçimi kazanmak için illere para transfer ettiğini iddia etmişti. Ayrıca kendileri gibi düşünen 50 milletvekilinin daha DP’den ayrılacağını ve MP’ye katılacaklarını ileri sürmüştü.¹³⁰²

Boyacıgiller ve Pamukoğlu’dan sonra DP Diyarbakır Milletvekili Nazım Önen’de MP’ye katılmayı düşünenler arasına katılmıştı. Nazım Önen, MP’ye katılımını şu sözlerle açıklamıştı: “Memleketin beklediği kanuni islahatın ve adil icraatın bir türlü gerçekleşmediğini görerek DP’den çekildim..... Yeniden başlayan hürriyet mücadelesini en iyi şekilde ancak MP saflarında yapılabilecektir.”¹³⁰³

Nazım Önen’in MP’ye girişini Osman Bölükbaşı şu şekilde değerlendirmişti. “Allah şimdilik dördünü lütfetti. Önüne bir sıfır korsa kırkı buluruz.”¹³⁰⁴

MP yurt çapındaki gezilerine Elazığ (22 Mart 1952), Adana (28 Mart 1952), Zonguldak (30 Mart 1952), Karabük (31 Mart 1952), Samsun (31 Mart 1952, Kozan (31 Mart 1952), Eskişehir’de (31 Mart 1952) devam etmiş Ünye (7 Nisan 1952), Kırıkkale (7 Nisan 1952), Trabzon (10 Nisan 1952), Diyarbakır (15 Nisan 1952), Ordu’da (15 Nisan 1952) sürdürmüş, toplantıda DP ve CHP’ye yönelik eleştiriler yer almıştı.¹³⁰⁵

Mareşal’in ölümünün ikinci yıl dönümü, bu yoğun parti gezileri nedeniyle önceki yıllarda olduğu gibi etkin anılmamış, sadece Mareşal’in eski bir demeci gazetede yayınlanmış, ölümünde yaşanan olayların fotoğrafları gazetede yer almıştı.¹³⁰⁶

B. MİLLET PARTİSİ’NİN ÜÇÜNCÜ BÜYÜK KONGRE ÖNCESİ ÇALIŞMALARI

MP yaklaşan üçüncü büyük kongre öncesi, daha önceki büyük kongreler gibi yurt

¹³⁰¹ Kudret Gazetesi, 10 Mart 1952, s.1-4

¹³⁰² Vatan Gazetesi, 16 Mart 1952, s.1-5

¹³⁰³ Kudret Gazetesi, 22 Mart 1952, s.1-4

¹³⁰⁴ Vatan Gazetesi, 22 Mart 1952, s.1-4

¹³⁰⁵ Vatan Gazetesi, , 22 Mart 1952, s.1-4; Kudret Gazetesi, 22 Mart-15 Nisan 1952, s.1-4

¹³⁰⁶ Kudret Gazetesi, 10 Nisan 1952, s.1-3

çapında yoğun bir biçimde kongre çalışmalarına yönelmişti. Dr. Mustafa Kentli Sivas'ta Kongre yapılması engellenince, bu olaya tepki göstermiş ve Başbakanlığa durumu bir telgrafla bildirmiş ve olayı protesto etmişti.¹³⁰⁷ Sivas'ta ki kongrede görevliler hoparlörleri toplatıp, kalabalığı da dağıtma yoluna gitmişlerdi. Sivas'taki bu durum için Başbakan Adnan Menderes *"İstedikleri kadar konuşabilmek için toplantılar yapmak hususunda serbest olduklarını tekrara hacet görmüyorum"*¹³⁰⁸ demek suretiyle gerginleşen ortamı, yumuşatma yoluna gitmişti. Sivas'taki olayların incelemeye alındığını ve usulsüz uygulama mevcut ise sorumlular hakkında işlem yapılacağını da bildirmişti.¹³⁰⁹

Dr. Kentli, Başbakan'a gönderdiği yine aynı konuda, fakat bu kez Malatya'dan gelen şikayet ile ilgili bir telgraf çekmiş ve durumu iletmişti. Malatya Valisi, MP'nin Cumhuriyet Meydanında yapacağı toplantıya izin vermeyeceğini ve gerekirse zor kullanıp dağıtılacağını bildirmişti. Bu durum hükümet çevrelerince şaşkınlıkla karşılanmış ve Malatya Valisine verilen talimatla uygun şartlar içerisinde yapılacak toplantıya müdahale edilmemesini istemişti.¹³¹⁰ Bu gelişmelerden sonra MP Malatya'da kongresini gerçekleştirmişlerdi. Hikmet Bayur'da Sivas ve Malatya'da olanları *"siyasi irtica"* olarak değerlendirmiş ve durumu protesto etmişti.¹³¹¹

C. MİLLET PARTİSİ'NİN ÜÇÜNCÜ BÜYÜK KONGRESİ (15 MAYIS 1952)

1. Kongrenin İlk Günü

MP Üçüncü Büyük Kongresi, Ankara'da Ulus Sinema Salonunda 15 Mayıs 1952'de başlamıştı. Yapılan yoklamada 863 delegeden 670'inin geldiği kongrede divan seçimi yapılmış, seçimde kongre başkanlığına Giresun Milletvekili Arif Hikmet Pamukoğlu, başkan vekilliklerine de eski Sinop Milletvekili ve İstanbul delegesi Suphi Batur ve Zonguldak Milletvekili Apdurrahman Boyacıgiller seçilmişti.¹³¹²

Genel Başkan Dr. Mustafa Kentli, Kongre açılış konuşmasını yapmış ve özgürlük mücadelesinin ilk hedeflerinden birinin yasaya bağlı, yasaların zorunlu ve eşit karakterlerini tanıyan bir hükümete sahip bulunmak olduğunu anlattıktan sonra, MP'de görülen bazı yorum farkları üzerinde durmuş: *"MP ne geriliğe taraftardır, ne de ihtilal metodlarını kullanan inkılapçı teşekküllerinden biridir. Başka bir deyişle partimiz tekamülcüdür. Halkın sarih muvafakatine dayanan bir nizamı içinde hayat şartlarımızın zamanla ve tedricen düzeleceğine*

¹³⁰⁷ Kudret Gazetesi, 16 Mart 1952, s.1-3

¹³⁰⁸ Vatan Gazetesi, 17 Mart 1952, s.1-4

¹³⁰⁹ Vatan Gazetesi, 17 Mart 1952, s.1-4

¹³¹⁰ Vatan Gazetesi, 17 Mart 1952, s.1-4

¹³¹¹ Hikmet Bayur, "Sivas ve Malatya'da Siyasi İrtica", Kudret Gazetesi, 19 Mart 1952, s.1-3

¹³¹² Kudret Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-4; Vatan Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-3

inanır"¹³¹³ diyerek MP'nin tepeden inmece, devrimci özelliği olmadığı, hukuk düzeni içerisinde sosyal evrime dayanan, zamana uyan ve zamanın getirdiği değişikliklere uyan bir görüşe sahip olduklarını ifade etmişti.

Dr. Kentli daha sonra partisinin din anlayışına değinerek sözlerine şu şekilde devam etmişti: *"Din müessesesini devlet nizamından ayırmak istiyoruz. Ne gariptir ki partimiz sağ veya sol ucunda bulunan az sayıda arkadaşlar bu prensibi yanlış tasifir etmektedirler"* diyerek din anlayışında farklı yorumlara sahip olan partililerin olduğunu belirtmişti. Dr. Kentli diğer partilerin parçalanma süreci yaşadıkları bu zamanda MP'nin daha da bütünlendiğini ileri sürmüş ve sözü Hikmet Bayur'a bırakmıştı.¹³¹⁴

2. Hikmet Bayur ile Millet Partisi Arasındaki Görüş Ayrılıkları

Hikmet Bayur konuşmasına, genel kurul ile arasında bazı konularda görüş ayrılığı olduğunu belirtmesiyle başlamış ve düşüncelerini açıklayıp parti programında bazı değişiklikler yapılmasını teklif etmişti. Bayur, parti programında devrimlere bağlıydı dendiğini ancak genel kurul ile bu konuda görüş ayrılıkları yaşandığını, parti içerisinde Atatürk Devrimlerine bağlılık açısından aykırı iki düşünce bulunduğunu belirtmiş ve *"Parti içinde bir Atatürk İnkılapları ve onlara muhalif olan bir zihniyet çarpışmaktadır. Görülüyor ki bazı ana prensiplerde ihtilaf halindeyiz. 13. maddemiz devrimcilikten bahseder. Fakat görüyorum ki Atatürk devrinde büyük hamleler bazı parti hatipleri tarafından bambaşka bir şekilde tefsir edilmektedir. Atatürk bu memlekete tahakküm etti diyorlar. Arkadaşlar İnkılaplar oy toplayarak olmaz. İngiltere, Fransa İnkılaplarında hep böyle olmuştur. Bir çok konuşmalarda Atatürk devrinde, inkılaplarına, şahsına tarizlerde bulunmaktadırlar. Ben bunun aleyhindeyim. Benim fikrimde olmıyanların fikride doğru olabilir. Yalnız iki zıt fikrin bir toplulukta yer bulması samimiyetsizlik olur. Parti içinde her şeyden önce vuzuh lazımdır. Çünkü iki kutup arasında politika cambazları oynamakta kah o tarafa, kah bu tarafa dönmektedir. Bu hal DP'de vardır. Fakat herkes bilir ki DP'de yalnız dört kurucunun borusu öter. Bizde demokrasi vardır. Bu da aynı fikirde olanların birleşmesidir"*¹³¹⁵ diyerek MP içinde Atatürk'e karşı olanların, O'nu diktatörlükle suçlayanların ve O'nun zamanında yapılanların birer diktatörlük eseri olduğunu iddia edenlerin olduğu ve bu şekilde düşünenler ile bir çatı altında bulunulmayacağını dile getirmişti. Devrim için, memleketi kurtarmak için yapılan baskı ile iktidarını koruma pahasına yapılan baskının aynı suç sayılamayacağını, bu düşüncüyü benimseyenler ile bir arada yaşanmasının samimiyetsizlik olacağını belirten Bayur, bu konularda Genel Kurul ile görüş ayrılığında bulunduğu ara seçimlerde

¹³¹³ Cumhuriyet Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-4

¹³¹⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-4

milletvekilliğine adaylığını koymadığını¹³¹⁶ belirtmiş, çünkü *“Bu fikri benimseyenlerle bir arada yaşamamız samimiyetsizlik olur. Milletvekilliği seçimlerine girmedim. Çünkü milletvekili seçildiğim zaman bu fikirleri ortaya atınca, mebus oldu da şimdi dirsek çeviriyor demenizi istemedim”*¹³¹⁷ demişti.

Hikmet Bayur daha sonra, Genel Kurul Raporuna konmasını teklif ettiği konuları okumaya devam etmişti. Partide Cumhuriyet Devri devrimlerini içtenlikle kabul edip, geliştirmeye mi çalışacağı yoksa 30 yıl öncesinin özleminin mi çekileceği sorusunun tartışma konusu olduğu açıklanmış, özellikle İstanbul Kongresinde olup bitenlerin sorunun hat safhaya çıktığını belirtmiş ve bu olayların birkaç kişinin kışkırtması ile yaşandığını, bu ortam içerisinde 1954 seçimlerine girmenin samimiyetsizlik olacağını ileri sürmüştü.¹³¹⁸

Bayur, bu soruların derhal çözülmesi gerektiği, çünkü yaklaşan seçimlerde bu sorular ile meşgul olunması halinde, MP'nin seçimlerde kazanma şansını azaltacağı görüşünü ileri sürmüştü.¹³¹⁹ Bayur, çözüm tarzını beğenmeyenlerin, ya partinin bu görüşüne uyarlar ya da partiden ayrılabilceğini¹³²⁰ ve bu sayede partinin gücünün artacağını belirterek, bir anlamda farklı görüşte olanlara meydan okumuştur. Bayur taşıdığı düşünceler ışığı altında partinin 7 ve 8inci maddelerinde değişiklik yapılmasını teklif etmişti.

Hikmet Bayur, seçim usulü hakkında partinin açık bir görüşü olmadığını ve bu kanunu görüş ayrılığı yaratan ikinci bir konu olduğunu belirtmiş, nisbi ve temsil usulünün zararlarını ileri sürmüş, küçük seçim bölgesi usulünün faydalı olduğuna dikkat çekmiş ve bu sistemi parti programının 37inci maddesinde yer almasını teklif etmişti.¹³²¹

Hikmet Bayur'un 7,8 ve 37inci maddelerinde görmek istediği değişiklikler şu şekilde sunmuştu:

“Madde 7: Parti içtimai nizamının, teşekkülünde, itikatların, ahlakın, geleneklerin, örf ve adetin büyük hislerini tanır. Bunlar sık sık değişmezler ve devletin nüfuz sahasının dışında kalırlar. Biz bundan Osmanlı Devleti ile Doğu Alemini son birkaç yüz yıl boyunca durmadan çöktüren gelenek, örf ve adetleri değil, bir kül olarak bunların zararlı olmamış olanları ile cumhuriyetin kurulması üzerine yerleşen ve Türkiye Devletinin batı demokrasisinin ve medeniyet dünyasının şerefli bir uzvu olmasını mümkün kılan gelenek, örf ve adetleri kastediyoruz. Bunların tedrici bir tekamül ile

¹³¹⁵ Kudret Gazetesi,, 16 Mayıs 1952, s.1-3; Vatan Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-3

¹³¹⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-4

¹³¹⁷ Kudret Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-3

¹³¹⁸ Vatan Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-3

¹³¹⁹ Kudret Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-3

¹³²⁰ Kudret Gazetesi,, 16 Mayıs 1952, s.1-3; Vatan Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-3

¹³²¹ Ulus Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-5; Kudret Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-3; Cumhuriyet Gazetesi,s.1-4 Vatan Gazetesi, 16 Mayıs 1952,s.1-5

çağdaş medeniyetin gidişi istikametinde daha da geliştirmek istiyoruz”¹³²²

Bayur, Osmanlı ve Doğu dünyasını geriye götüren inançları, adetleri değil de batı dünyasına yakın, Yeni Türkiye Cumhuriyetini yaratan gelenek, görenek ve inançlara ihtiyaçları olduğunu ileri sürmüştü.

“Madde 8: Parti din müessesesine ve daimi bir gelişme halinde olması gereken milli ananelere hürmetkardır.

Madde 37(Yeni): İki dereceli seçimin kalıntılarından olan bu günkü çok geniş seçim bölgeleri milletvekillerini seçmenlerden çok, parti teşkilatına bağlamakta, hatta adeta tabi kılmaktadır. Milletvekillerinin milletçe yakından tanınmalarının, ona göre seçilmelerini ve daima kendilerini şahsen seçmelerinin denetlemesi altında hissetmelerini sağlamak için parti İngiltere’de olduğu gibi seçim bölgelerinin her bölge bir milletvekiline mahsus olmak üzere ufaltılmasını, keza milletvekili sayısının yarı yarıya azaltılmasını doğru bulur.”¹³²³

Bayur’un yukarıdaki teklifi ile seçimlerin İngiltere örneğindeki gibi daraltılması ve milletvekili sayısının azaltılmasını istemişti.

Hikmet Bayur,’un teklifleri ve konuşmasına cevaben Ahmet Tahtakılıç, söz almış ve *“.....İncir çekirdeğini doldurmayacak kadar basit konular.....daha meşgul olacak büyük memleket dertleri bulunurken, bu mesele üzerinde münakaşalara girmek yersizdir....”¹³²⁴* diyerek Bayur’un tekliflerini küçümsemiş ve benimsememişti. Osman Bölükbaşı ise parti programında değişiklik için tüzüğe göre delegelerin 2/3sinin teklif etmesi gerektiğini, tüzüğe aykırı davranamayacaklarını belirtmişti.¹³²⁵

Partide genel eğilim, Bayur’un Atatürk devrimlerini, esaslarını koruma hususundaki teklifin karşısında idi. Oturum başkanı, Bölükbaşı gibi programda böyle bir teklif yapılabilmesi için 2/3 çoğunluğun imzasının bulunması gerektiğini söylemiş ve Bayur’un teklifinin ancak bir temenni özelliği olduğunu eklemiştir.¹³²⁶

Böylelikle Üçüncü Kongrede yapılan görüşmeler Hikmet Bayur ile parti arasında, Atatürk İnkıpları ve seçim usulleri konusunda görüş ayrılıkları olduğu gerçeğini su yüzüne çıkarmıştı. Kongrede daha sonra diğer konuşmacıların söz almasıyla devam etmiş, gece geç saatlere kadar sürmüş ve birinci günkü oturum sona ermişti.

¹³²² Kudret Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-3

¹³²³ Kudret Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-3 Vatan Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-5; Cumhuriyet Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-4

¹³²⁴ Kudret Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-3

¹³²⁵ Kudret Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-3

3. Atatürk'ün Kabrine Çelenk Koyma Krizi ve Hikmet Bayur'un Kongreyi Terk Etmesi

Kongrenin ikinci günü öğleden sonraki oturumunda, Kongre Başkanı Pamukoğlu, sunulmuş önerileri okumaya başlamıştı. Hatay ve Adana delegelerinin Atatürk'ün geçici kabrine MP Üçüncü Büyük Kongresi adına bir çelenk konulması teklifi okununca, salonda gergin bir hava oluşmuştu.¹³²⁷

Söz isteyen delegelere kürsüden bu konuda konuşma yapmak istemiş ve daha önceki kongreleri strese sokan Bolu delegesi Dr. Haydar Seçkin yine söz almış ve teklifin aleyhinde bir görüş bildirmiş ve *"Atatürk'ünde bir şehit olduğunu, Kore 'de ve her yerde ölenlerin şehit sayılacağından başlayarak yalnız Atatürk' ün kabrine çelenk koymanın geleneklerimize ve dinimize aykırı olduğunu"¹³²⁸ çelenk koymanın , heykel yapmanın ananelerimize aykırı olduğunu, muhakkak lazımsa meçhul asker abidesine gidilmesini, Atatürk, babatürk gibi ayrılıklara lüzum bulunmadığını,¹³²⁹ şühedaya çelenk konursa ona da konmuş olur"¹³³⁰ şeklinde saygısızca bir konuşma yapmış ve kongrede bulunan delegelerin çoğunluğunca alkışlandığı görülmüştür.¹³³¹*

Ankara delegesi olduğu bilinen birinin bu konuşmaları eleştiren bir konuşma yapmış, ancak gürültüden sesi duyulamaz olmuştu, duyulabilen sözleri ise *"size yalvarırım Atatürk'ün kabrini ziyaretten kaçınmıyalım"*¹³³² idi ve kalabalığın gürültüsü içerisinde kaybolup gitmişti.

Diğer bir Ankara delegesi Haşim Kalkan *"Atatürk prensiplerinin bazı softa zihniyetlere bu parti içerisinde hiçbir zaman çiğnetilmeyeceğini ve onun geçici kabrine kongre adına bir çiçek veya çelenk koymanın ne Müslümanlığa aykırı bir hareket ve ne de para ile ilgisi bulunur."*¹³³³ şeklinde bir konuşma yapmıştı. Ortam gürültüden geçilmez olmuş tüm delegeler bir şeyler anlatmaya koyulmuş bir haldeydi.

Kongre başkanı çelenk koyma teklifini oya sunmuş, Hikmet Bayur, Mustafa Kentli ve Sadık Aldoğan dahil 37 delege olumlu oy vermiş, ancak kongrenin çoğunluğu koyulmaması şeklinde oy kullanınca¹³³⁴ salonda yabancıların olduğu ileri sürülmüş ve delege kartı

¹³²⁶ Vatan Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-3

¹³²⁷ Kudret Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-3 Vatan Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-5; Cumhuriyet Gazetesi, 16 Mayıs 1952, s.1-4

¹³²⁸ Ulus Gazetesi, 17 Mayıs 1952 , s.1-4

¹³²⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 17 Mayıs 1952, s.1-3

¹³³⁰ Vatan Gazetesi, 17 Mayıs 1952 , s.1-4

¹³³¹ Cumhuriyet Gazetesi, 17 mayıs 1952, s.1-4; Vatan Gazetesi, 17 mayıs 1952

¹³³² Cumhuriyet Gazetesi, 17 Mayıs 1952, s.1-4

¹³³³ Ulus Gazetesi, 17 Mayıs 1952, s.1-5

¹³³⁴ Vatan Gazetesi, 17 mayıs 1952, s.1-4; Cumhuriyet Gazetesi, 17 mayıs 1952, s.1-4

olmayanların oy kullanmaması teklif edilmiş¹³³⁵ ancak salon yine karışmıştı. Ankara delegesi Kemal Tamer'e sözlü sataşmalar olunca o da "*Mürteciler, softalar*"¹³³⁶ şeklinde cevap vermiş, o arada Niğde delegesi olduğu öğrenilen bir delegenin sandalye üzerine çıkarak "*Atatürk'ün kabrine gidip kendi heyetlerinin bir çelenk koyacağını, gelmek istemiyenlerin salonda kalsın*"¹³³⁷ şeklinde teklifine Kemal Tamer de destek çıkmış ve "*ölmüş bir insanın arkasından bu şekilde konuşulmaz, mademki onlar gitmiyor, kalkın biz gidelim*"¹³³⁸ şeklinde bağırmasına Elazığlı bir delege "*Atatürk'e gelinceye kadar bu milletin yapacağı daha çok iş var*"¹³³⁹ deyince, bir başka delegede "*O putperesttir, onanı çelenk koyacağız*" şeklinde karşılık vermişti. Kemal Tamer ise "*Hangi ideolojinin adamı olduğunu bilmiyorum, bildiğim bir şey varsa burada böyle konuşamazsın*"¹³⁴⁰ diye cevap vermiş ve ortam birbiriyle bağrışan, ne dendiği anlaşılmayan bir kargaşalık hali almıştı.

Kongrenin bu kargaşa hali devam ederken, Kongre Başkanı tekrar çelenk konmasını oya sunmuş, ancak çoğunluk aynen konmaması yönünde karar alınca Hikmet Bayur, Nazım Önen ve diğer delegeler salonu terk etmeye başlamışlardı. Hikmet Bayur "*Bu kongrede Atatürk aleyhinde konuşacak varsa ben bu partide asla duramam*"¹³⁴¹ diyerek salonu terk etmişti.

Zonguldak milletvekili Apdurrahman Boyacıgiller bazı şahısların kongreyi sabote etmek istediğini açıklayınca, ortam yeniden karışmış ve iki öğrencinin ortamı kasten gerginleştirdiği, Hikmet Bayur için, "*Allahsız*" "*dinsiz*" dedikleri belirlenmiş, iki öğrencinin, Atatürk karşıtlığı yaptığı ileri sürülmüştü. Bu iki öğrencinin tıp öğrencisi Hasan Fehmi ve hukuk öğrencisinin de Hüsamettin Akumucu olduğu belirlenmiş ve yargıya teslim edilmişti.¹³⁴²

Kongreye kısa bir süre ara verilmişti. Kongre tekrardan açılınca başkan vekili Suphi Batur, bir yanlış anlama olduğunu tekrardan bir oylama yapılacağını bildirmesi üzerine, bu sefer çoğunlukla Atatürk'ün geçici nizamına ve meçhul asker anıtına çelenk koyulması kabul edilmişti.¹³⁴³ Bunun üzerine haber verilen Hikmet Bayur çelenk koymak üzere Osman Bölükbaşı ve diğer delegelerden oluşan heyetle Atatürk'ün geçici mezarına çelenk

¹³³⁵ Vatan Gazetesi, 17 Mayıs 1952, s.1-4

¹³³⁶ Ulus Gazetesi, 17 Mayıs 1952, s.1-5

¹³³⁷ Ulus Gazetesi, 17 Mayıs 1952, s.1-5

¹³³⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 17 Mayıs 1952, s.1-4

¹³³⁹ Ulus Gazetesi, 17 Mayıs 1952, s.1-5

¹³⁴⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 17 Mayıs 1952, s.1-4

¹³⁴¹ Vatan Gazetesi, 17 Mayıs 1952, s.1-4; Cumhuriyet Gazetesi, 17 Mayıs 1952, s.1-4; Kudret Gazetesi, 17 Mayıs 1952, s.1-4

¹³⁴² Kudret Gazetesi, 17 Mayıs 1952, s.1-4; Cumhuriyet Gazetesi, 17 Mayıs 1952, s.1-4; Ulus Gazetesi, 17 Mayıs 1952, s.1-5

koymuşlardı. Hikmet Bayur'la birlikte salonun terk eden Diyarbakır milletvekili Nazım Önen'i de Suphi Batur'u ikna etmiş ve Kongre Salonu'na geri getirmeyi başarmıştı. Hikmet Bayur' da Osman Bölükbaşı ile Kongre Salonuna girince topluluk coşku dolu alkışlarla hem Bayur' a, hem de Nazım Önen'i alkışlamışlardı. Hikmet Bayur *"Atatürk'ün aleyhinde bulunulan bir kütle içerisinde benim yerim olamayacağını düşünerek salonu terk etmiştim. Şimdi kongre ekseriyetle çelenk gönderilmesini kabul etmiş ve bizde bu vazifeyi yapmış bulunuyoruz. Bu itibarla ona da hiçbir ihtilaf mevzuu yoktur."*¹³⁴⁴ demiş ve Kongre normal çalışmalarına devam etmeye başlamıştı.

4. Gençlik Örgütlerinin Millet Partisi Kongresinde Yaşananlara Tepkileri

MP Üçüncü kongresinde yaşanan çelenk krizi öğrenci derneklerinin tepkisini çekmiş ve protestolarına neden olmuştu. Atatürk'e söylenen sözlerin Türk gençliğini kırdığını ve üzdüğünü, Hikmet Bayur'a ise davranışlarından dolayı teşekkür mesajları içeren demeçler verilmişti.

Öğrenci derneği'nin olayı protesto eden telgrafi ise şu şekilde idi.

"16 Mayıs günü açılan Üçüncü Kongremizde İnkılap Türkiye'sinin Büyük Atatürk'üne icap eden saygı ve hürmet vazifelerimizi hiçe sayarak Büyük ölünün arkasından küçükçe konuşmak cüretini gösteren bir kısım delegelerimizin, çok iyi bilmelidirler ki bugün milyonlarca Mustafa Kemal'ler O'nun emanetlerinin bekçileri olarak karşılarınızda saf bağlanmış nöbet bekliyorlar.

Atatürk meçhul bir asker değil, fakat milletçe kazanılan bir davanın öncüsü, kahramanı, kurtarıcısı olarak muazzam bir abide şeklinde canlı ve dinamik bir ruh gibi ruhlarımızda yaşıyor, kalplerimizde yaşıyor.

Millet ismini partilerine vermiş, sayın MP Delegeleri her şeyden evvel şunu çok iyi bilmelidirler ki eğer partilerinin sağlam temellere dayanmasını, milletçe ve gençlikçe sevilmesini istiyorlarsa Atatürk İnkılaplarına ve Büyük Atatürk'ün büyük şahsiyetlerine her zaman ve her yerde sevgi ve saygı göstermesini öğrenmelidirler. Ve bilmelidirler ki Türk milletini kazanmak için Atatürk'ü sevmek bu başarının ilk şartıdır.

*Yoksa sayın delegeler Atatürk aşkı ve iftiharını ile dolu Türk gençliğini geçilmez kaleler olarak daima karşısında bulacağınıza ve o gençliğin Atatürk'e küfreden bir zihniyete hayat ve istiklal hakkı tanımayacağıma asla şüpheniz olmasın"*¹³⁴⁵

Milli Türk Talebe Birliği (M.T.T.B.) Genel Başkanı Kaman Evliyaoğlu öğrenci derneğinin yazdırmış olduğu telgraf MP'ye bir hayli tehdit dolu mesajla iletilmişti. MP'ne davranışlarından dolayı gençlik olarak Atatürk' ün yanında, MP'nin karşısındayız mesajı

¹³⁴³ Vatan Gazetesi, 17 Mayıs 1952, s.1-4

¹³⁴⁴ Kudret Gazetesi, 17 Mayıs 1952, s.1-4

verilmiş ve Atatürk düşüncelerine her zaman sahip çıkılacağı, aksi düşünceye yer verilmeyeceği iletilmişti.

İstanbul Devrimci Ocakları adına Orhan Arman; Kongrede kargaşa çıkaran öğrencilerin bilinen kişiler oldukları ve şaşırmadıklarını beyan etmişler, Hüsamettin Akumcu'nun iki yıl önce öğrenci bilgi toplantısında Fatiha okumaya kalktığı ve üyelikten atıldığı, Hasan Fehmi'nin ise M.T.T.B Kongresinde Atatürk'e ve İnkılaplarına hakaret etmesinde dolayı üyelikten çıkarıldığını belirtmişlerdi.¹³⁴⁶

5. Millet Partisi Genel Başkanlığına Enis Akaygen'in Seçilmesi

Parti Genel başkanlığı için adaylar belirlenirken, Hikmet Bayur, Osman Bölükbaşı, Ahmet Tahtakılıç, Fuat Arna ve Arif Hikmet Pamukoğlu başkanlık adaylığından feragat etmişlerdi.

Yapılan seçim sonucunda Enis Akaygen 239, O.Nuri Köni 176, Sadık Aldoğan 72 oy almış ve MP Genel Başkanlığına Enis Akaygen seçilmişti.¹³⁴⁷

Osman Bölükbaşı Kongrede bir konuşma yapmış ve Menderes'in MP'ye kilit koyacağını söylemesini iktidarllıkla bir tutmuş ve DP'yi iktidara getiren halkın çoğunluğunun vicdan azabı çektiğini ileri sürmüştü ve iktidarın basını baskı altında tutmakla suçlamış, bakanlara eleştiri yapılmasının engellendiğini, 159uncu maddesine eleştiri yapanların askeri mahkemelere sevk edildiğini hatırlatan Bölükbaşı, basını da 30uncu maddesi ile susturduklarını ileri sürmüştü.¹³⁴⁸

Ertesi gün Üçüncü Kongre kapanış günü idi. Yeni Genel Başkan Enis Akaygen kapanış konuşması yapmış ve kongrenin geniş özgürlük ortamında gerçekleştiğini, partide herhangi bir ayrılık olmadığını, görüş ayrılıklarının ise hedefe varılacak en kısa yol için olduğunu, MP'nin özgürlük yolu üzerinde azimle, cesaretle, yılmadan yürüyen insanların

¹³⁴⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 18 Mayıs 1952, s.1-3

¹³⁴⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 18 Mayıs 1952, s.1-3

¹³⁴⁷ Kudret Gazetesi, 18 Mayıs 1952, s.1-4; Vatan Gazetesi, 18 Mayıs 1952, s.1-4; (Enis Akaygen, 1881 yılında Filibe'de doğmuş ve eğitimini İstanbul'da tamamlamıştır. Eski İstanbul Hükümeti hariciyesinde çeşitli görevler alan Akaygen, İtalya'da Balkan Savaşı sonuna kadar Konsolos, savaş sonrasında ise Hariciye Nezareti Kalemi Mahsus Müşavirliği, Kalemi Mahsus Müdürlüğü yapmıştır. İstanbul Hükümetinin tasfiyesi üzerine Mübadele Komisyonu Umumi Katipliği ile Atina'da Murahhaza Azalığı görevlerinde bulunmuştur. Buradan terfi ile Moskova Büyükelçiliği Müsteşarlığına tayin edilen Akaygen, 1924-1925 yılları arasında da Moskova Elçiliği yapmıştır. 1925 yılında Hariciye Vekaleti Siyasi Müşavirliğine ve kısa süre sonra da Umuru Siyasi Umum Müdürlüğüne ve 1927'de de Hariciye Müsteşarlığına getirilmiştir. 1929 yılında Atina Orta Elçiliğine, 1934'de Tahran ve 1939'da da Atina Büyükelçiliğine atanmıştır. 1945 yılında yaş haddinden emekli olmuş, 1946 seçimlerinde DP'den İstanbul Milletvekili seçilen Enis Akaygen, MP'nin Kurucularındandır.

¹³⁴⁸ Vatan Gazetesi, 18 Mayıs 1952, s.1-4

partisi olduğunu söylemiş ve konuşmasını bitirmişti.¹³⁴⁹

MP'nin Üçüncü Kongresi bir çok tartışmalar içerisinde sona ermişti. En ilgi çekici nokta Hikmet Bayur ile parti genel kurulu arasındaki görüş ayrılığı idi. Bayur, Atatürk devrimlerine gönülden bağlı biri olarak partide yaşanan olayları kaygı ile izlenmiş ve bu kaygılarını kongrede açıklanmış, görüşlerinin parti programına dahil olmasını teklif etmiş ancak 2/3 çoğunluğun gerektiği mazereti ile görüşleri kabul görmemişti. Bayur'u duyduğu kaygılarında haklı çıkararak diğer bir olay ise Atatürk'ün geçici kabrine çelenk koyma teklifinde yaşanmış ve Atatürk karşıtlarının seslerinin açıkça söylendiği bir görünüm ortaya çıkmıştı. Bayur'da bu istenmeyen durumu yaşayınca salonu terk ederek tepkisini gösterme yoluna giderek partiye bir anlamda mesaj iletmişti. Üçüncü Kongrede akılda kalacak, partiyi aşırı sağa doğru kaydıracak gelişmeler bu şekilde yaşanmış, ve ülkede özellikle öğrenci derneklerinin oldukça sert tepki görmüş ve MP'ye kuşku ile bakılmasına sebep olmuştu.

MP Üçüncü Kongresinde, yaşanan çelenk krizi, inkılapların korunması sorununda Hikmet Bayur'ın gösterdiği tepki, kongreyi terk etmesi gibi davranışlar aşırı sağcı "sebilürreşad" dergisi tarafından aşırı tepki ile karşılanmış ve "MP'nin temellerini mütemadi surette içinden bombalayan iki şahıs vardır. Bunlardan inkılap yobazlığının müşahhas iki timsalidir. Bu partiyi millet nazarında düşürmek için sanki mintarafillah, yahut mintarafişşeytan musallat edilmiş bu şahıslara....."¹³⁵⁰ şeklinde bir yazı ile Hikmet Bayur ile Vasfi Raşid Seviğ'in MP'nin yıkılması için uğraşanlar diye açıkça hedef göstermiş, ve bu şahısların MP'yi halkın gözünde kıymetini düşürmek için çalıştıklarını iddia etmişti. Hikmet Bayur ve Vasfi Raşid Seviğ'i şu sözlerle inkılap yobazı olarak suçlamışlar ve MP yıkılmasına sebep olarak görmüşlerdi. "..... MP içindeki inkılap yobazlarının narine böyle yanıp gidecekler midir?"¹³⁵¹

Sebilürreşad dergisi, Vasfi Raşid Seviğ için divan başkanlığı yaptığı 1950 kongresinde yaşanan çelenk krizinde, kongre kararına aykırı davranıp Atatürk'ün geçici mezarına çelenk koyulmasını emrivaki yaptırmakla şu şekilde suçlanmıştı. "Bir çelenk münakaşası saatlerce devam etti. Çelengin Atatürk Kabrine mi, yoksa meçhul asker abidesine mi konmak lazım geleceği bir çok münakaşalara yol açtı. Buna da riyasetin idaresizliği ve nizamnameye aykırı hareketi sebebiyet verdi. Evvela çelenk konup konulmayacağı, konulacaksa Atatürk Kabrine mi, yoksa meçhul asker abidesine mi konmak münasip olacağı hakkında kongreden bir karar almak icap ederdi. Reis böyle bir karara lüzum görmiyerek bir emri vaki yapmak isteyince

¹³⁴⁹ Vatan Gazetesi, 18 Mayıs 1952, s.1-4; Kudret Gazetesi, 18 Mayıs 1952, s.1-4

¹³⁵⁰ Abdülaziz Çaviş "MP'yi Nasıl Yıkıyorlar" Sebilürresad, C.VI, s.131,s. 95, 1 Ağustos 1952

¹³⁵¹ Abdülaziz Çaviş "MP'yi Nasıl Yıkıyorlar" Sebilürresad, C.VI, s.131,s. 95, 1 Ağustos 1952

haklı olarak delegeler tarafından itirazlar yükseldi.....”¹³⁵²

Görüldüğü gibi adı geçen dergi MP içerisinde Atatürkçü kimlikle tanınan insanlardan rahatsızlıklarını, Atatürk inkılaplarını savunanları MP’de görmekten hoşlanmadıklarını açıkça belirtmiş ve *“inkılap diye mekteplerden din dersleri kaldırıldı. Din adamı yetiştirecek bütün müesseseler kapatıldı. Allahuekber diyenler zindanlara atıldı. Halk evlerine dini eserler girmesi yasak edildi. Halkın kılığına, kıyafetine saçına sakalına kadar müdahaleler vaki oldu. İnkılap diye yapılan bütün bu baskılar, istibdatlar....*”¹³⁵³ diyerek inkılaplara bakış açısını açıklamışlar ve bu fikirleri onaylamamış ve *“..... MP karakteri bu değildir. Onun yegane kuvveti Müslüman bir parti oluşudur. Bunu red ve inkar ettikten, yahut açıkça söylemedikten sonra mevcudiyetin hiçbir manası kalmaz.....*”¹³⁵⁴ diyerek MP’ye biçtikleri kifayete uymayan Hikmet Bayur’u ve Vasfi Raşid Seviğ’i bu şekilde dışlayarak, suçlamışlar ve MP’nin devrimci değil, muhafazakar, Müslüman bir kimlikle görmek istediklerini açıkça belirtmişlerdi. Üçüncü Kongrede önceki kongrelerde gösterdi ki hala MP’yi bu şekilde görmek isteyenler oldukça çoğunlukta idi ve yeni seçilen Genel Başkan Enis Akaygen’e MP’yi inkılap yobazlarına bırakmaması için tavsiyelerde bulunmuşlardı.¹³⁵⁵

Hüseyin Cahit Yalçın’da, Ulus gazetesinde yazdığı bir yazı ile Üçüncü Kongre’yi ve yaşananları yorumlamış, MP’nin irticai özelliği olan bir parti olarak doğduğuna, ancak Hikmet Bayur gibi Atatürk’ün yanında görev almış bir aydının MP’de görev almasının bir tezatlık oluşturduğunu ancak Bayur’un çabaları ve daha sonra başkanlığa seçilen Dr. Kentli gibi aydınlar sayesinde MP’nin toplumda memnuniyet verici gelişmeler yaşandığını ve çok olumlu dönüşümler içerisinde olduğunu ileri sürmüştü ve Üçüncü Kongreye bu şartlarda girildiğini belirttikten sonra, parti içerisinde devrimcilerle, tutucular arasında bölünmeler yaşandığını gözlemlediğini belirtmişti. Hüseyin Cahit Yalçın, Atatürk devrimlerine karşı olanların çelenk krizinde kendilerini gösterdiğini ve Hikmet Bayur ve arkadaşlarının MP içerisinde tutucularla zorlu mücadeleler içerisinde olduğunu ileri sürmüştü ve Bayur karşıtlarının irtica zemininde yer aldıklarını, ellerinden gelse kendilerinin baskının en şiddetlisini yapacaklarını ve karanlık günleri getireceklerini iddia etmiş, Hikmet Bayur’un yaşananlardan sonra Kongre’yi terk etmesi ile ilgili olarak da aydın bir insanın göstereceği haklı bir tepki olarak görevini yaptığını belirtmişti.¹³⁵⁶

MP Genel Yürütme Kurulu, yaşanan olayların gerçeği yansıtmadığını Atatürk ve

¹³⁵² Eşref Edip “MP Kongresi” Sebilürreşad C.IV, s.82, s.111, Haziran 1952

¹³⁵³ Eşref Edip “MP Kongresi” Sebilürreşad C.IV, s.82, s.111, Haziran 1952

¹³⁵⁴ Eşref Edip “MP Kongresi” Sebilürreşad C.IV, s.82, s.112, Haziran 1952

¹³⁵⁵ Abdülaziz Çavuş, a.g.m. s.131

¹³⁵⁶ Hüseyin Cahit Yalçın “MP İçinde”, Ulus Gazetesi, 31 Mayıs 1952, s.1-5

devrimleri aleyhine konuşmalar yapılmadığını, çelenk koyulması için iki teklif verildiğini birincisinin Atatürk'ün kabri için diğerinin ise şehitler için olduğu, daha sonra iki teklifin aynı anda oylama sunulduğu ve çoğunlukla kabul edildiği, bu karar üzerine Osman Bölükbaşı ve Hikmet Bayur'un bulunduğu grubu Atatürk'ün Kabrine, diğer grubunda Zafer Anıtına çelenk koyduğunu belirtmiş ve gerçeğin bu olduğu açıklandıktan sonra, Atatürk'ün kabrine çelenk koyulmasının kabul edilmediği şeklindeki yayınların doğru olmadığını belirtmişler ve bunların MP'yi yıpratmak amacıyla yapıldığını iddia etmişler ve kongre raporundan şu cümleleri açıklamak kaydıyla MP'nin görüşünü belirtmek yoluna gitmişlerdi.

“..... Bizi irticaa' ya avans vermekle itham edenlere hatırlatmak isteriz ki, iktidara geçerek halife ve sultanları getireceğimiz eski harfleri kabul edeceğimiz, peçe ve kafes devrini canlandıracağımız, taaddüdü zevcata müsaade edeceğimiz gibi iddialar hayasızca uydurulmuş birer iftiradan başka bir şey değildir. Türkiye'mizde bu kabil geriye dönüş hareketleri, asla vuku bulmayacaktır.”¹³⁵⁷

MP yaşanan bu olaylar partide Atatürk devrimlerine karşı taraf olanlar mı var ? şeklinde yorumlara yol açmıştı. Üçüncü Kongrede Hikmet Bayur'un teklif edip kabul edilmeyen Atatürk devrimlerinin korunması teklifi bu sefer Osman Bölükbaşı tarafından partiye teklif olarak sunulmuş ve oybirliği ile kabul edilmişti. Bölükbaşı programda mevcut olmayan fikir ve temayüllerin partiye izafe edilmesinin fena neticeler doğurduğunu belirtmiş, partiye yapılan gericilik suçlamasını çürütmek ve yanlış anlayışlara engel olmak için ilk önlem olarak kongrenin tespit ettiği düşüncelerinin siyasi konuşmalarında belirtilmesini ve bu prensiplerin parti programına bir ek olarak iliştilmesini istemişti.¹³⁵⁸ Ek olarak sunulacak yazı, yukarıda yazılan MP Kongre raporunun son bölümü olması kararlaştırılmıştı. MP, bu hamlesi ile parti üzerine yapılan irticai suçlamasından kurtulmak istemişti. Bölükbaşı teklifinin kabul üzerine de *“bu suretle Hikmet Bayur'un istediği yüzde yüz olmuştur”¹³⁵⁹* diyerek Bayur'un Kongredeki tekliflerinin hepsinin kabul edildiğini açıklamıştı.

D. KONGRE'DE YAŞANANLARIN SİYASİ ETKİLERİ

1. Hikmet Bayur'un III. Kongreyi Değerlendirmesi

Kongrede ve kongre sonrası yaşanan olaylarda adı bir hayli sıkça anılan Hikmet Bayur, Atatürk devrimleri hakkında görüşlerini açıklamak için 31 Mayıs 1952 günü İstanbul Devrim Ocaklarında bir konuşma yapmış ve günlerce polemige neden olmuş konuları açıklama fırsatı bulmuştu.

¹³⁵⁷ Kudret Gazetesi, 22 Mayıs 1952, s.1-4

¹³⁵⁸ Vatan Gazetesi, 28 Mayıs 1952, s.1-4

¹³⁵⁹ Vatan Gazetesi, 28 Mayıs 1952, s.1-4

Hikmet Bayur, öncelikle devrim sorununu açıklamakla başlamış ve “*Bizde devrimlerin uzun ve bazen çok kanlı bir tarihi vardır. her şeyden önce şu müşahedeyi yapmak gerekir. Tanzimat devrimlerinden önceki iki yüz yılda devlet boyuna çöke gelmiştir. Her 15-20 yılda bir iller ve ülkeler kaybetmiştir. Tanzimattan sonra da çöküntü durdurulamamıştır. Bu yıkımlı gidişi ancak Atatürk Devrimleri durdurmuş ve o andan itibaren yeni felaketler baş göstermiştir.*”¹³⁶⁰ diyerek Atatürk sayesinde ülkenin önlenemez çöküşünün sona erdiğini, ancak Atatürk devrimlerinden büyük devletlerin baskısı ve borç para alınabilmesi için bir takım tavizler verildiğini şu şekilde ifade etmişti. “*Bunun sebebi Atatürk’ün gerçekleştirdiği devrimlerin şu veya bu büyük devletin baskısı ve korkusu ile, yahut Avrupa bankalarından borçlandırılmak için.....*”¹³⁶¹

Hikmet Bayur’ın 50 yıl önceki düşünceleri günümüze tıpatıp uyması, Batı ile yaşananlarda bir değişiklik olmadığı, AB pazarlıklarında Kemalizmin engel olduğu yönünde yapılan değerlendirmelerin, 50 yıl öncesinde de aynı olduğu gerçeği karşımıza çıkması bir hayli düşündürücüdür.

Hikmet Bayur, irtica taraftarlarının çok partili hayatın başlamasıyla birlikte oluşan özgürlük ortamından derhal faydalanıp, örgütlenerek çalışmalara başladığını ancak Devrimcilerin türlü partilere ayrılıp, birbirleri ile mücadele ettiklerini ve bundan oldukça kaygı duyduğunu üzülerek belirtmişti! Bayur, partilerin ister iktidar hırsı ile olsun, ister yurt hizmeti şevki ile olsun, mücadele ederken kendilerine önce rakip olarak Atatürkçü düşüncüyü temel edinmiş partileri hedef aldıklarını ve bu partilere saldırmayı esas edindiklerini belirttikten sonra, gerçekten ülkeyi geriye, karanlığa götürmek isteyenleri ise partilerin zararsız, tehlikesiz olarak görmek istediklerini ve onlara yardımcı olarak da oy peşinde koştuklarını endişe ile tespit ettiğini belirtmişti! İrtica taraftarlarının bütün partilere sızarak, bu partileri gizli amaçlarına alet ettiklerini ileri sürmüş ve bu kişilerin parti kongrelerinde “*parti din için ne yaptı ?*” gibi sorularla ortamları gerginleştirdiklerini, dinden kastettikleri ise bağınaz, gerici, yobaz din olduğunu belirtmişti.¹³⁶²

Hikmet Bayur, irtica cephesine karşı, Atatürk devrimlerini savunanların örgütlenmesinin partiler üstü olmasının ulusal bir zorunluluk olduğu gerçeğini belirtmiş ve Türk Devrim Ocaklarının bu zorunlulukla doğduğunu ifade etmişti. Bu ocakların hiç bir partiye alet olmaması gerektiği ve bu yolla Türkiye’ye en büyük hizmeti yapacağını ileri sürmüş ve “*Atatürk devrimlerinin korunması, bunların çağdaş medeniyetin gidişi*

¹³⁶⁰ Kudret Gazetesi, 1 Haziran 1952, s.1-3

¹³⁶¹ Kudret Gazetesi, 1 Haziran 1952, s.1-3

¹³⁶² Kudret Gazetesi, 1 Haziran 1952, s.1-3

istikametinde geliştirilmesi, dine azami saygının ve siyasete karıştırılmadığı ölçüde, azami hürriyetin sağlanması ve hele politikanın camiye sokulmamasıdır."¹³⁶³ diyerek genel amacın ne olması gerektiğini belirtirken, bir anlamda da geleceğe tarihi bir mesaj, tarihi bir politik çalışma esasları mirası bırakmış gibiydi.

Hikmet Bayur son zamanlarda bir takım irticacı kişilerin her tarafta bir başkaldırı içerisinde olduklarını, hatta bazı parti kongrelerinde bu başkaldırının, diklenmenin görüldüğünü hatırlatmış, bu gerici diklenmenin, devrimcilerin örgütlenmesi için bir neden oluşturduğunu belirtmiş ve bu örgütlenme ile Türk gençliğinin Atatürk'ün kendisine bıraktığı emaneti daha iyi koruyabileceğini ve kendisine daha şerefli, güvenli bir hayat sağlayacağını ifade etmişti.¹³⁶⁴

Bayur, Türkiye'de Atatürk devrimlerini benimseyenler ile karşı olanların aynı partide yaşamayacaklarını belirtmiş ve buna hazır olamadıklarını tespit etmişti. Partilerin, diğer partiler ile mücadelesinde Atatürk devrimlerine zarar getirmemeleri, devrimleri günlük politikalarına alet etmemelerini, devrim esaslarını politika üstü görmelerini tavsiye etmiş ve partilerin asıl amaçlarının bu olması gerektiğini belirtmişti.¹³⁶⁵

2. Millet Partisi Genel Kurul Raporu

Üçüncü kongredeki olaylar MP'ni bir hayli meşgul etmiş ve kamuoyuna karşı irticai bir parti şeklinde görünmeme telaşı içine düşürmüştü. Hikmet Bayur'un konuşması da etkili olmuş ve MP genel kurulu kamuoyuna, irticai eğilimleri olmayan, ileri bir parti olduklarını açıklayan bir demeç verme ihtiyacı duymuştu.

Genel Başkan Enis Akaygen imzalı bildiride kongrede yaşananların, MP'nin özelliği olan düşünceleri özgürce ifade etme serbestliğini bir takım insanların istismar ettiği ve bu istismarı kullananların beyanlarını ise bazı kesimlerce bilinçli olarak saptırılarak kamuoyunun MP muhafazakar eğilimleri olan, Atatürk düşmanı olan bir parti kimliğinde olduğuna inandırılmasından başka bir iş olmadığı belirtilmişti. Ayrıca daha önceki MP raporunda sunulan bölüm yeniden tekrarlanmış ve MP içinde irticai eğilimlerin ve Atatürk düşmanlığının bir suçlama ve iftira olduğu bir kere daha ilan edilmişti.¹³⁶⁶

¹³⁶³ Kudret Gazetesi, 1 Haziran 1952, s.1-3

¹³⁶⁴ Kudret Gazetesi, 1 Haziran 1952, s.1-3

¹³⁶⁵ Kudret Gazetesi, 1 Haziran 1952, s.1-3

3. Millet Partisi İçinde Hikmet Bayur'a İlk Tepkiler

Hikmet Bayur Atatürkçü düşüncelerinden dolayı MP içinde zor anlar yaşamış ve MP içinde Atatürkçü ve Atatürk'e karşı olanlar şeklindeki bölünmede Atatürkçü düşünce safında yer almış ve MP'deki muhafazakar takıma karşı açıkça cephe almıştı. İrticai çalışma metotlarını İstanbul Devrim Ocaklarında yapmış olduğu konuşmada açıkça belirtmiş ve onlara karşı alınacak önlemleri sıralamıştı. Toplumda MP'ye karşı bir tedirginlik duyulmaya başlanmış olmasını diğer partiler hemen suistimal etmiş ve MP'ye karşı aşırı irticacı suçlamalar, iftiralar hemen yerini almış ve toplum önünde MP'yi bazı gerekçelerden dolayı yıpratma çalışmalarına koyulmuşlardı. MP Genel Kurulunda bu çalışmalardan rahatsız olmuş ve MP'nin muhafazakarların elinde kalmadığı ve Atatürk düşmanı olmadığını belirten bir rapor hazırlanıp kamuoyuna açıklanmıştı.

Hikmet Bayur' un Atatürkçü kimliğinden ve çalışmalarından yine de MP örgütlerinde rahatsızlık duyanlar yok değildi. MP Küçükpazar Bucağı Başkanı, Hikmet Bayur'un muhafazakarlığı eleştirdiği için MP İstanbul inzibat divanına şikayet etmişti.¹³⁶⁷ Bu gelişme MP içinde Bayur'a karşı içten içe duyulan rahatsızlığın, dışa vurulması Hikmet Bayur'a dolayısıyla Atatürkçü düşünceye resmi ilk tepki olması açısından çok önemli bir gelişmeydi.

Bayur'un inzibat divanına verilmesi bazı aydın çevrelerde tepki görmüş ve *".....Atatürk inkılaplarını muhafaza ederek hayatımıza yeni imkanlar açmak yolundaki konuşmalarından dolayı kendi partilerindeki en kıymetli elemanlarından birini inzibat divanına verebilecekleri hakikatten akla gelir şey değildi...."*¹³⁶⁸ şeklinde eleştiriler ile Bayur'a destek mesajları verilmiş ve MP'de irticacı gelişmeleri benimseyenlere de *".....MP'nin Atatürk inkılaplarını baltalamaya hevesli görünen kimselerine teessüflerimi bildiriyorum."*¹³⁶⁹ demek suretiyle tepkisini göstermişlerdi.

4. Millet Partisinde Muhafazakarlara Karşı Alınan Önlemler

MP'deki gelişmeler takip edildiğinde özellikle Dördüncü Kongre öncesi, partide Bayur görüşünde olanların etkinliğinin arttığı şeklinde yorumlar yapıyordu. Bu yoruma neden olan gelişme ise aşırı sağcı dergilerde yazı yazmasından dolayı daha önce de eleştirilen ve bu özelliğinden vazgeçmeyen Raif Ogan, dinci özelliği ile tanınan Necip Fazıl Kısakürek'in sahibi olduğu yayın organına irticai özelliği olan yazılar yollamasından dolayı MP Genel Haysiyet Divanında alınan karar gereği partiden ihraç edilmesine karar

¹³⁶⁶ Kudret Gazetesi, 20 Haziran 1952, s.1-4

¹³⁶⁷ Vatan Gazetesi, 4 Ekim 1952, s.1-4

¹³⁶⁸ Cahit Atan, "Atatürk ve MP", Vatan Gazetesi, 6 Ekim 1952, s.1-4

¹³⁶⁹ Cahit Atan, a.g.m.

verilmesi idi. Bu karar MP taraftarlarınca da memnuniyet uyandırmıştı. MP'nin diğer memnuniyet verecek bir çalışması da Kayseri MP İl Başkanlığına kadın bir partilinin seçilmesi idi. Kadın Doğum Uzman Dr. Zahide Ogca, Kayseri İl Kongresinde seçilerek İl Başkanı olmuş ve MP'nin kadına, kadın hak ve özgürlüklerine saygılı olduğu mesajı da bu şekilde verilmiş ve toplumda tekrardan sempati duyulmasına çalışılmıştı.¹³⁷⁰



¹³⁷⁰ Vatan Gazetesi, 2 Mayıs 1953, s.1-4

IX. BÖLÜM

MİLLET PARTİSİ'NİN KAPATILMASI

I. MİLLET PARTİSİNİN DÖRDÜNCÜ BÜYÜK KONGRESİ (SONUN BAŞLANGICI)

A. HİKMET BAYUR'UN KONGRE ÖNCESİ AÇIKLAMALARI

Hikmet Bayur yaklaşan Kongre öncesi gazeteciler ile sohbet etmiş, ülkedeki son siyasi gelişmeleri, özellikle de Atatürk inkılapları hakkındaki görüşlerini değerlendirmişti.

Bayur, Atatürk inkılaplarına bağlı kalınmasını istemiş ve *“Atatürk inkılaplarına bağlı kalmak. Çünkü birkaç yüz yıldan beri devam eden felaketli devri bu inkılaplar kapatmış ve Türk milletinin yeniden yükselip şerefle yaşamasını, hatta Hatay'ı geri alarak yurdunu tekrar büyütmelerini sağlamıştır”*¹³⁷¹ demişti. Bayur din ile ilgili görüşünü ise şu şekilde açıklamıştı.

*“Dine azami saygı ve hürriyet temin edilmelidir. Onun öğretimi ciddiyetle ele alınmalıdır. Fakat dinin yeniden devlet işlerine ve siyasete karıştırılması cereyanın kesin olarak önüne geçilmelidir.”*¹³⁷² diyerek, dine önem verilmesini ancak siyasete bulaştırılmamasını savunmuştu.

Bayur daha sonra, dürüst bir idare kurulmasını ve millete bunun olacağına dair güvence verilmesini, dış politika da batı ülkeleri ile eşit şartlarda işbirliğine gidilmesini tavsiye etmişti. Hikmet Bayur, DP ve Menderes hakkında da görüşlerini bildirmiş ve Menderes'in inkılapçıları elde tutmaya, mürtecileri ise elden kaçırmamaya çalıştığını, iki tarafa da mavi boncuk dağıtmakla suçlamıştı. Anayasayı içtenlikle uygulamayı ve Anayasaya aykırı kanunların değiştirilmesinin önemli olduğunu vurgulamış, Anayasada yapılacak değişiklikler için MP programının ışığında yol alınmasını istemiş, ikinci meclisin ve meclis dışından bakan seçilme imkanlarının yaratılmasını istemişti.¹³⁷³

Bayur, hükümetin ekonomik politikasında uzun vadeli planları olmaması, günü birlik uygulamalar yapmasını ve en yakın geleceği dahi önceden tahmin edememesini eleştirmiş, bu politikalar yüzünden bazı malların bollaştığını, bazılarının daraldığını ileri sürmüştü ve tüm bu gelişmelerin Menderes'in tek adam gibi davranıp yani hükümetin yalnızca başbakandan oluştuğunu, diğer bakanların başbakanın etkisinde kalmasından kaynaklandığını ileri sürmüştü. DP'nin antidemokratik yasaları kaldırmak bir yana, daha da ağırlaştırdığını buna

¹³⁷¹ Vatan Gazetesi, 16 Haziran 1953, s.1-4

¹³⁷² Vatan Gazetesi, 16 Haziran 1953, s.1-4

¹³⁷³ Vatan Gazetesi, 16 Haziran 1953, s.1-4

karşı CHP muhalefetinin ise zayıf kaldığını belirtmişti.¹³⁷⁴

Bayur'un açıklamalarına *Sebilürreşad* dergisinden tepki gecikmemiştir. Bayur'un yeri gelince dinci, yeri gelince de Kur'an hükümlerini gerilikle suçladığını ve Bayur'un için "....bu, bir nifak âlameti değil midir ? Dini siyasetten uzak tutmak böyle mi olur ? Böyle sözlerle dürüst bir iktidar kuracağınıza halkı inandırmak mümkün müdür ? Müslüman halkın, MP mensuplarının size ve sizin gibilere itimatı yoktur, sizin ve sizin gibilerin dürüst bir iktidar kuracağına inanmıyor. Çünkü sizler din hususunda iki yüzlü konuşuyorsunuz."¹³⁷⁵ diyerek MP'nin imanlı kesimi ve vatandaşların Hikmet Bayur'a güveni kalmadığı belirtilmiş ve Bayur'a açıkça cevap vereceği bir soru sorularak Bayur'u sıkıştırmak istemişlerdi. Sorulan soru ise "Siz Kur'anı bir kül olarak kabul ediyor musunuz ? Yoksa bir kısım ayetleri ret ve inkar eder, gerilikle itham eyer ve onların iptaline taraftar mısınız ?"¹³⁷⁶ şeklinde idi. Yani Hikmet Bayur inanıyor musun, inanmıyor musun ? tartışmaya gerek olmayan Kur'an için ne düşünüyorsun diyerek bir strateji uygulamışlardı. Cevabı yine adı geçen dergi vermiş ve Bayur için "Siz Kur'anı mukaddes kitabı hakkında böyle bazen riyakarane, bazen münkirane sözler sarf ettikçe dürüst bir iktidar kuracağınıza halkı inandırmak hiçbir zaman kabul olmayacaktır."¹³⁷⁷ diyerek, Bayur'un kutsal kitap için iki yüzlü davrandığını ve inandırıcılığı kalmadığını ileri sürmüşler ve "işte bunun için Müslüman halk, hatta partinizin imanlı mensupları size ve sizin gibilere itimat etmiyor. Millet inanaacağı bir iktidar, ancak millet gibi düşünen, milletin inandığına inanan, yani tam manasıyla millettten olan bir iktidardır. Yoksa milletin mukaddesiyle istihfaf eden, milletin imanımla mücadele eden bir iktidara hiçbir zaman millet inanmaz"¹³⁷⁸ diyerek Bayur gibi düşünenlere halkın inanmayacağını belirtirken de Bayur'u toplumun inançlarını küçük gören, inançları ile mücadele eden bir hale sokmuşlar ve toplumda ve MP'de Bayur'u zor duruma sokmayı hedeflemişti.

Dergi, Mustafa Kentli'nin "Kur'an ışığı altında hukuk devleti kuracağız" demesini din ve inanç özgürlüğünün yalnız ibadetten oluşmadığını söylemesini örnek göstererek, Onun mu, yoksa Bayur'un mu parti programına aykırı davrandığını yazarak Bayur'u parti programına uymamakla suçlamıştı. Ayrıca Bayur'un MP'de kişisel görüşlerini ve CHP'nin prensiplerini uygulatmaya çalışmakla suçlayıp, Bayur'un MP programına sadakatsizlik yaptığını ileri sürmüş ve sırf bu nedenlerden dolayı Müslüman halkın ve MP'nin Bayur ve

¹³⁷⁴ Vatan Gazetesi, 16 Haziran 1953, s.1-4

¹³⁷⁵ Sebilürreşad, C.VI, s.150, Mayıs 1953, s.150

¹³⁷⁶ Sebilürreşad, y.a.g.m.

¹³⁷⁷ Sebilürreşad, y.a.g.m.

¹³⁷⁸ Sebilürreşad, y.a.g.m.

onun gibilere güvenmediğini iddia etmişti.¹³⁷⁹

Dergi, Atatürk devrimlerine de sözü getirmiş ve “Atatürk İnkılapları dediğiniz şeyler milli iradenin fevkinde midir ? Yani milli iradenin mümessili olan meclis, bu inkılaplardan herhangi birini tadil veya tedbil etmek hakkını haiz midir, değil midir ?”¹³⁸⁰ şeklinde bir soru sorarak devrimlerin ulusal iradenin üstünde yer alıp almadığını ve ulusal egemenliğin yansımaları olan meclisin bu devrimlerde değişiklik yapıp, yapmayacağını sorarak devrimleri toplumda tartışmaya açmak isteyip, devrimleri zayıflatma, nihayetinde ortadan kaldırma niyetleri yapıldığı izlenmişti. Ayrıca “Türkçe Ezan’ ı”, Meclis’ in değiştirip “Arapça” okunmasını sağladığını ve Meclisin devrimleri değiştirme yetkisinin olacağını ileri sürmüştü.¹³⁸¹

Görüldüğü gibi MP içindeki muhafazakarlar ve irticai kesimi temsil eden dergiler, Hikmet Bayur’u kasıtlı olarak yıpratma yarışına girmişlerdi.

MP’ de Raif Ogan’ın partiden ihraç edilmesini, kadın il başkanı seçilmesi gibi muhafazakarlara karşı yapılan hamlelere, İzmir il başkanlığı idari kurulu üyesi emekli Yarbay Osman Sümer’in irticai konuşmalar yapmasından dolayı ağır ceza mahkemesine sevk edilmesi ile devam edilmişti.¹³⁸² Ancak Osman Sümer mahkemesinde onun aleyhine tanıklık yapan ilçe yönetim kurulundan 9 kişinin partiden ihraç edilip, Osman Sümer’in hala partide kalmasını eleştiren Bayur, bu olay partimizi lekelemiştir diye protesto etmişti.¹³⁸³

MP ufak ama ümit verici gelişmeler bunlarla sınırlı kalmış, MP şahinlerinden Fuat Arna Niğde kongresinde öyle konuşmalar yapmıştı ki tekrardan MP büyüteç altına alınmıştı. Fuat Arna’nın konuşmasında muhafazakar fikirlerin yavaş yavaş filizlenmeye başladığı görülmüş ve yeniden dinci düşüncelere yönelik söylemler ile toplumun hassas noktası, yumuşak karnı olan din duyguları kurcalanmaya başlanmıştı.

Fuat Arna Niğde kongresinde şu şekilde bir konuşma yapmıştı.

“Medeni milletlere hakim demokrasinin olduğu yerde kanun vardır. Siyasi ve ferdi hakları müdafaa bakımından kanun vatandaşları takyit etmektedir. Biz bu memlekette vatandaşın vicdanından kanun korkusu çıkarıp Allah korkusunu sokacağız.”¹³⁸⁴ ve “.....Bugün Türkiye’de var olduğu ilan edilen demokrasi hakiki değil, Menderes’ in

¹³⁷⁹ Sebilürreşad, y.a.g.m.

¹³⁸⁰ Sebilürreşad, y.a.g.m.

¹³⁸¹ Sebilürreşad, y.a.g.n.

¹³⁸² Vatan Gazetesi, 22 Haziran 1953, s.1-3

¹³⁸³ Ulus Gazetesi, 1 Temmuz 1953, s.1-3

*sahtesidir. Hakiki demokrasi, vicdan hürriyetidir. Hakiki demokrasi olan memleketlerde din işleri pürüzsüzdür. Hükümet karışamaz.....Bu memlekette yalnız vicdan hürriyeti olmaz. Dini cemiyet kurmak serbestisi olmalıdır.”¹³⁸⁵ demiş ve inanç özgürlüğünün gerçek demokrasi olduğu, hükümetin buna karışamayacağı ve dini derneklerin de kurulması gerektiğini ve ülkede demokrasi olmadığını ileri sürmüştü. Fuat Arna konuşmasının devamında daha da tedirgin edici konuşmuş. Konuşmasını daha bir eylemci! daha bir cezalandırıcı! tehlikeli düşünceleri barındıran bir söylem ile sürdürmüştü. Bu konuşması şöyle idi: “*Ey Menderes ve İnönü, size şunu hatırlatırım ki Türk milletine yalan bir İdareyi kabul ettirmek istiyorsunuz. MP Vatandaşın dinini serbest sağlayacaktır. Bize inancı olmıyanların cezalarını Allah versin. Biz, din denen mukaddes davayı siyasi dedikodulara alet etmiyeceğiz. Dikkat ediniz ve müsterih olunuz; CHP’yi devirdik. Maskesini değiştiren bir kısmı da DP’dedir. Onu da devireceğiz. Bu memlekette hıyanet edenlere cezalarını ve vereceğiz. Hedefimize mutlaka erişeceğiz.”¹³⁸⁶ Fuat Arna demokrasi olmadığına değiniyor ancak, kendileri gibi düşünmeyenlere Allah cezalarını verecek diyerek, demokrasideki hoşgörü ilkesini atlamış gözüküyordu. CHP gibi DP’yi de devireceklerini söyleyerek biraz da ihtilalci bir söyleme sürüklenmiş gibiydi.**

Fuat Arna’nın siyaset dünyasında tedirginlik yaratan konuşmasına basından hemen tepki gelmiş ve Vatan başyazarı Ahmet Emin Yalman “*MP Kongresinin arifesinde partinin müfrit hizbi maskesini atmıştır. Oraya çıkan sima, apaçık bir ihtilalci hava tipidir.”¹³⁸⁷ diyerek MP içindeki şahinlerin gerçek yüzünü ortaya çıkardıklarını ve ihtilalci bir yapıyı taşıdıklarını ileri sürmüştü. Ahmet Emin Yalman, Fuat Arna’nın halkın oyları ile gelmiş DP’yi gayri meşru, muhalefetteki CHP’yi ise yok saydığını belirtmiş ve Arna’nın birini devirdik, diğerini de devireceğiz demesini ihtilalci bir davranış olarak algılamış ve bundan duyduğu rahatsızlığı dile getirmişti.*

Ahmet Emin Yalman yaklaşan Dördüncü Kongre’de MP’nin Fuat Arna ve onun gibi düşünenlerin söylediklerini red etmesi ve bu gibilere gerekli cevabı vermesi gerektiği, aksi halde MP toplumunda kazanmış olduğu güveni, sempatiyi ve demokrasi savunucusu kimliğinden sıyrılabileceğini ve tüm bu özelliklerini kaybedebileceğini ileri sürmüştü ve sahip olacağı yeni kimliğinin özelliklerini şu şekilde sıralamıştı.

“Hürriyetin varlığından, yarın hürriyeti yok etmek maksadıyla istifade etmek, sahte din iddialarıyla halkı tahrik ederek ve ikiye bölerek Türkiye’de

¹³⁸⁴ Vatan Gazetesi, 23 Haziran 1953, s.1-3

¹³⁸⁵ Vatan Gazetesi, 23 Haziran 1953, s.1-3

¹³⁸⁶ Vatan Gazetesi, 23 Haziran 1953, s.1-3

¹³⁸⁷ Ahmet Emin Yalman, “Bir İhtilal Daveti”, Vatan Gazetesi, 23 Haziran 1953, s.1-3

*müstebit ve gaddar bir tek parti kurmak, memlekete hıyanet ettiler iddiasıyla ve demir perde alemine mahsus usullerle diğer partilerin mensuplarını cezalandırmaya girişmek.....*¹³⁸⁸

Ahmet Emin Yalman, MP'nin demokrasiyi bir araç olarak kullanıp kendi emellerine alet edip özgürlük ortamından faydalanıp, özgürlükleri kaldırmaya, din duygularını istismar edip özgürlük ortamından faydalanıp, özgürlükleri kaldırmayı, din duygularını istismar edip toplumu kamplaşmaya sokup, baskıcı bir yönetim kurmayı amaçladıklarını ve kendi gibi düşünmeyenleri cezalandırmaya heveslendiklerini iddia etmişti. Tabi ki bu şekilde bir kimliğe bürünülmemesi için MP'nin Dördüncü Kongrede Arna ve onun taraftarlarının söylemlerini red etmesi gerektiğini de vurgulamıştı.

Ahmet Emin Yalman, Fuat Arna'nın düşündüklerinin gerçekleşmesi halinde bunda ülkenin zararlı çıkacağını ve bu durumda da en fazla Komünist Rusya'nın faydalanacağı ve ülkenin birer "Moskof Peyki" yani Sovyet uydusu haline geçilebileceğini ileri sürmüş ve aklı olan bir Türk vatanseserin bunun böyle bir sonuç doğurabileceğini ve öyle düşündüğünü belirtmişti. Ahmet Emin Yalman Türkiye'de oluşabilecek kargaşalıktan yararlanmayı hedefleyen başka kesimler de olduğunu, bu kesimlerden Kürt Teali Cemiyeti kurucularından Şükrü Baban'ın Yeni Sabah gazetesinde yazdığı yazılardan da bu kesimin ülkede düzenin bozulmasını amaçladıkları görüldüğü ve Kürt Teali Cemiyetinin diğer kurucusu ve 31 Martta yabancı ajanı olduğu bilinen Derviş Vahdetin'in yordakçısı Saidi Kurdi'nin gizli Nurculuk örgütünün de kargaşalığı beklediğini belirterek, Fuat Arna'nın bu kesimlerin arzuladığı ortamı ihtilale davetiye çıkartmak suretiyle sağladığını, ayrıca Fuat Arna'nın hem ülke huzurunu hem de bağımsızlığını tehlikeye attığını iddia etmişti.¹³⁸⁹

B. MİLLET PARTİSİ'NİN DÖRDÜNCÜ BÜYÜK KONGRESİ

MP'nin Dördüncü Büyük Kongresi açıldığı andan itibaren bir gerginlik başlamış ve bu gerginlik kongre ilerledikçe artmıştı. MP Dördüncü Kongresini 28 Haziran 1953 tarihinde Ankara'da Yeni Sinema salonunda toplanmış, Atatürk, Fevzi Çakmak ve şehitler adına üç dakikalık bir saygı duruşundan sonra yoklama yapılmış ve 1030 delegeden 847 sinin geldiği tespit edilmişti.¹³⁹⁰ Bu sefer çelenk krizi yaşanmamış ve Atatürk'ün geçici kabrine sabah 10³⁰'da çelenk konmuştu.¹³⁹¹

Kongreye CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'de katılmış Genel İdare Kurulu arasında

¹³⁸⁸ Ahmet Emin Yalman, a.g.m.

¹³⁸⁹ Ahmet Emin Yalman, a.g.m.

¹³⁹⁰ *Ulus Gazetesi*, 28 Haziran 1953, s.1-4

¹³⁹¹ *Vatan Gazetesi*, 28 Haziran 1953, s.1-4

yerini alarak Kongreyi bir süre takip etmişti.¹³⁹²

MP Genel Başkanı Enis Akaygen kısa bir açılış konuşması yapmış daha sonra kongre başkanlığı seçimine gidilmişti. Öncelikle Konre Başkanlığı için Apdurrahman Boyacıgiller'in adı anılmış fakat çoğunluk Yusuf Kemal Tengirşenk'in seçilmesini istemesi bir anlık kargaşaya neden olmuştu. Çünkü diğer bir kısımda Ord. Prof. Dr. Vasfi Reşid Seviğ'in Kongre başkanı seçilmesini istemişti.¹³⁹³ Çoğunluk Yusuf Kemal Tengirşenk'i seçmesiyle, kürsüye gelen Tengirşenk mazeretinden dolayı Kongre başkanlığı yapamayacağını açıklamış ancak delegeler ısrarcı olunca Tengirşenk: *"Teşekkür ederim. Siz istiyorsunuz ama ben istemiyorum. İşe istibdatla başlamayalım."*¹³⁹⁴ diyerek zorlama yapılmamasını istemiş ve görevden atfını dilemişti.

1. Kongre Başkanlığı Krizi

MP Kongrelerinde alışılmış bir hal alan krizlere bir de Kongre başkanlığı krizi eklenmiş ve gergin bir ortamda Kongre yapmayı alışkanlık haline getiren MP delegeleri bu kongre içinde gerginlik yaratacak bir konu bulmada pek sıkıntıya düşmemişlerdi.

Yusuf Kemal Tengirşenk Kongre başkanlığını yapamayacağını bildirmesi üzerine, diğer adaylar için seçim yapılmıştı.

Oylar sayılırken V.Reşid Seviğ'in 185 oy aldığı söylenince, delegeler itiraz etmiş ve *"yanlış, ezber yapıyorsunuz 500 rey var"* şeklinde bağırışmalar olunca, Fuat Arna kürsüye gelerek, sayıma itiraz edenler varsa sahneye gelsin diyerek, delegeleri bastırmaya çalışmıştı.¹³⁹⁵

Genel Başkan Enis Akaygen gizli oy sayımını teklif edince, delegeler buna da karşı çıkmış, Vasfi Raşid Seviğ'in seçilmesine engel olacak uygulamalara karşı çıkmışlardı. Giresun milletvekili Arif Hikmet Pamukoğlu kürsüye gelerek konuşmak istemiş ancak Enis Akaygen söz vermemiş ve küçük bir tartışma yaşanmıştı. Pamukoğlu oylamanın açık yapılmasını teklif etmiş ve çoğunluk bunu hemen kabul etmişti. Pamukoğlu, teklifin kabul edilmesi üzerine *"Ha şöyle seçim açık olur ve böyle olur, bravo"* diyerek kürsüden inmişti. Delegeler Pamukoğlu'nun coşkuyla alkışlanması üzerine Fuat Arna kürsüye gelerek *"MP alkışlarla başkan seçemez"*¹³⁹⁶ olaya tepkisini göstermiş ve Arna ile Pamukoğlu delegelerin önünde tartışmaya başlamış ve adaylardan Vasfi Raşid Seviğ, Hazım Bozca, Enver Kök ve

¹³⁹² Ulus Gazetesi, 28 Haziran 1953, s.1-4; Vatan Gazetesi, 28 Haziran 1953, s.1-4

¹³⁹³ Vatan Gazetesi, 28 Haziran 1953, s.1-4

¹³⁹⁴ Ulus Gazetesi, 28 Haziran 1953, s.1-4; Vatan Gazetesi, 28 Haziran 1953, s.1-4

¹³⁹⁵ Vatan Gazetesi, 28 Haziran 1953, s.1-4

Ahmet Oğuz'un aldığı oylar sayılmış fakat Fuat Arna, Vasfi Raşid Seviğ'in aldığı oyları ilan etmeyip diğerlerini ilan edince, Kongre tekrardan karışmış, Genel Başkan tekrardan mikrofonla delegelerine seslenip sakinleşmelerini tavsiye edip, gizli oyla tekrardan seçim yapılmasını teklif edince ortam yeniden gerginleşmiş ve kimse kimseyi dinlemez hale gelmişti.¹³⁹⁷

Kargaşa yüzünden bir Kongre başkanı seçilememesi üzerine Arif Hikmet Pamukoğlu kürsüye gelerek, yönetime aday bir partinin bir Kongre başkanını seçemeyecek hale düştüğünü belirtmiş ve oylamada en fazla oyu Vasfi Raşid Seviğ'in aldığını ve Kongre başkanının onun olduğu ve bundan geri dönüş olamayacağını belirtince ortam daha da karışmış, itişme kakışmalar hatta yumruklaşmalar yaşanırken bazı delegeler Vasfi Raşid Seviğ için "*O olur mu, o inkılapçı*"¹³⁹⁸ diye itiraz etmişler, bazı delegeler Kongreyi terk etmek istemişlerdi. Bazı yaşlı olan delegelerin ise yaşananlardan duydukları rahatsızlığı, hayal kırıklığını, iktidara aday bir partinin düştüğü durumu belirtmek için "*Bir reis seçimi yapamıyoruz. Dağılalım, dağıtalım bu kongreyi. Biz iktidara geleceğiz ha.....*"¹³⁹⁹ demek suretiyle partinin düştüğü acınacak hale üzüldüklerini belirtmişlerdi.

Pamukoğlu'nun Kongre başkanı olarak ilan ettiği Vasfi Raşid Seviğ için, MP Kongrelerinin stres ve sorun kaynağı olan Bolu delegesi Dr. Haydar Seçkin'in yorumu pek ilginçti: "*Vasfi Raşid olur mu ? Ha Ahmet Emin Yalman, ha Vasfi Raşid, ikisi de inkılapçı öyleyse Ahmet Emin Yalman'ı seçelim.*"¹⁴⁰⁰ demesine gençler bir hayli tepki göstererek, Haydar Seçkin'i protesto etmişlerdi.

Kargaşalığın önlenmesi ve Kongre'nin sakinleşmesi için, Kongre bir süre tatil edilmiş ve olayların önüne geçilmek istenmişti. Tatil sonrası başkan seçimini genel kurul üstlenmiş ve seçimi Ahmet Tahtakılıç yönetmeye başlamıştı. Dördüncü seçim için Ahmet Tahtakılıç, pek de tarafsız bir davranış olmayan bir ifade ile "*Kongreyi adaletle idare edecek olan Hazım Bozca'yı reyinize sunuyorum.....*"¹⁴⁰¹ diyerek oylamada tarafsız olmadığını göstermiş ve yapılan seçimde Genel Kurulun istediği Hazım Bozca 242, Genel Kurulunun üyelerinin ısrarla istemediği Vasfi Raşid Seviğ ise 203¹⁴⁰² oy almış ve bir kangren halini almış olan başkanlık seçimi sona ermiş ve istenilen aday Hazım Bozca Kongre Başkanı seçilmişti. Daha sonra başkan vekilleri ve katipler seçilmiş ve kongreye öğle tatili arası verilmişti. Yani

¹³⁹⁶ **Ulus Gazetesi**, 28 Haziran 1953, s.1-4

¹³⁹⁷ **Vatan Gazetesi**, 28 Haziran 1953, s.1-4

¹³⁹⁸ **Ulus Gazetesi**, 28 Haziran 1953, s.1-4

¹³⁹⁹ **Vatan Gazetesi**, 28 Haziran 1953, s.1-4

¹⁴⁰⁰ **Ulus Gazetesi**, 28 Haziran 1953, s.1-4; **Vatan Gazetesi**, 28 Haziran 1953, s.1-4

¹⁴⁰¹ **Vatan Gazetesi**, 28 Haziran 1953, s.1-4

sabahtan 14³⁰ a kadar iktidara aday bir parti anca kongre başkan ve vekillerini seçebilme başarısını gösterebilmişti.

Öğleden sonra toplanan Kongre genel kurulca hazırlanan raporun okunmasıyla çalışmalara başlamıştı. Raporda MP'nin görüşleri olan, anayasa ve seçim konuları, antidemokratik yasaların ortadan kaldırılması, inanç özgürlüğü ve dinin siyasete alet edilmemesi gibi devamlı tekrarlanan konulara yer verilmişti. Dış politika konularında Ortadoğu' da etkin rol almamız gerektiği vurgulanmış, batıya karşı, ülkenin onurunu kırdıran davranışlar içerisinde olan DP. eleştirilmiş, CHP'nin güdümlü bir muhalefet yaptığını ve MP'nin CHP ile muhalefet konusunda ortak paydada birleşemeyecekleri vurgulanmıştı.¹⁴⁰³

Kongre ilk günleri çalışmasını bu şekilde gerçekleştirmişti. Kongrede yaşananlar kısaca şu şekilde özetlenebilir. Genel kurul delegeler arasındaki tartışmaları önleyememişti ve seçimi bir türlü yaptıramamıştı. Çünkü Genel kurul üyelerinin büyük bir çoğunluğu inkılapçı Vasfi Raşid Seviğ'i başkan olarak görmek istemiyordu. Ancak delegelerin büyük çoğunluğu da Fuat Arna ve arkadaşlarının aksine Vasfi Raşid Seviğ'i istiyordu. Fuat Arna ve arkadaşları, seçimi 4 kez tekrarlamışlar, oturumu tatil etmişler, seçim heyetini değiştirmişler ve sonuçta inkılapçı Seviğ'i başkan seçmemeyi başarmışlardı. Bu olayların kısa tarifi, Genel kurul üyelerinin Hikmet Bayur ve Seviğ grubuna karşı almış oldukları açıkça bir cephe idi. Bu da partide eski ile yeni, ileri ile gerinin bir savaş içerisinde olduğunu gösteriyordu. Partide inkılapçı Bayur ve Seviğ'i çoğunluk benimsemiş ancak parti ileri gelenleri buna razı olmayarak, Kongre başkanlığını, Pamukloğlu'nun "*en büyük oyu Seviğ almıştır. Başkan O'dur.*" demesine rağmen, kongre kararını kabul etmemişlerdi. Kongre başkanlığı seçimi aslında önemsiz bir seçim gibi değerlendirmek hatalı olacaktır, çünkü kongre başkanlığı seçimi gibi gerçekte bir inkılapçı-muhafazakar mücadelesinin ne kadar yoğun yaşandığını göstermesi bakımından önemli idi. İnkılapçı aday Seviğ seçimi kaybetmiş ancak Kongre çoğunluğu inkılapçıların arkasında yer almıştı, ancak partinin başındakiler bu durumu önlemek için her türlü çareye baş koymuş ve bu uygulamalar inkılapçı kanadı bir hayli üzmüştü.¹⁴⁰⁴

2. Genel Başkan Seçimi

Kongrenin birinci günlük tartışmalı gündemi ikinci günde devam etmişti. Hikmet Bayur'un birinci gün yapmış olduğu konuşmalar parti ileri gelenleri tarafından pek hoş

¹⁴⁰² Vatan Gazetesi, 28 Haziran 1953, s.1-4

¹⁴⁰³ Vatan Gazetesi, 26 Haziran 1953, s.1-4; Ulus Gazetesi, 26 Haziran 1953, s.1-4

¹⁴⁰⁴ Sebahattin Sönmez, "MP Kongresinden İntibalar", Vatan Gazetesi, 28 Haziran 1953, s.1-4

karşılanmamıştı.¹⁴⁰⁵

Parti raporunu eleştiren bir konuşma yapan Bayur, partinin devrimcilik yada muhafazakarlık yollarından birini artık seçmesi gerektiğini, iki yol arasında kalınması halinde, rakipler tarafından mürteci suçlamasına maruz kalınacağını ileri sürmüştü. Bayur raporda yer alan “*mutedil muhafazakarlık*” deyimini üzerinde durmuş ve bunun bir işe yarayamayacağını, mürteçilere karşı, muhafazakar olduğumuzu, aydınlara karşıda muhafazakarız ama ölçülüyüz de demekten başka bir işe yaramayacağını ileri süren Bayur seçimin yapılması gerektiğini belirtmiş ve “*böyle olmaz arkadaşlar ya biri, ya öbürü*” diyerek kararın verilmesini istemişti.¹⁴⁰⁶

Bayur, parti raporunda, hükümetin MP'ye gizli adamlar sokarak partide görüş ayrılıkları yaratmak suretiyle, partinin dağıtılması istediği¹⁴⁰⁷ görüşüne katılmadığını belirterek; “*partide fikir ayrılığını açığa vurmuş olan başlıca kimse benim. Genel Kurul beni hükümetin adamı mı sanıyor ? Çoktan beri muarızlara bu gibi isnatlarda bulunmak adet olmuştur. Saraçoğlu'ndan, Recep Peker'den, Menderes'ten bu gibi sözleri çok duyduk. “Çatlak Ses, Moskova radyosu ile aynı dil kullanmak” gibi isnatlar hepimize karşı ileri sürüldü. Bugün bunları MP'de dahi duymaya başladık. Rapordaki bu cümleler türlü taraflara çekilebilir. Eminim kalkıp diyeceklerdir ki, biz bu cümleyi yazarken haşa 'seni düşünmedik. Fakat birçokları zihninde Hikmet Bayur'u Menderes' in adamıdır duygusunu uyandırmaya çalışmaktadır. Bu iki yüzlü bir oyundur.*”¹⁴⁰⁸ demiş ve görüş ayrılıklarını kendisinden kaynaklandığı belirtip, parti raporunda yer alan hükümetin gizli adamları, MP'de görüş ayrılıkları yaratıp, partiyi yıkmak istiyor tanımlamasını, kendisine uyduğunu ve bu tanımlı okuyan partilerin kendisini hükümetin adamı olarak görebileceğini ileri sürerek partinin bu şekilde davranmasını eleştirmiş ve diğer partide olan farklı görüşte olanları hemen suçlama çabalarının, artık MP'ye de sıçradığını üzümlere belirtmişti.

Bayur ayrıca parti raporunda yer alan MP ifrat ile tefrit arasında bir partidir deyimine değinmiş yani aşırı olanla, onun tam tersi olan akım arasında uyumlu bir görüş benimsendiğini belirtmiş ve “*Bu inkılaplar, birkaç yüz yıldan beri durmadan çöken, her onbeş yirmi yılda bir cumhuriyet çıkarmıştır. Otuz yıldan beri hiç toprak kaybetmedik. Fakat Hatay'ı geri aldık. Demiryollarımız, limanlarımız, madenlerimiz yabancıların elinden kendi elimize geçti. Fabrikalarımız 15-20 misli arttı. Bunu gören yurtseven bir Türk tabidir ki, bu*

¹⁴⁰⁵ Ulus Gazetesi, 29 Haziran 1953, s.1-3

¹⁴⁰⁶ Ulus Gazetesi, 29 Haziran 1953, s.1-3

¹⁴⁰⁷ Ulus Gazetesi, 29 Haziran 1953, s.1-3

¹⁴⁰⁸ Ulus Gazetesi, 1 Temmuz 1953, s.1-5

inkılaplara sarılacaktır. Geri kafaluların oyunu almak için bunlardan taviz vermeye razı olmaz."¹⁴⁰⁹ demişti. Bayur MP'nin ılımlı, ifrat ile tefrit arasındayız mesajında gizlenen düşünceyi çok iyi ortaya çıkarmıştı. Aşırı dinci değiliz, ama yine de ılımlı dinciyiz. Aşırı inkılapçı değiliz, inkılaplar biraz törpülenebilir, ılımlı hale gelebilir düşüncesinin tehlikesini sezmiş ve inkılaplardan asla vazgeçilemeyeceğini örnekleriyle ifade etmişti.

Bayur ılımlı politikayı şu şekilde özetlemişti. "*Bence mutedil yol şudur: Atatürk inkılaplarını korumak ve gerektiğe onları geriye doğru değil, çağdaş medeniyetin gidişi istikametinde geliştirmek. Dine azami saygı ve hürriyeti sağlamak, onu çocuklarımıza ciddiyetle öğretmek, fakat hiçbir bakımdan siyasete karıştırmamak.*"¹⁴¹⁰

Bayur MP raporundaki mutedil (ılımlı) muhafazakarlığını bizim gibi yüzlerce yıl felakatlere uğramış milletlere değil, uzun zaman işleri iyi gitmiş devletlere yakışacağını ileri sürmüştü. Ayrıca Ortadoğu ülkeleri ile iyi ilişkiler temenni eden raporu eleştirmiş, çünkü adı geçen devletlerin Hatay, Adana, Mersin illerimizde gözleri olduğunu, bunu belirtmekte fayda gördüğünü ifade etmiş ve ilişkilerin ona göre ayarlanması gerektiğini ileri sürmüştü.¹⁴¹¹

Bayur inanç ve özgürlüğünün ancak Atatürk inkılapları sayesinde gerektiği gibi yaşanabileceğini aksi halde tüm inançların özgürce tatbik edilemeyeceğini ifade etmişti. Adnan Menderes'in dincilerden ve inkılapçılardan oy alma heveslisi olduğunu MP'nin onu taklit etmemesi gerektiğini belirtmişti.¹⁴¹² Bayur Türkçe ezan'ın Atatürk'ün görüşü olduğunu ancak İnönü zamanında uygulamaya geçildiğini ve vatandaşın kendi dilinde ibadet etmeleri bakımından yerinde bir inkılap olduğunu ileri sürmüştü.¹⁴¹³

Bayur inkılaplara sahip çıkılması halinde 1954 değil ama 1958 seçimlerinde MP'nin çok işler yapabileceğini iddia etmişti.¹⁴¹⁴

3. Hikmet Bayur'a Cevaplar

Hikmet Bayur' un parti raporunu etkili bir biçimde eleştirilmesinden sonra parti ileri gelenleri eleştirileri cevaplamak için, sırayla kürsüye gelmişlerdi.

İlk sözü Ercüment Basa almış kısa bir konuşma yapmış ve konuşmasını bitirirken, Hikmet Bayur'a yapmış olduğu eleştirilerden dolayı teessüflerini bildirirken, delegelerden biri

¹⁴⁰⁹ Ulus Gazetesi, 1 Temmuz 1953, s.1-5

¹⁴¹⁰ Ulus Gazetesi, 1 Temmuz 1953, s.1-5

¹⁴¹¹ Vatan Gazetesi, 29 Haziran 1953, s.1-4

¹⁴¹² Ulus Gazetesi, 1 Temmuz 1953, s.1-5

¹⁴¹³ Ulus Gazetesi, 29 Haziran 1953, s.1-4

¹⁴¹⁴ Vatan Gazetesi 29 Haziran 1953, s.1-4

derhal “*Bayur’a söz yok. O Halk Partisinin değil rejimin muhafazasını yaptı.*”¹⁴¹⁵ diyerek Bayur’u savunarak Ercüment Basa’yı susturmuş ama bu seferde salon tekrar karışmıştı.

Ahmet Oğuz ise konuşmasında, ülkenin ekonomik olarak çöküntüye doğru gittiğini ve Hıristiyan ülkelerin, İslam ülkelerine karşı bir bloklama eğiliminde olduklarını ve bu yüzden muhafazakarlığı savunduğunu belirtmişti.¹⁴¹⁶ Ahmet Oğuz ayrıca devlet başkanının Hıristiyan vatandaşlara dini günlerinde telgraf ile kutlama yaptığını ancak Müslümanların dini günlerini ise dikkate almadığını belirtmişti.¹⁴¹⁷

Ahmet Tahtakılıç ise Hikmet Bayur’un Kongrede söylediklerinde haksız olduğunu iddia etmiş ve inkılap, inkılap demekle her şeyin düzelemeyeceğini, memleketin yok olmaktan kurtulamayacağını belirttikten sonra, bu sözler söylense de söylenmese de olayların gene doğal akışında devam edeceğine inandığını söylemişti.¹⁴¹⁸ Yani Tahtakılıç ülkeyi bir anlamda kaderci bir görüşe teslim etmeyi uygun bulmuş, olayların seyrini değiştirecek uygulamalara karşı olduğunu açıklamıştı.

Arif Hikmet Pamuoğlu, Ahmet Tahtakılıç’ ın Bayur hakkındaki suçlamalarına cevap vermek istemiş ancak izin verilmeyerek kongreye bir süre ara verilmişti. Kısa aradan sonra Pamukoğlu’nun konuşması için oylama yapılmış ve konuşmamasına karar verilmişti.¹⁴¹⁹ Demokrasi, konuşma özgürlüğünü savunan MP’nin ne hallere düştüğü örnekleriyle Dördüncü Kongrede çok iyi anlaşılmıştı.

Osman Bölükbaşı konuşmasında Hikmet Bayur’a yüklenmiş ve birkaç kişinin yapmış olduğu irticai faaliyetlerin partiye mal edilemeyeceğini ileri sürerken, Ahmet Emin Yalman’a da çatarak ülkede yabancıların dini cemaat kurmalarına izin verilirken, Müslümanların bu haktan mahrum bırakıldığını belirtmişti. Bölükbaşı tekrardan Bayur olayına dönmüş ve “*Bu partinin içinde bir hikmet Bayur meselesi vardır. Bunu öteden beri fark eden bir arkadaşınızım. Kendisi defalarca kendi fikirlerini müdafaa etmesini, mitinglerde, meydanlarda halka bildirmesini söyledim. Fakat o hiç bunlara aldırılmayarak ben tez atarım ortaya, başkasına karışmam diyerek, bir çocuk gibi kenara çekildi. Ben bunu namuslu bir insana yakıştıramadım.*”¹⁴²⁰ diyerek, Bayur’un inkılapçı düşüncelerini dürüstçe halka anlatmadığını ve bu düşüncelerini ortaya atarak ortamı karıştırmaktan, bulandırmaktan bir iş yapmadığını ileri sürmüştü.

¹⁴¹⁵ *Ulus Gazetesi*, 29 Haziran 1953, s.1-4

¹⁴¹⁶ *Vatan Gazetesi*, 29 Haziran 1953, s.1-4

¹⁴¹⁷ *Ulus Gazetesi*, 29 Haziran 1953, s.1-4

¹⁴¹⁸ *Ulus Gazetesi*, 29 Haziran 1953, s.1-4

¹⁴¹⁹ *Vatan Gazetesi*, 29 Haziran 1953, s.1-4

Hikmet Bayur'a yüklenen konuşmalar sona erdikten sonra, Bayur'un cevap hakkını kullanıp konuşması beklenmiş ancak, Bayur böyle bir hareketi gerçekleştirmemiştir.

MP Genel Başkanlığı seçimi için Bayur'un da adı adaylar listesinde yer alınca, Bayur kürsüye gelmiş ve "*Benim bu partide ne kadar daha kalacağım belli değil, oylarınızı nafile israf etmeyin*"¹⁴²¹ demiş ve partiden de ayrılma düşüncesi içerisinde olduğunu ima etmişti.

Kongre'de yaşanan olaylar ve MP başındakilerin, Hikmet Bayur'a Vasfi Raşid Seviğ'e ve inkılapçı kanada karşı aldıkları cephe, partinin genç ve aydın üyelerinde oldukça olumsuz etki bırakarak, genç aydınlardan birtakım kişilerin partiden istifalarına sebep olmuştu. İlk istifa Avukat Nihat Akpınar tarafından gerçekleşmişti. Hikmet Bayur, Vasfi Raşid, Pamukoğlu ve diğer inkılapçı üyeler, parti tüzüğü'nün 7nci maddesinin değişikliğinin kabul edilmesini istedikleri, şayet kabul edilmemesi halinde partiden istifa etme yoluna gidecekleri de öğrenilmişti.¹⁴²²

MP Genel Başkan seçimi ilerleyen saatlerde yapılmış ve Dr. Mustafa Kentli 388 oyla yeni Genel başkanlığa seçilmişti. Sadık Aldoğan ise 249 oy almıştı.¹⁴²³

Parti içerisindeki konuşmalardan 7nci ve 12nci maddede herhangi bir değişikliğe gidilmemesi yönünde bir görüş birliği oluşmuş olduğu öğrenilmişti.¹⁴²⁴ Bunun yorumu ise MP bünyesinde inkılapçıları istemiyor şeklinde idi.

II. KONGRE SONRASI GELİŞMELER

A. MİLLET PARTİSİ'NDEN İSTİFALAR

Hikmet Bayur, Vasfi Raşid Seviğ ve inkılapçı kanat MP'nin Dördüncü Kongresinde yaşananlardan ve istenen 7nci maddedeki değişikliklerinin yapılmamasından sonra istifa yolunu seçerek bir dönemin kapanmasına doğru yol almaya başlamışlardı. İnkılapçıların ayrılmasıyla MP dinci görüşe sahip olanların eline geçecekti.

Hikmet Bayur ve taraftarları istifa nedenlerini açıklayan bir beyanname yayınlamışlar ve beyannamenin altına Genel Yürütme Kurulu Üyesi Kemal Tamer, Ali Rıza Başkan, üyelerden Hikmet Bayur, Saffet Olgaç, Vehbi İleri, Hüseyin Orak, Sabri Yanar ve Tekin İleri imzalarını atmışlardı. Ayrıca Kongre için Ankara'ya gelmiş olan Amasya, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, İstanbul, Kocaeli ve Seyhan illerinin delegelerinin de olduğu 40

¹⁴²⁰ Ulus Gazetesi, 29 Haziran 1953, s.1-4

¹⁴²¹ Ulus Gazetesi, 29 Haziran 1953, s.1-4

¹⁴²² Vatan Gazetesi, 29 Haziran 1953, s.1-4

¹⁴²³ Vatan Gazetesi, 29 Haziran 1953, s.1-4

imza daha vardı.¹⁴²⁵ Yayınlanan beyanname ise şu şekilde idi:

"1 – Bazı MP'li ileri gelenlerin oy kazanmak ümidiyle geri fikirlileri okşadıkları öteden beri görülmekte idi. Bizler bu gidişi durdurmak için elimizden geldiği kadar çalıştık.

2 – Dördüncü Büyük kongre' de şöyle bir durumla karşılaştık. "Hileli seçim, bir hizip tarafından tertipli sevk ve idare ve kürsü emniyetinin zorla ihlali" Biz ise aynı yola girmeyi şeref ve vicdanımıza yakıştıramadık ve yakıştıramamaktayız.

*3 – Bu tertiplerin partiyi nerelere götürmekte olduğunu anlamak için partiden tardedilmiş olan bir **Büyük Doğu** yazarı hakkındaki genel inzibat divanı kararının Dördüncü Kongre tarafından bozulduğunu zikretmek yeter.*

4 – Geri fikirliler tarafından suüstimal edilen programın bazı hükümlerinin tavzihi zimmında yapılan bütün teşebbüsler şimdiye kadar hep akamete uğratılmıştır. Çünkü baştakiler inkılap düşmanlarını elden kaçırmamak için her şeye razı olmaktadırlar. Bu gibi değişikliklerin yapılması istenildikçe genel kurul işi beyanname neşri ve rapora bazı cümleler eklemek suretiyle geçiştirmek siyasetini gütmüştür.

5 – Bu gibi tavzih arzularından doğan ihtilafların programın sarahati karşısında öne sürülemeyeceği uzun zamandan beri Genel Yürütme Kurulunun ekseriyeti tarafından iddia edilmekte idi. Buna rağmen ancak son defa bu kurul istenilen tavzihi yapmaya karar vermiş ve kadın erkek eşitliğini, eski harflerden dönmemeyi, zaten kanunen mevzuu kalmamış olan tekkelerin açılmamasını ve dinin siyasete karıştırılmamasını programa derc etmeyi kongreye teklif etmiştir. Böyle yapılmış olmasına rağmen teklifin kongrede reddi partinin hangi istikamete sevk edilmek istenildiğinin açık delilidir. Hususile delegelerinin talebine ve kongrenin kararına rağmen Genel Yürütme Kurulunun kendi teklifini müdafaaadan istinkaf edişi beslenen zihniyeti açıkça belirtir. Bu izahatı partinin hangi istikamete yöneltilmiş olduğunu göstermek bakımından bütün samimi partililere sunarız.

6 – Bu şartlar altında ve partiye tutturulan bu yol devam ettikçe Millet Partisinde kalmakla kendi manevi ve maddi varlığımızı geri fikirlileri okşamak isteyen ve hile ile tertipten kaçınmayan kimselerin emri altında bırakılmaktan başka bir şeye yaramayacağını anladık.

Bu sebeplerle partiden çekilmeyi milletimiz karşı borç bildik. Çünkü Millet partililerin şiarı önce vatan sonra partidir."¹⁴²⁶

Verilen bu beyanname ile Bayur ve arkadaşları, oy uğruna muhafazakarlara taviz verildiği, daha önce muhafazakar yayınlar yapan Büyük Doğu dergisine yazılar gönderen Rafi Ogan'ın partiden atıldıktan sonra, tekrar partiye davet edilmesinin muhafazakarlara şirin gözükme uğruna yapıldığı ve bunların partiye zarar verdiğini belirtmişler, Kongrede hileli seçimler ile kongre başkanlığını seçme yollarına gidilmesi, programda öngörülen değişikliklerin irticacıları küstürmemek için yapılmaması ve bunların önüne geçmek için

¹⁴²⁴ Vatan Gazetesi, 29 Haziran 1953, s.1-4

¹⁴²⁵ Ulus Gazetesi, 30 Haziran 1953, s.1-5

¹⁴²⁶ Vatan Gazetesi, 30 Haziran 1953, s.1-3

yapılan tüm çabaların engellenmesinden dolayı, MP'de kalmanın vatan sevgisi açısından hiçbir önemi kalmadığını ileri sürmüşlerdi.

Hikmet Bayur gibi inkılapçı kanadın etkin ismi Ord.Prof.Dr. Vasfi Raşid Seviğ, partiden ayrılış nedenini yazmış olduğu istifa mektubu ile bildirmişti. Mektubunda kısaca, parti tüzüğündeki zaafaların partideki Atatürk düşmanlarına ve inkılapları yıkmayı kendine görev edinmiş kişilere partiye baskı ve partiyi elc geçirme imkanı tanıdığını belirtmiş, ayrıca bu kişilerin partiyi Büyük Doğu dergisinin güdümüne soktuğunu ve genel kurulun buna göz yumduğunu belirtmiş bu ve bunun gibi hedeflerden dolayı da partide kalmanın bir anlam ifade etmeyeceğini belirtmişti.¹⁴²⁷

Partide çözülme başlamış ve beyannameler verilmeye başlamıştı. İstifa eden Ankara İl Başkanı ve eski genel kurul üyesi Kemal Tamer, İl Kurul üyesi Hüseyin Orak, Osman Nuri Uzun, Mustafa Eriş, Çankaya İlçe başkanı Cihat Alpay, Kale Bucağı Başkanı Sabri Yanar ve Arkadaşlar MP Ankara İl Başkanlığını aşağıdaki beyannameyi vermişler ve istifa etmişlerdi.¹⁴²⁸

“MP'nin Dördüncü Büyük Kongresinde hakim olan zihniyet aşağıda tespit olunan maddelerle izah edilmiştir.

- 1. Parti içinde Atatürk ve İnkılapları taraftarlarına karşı olan cephe partiyi sevk ve idare edenlerin musamahaları ile katıyetle tezahür etmiştir.*
- 2. Atatürk ve İnkılapları aleyhtarlığı bir prensip olarak parti içinde yer aldığı sabit olmuştur.*
- 3. Parti içinde sırf bu konuda söz ve kürsü hürriyeti partiyi idare eden bir hizip tarafından tamamen ortadan kaldırılacağı müşahade olunmuştur.*
- 4. Yukarıda arz ettiğimiz durumun tamamı her Türk vatansever için eza kesici olduğu kadar, mukaddes vatanımızın, istikbalini tehlikeye düşürücü mahiyette bulunduğu aşikar olduğundan memleketini seven her Türk evladı gibi vatan ve hurriyet sevgisini her türlü mülahazaları üzerinde tutarak memleketimizin atisi için tehlikeli sonuçlar doğuracak olan bu büyük kongre kararları ve partiyi sırf milletvekili seçebilmek endişesi ile hareket eden, partiyi sevk ve idare edenlerde ki bu fena suiniyet sebebi ile bundan böyle sevgili partimiz kadroları içinde daha da çalışmamıza imkan kalmadığından partiden istifa ettiğimizi acıların en büyüğü olarak arz eden teşkilatın her kademesinin bu durum karşısında hattı hareketlerini tayin etmelerini hatırlatır. Hürmetlerimizi sunarız.”¹⁴²⁹*

¹⁴²⁷ Ulus Gazetesi, 30 Haziran 1953, s.1-5

¹⁴²⁸ Ulus Gazetesi, 30 Haziran 1953, s.1-5

¹⁴²⁹ Ulus Gazetesi, 30 Haziran 1953, s.1-5

Görüldüğü gibi İl İdaresine verilen beyannamede Hikmet Bayur' un taşıdığı endişeleri de görmekteyiz. Beyannamede aynı şekilde, parti dincileri yönetimi ele geçirdiği, idarecilerin milletvekili seçilebilme sevdasında bu gelişmelere seyirci kaldığı, bu nedenlerden dolayı ülkenin geleceğinin tehlikeye düştüğü, parti içi demokrasinin artık çalışmadığı ve bu nedenlerden dolayı parti de kalmanın bir anlamı kalmadığı vurgulanmıştı.

MP'de istifaların heyecanı yaşanırken Kongre'de bir yandan devam ediyordu. Kongrede ilginç gelişmelerden biri de daha önce irticai dergilerde yazı yazan ve partiden ihraç edilen Raif Ogan'ın ihraç kararının haysiyet divanı tarafından bozulması idi. MP'de ufakta olsa bir takım gelişmelerden biri olan bu davranışta iptal edilmişti. Hikmet Bayur' un değişmesini istediği 7nci maddenin aynı şekilde kalmasına karar verilmişti. Erzurum delegesi Tekin İleri Dikmen de Atatürkçü olmasından dolayı Hikmet Bayur'un bir komplo kurularak kurban edildiğini iddia etmişti. Bu iddialar üzerinde Osman Bölükbaşı ortada bir komplo olmadığını, komployu yapanların kendilerinin değil, inkılapçıların olduğunu ve namuslu insanların bu şekilde davranmaması gerektiğini iddia edince ortam tekrardan kızışmış ve kongre bu şekilde kavga ile devam ederken gazetecilerde kavgadan nasibini almış, bir takım gazeteciler tartaklanmış ve dışarı çıkarılmıştı.¹⁴³⁰

Hikmet Bayur, Vasfi Raşid Seviğ ve diğer Atatürkçü ve inkılapçıların MP'den istifa etmeleri dinci dergi olan "Sebilürreşad" ta oldukça memnuniyet uyandırmıştı. Adı anılan dergi zaten son zamanlarda inkılapçılarla, özellikle Hikmet Bayur ve Vasfi Raşid Seviğ ile basın yoluyla uğraşmış, bu kişileri MP'nin başında bir bela olarak görmüş ve bu kişileri yıpratma uğraşına girmişti. İstifalardan oldukça memnun olduğu görülen dergi, duygularını şu şekilde yazıya dökmüştü:

*"Müslüman Türk halkı derin bir yeis ve ıstırap içindeydi. Bir zulüm ve istibdat kalesini yıkmıştı. Fakat doğan hürriyet güneşi yine sislenmeye başlamıştı. Şimdi birden bire, hiç beklenmedik bir anda, bir hürriyet rüzgarı çıktı. Kim bilir belki bu hadiseler, hürriyet perisinin beşaretçileridir. Mühim hadiseler karşısındayız. Bakalım bu hadiseler ne gibi inkişadlar gösterecek"*¹⁴³¹

Görüldüğü gibi dergi, duyduğu aşırı sevincini gizleyememiş, istifaları beklenmedik bir özgürlük rüzgarı olarak tanımlamışlar ve istifaların kendi iradeleri ile değil de özgürlük meleğinin iradesiyle ilahi bir güçle olduğuna dair benzetmeler yapılmış ve bu gelişmelerin MP'nin yıllarca uğraşsa da erişemeyeceği bir zafer olarak müjdelemişlerdi. Yani karanlık emellerine engel olanların ortadan kalkması bu kesimi çok mutlu etmişti.

¹⁴³⁰ Ulus Gazetesi, 30 Haziran 1953, s.1-5

¹⁴³¹ Sebilürreşad , "Mühim Haberler", C.VII, sayı 153, (Haziran 1953), s.48

İstifalar kervanına Hatay MP İl Başkanı Avukat E. Şükrü Uluğ'da katılmış ve istifa gerekçesini şu şekilde açıklamıştı. ".....Dördüncü Kongrede cereyan eden hadiseler, tertipler karşısında MP saflarında kalmadığı en hafif tabiriyle Atatürk'ün aziz hatırasına ve eserlerine ve büyük milletimize hürmetsizlik addederek bu partiden istifa ediyorum. MP bugünkü rotasıyla; maalesef kanun dışı bir parti olmak ve kara kuvveti temsil etmek yoluna sapmış bulunmaktadır....."¹⁴³²

MP Beyoğlu İlçe İdare Kurulu toptan istifa kararı almış gerekçeleri de benzer nitelikler taşımaktaydı. Kartal, Kadıköy, Fatih ilçe kurucu üyeleri de benzer nedenlerden dolayı istifa etmeyi tercih etmişlerdi.¹⁴³³

Hikmet Bayur ve Vasfi Raşid Seviğ için yeni bir parti kuracaklarından dolayı MP'ne ihanet ederek, istifa ettiler yorumlarını üzerine Hikmet Bayur bir açıklama yapmış ve istifa gerekçesini bir kez daha yinelemiştir:

"Kongrede üç hadise olmuştur ki bundan birisi partiden çıkmamız için kati idi. Birincisi; programın geri fikirliler tarafından sui tefsirini önlemeye ait sarahatin, yani tekke açılmayacağı, eski harflerin kabul edilmeyeceği, dört karı alınmayacağı hakkındaki hükümlerin programa konulmasının kongre tarafında red edilmesidir.

İkincisi; Büyük Doğu gazetesinde irticayı müdafaa eden Raif Ogan partiden tard edilmişti. Kongre bu kararı bozarak bu şahsı kabul etti.

Üçüncüsü; hileli seçim ve tertipli Kongre idi. Bu Vaziyet karşısında da çalışmak şerefsizlikti. Bu sebepler birleşince çekilmemiş artık kesinleşmişti."¹⁴³⁴

Bayur birinin bile tahammül edilemeyecek nedenlerin üçünün de yaşanmasına dayanamadıkları ve istifa ettiklerini açıklamıştı. Doğruluğu teyit edilmeyen yine başka bir bilgiye göre Fuat Arna, Ahmet Tahtakılıç, Ahmet Oğuz, Nurettin Ardiçoğlu'nun bir komplo kurduğunu ve iktidarı bir an önce ele geçirmek için yurdun çeşitli yerlerinde dinciler ile işbirliğine gittikleri ve Büyük Doğucular, Milliyetçiler Dernekleri ile temas halinde oldukları ve seçime bu hava ile girmek istedikleri yönünde söylentiler de yayınlanmıştı.¹⁴³⁵

MP'deki istifaları Ahmet Emin Yalman' da değerlendirmiş MP'deki dinci gelişmelerden bahsedildiği zaman MP ileri gelenlerinin partide Bayur, Seviğ gibi inkılapçıların yer aldığını ve bunların yakıştırma olduğu yönünde cevaplar verildiğini, ancak dördüncü Kongre ile MP'deki maskelerin düştüğünü ve MP'de irticacı ve aşırı uçların artık

¹⁴³² **Ulus Gazetesi**, 1 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁴³³ **Ulus Gazetesi**, 1 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁴³⁴ **Vatan Gazetesi**, 1 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴³⁵ **Vatan Gazetesi**, 1 Temmuz 1953, s.1-3

canlanmaya başladığını belirtmişti. Canlanmaya örnek olarak da Kongrede muhafazakar zihniyetlerin baskıcı bir tavırla Kongre başkanlığı seçimini engellemesi ve Raif Ogan'ın partiye tekrardan geri alınmasını göstermişti. Hikmet Bayur ve Arkadaşlarının MP'deki muhafazakar akımlara tepki gösterip ayrılmalarını Türk milletine karşı vicdani görevlerini yapması olarak değerlendirmiş ve MP'nin karanlık yola girmesini bir yerde olumlu görmüş çünkü böylelikle Türk milleti düşmanını daha açık olarak görebileceğini ileri sürmüştü.¹⁴³⁶

MP'deki istifaları, CHP'de yakından takip etmişti. CHP'den Nihat Erim, olayın ciddiyetinden bahsetmiş ve Bayur ile Seviğ'in Atatürk inkılaplarından fedakarlık yapmak istememesinden dolayı ayrıldıklarına inandığını ve yaşananların MP'nin parçalanması olarak değerlendirmişti. Ayrıca, sorunun rejimi ilgilendirdiğini ve Türkiye'de demokrasi ve özgürlüğün yerleşebilmesi için partilerin mutlaka inkılaplara bağlı kalması gerektiğini de belirtmişti.¹⁴³⁷

CHP. İstanbul İl Başkanı Avukat İlhami Sancar'da durumun nazikliği üzerinde durmuş ve sorunun rejimi ilgilendirdiğini vurguladıktan sonra inkılaplara bağlı olanların duruma er geç hakim olacağına ve MP'ni doğru yola sokacaklarına inandığını belirtmişti.¹⁴³⁸

B. MİLLET PARTİSİ'NİN SON GELİŞMELERLE İLGİLİ BEYANNAMESİ

MP ileri gelenleri partide yaşanan istifa depremleri ve parti üzerine yapılan yorumlar nedeniyle kamuoyuna karşı bir beyanname hazırlama ihtiyacı duymuşlardı. MP'nin geriliğe asla geçit vermek niyetinde olmadıkları; Cumhuriyet İnkılaplarına sadık olduklarını ileri sürmüş ve partiye kasıtlı bir yüklenme olduğunu belirten aşağıdaki iki maddelik demeci yayınlamışlardı.

"1. MP temel inkılap olan cumhuriyet rejimini ve milli hakimiyet prensibini ve kadın erkek hukuki musavvati, Latin harflerin kabulü, din ve devlet işlerinin kati olarak birbirinden ayrılarak dinin siyasete alet edilmemesi, tekke ve zaviyelerin kapatılması, medeni kanun çok kadınla evlenme memnuniyeti gibi Türk cemiyetinin muasır medeniyet seviyesine ulaştırması gayesi ile yapılmış olan cumhuriyet inkılaplarını tamamen benimsediğini bir daha teyit ve tekit eder.

2 – Bu karar, layiha halinde tüzük ve programla beraber bastırmalı, tesbit edilen bu görüşe aykırı hareket edenler hakkında, genel kurulun evvelce teşkilata yaptığı tamim gereğince muamele yapılmasında hassasiyet gösterilmelidir."¹⁴³⁹

MP Genel kurulunun uyguladığı ve Dördüncü Kongrenin onayladığı bu demeç bir

¹⁴³⁶ Ahmet Emin Yalman, "İleri Fikrin bir Zaferi", *Vatan Gazetesi*, 1 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴³⁷ Nihat Erim, "MP Nereye Gidiyor", *Ulus Gazetesi*, 1 Temmuz 1953, s.1-5

¹⁴³⁸ *Ulus Gazetesi*, 1 Temmuz 1953, s.1-5

oyalama taktiği olarak görülmüş, Sebilürreşad ve Büyük Doğu'da yazılar yazan Raif Ogan'ın partiye geri alınmasına bir açıklama getirilmemesi bu görüşü doğrular, nitelikte olduğu yorumları da yerini hemen almıştı.¹⁴⁴⁰

MP idarecileri partideki sarsıntıları engellemeye yönelik bu çalışmasına İstanbul MP İl Başkanı Ali Rıza Kırseven farklı bir görüşle katılmış ve yaşananların ciddi olmadığını, Bayur ve arkadaşlarının topluca ayrılmasını küçümser bir ifade ile "*Küçük bir azınlık partiden istifa etmiştir.*"¹⁴⁴¹ demiş ama yaşananların bunun böyle olmadığını göstermiş ve istifalar artan oranda çoğalmaya başlamıştı. MP Manisa İl Örgütü, İzmir ve Basmahane İlçe Örgütü, Gaziantep İl Örgütü toptan istifa etmişti, istifa edenlere Seyhan'da MP kuruluşunu sağlayan Nehi Tekgöl, Seyhan, Ilıca ve bucağın örgütlerinin çoğu da katılmıştı.¹⁴⁴²

Zafer gazetesi başyazarı Mümtaz Faik Fenik ise MP'de yaşananlar, MP'nin oy uğruna dincilerle işbirliği yapması olarak değerlendirmiş ve partideki geriye gidişi partideki aydınların gördüğü ve engellemeye çalıştıklarını ancak onlarında engellenerek bu amaçlarına ulaşamadıklarını ve bu yüzden istifa etmek zorunda kaldıklarını ileri sürmüştü.¹⁴⁴³

Bayur ve Seviğ'in istifası, Türkiye Milli Talebe Federasyonu tarafından da olumlu karşılanmış ve öğrenci derneği bir tebliğ yayınlarak Bayur ve Seviğ'e destek olduklarını açıklamışlardı.

"Talebe Federasyonunun Beyannamesi

Hikmet Bayur ve Ord.Prof.Dr. Vasfi Raşid Seviğ
Ankara

Millet olarak mevcudiyetimizi borçlu olduğumuz inkılaplarımıza sarsılmaz bağlılığımızı son Kongremizde devrimci arkadaşlarınızla takip ettiğiniz hareket tarzı ve istifanızla perçinlenmiş bulunuyorsunuz. Milli menfaatların çok üstünde tutulması gerektiğini gösteren asil kararınızı hayranlıkla alkışlayan, idealimiz yolunda atılan bu müspet adımla iftihar ediyoruz

"Türkiye Milli Talebe Federasyonu"¹⁴⁴⁴

¹⁴³⁹ Vatan Gazetesi, 1 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴⁴⁰ Vatan Gazetesi, 1 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴⁴¹ Vatan Gazetesi, 2 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁴⁴² Vatan Gazetesi, 2 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁴⁴³ Vatan Gazetesi, 2 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁴⁴⁴ Vatan Gazetesi, 2 Temmuz 1953, s.1-4

III. MİLLET PARTİSİNİN ÇÖKÜNTÜYE BAŞLAMASI

A. MİLLET PARTİSİ HAKKINDA ADLİ SORUŞTURMA AÇILMASI

Hikmet Bayur ve Vasfi Raşid Seviğ MP'den istifa ettikten sonra basına yaptıkları MP'nin inkılaplara karşı cephe almaları; genel idare kurulunun partiyi bu yola sevk ettikleri yolundaki demeçleri Ankara Cumhuriyet Savcılığı bir ihbar olarak kabul etmiş ve MP Genel İdare Kurulu hakkında soruşturma açması yönünde beklentiler oluşmuştu.¹⁴⁴⁵

Ayrıca ırkçı eğilimleri olduğu bilinen Milliyetçiler Derneği ile bazı MP'lilerin gizli cemiyet kurdukları ve yapılan ihbar üzerine 41 kişinin ifadesinin alındığı, ifade alınanlardan MP üyesi Nurettin Ardıçoğlu'nun da bulunduğu öğrenilmişti.¹⁴⁴⁶

Dr. Mustafa Kentli' de Cumhuriyet savcılığına müracaat ederek, MP'nin toplum nazarında şüpheli bir duruma düşürüldüğü, MP'nin inkılap düşmanları olarak gösterilmek için bir takım gayretler sarf edildiğini ve siyasi komplolar düzenlendiğini öne sürerek bu suçlamaları yapanların iddialarını ispat etmeleri için Cumhuriyet Savcılığını göreve davet etmişti.¹⁴⁴⁷

Dr. Mustafa Kentli MP adına kamuoyuna yeni bir beyanname sunarak parti üzerine yapılan polemiklere bir cevap vermek istemişti. Öncelikle Bayur ve Arkadaşlarını kastederek küçük bir azınlığın kongreyi karıştırmak istediğini ancak başaramayınca istifa ettiklerini ve ortalığı karıştırdıklarını ileri sürmüştü. Bayur ve arkadaşlarının partiyi irtica içinde göstermekle kalmayıp, Türk Ceza Kanununda suç teşkil eden eylemleri partiye yüklemeye çalıştıklarını belirtmişti. Kentli, haklılıklarını ispat edebilmek, gerçekleri ortaya çıkarabilmek için savcılara göreve çağırdıklarını belirttikten sonra, yapılan bu olayın MP'ne yapılan komplolardan ikincisi olduğunu, birincisinin ise İnönü'ye suikast olayı olduğunu ileri sürmüştü ve ikinci komplo için olayı adalete taşıyacaklarını ifade etmişti.¹⁴⁴⁸

Diğer yandan MP'nin inkılapçı kanadından Avukat Saffet Olgaç, bir basın toplantısı yapmış ve MP'de yaşananların ve partideki kargaşaların nedenlerini açıklamıştı; İddiasına göre Dördüncü Kongre öncesi İl Örgütündeki geri kafalı delegelere yazılı haberler gönderilip, kongrede inkılapçıların düşüncelerinin benimsenmemesi yolunda telkinler verildiğini öne sürmüştü. Ayrıca Antep, Hatay delegelerin Adana'da, Doğu Karadeniz delegelerini ise Samsun'da Kongreden önce belirli kişiler tarafından karşılandığı ve Kongre Başkanı ve

¹⁴⁴⁵ Ulus Gazetesi, 3 Temmuz 1953, s.1-5

¹⁴⁴⁶ Vatan Gazetesi, 3 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁴⁴⁷ Ulus Gazetesi, 3 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁴⁴⁸ Vatan Gazetesi, 3 Temmuz 1953, s.1-3; Ulus Gazetesi, 3 Temmuz 1953, s.1-5

yardımcılarının kimler olacağı delegelere bildirmiş ve inkılapçıların seçilmesinin bir tertiple engellendiğini öne sürmüştü. Bu çalışmaların sonucunda da Kongrede Hikmet Bayur'a bir düşmanlık havası yaratılmış olduğu belirtirken, İzzet Mühürdaroğlu'nun da Bayur hakkında dini dergilerden dinsiz ve mason olduğu yönünde yazılar yazarak Bayur'u zor duruma düşürdüğü belirtilmişti.¹⁴⁴⁹

MP Bayur'u sıkıştırmaya başlayınca, MP'deki dinci kesimle temas halinde olan dergilerde Bayur aleyhine yıpratma savaşına girmişlerdi. Sebilürreşad dergisi Bayur'a karşı bir kampanya başlatmıştı.

*"Zavallı Müslümanlar, ne yapacağını, kime sarılacağını şaşırmiş bir vaziyettedirler, imanlarını kurtarmak için uçan kuştan meded umuyorlar. Nedir bu milletin taksiratı ? Bu ahtapotlardan bir türlü kendini kurtaramıyor. Şu, MP belki hürriyetimizi, vicdan serbestimizi hakkıyla temin eder, diye halk ona tutunmak istiyor, fakat Bayur'lar ve emsali kimseler o ve ümidi de kırıyorlar. Devrim, devrim.... Artık bunu seçim vasıtası yaptılar... Şimdi de milletin başına mütemadiyen dine, dini neşriyata, din ve vicdan hürriyetine, din adamlarına saldırıyorlar. Bunlar nereden ilham alıyor? Moskova'dan mı? Yoksa Filistin'den mi?..... "*¹⁴⁵⁰

Görüldüğü gibi Sebilürreşad dergisi, Hikmet Bayur'u tamamen bir din düşmanı ilan etmiş ve milletin ümidini, din özgürlüğünü elde etmesine tek engel olarak göstermiş ve Moskova'dan veya Filistin'den destek aldığını iddia ederek, dış kaynaklı bir oluşuma sokulmak istenmişti. MP'nin Dördüncü Kongresine yalnız 2 ay kala bu şekilde yayınlar yapılması Hikmet Bayur'u Dördüncü Kongrede çok zor duruma sokmanın bir planı gibiydi.

Saffet Olgaç'ın ileri sürdüğü, Doğu ve Doğu Karadeniz delegelerinin Samsun ve Adana'da yönlendirme çabaları, başarıya ulaşmış olduğu, Kongrede yaşanan başkanlık krizinde ortaya çıkmıştı. Bu gerçekler ışığında Kongrenin tamamen bir tertip içinde geçtiği de anlaşılmaktaydı.

Sebilürreşad, Bayur'a saldırılara devam ediyordu. *"Bayur denen bu hasta adam, Bayur Cenapları? Sen dini siyasete alet ederek milletin dinini yıkmak mı istiyorsun? öyle ise eski yerine CHP'nin saflarına niye geçmiyorsun?..... o partinin mektebinde yetiştin, o partinin azgın devirlerinde kabaran din düşmanlığı senin iliklerine kadar işlemiştir....o parti, meclis kürsüsünden din zehirdir diye bağıriyorken sen alkışlıyordun....o parti, memlekette bütün din müesseselerinin kapısına zincir koyarken, Allah diyenleri zindanlara doldururken, millet evlatlarına din dersi yerine komünist umdeleri telkin ederken, Kur'an yazılı din kitaplarını toplatıp ayaklar altında çiğnetirken, imha ederken, camilerde Kur'an talim*

¹⁴⁴⁹ Ulus Gazetesi, 3 Temmuz 1953, s.1-5

edenleri cürm-i meşhut mahkemelerine sevk ederken.....sen nerede idin?.....Niçin sustunuz ve zulümleri kabul ettiniz."¹⁴⁵¹

MP'nin, dinci söylemleri bir türlü sona ermemiştir. Nitekim, Dr. Mustafa Kentli'nin Diyarbakır'da dini öğütlerde bulunduğu, Enis Akaygen içinde birçok parti programında "*ben tüzük falan bilmem, hukuk anlayışımız mecelledir. İmamı Azam'ın yolundan gideceğiz*" dediği iddia edilmiş, Dr. Kentli için ise "*sağ kolum sağcılar sol kolum solculardır, bu kanatlar ile Cumhurbaşkanlığına kadar yükseleceğim*" dediği söylentileri ortalığın daha da karışmasına neden olmuştur.¹⁴⁵² Aslında bu söylenti değil gerçeğin kendisiydi, çünkü Mustafa Kentli bir makalesinde konu ile ilgili şu sözleri yer almıştı:

*".....muarrızlarımız, anlaşıldığına göre, vicdan hürriyetinden yalnız itikat hürriyetini anlıyorlar.....Güneş ışığı nasıl bir tek unsurla değilse, nasıl yedi rengin birleşmesinden vücuda gelen mürekkep bir varlıksa, din hürriyeti de öyledir. Bu hürriyete, itikat hürriyetinden başka her çeşit ibadet ve ayin hürriyeti, din öğretim hürriyeti, dini vaaz ve nesir hürriyeti, dini cemiyet kurma hürriyeti, bu cemaatlerin kendi varlıklarına serbestçe tasarruf hürriyeti, mabetlerin ve dini tedris müesseselerine hükümet sansüründen azade yaşama hürriyeti ve nihayet hacca gitmek vs. gibi dini seyrüsefer hürriyetleri de dahildir. Bunlar dini hürriyetlerin tatbikatıdır ve tatbikatsız vicdan hürriyeti manasız gözden ihanet kalır."*¹⁴⁵³

Dr. Kentli yalnızca kuru kuruya inanç özgürlüğünün yeterli olmayacağı ve din ile ilgili her şeyin serbest ve devlet kontrolünden uzak kalmasını savunmuştu. Kentli, Türkiye'nin laik olmadığını çünkü Diyanet İşleri Başkanlığı'nın devlete bağlı olduğunu, İmam Hatip liselerinin bu kuruluşa değil de Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olmasından dolayı Türkiye'nin laik olmadığını iddia etmiş ve savunmuş, ayrıca toplu olarak dini bir şey mesela "*mesnevi*" yi okunamayacağını, bir odada Allah'ın adının zikredilemeyeceğini, bir ihbar halinde tesbihlerin, takunyaların toplanıp delil sayılacağı ve kişilerin yobaz ve mürteci olarak hapse atılacağını ileri sürmüştü. Ayrıca ülkede Arapça hariç her türlü dili öğrenme şansına sahip olunacağı ve Arapça yasağından dini eğitimin en büyük darbeyi aldığını öne sürmüş ve Kur'an diline uygulanan yasağı eleştirmişti.¹⁴⁵⁴

İddiaları öne süren Saffet Olgaç'ı Adalet bakanı Osman Şevki Çiçekdağ'ı yanına davet edip kendisinden bu iddialarla ilgili bilgileri istemiştir.¹⁴⁵⁵

MP'den Bayur'a karşı yıpratma kampanyasına İzzet Mühürdaroğlu ve destekçisi

¹⁴⁵⁰ Sebilürreşad, "Nedir Bu Adamların Din İle Zoru?", C.VI, sayı 148

¹⁴⁵¹ Sebilürreşad, "Nedir Bu Adamların Din İle Zoru?", C.VI, sayı 148

¹⁴⁵² Ulus Gazetesi, 3 Temmuz 1953, s.1-5

¹⁴⁵³ Mustafa Kentli "Türkiye'de Vicdan Hürriyeti", Sebilürreşad, C.VI, sayı 149,(Nisan 1953), s.4.10

¹⁴⁵⁴ Mustafa Kentli, y.a.g.m.

Sebilürreşad gibi dergiler katılmışlardı. Bayur'un istifanı, onu destekleyen arkadaşlarının istifası izlemişti. Bayur'a destek her yerden geliyordu. Öğrenci derneklerinden de destek geldiğini, gelen mesajlardan görmüştük. Bayur'a diğer kuruluşlardan da destek gelmişti. Devrim ocakları da bir destek telgrafi göndermiş ve *"müşterek davamıza yaraşır bir şekilde hareket ettiğimizden Atatürk devrimlerini dar partililik duygularına ve yobazlığa karşı savunmamızdan dolayı sevinç içerisindeyiz."*¹⁴⁵⁶ Devrim ocakları eski başkanı Rıza Serhatoğlu ve Münir Pozart'ta Bayur'a destek olmuş ve *"Atatürk devrimlerinin zaferine hiçbir yobaz engel olamayacaktır. Sizlere teessüf etmeye bile fuzuli buluyoruz."*¹⁴⁵⁷ demişti.

1. Savcılık Soruşturması ve Millet Partisi Hakkındaki İddialar

MP'de olduğu öne sürülen gizli cemiyet, gizli tertip ve karanlık amaçlar hakkındaki iddialar üzerine hükümet ve savcılık harekete geçmişti. Savcılık, MP Diyarbakır Milletvekili Nazım Önen, eski İdare Kurulu üyesi Hüseyin Orak, Saffet Olgaç ve Nihat Alpay'ın bilgisine başvurmuştu. İnkılapçı kanatta oldukları için partiden ayrılan Hüseyin Orak ve Saffet Olgaç, Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ tarafından tekrardan davet edilip kendilerinden ayrı bilgi istemişti. Hüseyin Orak, gizli cemiyet ile ilgili evrakların bir kopyasının MP Genel Yürütme Kurulu üyesi Dr. Raif Yesari Bilgisev'de olduğunu bildirmiş ve evrak Bilgisev tarafından savcılığa teslim edilmişti. Saffet Olgaç, önemli bilgiler sunmuş ve partideki inkılapçı-muhafazakar mücadelesinin çok daha önceleri başladığını, irtica taraftarlarının İstanbul'da cemiyet kurdukları, toplantılar yaptıkları ve bunlarla ilgili evrakların Enis Akaygen'in talimatı ile ortadan kaldırıldığını ileri sürmüştü.¹⁴⁵⁸

2. Savcılıktaki Rapor ve Raporda Geçen Olaylar

Cumhuriyet Savcısı Cemil Bengü'nün getirttiği rapor incelendiğinde MP bünyesindeki dinci kanadın neler düşündüğü tüm açıklığı ile ortaya çıkmıştı. MP İstanbul İl Örgütünde bilindiği üzere İnkılapçılar ve dinciler olarak iki kutba ayrılmış, iki kutup arasında büyük görüş ayrılıkları oluşmuş ve tartışmalar yaşanmıştı. Dinci kanada mensup olanlar Lütfi Bornovalı, Raif Ogan, Ertuğrul Akça, Suphi Batur, Enis Akaygen, Ahmet Oğuz, Nurettin Ardiçoğlu, Nuri Leflef, Cemil Tunca ve Mustafa Kentli olduğu ve bu grubun yaptığı toplantılarda özellikle halifeliğin geri getirilmesi, medeni kanunun kaldırılıp yerine mecelle'nin konması, Arap harflerinin kabulü, Tekke ve Zaviyelerin açılması konusu üzerinde durdukları belirlenmiş ve Genel Büyük Kongrede her ne pahasına olursa olsun dincilerin

¹⁴⁵⁵ Vatan Gazetesi, 3 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁴⁵⁶ Vatan Gazetesi, 3 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁴⁵⁷ Vatan Gazetesi, 3 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁴⁵⁸ Vatan Gazetesi, 4 Temmuz 1953, s.1-5

hakim olması kararlaştırıldığı öne sürülmüştü.¹⁴⁵⁹

Yapılan toplantılarda, alınan kararlara göre öncelikle partiyi ele geçirmek daha sonrada 1954 seçimleriyle de iktidara gelerek düşündüklerini tam anlamıyla uygulamaya geçirmeyi tasarladıkları ve bunun için ülkenin her yanında etkili olmaya çalıştıkları, Erzurum, Afyon ve Konya'da bu amaçlarına ulaşmak için gayret ettikleri ve hilafetçi grubun bu yolla MP İl Örgütlerini ve Büyük Kongrede de partiyi ele geçirmeyi hedefledikleri iddia edilmişti.¹⁴⁶⁰

MP'nin inkılapçı kanat üyeleri bu çalışmalardan şüphelenmiş ve dinci muhafazakar kanat ile mücadele yoluna girmişlerdi. Osman Bölükbaşı, İstanbul'daki bu gelişmelerden haberi olduğu ve durumu MP Genel Kuruluna bildirdiği ve İstanbul Örgütünün bir komisyon ile araştırılmasını talep ettiği bildirilmişti. Bunun üzerine Apdurrahman Boyacıgiller, Dr. Raif Yesari ve Galip Bilgeden oluşacak bir komisyonun İstanbul İl Örgütünü denetlemesi ve iddiaları araştırması kararlaştırılmıştı. Komisyon İstanbul'a gidince elliye yakın ihbar mektubu almış ve denetleme hemen başlamıştı.¹⁴⁶¹ Komisyonun çalışmalarından, İstanbul Örgütü tarafından memleketin rejimini değiştirmek amacını güden ve bu amacı gerçekleştirmek için bir tertibin oluşturulduğu ortaya çıkmıştı.¹⁴⁶² Komisyon 3,5 sayfalık bir rapor oluşturmuş ve yukarıda geçen halifeliğin getirilmesi, medeni kanunun kaldırılıp yerine mecelle'nin getirilmesi, Arap harflerine geçilmesi ve Tekke ve Zaviyelerin açılması gibi olaylar raporda yer almıştı. Ayrıca Raif Ogan, Haydar Seçkin gibi aşırı uçların dışında daha ılımlı bir grubunda parti içinde yer aldığı tespit edilen konulardı. Ayrıca Komisyon raporunda; İnkılaplara karşı büyük bir direniş olduğu, bunun önüne geçilmediği takdirde çok vahim ve karanlık sonuçlara gidilebileceği de vurgulanmıştı.¹⁴⁶³

Devletin rejimini değiştirmeyi amaçlayan bu gibi faaliyetleri açığa çıkaran komisyon, hazırladığı raporu MP Genel Kuruluna teslim ettiği ancak başta Genel Başkan olmak üzere parti ileri gelenleri bu raporu inkılapçı kanadından gizlemişlerdi. İnkılapçı kanattan Hüseyin Orak bu gizleme olayından haberdar olmuş ve tüm bu gelişmeleri İdare Heyetinden Saffet Olgaç'a hemen iletmışti. Olgaç'ta durumu Genel Kurula iletmış ve parti ileri gelenleri Osman Bölükbaşı, Dr. Raif Yesari ve her ilden gelen ikişer delege ile bir toplantı yapmışti. Toplantıda daha önceden MP Genel Başkanı Enis Akaygen tarafından yakılan raporun kongrede açıklanıp açıklanmaması tartışılmış ve Bölükbaşı için kapatılması yönünde görüş

¹⁴⁵⁹ Vatan Gazetesi, 5 Temmuz 1953, s.1-5

¹⁴⁶⁰ Ulus Gazetesi, 5 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁴⁶¹ Vatan Gazetesi, 5 Temmuz 1953, s.1-5

¹⁴⁶² Ulus Gazetesi, 5 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁴⁶³ Vatan Gazetesi, 5 Temmuz 1953, s.1-5

bildirmişti. Ancak genç bir delege raporun okunmasında ısrar edince, raporun yakıldığı söylenmiş fakat Dr. Raif Yesari raporun bir kopyasının olduğu ve istenirse kongrede okunabileceğini söylemiş ama toplantıda raporun okunmaması yönünde karar alınmıştı. Enis Akaygen daha sonra raporun aslını ve diğer ispat edici evrakları yaktığını belirtmişti. Hüseyin Orak, Akaygen'in mecelle'de ısrarlı olduğunu ve *"iktidara gelir gelmez ilk işim mecelleyi tatbik almaktır"*¹⁴⁶⁴ dediğini iddia etmişti ve buradan MP içerisindeki dincilerin MP'yi ele geçirdikleri sonucuna varabiliriz.

Savcılık, MP'den Fuat Arna, Apdurrahman Boyacıgiller, Osman Bölükbaşı, Arif Hikmet Pamukoğlu, Nazım Önen, Vecihi Işık ve partiden istifa etmiş Ali Rıza Başkan'ın ifadesine başvurmuştu. Partideki irticai faaliyetleri Genel Kurulun görmezden geldiği ve teşvik ettiği yönünde kesin deliller elde edilmesi halinde Savcılığın, MP'nin din esaslarını öngören çalışmalar yapmaktan dolayı kamu davası açması beklenmekteydi. Çünkü aynı suçtan İslam Demokrat Parti¹⁴⁶⁵ aleyhinde dava açılmış ve parti irticai faaliyetlerden dolayı kapatılmıştı. Aynı şekilde Milliyetçiler Derneği de benzer suçlardan kapatılmıştı.

Boyacıgiler, Savcılıkta ifade verdikten sonra gazetecilere hitaben, yaşanan olayları gazetelerin yazmasından dolayı partinin propagandasını yaptıklarını söylemiş ve bunun için de onlara teşekkür etmişti.¹⁴⁶⁶ Boyacıgiler, bu davranışı ile tedirgin olunacak bir durumun olmadığı ve her şeyin kontrol altında olduğu mesajını vermek istemişti.

Boyacıgiller ayrıca, DP'nin MP'den çekindiğini ve kuvvetinden korktuğunu ileri sürmüş ve *"DP iktidarı bizim kuvvetimizi biliyor. Bunun için bizim aleyhimizde böyle bir kampanya açılması onun işine gelir. Korkuyorlar bizden, iktidara gelince kendilerine hesap soracağımız için korkuyorlar"*¹⁴⁶⁷ diyerek yaşananların MP'de muhafazakar faaliyetlerden değil de DP'nin MP'den çekinmesinden dolayı kaynaklandığını iddia etmişti.

Osman Bölükbaşı'da ifade verdikten sonra *"bu bir ikinci Reşat Aydın'ın hadisesidir; biz fırtınayı daha önce atlattık. Yağmurdan mı korkacağız"*¹⁴⁶⁸ diyerek MP üzerinde komplolar oynandığını iddia etmişti.

Giresun Milletvekili Arif Hikmet Pamukoğlu'da Savcılıkta ifade verdikten sonra

¹⁴⁶⁴ Vatan Gazetesi, 5 Temmuz 1953, s.1-5

¹⁴⁶⁵ İslam Demokrat Partisi, (İstanbul'da 1951 yılında kurulmuştur. Partinin kurucuları ve yöneticileri; Cevat Rıfat Atilhan, Zühtü Bilimer, Kerim İnan, Hakkı Sadık Azarlı, Hamit Tekinsoy, Nuri Çallı, Feridun Okyanus, İ. Galip Hakimoğlu, Hacı Nuri Erdoğan, Naci Yeter, Mehmet Reşat Düşünür, Ahmet İlkol, Neşet Aslın, Şevket Üzümcü, Mahmut Düşünür. Part, 1953'te din esaslarını amaçlayan faaliyetlerinden dolayı kapatılmıştı.)

¹⁴⁶⁶ Ulus Gazetesi, 5 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁴⁶⁷ Ulus Gazetesi, 5 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁴⁶⁸ Ulus Gazetesi, 5 Temmuz 1953, s.1-4

MP'den “*sebepe malum*” gerekçesini göstererek istifasını sunmuş ve partiden ayrılanlar kervanına katılmıştı. Vasfi Raşid Seviğ, kongrede Hikmet Bayur’a niçin tepki duyulduğunu şu şekilde açıklamıştı: Yusuf Kemal Tengirşenk’in Enis Akaygen’e “*Hikmet inatçıdır. Burnunun dikine gider. Bundan istifade ederiz. 80-100 imzalı bir takrirle partiden kovulmasını teklif ettiririz, hava aleyhine döner ve iş de biter*”¹⁴⁶⁹ dediğini iddia etmiş ve böylelikle yaşananların nasıl adım adım planlandığı ve bir tertip içerdiği ortaya çıkmış oluyordu.

Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ, MP hakkında savcının yaptığı soruşturmalar hakkında Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a bilgi vermişti. Bakan, MP tarafından hazırlanan rapordan bilgiler vermiş ve raporu hazırlayan komisyonun kararını Celal Bayar’a bildirmişti. Komisyon kararı kısaca: “*Sağcılar grubunun sureti haktan görünerek inkılapları ve Cumhuriyeti çürütmek, İslam Birliği Kurmak, hilafet, meşrutiyet ve saltanatı işlemek suretiyle memleketi felakete sürükleyeceklerini tahakkuk etmiştir.....Lütfi Bornovalı tarafından partideki geri grup taraftarı bazı genel kurul üyelerine 40.000 TL. dağıtılmıştır.*”¹⁴⁷⁰ yazılmış ve MP'nin irticayı geliştirmeye ve bu amaçla çalışanlara maddi yardım yapıldığının belirlendiği ortaya çıkmıştı.

B. HİKMET BAYUR'UN İDDİALARI

Hikmet Bayur İstanbul'a bir ziyaret için gitmiş ve Haydarpaşa Garında inkılapçı gençler tarafından sevgi ile karşılanmıştı. Bayur son gelişmeleri ve MP'deki muhafazakar faaliyetleri anlatan uzun bir demeç vermişti.

Bayur, MP'de muhafazakar faaliyetler ile 1949 yılından beri mücadele içinde olduklarını, “*Milletin Sesi*” gazetesinde Mühürdaroğlu ve Bornovalı'nın inkılapçılar ve Atatürk aleyhinde uzun süre yazılar yazdıklarını, “*Volkan*” gazetesinde ise daha ağır yazılar yazıldığını ifade etmiş ve bu yazılardan demokrasinin bir perde gibi kullanılıp, sağlanan özgürlük ortamı ile inkılapçılara karşı propagandalar yapmak, ülkeyi geri götürme isteklerinin açıkça görüldüğünü ileri sürmüştü. Genel Başkan olarak partiye Atatürk aleyhinde yayın yapmanın zararlarını belirten bir genelge yayınlandığını ve bu davranışından dolayı Genel Kurulun bu davranışa kızdığını ve iyi bakmadığını belirtmiş ve bunun üzerine partiden istifa edeceğini bildirmesi üzerine Genel Kurulun cesaret edemediğini belirtmişti. Düşünce olarak dürüst bir muhalefet partisi olamaya çalıştıklarını ve 1950 seçimlerinde iktidarın bir kez olsun seçimle değişmesi uğruna, Genel Kuruldakilere karşı sert çıkış yapmadığını ama geri

¹⁴⁶⁹ Vatan Gazetesi, 5 Temmuz 1953, s.1-5

¹⁴⁷⁰ Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1953, s.1-3

kafalılara karşı da itirazlarda bulunduğunu, ancak gittikçe irticacıların güçlendiğini ve 1951 ara seçimlerinde sırf muhafazakar fikirleri himaye etmelerinden dolayı MP Milletvekili adayı olmadığını ileri sürmüş ve muhafazakarlarla mücadele edeceğini açık olarak ilan ettiğini söylemişti.

Hikmet Bayur, Genel Kurulun parti içindeki dincilerin eylemlerini kısıtlayacak tekliflerini hiçbir zaman kabul etmediğini ileri sürmüş ve özellikle 1952 Kongresinde parti programında değişiklikler yapılmasını teklif ettiğini ve bunda da ısrarlı olduğunu belirtmesine rağmen Genel Kurulun yine tekliflerini kabul etmediğini belirtmiş ve bunun üzerine *“Sizlerle katiyen demokrasi olmaz; çünkü mahkemelerde yargıçların, Meclis konuşmalarında azınlıkta kalan milletvekillerinin sarıh hakla olan ekalliyet şerhini en demokratik parti diye geçinen MP'nin Genel Kurulu kabul etmiyor”*¹⁴⁷¹ dediğini ifade etmişti. Yani demokrasiyi kendisi için savunan MP şimdi kendi içindeki anlaşmazlıklarda demokratik kuralları uyguladığını ileri sürmüştü.

Bayur son İstanbul Kongresinde, programın 7nci maddesinde değişiklik yapılmasında aynı düşüncede olduklarını ancak büyük kongrede buna karşı çıkıldığını anlatmış ve 7nci madde öngörülen iki değişikliğin olduğunu, birincisinde; *“gelenek”* denince eski geleneklerin değil, programın yapıldığı 1948 yılında yerleşmiş geleneklerin anlaşılması gerektiği ve partinin birkaç yüzyıldan beri ülkeyi felaketten felakete sürüklemiş Osmanlı devrini değil, devleti yeniden canlandırmış olan son 30 yılı benimsediğini, MP programında tespit ederek irtica propagandasını, partinin program ve tüzük gereği suç sayılmamasını sağlamak olduğunu ifade etmişti. İkinci değişiklik konusunun da Atatürk İnkılaplarının belli başlılarını anarak bunlara sahip çıkıldığını ifade edebilmek olduğunu belirtmişti. Ancak bu fikirlerin Dördüncü Kongrede ertelenmesi için Genel Kurulun elinden geleni yaptığını, Kongre Başkanlığına seçilen Vasfi Raşid Seviğ'in başkanlığının engellendiğini, toplantıları devamlı olarak engellediklerini ve kendilerine yakın olan Kongre başkanlığı ile işbirliği yaparak programda yapılacak değişiklikleri engellediklerini belirtmiş ve Kongreden iki gün önce Yusuf Kemal Tengirşenk'in evine geldiğini ve Genel Başkanlığı kabul etmesini ve değişiklikleri 1954 seçimlerine kadar geciktirilmesini istediğini belirtmiş ve kendisinin de *“Artık geçmişî özleyen propagandalardan bıktım. Program değişmesi belki gecikebilir. Amma bu geciktirildiği takdirde hiçbir vazife kabul etmem ve seçimlerde aday olmam”*¹⁴⁷² diyerek teklifini kabul etmediğini belirtmiş, ayrıca birçok delegenin mürtecilerle çalışıp onlara hizmet etmek istediklerini söylemeleri üzerine Bayur'da *“Eğer programda irticaya kayan propagandaları*

¹⁴⁷¹ Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴⁷² Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1953, s.1-3

kesin olarak engelleyecek değişiklikler yapılmaz ve bunun üzerine sizler partiden ayrılırsanız tabiatıyla ben de partiden ayrılırım"¹⁴⁷³ diyerek inkılapçılarla görüş birliğine girdiğini anlatmıştı. Bayur bu hava içerisinde Dördüncü Kongreye girdiklerini ve bilinen olayların yaşandığını, ön görülen değişikliklerin yapılmadığını gördüklerini ve inkılapçılar olarak partiden ayrıldıklarını belirtmişti.

Bayur, partiden istifalar ile ilgili olarak: "*parti her yerde en canlı ve ileri fikirli uzuvlarını kaybetmiştir. Bunların değeri reyle ölçülemez. Bunların çekilmesi ile onbinlerce MP'li partiden soğumuş ve gayri faal duruma geçmiştir*"¹⁴⁷⁴ diyerek partideki genel yıkımı özetlemişti.

Hikmet Bayur, Fuat Arna'nın Niğde'de yaptığı kanun yerine Allah korkusu koyma konuşması için de ".....Peygamberimizin Allah korkusu ile yapamadığı işi bunların yapacağız demesi sadece gülünçtür"¹⁴⁷⁵ diyerek Arna'nın demagoji yaptığını ileri sürmüştü.

Bayur, MP'nin iktidara gelmesi halindeki tavrı hakkında ise "*CHP'de İnönü bir şey isterse ekseri kabul edilir. DP'de ise dört kurucunun istekleri yapılır. Ama MP'de böyle değildir. MP Meclise softa ruhlı milletvekili ekseriyeti sokarsa memleketin geriye götürülmesine hiçbir kuvvet engel olamaz. MP'lilerin mesuliyeti bu yüzden çok ağırdır. Çünkü partide dümen kimin elinde belli değildir. Bu bakımdan çekilmemiz iyi oldu. Softalar kendi başına bırakılırsa çoğunluğu elde edemezler. Milliyetçiler Derneği, Büyük Doğucular, Nurcular hepsi bir araya gelse bir şeyler yapamaz. Ancak onlar, aralarında milletçe tanınmış kimselerin, inkılapçıların bulunmasına muhtaçtır. Bizde onlara alet olmamak için ayrıldık. Düşüncemiz ve hakikat şudur ki: Atatürk ve İnkılaplarından vazgeçmek bu memleketi felakete götürür"*¹⁴⁷⁶ diyerek MP'deki dincilerin iktidara gelmesinin engellenmesi için ve onlara alet olamamak için partiden istifa ettiklerini ifade etmiş ve daha sonra partilerin dini, seçimlerde mezar malı halinden çıkarmaları gerektiğini ileri sürmüştü.¹⁴⁷⁷

C. MİLLET PARTİSİ'NİN SON GELİŞMELERİ DEĞERLENDİRMESİ

MP'nin Genel Başkanı Mustafa Kentli, Genel Sekreter Fuat Arna, Sadık Aldoğan ve Ahmet Oğuz İstanbul ziyaretinde son gelişmeleri değerlendirmişler ve bir karşı atağa geçip inkılapçılara ve diğer karşıtlarına bir cevap niteliğinde konuşmalar yapmışlardı. Mustafa Kentli ve diğer partilileri İstanbul'da Haydar Paşa Garında bir çok MP taraftarı karşılarken,

¹⁴⁷³ Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴⁷⁴ Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴⁷⁵ Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴⁷⁶ Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴⁷⁷ Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1953, s.1-3

çarşafı, peçeli ve sakallı insanların çokluğu dikkatten kaçmamıştı. MP yöneticileri, Beyazıt'taki parti binasında taraftarlarına hitaben bir konuşma yapmışlardı. Önce Genel Başkan Dr. Mustafa Kentli söz almış, MP'de gizli emel, gizli örgütlenmenin peşinde koşulmadığı, öyle bir örgütlenmenin olmadığını ve kanunlara aykırı bir davranışa MP olarak uygun bakmadıklarını belirtmişti. Kentli ayrıca, MP'den istifa edenlerin yüz kişiyi geçmediğini ve ayrılanların onbin kişi olsa da MP'nin zafere erişeceğini ifade etmişti.¹⁴⁷⁸

MP Genel Sekreteri Fuat Arna ise konuşmasında daha çok kendisini ihtilalci, şer odaklarına uygun zemini hazırlamakla suçladığı Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman'a yüklenmişti. Arna, son zamanlarda MP'nin çöktüğü, çözüldüğü gibi yazıların asılsız ve maksatlı olduğunu, partiden istifa edenlerin yüzü dahi geçmediğini iddia etmiş ve “.....Ankara'da istifaların adedini yükseltmek için ve parti içinde bir huzursuzluk meydana getirmek için aramıza karışmış bir zatın böyle asılsız şeyleri gazetelere intikal ettirmesi ne dereceye kadar doğrudur?”¹⁴⁷⁹ diyerek daha önce Hikmet Bayur'un MP'den ayrılanların çok olduğu ve onbinlerce insanında MP'den soğuduğunu¹⁴⁸⁰ söylemesine gönderme yaparak Bayur'un asılsız haberlerle partide huzursuzluk çıkardığını ileri sürmüştü. Arna, yapılacak soruşturmadan çekinmediklerini evlerini dahi soruşturmaya açtıklarını ifade ederek içlerinin rahat olduğunu belirtmiş ve yine Bayur'a yönelik olarak “...Bilhassa başta sayın Hikmet Bayur olmak üzere MP'den istifa edenlere sesleniyorum. Bu parti içinde gizli cemiyet kurmak, hilafeti iade etmek gibi teşebbüslere dair ne gibi bilgileri varsa adalete tevdi etmeleri bir namus ve şeref meselesidir”¹⁴⁸¹ diyerek Hikmet Bayur ve diğer inkılapçıların komplonun bir tertipçisi olarak gördüğünü ve ellerinde gerçekten bilgi varsa verilmesini aksi halde bu durumun bir şerefsizlik örneği olacağını ileri sürerek Bayur ve arkadaşlarına ciddi bir biçimde suçlama getirmişti.

Arna, düzenlenen komploda “Vatan” Gazetesinin de önemli bir rol oynadığını iddia etmişti. Ayrıca Ahmet Emin Yalman için de “Ahmet Emin Yalman bizim partimize kötülük için vazifelendirilmiştir”¹⁴⁸² diyerek Yalman'ın da gazetesi ile birlikte komploda yer aldığını ve görevlendirildiğini belirtmişti. Ayrıca Niğde konuşmasında kendisine yönelik eleştirilerini kabul etmemiş ve “Ahmet Emin Yalman; bu memleketin vahdetini tehlikeye sokacak yazılar yazma; sonu kötü olur. Zannediyor musun ki seni maddi olarak linç edeceğiz. Hayır MP bu milletin vicdanına seni mahkum edecektir”¹⁴⁸³ diyerek kendine has konuşması ile Yalman'a

¹⁴⁷⁸ Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴⁷⁹ Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴⁸⁰ Bkz: Dipnot 1481

¹⁴⁸¹ Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴⁸² Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴⁸³ Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1953, s.1-3

göz dağı vermiş ve bir anlamda da yazılarından dolayı tehdit etmişti.

Sadık Aldoğan ise Fuat Arna'yı aratmayacak şekilde ve aşağılayıcı bir dil kullanarak Bayur ve inkılapçılara çatmıştı. Aldoğan, inkılapçılara hitaben *"İnkılapçı kim siz kim! Siz daha Atatürk'ün adını ağzınıza alacak adam olmadınız ve inkılap neye denir, onun manasını anlayamazsınız. Sizler inkılabı kepazeleştiren insanlarsınız. Otuz sene evvel sizi nerede bıraktılsa hala oralarda dolaşıyorsunuz. İnkılabı bütün manası ile en iyi anlayan Millet Partisidir"*¹⁴⁸⁴ demiş, günümüz siyasetçilerinin davranış ve söylemlerinden farklı bir çizgi göstermeyen Aldoğan, inkılapçılık konusunda da Bayur ve arkadaşlarını ciddi biçimde kötülerken, Atatürk'ü en iyi anlayan partinin MP olduğunu iddia etmişti.

Sadık Aldoğan, konuşmasına MP'ye kötü söz söyleyenlere yüklenerek devam etmiş ve gazetecilere değinerek *"Millet Partisine hücum eden gazeteler kadar dünyada hiçbir sefil gazete yoktur. Bize hücum edenler haindir. Hepsini MP yoluna davet ediyorum"*¹⁴⁸⁵ diyerek konuşmasını bitirmişti. Daha önce alınmış olan gazetecilerle iyi geçinme kararı unutulmuş gibi görünüyordu. MP yine eski konuşma uslubuna dönmüş görünüyordu.

Ahmet Oğuz ise inkılapçıları DP ile işbirliği yapıp MP'yi yıkmakla suçlamış ve *"Dünkü istibdat devrinin zalimleri ve mürtekipleri DP ile işbirliği ederek çalışmak istiyorlar. Türlü türlü hilelerle kongreyi dağıtmak istediler, fakat yapamadılar. Bizde bu tertipçileri temizledik, fakat bu sefer ortaya bir inkılapçılık çıkardılar ve biz maznun, onlar masum oldular"*¹⁴⁸⁶ diyerek Bayur ve arkadaşlarını tertipler yaparak, kongreyi dağıtıp MP'yi yıkmak istemekle suçlamış ve bu tertipçileri MP'den uzaklaştırma yoluna gittiklerini öne sürmüştü.

Dr. Mustafa Kentli tekrardan söz almış ve MP'de daha öncede gruplaşmalar olduğunu ancak bunlarda düşünce ayrılığı yaşandığını, bir ihtiras uğruna olmadığını ileri süren Kentli, ilk gruplamanın Mareşal'in etrafında olduğunu daha sonra da bu gruplaşmada yer alan Bayur'un artık MP'ye karşı cephe aldığını ve bundan acı duyulması gerektiğini belirtmişti. Bayur'un 7nci maddede kendi düşüncesine göre değişiklikler yapmak istediğini, bunun yanlış olduğunu, geleneklerin 30 yılda değil yüzlerce yıl öncesinden şekillendiğini belirten Kentli, bu konudaki değişiklikler için *"Ben bu tasarıyı değil Kongreye, Genel Kurulu hatta, başkanlık divanına dahi götüremem"*¹⁴⁸⁷ diyerek Bayur'un teklifinin kabul edilemez olduğunu belirtmişti. Kentli, Bayur'un daha da ileri gittiğini, geleneklerden hariç inançları, ahlakı, örf ve adetleri dilediği zaman değiştirme yetkisine sahip bir devlet istediğini ancak

¹⁴⁸⁴ Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴⁸⁵ Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴⁸⁶ Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1953, s.1-3

bunun asla olamayacağını, devletin düşünce özgürlüğüne karışamayacağını iddia etmişti. Ayrıca Bayur'un 7nci madde dışında 12nci maddede değişiklik yapmak istediğini fakat başaramadığını ve Dördüncü Kongrenin kendilerinden yana tavır aldığını ileri sürmüştü. Kentli, devrimleri, zamana bağlı gelişme prensibini benimsediklerini ve devletin, insanların geleneklerini değiştirecek şekilde kanunları kesinlikle yapamayacağını buna da inandıklarını belirtmişti. Kentli, ayrıca CHP'nin insanların inançlarını sınırladığı için iktidardan millet tarafından düşürüldüğünü, DP'nin de antidemokratik yasaları kaldırmaması halinde CHP'nin akıbetine uğrayacağını iddia etmişti. MP'de tam bir görüş birliği oluştuğunu, kışkırtıcı azınlığın MP'den ayrıldığını ve onların, yani Bayur ve arkadaşlarının yanlışlıkla MP'ye girdiğini ve MP programını anlayamadıklarını iddia etmişti. Kentli son olarak da Bayur'un dürüst, güvenilir ve ihtiraslı bir kişi olduğunu da sorgulamaktan çekinmemiş ve konuşmasını böylece sona erdirmişti.¹⁴⁸⁸

D. MİLLET PARTİSİNDE ARAMALARIN YAPILMASI

Ankara Cumhuriyet Savcılığı MP Genel Merkezinde ve bazı partililerin evlerinde aramalar yapılmasını kararlaştırmış ve bunun üzerine Genel Sekreter Fuat Arna ile yardımcısı Ertuğrul Akça'nın İstanbul'da, Enis Akaygen ve Mustafa Kentli'nin İzmir'deki evleri aranmış, arama işleri Konya, Niğde, Afyon, İstanbul, Erzurum ve İzmir'deki merkezlerde devam etmişti. Aramalar yurt çapında devam ederken, İstanbul'da MP Fatih ve Eminönü Merkezlerine bağlı 46 Bucak Merkezlerinde de aramalara devam edilmişti.¹⁴⁸⁹

Ayrıca, MP yöneticilerinin evleri ve kendileri aranmış ve evraklara savcılık el koymuştu. Bu arada DP Meclis Grubunda, MP'nin son durumları hakkında toplantı yapılmış ve İçişleri Bakanı Ethem Menderes ve Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ, gelişmeler hakkında parti grubuna bilgi vermiş daha sonra Başbakan Adnan Menderes, MP'nin başındakilerin DP'yi nasıl parçalamak istediklerini, bu kişilerin DP'den ihraç edildikten sonra bir daha milletvekili seçilemediklerini ve halkın onlara itibar etmediğini ileri sürmüştü. Ayrıca MP'lilerin din konusunu nasıl istismar ettiklerini anlatmıştı.¹⁴⁹⁰

¹⁴⁸⁷ Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴⁸⁸ Vatan Gazetesi, 6 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴⁸⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁴⁹⁰ Cumhuriyet Gazetesi, , 8 Temmuz 1953, s.1-4; Vatan Gazetesi, 8 Temmuz 1953, s.1-3

IV. MİLLET PARTİSİ'NİN GEÇİCİ (İHTİYADİ TEDBİR) OLARAK KAPATILMASI

A. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE MENDERES VE BÖLÜKBAŞI'NIN TARTIŞMASI

8 Temmuz 1953 günü Mecliste Emekli Sandığı ile ilgili görüşmeler yapılmış ve Osman Bölükbaşı konu hakkındaki görüşlerini bildirmiş, sözü son zamanlarda ki MP çevresinde gelişen olaylara getirmiş ve adaletin etki altında kaldığını gündeme getirerek, yargıya intikal etmiş konuyu tartışmaya açması Mecliste tepkilere neden olmuştu.¹⁴⁹¹ Bölükbaşı, Menderes'i kastederek "*Hükümet Başkanı, sizin grubunuzu siyasi mahkeme haline getirmiş, bir parti için tertipler yapmaktadır*"¹⁴⁹² diyerek, Menderes'i MP aleyhinde komplolar kurmakla suçlamıştı. Bu suçlama üzerine Başbakan Menderes kürsüye gelerek Bölükbaşı'na cevap verme ihtiyacı duymuştu. Menderes, Bölükbaşı'nın suçlamalarına şu şekilde cevap vermişti:

*"Burada rastgele boşalmak memleketin her tarafında yer yer ateşler ika edecek tahrikata devam vatani bir vazife ifa etmek değildir. Bölükbaşı'nın bizim Meclis Grubumuzun faaliyet ve görüş tarzına müdahale etmesi asla caiz olamaz. Bu memlekette vatandaşa hürmet hissini kaldıran, vatandaşın vatandaşı sevmesi hissini kökünden yıkmak isteyen, bu memlekette kin ve nefreti hakim kılmak isteyen sönmez ihtirasları karşısında elbette vicdanlarımız titremiştir. Acaba bu kabil insanlar iktidara gelirse halimiz ne olur diye endişe ettik."*¹⁴⁹³

diyerek, MP'nin vatandaşlar arasına nifak tohumları ektiğini, kin ve nefret duygularını uyandırdığını ve bu düşüncüyü barındıran MP'nin iktidara gelmesi halinde olumsuz sonuçlar doğacağını ileri sürmüştü. Menderes, MP'ye yüklenmeye devam etmiş; MP'nin kendi kongrelerinde dahi sahte ve hileli seçimler yaptığını ve iktidara gelmeleri halinde neler yapabileceklerini Meclise karşı sorunca, Bölükbaşı itiraz etmiş, bunun üzerine Menderes, adeta Bölükbaşı'nı küçümseyerek "*Şu zata bakınız. Şu anda duyduğum en büyük eza, kendilerine muhatap olmak ve kendisine hitap etmektedir*"¹⁴⁹⁴ diyerek adeta ona karşı cevap vermeyi dahi zul görmüştü. Menderes, MP'yi eleştirmeye devam etmiş ve MP'nin DP'yi muvazaacı parti diye Türk Milletini kandırdığını ileri sürmüştü ve "*Bunlar kendi partileri içinde nizam dışında çalışmayı, kanun dışında çalışmayı itiyat haline getirmiş insanlardır*"¹⁴⁹⁵ diyerek MP'nin yasalara aykırı bir biçimde çalışmayı prensip olarak benimsediklerini iddia etmişti. Ayrıca MP'nin yasalardan çekinmediğini, programından ve

¹⁴⁹¹ Cumhuriyet Gazetesi, 9 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁴⁹² Cumhuriyet Gazetesi, 9 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁴⁹³ Vatan Gazetesi, 9 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴⁹⁴ Vatan Gazetesi, 9 Temmuz 1953, s.1-3; T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.24, (8.07.1953), s.370-373

yasaların çizdiği yoldan saptığını, vatandaşa, hükümete ve milletvekillerine küfür ettiklerini, halkı ayaklanmaya davet ettiklerini ileri sürmüştü.¹⁴⁹⁶

B. MİLLET PARTİSİ'NİN GEÇİCİ OLARAK KAPATILMASI

Savcılık Millet Partisi hakkında soruşturmalarına devam ederken, mevcut delillerin yok edilmemesi ve soruşturma esnasında MP'nin faaliyette bulunmaması için¹⁴⁹⁷ Sulh Mahkemesine geçici kapatma isteğini iletmış ve Mahkeme Savcılığın talebini yerinde görerek kapatma kararı vermişti. Bu karar üzerine MP Merkez ve Şubeleri kapatılmıştı (9 Temmuz 1953). Kapatma kararı gece geç saatlerde geldiği için Parti Merkezlerine gece yarısından sonra büyük bir hızla! kapılarına mühür vurulmak suretiyle kapatılmıştı.¹⁴⁹⁸

MP'nin ilk etapta iki bine yakın şubesi kapatılmış, kapatılma esnasında herhangi bir olay çıkmamıştı. Soruşturmanın etkilenmeden devam etmesi için Beşinci Sulh Mahkemesi tarafından kapatılan partinin malları da koruma altına alınmıştı. Kapatılma olayı üzerine Menderes *"Bu memlekete hayrı varsa elbette kalır. Fakat memleketin ferahlığına çalışmamakta, gizli cemiyetler kurmakta ise Cumhuriyet Kanunları elbette bu gibilerin kafalarını ezecektir"*¹⁴⁹⁹ diyerek kapatılma kararını desteklediğini ve yıkıcı faaliyetlerde bulunulması halinde yasaların buna izin vermeyeceğini ifade etmişti.

Cumhuriyet Başsavcısı Cemil Bengü ise kapatılma olayında MP'nin Dördüncü Kongresinde yaşananların ve 7nci ve 12nci maddelerin Cemiyetler Kanununun 33üncü maddesine aykırı olmasından dolayı, kapatılma ve mallarının koruma altına alınma kararı alındığını ve uygulamaya konulduğunu açıklamıştı.¹⁵⁰⁰

Ayrıca MP Genel İdare Kurulu üyesi Nurettin Ardıçoğlu, 6 Temmuz 1953 tarihli *"Millet"* gazetesine yapmış olduğu ihtilalci özellikleri içeren yazısından dolayı tutuklanmış ve 5 ay hapis, 300 TL.'de para cezasına mahkum olmuştu.¹⁵⁰¹

1. Hikmet Bayur'un, Millet Partisinin Kapatılması Hakkındaki Görüşleri

Hikmet Bayur'da, Savcılığa gelişen olaylar hakkında ifade verdikten sonra MP'nin kapatılması hakkında bir değerlendirmede bulunmuş, soruşturmanın gizli sürdürüldüğünü ve bu konuda açıklama yapmasının uygun olmadığını dile getirdikten sonra olayların,

¹⁴⁹⁵ Vatan Gazetesi, 9 Temmuz 1953, s.1-3; T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.24, (8.07.1953), s.370-373

¹⁴⁹⁶ Vatan Gazetesi, 9 Temmuz 1953, s.1-3 T.B.M.M. Tutanak Dergisi, IX.D, C.24, (8.07.1953), s.370-373

¹⁴⁹⁷ Vatan Gazetesi, 9 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴⁹⁸ Vatan Gazetesi, 9 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁴⁹⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁵⁰⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1953, s.1-3

yazılanlardan daha ayrıntılı olduğunu ileri sürerek şunları söylemişti:

“..... geri kafalıları millet tutmaz. Bu şahıslar içlerindeki ileri fikirli inkılapçı münevverleri atıp sadece kendileri seçime girerlerse 8-10 milletvekilinden fazla kazanamazlar. Millet karşısında Büyük Doğu, Sebilürreşad, Volkan zihniyetli kimseler ve benzerlerini görünce¹⁵⁰² bunlardan Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakan olmaya layık kimseyi bulamayacağı için reyini de vermez.¹⁵⁰³ Ben isterdim ki bunlar 1954 seçimlerine girsinler ve kuvvetlerinin ne kadar az olduğunu, milletin kendilerine güveni bulunmadığını anlasınlar. Bu bakımdan, içinden bütün inkılapçı unsurlar çekilmiş ve öbür partilerin geri kafalı döküntülerini toplamış olan MP serbestçe seçime girsin ve kaybetsin; böylece ileri-geri fikirlilik davası bitsin.”¹⁵⁰⁴

Bayur, vatandaşın MP'ye oy veriyorsa içindeki aydınlardan dolayı oy verdiğini, aydınlardan olmadığı bir MP'nin gireceği seçimlerde de gerçek durumun ortaya çıkacağını, vatandaşın karanlık güçleri barındıran bir partiye kesinlikle oy vermeyeceğini ve inkılapçılardan yoksun MP'nin gerçek yüzünün bu seçimle ortaya çıkacağını ileri sürmüştü.

2. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Millet Partisi Hakkındaki Tartışmalar

Mecliste yapılan görüşmelerde konu MP'nin kapatılmasına gelince, Çiftçi ve Köylü Partisi¹⁵⁰⁵ sözcüsü Dr. Cezmi Türk, uzun yıllardan beri ülkeyi idare edenlerin kuruntulu, işkilli davrandıklarını, Serbest Fırka olayında dahi devlet büyüklerinin vehime (kuruntu) kapıldıklarını ve partinin kapatılmasından sonra da, birçok kişinin ceza çektiğini ve bu alışkanlığın devam ettiğini ileri sürmüştü. II. Dünya savaşı sonrası birçok kişinin Turancılıkta devam ettiğini, vatan hainliği ile suçlananların dahi beraat ettiklerini, bu zihniyet ile memleketi idare etmenin doğru olmadığını, MP soruşturmasında da dağın fare doğuracağını ileri sürmüş ve insanların birbirine kin, nefret ile çarpışma yerine, birbirlerine dayanarak güçlü olunacağına inandığını belirtmişti. Cezmi Türk, hükümetin söz verdiği halde özgürlüğü kısıtlayan hükümlerin halen yerinde kaldığını ve ceza kanunlarının ise daha da şiddetlendiğini ifade etmiş, Hükümetin eline verilen silahların çok keskin olduğunu ve dikkat edilmesi gerektiğini öne sürmüştü.¹⁵⁰⁶

Başbakan Menderes, Cezmi Türk'e gerekli açıklamaları yaptıktan sonra sözü MP hakkındaki gelişmelere getirmiş ve: *“Tahkikat yapılıyor. Eğer bu memleketin fenalığını hazırlıyorsa, Komitecilik ruhu ile hareket ediyorsa, Türk adliyesi, Türk Kanunları elbette onların kafasını ezecektir. Bu memleket sahipsiz değildir. Bu memleketin hiçbir zaman*

¹⁵⁰¹ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁵⁰² Cumhuriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁵⁰³ Vatan Gazetesi, 10 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁵⁰⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1953, s.1-3

¹⁵⁰⁵ Çiftçi ve Köylü Partisi 1946'da Bursa'da kurulmuş, Kurucuları: Sıdık Sümer, İbrahim Öztürk, Şükrü Tokay'dı.

sahipsiz kalmadığını bilmelidirler. Biz komitecilik ihtirasını, memleketi bir pula satmak gayretini hüsrana uğratacağız. Hükümet taşıdığı mesuliyetin ağırlığını daima hisseder. Tepkileri teyakkuzla tasarruf etmek mecburiyetindedir."¹⁵⁰⁷ diyerek, MP'nin kapatılması taraftarı olduğunu açıkça ifade etmişti.

3. Millet Partisinin Kapatılmasına Tepkiler

Ahmet Emin Yalman, vatandaşların arasında kin ve nefret uçurumları açacak hareketleri yapanların, Moskova'ya hizmet ettiği ama illa Moskova ile direk ilişkisi olduğu manasının anlaşılması gerektiğini belirtmişti. Ancak dini istismar edip, kardeşi kardeşe düşman etmek, iktidar hırsı ile bunları kullanarak bir kumar oynamanın ihanetten başka bir anlam taşımadığını ve bunları yapanların istemese de Moskova'ya hizmet ettiklerini iddia etmişti¹⁵⁰⁸

Ahmet Emin Yalman, Mecliste Cezmi Türk'ün MP'nin kapatılmasını ve parti kapatmanın kolaylaştırılıp, alışkanlık haline getirilmesini ifade ettiği konuşmasına değinmiş ve Cezmi Türk'ün tüm iyi niyetine karşın yanıldığını iddia etmişti. Ayrıca Türkiye'de özgürlüğün yaşanmamasının, iktidardakilerin kötü niyetinden değil de özgürlüğün kötü niyetlere alet edilmesinden kaynaklandığını ileri sürmüştü. Yalman, MP'nin istemeden de Moskova'nın amaçlarına uygun zemin hazırladığını, hükümetin uzun bir gecikmeden sonra almış olduğu önlemlerde isabet olduğunu iddia etmişti.¹⁵⁰⁹ Yani Yalman'a göre MP'yi kapatılması çok normal ve yapılması gerekli bir işlem olarak görüyordu.

MP'nin kapatılmasına diğer partiler, Ahmet Emin Yalman gibi bakmadıkları yapılan demeçlerden anlaşılıyordu. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, MP'nin kapatılmasına olumlu bakmadığını belirtmiş ve "..... *siyasi hayatta parti kapatma ağır bir hadisedir. Memleketteki siyasi partilerin, rahat ve emniyet içinde çalışmalarının sağlanması gerekir.*"¹⁵¹⁰ diyerek olayı eleştirmiş ve Menderes' in adaleti çeşitli konuşmalarıyla etkilediğini ileri sürmüştü.

CHP'nin Eski Başbakan Yardımcısı Nihat Erim ise olayı hukuki yönden değerlendirmiş ve olayın uygun olmadığı yönünde görüş bildirmişti. Nihat Erim, siyasi partilerin fiilen kapatılması kararını verme yetkisinin Sulh Ceza Mahkemesine bırakmış olan yasanın, demokratik hayatın zorunlu güvenlik koşulunu ihlal ettiğini belirtmiş, MP hakkında hükümet ve savcılığın iddiaları ve suçlamalarından başka kesin delil olmamasına

¹⁵⁰⁶ *Vatan Gazetesi*, 10 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁵⁰⁷ *Vatan Gazetesi*, 10 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁵⁰⁸ Ahmet Emin Yalman, "Hazin Bir Akıbet", *Vatan Gazetesi*, 10 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁵⁰⁹ Ahmet Emin Yalman, "İsabetli Tedbirler", *Vatan Gazetesi*, 11 Temmuz 1953, s.1-5

¹⁵¹⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Temmuz 1953, s.1-3

rağmen, tüm yurttaki şubelerin gece yarısı kapatılmasını şiddetle eleştirmişti. Kamuoyunda bu gelişmelerin tedirginlikle izlendiğini ve halkın bu yasanın kalkması gerektiğine inandığını belirtmişti. Ayrıca Parti kapatma kararının ancak Yargıtay tarafından verilebilmesini savunmuş, aksi halde kötü niyetli bir iktidarın Türkiye'deki siyasi hayatı gülünç bir hale getirmesinin içten bile olmayacağını dile getirmişti.

Nihat Erim, Hükümetçe ortaya atılan suçlamanın, delillerinin halk tarafından henüz ciddi olarak kabul edilmediğini, mahkemelerin tam bağımsız olmadığını ve kesin delillerin ortaya konmadıkça MP'nin suçlu olduğunun söylenemeyeceğini ifade etmişti. Bu şekilde kapatılan MP'nin, bir takım sorunları da beraberinde getireceğini, siyasi özgürlüklerin, partilerin siyasi emniyetinin, vatandaşın muhalefet partilerine yönelmelerinin engelleyeceğini ve özgürlüklerin zedeleyeceğini iddia eden Erim, Cemiyetler Kanununun 33üncü maddesine de itiraz ettiğini ifade ederek, hakimlerin tam bağımsız olmadıklarını eleştirmişti.¹⁵¹¹

MP'de Nihat Erim gibi düşünmüş, partinin geçici olarak kapatılmasına itiraz etmiş ve 33üncü maddesinin Anayasaya aykırı olduğunu iddia etmişti.¹⁵¹² Asliye Ceza Mahkemesi, MP'nin itirazını incelemiş ve reddederek Sulh Mahkemesinin kararının uygun olduğu yönünde karar vermişti. Bu durum üzerine MP'nin kapatma kararına karşı müracaat edecekleri başka bir merci kalmamış ve sulh mahkemesinin verdiği karar kesinleşmişti.¹⁵¹³

4. Cumhuriyet Halk Partisinin, Millet Partisinin Kapatılması Nedeniyle Yayınladığı Tebliğ

CHP, MP'nin geçici olarak kapatılmasını parti grubunca değerlendirmiş ve kapatma olayını uygun bulmadığını, nedenleri ile birlikte kamuoyuna sundukları beyanname ile duyurmuşlardı:

“CHP Genel Başkanlığında toplanarak MP'nin faaliyetten men edilmesi meselesini incelemişlerdir. Görüşmelerin neticesinde aşağıdaki maddelerde umumi efkara arz olunmuştur.

1 – Cumhuriyetin ve İnkılapların muhafazası ve müdafaası CHP'nin ana prensipleridir.

2 – MP'nin mahkeme kararıyla ihtiyati tedbir olarak faaliyetten men edilmesini icab ettiren ve bugün kanunca gizli safhada bulunan tahkikatın mahiyet ve delilleri bilinmediği için bu mevzuda bir fikir söylemeye imkan görülmemiştir.

3 – Bu vesile ile anlamalılardır ki, memleket efkârında ve Cemiyet içinde hususi mevki ve ehemmiyeti aşikar olan siyasi partilerin ihtiyati tedbir ve mahiyetinde olsa dahi faaliyetten men edilmelerinin ve haklarında

¹⁵¹¹ Nihat Erim, “Şaşırtmaca Gayretleri”, *Ulus Gazetesi*, 16 Temmuz 1953, s.1-5

¹⁵¹² *Vatan Gazetesi*, 14 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁵¹³ *Vatan Gazetesi*, 18 Temmuz 1953, s.1-4

yapılacak soruşturma ve kavuşturmanın mevzuun ehemmiyeti ile mütenasip adli mercilerce uygulanmasını, Cemiyetler Kanunu sağlamaktadır. Partilerin hayatına emniyet ve istikrar vermek için mevzuattaki bu boşluğun doldurulması ihtiyacı CHP meclis grubuna intikal ettirilmiştir."¹⁵¹⁴

CHP'ye göre Cemiyetler Kanununun, partilerin güvenliğini sağlayacak bir durumda olmadığı ve siyasi partilerin geçici dahi olsa Sulh Mahkemesi tarafından kapatılmasının uygun olmayacağı vurgulanmıştı. MP'nin Sulh Mahkemesi tarafından kapatılmasını da eleştirerek, MP'ye destek olduğu gözlemlenmiş ve bu şekilde siyasi partilerin geleceğinin güvenlik altına alınmasını istemişti.

5. Millet Partisinin Kapatılması ile İlgili Adnan Menderes'in Görüşleri

Adnan Menderes, DP Grubunda partililere hitap ederken, adalete hiçbir şekilde baskı yapmadığını söylemiş ve *"bu gün MP'deki irticai hareketin memleketin ve inkılapların muhafazası bakımından partiler üstü bir mahiyet taşıdığını, inkılapların ve memleketin muhafazası için parti endişeleri fevkinde bir milli tesanüt cephesi kurulmasının zaruridir. Medeniyet sahasında tek adım geri gidilmesine imkan vermeyeceğiz.*"¹⁵¹⁵ demişti.

Menderes, uygarlık alanında geri dönüşün olmadığı ve bu amaçla ulusal dayanışma cephesinin kurulmasının zorunluluk olduğunu dile getirerek, MP'nin kapatılmasının inkılapların korunması açısından öncemli olduğunu iddia etmişti.

Adnan Menderes, üç gün sonra Aydın İl Kongresinde, MP'nin kapatılmasını şu sözlerle ifade etmişti: *"Siyaset, memlekete hizmet etmek yoludur. Siyasi partiler bunun için kurulur. MP'liler bizim iktidarımız zamanında memleketi üç yıl mütemadiyen karıştırdılar. Yüksek din mefhumunu, Allah'ın adını suflı siyasetlerine alet ettiler. Bu parti için, içtimai hukuki nizami parçalıyor dediler. Bunu hükümet demedi, DP demedi..Bizzat kendileri dediler. İş adalete intikal etti. Şimdi bazı gazeteler bu parti kapandı diye, kabahati DP'ye yüklemek istiyorlar. CHP'de evvelce mütemadiyen içtimai nizamı bozduklarını söyledikleri bu partiyi kapandıktan sonra himaye altına aldılar. Bu vaziyetle CHP inkılapları bir tarafa bıraktı ve işi sadece bir siyasi partinin kapatılması keyfiyetinden aldı. Halbuki hükümet üç senedir MP için elindeki kanuni imkanlarını dahi tatbik etmemiştir. Biz bir partinin kapatılmasını asla isteyenlerden değiliz"*¹⁵¹⁶ demiş ve MP'nin kapatılmasını istemediklerini belirtmiş, MP'nin dini duyguları istismar ettiğini, toplumsal düzeni bozduklarını kendilerinin itiraf ettiklerini ve bu yüzden adalet karşısında hesap verdiklerini açıklamıştı.

¹⁵¹⁴ *Ulus Gazetesi*, 16 Temmuz 1953, s.1-5

¹⁵¹⁵ *Vatan Gazetesi*, 15 Temmuz 1953, s.1-4

¹⁵¹⁶ Tekin Erer, *On Yılın Mücadelesi*, İstanbul, s.155-156

V. MİLLET PARTİSİNİN KESİN KAPATILMASI İLE İLGİLİ MAHKEMENİN BAŞLAMASI

A. SAVCININ AÇIKLAMALARI

Atatürk inkılapları aleyhinde bulunmaktan ve irticayı istismar etmekten mahkemece geçici olarak kapatılan MP hakkındaki Cumhuriyet Başsavcılığı soruşturması sona ermiş ve Savcılık olay sanıklarını mahkemeye vermişti. Başsavcı Cemil Bengü bir basın toplantısı yapmış ve gelişmeleri kamuoyuna aktarmıştı.

Bengü, dosyanın Dördüncü Sulh Ceza Mahkemesine gönderildiğini iddianamenin¹⁵¹⁷ 61 sayfa olduğu ve kamu davası açılanların 13 kişi olduğunu açıklamış ve bu kişilerin adlarını şu şekilde sıralamıştı. Dr. Mustafa Kentli, Enis Akaygen, Fuat Arna, Ahmet Tahtakılıç, Nurettin Ardıçoğlu, Ertuğrul Akça, Lütfi Bornovalı, Suphi Batur, Dr. Yesari Bilgesev, Galip Bilge, M. Ali Derman, Cemal Islak, Hasan Dinçes, milletvekili olan Osman Bölükbaşı ve Apdurrahman Boyacıgiller için ise dokunulmazlığın kaldırılması için bir tezkere hazırlanmıştı.¹⁵¹⁸

Cemil Bengü, sanıklara yüklenen suçu ise MP'yi kanunsuz bir gizli cemiyet haline getirerek, cemiyetler kanuna aykırı hareket etmek şeklinde özetlemişti. Sanıklar hakkında uygulanması istenen maddeler, 4919 sayılı kanunun 1inci maddesinin son ve 9ncu maddesinin (b) ve (d) fıkraları, aynı kanunun 5927 sayılı kanunla değişen 33ncü maddesinin 1nci fıkrası delaletiyle Türk Ceza Kanununun 80 ve 256ncü maddeleri idi. Bu maddeler sanıklar hakkında hafif para cezasını ve parti hakkında kapatma cezasını öngörmekteydi.¹⁵¹⁹

Savcı Bengü, iddianame hakkında kısa bir özet sunmuştu. Dördüncü Kongrede yaşanan olaylar, Kongre başkanlık seçimi, laiklik ve cumhuriyet karşıtlığı, partinin inkılap esaslarını program ile onaylamaması, Dördüncü Kongrede basına yapılan demeçler, istifalar ve sebepleri, üç kişilik komisyonun İstanbul İl Örgütü hakkında hazırladığı rapor ve raporun içeriği, parti ileri gelenlerinin toplantıda ayet ve hadis okumaları, parti binasının tekke, türbe gibi dini özellikler taşıyan binaların bulunduğu mahallelerde açılması, din istismarı ve Atatürk düşmanlığı gibi konular yer almıştı.¹⁵²⁰

¹⁵¹⁷ Vatan Gazetesi, 16 Eylül 1953, s.1-3,6

¹⁵¹⁸ Vatan Gazetesi, 16 Eylül 1953, s.1-4

¹⁵¹⁹ Vatan Gazetesi, 16 Eylül 1953, s.1-4

B. MAHKEMENİN BAŞLAMASI VE MİLLET PARTİSİ'NİN KAPATILMA KARARI

MP kapatma davası 26 Eylül 1953 günü Dördüncü Sulh Ceza Mahkemesinde başlamıştı. Mahkemeler, aralıklarla sürmüş, çok hararetli tartışmalara neden olmuş, Boyacıgiller ve Ardıçoğlu taşkın hareketlerinden dolayı mahkemeden çıkarılmışlardı.¹⁵²¹

Hikmet Bayur'da, MP'nin Kenan Öner ve Mareşal'in ölümünden sonra bir sürü karanlık düşünceli adamın MP'ye girdiğini belirtmişti.¹⁵²²

Uzun ve tartışmalı geçen duruşmalar 27 Ocak 1954 tarihine kadar sürmüş ve MP hakkındaki kesin karar bu tarihte Ankara Üçüncü Sulh Mahkemesi Hakimi Emin Gebizlioğlu tarafından verilmiş, Millet Partisi kesin olarak kapatılmıştı. Kapatma kararı da şu şekilde idi:

“Siyasi bir cemiyet olan ve Cemiyetler Kanununun hükümlerine tabi bulunan Millet Partisinin mucib sebepli kararımızdan tahlil ve izah olunduğu şekilde kuruluş ve programına 7.,12. ve 13 üncü maddelerinin taşıdığı mana ve maksat yönünde din, mezhep ve tarikat esaslarına dayanan ve gayesini saklayan dernekler durumunda bulunduğu anlaşılmış, idareci maznunların bu yoldaki sözlü, yazılı ve müsamahalı hareketleri de bunu teyid etmiş ve mahkemenin vicdani kanaati de bu yolda hasıl olmuştur. Böyle bir cemiyetin idaresini bilerek deruhde eden manunlardan Doktor Mustafa Kentli, Enis Akaygen, Fuat Arna, Ahmet Tahtakılıç, Ertuğrul Akça, Lütfi Bornovalı, Suphi Batur, Dr. Yesari Bilgisev, Nurettin Ardıçoğlu'nun sabit görülen suçlarına uyan Cemiyetler Kanununun bazı maddelerini değiştiren 4949 sayılı kanununun 9. maddesinin B ve D fıkraları aynı kanunun 5927 sayılı kanununla değişen 1/33 maddesiyle Türk Ceza Kanununun 1/526 ıncı maddesi gereğince birer gün hapislerini ve Millet Partisinin Ankara'da bulunan Merkez ve diğer Bucak, Ocak, İlçe ve İl bütün merkez ve şube teşkilatlarının fesihini ve 250 şer kuruş cezanın maznunlarından ayrı ayrı alınmasına ve devlet hazinesinden peşin sarf edilen masraflarında maznunlardan alınmasına, Enis Akaygen'le doktor Yesari'nin 65 yaşlarını doldurmalarından Türk Ceza Kanununun 29 uncu maddesi gereğince adli tevbihlerine ve diğer maznunların mani bir halleri bulunmadığından 89 uncu madde gereğince cezalarını tecilini, maznunlardan Galip Bilge, Mehmet Ali Derman, Cemal İşlak ve Hasan Bilgenin beraatlerine temyiz yolu açık olamk üzere karar verilmiştir.”¹⁵²³

MP'nin kapatılması hakkında bir çok yorumlar yapılmış, siyasilerin, gazetecilerin yaptığı yorumlara, Türk Edebiyatının tanınmış siması Ahmet Hamdi Tanpınar'da yorumlarıyla katılmış, olaya edebiyatçı gözüyle bakmıştı. Tanpınar MP'nin kapatıldığını Paris'te bulunduğu bir sırada öğrenmiş ve İstanbul'da bulunan bir arkadaşına mektup yazarak

¹⁵²⁰ Vatan Gazetesi, 16 Eylül 1953, s.1-3,6

¹⁵²¹ Vatan Gazetesi, 22 Kasım 1953, s.1-4

¹⁵²² Cumhuriyet Gazetesi, 11 Ocak 1954, s.1-4

¹⁵²³ Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ocak 1954, s.1-3

olayı şu şekilde yorumlamıştı: “MP’ye ne üzülyüyorsun? Kapanacaktı. Açılması hata idi. Bir cemiyet hayatında hatalar olur. Fakat adım başında dönülmez. Türkiye yapıcılık devrindedir. Devlet otoritesine ve Avrupalı kafaya muhtaçtır.....”¹⁵²⁴ diyerek MP’nin kapatılmasının normal ve beklenen bir şey olduğunu ileri sürmüştü.

MP’nin, Sulh Ceza Mahkemesi kararıyla kapatılması, ülkedeki herhangi bir siyasi partinin, Türkiye’deki herhangi bir Sulh Ceza Mahkemesinin tek hakimi tarafından bir çıkış noktası bırakılmayacak şekilde kapatma yolunu açmıştı.¹⁵²⁵ Yani parti kapatmak artık çok kolay ve zahmetsiz bir eylem olarak algılanmıştı. CHP bu olaydan tedirginlik duymuş olacak ki hem MP’nin kapatılmasını uygun görmedi hem de aynı akıbete uğramamak için İnönü, Genel Kurulu toplayarak “Siyasi Partiler Kanunu Tasarısı” hazırlayarak, MP’nin durumuna düşmekten kurtulmak istemişti. Ancak DP çoğunluğundaki Meclis buna geçit vermemişti.¹⁵²⁶

DP’nin o an için işine gelmeyen yasa ileride kendisine de gerekeceğini hiçbir zaman düşünmemişti.

DP’nin bu tavrını hata olarak algılayanlar da vardı. Tekin Erer, bu durumu şu şekilde değerlendirmişti.

“DP’nin iktidara gelişinden sonra ilk büyük hatası, MP’nin kapatılmasına musahama göstermiş bulunmasıdır. Türkiye’de çok partili hayat başladıktan sonra kapatılan ilk büyük parti MP’dir. Bir gece içerisinde 20.000 parti tabelasının indirilmesi çok partili hayata vurulmuş bir darbe olarak tarihe geçecektir.

DP, parti kapatmak çığırını açmakla, binde bir ihtimalle de olsa, kendi başına da böyle bir felaket gelebileceğini hesaba katmamıştır. Nitekim 27 Mayıs ihtilalinden sonra DP’de tıpkı MP’de olduğu gibi Sulh Mahkemesinin kararı ile kapatılmış bulunması, tarihin hata kabul etmeyen acı derslerinden biri olmuştur. Eğer, MP bu kadar rahat ve kolaylıkla sadece iki buçuk liraya mahkum edilmek surtiyle kapatılmasaydı, eminim ki DP’de ihtilalin bütün otoriter kudretlerine rağmen bu kadar endişesiz feshedilmeyecekti. Bu hadise yalnız MP’nin kapatılmasıyla kalmamış, Türkiye’de siyasi parti kapatılabilir diye bir ananenin yerleşmesine de amil olmuştu.”¹⁵²⁷

Siyasi partilerin kapatılması, bir takım sorunları da beraberinde getiriyordu. Kapatılan partiler yerine yeni partiler ve kadrolar hedefliyor, ancak beklenen verimi, sonucu verdiği de beklenemezdi. Demokratik yaşamın ayrılmaz bir parçası olan siyasi partiler, uzun soluklu bir yaşamı olması halinde demokrasiye faydası olacağı bilinen bir gerçek olmasından dolayı, siyasal rejimler dahil, her kurum yaşadığı ölçüde güçlenir ve kendisini topluma kabul ettirir.

¹⁵²⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, (Haz: Zeynep Kerman), *Tanpınar’ın Mektupları*, Dergah Y., İstanbul, s.197

¹⁵²⁵ Şevket Süreyya Aydemir, *II. Adam*, a.g.e., s.116

¹⁵²⁶ Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., s.117

¹⁵²⁷ Tekin Erer, a.g.e., s.153

Çeşitli nedenlerle kapatılan, kadroları yeniden oluşan, geçmiş tecrübeleri yaşamamış her yeni kadro, eski hataları tekrarlayabileceği düşünüldüğünde, güçsüz, gelenekleri oluşmamış, tecrübeli kadrolara sahip bulunmayan partilerle güçlü bir demokrasi kültürü oluşturulması da beklenemez.¹⁵²⁸

DP'nin, MP'ye bu şekilde davranmasının nedenlerinden biri de MP'nin ciddi bir rakip olması görüşü idi. DP, CHP'yi pek de ciddiye aldığı söylenemezdi. DP çevrelerinde MP oyları, DP'nin oylarına ortak olacağı ve bu durumdan da en çok CHP'nin faydalanacağı görüşü yaygındı. MP'nin kapatılması bu yönden DP'ye çok önemli avantajları olacağı yorumları yapılmıştı. CHP açısından da rakip olan aynı görüşlü iki güçlü parti ile uğraşmaktansa, tek parti ile uğraşması çok daha cazip bir durumdu. Önceleri MP'ye destek olmuş fakat sonra ani bir kararla DP ile görüş birliğine gittiği iddia edilmişti.¹⁵²⁹

DP-CHP görüş birliği iddiasını güçlendiren olay, Faik Ahmet Barutçu ile Refik Koraltan görüşmesi ile ispatlanmış oluyordu. Barutçu 14 Ocak 1953 günü Refik Koraltan'la görüşmüş ve alınan ortak karar; ülkenin bir kaosa sürüklenmemesi, Moskova'ya hizmet etmemek için bir cephe oluşturması şeklinde olmuştu. Ahmet Barutçu, bu durumu anılarında şu şekilde açıklamıştı: *"CHP vatan severlerin partisidir. Komünistlerle katiyen birleşemez. İrtica ile birleşemez. O halde iki parti iki tabii müttefiktir. Beraber iki partili bir cephe. Ne MP'de ne de diğerlerinde hayır vardır. Şimdi, bu yolu tecrübe edeceğiz."*¹⁵³⁰

MP kapatılmasından sonra, MP'lilerin bir kısmı DP ve CHP'nin kucak açmasıyla, bu partilere geçmişlerdi.¹⁵³¹

MP, Şubat 1954 tarihinde feshedilmesinden sonra Osman Bölükbaşı tarafından, MP'nin bir devamı olan Cumhuriyetçi Millet Partisi kurulmuştu.¹⁵³² Bölükbaşı, anti inkılapçıları tasviye ettiği yeni partisiyle, 1954 seçimlerinde 480.000 oy almış ve beş milletvekili çıkarmıştı.¹⁵³³

¹⁵²⁸ Ahmet Taner Kışlalı, "Siyaset Bilimi", 7.Baskı, İmge Y.E., 1999, Ankara, s.250

¹⁵²⁹ Tekin Erer, a.g.e., s.154

¹⁵³⁰ Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Hatıralarım*, 21. Yüzyıl Y., 2001, Ankara, s.1252-1253

¹⁵³¹ Tekin Erer, a.g.e., s.155

¹⁵³² Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Y., 1996, İstanbul, s.340

¹⁵³³ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hil Y., 2.B, 1996, İstanbul, s.61

SONUÇ

Mareşal Fevzi Çakmak'ın siyasi hayatı 12 Ocak 1944 yılında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından emekli edilmesi ile başladığı söylenebilir. Mareşal emekli edildiğinde büyük bir hayal kırıklığı yaşamış ve emekli edilmesinde tek sorumlu olarak İsmet İnönü'yü görmüştür.

İsmet İnönü, Mareşal gibi toplumda büyük saygınlığı olan bir şahsiyeti CHP saflarından siyasete davet etmiş, ancak Mareşal İnönü'ye olan kırgınlığından olacak ki, bu teklifi red etmiş ve siyasete sıcak bakmadığını belirtmiştir.

1946 da çok partili hayatın başlamasıyla kurulmuş olan DP'de Mareşal'in saygınlığından istifade etmek maksadıyla Celal Bayar'ın, Mareşal'i bizzat kendisi ziyaret etmiş ve kendisini DP saflarında görmek istediğini iletmıştır. Daha sonra Milletvekili ve gazeteci olan Cihad Baban'da Celal Bayar'ın isteklerini Mareşal'e iletmış; bunun üzerine İnönü'ye olan kırgınlığının yanı sıra onun karşısında yer alma ve ayrıca Cumhurbaşkanı olabilme fırsatını yakalayabilme düşüncesiyle, DP listesinden bağımsız aday olmaya ikna edilmiştir.

Mareşalin siyasi hayatı, hayal kırıkları içerisinde geçmiştir. İlk başarısızlığı ise İnsan Hakları Cemiyeti girişimidir. Zekeriya Sertel ve arkadaşları Mareşal'i kolayca ikna ederek solculuğuyla bilen İnsan Hakları Cemiyeti'ne başkan yapmışlardır. Solculuğa karşı mesafeli olan Mareşal iyi niyetle, insani duygularla bu cemiyetin başkanı olmayı kabul etmiş ve bu davranışı toplumda şaşkınlık uyandırınca, yine onu siyasete ikna eden Cihad Baban'ın gayretleri ile bu cemiyet'ten istifa etmiştir.

Görüldüğü gibi, o zamana kadar siyaset ile ilgilenmemiş olan Mareşal, etki altında kalıyor ve yönlendirilebiliyordu. Fakat siyasete ısınan ve siyasetini İnönü ve CHP karşıtı bir çizgiye oturtan Mareşal Fevzi Çakmak, tekliflere açık gözüküyordu. Bundan böyle teklif CHP'den gelirse red, muhalefetten gelirse kabul demektir. Nitekim CHP'den gelen teklifi red etmiş ve DP'nin teklifini kabul etmişti.

Mareşal, CHP'ye karşı katı muhalefet uygulayacağını açıklayan MP'nin kurucusu olmayı kabul etmiştir. MP Ona, İnönü, CHP ve DP'ye karşı katı muhalefet etme olanağı sağlamıştı. Yurt gezilerinde ve gazetelere verdiği demeçlerde, CHP ve İnönü'ye çatmayı ihmal etmemiştir.

Mareşal'in MP deki siyasi yaşamı çok uzun sürmemiş, MP'nin 1950 seçimlerine girmesine az bir zaman kala vefat etmiştir. Mareşal'in cenaze töreni bazı kesimlerce de istismar edilmiş ve olaylar çıkarılmıştı. Mareşal'in cenaze törenine beklenenin üzerinde katılım olmuş, fakat istenmeyen bazı gösteriler ve olaylar yaşanmıştı. Olayların çıkış nedeni CHP iktidarının Mareşal Fevzi Çakmak'ın vefatından dolayı milli yas ilan etmemesiydi. MP, Mareşal Fevzi Çakmak'ın kişiliği ile özleştirilmiş bir parti görünümünde idi. Ölümünden sonra kan kaybetmeye başlamış ve ilk seçimi olan 1950 seçimlerinde büyük başarısızlığa uğramıştı. Bu seçimlerde Fevzi Çakmak hayatta olsa idi, MP açısından seçimlerin nasıl sonuçlanacağı kestirmek zor olmakla birlikte çok daha fazla milletvekili çıkarabilme ihtimalinden söz edilebilirdi. Fakat yine de iktidara gelemezlerdi. Çünkü halk CHP iktidarına son vermek istiyordu ve bunu yapabilecek parti olarak da DP'yi görmüştü. MP'nin 1950 seçimlerinde başarısızlığı birkaç nedene bağlanabilir. Mareşal'in seçim arifesinde ölümü birinci neden olarak ele alınırsa, zaman zaman kişisel çekişmelerin sınırını aşmayan sert muhalefet ikinci neden olarak düşünülebilir. Son olarak da halka umut vaad eden bir değişim programı ortaya koyamamasıdır.

1950 seçimlerindeki büyük hayal kırıklığından sonra parti özleştirme sürecine girmiş ve uzlaşmacı siyaset kararı almıştı. Bu nedenle basın yayın ile olan gerginliği giderme yoluna gitmişlerdi. Ancak daha sonra partide öz eleştiri yerini iç kavgalara bırakmış hatta Atatürk'ün geçici mezarına çelenk koyma dahi parti içerisinde tartışma konusu olabilmıştı. Bu iç hesaplaşmalar sonucunda partideki İnkılapçı kanat tasfiye edilmiş ve parti tamamen radikal hale gelmişti. Kendilerince hukuki yapının değiştirilmesi gerektiği, örneğin *Mecelle*, gibi geriye dönüş anlamı taşıyan ileri boyuttaki ısrarcı çalışmaları neticesinde parti 1954 yılında Ankara Sulh Mahkemesi kararı ile irticai nedenlerden dolayı kapatılmıştı.

Bu uygulama siyasi partilerin kapatılma yolunu açabileceği endişesini yaratmış ve eleştirilere neden olmuştu. Özellikle CHP İnkılapların uygulayıcısı bir parti olmasına rağmen, MP'nin kapatılmasını eleştirmesiyle dikkat çekmişti.

MP, Türk Siyasal tarihinde ilk kapatılan parti olmadığı gibi son parti de olmayacaktı. Şu da bir gerçek ki siyasal partiler kapansa veya kapatılsa da başka bir isim altında siyasal hayata devam etmesi olagelen bir gerçekliktir. Nitekim MP kapatıldıktan kısa bir süre sonra, CMP (Cumhuriyetçi Millet Partisi) adı altında kurulan bir parti ile Türk Siyasal hayatında varlığını sürdürmüştü.



KAYNAKÇA

- Ağaoğlu , Samet , **Siyasi Günlük**, (Haz. Cemil Koçak), İletişim Y, İstanbul, 1992
- Ağaoğlu , Samet , **Siyasi Günlük, D.P. Kuruluşu**, (Haz. Cemil Küçük), İletişim Y., İstanbul, 1992
- Ahmad , Feroz , **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, (Çev: Ahmet Fethi), 2.B, Hil Y, İstanbul, 1996
- Ahmad , Feroz , **Modern Türkiye 'nin Oluşumu**, (Çev.Yavuz Aldoğdu), Kaynak Y, 2.B, İstanbul, 1999
- Ahmad Feroz Ahmad ve Bedia Turgay , **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**, Bilgi Y.E, İstanbul, 1976
- Akal , Emel , **Tustav**, Yüzyıl Y, İstanbul, 2002
- Akkerman , N.Cevat , **Demokrasi ve Türk Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar**, Ulus B, Ankara, 1950
- Akşin , Sina , **İstanbul Hükümetleri Ve Milli Mücadele**, İstanbul Cem Yayınevi
- Ali , Kılıç , **Atatürk'ün Son Günleri**, Sel Y., 1955, İstanbul
- Ali , Kılıç , **Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor**, İstanbul, Sel Y., 1955
- Altuğ , Yılmaz , **Türk İnkılap Tarihi**, 8.B, Çağlayan K, İstanbul, 1997
- Aralav , S.İ. , **Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları**, C.I, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 1997
- Arıkoğlu , Damar , **Hatıralarım**, İstanbul, Tan Gazeteleri ve Matbaası, 1961
- Armaoğlu , Fahir , **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, T.İş Bankası Y, Ankara, 1985
- Atatürk , Mustafa Kemal , **Nutuk (Söylev)**, C.II, 3.B,TTK. Y, Ankara, 1989
- Atay , Falih Rıfkı , **Çankaya**, Bates Y.E, İstanbul, 1998
- Atay , Falih Rıfkı , **Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri ve 19 Mayıs**, Cumhuriyet K, 1999
- Avcioğlu , Doğan , **Milli Kurtuluş Tarihi**, C.I. Tekin Y.E. İstanbul 1998
- Avcioğlu , Doğan , **Milli Kurtuluş Tarihi**, C.II, İstanbul, Tekin Y.E, 1997

- Aydemir , Şevket Süreyya , **Tek Adam**, C II, 17. B, İst, Remzi K.E., 1999
- Aydemir , Şevket Süreyya , **İkinci Adam**, C.II, 7.B, Remzi K.E, İstanbul, 1999
- Aydemir , Şevket Süreyya , **İkinci Adam**, C.III, 7.B, Remzi K.E, İstanbul, 1999
- Baban , Cihad , **Politika Galerisi**, Remzi K.E, İstanbul, 1970
- Banoğlu , Niyazi A. , **Atatürk**, Güzen Y. 2.B, İstanbul, 1981
- Barutçu , Faik Ahmet , **Siyasi Anılar**, Milliyet Y, İstanbul, 1997
- Barutçu , Faik Ahmet , **Siyasi Hatıralar**, C.II, 21.Yy. Yayınları., Ankara, 2001
- Başgil , Ali Fuat , **Demokrasi ve Hürriyet**, Hür Fikirleri Yayma Cem. Y, İstanbul, 1949
- Başgil , Ali Fuat , **Din ve Laiklik**, Yağmur Y, İstanbul, 1991
- Bayur , Y.Hikmet (Derleyen: Ali Rıza Cihan) , **Atatürk'ün Hayatı ve Eseri**, Güven B, Ankara, 1963
- Berkes , Niyazi , **Siyasi Partiler: İngiltere, Fransa ve Amerika**, İstanbul, 1946
- Bıyıkoğlu , Tevfik , **Atatürk Anadolu'da 1919-1921**, Kent B.E. Ekim 1981
- Biren , Mehmet Tevfik (Haz: F.Rezan Hürmen) , **II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları**, Arma Y, İstanbul, 1993
- Borak , Sadi , **Atatürk Gizli Oturumlardaki Konuşmaları**, 3.B. Kaynak Y.E. İstanbul, 2002
- Borak , Sadi , **Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk**, Kitapçılık Tic. Y, İstanbul, 1966
- Bozdağ , İsmet , **Nutuk Öncesi**, Tekin Y, 2.B, İstanbul, 1998
- Bozdağ , İsmet , **Devlet Kavgası**, Tekin Y, 3.B, İstanbul, 2000
- Boztepe , Fevzi , **Hür Ufuklara Doğru**, 2.B, İstanbul, 1952
- Cebesoy , Ali Fuat , **Kuva-i Milliye'nin İç Yüzü**, Temel Y.E., Mayıs 2002, İstanbul
- Cebesoy , Ali Fuat , **Milli Mücadele Hatıraları**, Temel Y.E., İstanbul, 2002
- Cebesoy , Ali Fuat , **Moskova Hatıraları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Y, Ankara, 1982

- Cihan , Ali Rıza , **İsmet İnönü'nün T.B.M.M.'deki Konuşmaları (1920-1973)**, C.II, T.B.M.M. Y,Ankara, 1993
- Coşar , Ömer Sami , **Milli Mücadele Basını**, Gazeteciler Cemiyeti Y,
- Çakmak , Adnan , "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları", Hürriyet Gazetesi,18 Nisan-18 Mayıs1975
- Çıkar , Mustafa , **Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu**, İş Bankası Y., 2.B, 1998
- Çoker , Fahri , **Türk Parlamento Tarihi**, Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönemi, (1919-1923), C.I,T.B.M.M. Vakıf Yayınları
- Danışman , Hasan Basri , **Artçı Diplomat**, Arba Y, İstanbul, 1998
- Demirbaş , Bülent , **Anadolu İnkılabı, Milli Mücadele Anıları Miralay Mehmet Arif Bey**, 2.B., İstanbul, Arba Y.E., 1992
- Ekinci , Necdet , **II. Dünya Savaşından Sonra Çok Partili Hayata Geçişte Dış Etkenler**, Toplumsal Dönüşüm Y, İstanbul, 1997
- Erer , Tekin , **Türkiye'de Parti Kavgaıarı**, 2.B, Tekin Y.E, İstanbul, 1966
- Erer , Tekin , **Türkiye'de On Yılın Mücadelesi**, İstanbul, 1964,
- Eroğlu , Hamza , **Atatürk, Hayatı Ve Üstün Kişiliği**, 3.B. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1997
- Eroğul , Cem , **Demokrat Parti**, 3.B, İmge Y.E, Ankara, 1998
- Ertürk , Hüsametlin (Yazan:S.NafizTansu) , **2. Devrin Perde Arkası**, İstanbul, Hilmi K.E., 1957
- Esengil , Kenan , **Milli Mücadele Hıyanet Yarışı**, Ulusal Y, Ankara, 1969
- Fersoy , O. Cemal , **Adnan Menderes**, 2.B, Ilun Y, İstanbul, 1978
- Gencan , Tahir Nejat , **Dilbilgisi**, Kanaat Y., 27.B., İstanbul, 1992
- Gerede , Hüsrev (Hz: Sami Önal) , **Hüsrev Gerede'nin Anıları**, İstanbul, Literatür Y., 2002
- Goloğlu , Mahmut , **Demokrasiye Geçiş (1946-1950)**, Kaynak Y., İstanbul, Ağustos 1982
- Gök , Hayrullah , **Mareşal Fevzi Çakmak'ın Askeri Ve Siyasi Faaliyetleri**, (1876-1950), Ankara, Genelkurmay B.E.,1997
- Gökbilgin , Tayyib , **Milli Mücadele Başlarken**, I.C, TTK, Ankara, 1959
- Gönlübol , Mehmet -Cem Sarar , **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1935)**, 9.B, Ankara, Siyasal K.E, 1996

- Gülcan , Yılmaz , **Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1946)**, İstanbul, Alfa Y, 2001
- Gün , Fahrettin , **Din-Siyaset ve Laiklik (1948-1954)**, Beyan Y, İstanbul, 2001
- Gündüz , Asım (Hz: İhsan , **Hatıralarım**, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1973
, İlgar)
- Güneş , İhsan , **Birinci T.B.M.M.'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, Ankara,
, T.İş Bankası Y., 1997
- Gürkan , Nilgün , **Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın, İletişim Y**, İstanbul,
, 1998
- Harris , George S. (Çev: Enis , **Türkiye 'de Komünizmin Kaynakları**, İstanbul, Boğaziçi
, Yedek) , Y.,1975
- Heper , Metin , **İsmet İnönü**, İstanbul, Tarih Yurt Vakfı Y, 1999
- Hatemi , Nilüfer , **Fevzi Çakmak ve Günlükleri**, YKY., 2001, İstanbul
- Himmetoğlu , Hüsnü , **Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları**, İstanbul, Ülkü
, Matbaası, 1975
- İğdemir , Uluğ , **Sivas Kongresi Tutanakları**, 3.B, TTK, Ankara, 1999
- İlhan , Atila , **Allahın Süngüleri**, İş Bankası Y, İstanbul, 2002
- İnan , Afet , **T.C. ve Türk Devrimi**, T.T.K, 4.B, Ankara, 1998
- Jaeschke , Gotthard (Çev: Cemal , **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, TTK, Ankara, 1999
, Köprülü)
- Jaeschke , Gotthard (Çev: Cemal , **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (Mondros'tan Mudanya'ya**
, Köprülü) , Kadar), I.C, TTK, Ankara, 1989
- Jaeschke , Gotthard (Çev: Cemal , **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (Mudanya Mütarekesinden**
, Köprülü) , 1923 Sonuna Kadar), I.C, TTK, Ankara, 1989
- Kabasakal , Mehmet , **Türkiye'de Siyasi Parti Örgütlenmesi**, Tekin Y, İstanbul
- Kaçmazoğlu , H.Bayram , **Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları**, Birey Y,
, İstanbul, 1988
- Kandemir , Feridun , **Atatürk'ün Kurduğu T.K.P. ve Sonrası**, Yakın Tarihimiz Y,
, İstanbul
- Kandemir , Feridun , **Siyasi Dargınlıklar**, C.I-IV, Ekincigil Y, İstanbul, 1955
- Kansu , Mazhar Müfit , **Erzurumdan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, C.II, 4.B.
, TTK. Y.E, Ankara, 1997
- Karabekir , Kazım , **İstiklal Harbimiz**, Mert Y.E., İstanbul, 1998

- Karaosman oğlu , Yakup Kadri , **Politikada 45 Yıl**, 2.B, İletişim Y, 1999
- Karpat , Kemal , **Türk Demokrasi Tarihi**, Afa Y, İstanbul, 1996
- Kırçak , Çağlayan , **Cumhuriyetten Günümüze Gericilik**, C.I-III, Cumhuriyet K, İstanbul, 2001
- Kışlalı , Ahmet Taner , **Siyaset Bilimi**, VII.Baskı, İmge Y.E., 1999, Ankara
- Kinross Lord (Çev: Necdet Sander) , **Atatürk, Bir Milletın Yeniden Doğuşu**, Sander Y., 8.B, 1981, İstanbul
- Koçak , Cemil , **Türkiye 'de Milli Şef Dönemi**, C.II, İletişim Y, İstanbul, 1996
- Koçak , Cemil , **Türkiye Tarihi**, C.IV, 5.B, 1997, İstanbul, Cem Yayınevi
- Koçak , Cemil , **Türk-Alman İlişkileri 1923-1939**, TTK. Y, Ankara, 1991
- Kongar , Emre , **Atatürk Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından**, 5.B., İstanbul, Remzi K.E., 1999
- Kongar , Emre , **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi K.E, İstanbul, 2001
- Konyar , Hürriyet , **Ulus Gazetesi, CHP ve Komünist İlkeler**, Bağlama Y, İstanbul, 1999
- Kurat , Nimet Akdes , **İstiklal Savaşında Komünizm Faaliyetleri**, Yeni Y, İstanbul, 1966
- Kurat , Nimet Akdes , **Türkiye ve Rusya: XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri(1798-1919)**, A.Ünv.Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Y, Ankara, 1970
- Külçe , Süleyman , **Mareşal Fevzi Çakmak**, C.II, Cumhuriyet Matb., İstanbul, 1953
- Külçe , Süleyman , **Firzovik Toplantısı ve Meşrutiyet**, İzmir, 1944
- Lewis , Bernard , **Modern Türkiye'nin Doğuşu** (Çeviri: Metin Kıratlı),8.B,Ankara, TTK.Y, 2000
- Lewis , Bernard , **“Demokrasinin Türkiye Serüveni”**, 2.B, Yapı Kredi Y, İstanbul, Mart 2003
- Mumcu , Uğur , **40'ların Cadı Kazanı**, 14.B, Tekin Y.E, İstanbul, 1995
- Nadi , Yunus , **Çerkes Ethem Kuvvetlerinin İhaneti**, İstanbul, Sel Y. 1955
- Nadi , Yunus , **I. Türkiye Büyük Millet Meclisi**, İstanbul
- Nutku , Emrullah , **D.P. Neden Çöktü ve Politikada Yitirdiğim Yıllar**, Fakülteler Matb.,İstanbul, 1979

- Omur , Sinan , **Büyük Mareşal Fevzi Çakmak'ın Askeri Dehası, Siyasi Hayatı**, Sinan Matbaası, İstanbul, 1962
- Onar , Mustafa , **Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları**, C.II, Ankara, Kültür Bakanlığı Y, 1995
- Oran , Baskın , **Türk Dış Politikası (1919-1980)**, C.I, 5.B, İletişim Y, İstanbul, 2002
- Öner , Kenan , **Öner ve Yücel Davası**, İstanbul, 1947
- Öz , Baki , **Atatürk'ün Anadolu'ya Gönderiliş Olayının İç Yüzü II**, Cumhuriyet K.E, İstanbul, 2000
- Özakman , Turgut , **Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Kongresi**, Bilgi Y, Ankara, 1999
- Özalp , Kazım , **Milli Mücadele 1919-1922**, 4.B, C.I, TTK.Ankara 1998
- Özalp , Kazım -Teoman Özalp , **Atatürk'ten Anılar**, İş Bankası Y., Ankara, 1992
- Özdemir , Hikmet , **Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Ordunun Olağan Dışı Rolü**, İstanbul, İz Y.,1994
- Paşa , Ahmet Vefik , **Lehçe-i Osmani**, TDK. Y., Ankara, 2000
- Polatkan , Salih , **Askeri Ve Siyasi Yönleri İle Marş. Fevzi Çakmak**, 1981, Özsöz B.Y. Şti.
- Sayılgan , Aclan , **Türkiye'de Sol Hareketler (1871-1972)**, İstanbul, Hareket Yayınları
- Sayılgan , Aclan , **Solun 94 Yılı (1871-1965)**, Ankara,1968
- Selçuk , İlhan , **Yzb.Selahattin'in Romanı**, C.II., 4.B, Remzi K.E., İstanbul, 1987
- Selek , Sebahattin , **Anadolu İhtilali**, İstanbul, C.I. 1987
- Selek , Sebahattin , **M. Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı**, İstanbul, Örgün Yayınları C.1.,2.B, 1982
- Sencer , Muzaffer , **Türkiye 'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri**, May Y, İstanbul, 1974
- Sertel , Zekeriya , **Hatırladıklarım (1905-1950)**, Yaylacık Matb., İstanbul, 1968
- Sertoğlu , Mithat , **Tarihten Sohbetler**, TTK, Ankara, 1994
- Sevgen , Nazmi , **Celal Bayar Diyor ki (1920-1950)**, İstanbul, 1951,

- Sonyel , Salahi R. , **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C.I., 3.B, TTK. Y.E., Ankara, 1995
- Sonyel , Salahi R. , **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye'deki Eylemleri**, TTK, Ankara, 1995
- Soyak , Hasan Rıza , **Atatürk'ten Hatıralar**, C.2, 1974, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Soydan, Atay , Mahmut, Falih Rıfki , **Atatürk'ün Anıları**, Bilgi Y.E., Ankara, Şubat, 1982
- Şahingiray , Özel , **Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri (1946-1950)**, Doğu Ltd. Matbaası, Ankara, 1956
- Şapolya , Enver Benhan , **Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi**, Berkalp K., Ankara, 1944
- Şimşir , Bilal , **Ankara, Bir Başkent'in Doğuşu**, Ankara Bilgi Y.E. 1998
- Şimşir , Bilal , **Atatürk'ün Hastalığı**, Ankara, TTK.Y, 1988
- Şimşir , Bilal , **Malta Sürgünleri**, Ankara, Bilgi Yayınevi
- Şimşir , Bilal , **Ankara, Bir Başkent'in Doğuşu**, Bilgi Y.E, Ankara, 1988
- Tanpınar , Ahmet Hamdi (Haz: Zeynep Kerman) , **Tanpınar'ın Mektupları**, Dergah Y., İstanbul
- Teçiz , Erdoğan , **100 Soruda Siyasi Partiler**, Gerçek Y., İstanbul
- Tevetoğlu , Fethi , **Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler**, Ankara, 1967
- Tevetoğlu , Fethi , **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, TTK. Y, 2.B, Ankara, 1991
- Toker , Metin , **Tek Partiden Çok Partiye**, Milliyet Y, İstanbul, 1970
- Toker , Metin , **Türkiye Üzerinde 1945 Kabusu**, Alfa Y. 1.B., Ankara, 1971
- Toprak , Mehmet , **Kültür Dergisi Makaleler Bibliyografyası (1977-1994)**, Kültür Y, 1997
- Tökin , Furuzan Hüsrev , **Türkiye'de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi (1839-1965)**, İstanbul, Elif Y, 1965
- Tunaya , Tarık Zafer , **Türkiye 'de Siyasi Partiler (1859-1952)**, İstanbul, 1952
- Tunaya , Tarık Zafer , **İslamcılık Akımı**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Y., 1.B., İstanbul, 2003
- Tunçay , Mete , **T.C. Tek Parti Yönetiminin Kurulması**, 3.B, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Y, 1999

- Tunçay , Mete , **Türkiye'de Sol Akımlar**, C.I, 2.B, Ankara, Bilgi Y.E, 1967
- Türkgeldi , Ali Fuat , **Görüp İştiklerim**, TTK. Y, Ankara, 1951
- Uluğ , Naşit , **Halifelüğün Sonu**, T.İş Bankası Kültür Y. İstanbul, 1975
- Uluğ , Naşit , **Hemşerimiz Atatürk**, 2.B. T.İş Bank. Kültür Yayınları, İstanbul, 1973
- Uluğ , Naşit , **Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı**, İst. Milliyet Y.E. 1973
- Ünal , Muhittin , **Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kur. Sav. Anıları**, Cem.Y.E. 2.B.,İstanbul, Nisan 2002
- Ünder , Hasan , **“Atatürk İmgesinin Siyasal Yaşamdaki Rolü”**,Modern **Türkiye’de Siyasal Düşünce**, C.II, “Kemalizm”, İletişim Y.E, 2001, İstanbul
- Ünsal , Artun , **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)**, İstanbul, 2002
- Uran , Hilmi , **Hatıralarım**, Ankara, 1959
- Us , Asım , **Asım Us’un Hatıra Notları**, Vakıf Matb. İstanbul, 1966
- Volkan, İtzkowitz , Vamık D.Norman , **Ölümsüz Atatürk**, Bağlam Y, İstanbul, 1998
- Weisband , Edward , **II. Dünya Savaşında İnönü'nün Dış Politikası**, (Çev. M.Ali Kayabal), Cumhuriyet Y, İstanbul, 2000
- Yalçın , Durmuş (ve diğerleri) , **T.C. Tarihi**, C. I., 2. B, Atatürk Arş. Mrk. ,Ankara, 2002
- Yalçın , Hüseyin Cahit , **Hakikatler Karşısında**, C.IV, Ankara, 1947
- Yalçın , Hüseyin Cahit (Haz: Rauf Mutluay) , **Siyasal Anılar**, İş Bankası Y, İstanbul, 1976
- Yalçın , Hüseyin Cahit (Haz:O.S.Kocahan oğlu) , **İttihatçıların Gizli Mektupları**, Temel Y, İstanbul, İstanbul, 2002
- Yalman , Ahmet Emin , **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, C.IV, (1945-1950), İstanbul, 1970
- Yavuz , Ünsal , **Atatürk, İmparatorluktan Milli Devlete**, TTK, Ankara, 1999
- Yeşilyurt , Süleyman , **Atatürk-İnönü Kavgası**, Hiv Y, 2.B, Ankara, 2001
- Yeşilyurt , Süleyman , **Zirvedekiler ve Unutulanlar**, Hiv Y, Ankara, 2001
- Yılmaz , Ejder , **Hukuk Sözlüğü**, 4.B., Yetkin Y., Ankara, 1992

- Yurdakul , Yurdakul , Atatürk'ten Hiç Yayınlanmamış Anılar, Aksoy Y, İstanbul, 1999
- Yücel , M.Serhat , Demokrat Parti, 3.B, Ülke K, İstanbul, 1998

MAKALELER

- Akçakayalıoğlu, Cihat , “Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları ve Atatürk”, **Bellekten**, C.XL,
- “Kurtuluş Savaşı'nın Yüksek Askeri Yönetimi Atatürk Konferansları (1975-76)”, TTK.Y.,Ankara, 1983
- Akyüz, Hasan , “Mareşal'e Açık Mektup”, **Atom Gazetesi**, 28 Mayıs 1948
- Aldoğan, Sadık , “Oh Ne Güzel Oldu”, **Kudret Gazetesi**, 18 Mayıs 1950
- “Yazıklar Olsun”, **Kudret Gazetesi**, 14 Aralık
- “Zıvanadan Çıktılar”, **Akın Gazetesi**, 1 Nisan 1948
- “12 Temmuz ve Manası”, **Kudret Gazetesi**, 12 Temmuz 1948
- “Bizim Hissemiz Şeref, Onları Nefret”, **Kudret Gazetesi**, 16 Nisan 1950
- “Büyük Kongre Delegelerine Açık Mektup”, **Kudret Gazetesi**, 17 Haziran 1950
- “İnönü ve CHP için Bu Memlekette Hesap Vermekten Başka İş Kalmamıştır”, **Kudret Gazetesi**, 25 Mayıs 1950
- “MP Felsefesi”, **Kudret Gazetesi**, 21 Temmuz 1948
- “MP'nin Dış Politikası”, **Kudret Gazetesi**, 5 Haziran 1950
- “Ordu ve Politika”, **Kudret Gazetesi**, 13 Şubat 1950
- “Ölmek Var, Dönmek Yok”, **Kudret Gazetesi**, 19 Mayıs 1950
- “Yeni Durum Karşısında MP”, **Kudret Gazetesi**, 18 Mayıs 1950
- “Din Müesseselerinin İstiklalini Tanımayan Zihniyet”, **Kudret Gazetesi**, 11 Ocak 1949

		“Dış Politikamıza Dair”, Kudret Gazetesi , 18 Mart 1949
		“Türkiye Bir Pakta Girmeli mi?”, Kudret Gazetesi , 26 Mart 1949
		“Sahte Laikler Bize Mürteci Diyor”, Kudret Gazetesi , 17 Nisan 1950
Arslan,	Esat,	“Refah Faciasının 60. Yıl Dönümünde KHO 1941 Mezunları 16 Şehidimiz”, Silahlı Kuvvetler Dergisi , Ekim 2001, Sayı 370, Ankara
Atay,	Falih Rıfkı,	“Mareşal Ayrılırken”, Ulus Gazetesi , 13 Ocak 1944
Atlan,	Cahit,	“Atatürk ve MP”, Vatan Gazetesi , 6 Ekim 1952
Bardakçı,	Murat ,	“Fevzi Çakmak Nakşibendi miydi?”, Hürriyet Gazetesi , 26 Ağustos 2001
Bayur ,	Hikmet,	“Sadık Aldoğan’ın Tutuklanması”, Kudret Gazetesi , 6 Mayıs 1950
		“12 Temmuzun Faydaları”, Akın Gazetesi , 8 Temmuz 1948
		“1950 Modelli Demokrasi, Hafiyelik, Dalkavukluk, Baskıcılık”, Kudret Gazetesi , 8 Ekim 1950
		“74 Yıl Sonra”, Kudret Gazetesi , 9 Nisan 1950
		“Anlayışsızlıklar, Samimiyetsizlikler, Cesaretsizlikler”, Kudret Gazetesi , 17 Şubat 1949
Bayur ,	Hikmet ,	“Atlantik Misakına Alınmayışımız”, Kudret Gazetesi , 17 Eylül 1950
		“Atlantik Misakına Alınmayışımız”, Kudret Gazetesi , 22 Eylül 1950
		“Belediye Seçimleri Dolayısıyla”, Kudret Gazetesi , 27 Ağustos 1950
		“Bütçe Tartışmaları”, Kudret Gazetesi , 21 Şubat 1951
		“Cumhurbaşkanı’nın Onur Kırıcı Söylevi”, Kudret Gazetesi , 2 Kasım 1947
		“D.P. ve Muvazaa”, Akın Gazetesi , 15 Nisan 1948
		“İçişleri Bakanının Söylevi”, Kuvvet Gazetesi , 31 Ocak 1947
		“Kaynağı Sefalet Olan İki Tehlike”, Kudret Gazetesi , 8 Şubat 1949
		“Kore Meselesi ve Başbakan’ın Sözleri”, Kudret Gazetesi , 30 Temmuz 1950

- “Kore’ye Türk Askerinin Gönderilmesi”, **Kudret Gazetesi**, 27 Temmuz 1950
- “Manasız Hücumlar”, **Kudret Gazetesi**, 27 Mayıs 1948
- “Mareşal ve C.H.P.’nin Tabiyesi”, **Kuvvet Gazetesi**, 2 Şubat 1947
- “Yeni Parti Lüzumlu ve Faydalı mıdır?”, **Akın Gazetesi**, 13 Mayıs 1948
- “Yeni Parti”, **Vatan Gazetesi**, 21 Temmuz 1948
- “MP Liderinin Görüşü”, **Kudret Gazetesi**, 29 Haziran 1949
- “Birleşme”, **Kudret Gazetesi**, 6 Temmuz 1949
- “Mustafa Suphi ve Milli Mücadele’ye El Koymaya Çalışan Başlı Dışarıda Akımlar”, **Bellekten**, C.XXXV, Ekim 1971
- Belge, Burhan, “1950 Seçimlerinin Tahlili”, **Ulus Gazetesi**, 10 Mayıs 1950
- Berkan, İsmet , “Türk Askerlerine İhtiyacımız Var”, **Radikal Gazetesi**, 23 Temmuz 2003
- Çaviş , Abdülaziz, “MP’yi Nasıl Yıkıyorlar”, **Sebilürresad**, C.VI, s.131, 1 Ağustos 1952
- Çetiner, N.Tuğrul , “Mareşal’e Açık Mektup”, **Atom Gazetesi**, 4 Haziran 1948
- Edip , Eşref, “MP Kongresi” **Sebilürreşad** C.IV, s.82, s.111, Haziran 1950
- Erer, Tekin, “Mareşal Çakmak’ın İki Genelgesi”, **Milli Kültür Dergisi**, Kültür Bakanlığı, C.I, Sayı I, Kasım 1976
- Erim, Nihat, “MP Nereye Gidiyor”, **Ulus Gazetesi**, 1 Temmuz 1953
- “Şaşırtmaca Gayretleri”, **Ulus Gazetesi**, 16 Temmuz 1953
- Fenik, Mümtaz Faik, “D.P.’ye Bir Komplo”, **Vatan Gazetesi**, 10 Şubat 1948
- “D.P.’yi Nasıl Yıkacaklar”, **Vatan Gazetesi**, 11 Şubat 1948
- “Komünist Tahrikleri ve Mareşal’in İsmi”, **Vatan Gazetesi**, 1 Şubat 1947
- “Komünist Tahrikleri”, **Vatan Gazetesi**, 31 Ocak 1947
- “Mareşal’in Cevabı”, **Vatan Gazetesi**, 7 Şubat 1947

- “Çeşme’de Verilen Karar”, **Vatan Gazetesi**, 22 Ağustos 1948
- Gün, Fahreddin, “MP’ye Göre; din, siyaset ve Laiklik (I)”, **Milli Gazete**, 25 Mart 1998
- “MP’ye Göre; din, siyaset ve Laiklik (II)”, **Milli Gazete**, 26 Mart 1998
- “Tanımsız iki umacı: Laiklik ve İrtica”, **Milli Gazete**, 28 Mart 1998
- Güneş, İhsan, “Büyük Taarruz ve Sonuçları”, X. Milli Egemenlik Sempozyumu, Afyon, 7 Mayıs 1996 T.B.M.M. Y, No:82
- Hatemi, Nilüfer, “Dedesı ve Babası Kadiri Tarikatı Mensubuydu”, **Milliyet Gazetesi**, 09 Eylül 2001
- Jaschke, Gotthard, “Büyük İnkılapçı Ve Diplomat Atatürk” V. Türk Tarih Kongresi, **Kongre Tebliğleri**, Ankara.(12-17 Nisan 1956)
- Kentli, Mustafa , “C.H.P.’nin Yeni Mücadele Teknikleri”, **Kudret Gazetesi** , 27 Temmuz 1948
- Kentli, Mustafa , “Muvazaa Cephesi Nasıl Kuruldu?”, **Kudret Gazetesi**, 30 Ağustos 1948
- “Türkiye’de Vicdan Hürriyeti”, **Sebilürreşad**, C.VI, sayı 149,(Nisan 1953), s.4.10
- Koloğlu, Orhan , “Atatürk’ün Genelkurmay Başkanı”, **Popüler Tarih Dergisi**, Nisan 2002
- Köprülü, Fuat , “Daha Açık Konuşalım”, **Kuvvet Gazetesi**, 31 Ocak 1947
- Ortaylı, İlber , “Çakmak Nasıl Biri?”, **Milliyet Gazetesi**, 9 Eylül 2001
- Öner, Kenan, “Kenan Öner Bayar’a Cevap Veriyor”, **Vatan Gazetesi**, 25 Ağustos 1948
- “Et ve Ekmek Meselesi”, **Akın Gazetesi**, 15 Nisan 1948
- Özçelik , Ayfer, “Maraşal Fevzi Çakmak”, **Milli Kültür Dergisi**, Nisan 1991
- Özdağ, Muzaffer, “Mareşal Fevzi Çakmak”, **Milli Kültür Dergisi**, Ağustos 1990
- Özdemir, Hikmet , “Mareşal Fevzi Çakmak’ın Cenaze Törenindeki Gösteriler Üzerine Amerikan ve İngiliz Yorumları”, XIV. Türk Tarih Kongresi, 9-13 Eylül 2002, Ankara
- Özgürel, Avni , “Okuryazarların Şeyhi”, **Radikal Gazetesi**, 02 Eylül 2001
- Safa, Peyami , “Ne Mevlüdü?”, **Ulus Gazetesi**, 22 Nisan 1950
- “Niçin mi Halk Partisi”, **Ulus Gazetesi**, 8 Mayıs 1950

“Seçim Anketleri”, **Ulus Gazetesi**, 18 Nisan 1950

Sebilürreşad , “Mühim Haberler”, C.VII, sayı 153, Haziran 1953

Sebilürreşad , “Nedir Bu Adamların Din İle Zoru ?”, C.VI, sayı 148

Sebilürreşad, “Allahü Ekber”, C.IV, sayı 76, Nisan 1950

Serik, Cemal , “Muğla’lı-Menderes Sendromu”, **Özgür Politika**, 10 Mart 2003

Seviğ, Vasfi Raşid , “MP’nin Kudreti”, **Kudret Gazetesi**, 6 Haziran 1950

“Atlantik Paktı ve Türkiye ”, **Kudret Gazetesi**, 3 Nisan 1949

Sökmensüer, Şükrü, Şükrü Sökmensüer’in Meclis Konuşmasının Broşürü
“Komünistler Mareşal’i ve Demokrat Partiyi Kötü
Maksatlarına Nasıl Alet Etmek İstediler”, **Ayın Tarihi**,
Ocak 1947

Sönmez , Sebahattin , “MP Kongresinden İntibalar”, **Vatan Gazetesi**, 28 Haziran 1953

Türkmen, Zekeriya , “Türk Basınında Çıkan Haberlere Göre,II.Dünya Savaşı
Yıllarında T.C.’ni Savaş Ortamına Çekme
Gayretleri”,VI.Askeri Tarih Semineri Bildirileri
II,İstanbul,Ekim 1997

“Esaretten Özgürlük ve Bağımsızlığa Uzanan Yolda
Mustafa Kemal Paşa”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**,
Nisan 2002, Sayı 372

Uraz, Yalçın , “Milli Matemden Çıkan Hadiseler”, **Kudret Gazetesi**,
14 Nisan 1950

“İstanbul Galeyan Halinde”, **Kudret Gazetesi**, 12 Nisan 1950

Uşaklıgil, Ekrem , “Mareşal’e Ne Tapalım Ne de Saldıralım”, **Son Posta**,
11 Şubat 1947

Yalçın, Hüseyin Cahit, “Millele Malolmamış İnkılaplar”, **Ulus Gazetesi**, 1 Temmuz 1950

“MP İçinde”, **Ulus Gazetesi**, 31 Mayıs 1952

Yalman, Ahmet Emin , “Bayur’la Dertleşme I”, **Vatan Gazetesi**, 12 Aralık 1948

“Bu Siyasi Topraklarda Demokrasi Yetişmez”, **Vatan Gazetesi**, 10 Eylül 1949

“Gençlerle Bir Dertleşme”, **Vatan Gazetesi**, 13 Nisan 1950

“Hassas Pusula”, **Vatan Gazetesi** , 24 Ağustos 1946

“Hazin Bir Hadise”, **Vatan Gazetesi**, 18 Kasım 1949

“Mareşal Askerlik Hayatından Ayrılırken”, **Vatan Gazetesi**, 13 Ocak 1944

“Mareşal Çakmak ve Rejim”, **Vatan Gazetesi**, 14 Nisan 1950

“Mareşal’in Ölümü”, **Vatan Gazetesi**, 11 nisan 1950

“Milli Cepheyi Koruma Mesuliyeti”, **Vatan Gazetesi**, 28 Temmuz 1950

Yalman,

Ahmet Emin ,

“MP’nin Millete Borcu”, **Vatan Gazetesi**, 16 Nisan 1950

“Siyasi Hayatta Seciyenin Rolü”, **Vatan Gazetesi**, 30 Haziran 1946

“Son Siyasi Hadiseler”, **Vatan Gazetesi**, 6 Şubat 1949

“Tesirsiz Kalan Şok Tedavisi”, **Vatan Gazetesi**, 19 Haziran 1950

“Bir Yolcunun Hikayesi”, **Vatan Gazetesi**, 8 Mayıs 1949

“Öner’in Tehditleri”, **Vatan Gazetesi**, 19 Ocak 1948

“İleri Fikrin bir Zaferi”, **Vatan Gazetesi**, 1 Temmuz 1953

“Hazin Bir Akıbet”, **Vatan Gazetesi**, 10 Temmuz 1953

“İsabetli Tedbirler”, **Vatan Gazetesi**, 11 Temmuz 1953

“Bir İhtilal Daveti”, **Vatan Gazetesi**, 23 Haziran 1953

BELGE VE ARŞİVLER

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi,

C.I, 25.04.1920

C.I, 27.4.1920

C.I, 27.04.1920

C.I, 01.05.1920

C.I, 03.05.1920

C.I, 09.05.1920

C.I, 11.05.1920

C.I, 17.05.1920

T.B.M.M. Gizli Zabıt Cerideleri,

C.II, 03.07.1920

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi,	C.II, 24.07.1920
	C.VI, 22.11.1920
	C.VI, 03.01.1921
	C.VII, 03.01.1921
	C.VII, 13.01.1921
T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları,	C.I, 22.01.1921
T.B.M.M. Zabıt Ceridesi,	C.VII, 26.01.1921
T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları,	C.I, 04.02.1921
	C.I, 05.02.1921
	C.I, 12.02.1921
	C.II, 21.03.1921
T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları,	C.IX, 24.03.1921
T.B.M.M. Zabıt Cerideleri,	C.IX, 02.04.1921
T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları,	C.II, 11.04.1921
T.B.M.M. Zabıt Cerideleri,	C.IX, 13.04.1921
	C.X, 16.05.1921
	C.X, 19.05.1921
	C.XI, 11.07.1921
T.B.M.M. Gizli Zabıt Cerideleri,	C.II, 12.12.1921
T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları,	C.III, 06.03.1922
T.B.M.M. Gizli Zabıt Cerideleri,	C.III, 06.05.1922
	C.XXVII, 11.11.1938
T.B.M.M. Zabıt Tutanakları,	C.XVII, 08.06.1949
T.B.M.M. Zabıt Ceridesi,	9-10.06.1949
T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 8.Dönem,	C.I, 26.08.1946
	C.XVII, 16.03.1949
	C.XXI, 01.11.1949
	C.XXIV, 07.02.1950
	C.XXIV, 08.02.1950
	C.XXIV, 09.02.1950
	C.XXIV, 16.02.1950
	C.XXV/2, 16.03.1950

- C.XXV, 24.03.1950
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 9.Dönem,** C.I, 22.05.1950
- C.I, 31.06.1950
- C.I, 30.06.1950
- C.I, 12.07.1950
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 9.Dönem** C.I, 23.07.1950
- C.XXIV, 13.09.1950
- C.V, 19.02.1951
- C.VI, 21.02.1951
- C.VI, 22.02.1951
- C.VI, 02.04.1951
- C.XXV/2, S.Sayısı: 292, 293, 294,
- C.XXIV, 08.07.1953
- “Mareşal'in Millet Partisi Adına Çıkardığı 1950 Seçim Beyannamesi”**Ayın Tarihi**, 11 Nisan 1950
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi** Belge No:367, 368, 1616, 1617, 1618
- Müstakil Demokratlar Grubu** "DP Kurucuları Bu Davanın Adamı Değildirler", 20 Haziran 1949
- “Komutanların Anlatımıyla Türk Kurtuluş Savaşı”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**
- Milli Savunma Bakanlığı Arşivi**, “Fevzi Çakmak’ın Emeklilik İşlem Dosyası, Nüfus Kayıt Örneği”
- Milli Savunma Bakanlığı Arşivi**, “Fevzi Çakmak’ın Künye Defteri Tercümesi”
- Genelkurmay Başkanlığı Ateşe Başkanlığı, “Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri”, 2.B, **Genelkurmay Başkanlığı Basımevi**, 1998
- T.B.M.M. Arşivi, “VIII. Dönem İstanbul Milletvekili M.Fevzi Çakmak’ın Tercüme Hal Örneği”, No:293
- Fevzi Çakmak'ın T.B.M.M. Azası'nın Tercüme Hal Örneği**
- AKTY, Atatürk Ar. Mrk. Y., **Atatürk'ün Tamim, Telgraf, ve Beyannameleri**, C.IV., TTK.B.E., 1991

GAZETELER

Akın Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Atom Gazetesi

Özgür Politika Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Kudret Gazetesi

Kuvvet Gazetesi

Radikal Gazetesi

Son Posta Gazetesi

Ulus Gazetesi

Vatan Gazetesi

SÖYLEŞİ

Eski Devlet Bakanı Necmettin Cevheri ile Söyleşi 08 Ocak 2002, T.B.M.M., Ankara





EKLER

EK-A: MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN NUFUS KAYIT ÖRNEĞİ

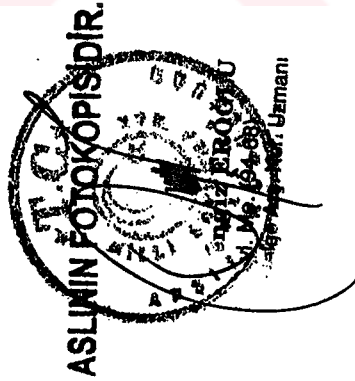


Nüfus Kayıt Örneği

Sıra No	Nüfus kütüğünde yazılı olduğu yer		Vilayeti	Kazası	Nahiyesi	Mahallesi	Sokağı	Köyü	Hane No.	Cilt No.	Sayfa No.
	Adı ve Soyadı	Babasının adı ve soyadı									
1	Mehmet Fevzi	Abi Sırra	Osmanlı	Beşoğlu	Tahsin	Çiğdem	ve caddesi		70	7	5
2											
3	Not: ölüm vukuatında kaydedilmiştir										

NOT:

- 1 — Son künyenin altına kaydına uygun olduğu yazılarak resmi mühür ve imza ile tasdik olunacaktır.
- 2 — Yazı makinesi olan yerlerde makine ile, olmayan yerlerde okunaklı el yazısı ile dödürülecektir.
- 3 — (*) Gayri müslimlerin mezhebi de yazılacaktır.



EK-A : MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ

MÜŞİR FEVZİ PAŞA HAZRETLERİ

İSMİ, PEDERİNİN İSMİ, MEMLEKETİ : FEVZİ PAŞA HAZRETLERİ	NEŞETİ	BALKAN HAREKİNDE	URUMİ HARFDE	334 SENESİ MÜTAREKESİNDE SONRAKİ MEMURİYETLER VE MÜDDETLERİ VE BULUNDUĞU MINTIKALAR	KİMEKAM MASBİ (YARBAY) : 16 EYLÜL 328 (1910) MİRALAY (ALBAY) MASBİ : 11 TEŞRİNSANI 329 (1913) MİRLİVA FERİK : 17 NİSAN 331 (1918) BİRİNCİ FERİK : 27 TEMMUZ 334 (1918) MÜŞİR : 3 NİSAN 337 (1921) MÜŞİR : 31 AĞUSTOS 338 (1922)
İSMİ, PEDERİNİN İSMİ, MEMLEKETİ : FEVZİ PAŞA HAZRETLERİ SİCİL NUMARASI : 311 C-7 BOĞAZCI : - DÜBÜLÜ : - NASBİ : 17 NİSAN 1909 (RUMİ)	NEŞETİ : - MÜLAZİMİ SAKI MASBİ : - MÜLAZİMİ EVVEL MASBİ : - YÜZBAŞI MASBİ : 13 KANUN EVVEL 314 (1898) KO.YÜZBAŞI (KOLAĞASI) : 14 KANUN SAKI 316 (1901) BİNBAŞI : 3 NİSAN 318 (1902)	BALKAN HAREKİNDE	URUMİ HARFDE	334 SENESİ MÜTAREKESİNDE SONRAKİ MEMURİYETLER VE MÜDDETLERİ VE BULUNDUĞU MINTIKALAR	KİMEKAM MASBİ (YARBAY) : 16 EYLÜL 328 (1910) MİRALAY (ALBAY) MASBİ : 11 TEŞRİNSANI 329 (1913) MİRLİVA FERİK : 17 NİSAN 331 (1918) BİRİNCİ FERİK : 27 TEMMUZ 334 (1918) MÜŞİR : 3 NİSAN 337 (1921) MÜŞİR : 31 AĞUSTOS 338 (1922)
HAYATI MEMURİYETİ SEFERDE CEPHELER HARİKİNDE VE HAZARDA NE GİBİ VAZİFE VE HANGİ MINTIKALARDA NE KADAR MÜDDETLE İSTİHDAM OLUNDUĞU (1334 SENESİ MÜTAREKESİNE KADAR)	19 EYLÜL 327 GARP ORDUSU ERKANI HARBİYE RİVASETİNE 20 HAZİRAN 328 YAKOVA NİZAMİYE FİR-KASI K.LİĞİ VEKALETİNE 24 TEMMUZ 328 KOSAVA KUVVAYI UMUMİYESİ KUMANDANLIĞI ERKANI HARBİYE RİVASETİNE 16 EYLÜL 328 VARDAR ORDUSU 1.C. 1 NCI ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜNE 23 EYLÜL 327 İPEK SANCACI MÜTASARRİFLİĞİ 1 TEŞRİNEVVEL 327 İSTANBUL'A DÖNÜŞ. 26 NİSAN 328 SADARINDA TEŞKİL OLUNACAK KALEME. ALBAY : 2 HAZİRAN 329 GİRİT'DEN DÖNÜŞ. 20 TEMMUZ 329 ANKARA FİRKASI KUMANDANLIĞI 11 TEŞRİNEVVEL 329 2 NİZAMİYE FİRKA K.LİĞİNE(TERFİAN)	19 EYLÜL 327 GARP ORDUSU ERKANI HARBİYE RİVASETİNE 20 HAZİRAN 328 YAKOVA NİZAMİYE FİR-KASI K.LİĞİ VEKALETİNE 24 TEMMUZ 328 KOSAVA KUVVAYI UMUMİYESİ KUMANDANLIĞI ERKANI HARBİYE RİVASETİNE 16 EYLÜL 328 VARDAR ORDUSU 1.C. 1 NCI ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜNE 23 EYLÜL 327 İPEK SANCACI MÜTASARRİFLİĞİ 1 TEŞRİNEVVEL 327 İSTANBUL'A DÖNÜŞ. 26 NİSAN 328 SADARINDA TEŞKİL OLUNACAK KALEME. ALBAY : 2 HAZİRAN 329 GİRİT'DEN DÖNÜŞ. 20 TEMMUZ 329 ANKARA FİRKASI KUMANDANLIĞI 11 TEŞRİNEVVEL 329 2 NİZAMİYE FİRKA K.LİĞİNE(TERFİAN)	9 KANUNEVVEL 330 5 NCI KOLORDU KUMANDANLIĞI 25 AĞUSTOS 332 : 2 NCI KOLORDU KUMANDANLIĞI 5 TEMMUZ 333 2 NCI ORDU KUMANDANLIĞI 9 TEŞRİNEVVEL 333 BEÇAYIŞEN 7 NCI ORDU K.LİĞİ 16 EYLÜL 328 VARDAR ORDUSU 1.C. 1 NCI ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜNE 23 EYLÜL 327 İPEK SANCACI MÜTASARRİFLİĞİ 1 TEŞRİNEVVEL 327 İSTANBUL'A DÖNÜŞ. 26 NİSAN 328 SADARINDA TEŞKİL OLUNACAK KALEME. ALBAY : 2 HAZİRAN 329 GİRİT'DEN DÖNÜŞ. 20 TEMMUZ 329 ANKARA FİRKASI KUMANDANLIĞI 11 TEŞRİNEVVEL 329 2 NİZAMİYE FİRKA K.LİĞİNE(TERFİAN)	24 KANUNEVVEL 334 1.C.S.4.ŞUBESİNE 14 MAYIS 335 1 NCI ORDU KATAAT MÜFETTİŞLİĞİNE 3 ŞUBAT 336 HARBİYE NEZARETİNE 23 NİSAN 336 TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ AZALİĞA İNTİHAB EDİLMİŞ 4 MAYIS 336 DA MİLLİ MUDAFAA VEKALETİ DER UHDE BULMUŞTUR. 9 TEŞRİNSANI 336 ERKANI HARBİYE-İ UMUMİYE VEKALETİ VEKİLİĞİ DERUHDE BULMUŞTUR. 6 AĞUSTOS 337 ERKANI HARBİYE VEKALETİNE İNTİHAB OLUNMUŞ VE MUDAFAA-İ MİLLİYE VEKALETE ÇEKİLMİŞTİR.	11 KANUNEVVEL 315 GÜMÜŞ İMTİYAZ 10 AĞUSTOS 316 5 NCI MECİDİ 4 TEMMUZ 324 4 NCI OSMANİ 16 TEŞRİNSANI 330 İLK TERFİ RÜTBE İÇİN KIDEMİNE 2 SENE ZAM. 1 TEŞRİNSANI 331 MUHAREBE GÜMÜŞ İMTİYAZ MADALYASI HAREP MADALYASI 814891 29 TEŞRİNEVVEL332 MUHAREBE ALTUN İMTİYAZ MADALYASI 13 KANUNEVVEL 331 HEYETİ İSLAHİYE TEZKERESİYLE 2 NCI SINIF DEMİR SALIP NİŞANI 8 TEŞRİNEVVEL332 ALMAN HARP MADALYASI AVUSTURYA-MACARİSTAN 2 NCI SINIF MEZİYETİ ASKERİYE SALIP NİŞANI 8/1670 23 EYLÜL 333 YENİDEN KILIÇLI OSMANİ 7 KANUNEVVEL 334 SİNA MUHAREBATINDA YENİDEN 1 NCI RÜTBEDEN KILIÇLI MECİDİ 25 ŞUBAT 334 3 BUÇUK AY SEFERİ KIDEM ZAMANI ALMAN 1 NCI RÜTBEDEN (KARU DUFER) NİŞANI (HAZİRAN 1918) 29 EYLÜL 337 SAKARYA MUHAREBATINDAN DOLAYI TACDİRNAME 21 TEŞRİNSANI339 KIRMIZI YEŞİL ŞERİTLİ İSTİKLAL MADALYASI.

TERCÜME EDEN

Ali İŞİK
Bel. M.
Mühürle

M.S.O.A.S.P.İV. M.Ü.L.Ü.Ü. D.Ö.S.Ü.M.A.N.I

EK-B : MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN DOSYA HAL TERCÜMESİ

Anadolu ve Rumeli
Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi

Paşa Hazretleri'ne

C) Bizi şerefi mülâkatınıza, milleti hidematı bergüzelirine mazhar edeceğinizden dolayı cümleten pek mesuduz.

Arzı ihtiramatı mahsusa eyleriz. Refakata devletlerinde bulunan bilotimle rûfekanın gözlerinden öperiz.

Sürati mümkün ile Adapazarı, Geyve üzerinden Ankara'ya teşriflerine intizar eyleriz. Vaziyeti umumiyeniz elhamdülillâh iyidir. Anzavur her tarafda mağlub ve perişan edildikten sonra bugün Bandırma'ya giren kuvvetlerimizin ateşi altında 3:5 kişiyle ağılebi ihtimal vapura atlayarak firar eylemiştir. Efendim.

Mustafa Kemal

Kuşca'da Ali Efendi'ye yazılmışdır.

Minh 20

Hamdi

Arşiv	NO.
Dolap	NO. Özel (Atatürk)
Güz	NO. 2
Klasör	NO. 26
Dosya	NO. 1336-20
Fihrist	NO. 125-2

EK-C: FEVZİ PAŞA'NIN MİLLİ MÜCADELEYE KATILMAK İÇİN MUSTAFA KEMAL PAŞA İLE YAPTIĞI YAZIŞMALAR

1736/20
125-2

بیت مؤلف

عزیز شرف ملاقا نگاره ، ملی خدمات پر کاریده ای
 هزار ایده جگانه دن دولای صیقله بد سعادت
 عصر افراعات مضمون ابرار ، فاضل دولنگاره
 بونان بالعهده - فضا نیک کوز لیدن اد برار
 سرعت شمنه ایله آظم یا لاس ، کوه اد برار نون
 انزله به شنبه ایله انتظام - ابرار ، و طبع محمد من
 امجدیه ایله - انزاده - هر طرفه مغلوب و
 ریش ایله لیدن صکاره بکون باندیره به کیرن
 قوتلارن اثر آتده ، نه به شیشه اغیب
 اضلال و ابره ~~...~~ آتلا بیره قار - انکسار -
 افع

محمد رفیق
 1736/20
125-2

EK-C: FEVZİ PAŞA'NIN MİLLİ MÜCADELEYE KATILMAK İÇİN MUSTAFA KEMAL PAŞA İLE YAPTIĞI YAZIŞMALAR

Anadolu ve Rumeli
Müdafaayı Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsilîyesi.

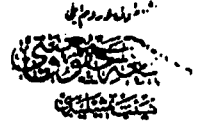
Refakati devletlerindeki rûfeka dahi kâmilen Ankara'ya
gelmelidirler. Oraca bir hizmet ve muavenet lâzımsa
emir buyurulmasını rica ederim.

Mustafa Kemal

İltifatı devletlerine arzı şükran ederim İstanbul'da vatanıma edemediğim
hizmeti Anadolu'da telâfi edebilürsem benim için en büyük saadettir an ka-
rib şerefi mülâkatlarıyla müşerref olacağımı lûtfü hakdan ümid ederim. An-
zavur hakkındaki tebşiratinize pek memnun oldum. Fakat hainin izalei vüc-
du elzendir. Başka bir maruzatım yokdur.

Arşiv	NO.	
Dolap	NO.	Özel (Atatürk)
Göz	NO.	2
Klasör	NO.	26
Dosya	NO.	1336-20
Fihrist	NO.	125-3

EK-C: FEVZİ PAŞA'NIN MİLLİ MÜCADELEYE KATILMAK İÇİN MUSTAFA
KEMAL PAŞA İLE YAPTIĞI YAZIŞMALAR



1736/25
125-3

رفقت دو ندرند که رفتند و ما ملأ الله ارضه
کلمه کلمه او را چه ~~بگویم~~ خدمت و صداقت
بخدمت امر بیورگس - جا ایدم
مختلفان

النفات دولتارینه عرضه شکر ایدم استانبولده و طمنا ایدم مدکم خدمتی انا طولیده
نلافی ایدم بیورگس بنیم اجموده ال بیول معادته و عنده فرفق صلا تا ایدم شرف
اوله جمل لطف خدمت ایدم از اورد خدمته که بشرا ایدم بهک محمود اولدم
فقط هائده اذال و جورد ال ایدم بشه بر صفا بقدر

EK-C: FEVZİ PAŞA'NIN MİLLİ MÜCADELEYE KATILMAK İÇİN MUSTAFA
KEMAL PAŞA İLE YAPTIĞI YAZIŞMALAR

Kuşcalı

20/4/36

Ankara'da Heyeti Temsiliye namına Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Anadolu'ya hareket buyuran Harbiye Nazırı sabıki Fevzi Paşa Hazretleri bugün saat beş sonrada Kuşcalı'ya muvasalat buyurmuşlardır. Bu gece burada istirahat buyuracaklardır. Buradan itibaren takip edilecek istikamet in iş'arına ve o istikametde icabeden memurinin bulundurulması hususunun lâzım gelenlere emir ve iradesi maruzdur.

Zafer

Açılmışdır

21 minh

Salih

Hıfzı

Arşiv	NO.	
Dolap	NO.	Özel (Atatürk)
Göz	NO.	2
Flasör	NO.	26
Dosya	NO.	1336-20
Fihrist	NO.	125

**EK-C: FEVZİ PAŞA'NIN MİLLİ MÜCADELEYE KATILMAK İÇİN MUSTAFA
KEMAL PAŞA İLE YAPTIĞI YAZIŞMALAR**

فوسجیٹ
۳۶/۶/۲۰

A	1396/20
B	
F	125

انقدمہ . نصیتہ عید نام خطفہ مکہ صحتہ

آنا طوطیہ کیت جزیہ لیمہ ناظر سانی صرفیات صحتہ بکوتہ سعت سبہ جوتکہ و تکیہ
 مواصتہ جوتکہ . بویج بوزادہ اتہامتا جوتکہ . بوزادہ اغیار نقیب ایبہ
 اتفاتیہ اتفاتیہ و اتفاتیہ ایب ایبہ نا موریک بولونجی صحت
 لڈ مکلمہ امر و ارادہ س مدو صده .
 ظفر

فوسجیٹ
۳۶/۶/۲۰

EK-D : FEVZİ PAŞA'NIN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDEKİ NUTKU

(Fevzi Paşa alkışlar arasında kürsü hitabete geldi).

FEVZİ PAŞA – Evvele mirde İstanbul'un esaret mühitinden kurtularak Ankara'nın hür mühitine geldiğimden dolayı Cenabıhakkı hamid ve şükürler edrim (Alkışlar) ve beni lütfen karşılayan arkadaşlarıma amik şükranımı takdim ederim.

Efendiler, gerek Padişahımız Efendimiz Hazretleri, gerek bedeniz, beş yüz senelik bakir payitatomuzun ilk defa Ada tarafından işgali feciasını görmek betbahlığına uğramış felaketzedelerdeniz. Üç gün evvel İstanbul'un sureti işgali haber alındı ve bunda bilhassa İslam kanı dökmek ve dökülen İslam kanlarıyla yine İslamları mahkum etmek ciheti hainanesi düşmanlarımızca teemmül edilmişti. Bunun için lazım gelen evamir ve tebligat ifa edildi ve ben bizzat Harbiye Nezaretinde gece, gündüz mevcut bulundum. O gece İngilizler otomobillerle İstanbul, Üsküdar, Beyoğlu muhitine bahriye efradı çıkararak lazımgelen nıkatı tuttular ve sırf fesat başlangıcı olmak üzere Şehzadebaşı'nda Onuncu Kafkas Fırkası Karargahında bulunan karargah efradı üzerine hücum ederek muzikacı efradını şehit ettiler. (Kahrolsunlar sadaları) ve muzikacı efradını meydana çıkararak efradı birer birer öldürdüler. Bir kısmı pencereden atladı. Bir kısmı yataklarında öldü. Bunların resimlerini Fransızlar çıkarıp Avrupa'ya gönderdiler. (Allah rahmet etsin sadaları). Ancak evvelce verilen talimat ve bilhara yapılan tebligat sayesinde askerler müsellehan sokaklarda bulunmadı, kışlalarına çekildi. Hiçbir tarafta kimsenin burnu kanamaksızın İngilizlerin fesadamız olan tertibatı, teşebbüsünü bihamdillahütaala yalnız beş, on neferimizin hainane şehadetiyle neticelendi. O sırada İngilizler Harbiye Nezaretini işgal ederek benim nezaret odasına kadar süngülü neferlerini soktular ve lazım gelen emirleri vermekliğimi tebliğ ettiler. Zaten evvelce emirler verildiği için ben kendilerini kemali sukunetle karşıladım. Ancak göğsüne düşman süngüleri dayanmış bir Harbiye Nazırı, İstanbul'un artık hür ve makamı hilafet olmak meziyetini kaybettiğini görmüş bir Harbiye Nazırı sıfatıyla pek meyus bulunuyordum. Derakap Sadrazama malumat verdim. Kabinenin içtimaini emretti. O sırada dört yüzü mütecaviz iki sıra dizilmiş süngülü İngiliz efradı arasından geçerek, kapılara birikmiş birtakım Ermeni, Rum ahalinin enzarı tahkiri arasından (Kahrolsunlar sadaları) geçerek sukunetle Babıaliye gittim. Hükümet lazım gelen protestoyu, herhalde milletin şerefine layık bir surette yazmakta kusur etmedi ve o sırada gerek Meclisi Milliye karşı yapılmış ahvali, gerek askerlerimizin uyurken öldürülmesini protesto etti. Bilhassa, gerekse bilalüzüm Harbiye Nezaretine karşı yapılmış bu tecavüzü protesto etti. Ancak İngilizlerin maksadı, etrafı tethiş etmek olduğu için Nezaret Makamında bulunmuş birtakım zevatı ellerine kelepçe vurarak yalın ayak, başı kabak yük otomobillerine atarak hakaretle şuradan buradan toplattıklarını haber aldım. Esbabını sual ettiğimizde hiçbir cevap alamıyorduk. Bu suretle efsarı münevvereye karşı büyük bir tehdit ika ederek herkesi sıdırmak ve İstanbul'da hakimi münferit kesilmek istendiği anlaşılıyordu. Cuma selamlığına gittiğim sırada Zatı Şahanenin selamlığa çıkıp çıkmamasını İngilizlerden sormaya mecbur olduk. Çünkü efendiler; Silahlı bir neferin dışarı çıkmasına müsaade etmiyorlardı. Halbuki Makamı Hilafette bulunan Zatı Şahanenin şimdiye kadar tabii kuvvei cismaniye gösteren silahlı askerler arasından, teamül veçhile camiişerife teşrif buyurmaları lazım geldiğinden biz buna şüphesiz cesaret edmedik. Böyle bir vaziyette İngilizlerin gelip silahları toplaması suretiyle Makamı Hilafetin büsbütün hareket mevkiine düşmesini istemedik, tecviz etmedik. Mecbur olduk asker göndermeye. Askerler gidemedi. Yalnız Bahriyeden elli kişilik müfreze gitti, bilhara İngilizler müsaade ettiler. Sırf Maiyeti Seniyyede bulunan biraz asker geldi. Onlar arasından Zatı Şahane kemali meyusiyetle geçerek camiişerife teşrif buyurdular.

Yıldız'da Hamidiye Camiinde, namazdan evvel bendenizi kabul ettiler, fevkalade müteheyyiç bulunuyorlardı, buyurdular ki; bugün böyle azabı elim içinde camiye gelmek istemiyordum. Fakat bu bir vazife diniyedir, vazife diniyeyi geri bırakmayı münasip görmedim. Cenabı hakka karşı bir ibadettir, ancak elli senenin mesavinin, gerek benim gerekse sizin kabinenin üzerine yıkıldığını görmekle fevkalade dilhunum, enkazın altında

ezildik diyerek teessüf buyurdular. Ayağa kalktılar, birkaç defa kemali hüznün ile bendenize hitabettiler. Teselli verecek hiçbir şey yoktu. Birkaç defa İngilizler diritnotlarının toplarını saraya doğru çevirmişler, güya uzaktan atılmamış gibi diritnotların bir kısmını Köprüye kadar sokarak, her türlü tehdidatı yapmakta kusur etmemişlerdir. Oradan çekildik, her gün yeni tevkifat ve tehdidata maruz kalıyorduk. Zatı Şahane ertesi selamlıkta bendenizi tekrar kabul ile buyurdular ki; aman Anadolu ile irtibatı temin ediniz, bendeniz dedim ki; irtibat müheyyadır. Ancak İngilizler mani oluyorlar. Herbir telgrafımızı kontrole tabi bulunduruyorlar. Fransızca yazmak lazım geliyor ve onlarıda imzalattırıyorlar. Şüphesiz biz her bir suhuleti gösteriyoruz. Ancak İngilizler tarafından duçar olduğumuz müşkülât bizi büyük bir tazyik içinde bulunduruyor. Bu maruzatım üzerine, aman zinhar siz çekilmeyiniz ve Anadolu ile irtibat tesis ediniz, buyurdular. Bendeniz bu ferman üzerine yaverimi göndermek hususuna teşebbüs ettiğim gibi Kabine de bazı zevatın gönderilmesine teşebbüs etti. İngilizler muvafakat ettiler, icab eden zevatın gönderildiğini ve bir taraftan da bazı kolordularla irtibatımızı arz ettiğim vakit fevkaledede memnun oldular ve bu suretle meselenin hüsnü suretle hallolunacağı ve İstanbul işgalinden İngilizlerin beklediği gayenin artık kaybolmak üzere bulunduğu hiss olunuyordu. Bizde memnun idik. Bu sırada efendiler; bendeniz üzerine vaki olan tazyikat ref olundu. Çünkü samimiyetle İngilizlere diyordum ki; tehdit ile hiçbir şey yapamazsınız, tatmin ediniz. Bizi siz tatmin ederseniz, hakkı hayat bahşederseniz, biz her şeyi yapmaya hazırız ve bu tatmin de benimle olmaz, Kabineyi tatmin ediniz. Bu ricamız aksi tesir icra ederek her gün Kabineye nota bombardımanı oldu. Gece gündüz şu şöyle olmuş bu böyle olmuş, en ufak şeylerle Kabineyi taciz ederek Kabineyi çekilmeyi icbar ettiler. Fillhakika Kabinede bir iki hafta müddet tazyika tahammül etti. Bu tazyikin esasını efendiler; Kuvayi Milliye'nin ret ve takbihi teşkil ediyordu. Kuvayyi Milliye reddediniz diyorlardı. Bizce Kuvayi Milliye'nin, haksız işgallerden zuhur ettiğini, İzmir'in işgalinde Yunanilerin birçok mezalimi, Avrupa'nın bitaraf devletleri tarafından tasdik olunduğu malum ve müberhen iken bizim, Kuvayi Milliye'yi bu tazyikten doğmuş olan cepheyi reddetmemiz doğrudan doğruya milletimize karşı bir ihanet olurdu. Biz bunu yapamayız. (Alkışlar) İzmir'in bununla beraber Vilayati Şarkiyenin düçarı tecavüz olacağına dair sık sık rivayetlerin şuyuu ve bir (Pontos) Hükümetinin, Trabzon, Samsun havalisinde, Karadeniz sahilinde zuhur etmek üzere bulunduğu dair pek sıkı havadislerin deveranı büsbütün milleti heyecana getirdi ve bu suretle Kuvayi Milliye teşekkül etmiştir. Bu teşekkülden maksat, milletin bigayrihak duçar olduğu tecavüzlere karşı ırz ve namusunu meşru bir surette müdafaa ve muhafaza etmek, ordunun mütareke mucibince kolları bağlanmış olduğundan millet kendi kolları ile müdafaa etmek istiyor: O orduyu kullanamıyoruz. Millet bunu görüyor, tabii müdafai meşruai nefsiyede bulunuyor. Millet'in bazı hareketi vardır. Biz bunu reddedemeyiz. Ancak şunları reddederiz: Kuvayi Milliye namına bazı ifratkarların, hareketi vardır. Millete bazı yerlerde fenalık yaparlar. Bazısını öldürür, bazısını kaldırır. Bu gibi hareket milletin arzusu dahilinde değildir. Keyfi bir takım icraat yapanları reddetmek isteriz. Fakat umumiyet itibariyle Kuvayi Milliye namına bir reddiyle yazmak Hükümetin doğrudan doğruya kendisini iskat etmesi demektir. Hükümet ancak milletin arzusuyla ve milletin nef'i için mevkii iktidara gelir. Millet'in mazarratı için mevkii iktidada duramaz. Bizim bu nota teatisi esnasında tekrar bir hal hadis oldu. Dediler ki; nerde Kuvayi Milliye köprüleri bozdıysa oradan İstanbul'a erzak gelmiyor, İstanbul aç kalırsa Kuvayi Milliye evvela mesuldur. Saniyen siz mesulsünüz. Çünkü Kuvayi Milliye'yi reddetmediniz ve şu asrı insaniyette şunu da söylemekten çekinmediler ki; biz Amerika'dan un getireceğiz. İslamları düşünmeyeceğiz. (Kahrolsunlar, sadaları) Maksat bizi tazyik edip illa ki, Kuvayi Milliye'yi ret ve tel'in ettirmektir. Tekrar bendeniz bunun üzerine telgraflar yazdım. Aman köprüleri bozmayınız, erzak gönderiniz buraya, biliyordum, bunların tesiri olamazdı. Nihayet efendiler, bir nota yazdık. Şimdiye kadar arz ettiğim hususatı bertafsil hikaye ettik. Çünkü bu arz ettiğim mevaddın bir kısmını da Hariciye Nazırı gidiyor, şifahi notalarla, şifahi takrirle anlatılıyordu. Bunlar sahifei tarihe geçemeyecek ve inkar edecekler diye bunları bertafsil hikaye hal ederek yazdım. Bir nota yazdık ve bu notada dedik ki; bizim maksadımız

sulhu temin etmektir ve bu sulh ile biz bizzat Osmanlıların memleketini kurtarmak değil, sulhu cihanı temin edeceğiz. Siz bize hakkı hayat verirseniz biz bunu kabul edeceğiz. Millete kabul ettireceğiz ve sizin bize bahşedeceğiniz adilane şeraiti sulhiyeyi yapacağız ve millette ayrılık gayrılık olmamak hissini bizim kabine tekeffül ediyor ve bu kadar şulha teşne ve kendisini ileri atan bir kabineyi düşmanlarımızın ne yolda telakki edeceklerini anlamak istiyorduk. Madem ki, Avrupa sulh istiyor. Madem ki, sulh teesüs ettikten sonra vaziyet tavazzuh edecektir. Biz de bunu tekeffül ediyoruz. Biz yapacağız diyoruz. Bu gayet ağır, belki altından çıkamıyacağımız müşkülata vatan aşkıyle giriyoruz. Fakat acaba İngilizlerin fikri nedir? Bunu anlamak istiyorduk. Efendiler bu teklifimizi İngilizler kabul etmediler ve bunun üzerine bir mazbata yazdık, Babialide kabinenin siyaseti muslihanesi İngilizlerce kabul olunmuyor ve İngilizlerin maksadı bizim dahilimizi nifakla birbirimize düşürmek. (Kahrolsun, sadaları) Maatteessüf bir heyet de bulmuşlar harb istiyorlar. Fakat öyle bir harb ki, kendilerinin burnu kanamaksızın birbirimize düşürmek ve harb etmek istiyorlar. Maatteessüf Zatı Şahane tazyik içinde bulunduğu için biz durduk, tahammülün fevkinde tazyika duçar olduk. En nihayet bize dediler ki, efendiler: gayet ağır muameleye duçar olacaksınız, yani biz Babialiden süngü ile atacaktılar. Bunu ihsas ettiler. Biz buna da tahammül edecektik, ancak o zaman payitahtlık İstanbul'da kalmazdı. Biz çekildik, bizden sonraki rakibine bir, iki gün teessüs edemedi. Ancak tabii malûmatınız, var bu kabinenin teşekkülü ile beraber benim temasa geldiğim gerek o kabine erkanından olan zevattan gerekse Harbiye nezaretinde bulunan bazı arkadaşlardan aldığım malûmata nazaran o kabineye tazyik icra ettiler. Fetvayı veriniz diye. Nihayet o fetvayı aldılar. Malumunuz vechile o fetva İngiliz süngüsüyle alınmış, islamı sinesinde birbirine düşürmek için, ilk defa yazılmış acı bir vesikadır. Milletin hissi hakikatbini, ümidederim ki, bundaki fecaati görecek ve bunun ehemmiyeti sıfıra inecektir. (Şüphesiz, sadaları).

Efendiler, bendeniz İstanbul'da daha evvel çıkmak istiyordum. Ancak temasım evvelden İngiliz siyasetini anlamak hususuna matuf idi. Anladım, bunda hiç şüphem kalmamıştır. Saniyen İngilizlerin askerlikçe ne yapacaklarını tetkik etmek idi.

Bunların en büyük arzuları, içimizde bazı hainleri teşvik ve tergibederek millet arasına kan düşürmektir ve bu kan ne kadar tevessü ederse o kadar kendi işler suhulet bulacaktır ve bunu söylemekten de çekinmiyorlardı. Diyorlardı ki: siz mademki bize arzu ettiğimiz imzayı vermiyorsanız, yani en ağır, ne olursa olsun sizi mahvedecek sulhü imza etmeye rıza göstermiyorsanız, biz buna rızadade olacak bir heyet bulacağız. Fakat bu rızadade olacak heyet millet namına olsun. Buraya dikkat isterim.

Yani diyorlar ki, sulhü militle yapacağız, bunun için siz milleti elinize alınız ve millet elimizdedir deyiniz, ondan sonra biz sulh yaparız. Bu ne demektir, efendiler! Birbirinizle boğazlaşıyorsunuz, güçsüz kalınız, zebun kalınız, biz bir İngiliz burnu kanamadan Anadolu'yu istila edelim sizi esir edelim demektir. (Kahrolsunlar sesleri) Cenabı Hakkın lutfundan kaviyen ümidederim ki, İngilizler şimdiye kadar birçok şeyde aldandıkları gibi-Çanakkale hücumunda olduğu gibi-bu meselede de tamamıyla aldanacaklardır. (Alkışlar) Bunları aldatan efendiler bikaç hainlerdir. (Kahrolsunlar sadaları) Ve bu hainler içimizde ne kadar az olursa ve biz birbirimizle bir vifak dahilinde ne kadar azimkarane hareket edersek İngiliz planı tamamıyla ve o kadar çabuk suya düşecektir. Nerede bir fenalık zuhur ederse derakab bastırılır ve İngilizler görürlerki, Türkler kütlei vahide halinde kendi hakkı hayatlarını istiyorlar. Bunu görürlerse efendiler! Biz istikbalimizi kurtardık demektir (Alkışlar)., (İnşallah sadaları)..Bendenizin hissiyatı bundan ibarettir. Ümit ve azim efendiler!(Teşekkür ederiz sadaları, alkışlar)

T. C.
M. M. V.

Levazım İşleri Dairesi

Şube - Kısm

Şube: —

Sayı:

Evrak: 77837

Ankara

/ / 194

26 1 4

Öz:

Tekvüt şubesi Md.

İlişigi

Genelkurmay Başkanlık 12/1/1944 tarihinde tekevütlüğünün icrası tasdikli aliye iktiran ederek aynı günde ilişigi kesilmiş olan Mareşal Fevzi Çakmak (311-C-7) fiali hizmeti (30) senayi müteceviz bulunduğundan 1683 sayılı kanunun 58.maddesine tevfikten müstehak bulunduğv tekevüt ikramiyesine verilmek üzere 1943 mali yılı zarfın da alınan fevkalâde tahsisatın A- 6. tekevüt ikramiyesi maddesinden (7200) liralık tediye emri emirliğiniz emrine ve muhsebeciliğine gönderilmiştir. Divanı Muhasebetten museddlek ilişik fiali hizmet cetveli üzerine usulen tehakkuk muamelesinin ifesi ile müşerüni-leyne tesviye ettirilmesi Ankara levazım emirliğine yazılmıştır işbu tezkeremizin muameleyhin şahsi dosyasında saklatırılmasına emir buyurulması rica olunur.

Lv. İş. D. Rs.

Tümg. 1

C. K.

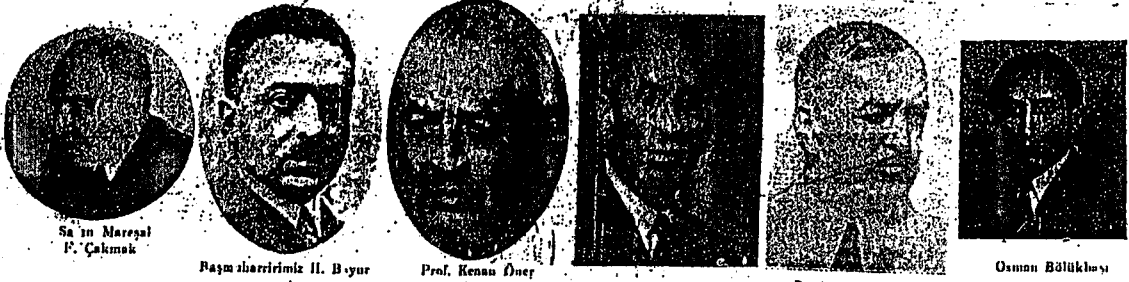
125
1682
27 7-944

ASLININ FOTOKOPİSİDİR.

Cengiz EBOGLU
Svl. Md. (44-88)
Beige Arş. Kor. Uzmanı

EK-E : MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN EMEKLİLİK İŞLEM DOSYASI

Yeni Partiyi millete takdim edenler



Yeni bir parti lüzumlu ve faydalı mıdır?

Yazan: HİKMET BAYUR

Yeni bir parti ile kurulacağı haberi yayınlanca başlığımızda belirttik ki konu pek çok kıl taraflardan ele alındı ve herkes kendi anlayış veya isteğine göre bir hüküm verdi.

Birer bu yolda bir karar verilmesi için görüşün göndürüle lüzum gerekir. Bunun birinci program, yani yurt için yapılması gereken işlerdir: İkinci ise o parti üyelerinin davranış tarzıdır. Birinci yön ele alınmış ve şu etesleri kabul eden bir partinin ortaya çıkışını sarışın:

İnsan ruhunun derinliklerinde yaşamakta olup Amerika istiklal savaşında, büyük Fransız inkılabında ve son genel savaşın ilk yıllarında teahit ve ilân edilmiş olan "insan haklarını", temel diye almaktır.

"Egemenlik kayıtsız ve şartsızdır", şâhane için insanlık ve onun gerçekleştireceği başlıca amaç bilimektir. Yurtta milletvekili seçiminde parti ocaklarındaki seçimleri kadar her seçimin samimiyetle ve medeni manevî her türlü baskı ve müdahale dışında yapılması yönü üzerinde kaskanklıkta durmak.

Devlet başkanlığı makamını ömür boyunca aynı kimsenin bir türlü müteşşep hakkı olmaktan isten çıkartıp biç kimsenin arka arkaya iki seçim devresinde orayı şgal edemeyeceği kaidesini koymak. Böylelikle siyasal hayatımız daha az ihtisale kilmek, "herkesin istisna dışında bir adam, meşhurluğun ortada kaldıracak Anayasamızın vermediği yetkilerin bir ybsek makamda cheilmesini yolu ile yeni zemin suretle elde edili, hâkin demokrasik haklarının iflas kalmamasını önlemek. Gerçekleştirildiği ve iktidarda katıldığı mü-

dece devam ettirdiği olan-kan Üstü inkılaplar dolayısıyla zararı ve yurt bakımından faydalı olmuş olan bu husustaki Atatürk örneğinin son örnek olarak kalmasını-ki lüzumu anlayıp ona göre kanunlarımızda değişiklikler yapmak.

Bir yarıdan fazla bir kalmış yükselmesini, kültürün, yani bilhassa köylü, işçi, emsal ve benzerlerinin refaha kavuşmasına bağlı olduğuna anlayıp ona göre davranmak; öbür amillerin refahının ancak bu temel üzerine kurulması istikrarlı ve hem yurt, hem de kendileri için faydalı olabileceğini takdir etmek.

İster iktidardakilere lehinde kanunları çıkarmak, ister vurgun çekilinde tecelli etsinler, bu gün içinde bocaladığımız köylülüklerin yurdun yıkılma doğru götürülmeleri takdir ederek onlara ve mevkileri ne olursa olsun onlara seşep olan ve onlardan faydalanmaları var gücüne mücahedeyle girişmek.

Ekonomi alanında devlet sorumluluğunu biçimini almış olan devletçiliği tedrici sa-

kader çabuk teslimi edip te-gehbus sahiplerinin serbestletti, fakat elden geldiği ve faydalı suretle çalışmaları ve yurtta iş başını (Devrim 3'üncü sayfa)

Yeni partiye ait ters görüşler

Bilinmeyen şeyler için mütalâa yürütmek tafrafuruşlara yakışır ve hicapla sona eren bir pervasızlık sayılır

Yazan: Prof. Kenan ÖNER

Bu günkü "muvaziyet" (Devrim 2'nci sayfa)

İktidardakileri zihniyetle malle de hakiketen bir "yerk" (Devrim 2'nci sayfa)

Öğretmenin hem dirisine hem öüşüne hürmet

Öğretmenlerin öülllerini sokaklarda bırakan ilk okul öğretmenleri yardım cemiyetimizni yüzkaranıdır.

Geçen hafta, değil bir kadın kullünde, çoğ ybsek (Devrim 3'üncü sayfa)

Zevat öğretmenleri "ademi" (Devrim 3'üncü sayfa)

Demokrat Partinin bugünkü ve yarınki hali

D. P. ciddî bir politika partisi olmaktan çıkarak can çekişen bir teşekkül halini alacaktır.

Yazan: G. Sadık ALDOĞAN

Demokrat parti kurucularının son bir kaç ay içinde yaptıkları konuşmaları ve hareketleri bu parti mensuplarının fikir ve duygularını bu kadar derinden etkilemiştir. Fakat bu da bir hakikettir ki bütün partiler, istisnasız olarak ne korumaları hareketlerini taşıyıp emekte, ne de partiden çıkışını olanlara karşı yapılan muameleleri (Devamı S. 3'de)

İnsanlık kendi kendine solumakta ve bunlara da gene her birini kendi anlayışına ve vicdanına muvafıkasına göre bir cevap vermektedir. Fakat bu da bir hakikettir ki bütün partiler, istisnasız olarak ne korumaları hareketlerini taşıyıp emekte, ne de partiden çıkışını olanlara karşı yapılan muameleleri (Devamı S. 3'de)

Sayın Marşalın 19 Mayıs hatıraları

Gelecek sayımızda Sayın Marşal F. Çakmakın hiç yerde neşredilmemiş olan kıymetli hatıralarından 19 Mayıs 1919 - a ait çok değerli bir yazısını okuyucularımıza sunacağız. Sabırsızlıkla bekleyiniz.



Çelâl Bayar - Açıklıkta bildi...
Hosan Saka - Bayo, ölmüdü. Ebrül istisnaya çekildi.

Yeni Partinin Adı:

Sayın Mareşal'ın da iştirâkile, pek yakında millete takdim edilecek olan yeni partinin adı MİLLET PARTİSİ'dir

Evvelsi gündən beri şehrimizde ağızdan ağıza dolaşan haberlere göre D. P. lideri ile C. H. P. liderinin Dolmabahçe Sarayında temasa geçtikleri söylenmektedir.

Mânâsız hücumlar ve boş gayretler

Yazan : Hikmet BAYUR

Demokrat Partinin bazı ileri gelenleri, kurulması tasarlanan yeni parti aleyhinde hücumlarına hiç ara vermiyorlar. Bunların İstanbul'da tam ve kesin olarak kendilerine bağlı bir güçlük çaptıkları olmalıdır için bu gün orada pek gözle çarpıyor, ancak meseli Ege'de hemen her gün bir yazı veya demecle yukarıda andığımız aleyhtarlar ve onları doğuran teşhis açığı varılıyor.

Böylelikle ortaya döken duyular, onları taşıyanların ruhi durumlarını aydınlatığı için incelenmeye değer.

Başlıca hücum karşıdakilerin bir ve kin dolayısıyla hareket ettiklerini söylemek çekilmi alıyor. Öledenberi ayrıntı tartışılarda bu tarz hücumlar söyleyecek daha ciddi bir şey olmadığımızı derli söylüyor. Genel olarak bu gibi silâhları ancak pek iptilal kimseler kullanırlar ve yabut hitab edilen muhit, her seçimsiz kabul edecek kadar bilgisiz ve anlayışsız sanılır böyle bir yol tutulur.

Aradan iki yıl bile geçmemişti C.H.Partililer Bay Celâl Bayar ve arkadaşları için aynı şeyleri söylüyorlardı. Onlar bu parti içinde ihbarlarını tamim edememişlermiş, bir takım kinter besliyorlar ve bu yüzden aynı bir parti kormaya kalkmışlar.

O vakit Demokrat ileri gelenlere C. H. Partililerce yapılmış olan bu kabil hücumlar ne derece samimi ve doğru idiyece, bu gün kurulması tasarlanan partiye bir takım demokratlarca yapılan hücumlar da aynı derecede samimi ve doğrudur. İki yıl önce C. H. Partililerce çok kullanılmış olan ve bundan bir kaç hafta önceine kadar bir takım Demokrat Partililerce de

pey kullanılan kombinatlıkla ügüllük isnadı son günlerde ortadan kalkmış gibidir; gariba bu silâhın fazla körleştigi anlaşılıyor.

Bu hücumlar dışında aynı derecede iptidal bir silâh daha kullanılmak isteniyor. O da karşıdakiler: "Sen tutmak istediğin yoldan yürürsen bütün itibarını layberdesin" demekten ibarettir. Bu silâh bilhassa Mareşal'a karşı yöneltiliyor ve onun böylelikle bırakılabileceği sanılıyor.

Her yurtdaşı gücüne ve eriştiği seviyeye göre yurtda karşı bir borcu vardır; o borcunu gerektiği gibi ödemesi insanın itibar sağlar, bunun yapılması ve yabut eksi ve yanlış suretle yapılması insanın itibarını azaltır veya kırar. Mareşal'ın bu ülkede bir itibarı varsa bu güne kadar üstüne aldığı en güç görevleri tam olarak ve dürüstlükle ifa ettiğinden ve kendisine gösterilen güveni hiç bir bakımdan boş çıkarmamış olmasından dolayıdır.

Sen yıllarda yurtdaşı çok azalmış ve hatta yitilmiştir. — Devamı S. 3 de —

KANDİLLİ

Muşhur Fatio Hocayı bilirsiniz. Bizimle aynı Kandilli Hastahanesi Müdürlüğüne atanarak verdiği hava raporlarını, bulgularını durmadan tebliğ ettiklerini bildirmişlerdir. İşte bu gün hotama imdi de Teşhislerin açıklanması tebliğ ediyoruz. Geçmiş Kandilli hocamızın din vadiindeki bu konasını manur görmek için. Çünkü Kandilli maalleri olan Teşhis ve Türbenin hastahane geler.

ATMACA

Muvazaa hakikatının iç yüzü

Aylardan beri çürütüp kokutmaya uğraştıkları mirasla vicdan bulandırmağa içimizden kimsenin niyeti yoktur.

Yazan : Prof. Kenan ÖNER

Mevcutiyetinden beri her mahalde Demokratik devrim ile meşgul değimden aldıkları sonra İsmet Paşa'nın tam kırk sekiz gün evvel Tassir gazetesinde intişar eden iftisanî mutad kuyupaklıkla yalanlarla beraber çarpıp durmakta, kurduğu partiye, sayısında izafe edilen muvazaa delillerinden birini olsun çürütülebilmek hayalle muhtaç olduğu derin nefesi alabildiği seçilmektedir.

Bayefendinin hayalini delil ispatı iddialarına göre yalnız ismi Demokrat olan partisinin içinde ve dışında çalışan kimselerin, yani hislerin, bu partinin mevhum iktidarını ele geçirmek (Devamı S. 2 de)

Öğretmenlerin hem ölüsüne hem dirisine hürmet

Öğretmenlerin ölülerini sokaklarda bırakan ilkokul Sağlık ve Sosyal yardım sandığı cemiyetimizin bir güz karasıdır.

Yazan : Selime SEDEN

3 Mayıs 1948 tarihli sayımızda vefat eden ve cenazesi arkadaşlarımız tarafından kaldırılan Bayyula 5 inci İlk okul öğretmenlerinden Haribe Akaycı hakkında ilk okul Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı

Meclis hükümeti düşürebilir mi?

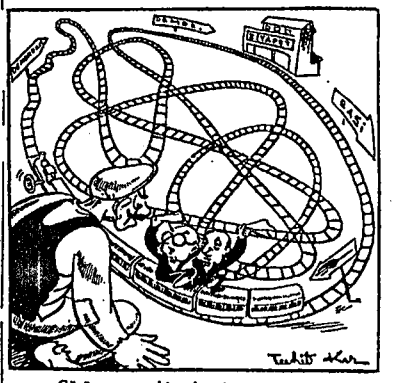
Yazan : Gı. Sadık ALDOĞAN

Bu yazıya böyle basılır. Cumhuriyet devriminde, Halk Partisi hükümetlerinin hiç böyle bir meseleye maruz kaldıkları görülmez müddet? Yani: Milletten hakimiyet hakkını kullanan meclis, Allahın izniyle, bir kerelik bu hükümeti (Devamı S. 3 de)

Filistin meselesi

Evvelki sayımızda muhtasaran Filistin meselesinin tarihçesini yazmıştık. Bu yazı ile de logitiz işgalinden itibaren geçen safhasını teklif edelim.

1918 arnesinden sonra arlık logitler Filistin yerleşime başladılar. O zaman bir Milli Mücadelemiz meşgul olmağa mecbur kaldık. Suriye-Fransız istilâsına Irak logitiz istilâsına karşı hazırlanma meşgul olmağa (1919-1921) İngilterenin Filistinini biz (Devamı S. 2 de)



Görüyörsünüz ki, demokrasi yolda durmadan ilerliyoruz.

EK-H : MİLLET PARTİSİ PROGRAM VE TÜZÜĞÜ PROGRAMI

I

Ana Prensipler

Madde 1 - Cumhuriyet, Adalet, liberallik ülkülerine ve Milliyetçilik esasına bağlı 'Millet Partisi' adıyla siyasi bir parti kurulmuştur.

Madde 2 - Partinin gayesi samimi ve emin seçim ile tezahür edecek olan Milli iradeyi hakim kılmak; bu iradeye ve insan haklarına uygun bir hükümetin tesisine ve bekasına çalışmaktır.

Madde 3 - Parti bütün faaliyetinde yalnız meşru ve kanuni yollarda yürümeyi kendisine vazife bilir. Bu vazife ihtiyaca uymayan, ferdin tabii hak ve hürriyetlerini tahdit ve ilga eden kanunları tenkitten ve onların ıslah ve tadiline çalışmaktan feragati tazammun etmez.

Madde 4 - Parti, Devleti, insanların cemiyet halinde ve barış içinde yaşamak ve birbirine yardım etmek hususunda duydukları tabii arzu ve ihtiyaçtan doğmuş devamlı ve medeni bir zaruret telakki eder.

Devletin gayesi, hürriyet, emniyet ve en zengin bir tenevvü içinde gelişmesi zaruri olan insan şahsiyetinin serbestçe teşekkül ve inkişafına engel olmamak, şahsi faaliyetleri halk için ve halkın muvafakati ile uzlaştırmak ve adaleti temin etmektir. Binaenaleyh fert haklarını cemiyet haklarından ayırarak onun dununda bir mahiyet taşımaya ; ve fertlerin amme menfaati icabı olarak görecekları zararın tazmin edilmemesine müsamaha edilemez.

Cemiyet kadar, ferdinde hayati menfaatini koruyacak usullerin tatbikini isteriz.

Madde 5 - Parti, adaleti, herkese hakkını vermek hususunda sarsılmayan devamlı bir idare olarak kabul eder. Bu mahiyet Devletin esri olmayan, Devlete tekaddüm ve ona rehberlik eden, onun selahiyetlerini tahdit eden üstün bir hak mefhumunu zaruri kılar. Normal her insan nefsinde bu hak ve adaletin manasını taşır.

Hak, bizim için yalnız ameli bir takdir prensibi değil, ahlaki bir gaye ve bir iman unsurudur.

Biz hak ve adalete inanıyoruz.

Madde 6 - Parti, hakiki demokrasinin samimi taraftarı ve müdafilidir. Biz bundan fert hak ve hürriyetlerini devamlı teminat altında tutan; ve her biri bir hukuk devleti teşkil eden Batı demokrasilerini kast ediyoruz. Bir zümrenin, bir içtimai sınıfın diktatörlüğünü istihdaf eden doğu örneği demokrasiyi mağşuş ve totaliter bir rejim addederek reddediyoruz. Partimizin demokrasi telakkisine göre azlığın çokluğa tahakkümü nasıl gayri meşru ise, çokluğun azlığa ait insan haklarını çiğnemesi de aynı derecede gayri meşrudur.

Parti, anayasamızın hakiki demokrasiye uymayan hükümlerinin ve bilhassa Cumhuriyet Halk Partisi siyasi umdelerini Devletin ana vasıfları haline sokan ikinci maddesinin kaldırılmasını ister.

Madde 7 - Parti, içtimai nizamın teşekkülünde itikatların, ahlakın, geleneklerin, örf ve adetin büyük hisselerini tanır. Bunlar sık sık değişmezler ve devletin nüfuz sahası dışında kalırlar.

Madde 8 - Parti, memleketin istiklalini ve toprak bütünlüğünü bozmak ve insan haklarını ihlal etmek maksadını güden veya yabancı siyasi partilere alet olan, fert ve cemiyetlerin faaliyetlerini gayri meşru sayar. Bu cümleden olarak devleti ve devlet adamlarının hayat haklarını inkar eden anarşistler, şahsi ve siyasi hürriyet ve mülkiyet haklarını reddeden komünistler ve insanların ve milletlerin hukuk eşitliğini tanımayan naziler hakkında kanuni korunma tedbirlerinin zaruri görür.

Parti, din müessesesine ve milli ananelere hürmetkardır.

Madde 9 - Türkiye Cumhuriyetinin ana vasıflarından olan milliyetçilik Partimizin ana prensiplerinden biridir. Bize göre millet mefhumunun en önemli unsuru bir nevi düşünce ve his birliğidir ki, milli vicdanı teşkil ve müşterek bir hayat ve istikbale inancı tazammun eder. Milli şuurun teşekkülünde dil birliğinin büyük hissesini kabul ederiz.

Parti, << Ben Türküm >> diyen ve kendisini Türk sayan her insanı Türk olarak kabul eder. Türklüğün çok eski ve şerefli medeni mazisine ve pek büyük ümitle dolu istikbaline inanır, eğitim ve öğretim müesseselerinde milli şuurun kuvvetlenmesine elverişli bir programın tatbikini milli bir vazife bilir; ve okul dışında dahi gençliğin bu imanla yetişmesine çalışmayı lüzumlu sayar.

Madde 10 - Aile müessesesini, cemiyetin temeli ve yüksek manevi bir kıymet olarak kabul eden Partimiz onu tehdit eden kötü cereyanlarla mücadele etmeyi ve aile bağlarını kuvvetlendirecek her türlü tedbirleri almayı cemiyetin bir varlık şartı sayar.

Madde 11 - Memleketin mesnet ve istikbali olan gençliğin demokratik ve milliyetçi bir ruh ve zihniyetle yüksek ahlaki vasıfta ve şahsiyet sahibi birer vatandaş olarak yetiştirilmesini bir gaye olarak kabul eden partimiz onlara parti mülhazalarına kapılmadan tahsil çağında her türlü yardım ve kolaylığı sağlamak ve hayata atıldıkları zaman layık oldukları kıymeti vermek ve geniş inkişaf imkanları hazırlamak azmindedir.

Madde 12 - Parti din işlerinin devlet işlerinden ayrı tutulmasını kabul eder. Herkesin vicdan ve itikat hürriyetini ve dilediği dilde ve dilediği şekilde ibadet etmek hakkını mukaddes tanır.

Parti, Türkiye'de muhtelif din ve mezheplere mensup cemaatların dini maksatla teşkilat vücade getirmelerini ve dini vakıfların bu teşkilata devredilmesini tasvip ve müdafaa eder.

Bu teşkilat kendi mensuplarının din işlerini tanzim ve idareye salahiyetleri olmalıdır.

Parti, ilk ve orta tedarisatı din dersleri ilave edilmesini ve üniversitelerde ilahiyat fakülteleri ihdasını muvafık görür. Fakat din derslerine iştirak, öğrenciler reşit oluncaya kadar, aile reisinin irade ve ihtiyarına tabidir.

Madde 13 - Bizim kabul ettiğimiz devrimcilik; insan tabiatını ve içtimai amil ve şartları zorlamadan daima ilerlemek manasında tekamülcülüğünün başka bir kelime ile ifadesinden ibarettir. Millet ve memleketi her sahada müterakki memleketlere muvazi yürütecek ve medeniyet icaplarına uyacak her faaliyette istikbal göz önünde tutarak, sarsıntı vücuda getirmeden milli ve içtimai faaliyeti idare etmeye taraftarız .

Her devrin icabatını tespit etmek o devirde yaşayan neslin mukaddes hakkı olduğunu kabul ediyor: ancak her hamlenin geriliğe imkan bırakmadan ananelerimize ve milletin iradesine uygun ve hakkı ihtiyaca tetabuk eder şekilde tanzimini istiyoruz.

Madde 14 - Parti, hiçbir ferde, bir zümreye veya içtimai sınıfta hususi bir hak bir imtiyaz veya asalet unvanı tanımamak manasında halkçıdır. Halk mefhumunu vatandaşların heyeti mecmuası olarak kabul ediyoruz. Bu tarif şu cihetten mühimdir ki, kendilerine halk demokrasileri adını veren bazı rejimler vatandaşlardan bir kısmını halktan addetmemek, diğer kısmını diktatörlüğünü istemek gibi tasvip edemeyeceğimiz bir esas gütmektedirler. Bu telakki yalnız içtimai adalet hissine aykırı olmakla kalmaz; halk tabakaları ve içtimai sınıflar arasında kin ve nifakta sokar.

Bu sebeple parti halkçılığı eşit haklara sahip bütün vatandaşların iyiliği ve umumun refahı için çalışmak ve hayat şartlarını ıslah arzusu olarak kabul eder; tekmil kanunlarımızda fert ve zümre imtiyazına delalet edecek ayrılıkların kaldırılmasına çalışmayı halkçılığın bir icabı sayar.

Madde 15 - Parti, her vatandaşın dürüst çalışmak şartıyla asgari bir maaş vasıtası ve mesken tedariki hususunda amme kudretinden müzaheret beklemesini muasır insan haklarından tanır. İnsanlar bilhassa ihtiyarlıklarında, maluliyet ve hastalıklarında açlık ve sefalet korkusu duymadan yaşamalıdır. Parti bu gayelerin tahakkukuna yarayacak içtimai sigorta planları hazırlamak azmindedir. Yiyim, giyim, süknâ ve iş alanlarında asgari maaş hadleri her türlü ihtikar ve istismar hamlelerinden masun tutulmalıdır. Ve muhtekirler ağır surette cezalandırılmalıdır.

Madde 16 - Parti, mülkiyet ve tasarruf hakkının adilane olmayan bir surette tahdidini ve servetin devlet eli ile idaresini terviç eden bütün rejimlere aleyhtardır. İnsanlar malların müştereken tasarrufu rejiminden, şahsi mülkiyeti sağlayan medeni kanunların himayesi altında yaşamak için vazgeçmişlerdir.

Parti, amme menfaati namına yapılacak kamulaştırmaları ancak mahkemelerce takdir edilecek değer pahası peşin verilmek şartıyla tecviz eder. Mal ve mülkü bu suretle elinden alınan fert, hadisede amme menfaatinin mevcut olup olmadığı, mülkiyet hakkının lüzumsuz ihlal edilip edilmediği hususunda mahkemeye itiraz hakkına malik olmalıdır. Mevcut istimlak kanunlarının birleştirilmesini bu esasın bir icabı sayarız.

Madde 17 - Parti vatandaşın çalışma hevesini kıran ve yaşama şartlarını güçleştiren aşırı vergilere aleyhtardır.

Madde 18 - Parti gayri meşru yollardan servet edinilmesine şiddetle mücadele azmindedir.

Madde 19 - Parti, hukuki ve işisadi emniyet ve istikrarı ihlal eden kati ihtiyaç olamadan sık sık kanun değiştirme itiyadına ve vatandaşın kanuna uyma imkanını güçleştiren kanun çokluğuna aleyhtar ve bu durumu ıslah azmindedir.

Madde 20 - Siyaseti, milletin refah ve saadetini temin için yapılan ve ahlak esaslarına dayanan bir faaliyet olarak kabul eden partimiz, bu esaslara uymayan hareketleri siyasette mübah telakki eden sakat ve zararlı zihniyetle mücadeleyi başlıca hedeflerinden saymaktadır.

Madde 21 - Himaye, iltimas, haksızlık, rüşvet suistimal, karaborsacılık ve israflarla mücadeleyi parti milli ve ahlaki bir borç telakki eder.

Madde 22 - Parti, ekonomi sahasında mutedil liberal akideye sadıktır. Şahsi mülkiyete, şahsi teşebbüse, meşru rekabete, açık pazarda serbestçe ayarlanan fiyatlara ve iş bölümüne dayanan serbest mübadele ekonomisine taraftardır.

Bizim liberalliğimiz (bırakın yapsın) formülü ile ifade edilen başı boş liberalizm değildir. Biz gerek devlete, gerek fertlere ait her türlü tekele, sermayenin haksızlıklarına, aşırı kar ihtirasına, hileli ticarete, haksız istismara, iktisadi buhranlardan doğan büyük kütle ıstırap ve sefaletine, milli ve milletlerarası ekonomi ahenk ve müvazenesinin bozulmasına lakayit kalamayız.

Biz bu hususlarda devletin tanzimci müdahalesine taraftarız. Bizim reddettiğimiz meslekler mahsul veya istihsal vasıtaları üzerinde şahsi mülkiyet hakkını devlet lehine ihlal ve ferdi teşebbüsleri tahdid ve ilgaya meyyal olan devletçilik ve sosyalizm ile halen Türkiye'de en müfrit şekli tatbik edilmekte olan devlet sermayeciliğidir.

Bir taraftan ferdi teşebbüsü ve şahsi mülkiyeti servetin istihsal, tedavül ve inkisamında esas tuttuklarını ve diğer taraftan devletçi olduklarını iddia eden siyasi partiler sarıh bir tenaküze ve abes içerisine düşmüşlerdir. Bu prensip karışıklığı yüzünden ve bir kısım solcu unsurların karışıklığı yüzünden ve bir kısım solcu unsurların yardımı ile devletçilik Türkiye'de devlet sermayeciliğinin en müfrit şekline inkılap ve ekonomi müvazenesini alt üst etmiştir. Partinin hedeflerinden biri de devlet sermayeciliğinin ihtiyatla ve tedricen tasfiyesi olacaktır.

Prensip olarak devlet, ziraat ve ticaretle ve-harp endüstrisi müstesna olmak üzere-sanayi ile iştigal edemez; gemiciliği ve sivil havacılığı tercihan hususi teşebbüslere bırakır. Bu şubelerde devletin vazifeleri gittikçe artan ferdi teşebbüs kudretine gittikçe genişleyen bir yer vermek üzere azalmak zorundadır.

Biz devlet fabrikalarını yerli taliplerine, tercihen kooperatif ve anonim şirketlere hakiki kıymetleri mukabilinde vermek veya içinde çalışan mühendis, memur ve işçilerin maaşları nispetinde hissedar olarak teşkil edecekleri anonim şirketlere devrederek memur kadrolarını ve vergi yükünü azaltmak azmindeyiz.

Numune, üretim ve tohum ıslahı çiftlikleri müstesna, devlet çiftlikleri ve zirai kombinalar tedricen ilga edilerek devlet elindeki topraklar derhal topraksız çiftçiye tevzi edilmeli; devletin bütün ticaret ofisleri, sözde anonim şirketleri, tedricen ilga edilmeli; kooperatifler devlet vesayetinden ve lüzumsuz müdahalelerinden kurtarılmalıdır. Bununla birlikte müstahsil koruma tedbirleri idame ve tekemmül ettirilmelidir.

Parti ferdi ve yerli sermayelerden rağbet görmeyen işlerin, bu arada limanlar, büyük su işleri ve enerji kaynakları, demir yolları, posta, telgraf ve telefon tesisatının devlet eli ile yapılmasını ve işletilmesini tasvip eder.

Madde 23 - Memleketin her sahada hakiki ihtiyaç ve imkanlarını mütehassıslara tetkik ve tespit ettirerek umumi bir kalkınma ve gelişme planı hazırlanmasını ve bu işte yabancı mütehassıslardan da faydalanmasını zaruri görmekteyiz.

Madde 24 - Parti, dünya milletlerinin müşterek bir medeniyete doğru tekamül ettiğine, Türkiye'mizin de bu maksatla bütün milletlerle samimi iş birliği yapması lüzumuna kanidir.

Fakat herhangi bir millet kendi ihtirasını tatmin için başkanlarına tahakkümden vazgeçemedikçe ona karşı nefsimizi muhafaza zaruretlerine uymayı varlık şartı sayıyoruz.

Parti, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler müessesesinin sadık bir üyesi ve faydalı bir unsuru kalmasını ister.

Madde 25 - Parti, her vatandaşın dünya için barış ve emniyet unsuru olmasını sağlayan insani bir kültüre sahip olarak yetişmesini, insani dayanışma, iyi komşuluk, muahedelere sadakat, itidal ve bütün insanlara karşı şefkat terbiyesi içinde gelişmesini kendi milletimiz ve milletler ailesinin refahı ve saadeti için temel dava addeder.

Madde 26 - Hürriyet, bütün siyasi programımızın temel taşıdır. Bizce her fert dilediği gibi hareket edebilir; yeter ki başkasının müsavî hürriyetine zarar vermesin. Başkasına zarar vermenin bir kötülük olduğuna ve hayır ve şer mefhumları ahlak sahasına ait olduklarına göre hürriyetin ahlaki bir temeli ve vazife hissi ile sıkı bir irtibatı vardır.

Partimiz şahsi ve siyasi hürriyetlerin, asrımızda, ferdi tecavüzlerden ziyade hükümetlere verilen geniş selahiyetler yüzünden tehlikeye düştüğüne: ve bu selahiyetlerin azami derecede takyidi lüzumuna kanidir.

Madde 27 - Ferdi ve siyasi hürriyetlerin zaruret hududunu her takyidi tahakküm ve istipdadın ifadesidir.

Partimiz teşri kuvvetin dilediğini yapabileceği fikrine, devlet muvacehesinde hiçbir ferdi hak ve hürriyetin mevcut olmayacağı prensibine dayanan totaliter devlet telakkisini reddeder.

Madde 28 - Partimize göre insanların ihlal edilemez tabii hak ve hürriyetleri şunlardır:

Hayat, şahıs ve binnetice mesken masuniyeti, vicdan, fikir, söz, neşir, seyahat, haberleşme, sözleşme, mal mülk edinme ve onları saklama ve kullanma, veraset, toplanma,

cemiyet ve şirket kurma, her türlü haksızlığa karşı meşru mukavemet ve hükümeti tenkit hürriyetleri.

Partimiz, ferdin hak ve hürriyetine tecavüz korkusundan masun yaşamak hakkını tabii sayar.

Bu esaslı insan haklarından seyahat ve haberleşme gibi, bazılarının yalnız milli kanunlarla teminat altına alınamayacağına kani olan parti, milletler arası münasebetlerde de kanun devrinin başlaması için azmi gayret sarfetmek azindedir.

Madde 29 - Bu tabii hakların kanun dışı takyidini içtimai ve siyasi bir suç sayar istipdadın kötü bir alameti addederiz. Binaenaleyh bu haklara tecavüz kimin tarafından vaki olursa olsun hiçbir hususi merasime tabi olmadan umumi hükümler dairesinde adalet mahkemelerinde yargılanarak terhip ve tecziyesini sağlayacak tedbirlerin bir an evvel alınmasını bir zaruret sayarız.

Madde 30 - Parti kanuni müsavata ana prensiplerinden addeder. Hiçbir fert veya topluluk eşit olmayan bir hak iddiasında bulunamaz; başkalarına yasak olan fiilleri kendisi için mübah göremez.

Kanunun herkes için mecburi ve müsavi vasfı fertler, fertle devlet müesseseleri, içtimai sınıflar, siyasi partiler, dinler ve mezhepler arasındaki münasebetlerde de muteberdir.

Parti herkesin şahsi liyakat, kabiliyet ve mesaisine göre hisse almasını tabii ve meşru telakki eder.

Cumhuriyet her türlü imtiyaz ve inhisarların ilgasını muktazi olduğundan parti Cumhuriyeti müsavat ülküsüne en uygun idare şekli olarak tanır.

Madde 31 - Menşeyini milli iradeden olan amme kudreti bir fert veya zümre lehine ve binnetice diğerleri aleyhine kullanılamaz.

Madde 32 - Parti, kanunları keyf ve hevese tabi kılan hikmet'i hükümet telakkisini, halkı devamlı ve haksız zararlara sokan nefi hazine zihniyetini istibdat mesnetleri olarak tanır ve bunlarla mücadeleyi borç bilir.

Madde 33 - Türkiye'de hiçbir makam ve hiçbir kimse kendisine kanunen ve sarahaten verilmemiş olan bir otorite ve selahiyeti kullanamaz. Kanun ferdi hakların kötü kullanılmasını önleyecek tahditler koyabilir. Ancak bu tahditlerin anayasaya aykırı olup olmadıklarını ve zaruret haddini aşıp aşmadıklarını takdir selahiyetini haiz bir yüce mahkemeye kat'i lüzum vardır. Bunun ihdasını parti, önemli hedeflerinden biri sayar.

Madde 34 - Parti, memleketimizde hürriyetin teessüsü için fert haklarının teminat altına alınmasını zaruri görür.

1. II

Devlet ve Hükümet İşleri

Madde 35 - Parti, bazı fevri cereyanların kanunlaşması imkanını önlemek ve kanunların daha esaslı surette incelenmesini sağlamak için Halk tarafından seçilmiş bir ayan meclisinin kurulmasını zaruri görür.

Madde 36 - Her iki meclis üyelerinin adetleri vazifeleri ve intihap usul ve şartlarının milli ihtiyaca uygun şekilde yeniden tanzimini lüzumlu görüyoruz.

Madde 37 - Cumhurbaşkanı bir devre için seçilmeli: aynı zatın bir seçim dönemi geçmeden tekrar seçilmesi caiz olmamalıdır.

Madde 38 - Cumhurbaşkanı her iki meclisin birlikte yapacağı bir oturumda bu meclisin üyeleri arasından seçilmelidir.

Madde 39 - Cumhurbaşkanı, Başbakanı bu iki meclis üyeleri arasından seçmelidir. Bazı bakanların meclisler dışından seçilmesi de mümkün olmalıdır.

Madde 40 - Cumhurbaşkanı partiler dışında bağımsız kalmalı ve seçiminden itibaren parti ve zümre cereyanları ile alakasını keserek kendisini bütün millete hasretmelidir.

Madde 41 - Her iki meclis üyelerinin seçimlerine ait usul ve icra tarzının millet hakimiyetine ve demokrasi icaplarına en uygun yeni bir seçim kanunu ile tesbitine çalışılacaktır.

Milletvekili adetinin azaltılmasına ; ve vekillikte geçen müddetlerle tahsisatlarının emeklilikte hesap edilmemesine taraftarız.

Madde 42 - Bütün seçimlerin her çeşit müdahale ve tesirden, hile ve tahakümden masun yapılabilmesi ve seçim neticeleri üzerine hiçbir fesat ve tahrif olmadan millet irade ve hakimiyetine uygun olarak tahakkuk edebilmesi için lüzumu kadar müeyyideler teminine çalışmayı bir vazife sayıyoruz. Seçimlerin adli kuvvet murakabesi altında yapılmasını doğru buluyoruz.

Madde 43 - Bakanların vazife ve mesuliyetini gösterecek hususi kanunların yapılmasını isteyen anayasanın 47 nci maddesinin biran evvel tahakkukunu istiyoruz.

Madde 44 - Bakanlıklara ait murakabe ve teftiş işlerinin salim bir tarzda yapılması için teftiş teşkilatını icra kuvvetinin tesirinden kurtararak tam bir istiklale sahip kılmak maksadiyle gerekli gerekli tedbirlerin alınmasını zaruri görmekteyiz.

Madde 45 - Adama iş değil, işe adam düsturuna bağlı olan partimiz, mesuliyet ve halka hizmet duygusu taşıyan yüksek vasıfta ve az sayıda müreffeh memurlarla amme hizmetlerinin görülmesine taraftardır.

Memurların hal ve istikballerinden emin olmaları, terfi, tayin, nakil ve tecziyelerinin amirlerin keyf ve arzusuna göre değil, liyakat ve istihkaklarına göre yapılmasını, devlet işlerinin emniyet verici esaslara bağlanacak salim bir tarzda yürütülmesini istiyoruz.

Madde 46 - Emeklilerle dul ve yetimlerin ve malüllerin maaşlarını adaletli olarak tayinini ve zamanın geçim şartlarına göre uygulanmasını, vazife görürken alınan para ile emekli maaşı arasındaki farkında isabetli bir şekilde tesbitini doğru buluyoruz.

Emeklilere ait kanunlar birleştirilmelidir.

Madde 47 - Lüzumsuz zaman ve enerji sarfına sebep olan kırtasiyecilikle mücadele etmeyi ve halkın işlerinin kolaylıkla ve süratle görülebilmesini temin edecek her türlü kanuni ve idari tedbirlerin alınmasını zaruri sayıyoruz.

2. III

Adalet İşleri

Madde 48 - Adalet işlerinin kaza birliği esaslarına uygun bir şekilde sağlanması ve hususi merciler verilen salahiyetlerin kaldırılması lüzumuna inanıyoruz. Yalnız ordunun sırf askeri işlerinden doğan suçların askeri mahkemelerde duruşma ve hükme bağlanmasını istisnai olarak caiz görüyoruz.

Madde 49 - Memlekette adaletin tam tecellisini temin edebilmek için adli teşkilatın ve bilhassa yargıçlarımızın her türlü tesirden masun ve kamil bir istiklal içinde çalışmasını adaletin ilk şartı olarak kabul ediyor, bunun için de hakimlerimizin tayin, nakil ve terfilerini hiçbir teşrii ve idari makamın müdahalesi olmadan bizahiti kendi teşkilatları arasında icrasını temin azmindeyiz.

Madde 50 - Bütün mahkemelerin kuruluşuna, derecelerine ve vazifelerine dair esaslı bir mahkemeler teşkili kanunu vücuda getirilmesi ve teşkilatın dağılık hükümlerinden kurtarılması şarttır.

Madde 51 - Asliye mahkemeleriyle Yargıtay arasında ikinci bir kaza kademesinin bulunmasını adaletin esaslı bir teminatı sayıyoruz.

Madde 52 - Sulh mahkemeleri dışında kalan bütün mahkemelerde toplu hakim sistemi amil olmalı, ancak buna imkan husulüne kadar, asli mahkemelerin bir kısmında istisna olarak, tek hakim usulü tatbik edilebilir.

Madde 53 - Adaletin kabil olduğu kadar külfetsiz, masrafsız ve kolay tevziine taraftarız. Usul kanunlarımızda neticeyi geciktiren merasimin kaldırılmasına çalışmakla beraber işlerde sürat olsun diye adaleti alt üst etmek zihniyetine aleyhtarız.

Madde 54 - Adalet cihazının ihtisasa yol açacak bir çığırda işlemlerini işitiyoruz.

Madde 55 - Doğu bölgesinde çalışan yargıç ve savcıların hizmet müddetinin tayini ve bundan sonra diğer bölgelere nakil hakkının temini için ayrı hükümler konulmalıdır.

Madde 56 - Günün şartlarına tabii olarak (Hava Hukuku) adıyla ayrı bir hukukun vücuda getirilmesi lüzumuna inanıyoruz.

Madde 57 - Adli Tıp müessesesine layık olduğu önemin verilmesi ve adli tabiplerin çoğaltılması ve memleketin başka yerlerinde de adli tıp vücuda getirilerek bu mesleğin cazip bir hale sokulması adalet umdelerimizdendir.

Madde 58 - Yargıtay başkanlarının muayyen müddetle ve intihapla Yargıtay'ın bütün yargıçları tarafından seçilmesini ve bunlara yargıçlık maaşından fazal olarak ve vazifelerinin devamı müddetince başkanlık tahsisatı verilmesini esaslı bir teminat olarak nazara alıyoruz.

Madde 59 - Matmuat suçlarında jüri usulünün kabulüne taraftarız.

Madde 60 - Adli zabita kuvvetleri müstakil olarak savcıların eline verilmelidir.

Madde 61 - Yargıçlarımızın, bütçenin müsaadesi nispetinde, azami huzur ve refaha erişmesini adalet şartlarından biri sayıyoruz; bütün adalet cihazının sıkıntısız yaşayacak imkan ve vasıtalarla techizini istiyoruz.

Madde 62 - Memleketin kalabalık ve müterakki yerlerinde çocuk suçlarına bakmak için hususi mahkemeler açılmasını ve bu mahkemelere tercihen kadın yargıçlar seçilmesini istiyoruz ve çocuklarımızın arhislerini zedelememek için bu kabil davaların gizli görülmesini medeniyetin icaplarından sayıyoruz.

Madde 63 - Tevkif evlerinin ceza yerlerinden ayrılmasını ve tevkifhanelerin kabil olduğu kadar ceza mahkemelerine yakın olarak tesisi suretiyle sanıkların bilhassa hükümden evvel teşhirine imkan verilmesini lüzumlu görüyoruz.

Madde 64 - Veza evlerinin insanlık hislerine uygun, sağlık ve medeniyet şartlarına muvafık bir hale getirilmesini ve hüküm yiyenleri manen ve maddeden yükseltip iş sahibi yaparak iyi bir vatandaşı halinde cemiyete idaesini sağlayacak mahiyeti haiz olmasını istiyoruz.

Madde 65 - Bu bölüm hükümleri askeri adalet teşkilatına da şamil olmalıdır.

IV

Ordu ve Askerlik işleri

Madde 66 - Yurdun savunmasını sağlayacak Ordumuzun bu vazifeyi daima ve şerefle başaracak bir kudrette teşkillenmesi ve bu maksat dahilinde techiz edilmesi esastır.

Milli Savunma ihtiyacına göre daha barış zamanından her türlü hazırlıkların yapılmış olması ve takip edilecek Eğitim ve Öğretimde bu esasların daima göz önünde bulundurulması lüzumuna kani bulunuyoruz

Madde 67 - Yurdun bütün millete ve milli kudrete dayanan savunmasını layık olduğu önemle daima ön planda tutmak için (Yüksek Müdafaa Meclisi) nin bir kanunla ve kat'i olarak ihdas ve teşkil edilmesini ve bu meclisin vazife ve selahiyetlerinin de bu suretle belirtilmiş olarak işleminin teminini lüzumlu görüyoruz.

Madde 68 - Başbakan ve Bakanların vazife ve selahiyetlerini belirtecek yeni kanunların icabına göre Genelkurmay Başkanlığının ve Yüksek Askeri Şuranın vazife ve selahiyetlerinin yeniden gözden geçirilmesi ve bu esaslara göre düzenlenmesi lüzumuna inanıyoruz.

Madde 69 - Yurdun savunmasını temin etmekle mükellef olan Ordumuzun askerlik, terfi emeklilik ve bu gibi esaslı kanunlarında zamanın icap ve ihtiyaçlarına göre gerekli olan tekamül ve ıslahların yapılmasını da lüzumlu buluyoruz.

Madde 70 - Parti Ordunun kapalı veya açık şekilde siyasetle iştiğal etmesine ve siyasete alet edilmesine şiddetle aleyhtardır.

V

İçişleri

Madde 71 - Bugünkü idari teşkilatın ruh ve zihniyet, muamelat ve idare usulü bakımlarından ihtiyaca tekabül eder mahiyette bulunmadığına inanıyoruz. Bu teşkilatın ihtiyaç ve demokrasi icaplarına en uygun bir tarzda olabilmesi için ciddi ve ilmi tetkiklere dayanmasını lüzumlu görüyoruz.

Madde 72 - İdarecilikte hükmi şahıs olarak temel birlik bucak olmak ve bucak idari muhtariyete sahip bulunmalıdır. Onun halkça seçilmiş bir meclisi ve bu meclise seçilmiş bir de bucak başkanı (Nahiye Müdürü yerine) bulunmalıdır.

Madde 73 - İllere ve bucaklara verilen yetkiler şahsa değil bucak meclislerine ve İl Genel Meclislerine ait olmalıdır. Valilerin, kaymakamların ve bucak başkanlarının yetkileri tamamen idare işlerine münhasır kalmalıdır.

Madde 74- Belediye Başkan ve üyeleri ile mahalli meclislerin bilaistisna milletvekilleri hakkında kabul olunan seçim usulüne muvazi bir tarzda vatandaşların serbest iradeleriyle yapılacak seçimle teşkil edilmesini istiyoruz.

Madde 75 - İdare cihazlarının milletin tabii haklarını ihlal ve adalet Teşkilatı üzerinde müdahale ifade edebilecek bütün faaliyetlerden mutlak surette uzak kalmasını ve memlekette mevcut siyasi partilerin hiçbir faaliyetine iştirak etmemelerini isteriz. Muhtariyeti haiz Müesseseler mensupları hariç olmak üzere Devlet ve Hükümet Teşkilatına mensup herkes siyasi partilere girmekten, ceza tehdidi altında, men edilmelidir. (Seçime İştirak müstesnadır.)

Madde 76 - Amme hizmeti ile vazifeli olan hiçbir kimse hususi hizmetlerde istihdam edilmemelidir.

VI

Dışişleri

Madde 77 - Dış siyasetimiz istiklal ve mülki temamiyetimizin muhafazası esasına dayanır. Meri ittifak muahede ve hükümleri mahfuz kalmak şartıyla bütün dünya devlet ve milletleriyle dostluk ve barış içinde yaşamak dış siyasetimizin hedefidir.

Madde 78 - Partimiz, birleşmiş milletler anayasası hükümleri dairesinde, kendileriyle tarihi, manevi ve kültürel alakamız olan milletlerle dostluğumuzu kuvvetlendirmek müteakabil tesanüt temin edecek bir siyaset takip etmeyi tarihi bir borç ve dünya barışını sağlayacak en esaslı bir amil telakki eder.

VII

Madde 79 - Mali siyasetimiz yalnız şeklen değil hakikaten de denk bir bütçe ile hükümet idaresini teminden ibarettir. Masraf bütçelerinin milli takatla mütenasip, hakiki ve zaruri ihtiyaçlara uygun tarzda tanzimini istiyoruz.

Vergilerin tahakkuk ve tahsillerinde adalete riayet edilmesi, sarflarında kayıtsız, şartsız her türlü israf, sefahat ve lüksten sakınılması lüzumuna kaniiz. İmkan buldukça müterakki vergi sistemini tercih ediyoruz.

Vergi itiraz mercileri heyetinin belediyelerden ve ticaret odalarından vücuda getirilmesini bitarafılık icabından buluyoruz.

Madde 80 - Dahili ve harici borçlarla bütçede muvazene tesisine çalışmak müsrif hükümetlerin şiarı olabilir. Borçlanma ancak Milli Savunma zaruretiyle ve milletin istihsal kudretini yükseltecek maksatlarla yapılmalıdır. Her ne sebeple olursa olsun, Milli ve İktisadi İstiklalimizi tehlikeye düşürecek bütün hareketlerden içtinap edilmelidir.

Madde 81 - Asgari maaşet haddine tekabül eden kazanç ve gelirlerden vergi alınmamalıdır.

Madde 82 - Mali işlerimizin yürütülmesinde ihtisasa büyük bir yer verilmesini, amme hizmetlerini görecek olan her türlü devlet teşkilatının makul ilmi esaslara göre kurulmuş olmasını zaruri görüyoruz.

Madde 83 - Memlekette mevcut enflasyonu inkar edecek yerde bunu önliyecek tedbirlerin alınmasına, emisyonlardan kabil olduğu kadar kaçınılmasına dikkat etmek vazifemiz olacaktır.

Madde 84 - Açık ve gizli mütemadiyen genişletilmekte olan inhisarcılığı tedricen tahdit etmek ve bunların da istihsal masrafını azaltmak ve memleket iktisadiyatını harap etmiyecek ve müstahsilleri tazyikten kurtaracak tarzda usullere bağlanmak hedefimiz olacaktır.

Madde 85 - Sıhhi ve zaruri seyahatlerde döviz tedarikini güçleştiren engellerin mümkün olabildiği kadar hafifletilmesini ve lüzumsuz yere döviz israf edilmemesini istiyoruz.

Madde 86 - Memlekete menfaat temini bahanesiyle ferdin tasarruf ve mülkiyet haklarını ihlal eden ve müsadere mahiyetinde olan istimval ve istimlaklere nihayet verilmesine taraftarız.

Madde 87 - İktisadi faaliyeti daraltan, millet üzerinde gayrutabii tesirler yaratmak mübadeleyi güçleştiren vergi ve resimlerin yavaş yavaş ortadan kaldırılmasını temin azmindeyiz.

VIII

Eğitim ve Öğretim işleri

Madde 88 - Parti, Milli Eğitim ve öğretim işlerini bütün faaliyetinin temeli sayar. Devlet ve mahalli idare bütçelerinde bu işe ayrılacak masraf, ihtiyacı karşılayacak ve geçen ihmalleri telafi edecek bir hadde vasıl olmalıdır. Türk Milletinin ileri milletlerin kültür ve medeniyet seviyesine yükselmesi hedefimizdir.

Madde 89 - Parti, bütün öğretim ve eğitim işlerimizin memleket ihtiyacını en iyi karşılayacak umumi bir plana bağlanmasını zaruri görmektedir; irfan faaliyetimize sağlam ve istikrarlı bir yol ve gidiş hazırlamak, öğretim işlerinin ana programını vücuda getirmek ve bütün işleri buna göre ayarlamak için (Milli Eğitim ve Öğretim Şurası) kurmak lüzumuna inanmaktadır.

Bu şuranın nasıl teşkil olunacağı, kimlerden vücuda getirileceği ve vazifesi bir kanunla tesbit edilecektir.

Madde 90 - Yapılacak programlar millete ilim ve teknik bilgilerle beraber milli ahlaki terbiye verecek suretle nizamlanmalı; Türk gençliğine milli iman ve ülkü aşılacak ve kuvvetlendirecek bir maksat takip etmelidir.

Madde 91 - Tahsilin devamı müddetince öğrencilere şahsi teşebbüs ve içtihat kabiliyeti ile yaratıcılık ve yapıcılık fikir ve terbiyesi verilmeli ve onlar ameli hayatta muvaffak olacak surette yetiştirilmelidir.

Madde 92 - Milletin ilim ve teknik alanlarında yükselmesini sağlamak maksadiyle muhtelif ilim ve fen şubelerinde araştırma enstitüleri kurulmasını lüzumlu görmekteyiz.

Madde 93 - Parti, bütün bilgilerin ilerlemesini sağlamak için her bölüme mensup en değerli bilgilerden mürekkep ve tam istiklale sahip (Akademi) lerin kurulmasını faydalı görür.

Madde 94 - Memlekette sanat ve meslek okullarıyla fabrika çırak okullarını çoğaltmak, küçük sanat ehlini bollaştırmak ve okulların hayata bağlılığına ehemmiyet vermek eğitim umdelerimizden olacaktır.

Madde 95 - Mektep çağını okumadan geçirmiş vatandaşlara okullar dışında ve bilhassa askerlik hizmeti esnasında okuma yazma ve mümkün olabildiği kadar lüzumlu bilgiler verilmesine çalışılacak, okuma yazma bilmeyen iş sahiplerinin bu ihtiyaçlarını karşılamak üzere akşam dersaneleri açılacaktır.

Madde 96 - Bütün eğitim ve öğretim üyelerinin maiyet darlığı çekmeden vazifelerinde muvaffakiyetlerini sağlamak ve layık oldukları yüksek itibar ve mevki kendilerine temin etmek azmindeyiz.

İlkokul öğretmenlerinden kabiliyeti tahakkuk edenler eğitim teşkilatının en yüksek derecelerine kadar çıkabilmek fırsatını bulmalıdırlar.

Madde 97 - Partimiz, yabancı dil tahsiline lüzumu kadar önem verilmemiş olduğunu kabul etmektedir. Bunun için de okullarımızda buna lüzumu kadar yer ayrılmasını zaruri görüyoruz.

Yurdumuzun muhtelif yerlerinde yabancı dil üzerine tedrisat yapan okullar açılmasını ve bu okullarda yabancı dil bilir öğrenciler yetiştirilmesini istiyoruz.

Madde 98 - İlk öğretim, eğitim faaliyetlerinin temelini teşkil eder. Bu sebeple parti, bütün yurt çocuklarının bir ilkokulda yer bulabilmesini ve ilk öğretimden istifadeyi güçleştiren amillerin en kısa bir zamanda ortadan kaldırılmasını vazife bilir.

Madde 99 - Köy okullarının da beşer sınıflı olmasının teminine çalışılacaktır.

Madde 100- Kalkınma planına göre köy okulları yapılırken esasen varlıkları pek dar bulunan köy halkının durumunu büsbütün güçleştirecek mükellefiyet usulünden kaçınılması lüzumuna inanıyoruz. İnşaat ve tesisatta lüks ve israftan sakınılarak en sağlam ve en sade yapı tipleri tercih edilmelidir.

Madde 101- Doğu ve güney bölgelerimizde Üniversite açılmasına ve Üniversite bulunan yerlerde icabeden müesseselerin yapılması suretiyle birer üniversite sitesi kurulmasına taraftarız.

Madde 102- Liselerle yüksek okullarda ehliyet ve liyakat gösteren seciyeli ve memlekete bağlı ve itina ile seçilmiş gençlerden devlet hesabına kabil olduğu kadar çok okuyucuların yabancı memleketlere gönderilerek memleket ihtiyacına göre yüksek ihtisasa sahip olmalarını ve bunların ciddi murakabeye tabi tutulmasını temine çalışacağız.

Madde 103- Beden terbiyesi ve her nevi sporun memleket çapında teşvik ve teminine, spor işlerinde hayatımıza ve maddi şartlarımıza uymayan şeylerden kaçınılarak imkânlar göre yerli malzeme ile hazırlanmak suretiyle ucuz ve elverişli bir hale getirilmesini doğru buluyoruz.

Madde 104- Şehit çocuklarının devlet okullarında parasız ve yatılı olarak okutulmasını istiyoruz.

IX

Sağlık ve Sosyal Yardım İşleri

Madde 105- Millet sağlığı meselesini, toptan ele alınması gereken bir memleket davası olarak görüyoruz. Hastalıkları iyi eden, hastalık sebeplerini kaldıran ve hastalıklara karşı mukavemeti artıran iyi edici ve koruyucu bir sağlık politikası güdülmesi esası amacımızdır.

Madde 106- Lüzumlu sıhhi tesis ve tedbirlerin az zamanda planlaştırılıp gerçekleştirilmesi için yüksek sıhat şurasına kafi salahiyetlerin verilmesini lüzumlu görüyoruz.

Madde 107- Memleketin sıhhi durumunu iyileştirmek; bilhassa çocuk ölümünü azaltmak için lüzumlu tedbirlerin alınması hedeflerimizden biri olacaktır. Bu gayeye erişilmek

için halkın ihtiyacını karşılayacak surette şehir ve kasabalardaki hastane noksanlarının ikmaline çalışacak, doğum evleri ıslah ve tevsi edilecek ve Hükümette mahalli idarelere ait hastaneler fakir halk için bedelsiz açık tutulacaktır.

Madde 108- İllerin mümkün olan yerlerinde sanatoryumla prevantoryum tesis edilecektir.

Madde 109- Köylerin sıhhi durumlarıyla meşgul olmak üzere mümkün olan bucaklarda bir hekim bulundurmaya ve küçük bir eczane ile dispanserler açmaya lüzumlu görmekteyiz. Buna imkan bulunmayan bucaklarda hiç değilse birer küçük sıhhiye memuru ile birer ebe çalıştırmaya ihmal edilmeyecek bir zaruret olarak kabul etmekteyiz.

Madde 110- Verem, frengi, trahom, sıtma ve bu gibi hastalıklarla mücadele teşkilatı tevsi ve takviye edilecektir.

Madde 111- Kimsesiz ve yoksul çocuklara cemiyet yardım kollarını açmalı ve onların istidat ve kabiliyetlerine göre tahsil ve terbiyelerine yardım etmelidir.

Madde 112- Partimiz, memlekette fuhuş, kumar, sefalet, serserilik ve dilencilikle mücadeleyi kendisine bir borç bilir.

Madde 113- Dışardan gelen göçmenlerin memlekette yerleştirilmesi hususunda, sefaletlerine meydan vermeden itiyat ve kabiliyetleri ve yurdun milli ihtiyaç ve savunma zaruretleri bakımından hem vatanın, hem de göçmenlerin menfaatine en uygun bir usulün temin ve tatbikını istiyoruz.

Madde 114- Yurdumuzda her medeni ve içtimai faaliyetin hayırlı ve tam neticeler verebilmesi için çok esaslı bir iskan ve imar planı tatbikını lüzumlu görmekteyiz.

X

Kalkınma İşleri

Madde 115- Milli istihsal kuvvetlerini uyandırmak ve çoğaltmak, milletin daimi menfaatinden ilham alan bir harici ticaret siyaseti takip etmek, hususi teşebbüsleri teşvik ve bilhassa fertleri ekonomi hayatında kendilerine düşen işleri görmeğe hazırlamak gibi şekillerde devletin iktisadi faaliyete tanzimci olarak karışmasını caiz görmekteyiz.

Madde 116- Milletimizin en büyük ve en çok ihmal edilmiş kitlesini teşkil eden köylümüzün bir an önce kalkınmasını milli refah ve içtimai adaletin icabı sayıyoruz. Bu sebeple kanunlarımızda bilhassa köylü ve işçilerimizin medeniyet seviyesini yükseltmek, istihsallerini artıracak ve değerlendirecek bütün tedbirleri almak, hak ve menfaatlerini korumak en mühim davalarımızdan biri olacaktır.

Köylü ve çiftçinin kendisine ve ailesine yetecek toprağı ve onu işletecek vasıtalara sahip olması hedeflerimizden biridir.

Bu maksatları temin için bilhassa aşağıdaki maddelerde gösterilen tedbirlerin alınmasını lüzumlu görüyoruz:

a) En kısa zamanda Devlet topraklarını topraksız veya toprağı yetmiyen çiftçiye en uygun şartlar altında dağıtmak ve bu işe adalet kaidelerini bozmadan aşırı büyük arazileri satın alarak devam etmek.

b) Umumi ahkama göre toprak satın almak isteyen çiftçiye kolaylık göstermek.

c) Sulama işlerine önem vermek ve suların zararlarını önleyecek tedbirler almak.

d) Sıhhi ve ucuz köy evleri yapılmasını sağlayacak tedbirler almak.

e) Köy yollarının ana yollara biran evvel bağlanmasını temin etmek.

f) Zirai sigortaların kurulmasını teşvik ve temin eylemek.

g) Ziraat Bankasının sermayesini artırmak ve çiftçiye daha faydalı olmasını sağlamak.

h) Çiftçinin muhtaç olduğu ziraat alet ve makinalarını en kısa zamanda temin ederek maliyeti ucuz ve bol mahsul elde etmesini sağlamak. Münasip yerlerde bu alet ve makinaları hiç değilse tamir edecek atelyelerin vücuda getirilmesini teşvik etmek.

i) Çiftçinin muhtaç olduğu hayvanları kolay ve ucuz tedarik edebilmesi için memleketin hayvancılık politikasını buna göre düzenlemek.

j) Tarım bölgelerinin hususiyetlerine göre gerekli tarım deneme, ıslah ve üretme istasyonları açarak çiftçinin muhtaç olduğu her türlü hububat ve yem nebatları tohumlarını tedarik etmek ve bu müesseselerle çiftçinin ziraat bilgisini kuvvetlendirmek.

k) Memleketin zirai mahsullerini kıymetlendiren ve çiftçinin kalkınmasını sağlayan ziraat sanatlarını memleket sanayiinin ön planında tutmak ve bu işte kooperatifçilikten de faydalanmak.

Madde 117- Memlekette sanayiciliğin inkişafı ziraat aleyhinde bir istikamet almamalıdır.

Madde 118- Tarım işlerinin mahalli hususiyetleri üzerinde fikir ve mütalaa beyan ve rehberlik etmek ve halkın ziraat bilgisini çoğaltmak için kurulan ziraat odalarının yetkileri artırılmalı ve bu odalar işler bir hale getirilmelidir.

Madde 119- Memlekette veteriner teşkilatını mevcut hayvanları sıhhi murakabe altında bulundurarak salgın ve bulaşık hayvan hastalıklarıyla ciddi suretle mücadele edecek; at, sığır, koyun ve keçi gibi hayvan nesillerinin ıslah ve teksirine yardım eyliyecek ve hayvan sağlığını korumak için tesisi faydalı olan kursların idaresini temin edecek bir hale getirmeyi zaruri görmekteyiz.

Madde 120- Her iş ve meslek için ucuz kredi sağlayacak müesseselerin vücut bulmasını teşvik etmek ve kolaylaştırmak kararındayız.

Madde 121- İşçinin grev yapmak hakkını kabul ediyoruz. Ancak bu hak işçi ile işveren arasındaki mukaveleleri ve diğer işçilerin çalışma hakkını ihlal edemez. Grevler hususi bir kanunla tanzim edilmelidir.

Madde 122- Ekonomimizin çabuk gelişmesi için kooperatiflerin her türlü siyasi tesirlerden kurtularak çoğalmasını en müessir vasıtalarından sayıyoruz.

Madde 123- Memleket sanayiinin gelişmesi için bilhassa ham maddesi yurtda bulunan sanayi teşviki lüzumuna inanan parti, bu sahada gümrük himayesini zaruri görür. Bununla birlikte bu himayenin sanayicileri eski usullerle ve az çalışarak aşırı kazanç sağlamak ve fuzuli bir pahalılığa sebep olmak yoluna sevk etmeyecek ölçüde olmasını isteriz.

Madde 124- Yabancı memleketlerden getirilecek olan her türlü ulaştırma vasıtaları (binek otomobilleri ve emsalleri hariç) ile memlekette temini kabil olmıyan ziraat ve sanayi alet ve makineleri ve memleket iktisadiyatında müessir olan iptidai ve ham maddeler ile makine, kitap, tıbbi ecza ve levazım, matbaa alet ve edevatı gibi maddelerin gümrük resimleri ile muamele vergileri asgari hadde indirilmelidir.

Madde 125- Küçük sanat erbabının himayesini ve bilhassa iptidai maddeleri memlekette yetişen sanayin ve ev tezgahlarının teşvikini istiyoruz.

Madde 126- Parti, ta çıraklık ve öğrenme devrinden ihtiyarlık ve emeklilik devrine kadar şuurlu ve düzenli bir işçi siyasetinin tesbit ve tatbikini imkan dairesinde bütün ihtimalleri karşılayan bir işçi sigorta usulünün ihdasını ve tekemmül ettirilmesini ön planda tutar.

Madde 127- Parti, yurdumuzun çabuk kalkınması için yerli sermayelerin kıyafet etmeyeceğini takdir eder. Bu bakımdan faydalı büyük işlerde kullanılmak üzere yabancı sermayenin memlekette karşılıklı bir güven içinde çalışmasının teminini lüzumlu görür.

Madde 128- Yurtda belediye hudutları içinde ve dışında ulaştırma ve taşıma vasıtalarının hususi teşebbüslere bırakılması ve Hükümet ve belediyelerin daha ziyade murakabe vazifesi görmesini tercih ediyoruz.

Madde 129- Emniyet ve istikrarı ticari hayatın zaruri bir şartı saymaktayız. Suni tedbirlerle tesisine çalışılan ticari muvazeneye, devletin lüzumsuz müdahalelerine ve meşru rekabeti ihlal eden bütün hareketlere aleyhtarız.

Madde 130- Deniz mahsulleri istihsal ve ticaretine taalluk eden teşebbüslerin gelişmesi için icabeden bütün tedbirlerin alınmasına ve bu teşebbüslerin teşvikine önem verilecektir.

XI Orman İşleri

Madde 131- Orman işlerinde düsturumuz ormanın ve gelirinin sahibine, verginin hazineye, işletmenin hususi teşebbüse ve murakabenin devlete ait olmasıdır.

Madde 132- Devlet ormanları yalnız sahipsiz ormanlara hasredilmeli, evvelce eşhasa ait olanlar sahiplerine iade edilmeli ve kamulaştırma yüzünden vukua gelen zararlar adilane tazmin olunmalıdır.

Milli ormanlar genişletilmeli ve eşhas tarafından yetiştirilmiş ve yetiştirilecek olan ormanlara bilhassa önem verilmeli ve bu nevi teşebbüsler teşvik edilmelidir.

Madde 133- Baltalıklar öteden beri onlardan faydalanan köylerin manevi şahsiyetine mal edilmelidir.

Madde 134- Devlet ormanlarının muhafazası mahalli idarelere, işletmeleri de devlet murakabesi altında hususi teşebbüslere bırakılmalı; ve yeri kalmıyan bugünkü işletme teşkilatı tasfiye edilmelidir.

Madde 135- Ormanlarda devlet murakabesinin şekli ve tatbik tarzı ile bunların muhafazasını sağlayacak hususi kanunların millet menfaatına en uygun şekilde tanzimini istiyoruz.

Madde 136- Baltalıkların köylü için haiz oldukları hayati önemi gözönünde tutan partimiz bunlardan istifade arzının aşağıdaki şekilde tesbitini zaruri görmektedir:

a) *Baltalıklarda tesbit edilecek maktaların köylülerin ihtiyacına göre taksim ve tefriki köy ihtiyar heyetlerinin murakabesi altında ve kendi aralarında yapılmalıdır.*

b) *Baltalıklarda toprağın kuvvetine göre 10-20 seneye ayrılmış kesme planları yapılarak köy odalarına evvelden asılmış ve ilan edilmiş bulunmalıdır.*

c) *Baltalıklar için makul ve muhik şekilde her sene tesbit edilecek rüsum, köy ihtiyar heyetleri tarafından istifade edeceklere adilane taksim edilerek kesim mevsiminden önce, muhtarlarca gereken memurlara makbuz mukabilinde teslim edilmelidir.*

d) *Baltalıklardan alınacak mahsulün kullanılma tarzına devletçe müdahale edilmemelidir.*

TÜZÜK

I

İsim ve Maksat

Madde 1- Partinin adı Millet Partisi'dir. Merkezi Ankara'dır.

Yurdun lüzum görülen yerlerinde Tüzükte yazılı teşkilat kademeleri olacaktır.

Madde 2- Partinin maksat ve gayesi programına uygun şekilde millet ve memlekete hizmettir.

II

Üyeler

Madde 3- Partiye girebilmek için:

a) *Türk milletinin istiklalini ve vatan bütünlüğünü parçalamayı hedef tutan veya demokrasi esasına uymayan ideolojilere saplanmamış ve komünist olarak tanınmamış olmak.*

b) *Şeref ve haysiyet kırıcı, insan haklarını çiğneyici bir suç yüzünden hapis cezasıyla mahkum ve kötü şöhrete sahip bulunmamak.*

c) *Türk kültürünü ve partinin program ve tüzüğünü kabul etmek.*

d) *Milletvekili seçmek hakkına malik olmak şarttır.*

Madde 4- Partiye girmek isteyenler iki partili tarafından talibin ikametgahının bulunduğu yerdeki teşkilata tanıtılır.

Madde 5- Tanıtmayı yapan partililer talibin üçüncü maddede yazılı şartları haiz olduğuna kefalet etmiş mevkiindedirler.

Madde 6- Partiye kaydolmak isteyen yurttaş program ve tüzük hükümlerini kabul ettiğine ve senede 120 lirayı geçmemek üzere muayyen bir aidat vereceğine dair bir taahhütname itasına mecburdur.

Kayıtlar müracaat edilen Ocak kararı bucak veya ilçe yürütme kurullarının tasvibiyle tekemmül eder. İntisap eden şahısların hüviyeti kaydolunduğu mahal ile bucak ve ilçe kütüğüne yazılır.

Madde 7- Talebi kabul veya bucak ve ilçe kurullarınca tasvip olunmayanların il yürütme kuruluna müracaat ederek itiraz etmeye salahiyeti vardır. İl kurullarının verecekleri karar katidir.

Girmek şartlarını haiz olmadıkları halde kaydedilenler intibaz divanı kararıyle partiden çıkarılır. Bu karar katidir.

Madde 8- Başka siyasi teşekküllere intisabı dolayısıyla hükümet teşkilatının üst tabakalarında vazife almış ve o teşekkülleri temsilen Millet meclisinde, il ve il belediye kurullarında çalışmış veyahut partilerin genel ve il yürütme kurullarında faal bir vazife ayrılarak kabul etmiş olanların, partiye kayıt ve kabulü il yürütme kurullarının tasvibine bağlıdır. Bu kurullar tereddüde düşerlerse genel yürütme kurulunun mütaalasına müracaat ederler. Bu hususta verilecek il kararı menfi mahiyette olursa talibin genel yürütme kuruluna müracaatla itiraza hakkı vardır.

III

Teşkilat

Madde 9- Partinin salahiyetli uzuvları şunlardır:

- A) Kademelerin yürütme kurulları.*
- B) Bunların kongreleri.*
- C) İl ve genel inzibat divanları.*
- D) Genel yürütme kurulu.*
- E) Büyük kongre.*

Bunlardan başka Parti Meclis Grubunun da ayrı bir yürütme kurulu ile inzibat divanı vardır.

Madde 10- Parti teşkilatı idari taksimata tabi değildir. Lüzum görülen yerlerde Genel Kurul münasip gördüğü kademe teşkilatını kurabilir. Ancak bucaklara tabi olacak ocak teşkilatının tesisi ilçe yürütme kurullarının tasvibine bağlıdır.

IV

Yürütme kurulları

Madde 11- Her yürütme kurulu kendi kongresi tarafından gizli oyla seçilir. Bu kurul heyetleri ocaklarda üç kişidir. Bucaklarda üçten az ve beşten fazla, illerde yediden az ve dokuzdan fazla, genel yürütme kurulunda da dokuzdan eksik ve on beşten ziyade olamaz. Bu hadler dahilinde miktarların azalıp çoğaltılması kendi kongrelerinin ve acele hallerde de yürütme kurullarının tasvibi ile mümkündür.

Madde 12- Teşkil edilen her kurul, ilk toplantısında gizli oyla aralarından birini başkan, birini başkan vekili, birini katip ve birini muhasip seçerek keyfiyeti karar defterinde tesbit ettikten sonra tasdikli suretini üst kademe kuruluna yollar. Adedi müsait olmıyan kurullarda katiplik vazifesi başkan vekili tarafından görülür.

Genel yürütme kurulu kendi üyeleri arasından bir genel başkan vekili, bir genel sekreter ve bir muhasip seçer.

Madde 13- Yürütme kurullarının vazifeleri gelecek kongreye kadar sürer. Üyelerin tekrar seçilmesi caizdir. Yürütme kurullarının Başkanları ilk kongreden sonra, bir devre geçmedikçe yeniden başkan seçilemezler. Nesebi birinci ve ikinci derecede akraba olanlar aynı yürütme kurulunda birleşemezler.

Madde 14- Ocaklarda 10, bucaklarda 25, ilçelerde 50, illerde 100ve genel kurulda 200 liradan fazla sarfiyatın kurul kararıyla yapılması lazımdır. Her teşekkülün borçlarından dolayı yürütme kurulu heyetleri partiye karşı müteselsilen mesuldür. Parti namına dava açmak il kurullarının tasvibiyle mümkündür.

Madde 15- Her yürütme kurulu en az haftada bir gün heyetin çokluğu ile toplanır. Ve kararlar mevcudun ekseriyetiyle verilir. Her kararın, karar defterine geçirilerek onu verenlerin imzalarıyla tevsik edilmesi mecburidir.

Madde 16- Kongre, yürütme kurulları için, muayyen miktarın bir mislini de yedek üye olarak seçer. Herhangi bir suretle vazifeden ayrılmış olan üye yerine bu yedeklerden en çok oy almış olan getirilir. Bu suretle ikmal kabil olmazsa o kademenin delegeleri tekrar ve derhal toplanarak hasıl olan noksanı doldururlar.

Madde 17- Yürütme kurullarının mutat üç toplantısında arka arkaya bulunmayan ve mazeretini de bildirmeyen kimse istifa etmiş sayılarak yerine yedek azadan biri getirilir. Kuruldan ayrılan üye, vazife sahiplerinden biri ise heyet arasında tekrar yapılacak gizli seçimden en çok oy alan üye bu vazifeye geçirilir.

Madde 18- Her yürütme kurulu her şeyden evvel mensupları arasında sevgiyi artırmağa, geçimsizliği önlemeğe, teşkilatı azami surette genişletip kuvvetlendirmeye, yapacağı toplantılarla partililer arasında program ve prensiplerimizi izah ederek partiye bağlılıklarını çoğaltmağa, eline geçen her fırsattan istifade ile tertip edeceği konferans ve mitinglerle halkın partiye karşı güvenini tezyide, program ve tüzük ile karar ve talimatnamelerin muktezasını yerine getirmeğe, partililerin inzibat cezasını istilzam eden hareketlerinden dolayı takibat yapılmak üzere şikayette bulunmağa, seçimlerde parti namına aday gösterilmesi memlekete faydalı görülenler hakkında gerek doğrudan doğruya ve gerek üst kademenin sorması üzerine mütalaa ve kanaatlarını vakit geçirmeden bildirmeğe, parti teşkilatı arasında samimi yardım ve faaliyeti temine, kongrelerin kararlarını tatbika, kabul edilen dileklerin yetkisi dahilinde olanları icra ve olmıyanları üst kademe yürütme kurullarına ve ilgili makamlara iblağa, üst kurullardan kendilerine sorulan hususları vakit geçirmeden cevaplandırmağa, mufassal faaliyet raporlarıyla bütçe, bilanço ve hesap hülasalarını kongrelere yetiştirmeye mecburdur.

Her yürütme kurulu kendisine bağlı kurullar üzerinde teftiş ve mürakabe salahiyetini haizdir. Tüzük ve programa aykırı olmamak şartıyla bunların mesai tarzlarını tayin edebilir.

Madde 19- Bunlardan başka genel yürütme kurulu aşağıdaki görevlerle de mükelleftir.

a) Parti program ve tüzüğün tatbiki, mesai tarzının tanzimi, ihtisas komisyon ve büro teşkili ve genel sekreterle müfettişlerin vazife ve salahiyetlerinin tesbiti gibi faydalı gördüğü şeylere dair talimatnameler yapmak.

b) Büyük kongre mukarreratına, program ve tüzük hükümlerine uygun şekilde bütün teşkilatı idare etmek.

c) Lüzum gördüğü il ve ilçelerde teşkilat kurmak.

d) İl yürütme kurulları ve inzibat divanları seçimlerini tetkik ederek tüzük hükmüne aykırı olduğu anlaşılanları mucip sebebi gösterilmek şartıyla feshederek yenilenmesini mahallerine bildirmek.

e) Teşkilatın bütün muamelelerini teftiş ettirmek, uygunsuz olanları islah ettirmek ve inzibat cezasını mucip görülenleri ait oldukları divana sevkettirmek.

f) İstisari mahiyette olmak üzere tayin edeceği şekilde illerden delegeler celbederek lüzum hasıl oldukça parti meselelerini - mesuliyeti kurula ait olmak şartıyla - tetkik ve müzakere etmek.

g) Lüzumu halinde bütçelere tahsisat ilavesine, muayyen hususlara sarfedilmek üzere istikraz akdine karar ve salahiyet vermek,

h) Cemiyetler Kanununun kabul ettiği şartlara uygun tarzda, gayrimenkul iktisap ve tasarrufu, devir ve ferağı için karar ve il kurullarına salahiyet vermek.

i) Parti varidatını artırmak için faydalı tedbir ve çareleri arayıp bulmak.

j) Üç ayda bir partinin umumi faaliyeti ve muhtelif meseleleri hakkında görüş ve düşüncesini tamimlerle bildirerek teşkilatı tenvir etmek tüzük ve programa uygun direktifler vermek.

k) Parti, tüzüğünün müphem ve tefsire hükümlerini İl Yürütme Kurullarının göstereceği lüzum üzerine - yeni bir hüküm ifade etmemek ve program ruhuna uygun olmak şartıyla - tefsir etmek.

l) Partinin hükümet ve diğer Partilerle olan münasebetlerinin şeklini tayin ve muayyen meselelerde parti görünüşünü tesbit ve ilan etmek.

Madde 20 – İl Genel Meclisi üyeliklerine seçilecek adaylar ilçe yürütme kurullarıyla bir arada yapılacak müzakere neticesinde, gizli oyla tefrik ve İl Yürütme Kurulları Başkanları tarafından ilan olunur.

Belediyelere seçilecek üyeler, belediye hududu içinde bulunan Bucak, İlçe ve İl Yürütme Kurullarının üyelerinden teşekkül edecek müşterek heyetin ekseriyeti ve gizli oylarıyla verilecek karara göre yine İl Yürütme Kurulları Başkanları tarafından ilan olur.

Madde 21 – Millet Vekili adaylarının dörtte üçü mahalli teşkilat, dörtte biride Genel Kurul tarafından tesbit edilir. Aday hesaplarındaki kesirler Genel Kurul Lehine vahide iblağ olunur.

Mahalli teşkilata bırakılan kısmın tesbiti Bucak Başkanlarıyla il ve ilçe Yürütme Kurul üyelerinin bir arada toplanmasıyla teşekkül edecek aday meclisinde gizli oy ile seçilerek yapılır.

Her adayın kazandığı oy miktarını göstermek suretiyle netice bir tutanakla tesbit edilerek Genel Kurula bildirilir.

Genel Yürütme Kuruluna bırakılan dörtte bir kısım bu kurulca gizli oyla tesbit olunarak illerden gelen listelere ilave edilir. Bu suretle tekemmül etmiş olan umumi aday listesi Genel Kurulca münasip vasıtalarla yurdun her tarafında ilan edileceği gibi her ile ait adaylar da mahallerine bildirilir.

Madde 22- Genel Yürütme Kurulu icabında Ankara'dan başka bir şehirde de toplanabilir.

Madde 23- Büyük kongre partiye bir fahri başkan seçebilir. Fahri başkan genel yürütme kuruluna dahil olduğu taktirde bu kurulun toplantılarına başkanlık ve parti namına neşir edilecek beyannameleri imza edebilir.

Madde 24- Genel Başkan veya genel sekreter Genel Yürütme Kurulunca alınmış olan kararlara dayanan beyannameleri imza eder.

Madde 25- Yürütme Kurulları cemiyetler kanununda yazılı defterleri muntazaman tutmağa mecburdurlar.

Madde 26- Yürütme Kurullarının tüzük hükmüne göre salahiyetleri olmıyan hususlarda yapacakları tebligat muteber olmaz. Bu yolda hasıl olacak ihtilaf bir üst kademe kurulunca hallolunur.

V İnzibat Divanları

Madde 27- Parti mensuplarının program ve tüzük hükümlerine uymıyan hareketlerinden dolayı haklarında inzibat takibatı yapmak üzere partinin İnzibat Divanları vardır. Bu Divanlar Genel ve İl Yürütme Kurullarının buldukları yerde vazife görürler. Bunlar illerde beş ve merkezde yedi üye mevcut olmadıkça vazife göremezler.

Madde 28- İnzibat Divanlarının üyeleri il kongreleriyle büyük kongre tarafından mürettep miktarın iki misli (illerde 10 ve merkezde 14) olarak gizli oyla seçilir

Madde 29- İnzibat Divanları kendilerine tevdi olunan her işin tetkikine başlamadan tekmil miktarın yarısından bir fazlasını kur'a ile ayırır. Bu fazla, yardımcı üye vazifesini görür ve mazereti halinde asıl üyenin vazifesini ifa eder. Heyette noksan bu suretle ikmal edilemezse tamamlayacak kadar üye ikinci kur'a ile seçilir.

Madde 30- Heyet teşekkül edince gizli oyla içlerinden birini Başkanlığa, diğerini de katipliğe seçer. Kur'a ve seçim keyfiyeti bir zabıtla tesbit olunarak dosyasına konulur.

Madde 31- İnzibat divanlarında program ve tüzük hükümleriyle parti hukukunun müdafaa ve muhafazası (Savcılık vazifesi) o yürütme kurulunun Başkanına veya tevkil edeceği üyeye aittir. Aleyhine takibat yapılan kimse de partili bir arkadaşı kendi müdafasına tevkil edebilir.

Madde 32- İnzibat Divanına bir hadisenin intikali için ya bir Partilinin veya Yürütme Kurullarından birinin yazılı şikayette bulunması şarttır.

Madde 33- Ciddi delillere sahip olmadığı halde, partili bir arkadaş aleyhine kötü niyetle şikayette bulunupta isbat edemiyenler aleyhine mukabil şikayette bulunmağa, hakkında fuzuli inzibat tahkikatı yapılan kimse ile İl Yürütme kurulunun hakkı vardır.

Madde 34 - İl Yürütme kurulu ve inzibat divanı üyeleri hakkında açılacak inzibat tahkikatı genel inzibat divanına; ve Genel Yürütme Kurulu ve İnzibat Divanına dahil partililer hakkında da Büyük Kongreye aittir.

Madde 35 - Savcılık vazifesini görecek Yürütme Kurulu Başkanı veya Vekilli inzibat divanında isbatı vücut imkanını bulamadığı takdirde mazeretini divana bildirmeye ve yürütme kurulu da yerine başkasını ikameye mecburdur.

Madde 36 - İnzibat divanlarına kura ile seçilen vazife sahiplerinin hüviyetleri bu divanca bir hafta içinde taraflara bildirilir. Alakadarların beş gün zarfında muhik sebeplere istinaden bitaraflığı ihlal edeceği tahmin edilen üyenin reddini istemeğe hakları vardır.

Böyle bir talep vukuunda aleyhine itirazda bulunan üye veya üyelerin yerine tefrik haricinde kalan üyeler arasında kura ile ayrılacak yeter sayıda üye, red hakkında bir karar verilinceye kadar, ikame olunur.Red talebi haklı görülürse yeni seçilen üye veya üyeler esas karara bağlanıncaya kadar vazifelerine devam ederler.

Red hakkında verilen karar ister müsbet ister menfi olsun kat'idir. İnzibat divanına kura ile seçilen üye vazifeye başlamadan evvel kendini reddetmek hakkına maliktir.

Madde 37 - İnzibat tahkikatı savcılık vazifesini gören zatın iddianamesi okunmakla başlar. Bundan sonra davalının hüviyeti tesbit edilir, ve hadise hakkında müdafaa dinlenir. Şahitler, dinlenir yazılı ve yazısız deliller tetkik olunur; bunlar hakkında alakadarların diyecekleri anlaşılır. Tahkikatın genişletilmesini icap eden bir nokta kalmayınca savcının esas hakkındaki mütalaası dinlenir. Alakadarların da, son diyecekleri anlaşıldıktan sonra tahkikatın hitamı anlatılır. Bundan sonra divan üyeleri kendi aralarında keyfiyeti müzakere ile karara bağlar. Yapılan tahkikat yalnız davalıların lehinde değil, lehindeki delillerinde tetkikini istilzam eder. Gösterilecek müdafaa delilleri nazara alınmadan karar verilmesi caiz değildir.

Madde 38 - İnzibat divanlarından verilen kararlar aleyhine tefhim tarihinden itibaren onbeş gün içinde savcılık vazifesini gören kimsenin ve bu kararın yazılı olarak kendilerine tebliğinden itibaren aynı müddet içinde de alakadarların selahiyetleri vardır.

İtiraznameler diğer tarafa tebliğ ve o kimse bir hafta zarfında cevap vermeğe davet olunur. Kat'i çıkarma kararları itiraz vaki olmasa bile, müddetin hitamını müteakip, vakit geçirilmeden itiraz mercine sevk olunur. Bu mercilerin verecekleri karar kat'i dir. Diğer cezayı ihtiva eden kararlara müddeti bittikten sonra itiraz edilemez.

Madde 39 - Katiyet kesbetmedikçe hiçbir karar infaz olunmaz. Ancak işin İnzibat Divanına tevdiinden evvel İl Yürütme Kurulları tarafından, ihtiyati bir tedbir olarak, hüküm sonuna kadar parti işlerinden muvakkaten ayrılma kararı verilebilir. Evrakın tedbirinden sonra bu tedbiri almaya İnzibat Divanları da selahiyetlidir. Bu karar aleyhine itiraz edilemez.

Madde 40 - İnzibat divanlarının verecekleri kararların itiraz mercii, bu hüküm İl divanınca verilmiş ise genel inzibat divanı, genel inzibat divanından sadır olmuşsa büyük kongredir.

Madde 41 - İnzibati takibat, buna sebep olan fiilin ikaandan itibaren bir sene geçtikten sonra zaman aşımına uğrar.

Madde 42 - İnzibat cezaları: ihtar, geçici ve daimi çıkarma cezasıdır.

İhtar cezası , buna müstahak olan partiliye filinden dolayı nasihat ederek benzer hakaretlerde bulunmaması için, yazı ile dikkat fazla nazarını çekmekten ibaretti.

Geçici çıkarma cezası bir haftadan bir seneye kadardır.

Geçici çıkarma cezası, buna mahkum olanın kararda yazılı müddet zarfında parti ile alakasını kesmekten ibarettir. Bunlar, müddetin devamınca parti lokallerine giremezler.

Daimi çıkarma cezası, bu karara layık görülen kimsenin hayatı müddetince parti ile alakasını kesmekten ibarettir. Bu cezaya müstahak olanlar memleketin hiçbir yerinde parti lokallerine giremezler, ve partinin hiçbir teşkilatına tekrar kaydolunamazlar.

Madde 43- Bütün cezalar, buna mahkum olan şahsın kayıtlı olduğu teşekkülün kütüğüne kaydolunur. Geçici çıkarma cezaları; İl Yürütme Kurulu Başkanı tarafından kendisine bağlı teşkilata, daimi çıkarma cezası da genel merkez tarafından bütün teşkilata tamimen bildirilir.

Madde 44- Başka parti ve teşekküller nam ve hesabına çalışanlar, parti tesanüdünü ve muvaffakiyetini ihlal edecek surette fesad hareketine kalkanlar, parti namına gösterilen adaydan başkasına oy veren, oy toplıyan ve parti adayı aleyhine halk yanında propaganda yapan daimi olarak partiden çıkarılır.

Partiye intisap için muayyen şartları kaybedenler hakkında da bu ceza verilir.

VI **Başkanlar**

Madde 45- Partinin herhangi bir kademesindeki başkanın, hak hususunda diğer mensuplardan farkı yoktur. Ancak vazife bakımından kendilerine ait hususi yetkileri bulunur.

Madde 46- Başkanlar buldukları kademenin çevresi dahilinde partiyi temsil eder.

Madde 47- Partinin resmi sözcüleri, genel yürütme kurulu üyesi bulunduğu taktirde Fahri Başkanla Genel Yürütme Kurulu Başkanı, Başkan Vekili, genel sekreter ve bu kurulun seçeceği sözcülerdir. Yalnız bu sözcülerin beyanati partiyi ilzam eder. İllere taalluk eden hususlarda il yürütme kurulu başkanı veya kurulun seçeceği kimse sözcülük vazifesini görür.

Madde 48- Bağlı buldukları üst ve kendilerine bağlı alt kademe ile muhabere ve evraka imza vaz'ı Başkan veya vekiline ve genel sekretere aittir.

Madde 49- Her başkan imzasını taşıyan evrak ve yaptığı her muameleden dolayı mesuliyeti kabul etmiş mevkiindedir.

Madde 50- Parti, sözcülerin partiye izafe etmedikleri makale ve beyanatları şahsi addolunur.

VII **Kongreler**

Madde 51- Kongrelerin toplanma zamanı mevsim ve iklim şartlarına göre illerin Yürütme Kurulları tarafından tayin edilerek vaktinden bir ay evvel Genel Yürütme Kurulu ile alt kademe teşkilatlarına bildirilir. Bu kongreler, büyük kongrenin yapılma tarihi olan Mayıs ayına kadar vazifelerini bitirmiş olmalıdır.

Madde 52- Ocak kongreleri ocağa kayıtlı üyelerin umumundan tekerrüp eder. Bu üyelerin yüze kadar olan miktarı için üç, bundan yukarı her elli üye için de birer delege seçerek onlar vasıtasıyla Bucak kongrelerine iştirak ederler. Ocağı olmıyan bucaklarda birer ocak addolunurlar.

Madde 53- Bucak kongreleri kendi delegeleri adedinin yarısı kadar üye seçerek bunlarla ilçe kongrelerinde kendilerini temsil ettirirler. Ocağı olmıyan bucaklar da kendisine kayıtlı üyelerin yüze kadar olan kısmı için iki, bundan fazla her yüz üye için de birer delege seçerek doğrudan doğruya ilçe kongrelerine iştirak ederler.

Bucağı olmıyan ocaklar kendi mevcutlarının yüze kadar olanı için bir, ve bundan yukarı her yüz ve küsuru için birer delege seçerek ilçe kongresine gönderirler.

Madde 54- İlce kongreleri, kendi delegelerinin üçte biri, il kongreleri de mevcut delegelerin beşte biri nispetinde delege seçerek üst kademe kongrelerine iştiraki bunlarla temin ederler. Mürettep adetten fazla olan her küsur bire iblağ olunur.

Madde 55- Seçilecek delegelerin mutlaka seçen kongreye iştirak edenlerden olması icabetmez. Kongresini yapan Kurula dahil bir ocakta kayıtlı bulunması yeter.

Kongrelerde bir vazife alabilmek veya teşkilatta herhangi bir vazifeye seçilmek için de o kongrenin delegesi olmak şart değildir. Yalnız seçileceği teşekküle bağlı bir Ocak veya Bucakta kayıtlı olması kifayet eder.

Madde 56- Her kongre tayin edeceği delegenin bir misli kadar da yedek delege seçer. Bu yedekler mazeretleri dolayısıyla kongrelere gelmiyecek delegeler yerine kaim olur. Fakat bu hal asıl delegelerin mazeretleri olmadan iştirak etmemeleri için kendilerine bir hak vermez.

Madde 57- Her partili, hüviyet varakasını göstermek şartıyla her kademe kongresinde ziyaretçilere tahsis olunan yerde bulunabilir.fakat bunlar münakaşa ve müzakerelere iştirak edemezler.

Kongrenin yapıldığı kademenin Yürütme Kurulu üyelerinin oya iştirake hakları yoktur. Ancak alt kademe kongresinden delege seçilmişlerse rapor ve hesapların tetkik ve münakaşası bittikten sonra oy vermek hakkına malik olabilirler.

Madde 58- Herhangi bir üyenin kongrelere iştirak edebilmesi için aidat borcunu tamamen tediye etmiş bulunması lazımdır.

Madde 59- Meclis gurubu da mevcudunun üçte biri nispetinde delege seçerek büyük kongreye iştirak eder.

Madde 60- Kongrelerin toplantı mahal ve zamanı, müzakere olunacak hususlarla birlikte yürütme kurulları kararıyla başkan tarafından vaktinden en aşağı yedi gün evvel ilan ve alt kademe başkanı vasıtasıyla delegelere bildirilmelidir.

Madde 61 - Kongre, yürütme kurullarının, başkanı, bulunmazsa vekili tarafından yapılacak yoklama ile delegelerin en aşağı yarısı bulunduğu anlaşıldıktan sonra açılır. Muayyen günde bu nisap hasıl olmazsa toplantı ertesi gün aynı saatine bırakılarak mevcut ile faaliyete başlar.

Yoklama, yalnız mevcudun adedini tayin için değil, seçilen delegelerin tüzük hükümlerine uygun şekilde intihap edilip edilmediğinin tesbitine şamildir. Bir alt kademenin kongresinde seçim için bir yolsuzluk iddia edilmemiş bulunursa kongre mesaisine başlamadan evvel bu ciheti seçeceği bir komisyon vasıtasıyla tetkik ettirdikten sonra karara bağlar. Aleyhine itiraz olunanların müdafaa hakkı olmakla beraber bu husustaki reye iştirak edemezler.

İtiraz kongrece kabul edilirse usülsüz seçildiği anlaşılan üyeler mürahhaslar arasından çekilirler ve onlara ait intihabın yenilenmesi beklenilmeden işlere devam olunur.

Madde 62- Kongrelerde her seçim gizli oyla yapılır. Gündemin konulmasına geçilmeden evvel faaliyetin intizamını temin etmek için bir başkan bir başkan vekili ve lüzumu kadar katip seçilir. Büyük kongrede bakan vekili ikidir. Kongrelerde başkanlık divanının işari oyla seçilmesi caizdir.

Madde 63- Seçimlerin hepsinde delegelerin gösterecekleri divan adaylarının mutlaka delege olması icap etmez. Ancak delegeler dışında seçilenler oy sahibi olamazlar.

Madde 64- Her kongrenin gündemi o teşekkülün yürütme kurulu tarafından tertip olunur. Fakat alelade kongrelerde delegeler kendi gündemlerine hakimdirler. Mevcudun çokluğu ile gündemi tadile, maddeler ilavesine ve sıralarını değiştirmeğe selahiyetleri vardır. İşlerini kolaylaştırmak için içlerinden lüzumu kadar komisyon teşkil edebilirler.

Madde 65- Her kongrede üst kademe için seçilen delegelerin isim ve adresleri kongre başkanı tarafından derhal yukarı kademenin idare başkanına yazı ile bildirilir ve seçilen delegelere de birer vesika verilir.

Madde 66- Yoklama bittikten sonra kongre zamanındaki yürütme kurulu evvelki devreye ait faaliyet raporu ile bilanço ve bütçesini kongrenin tasvibine arzeder.

Bundan sonra gündemin diğer maddelerine geçerek partinin mahalli hareket ve faaliyetini inceler, alt kademe kongreleriyle kendi delegelerinin dileklerini tetkik ederek selahiyeti dahilinde olanları kendisi hal ve olmayanları üst kademelere arz edilmek üzere oranın yürütme kuruluna tevdi eyler. Kendi idaresine bağlı teşekküllerin yürütme kurulu heyetine, on birinci maddeye muayyen hududu aşmamak üzere, artırılıp eksiltilmesini, teşkilatın genişletilip daraltılmasını karara bağlar, üst kademe teşkilatına yapılacak nakdi yardım miktarını tayin eder, varidatı arttırmak ve aidat tahsilatını tanzim etmek için icap eden tedbirleri arar ve bulur, parti faaliyetlerinden azami fayda temin edebilmek için tatbik edilmesi icap eden çareleri düşünür.

Her kongre üst kongreye gönderilecek delegelerle kendi yürütme kurulunun üyelerini bir misli yedekle beraber seçer ve faaliyetine son verir.

Madde 67- İl kongreleri bittikten sonra genel yürütme kurulu en uygun zamanı – Mayısı geçmemek üzere – tayin ederek vaktinden en az bir ay evvel Büyük Kongrenin yerini gündemi ile birlikte il yürütme kurullarına bildirir.

Madde 68- Büyük kongrede büyük başkan ve büyük yürütme kuruluna dahil üyelerin diğer kongrelerden farklı bir selahiyeti yoktur. Bu kongreye seçilecek delegelerin kendini seçen il teşkilatına dahil üyelerden olması lazımdır.

Madde 69- Büyük kongrenin mesai tarzı diğer kongrelerinki gibidir. Ancak partinin en yüksek organ ve hakimi, adeta teşrii kuvveti olmasına göre partiyi ilgilendiren her şeyi incelemek yetkisine maliktir. Genel yürütme kurulunun hesaplarına bakar, bütçesini tetkik ve muvafık görürse tasdik eder, partinin biten sene zarfındaki faaliyetine dair genel yürütme kurulunun tanzim edeceği tafsilli raporu dinler, icap ediyorsa tenkit eder, parti ve memleketin hayrına faydalı bulduğu direktifleri verir. Partinin umumi faaliyetinde gördüğü hata ve aksaklıkları göstererek ıslahı çarelerini tavsiye eder, itirazen tetkiki kendine ait olan genel inzibat divanının kararları ile doğrudan doğruya kendi bakacağı inzibat işlerini tetkik ve muhtazasını tayin eder. Genel başkan ve yürütme kurulu için mürettep üye miktarının iki misli ile genel inzibat divanının 14 üyesini seçer.

Genel başkan bir seçim devresi geçmeden tekrar seçilemez. Genel başkanlık inhilal ederse kongreye kadar vazifesi başkan vekili tarafından yapılır.

Madde 70- Genel yürütme kurulunun verdiği kara veya mevcut delegeler yekununun beşte birinin ileri sürdüğü talep ile tüzük ve programın tadili büyük kongreden istenebilir ancak tadilatın yapılması tüzükte beşte üç ve programda üçte iki nispetinde ekseriyetle mümkündür. Programdaki ana prensiplerin tadili teklif olunabilmek için delege mevcudunun üçte ikisi tarafından istenmesi ve beşte dördü tarafından karar verilmesi lazımdır.

Madde 71- Fevkalade hallerde büyük kongrenin vaktinden evvel de toplantıya daveti mümkündür. Ancak bu davet ya genel yürütme kurulunun veya tekmil il yürütme kurullarından dörtte birini yahut parti üyelerinin beşte birinin talebiyle yapılabilir.

Fevkalade içtimalarda gündeme dahil olmayan maddeler müzakere olunamaz.

Madde 72- Her kongre delegelerinin müzakere mevzuuna dahil hususlar hakkında irad ettikleri nutuk ve ileri sürdükleri mütealaalardan dolayı haklarında inzibat takibatı yapılamaz. Ancak kongre başkanının mevzu ile ilgili görmediği sözleri kesmeğe ve nezaket dahilinde müzakerenin devamını temin edecek tedbirleri almağa yetkisi olduğu gibi bunlara riayet etmiyenleri o celsedeki delegelerin çokluk kararıyla dışarı çıkarmağa da salahiyeti vardır.

Madde 73- Her oturumun tutanak hülasası ertesi toplantıda, son celsenin tutanak hülasası da kongre sonunda okunarak başkanlık divanı tarafından imza ile tevsik edilir.

VIII

Mali hükümler

Madde 74- Partinin gelirleri şunlardır:

- a) Senede 120 lirayı geçmemek üzere üyelerin verecekleri aidat.*
- b) Partiye yapılacak bağışlar.*
- c) Genel Yürütme Kurulunun tertip edeceği piyangolarla İl Yürütme Kurullarının tasvibiyle yapılacak müsamereler hasılatı.*

Madde 75- Hiçbir kurul gündelik ihtiyacından fazla parayı yanında bulunduramaz. Bu paralar, mevcut olan yerlerde, bankaların birinde ve olmıyan mahallerde Yürütme Kurullarının müşterek mesuliyetleri altında saklanabilir. Paraların bankaya verilip alınması başkanla muhasibin müşterek imzasıyla yapılır.

Madde 76- Cemiyetler kanununun 2 nci maddesinin 12 nci fıkrasının tatbik şeklini tayin Büyük Kongreye aittir.

Madde 77- Tahsilat için Parti mührünü havi makbuz vermek ve sarfiyatı için vesika ve makbuz alarak bunları Parti defterine geçirmek mecburidir. Hilafında hareket hadisenin ehemmiyet ve mahiyetine göre inzibat divanlarınca takdir olunacak cezayıistilzam edeceği gibi icabederse adli takibata da yol açar.

Madde 78- Kıymetli evrak ve makbuzlar Genel Yürütme Kurulu tarafından bastırılarak teşkilata tevzi olunur.

IX Parti Meclis Grubu

Madde 79- Partiye mensup Millet Vekilleri, Partinin Meclis Gurubunu teşkil ederler.

Madde 80- Bu gurup mevcut Millet Vekillerinin yarıdan bir fazlasıyla toplanır.

Madde 81- Partiye mensup Millet Vekilleri Meclisin her toplantı devresinde birleşerek gizli oy ve ekseriyetle bir Başkan, bir Başkan vekili ve beş üye seçerler. Gurup Yürütme Kurulunu teşkil eden bu yedi Millet Vekili yine gizli oyla içlerinden birini katipliğe diğerini de muhasipliğe seçer.

Madde 82- Başkan bulunmadığı zamanlarda Başkan vekili Gurup ve Yürütme Kurulu toplantılarına Başkanlık eder.



EK-I: MİLLET PARTİSİ'NİN ANAYASA MADDELERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ HAKKINDAKİ BEYANNAMESİ

Son günlerin dahili siyaset olaylarını tezekkür eden Millet Partisi genel müteşebbis kurulu aşağıdaki beyannameyi neşretmiştir.

1. Millet ve Millet Partisi, Halk Partisi ile Demokrat Partinin başında bulunanların müşterek bir iftira suikastına maruzdur. Bu suikast Millet Partisine haksız ve mesnetsiz olarak mürteci damgasını vurmaya çalışmak şeklinde tezahür etmektedir. Buna ilaveten elemle görüyoruz ki Bay Celal Bayar Başbakanla yaptığı ve Mecliste Başbakan tarafından bir hiddet anında ifşa edilen gizli görüşmelerde Türk Milletini mevcut olmayan irtica ile lekelemek istemiş ve bu suretle demokrasinin şartı olan aleniyet esasını çiğneyerek milleti, hükümeti jurnal etmiştir.

Halbuki: Anayasanın açık maddelerine ve medeni demokrat memleketlerdeki anlayışa uygun olarak din ve vicdan hürriyetinin bütün icapları ile memlekette tatbikini isteyen ve din işlerinin devlet işlerinden ayrı tutulmasını programında tespit ederek bu esasa sadık faaliyeti ile milletin duyduğu büyük bir ihtiyaca cevap vermek şerefini taşıyan Millet Partisi bu nevi isnatları nefretle şiddetle reddeder.

2. Millet Partisi malum olan programı ile komünizmi yalnız iktisadi ve siyasi bir nazariye olarak reddetmekle iktifa etmemiş, memleketimizin coğrafi şartlarını nazara alarak bunu milli bir tehlike olarak ilan etmiş ve milliyetçilik esasına sarılmıştır.

3. Yukarıda tespit edilen hakikatler Büyük Millet Meclisinde hiçbir tahrife ve ricat iddialarına meydan bırakmayacak şekilde partimiz adına ifade edilmiştir.

4. Ceza kanununda yapılan son değişiklik münasebetiyle Mecliste cereyan eden müzakerelerin ortaya koyduğu zihniyet, hakikat ve meseleler şunlardır:

a. Milli hakimiyetin gerçekten cari olduğu bütün memleketlerde komünizmle mücadelenin en tesirli silahının, sefaleti, vurgunculuğu ve hayat pahalılığını önlemek ve iktisadi kalkınmayı sağlamak olduğunu, bizzat Türkiye'nin de istifade ettiği Marshall Planına hakim olan zihniyet açıkça göstermektedir.

b. Memleketimizde memnuniyetsizliklerin, sefaletin ve vurgunculuğun beslediği komünizm cereyanını yalnız kanuni şiddet hareketi ile önlemeye çalışmanın acze ve samimiyetsizliğe delalet ettiği meydandadır.

c. Laiklik esasını korumak maksadiyle kanun çıkarttığını iddia eden Halk Partisi ve Hükümeti yalnız Müslümanların din işlerine karıştığına göre laikliği ve binnetice vicdan ve din hürriyetini kendileri çiğniyor demektir. Binsenaleyh bu hürriyeti onlara karşı korumak gerekir. Bu durum karşısında Millet Partisi din işleri hakkındaki görüşünü programının 12nci maddesiyle şöyle tesbit etmiştir:

“Madde 12: Parti din işlerini devlet işlerinden ayrı tutulmasını kabul eder. Herkesin vicdan ve itikat hürriyetini dilediği dilde ve şekilde ibadet etme hakkını mukaddes tanır.”

“Parti, Türkiye’de muhtelif din ve mezheplere mensup cemaatlerin dini maksatla teşkilat vücuda getirmelerini ve dini vakıfların bu teşkilata devredilmesini tasvip ve müdafaa eder.”

“Bu teşkilat kendi mensuplarını din işlerini tanzim ve idareye salahiyyetli olmalıdır.”

“Parti ilk ve orta tedarisatada din dersleri ilave edilmesini ve üniversitelerde ilahiyat fakülteleri ihdasını muvafık görür. Fakat din derslerine iştirak edecek

öğrenciler reşit oluncaya kadar, aile reisinin irade ve ihtiyarına tabidir.”

Şu hale göre, partimiz bu şiarı ile kendisine yapılan iftiraları karanlık siyasi maksatların mahsulü olduğunu Türk Milletine ilan eder.

d. Partimiz milletvekilleri Meclis kürsüsünden “Bu memlekette irtica temayülü yoktur. İrtica vardır diyenler millete iftira ediyorlar” demişlerdir. Milletvekillerimizin bu görüşü karşısında Başbakan aynı “Memlekette irtica yoktur diyorlar, bunu bende kabul edeyim” dedikten az sonra ayrıca “Bu kanun belki hiç tatbik edilmez” diye ilave etmiştir. Başbakanın bu beyanatına göre böyle bir kanunun yapılmasını gerektiren gerçek bir ihtiyaç karşısında değiliz demektir. Bu itibarla, bir ihtimal ve vehmi bahane ederek muhalefeti ezmek maksadiyle seyyal unsurları havi olan bir kanun çıkarılmıştır kanaatindeyiz.

Nevhum bir tehlikeye karşı silah elde etmek isteyen bir partinin “21 Temmuz seçimlerinde ve Demokrasi mücadelesinde bütün inkılapların temeli olan Milli Hakimiyete ve milletin namusu olan reyine tecavüz etmiş bulunan şirretleri takip ve tecziye için mevcut kanunları harekete geçirmemekte inat etmesi ve bu suretle ileride Halk Partisi lehine işlenecek suçları kapıyı açık bırakmak istemesi göz önünde bulundurulacak olursa ceza kanunda yapılan tadilatın gayesinin mevhum dini irticai maske yaparak mevcut zümre saltanatını ve siyasi irticai yaşatmak olduğu ortaya çıkar.

5. Ceza kanununda yapılacak değişikliğin Millet Meclisinde müzakere edildiği ilk günden Millet Partili ve Müstakil Demokrat Milletvekilleri gibi Demokrat Parti Milletvekillerinin de aleyhte tezahürat karşısında hayrete düşmüş olan Başbakanın hayret ve hiddetle Demokrat Milletvekillerine hitaben “Demokrat Parti Başkanı ile bu mesele hakkında birkaç defa konuştum. Demokrat Parti Başkanı daima irtica endişesini izhar etti. Bende kendisine irticai önleyecek bir kanun tasarısı hazırlayacağımı söyledim. Sizlere mi, Başkanınıza mı inanayım? Rica ederim samimi olunuz efendiler” demiştir. Demokrat Parti Milletvekillerinin kanun aleyhindeki tezahüratından ve Başbakanın hayret ve hiddet dolu bu ifşaatından anlaşıldığı üzere ve Celal Bayar’ın kendi milletvekillerine haber vermeden Başbakanla mutabık kalarak, Millet Partisini boğmak istediği sabit olmuştur.

6. Demokraside aleniyet esas olduğu, Bay Celal Bayar’da milletvekili bulunduğu göre Meclis kürsüsünde konuşma yolunu bırakarak Varto ve Erzurum mektupları ile kendi partisine sürülmek istenen irtica lekesinden şikayet ettiğini de unutarak: “İrtica vardır” diye milleti hükümete jurnal etmesi ve böyle bir kanunun hazırlanmasını teşvik etmesi samimi muhalefeti temsil eden Millet Partisine ve dolayısıyla Millete ve demokrasi davasına karşı yapılmak istenilen bir suikast teşebbüsünden başka bir şey değildir.

7. Yukarıda yazılan sebeplerden anlaşılacağı üzere zümre saltanatını ve demokrasi maskesi altında siyasi irticai devam ettirmek isteyen Halk Partisi ve yardımcuları, ciddi, samimi ve cesur bir muhalefet yapan Millet Partisini vurmak maksadiyle mevcut olmayan dini irticai bahane ederek kanuni silahlar elde etmek istemişlerdir. Partimiz milletvekillerinin birbirlerini tamamlayan ve yukarıdaki esaslara uygun olan mutalaaları tahriş edilmek suretiyle hakikat millettten gizlenmek istenmiştir. Bu müşterek suikast karşısında Millet Partisi kanuni mücadelesine devam edecek ve hak ve hürriyetin zaferini sağlayacaktır.

Millet Partisi Genel Müteşebbis

Kurulu

**EK-J: SADIK ALDOĞAN'IN DOKUNULMAZLIĞININ KALDIRILMASI İÇİN
VERİLEN TEZKERELER**

S.Sayısı: 292

Afyon Karahisar Milletvekili Gl. Sadık Aldoğan'ın Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporu (3/506)

T.C.

Başbakanlık

21.III.1950

Yazı İşleri ve Sicil Müdürlüğü

G. No.: 6/1204

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

5 . III . 1950 tarihinde Millet Partisinin Kumkapı Bucak Şubesinin açılışı münasebetiyle Kumkapı Türbeli Caddesi 33 sayılı kahvehanede yapılan umumi toplantıda Hükümetin manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif ettiği ve Cumhurbaşkanı'nın gıyabında tecavüzkar sözler söylediği bildiriler. Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan hakkında Anayasanın 17 nci maddesi hükümleri dairesinde gereken karar verilmek üzere Adalet Bakanlığında alınan 17 . III . 1950 tarih ve 45/154 sayılı tezkere örneği ile eklerinin bağlı olarak sunulduğunu saygılarımla arz ederim.

Başbakan

Ş. Günaltay

*Adalet Bakanlığının 17 . III . 1950 tarih ve 45/154 sayılı tezkeresi örneğidir.
Yüksek Başbakanlığa*

İstanbul C. Savcılığında alınan 9 . III . 1950 gün ve 950/229 sayılı yazıda:

5 . III . 1950 günü Millet Partisinin Kumkapı bucak şubesinin açılışı münasebetiyle Kumkapı Türbeli Caddesi 33 sayılı kahvehanede yapılan umumi toplantıda Hükümetin manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif ettiği ve Sayın Cumhurbaşkanı'nın gıyabında tecavüzkar sözler söylediği bildirilen Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan hakkında T. C. K. nun 158 ve 159 ncu maddeleri uyarınca kovuşturma yapılmak üzere Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması talep edilmiştir.

*Adı geçen savcılığın yazısı örneğiyle 5 . III . 1950 günlü zabıt varakası ve ilişigi,
Anayasanın 17 nci maddesi hükümleri dairesinde gereği yapılmak üzere bağlı olarak yüksek huzurlarına sunulur...*

Adalet Bakanı Y.

İmza

Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporu

T. B. M. M.

Anayasa ve Ada. Ko.

22 . III . 1950

Esas No: 3/506

Karar No: 25

Yüksek Başkanlığa

5 . III . 1950 tarihinde Millet Partisinin Kumkapı Şubesinin açılışı münasebetiyle Kumkapı Türbeli caddesi 33 sayılı kahvehanesinde yapılan umumi toplantıda Hükümetin manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif ettiği ve Cumhurbaşkanının gıyabında tecavüzkar sözler söylediğinden dolayı suçlu sanılan Afyon Milletvekili Gl. Sadık Aldoğan'ın milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkındaki Başbakanlık tezkeresi Karma Komisyonumuza havale edilmekle İçtüzük gereğince ad çekme suretiyle Hazırlama Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon 22 . III . 1950 saat 10'da Sadık Aldoğan'ı dinlemeye karar vererek kendisine tebligat yapmışsa da mumaiyleh yazılı olarak verdiği cevapta gelebileceğini bildirmesi evrak üzerinde inceleme yapılarak:

1. Sadık Aldoğan adı geçen Millet Partisinin Kumkapı Ocağının açılış töreninde söylediği nutukta, Cumhurbaşkanı gıyabında lisanla tecavüzde bulunmakta ise de bu cürüm Ceza Kanunu hükümlerine göre terhipli cezayı gerektirir suçlardan olmaması dolayısıyla İçtüzük'ün 180 nci maddesi gereğince soruşturma ve yargılamanın dönem sonuna bırakılmasını muvafık olacağı,

2. Adı geçen Sadık Aldoğan'ın aynı konuşmasında ". . . . Hükümete bir şey söylenemez, istediği kepezeliği yapsınlar. . . .", ". . . . Sanfransisko'daki toplantıda sözünü tutmayan iki rezil Hükümet kaldı, biri rezil Halk Partisi Hükümeti, diğeri de rezil Sovyet Rusya Hükümetidir. . . ." ". . . . Biz bunu tenkit ettiğimiz zaman herifler bizi tenkit ediyorsunuz diyorlar, yedikleri boka bak kerataların, sizi tenkit etmiyelim de kimi tenkit edelim. . . ." gibi sözleri sarfettiği dosyada mevcut 5 . III . 1950 tarihli zabıt varakasından anlaşılmalı bu suretle Hükümetin manevi şahsiyetini tahkir ettiği ve bu fiilin T. C. K. nun 159 ncu maddesinin tatbikını gerektirir terhipli cezalardan bulunduğu cihetle Anayasa ve İçtüzük hükümlerine göre Sadık Aldoğan'ın Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılmasının icabedeceği sonucuna varmıştır.

Karma Komisyonunda, Hazırlama komisyonunun bu raporu ve dosyadaki zabıt varakaları okunduktan ve yapılan görüşmelerden sonra Sadık Aldoğan'ın yukarıda izah edilen yelemi T. C. K. nun 159 ncu maddesine giren terhipli cezayı istilzam ettiğinden Anayasa hükmü uyarınca Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması lazımgeldiğine çoğunlukla karar verilmiştir.

Kamutayın Yüce tasvibine arz olunmak üzere Yüksek Başkanlığa sunulur.

Anayasa ve Adalet Komisyonlarından

Kurulan Karma Komisyon Başkanı

Tokad

Nazım Poroy

Sözcü

Konya

Ali Rıza Türel

Katip
Samsun
Dr. Sadi Konuk

Afyon K.
Karara Muhalifim
Hasan Dinçer

Balıkesir
Orgl. Kazım Özalp

Balıkesir
O.N. Burcu

Bursa
A. Akgüç

Bursa
M. Baha Pars

Bursa
M. Erkmn

Denizli
N. Küçüka

Erzincan
A.Fırat

Erzincan
S. Sağıroğlu

Erzurum
Ş. İbrahimhakkıoğlu

Isparta
R. Güllü

İstanbul
A. Ödül

İstanbul
Karara Muhalif
O. N. Köni

İzmir
E. Oran

Kırklareli
Dr. F. Umay

Manisa
K. Coşkunoğlu

Mardin
M. K. Boran

Rize
Dr. S. A. Dilemre

Tekirdağ
F. Öztrak

**EK-J: SADIK ALDOĞAN'IN DOKUNULMAZLIĞININ KALDIRILMASI İÇİN
VERİLEN TEZKERELER**

S.Sayısı : 293

Afyon Karahisar Milletvekili Gl. Sadık Aldoğan'ın Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporu (3 / 442)

T. C.

Yazı İşleri ve Sicil Müdürlüğü

6. XII. 1949

Başbakanlık

Özel No: 6/4271

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

Millet Partisi mensupları tarafından İstanbul'da muhtelif tarihlerde Kağıthane, Sarıyer, Tophane, Beşiktaş, Yenışehir, ve Ortaköy semt ocaklarında tertip olunan umumi toplantılarda Hükümetin manevi şahsiyetini alelen tahkir ettiği, Cumhurbaşkanının gıyabında lisanen tecavüzde bulunduğu ve kanunlara alenen sövdüğü bildirilen Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan hakkında Anayasanın 17 nci maddesi hükümleri dairesinde gereken karar verilmek üzere Adalet Bakanlığından alınan 1 . XII . 1949 tarih ve 264 / 605 sayılı tezkere örneği ile eklerinin bağlı olarak sunulduğunu saygılarımla arz ederim.

Başbakan

Ş. Günaltay

Adalet Bakanlığının I . XII . 1949 tarih ve 264 / 605 sayılı tezkeresi örneğidir.

Yüksek Başkanlığa

İstanbul C. Savcılığında alınan 18 .XI . 1949 gün ve 949 /532 sayılı yazıda :

Millet Partisi mensupları tarafından İstanbul'da muhtelif tarihlerde Kağıthane, Sarıyer, Tophane, Beşiktaş, Yenışehir, ve Ortaköy semt ocaklarında tertip olunan umumi toplantılarda Hükümetin manevi şahsiyetini alelen tahkir ettiği, Sayın Cumhurbaşkanının gıyabında lisanen tecavüzde bulunduğu ve kanunlara alenen sövdüğü bildirilen Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan hakkında Türk Ceza Kanununun 158 ve 159 ncu maddeleri uyarınca kovuşturma yapılmak üzere Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması talep edilmiştir.

Adı geçen savcılığın yazısı örneğiyle, hazırlık soruşturması kağıtları, Anayasanın 17 nci maddesi hükümleri dairesinde gereği yapılmak üzere bağlı olarak yüksek huzurlarına sunulur.

Adalet Bakanı

Fuad Şirmen

Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporu

T. B. M. M.

Anayasa ve Adalet Ko.

22. III. 1950

Esas No. 3/442

Karar No. 24

Yüksek Başkanlığa

Millet Partisi mensupları tarafından İstanbul'da muhtelif tarihlerde Kağıthane, Sarıyer, Tophane, Beşiktaş, Yenışehir ve Ortaköy semt ocaklarında tertip olunan umumi toplantılarda Hükümetin manevi şahsiyetini alenen tahkir ettiği, Cumhurbaşkanının gıyabında lisanen tecavüzde bulunduğu ve kanunlara alenen sövdiğünden dolayı suçlu sanılan Afyon Karahisar Milletvekili Gl. Sadık Aldoğan'ın Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılmasına dair Başbakanlığın 6 – 4271 sayı ve 6 . XII . 1949 tarihli yazısıyla ilişkisi dosya, İçdüzüğün 178 nci maddesi gereğince adçekme suretiyle ayrılan Hazırlama Komisyonuna havale edilmekle bu Komisyonca dinlenmek üzere kendisine tebligat yapılmış ise de gelmediğinden yalnız evrak incelenerek:

1. Sadık Aldoğan'ın İstanbul'da Millet Partisi'nin muhtelif toplantılarında Cumhurbaşkanına gıyabında mütecavizane bir lisan kullandığı ve kanunlara alenen sövdiği anlaşılakta ise de bu cümleler Ceza Kanununun hükümlerine göre terhipli cezayı istilzam eden fiillerden olmaması dolayısıyla İçtüzük'ün 180 nci maddesi gereğince soruşturma ve yargılamanın dönem sonuna bırakılması;

2. Yine Sadık Aldoğan'ın,

a) 7 . VIII . 1949 tarihinde Kağıthane köy ocağında yapılan toplantıda "... bizde de idarenin, Romanya, Bulgaristan, en mülevves tanıdığı Moskof idaresi olduğunu belirterek utanmazlar, utanmazlar...";

b) 13 . VIII . 1949 tarihinde Sarıyer Semt Ocağında söylediği nutukta, da "İnsan Hakları Beyannamesine imzasını koyan Halk Partisi Hükümeti vermiş olduğu sözü tutmuyor, sözünü tutmayan biri Sovyet Hükümeti, diğeri Halk Partisi Hükümeti, bunlar bütün dünya utanmıyorlar mı? Bu memlekette millet işlerini Milli şef, onun adamları yani uşakları görüyor.", "Bu Halk Partisi hükümetleri bu iktidarı ele geçirdikleri günden beri, bu uğursuz Hükümet...";

c) 16 . VIII . 1949 tarihinde Tophane Semt Ocağında da: "Cumhurreisinin de hükümetinde kabahatini bu halk suratlarına vurabilir, hey utanmazlar, halka çamur gibi ekmek yediren sersem Hükümet...", "Canı yanan vatandaş Allah belasını versin bu idarenin diyebilir, Allah belalarını versin diyoruz, evet size hakaret ediyorum...";

d) 30 . 8 . 1949 tarihinde Beşiktaş semt ocağında da .. "Demokrasinin birinci şartı Hükümetin millet tarafından seçilmesi demektir, şimdiki gibi Devlet başkasının elinde bir oyuncak olurlarsa buna Hükümet değil maskaralık derler.", "Efendisinden başka bir şey düşünmiyen bu Hükümet...", "bu idareye utanmadan arlanmadan demokrasi diyenlerin.",

e) 1 . IX . 1949 tarihinde Beyoğlu Yenışehir semt ocağında da, "bunlar abdal adamlardır, bu adamlar iktidara geçtikleri günden beri.. Sersem budala, burnunu görmekten aciz bu adamlara oy verilir mi?", "Bu adamlar şimdi şefin tersi, şef de onların tersidir.",

f) 4 . IX . 1949 tarihinde Ortaköy Mecidiye ocağında da "herkesin gözü önünde bu pis

diktatörlük yıkılacaktır, bu pis, menhus diktatörlüğü memleketten silip süpürmek istiyoruz, behemahal bu pis diktatörlükten kurtulacağız;

Gibi sözler sarfettiği dosya içinde mevcut vesikalardan anlaşılması olduğu bu sözlerle Sadık Aldoğan'ın Hükümetin manevi şahsiyetini tahkir ettiği ve hükümetin manevi şahsiyetini tahkir ise Türk Ceza Kanununun 159 ncu maddesine göre terhipli cezayı gerektiren cürümlerden olduğu için Anayasa ve İçtüzük hükümlerine göre Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılması icabedeceği neticesine varılmış olduğu tanzim edilen bir raporla Karma Komisyonumuza arzedilmiştir.

Karma Komisyonunda, Hazırlama Komisyonunun bu raporu ve dosyadaki zabıt varakaları okunduktan ve yapılan görüşmelerden sonra Sadık Aldoğan'ın yukarda izah edilen eylemi Türk Ceza Kanununun 159 ncu maddesine giren terhipli cezayı istilzam ettiğinden Anayasa hükmü uyarınca milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması lazım geldiğine çoğunlukla karar verilmiştir.

Komutayın Yüce tasvibine arzedilmek üzere Yüksek Başkanlığa sunulur.



EK-K: MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN 14 MAYIS 1950 SEÇİMLERİ İÇİN VERDİĞİ BEYANNAME

Türk vatandaşı:

14 Mayıs'ta oyunu kullanırken bütün bunları göz önünde tutmalısın. Yukarıda yazılı olanları ve her ocağımızda bulabileceğin Millet Partisi program ve tüzüğünü beğeniyorsan bu partinin adaylarına oyunu verirsin.

Bunu yaptıktan sonra oyları çaldırtmak, tutanaklarda sahtekarlık yaptırmak için gözlerini açmalısın. Bilindiği gibi, türlü savsaklamalardan sonra iktidar, seçim kanununda oyların gizli verilmesini ve tasnifin açık olmasını kabul etmekten geri durmamıştır; bugünkü seçim kanununun vatandaştın azmi ve cesareti milli iradenin gerçekleşmesi imkanını vererek yegane hükmü de budur.

Bu sebeple halkımıza düşen vazife oyunu gizli olarak vermeye dikkat ettikten sonra oyları sayma ve tutanakları yazıp imzalama işi bitinceye ve netice ilan edilinceye kadar sandık kurullarının etrafından ayrılmamaktadır, ta ki hile yapılırsa onu gören şahitlerin sayısı elden geldiği kadar çok olsun ve hilecilerin durumu o nispette güçleşsin.

Türk yargıcı:

Yeni seçim kanunu yargıçları seçim kurullarının başkanı yapıyorsa da onlara fiilen pek az yetki veriyor; fakat seçimlerin İnsan Hakları Beyannamesinin istediği gibi namuslu olmasından manen yargıcı mesul bir durumda gösteriyor; milletimizde bunu böyle bilecektir.

Senin hükümete karşı haiz olduğun teminat umumi medeni memleketlerinkinden az olduğu gibi son defa daha da azaltılmıştır.

Sen 11 üyesi olacak olan her il kurulunda hemen daima iktidar partisine mensup 6 üyenin karşısında bulundurulacaksın. Kanun bu neticeye varmak ve Halk Partisinin il seçim kurullarında çoklukta bulundurmak düşüncesiyle hazırlanmıştır. Bu yüzden çok kere bir hile ve yolsuzluğu önlemek isteğince azlıkta kalabilirsin.

Senden istediğimiz ve doğruluğa susamış olan milletimizin beklediği, azlıkta kaldığın her hileli ve yanlış muamele karşısında tutanak üzerine, yahut gereken yere bir şerh yazıp imzalamandır; hatta vicdan ve kanaatime uymayan hadiseler milli iradeyi zedeleyecek bir mahiyet ve dereceyi bulursa mücadele etmek boynuna borçtur.

Yazacağın şerhler Türk yargıçlığının şeref lezhasını teşkil edecek, fiili netice vermeseler dahi manevi tesirleri bakımından Türk milletine istikbali hakkında ümit verici birer ışık olacaklardır.

Türk milleti:

14 Mayıs günü alınacak neticelere göre hepimiz ya kurtuluş ve yükseliş yoluna girecek veya son 4 yılda çektiklerimizin daha ağırını çekmek tehlikesiyle karşılaşacağız.

İktidardakiler bizi eski durumda yaşatmak ve kendi tahakkümlerini devam ettirmek için ellerinden geleni yapacaklardır.

Yalnız şunu iyi bil ki, eğer bütün millet tam bir azim ve vakarla onlar aleyhine oy kullanımına koyulursa, onların baskı ve hileleri sökmeye, çünkü bir avuç insan azimli milyonlara karşı daima acizdir; yetişir ki, bu milyonlar hak ve iradelerini üstün kılmaya azmetmiş olsunlar; her tarafa yetişmeleri imkansız olan baskıcı ve hilecilerden korkmasınlar ve bilhassa son derece uyanık bulunsunlar.

Tarihimizde iyiye veya daha da fenaya doğru gidişini tespit edecek olan 14 Mayıs gününde yurdun refah, hürriyet ve saadete kavuşması için Allah'ın yardımı ve senin en karanlık günlerde gevşememiş olan iradenin sayesinde çok esaslı bir adımın atılacağına inanıyoruz. Bunu elde etmek için savaşlarda gösterdiğin kahramanlığı medeni sahada, sandık başında da göstermen yeter.

2 Nisan 1950

Millet Partisi Fahri Başkanı

İstanbul Milletvekili

Mareşal

FEVZİ ÇAKMAK



**EK-L: MİLLET PARTİSİ'NİN 14 MAYIS 1950 SEÇİMLERİ İÇİN
MİLLETVEKİLİ ADAY LİSTESİ**

Millet Partisi Namzet Listesi

Ankara 23 (A.A.) –Millet Partisi tarafından 22 ilde gösterilen milletvekilleri adaylarına dair Yüksek Seçim Kurulu başkanlığından:

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılacak millet vekili seçimleri için Millet Partisi tarafından kurulumuza verilip aşağıda yazılı olan aday listesi 5545 sayılı milletvekilleri seçimi kanununun 38 inci maddesi hükmünce ilan olunur.

AFYON: Halil Hilmi Bozca, Hüseyin Tiryakioğlu, Hasan Dinçer, Şahin Laçın, Mehmet Aşkar, Ziya Canefe, Ali Başaran, Mehmet Arpacıoğlu; Mümtaz Hıdır.

ANKARA: Bayan Fitnat Fevzi Çakmak, Gl. Sadık Aldoğan, Enis Akaygen, Ord. Prof. Vasfi Raşit Seviğ, Prof. Hüseyin Namık Orkun (müstakil), Prof. Zeki Mesut Alsan, Gl. Aziz İtler, İhsan Pırnar, Ali Rıza Başkan, Nureddin Ardıçoğlu, Nihat Akpınar, Ferruh Agan, İzzet Mühürdaroğlu, Sadrettin Tosbi, Derviş Uzman, Abdullah Caner, Etem Susüpiroğlu, Hakkı Demircioğlu.

AYDIN : Dr. Cemal Işılak, Rasim Aktoğu, Prof. Zeki Mesut Aslan (müstakil), Raşit Yazar, Selahattin Pehlivanoglu, Enver Yetkiner, Uğur Tahtakılıç.

BOLU : Cemal Bakan, Dr. Haydar Seçkin, Sırrı Aslanoğlu, Prof. Sadrettin Tosbi, Necati Yaşmut, Merih Gökmen, Dr. Ömer Demircioğlu.

BURDUR : Osman Erkazancı, Mehmet Özari, Halil Mumcu.

ÇANKIRI : Kor Gl. Neşet Akmanlar, Aziz İtler, Salim Çivitçi, Saim Küküral, Enver Evrensel.

ÇORUH : Adem Şentürk, Yusuf Zenginoğlu, Saip Hamsioğlu, Hasan Yavuz (müstakil), Nail Altuncuoğlu.

EDİRNE : Gl. Cafer Tayyar Eğilmez, Müfit Küngü, Fethi Can Erimçağ, Zati Yürüker, Mehmet Öktem.

ESKİŞEHİR : Ahmet Oğuz, Kemal Karaatlı, Muharrem Zeytinoğlu, Derviş Erdem, Dr. İsmail Altay, Bahçet Gökçen.

İÇEL : Mehmet Kirazlı, Yusuf Tuğrul, Dr. İbrahim Demirsoy, Emin Agah Ünver, Ali Kami Yeloğlu, Asım Gürsu, Necip Berkan.

İSTANBUL : Bayan Fitnat Fevzi Çakmak, Hikmet Bayur, Sadık Aldoğan, Osman Nuri Köni, Enis Akaygen, Ord. Prof. Vasfi Raşit Seviğ, Nurettin Ardıçoğlu, Ahmet Tahtakılıç, Osman Bölükbaşı, Fuat Arna, Gl. Şefik Çakmak, Hasan Dinçer, Ahmet Oğuz, Mahmut Kamil; Dr. Mustafa Kentli; Daniel Bahar (müstakil), Lütfi Bornovalı, Ertuğrul Akça, Bayan Saadet Kaçar, Dr. Armanak Lüdükyan, Cemil Tuna, Hazım Bozca, Hıristaki Angilidis (Müstakil), Ahmet Bedevi Kuran, Hakkı Yeten, Dr. Malik Yazar, Hulki Sokulu.

İZMİR : Dr. Mustafa Kentli, Süleyman Külçe, Prof. Dr. Rasim Ali Ülgen, Gl. Rasim Aktoğu, Harun İlmen, Ziya Nebioğlu, Rifat Pullukçu Bayan Tomris Tümer, Nihat Kürşat, İhsan Pırnar. (Müstakil)

İZMİT : Vasıf Kismetli, Mustafa Çelebi, Şahin Laçın, Suphi Batur, Enver Kök, Bahaettin Öğütmen, Ahmet Seyhan.

KASTAMONU : Hikmet Bayur, Osman Nuri Köni, Gl. Şefik Çakmak, Ali Rıza Kırsever, Hakkı Kamilbeşe (Müstakil), Tevfik Calay, Servet Akdağ, Hakkı Tekşen, Hüseyin Avni Bayer, Ahmet Köseoğlu.

KAYSERİ : Dr. Raif Yesari Bilgisev, Kamil Polat, Kemal Karamete, Tahsin Yesari, Abdurrahman Nisari (Müstakil), Derviş Uzman, Behçet Gökçen, Süleyman Teoman, Ali Baran.

KIRŞEHİR : Osman Bölükbaşı, Cemil Esinoğlu, Ahmet Bilgin, Nafi Çoporolu.

KOCAELİ : Fuat Arna, Yusuf Ziya Köseman, Sabri Fedai, Ahmet Kulen, Ertuğrul Akça, Raif Ogan, Cevdet Süer, Şevki Dağdelen, Tahir Karamürselli, Oğuz Koşman, Nuri Leflef.

KÜTAHYA : Ahmet Tahtakılıç, Halil Ekmekçioğlu, Sabit Eren, Sadık Acar (Müstakil), Nuri Temizerler, Cemil Tuzcuoğlu (Müstakil), Celal Okkan (Müstakil), İsmail Ögüt, Sadık Karahan, Mustafa Özkan.

NİĞDE : Dr. Mehmet Ali Derman, Esat Tatlıpınar, Nail İzgi (Müstakil), Tahsin Kitapçı, Faik Gürel, Ali Bor, Nuh Eren, Nail Ataer (Müstakil).

SAMSUN : Mustafa Con, Nazım Sümer, Mustafa Con, Nazım Sümer, Hasan Oral, Ahmet Korkmaz, Hakkı Yıldırım, Mehmet Aytar, Hafız Durmuş Kanca, Prof. Dr. Harun İlmen, Süleyman Külçe, Lütfi Evren.

SEYHAN : Mustafa Boyvadaoğlu, Mustafa Yazar (Müstakil), Ali Rıza Başkan (Müstakil), Naşit Güneysu, İhsan Altay, Hasan Sünbüllü, Sadi Özaydın, İhsan Özkaynakdan, Talip Taşçı, Maşuk Portakal, Ziya Yeşil.

SİNOP : Prof. Yusuf Kemal Tengirşenk, Kadri Musluoğlu, Enver Kök, Suphi Batur, Hayri Soyören.

TRABZON : Kemal Atal, Nezihi Arda, Ali Rıza Kırsever, Cevdet Kızıloğlu (Müstakil), Halim Çakır, Tevfik Demircioğlu, Orhan Kalyoncu (Müstakil), Abdülgaffur Karaismailoğlu, Dr. Haydar Seçkin, Faik Somel, Hasan Şemahi, Cafer Murathanoğlu.

EK-M: MİLLİ KALKINMA PARTİSİ

CHP içerisinde gelişen muhalefet girişimlerinden sonra, bir muhalefet partisi bekleniyordu. Beklenen bu muhalefet partisinin ise CHP içerisinde bir oluşum idi. Ama beklenen gerçekleşmemiş, İstanbul'lu bir iş adamı olan Nuri Demirağ muhalefet girişimini başlatmış ve bir parti kurmak için teşebbüse geçmişti.

Nuri Demirağ, 6 Haziran 1945'te yeni bir siyasi parti kurmak için ¹ İstanbul Valiliğine müracaatta bulunmuş ve 18 Temmuz 1945'te partisini kurmuştu. Kurucular; Nuri Demirağ, Hüseyin Avni Ulaş ve Cevat Rifat Atılhan idi.² Hüseyin Avni Ulaş, 1923'te Müdafai Hukuk Cemiyetinde "İkinci Grup" ta yer alan bir muhalefet üyesi idi. Cevat Rifat Atılhan ise bir çok aşırı sağ kanat örgütleri ile işbirliği yapmış bir kişi idi,³ aşırı İslamcı ve Musevi ticaret burjuvasının amansız bir düşmanı olan Atılhan⁴ ayrıca Türk muhafazakar ve İslam Demokrat partilerinin kurucularından idi.⁵

Milli Kalkınma Partisi, Cumhuriyet döneminin Terakki Perver Partisi ve Serbest Cumhuriyet Partisinden sonra üçüncü muhalefet partisini temsil etmektedir.

II. Dünya savaşından sonra ise yasağın kalkmasının ardından Türkiye'de ilk muhalefet partisi olma şerefini elde etmişti.⁶

Nuri Demirağ, zengin bir iş adamı idi, Üsküdar'daki kuru içerisinde büyük köşkünde gazetecileri sık sık kabul edip, kuzu ziyafetleri vermesi, partisini "Kuzu Partisi" adını almasını sağlamıştı. Partinin ciddi bir tarafı olmadığını belirten Metin Toker, bu partinin rağbet görmesini, CHP'ye karşı olmak arzusunun çok kuvvetli bir hal alması olarak yorumlanmıştı.⁷

Milli Kalkınma Partisinin, ayrıntılı bir programı olmadığı ve faaliyetleri kurucusunun kişisel düşüncelerinin dışına çıkmadığı görülüyordu. Bu partinin siyasi mücadeledeki rolü küçük olmuş ama hükümet bu partinin kurulmasına izin vermekle muhalefet partilerini kabul ettiğini fiilen ispat etmiş oluyordu.⁸

Milli Kalkınma Partisi muhalefet partisi olarak kurulmuştu ama Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, bu partiyi pek ciddiye almıyordu ki 1 Kasım 1945 günü Mecliste yaptığı konuşmada "Bizim tek eksiğimiz Hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır.." diyordu.⁹

Partinin genel olarak amacı "Adet ve ananelerimize sadık kalarak asrın icaplarına uygun bir şekilde Türk Milletini kalkındırmaktır" şeklinde özetlenmişti. Programın ana hatları ise Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmesi, iki kez Cumhurbaşkanı seçilmemesi, devletçiliğe karşı olmak, sosyal hayatta ahlaki temellerin geçerliliği, vergilerde ıslahat vb. sayılabilirdi.¹⁰

Ayrıca, Rus taraftarı bulduğu CHP'ye karşı şiddetli muhalefet yapmayı amaç edinmişti. Dış politikada ise "İslam Birliği-Şark Federasyonu" projesini uygulamak

¹ Kemal Karpat, a.g.e, s.133

² T.Z. Tunaya, a.g.e, s.638-639

³ Bernard Lewis, a.g.e, s.380, (Modern Türkiye 'nin Doğuşu, TTK.Y.E, 8.B, (Çev: Metin Kıratlı), 2000, Ankara)

⁴ Muzaffer Sencer, Türkiye'de Siyasi Partilerin Sosyal Temelleri, May Y., 1974, İstanbul, s.200

⁵ T.Z. Tunaya, a.g.e, s.639

⁶ Kemal Karpat, a.g.e, s.133

⁷ Metin Toker, a.g.e, s.150

⁸ Kemal Karpat, a.g.e, s.133

⁹ Metin Toker, a.g.e, s.97

¹⁰ Naki Cevat Akkerman, Demokrasi ve Türkiye'de Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar, Ulus B.E, 1950, Ankara, s.44

istiyordu. İstanbul'da Müslüman Doğu Milletlerinin öğrencilerini içinde toplayacak bir "Teknik ve Ahlak Üniversitesi" açmak isteğinde olduklarını belirtiyorlardı. Parti 1946 Belediye seçimlerine girmiş, CHP adayları ile çarpışmış, ama çekilmek zorunda kalmıştı. 1950 seçimlerine de girmiş ama kazanamamıştı.¹¹

Liberal bir politika takip etmiş, devletçiliğe karşı çıkmıştı. Sanayi burjuvasının çıkarlarını dile getirmekle birlikte, tarım kesimini geniş ölçüde ihmal etmişti. Sınırsız servete engel olmak amacıyla geri kalan kar üzerinden vergi alınmasını isteyen parti, büyük toprak sahipleriyle, ticaret ve aracı sermayenin desteğinden yoksun kalmış ve burjuvanın desteğini kaybederek bu kesimin temsilcisi olamamıştı.¹²

¹¹ T.Z. Tunaya, a.g.e, s.640

¹² Muzaffer Sencer, a.g.e, s.201

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi	: 24.02.1967	
Doğum Yeri	: Yalova	
Lise	: 1981-1984	İzmir 50. Yıl Lisesi
Lisans	: 1985-1989	Kara Harp Okulu
Yüksek Lisans	: 2000-2004	Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı

